

BIBLIOTHECA INDICA,
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED UNDER THE SUPERINTENDENCE OF THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES.

Nos. 376, 382, 385, 389, 398, 402, 413, and 414 ?

Śāma Veda Śāñhitā.

WITH THE COMMENTARY OF
ŚĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY
SATYAVRATA ŚĀMAŚRAMI,
EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. V

CALCUTTA.

PRINTED BY N. K. SIRCAR, AT THE GANES'A PRESS.

1878.

सामवेदसंहिता ॥

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-संहिता ।

—०—

श्रीलश्री

वङ्गदेशीयासियाइतिक्-समाजाभ्यर्थनया

—०००@०००—

अधीतवेद-“प्रत्नकम्नन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्यण

वङ्गसामगेन

टीकिता यथावसरं शोचिता च ।

—००@००—

॥ पञ्चमी भागः ॥

॥ उत्तरार्द्धिकः ॥

॥ सप्तमादि-प्रपाठकत्रयात्मकः ॥

कलिकाता

गणेशयन्त्रे सुद्धितः ।

अध्याः १८३५ ।

सम्पादकोक्तिः ।

—00—

सामवेदीय-संहिताभागे— छन्दः, आरण्यकः, माहानान्तः,
उत्तरश्चेति चत्वार आर्चिक-ग्रन्थाः ; एकश्च स्तोभ-ग्रन्थः ; गेयम्,
आरण्यम्, जहम्, जह्यश्चेति चत्वारः प्रधानाः ; माहानान्तम्
भारण्डं तवश्चावीथं गायत्रश्चेति तेषामेव परिशिष्टरूपाः
—इत्यष्टौ गानग्रन्थाः ; एषामेव त्रयोदशानां संहितात्व-व्यव-
हारी दृश्यते साम्प्रतम् । वस्तुतस्तु सामवेदसंहिता-ग्रन्थेन
गानग्रन्थाएव ग्रहणीयाः तेष्वेव साम-व्यवहारात् जैमिन्यादि-
कृत-सम्म-लक्षण-सङ्गतेषु (१ अ० १ पा० ३४ सू०), आर्चिक-
ग्रन्थानाम् सामवेदीयत्व मतिप्राचीनार्यकोविदैः सामार्थ-बोधसु-
कराय रैवतादिसामाख्याभिव्यक्तयेऽपि च श्रौते कर्मणि विहितानां
सामग्रन्थानामपि कल्पृचां स्वरूपस्थापनाय च ऋग्वेदाक्षरवृत्त्य-
विहित मिति च स्फुटम् । परमिह गतानुगतिकन्यायेन
विवरणकन्याधवस्य वर्त्मना, वेददीपकार-सायण-दर्शित-युक्त्या
(१ भा० ८८ पृ०) चानुसरणं सुगममिति आर्चिक-प्राधान्ये-
नैव यथायथं सामानि सम्पादितानि । तथाहि—गेयगानं छन्द-
आर्चिक-मूलकं ग्रथितञ्चार्चिक-क्रमेणैवेत्यव्याहृतं सम्पन्नं तन्मुद्र-
णम् । आरण्यगानं किञ्चिदारण्यक-मूलकं परन्तु तत्क्रमानुगतम्,

किञ्चित्स्तोभमूलकं तदपि न तत्क्रमानुगतम्, किञ्चिच्च छन्दो-
 ग्रन्थमूलकमेव, व्रतादि-पर्वानुरोधैवैवग्रथने निदानं मनुमीयते,
 तच्चारण्यक-मुद्रणावसरे एवारण्यक-मूलकानां साम्नां चयनं कृतं
 मपरिषान्तु तत्परिशिष्टत्वेन तन्नामग्रन्थानुसारत एव मुद्रणं मिह
 सम्पन्नम्, यतश्च यतश्च कृतं तत्सामचयनं तत्र तत्र तथा सङ्केतितं
 मपि यथा च तत् स्फुटं भटिति बुद्धेतनाम । तृतीयमूहगानं
 मुत्तरार्षिकमूलकं परन्तु तदार्षिकानुसृतं मपितु दशरात्र-पर्वदि-
 क्रमेणैव ग्रथितन्ततोऽत्रापि तत्क्रमं मनादृत्य ऋक् क्रमेणैव
 चयन-पूर्वकञ्जातन्तमुद्रणम्, एवञ्चोहगानं हतमिति धिया
 तस्यैव पुनरुज्जीवनाय कृतश्च सामानुसृत-सूचो-प्रयासः (५भा०
 सू० त'-पृष्ठतः) तेनैव क्षमतां भगवानार्यागमः । तुरीय मूहगानं
 मप्युत्तरार्षिक-मूलकम्परमेकस्यैवोहस्य क्रमभङ्गेन सर्वासामेव
 सामवता मुत्तरार्षिकर्चां सामलाभादुदाहरणदानप्रयासस्य चरि-
 तार्थत्वान्न तस्येत्यं दुर्हशा कृता, मुद्रितमेतदुत्तरार्षिक-
 परिशिष्ट-रूपेणेह । माहानाम्नादीनि तु तत्त्वतः परिशिष्ट-
 रूपाण्येवेति न तेष्वस्ति वक्तव्यविशेषः । स्तोभग्रन्थस्य चारण्यक-
 परिशिष्टत्वं दृष्ट्यैव प्रतीयतर्ज्ञातं कृतस्तथैव व्यवहारः ॥

सायणाचार्यकृत-वेददीपनाम-टीका-सहितैवैषा संहिता
 सम्पादिता, तच्च वेददीपस्य पुस्तकं तु काशीनिवासि-सुप्रथितनाम-
 षड्भूलोकगतिवामनशास्त्रिपुत्र-रामशास्त्रिणः एक मति-शुद्धं (१।०

चिह्नितं), तदनुलिखित मास्यायितिकीयं द्वितीयं (इहानु-
लिखितं), श्री ६ मत्परमहंसपरिभाषकाचार्याणां गौडस्वामीति-
भूषसिद्धानां काशोभूषणानाञ्च महुरूणां खण्डितं तृतीयं (गौ०
चिह्नितं), तथा भूमिकामात्रस्य मदीयं (सा० चिह्नितं) चतुर्थम्,
लब्धम्; तदेतच्चतुष्टयावलम्बनेनैव पाठभेदादि-विचार-पुरःसर-
मिह तन्मुद्रणं सम्पन्नम्, परं मुद्राकरादि-दोषादीक्षणा-श्रुति-
दोषाञ्च सम्भाव्येतैवात्राशङ्किकं किञ्चित्, तत् क्षम्यतां विद्वज्जनेः।
मूलग्रन्थानान्तु बहूनि पुस्तकानि सङ्गृहीतानि, परम्परादधीत-
पुस्तकदृष्ट्यैव शोधनं सम्पन्नम्, पाठ-भेदादेव शाखाभेद इति तत्र
पाठभेदस्य का कथा? परमादरादि-गानकृत-पाठभेदस्तु
विद्यत एवोक्तञ्च तत् सायणेन स्व-वेददीप-भूमिकायां न्यायमाला-
समुद्धरण-प्रयास-पूर्वकं (१ भा० १५ पृ० सविस्तरम् ॥

अस्याः संहितायाः अपराख्यप्यष्टौ-प्राचीनानि व्याख्यानान्या
सन्, तेषाञ्च प्रणेतृ-नामोद्धेखः कृतो निरुक्तभाष्ये भूमिकायां
देवराजयज्वना— स्कन्दः भवः माधवः भट्टः मित्रः श्रीनिवासः
भरतः यद्वेति, तच्चाहो सम्प्रति बहुयत्नतो माधवीय-विव-
रणाख्यस्यैवैकमात्रस्यातिजोर्णाशुद्वपुस्तक मेक मर्दश उभयस्थाना-
दासादितम्, तच्चापीह शरलेशाभ्यां टीपन्याकारेण सुद्धितम्,
अस्यामन्ये चये ग्रन्था निरुक्तादयः प्रमाणत्वेनोपन्यस्तास्ते तु
प्रसिद्धा एव।

अथ सायणमते आरण्यकस्तु, छन्दोग्रन्थस्यैवान्तर्भूतः (१भा० ८१पृ०), महानास्त्रीनाञ्च तत्परिशिष्टत्वमेवेति हावेव ऋग्-ग्रन्थौ (१भा० २२पृ०), परमेतत् विवरणकृन्तविरुद्धं वैदिक-समाजानभिमतं पुस्तक-लेख-दर्शनेनाप्रतीतञ्चाप्युररौकृतमिह तदौघ-व्याख्यानावलम्बनानुरोधात्, अतएवात्र प्राधान्यतो द्विधैव शीर्षकं छन्द-ग्रार्चिक उत्तरार्चिक इति, अनयोरेवापरेषामन्तर्भूतत्वम् । तथा अध्यायादिसङ्ख्याविषयेऽप्यस्य मतान्तरता दृश्यते, व्यक्तीकृतञ्च टीप्यन्ता तद् यथायथं सर्वत्र, मुद्रितञ्च तदुभय-मतानुसारत एव सर्वत्र सङ्ख्यादिकम्, परं सूचीपत्रादौ वैदिकसमाजमतसिद्धं ग्रन्थलेखानुगतं विवरण-सम्मत मध्याया-ङ्गादिकमेव सायणनयविरुद्धमपि व्यवहृतमिति शम् ॥

सामश्रमौत्यपनाम-श्रीसत्यव्रतशर्मेणः ।

भारतखण्डीय वृटिश्-राजधानी-वासिनः ।

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्न्यायाश्चामिन् (७, १, ७, १=ज ११, १, १-११, ३, ४)	६१
अग्न्यायूषि (७, १, १२, १=ज०)	६४
अग्निं प्रब्रूय (८, १, १, १=ज०)	११०
अग्निं प्रियेषु (८, २, १८, १=ज०)	११८
अग्निं स्तुतुं (७, २, ८, २=ज २१, १, २, -१२, ३, ७)	६६
अग्निं हवामु (७, १, १५, १=ज०)	६८
अग्निं हवीतारम् (८, १, १८, १=ज०)	३२१
अग्निमन्वाये (८, ३, १०, १=ज०)	२४६
अग्निरिन्द्राय (८, २, ४, १=ज०)	३३२
अग्निं हविः (७, १, ११, २=ज०)	३४
अग्निं रज्ज्वागार (८, २, ६, १=ज०)	३३५
अग्निं रज्ज्वीति (८, २, ८, १=ज०)	३३७
अग्निमूर्धा (७, १, १६, १=ज १८, १, १५)	४१
अग्निं रज्ज्वाजिनम् (८, ३, १०, १=ज०)	२४७
अग्निं कृतुर् (७, १, १५, ५=ज०)	४२
अग्ने तमया (८, १, ५, १=ज २१, २, ७)	१८८
अग्ने तवश्रवो (८, २, १, १=ज०)	३२६
अग्ने नक्षत्रम् (७, १, १५, ४=ज०)	४१
अग्ने पवस्व (७, १, १२, २=ज०)	३५
अग्ने पावक (७, १, १३, १=ज०)	३६
अग्ने वाजस्य (७, १, ११, १=ज ११, १, ६-७)	७३
अग्निविवस्वदुषसम् (८, १, ६, १=ज २१, १, १७-१८-१८)	२८१

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्न विश्वेभिरु (७, १, ६, १=ऊ०)	१६
अग्नेगीराजा (७, ३, २१, २=ऊ १२, १, १७)	१३५
अप्यामःश्रीरु (७, २, ८, १=ऊ ११, १, ३-२३, १, ७)	६५
अप्याद्विला (७, २, ७, १=ऊ ११, १, १-१२, २, ४)	६२
अजौजनीअरुत (७, १, ७, २=ऊ १०, २, ६-७)	२०
अङ्गतेयङ्गते (७, ३, २१, १=ऊ १२, १, १७)	१२३
अतीदेवा (८, २, ५, ६=ऊ १४, १, ७)	१८१
अत्यायातमश्रिना (८, ३, ११, २=ऊ०)	२५१
अन्नाविनेमि (८, १, १६, २=ऊ०)	३१८
अदर्शगातुविमसी (७, १, ११, १=ऊ १०, २, १३-११, २, ४-१३, ३, २) २८	२८
अदाभ्यःपुरेता (७, २, ८, १=ऊ ११, १, ४)	६८
अधक्षपापरिष् (८, १, ६, १=ऊ०)	१५२
अधयदिभे (७, १, १, ३=ऊ प्रलम्बयूषन्)	८
अधाल्वि (७, २, ६, ३=ऊ ११, १, १)	६०
अधाद्यमे (८, १, ५, १=ऊ २१, १, ७)	१८८
अनुतेशुम् (८, १, ८, २=ऊ १२, १, १८)	१५८
अन्वाअमिना (८, १, ८, २=ऊ०)	३७३
अप्सुरेतः (८, २, १२, १=ऊ०)	३४६
अमोधिहोता (८, २, १३, २=ऊ १८, १, ८)	२४४
अमोध्यमिर्तम (८, १, १७, १=ऊ १८, १, १७)	१७३
अभिगोत्राणि (८, २, ३, १=ऊ०)	३५८
अभिलापूर्वपौतय० (७, ३, १, १=ऊ ११, १, १६-२१, १, १६)	८८
अभिद्विजन्ता (८, १, ४, २=ऊ २१, १, ६)	१८६
अभिप्रगोपति (७, १, १, १=ऊ०)	१
अभिप्रयांसि (७, २, ८, २=ऊ ११, १, ४)	६८
अभिप्रियाणिकाया (८, १, १८, २=ऊ०)	१७८
अभिवाजौ (८, १, १२, १=ऊ०)	३४५

[ग]

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

अभ्यभिहितवसा (७, १, ७, १=ऊ १०, १, ६-७)	...	...	१८
अभ्यासिद् (७, २, १६, २=ऊ०)	...	...	१२०
असितसेनां (८, २, ६, २=ऊ०)	...	...	३६८
अभीषाक्षितं (८, २, ५, १=ऊ०)	...	...	३६५
अयंसहस्रसिंभः (७, २, १८, २=ऊ १२, १, १०,—१८, १, ५)	...	...	१२४
अयंसहस्रापरि (८, १, १२, २=ऊ०)	..	...	३४७
अयंसहोता (८, १, ४, २=ऊ २१, १, ६)	...	...	२८७
अयमुने (७, २, १५, १=ऊ०)	..	...	११८
अयानिजगिर् (८, २, २, २=ऊ०)	...	...	२११
अयारुचा (७, २, १०, १=ऊ १०, २, २)	..	..	१११
अरुक्तेन्द्रकुचये (८, २, २, २=ऊ १४, १, २—१८, १, १)	..	...	१७८
अर्चन्तनांरोर् (८, २, १६, २=ऊ १८, १, १६)	...	..	१७१
अर्वाङ्चिचक्रौ (८, २, १७, २=ऊ १८, १, १७)	...	...	२७५
अवष्टा (८, २, ५, २=ऊ०)	..	...	३६७
अवानोअग्नः (७, १, १४, १=ऊ०)	..	...	३८
अश्वत्थगोभीं (७, २, ५, २=ऊ० ११, २, ५)	...	..	१०१
अश्वत्थला (८, १, ७, १=ऊ ११, १, १७)	..	...	१५४
अश्विनावर्तिर् (८, २, ८, १=ऊ १८, १, ६)	..	..	२४२
अश्वेवशिवा (८, २, ८, २=ऊ १८, १, ९)	..	...	१२५
अस्यन्देववीतये (८, १, १७, २=ऊ०)	...	..	२११
अघौषासेना (८, २, ४, २=ऊ०)	...	..	३६४
अक्षाविमन्त्र (८, २, ७, १=ऊ १४, १, १०)	..	...	१८४
अक्षिषीमी (८, १, ८, १=ऊ०)	...	..	२८८
अक्षाकमिन्द्रः (८, २, ४, २=ऊ०)	..	..	३६१
अक्षत्रानि (८, २, २, २=ऊ०)	...	...	२११
अस्येन्द्रोवाष्टये (७, १, १, २ = ऊ अमिलापूर्वपीतये)	..	..	८०
अस्येन्द्रि (७, १, ५, १=ऊ०)	...	...	१४

[घ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अहम्प्रत्नैनजन्मा (७, १, ५, २ = ज०) १५	
आग्नेयूरं (७, १, १५, ३ = ज०) ४०	
आत्माप्रावा (८, १, १६, २ = ज०) ३१८	
आत्माकिशलिन्दवम् (८, २, २, १ = ज १५, १, २-१८, १, १) .. १०८	
आदीङ्गिचिम् (७, १, ३, २ = ज प्रन्मयौघूषम्) ७	
आनीअग्नेरयिं (७, १, १४, २ = ज०) ३८	
आनोअग्नेसुषेतुना (७, १, १४, ३ = ज०).. .. ३८	
आनोभज (७, १, ४, ३ = ज०) १४	
आनोरन्नानि (८, २, १२, ३ = ज०) ९	
आनीविश्वास्तु (७, १, १, १ = ज १०, १, २-१२, १, १०) .. ३	
आपोहिष्ठा (८, २, १०, १ = ज०) ३४१	
आमात्यग्निर् (८, २, १५, १ = ज १८, १, १०) २६४	
आमन्त्रैरिन्द्र (८, २, २, १ = ज १८, १, १०) २२४	
आयःपुर् (८, १, ४, १ = ज ११, २, ६) २८५	
आशःशिशानो (८, २, १, १ = ज०) ३५९	
आसोमस्त्रानी (८, २, १२, १ = ज०) २०५	
आहरयः (७, १, १, २ = ज०) २	
इदंविष्णुर्वि (८, १, ५, १ = ज १४, १, ७) १८८	
इदंनेष्टज्जोतिषाज्जोतिरागाविं (८, २, १४, १ = ज १८, १, ८) ... २५६	
इनीराजन् (७, २, ५, १ = ज १०, २, २०) ५५	
इन्द्रासाक्षिना (८, २, २, २ = ज०) ३६०	
इन्द्रवायोरदुक्तमन्युम् (८, १, ११, ३ = ज०) ४०७	
इन्द्रवोतिवतस् (८, १, २, १ = ज०) १४०	
इन्द्रमिद्वेवसानयं (७, २, ८, १ = ज ११, १, १२, २, ५) ... १०६	
इन्द्रववायवेष्वां (८, १, ५, २ = ज०) १५१	
इन्द्रस्यातर् (८, २, १०, २ = ज १५, २, ६) २०१	

[६]

मन्त्रप्रतीकम्	पङ्क्तम्।
इन्द्रस्यबाहू (८, ३, ७, ३=ज०)	३०१
इन्द्रस्यदृष्टी (८, ३, ३, ३=ज०)	३६१
इन्द्राग्नीषपसम् (७, ९, १, ३-८, १, १४, २=ज०)	८४, १०८
इन्द्राग्नीतविधाणि (७, ३, १, ४-८, १, १४, ३=ज०)	१०७
इन्द्राग्नीनवतिं (७, ३, १, १-८, १, १७, ३=ज०)	८३, ११५
इन्द्राग्नीरोचना (८, ३, १४, १=ज०)	२०८
इन्द्राग्रगाव (७, १, १, ३=ज०)	९
इन्द्राग्र-०ष्टवज्रे (८, ३, ८, १=ज० १४, १, २१)	१८६
इन्द्रोमङ्गारोदसी (७, ३, ८, २=ज० ११, १, १२-१३, ३, ५)	१०७
इमसूषु (७, १, ४, १=ज०)	१३
इममेवकण (७, ३, ६, १=ज०)	१०५
इमावतामुक्त्वसी (७, ३, १८, १=ज० १२, १, १०-१८, २, ५)	१२४
इमेक्षिते (८, ९, ६, २=ज०)	१८४
इरव्यमग्ने (८, २, १, ४=ज०)	३२८
इष्वाकर्तारश्च (८, २, १, ५=ज०)	३२८
इडेन्वी (७, ९, १, १=ज०)	४७
इक्षिवेवार्धस्य (७, १, १६, २=ज० १८, २, १५)	४३
उकथक्षम (८, १, १५, १=ज०)	३१७
उतनीगोवर्षणिं (७, १, ११, १=ज०)	११५
उतवात (८, १, ११, २=ज०)	३४४
उतसखास्यस्त्रिनोर् (८, ३, ६, ३=ज० १८, १, ३)	२३५
उतायातसङ्गवे (८, ३, १५, ३=ज० १८, १, १०)	२६६
उतोम्वस्यजीवमा (८, १, ८, ३=ज०)	३०१
उतोवृक्षको (७, ३, ३, १=ज० १०, २, १४-१५)	४८
उतोश्रुत्वापोष्यसू (८, ३, ९, १=ज०)	२२९
उदग्ने श्रुत्वापस्य (७, १, १६, २=ज० १८, १, १५)	४३

[च]

मन्त्रप्रतीकम्			पृष्ठम् ।
उदयप्रज्ञवणा (८, ३, १६ २ = ऊ १८, १, १६)	..	..	२७०
उद्गाथाजड् (८, १, ९, ३ = ऊ०)	...	...	१६२
उद्दपय (९, ३, ४, १ = ऊ०)	...	..	३६२
उपष्ठाधाम् (८, १, १८, २ = ऊ०)	..	..	२१६
उपत्ताजामयी (७, १, १४, १ = ऊ ११, १, १३)	...	...	८५
उपत्तालुक्तेः (७, १, ३, २ = ऊ १०, १४-१५)	..	..	४८
उपत्तारणसमृद्धं (८, १, १८, १ = ऊ०)	...	...	२१६
उपनःसूनवी (७, १, १३, १ = ऊ०)	..	...	११६
उपनोहरिभिः (८, १, १०, १ = ऊ०)	...	...	३०४
उपोदरीणाम्यति (७, १, ८, १ = ऊ १०, १, ९)	..	...	२९
उत्पद्यमे (९, १, ११, २ = ऊ०)	..	...	३०६
उत्पद्यमम् (८, १, ८, १ = ऊ १८, १, ५)	...	...	२४०
उत्पद्योच्च (८, १, ८, १ = ऊ १८, १, ५)	...	..	,"
ऊर्जानपात्तावेदः (९, २, १, ३ = ऊ०)	...	...	३२७
ऊर्जानपातमाकवे (८, ३, १, २ = ऊ०)	...	..	२२१
ऊर्द्धुस्तिष्ठ (७, १, १५, ३ = ऊ०)	..	...	११८
ऊर्द्धुगन्धर्वी (९, २, १३, १ = ऊ०)	..	...	३४८
ऊर्तावानमहिषं (९, १, १, ६ = ऊ०)	..	...	३९०
ऊर्तावानवैश्वानरम् (८, २, ९, १ = ऊ०)	...	..	२१०
एतावत्यापयः (८, ३, १६, १ = ऊ १८, १, १६)	...	...	२६८
एदुमधोर् (८, १, १०, १ = ऊ १५, २, ६)	...	...	२००
एन्दुमिन्द्राय (७, १, ८, १ = ऊ १०, २, ९)	...	...	२६
एन्दुयाहि (९, १, १६, १ = ऊ०)	...	...	११८
एभिर्नोषकोर् (९, १, ५, ३ = ऊ २१, २, ७)	...	...	२८०

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठसं०

एषन्नक्षत्रा (८, १, २, १ = ऊ ११, १, ८)	...	...	२८२
एषोऽषाढपूर्या (८, ३, ७, १ = ऊ १८, १, ४)	...	...	१३६
एषदेवामयोभुवा (८, ३, ८, २ = ऊ १८, १, ६)	...	...	२४२
एषद्वरीवृक्ष (८, २, १, १ = ऊ १४, १, १)	...	...	१०६
ऐभिर्द्वे (८, १, ७, ३ = ऊ०)	...	...	२८८
ओजसदस्य (८, १, १३, ३ = ऊ०)	...	...	१७१
कङ्कवेद (८, २, १४, १ = ऊ १६, २, २० — १८, २, ८)	...	...	२१०
कङ्काःसुपर्णा (८, ३, ६, १ = ऊ०)	...	...	३६७
कयातेष्वग्ने (७, १, ६, १ = ऊ ११, १, १)	...	...	५८
कयात्वन्न (७, १, ७, १ = ऊ०)	...	...	१०६
कलमिन्द्रत्वावधी (८, २, ८, १ = ऊ०)	...	...	१८८
कलेजामिर (७, २, १, १ = ऊ०)	...	...	४५
कमिति विष्णो (८, १, ४, १ = ऊ ११, ३, ६)	...	...	१४६
कुवित्स्यप्रसि (८, २, ४, ३ = ऊ १४, १, ६)	...	...	१८६
कुवित्सुनो (८, १, १२, २ = ऊ १६, १, १६)	...	...	१६८
कृष्णायदेनोम् (७, २, ५, २ = ऊ १०, २, २०)	...	...	५६
क्षपोराजसूत (७, २, ११, ३ = ऊ ११, १, ६-७)	...	...	७४
गन्धिराँउदधौरिव (८, ३, ३, ३ = ऊ० १८, २, १७)	...	...	२२५
गद्यनन्त्रेष्टुभं (८, १, ७, १ = ऊ०)	...	...	३३७
गावउपशदावडे (७, ३, १६, १ = ऊ०)	...	...	११८
गोचभिदङ्गोविदं (८, ३, १, ३ = ऊ०)	...	...	३५८
गोमङ्गद्वयो (७, ३, २०, १ = ऊ० ११, १, ४-१७, १, २-१८, १, ६)	...	...	१३०
जरावीधतद् (८, २, ३, १ = ऊ० १४, १, ५)	...	...	१८२

[ज]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
जुष्टोच्चदूतो (८, १, ६, २ = ज २१, २, १७-१८-१९) ..	२८३
संबोवाजानान्यतिम् (८, २, १०, २ = ज १५, २, ६) ...	२०१
संसन्धायः (८, २, ८, २ = ज १४, २, २१) ...	१८७
संज्ञोत्तरम् (७, १, १०, २ = ज १०, २, ११-१२, १, ७) ...	२७
सङ्गाथयापुराणा (८, ११, ६, २ = ज ०) ...	१५४
सङ्गूह्या (८, २, ११, १ = ज १६, १, १८) ...	२०३
सद्विप्रासोविपन्यवो (८, २, ५, ५ = ज १४, १, ७) ...	१८१
सद्विप्रासोपरमम् (८, २, ५, ४ = ज ० १४, १, ७) ...	१८०
सङ्गोवाय (८, २, ४, १ = ज १४, १, ६) ...	१८५
सन्वाधुतसङ्गीमसि (७, १, १२, २ = ज ०) ...	२६
समस्यसर्जयामसि (८, १, ६, २ = ज ०) ...	१५३
समीपधीर्दधिरे (८, २, २, १ = ज ०) ...	३३२
सवत्यदिन्द्रिय (८, १, ११, १ = ज १२, १, ५) ...	१६५
सवद्योगिन्द्र (८, १, ११, १ = ज १०, २, ५) ...	१६६
सवद्रप्सोमीलवान् (८, २, २, २ = ज ०) ...	३३२
सञ्जाचरं (८, १, १०, २ = ज ०) ...	३४३
सुरण्यवीमधुमन्तं (७, २, १८, २ = ज १२, १, ११) ...	१२८
सुविप्रस्यसुविप्रतो (८, १, २, २ = ज ०) ...	२८४
सुसुतासोविपसितः (८, १, १०, २ = ज ०) ...	३२०
सोशाहवचसा (८, २, १७, १ = ज ०) ...	२१५
स्यमुवःसवासाचं (८, १, १०, १ = ज १२, २, ४) ...	१६२
सौमिपदायि (८, २, ५, २ = ज १४, १, ७) ...	१८८
संसिन्धूरवाह्यो (८, १, १४, २ = ज ०) ...	३१४
संसत्यसौमां (७, २, १०, २ = ज १०, २, २) ...	११३
संसिद्धवचम् (८, १, १०, २ = ज ०) ...	३०५
संसिद्धिचेरवे (७, २, ४, १ = ज ११, १, १८-१९, १, १८) ...	८८

[भ]

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

त्वञ्जामिर् (७, २, १, ० = ज०)	...	...	...	४६
त्वन्दाताप्रथमी (७, ४, २, २ = ज १०, १, २-१२, १, २०)	...	...	...	४
त्वञ्जश्चि (८, १, ३, १ = ज १२, २, ६)	...	...	...	१४३
त्वञ्जोष्मिष्मिन्मिर् (७, १, ६, ३ = ज०)	...	...	...	१८
त्वमङ्गप्रशंसिणी (८, ३, ४, १ = ज १८, २, १८-१८, १, ४)	...	...	...	२३०
त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभि (८, १, ८, १ = ज १०, २, १८)	...	...	...	१४८
त्वमृकसहस्राणि (७, ३, ४, २ = ज ११, १, १८-१२, १, १८)	...	...	...	१००
त्वमिष्णुवृद्धन् (८, १, ११, ३ = ज १३, २, ४)	...	...	...	१६६
त्वान्दतमग्ने (७, २, १३, २ = ज ११, १, ११-१२)	...	...	...	८१
त्वमिच्छ्वसस् (८, १, २, ९ = ज २१, १, ८)	...	...	...	२८२
त्वमेसप्रथमा (७, १, ७, १ = ज १०, २, ६-७)	...	...	...	१८
दानाद्यगो (८, २, १४, २ = ज १६, २, २-१८, २, ६)	...	...	...	१११
दाशमकस्यमनमा (७, २, ६, २ = ज ११, १, १)	...	...	...	६०
देवोवोद्विणोदाः (७, १, १०, १ = ज १०, २, १२-१३, १, ७)	...	...	...	२७
द्रप्सःसमद्रम् (८, २, १३, ९ = ज०)	...	...	...	३४०
द्वितायी (८, १, १०, २ = ज०)	...	...	...	३०४
धेनुष्टम्भ (८, २, ८, ३ = ज०)	...	...	...	३४१
नवावसुर् (८, २, ४, २ = ज १४, १, ६)	...	...	...	१८६
नतेगिरोक्ष्मि (८, १, १३, १ = ज १२, २, १-४)	...	...	...	१०८
नद्वंष्ट्रीदतीमां (७, १, ८, १ = ज १०, २, ११)	...	...	...	२६
नमःसिन्धुः (८, २, ७, १ = ज०)	...	...	...	३३५
नमसोष्म (८, १, १२, १ = ज १६, १, १६)	...	...	...	१६८
नसंस्तृप्तम् (८, ३, १४, २ = ज १८, १, १०)	...	...	...	१६५
नद्याश्ङ्गपरा (७, १, ८, २ = ज १०, २, २१)	...	...	...	२४
नाकेष्टुपर्णम् (८, १, १३, १ = ज०)	...	...	...	१४८
नीवशीर्वाणि (८, १, १४, ३ = ज १३, २, १४)	...	...	...	१०९

[ज]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
पदन्द्वयस्य (७, २, १४, ३ = ऊ ११, १, १३) ...	... ८६
पन्यस्यन्यमित् (८, १, १, १ = ऊ १४, १, १) ...	... १७५
पन्यांसञ्ज्ञातवेदसं ७, २, १९, ३ = ऊ विशोविशोवो) ..	... ७७
परित्यक्त्यर्थं (८, २, ८, ३ = ऊ १४, २, २१) ..	... १८८
परितोक्तं (८, १, ३, २ = ऊ १२, २, ६) ..	... १४४
पवसानाश्चक्षन् (८, २, १६, १ = ऊ०) ...	... २१२
पवसानादिवस्थये (८, २, १६, २ = ऊ०) ..	... २१४
पवसानासञ्ज्ञाश्रयः (८, २, १६, ३ = ऊ०) ...	... “
पवस्वभोम (८, १, १७, १ = ऊ०) ..	... ३२०
पाताष्टवक्षा (८, १, १, २ = ऊ १४, १, १) ..	... १७६
पावकवर्चाः (८, २, १, २ = ऊ०) ..	... ३२७
पाद्मिनोश्चन्द्रः (७, २, ४, १ = ऊ १०, २, १६-१७-१८-१९) ...	... ५१
पाद्मिनिश्रवणाद् (७, २, ४, २ = ऊ पाद्मिनोश्चन्द्रः) ...	... “
पिबन्तिमिनो (८, १, ८, २ = ऊ०) ...	... ३००
पुनरुजा (८, २, ८, २ = ऊ०) ...	... ३२८
पुनानेतन्वा (७, २, १४, २ = ऊ०) ..	... ११७
पौरोचनस्य (७, २, २, २ = ऊ आग्धू ३७) ...	... ८६
प्रतप्तं चय (८, १, ४, २ = ऊ २१, ३, ६) ..	... १४८
प्रतिप्रियतमं (८, ३, १२, १ = ऊ०) ...	... २५०
प्रतिष्ठास्त्रनरी (८, ३, ६, १ = ऊ १८, १, ३) ...	... २३४
प्रतिष्ठाराश्चक्षन्तो (८, ३, १८, १ = ऊ०) ...	... २७७
प्रत्न्योद्युषं (७, १, ३, १ = ऊ १०, १, ६-१३, २, ७-८-९-१०-११) ..	... ७
प्रदेवोदासो (७, १, ११, २ = ऊ अदर्शिगातुविजमो) ..	... ३१
प्रवामर्चन्त्य किञ्चनो (७, ३, २, १-८, २, १७, २ = ऊ०) ..	... ८३, ११५
प्रवासाश्चिद्यवौ (७, ३, १४, १ = ऊ०) ...	... ११६
प्रवोमहे चेत्ये (८, १, ११, १ = ऊ०) ...	... ३०५
प्रवविशेभिर् (७, १, ६, १ = ऊ०) ...	... १७

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् । °

प्रसोच्ये (८, २, २, १ = ऊ०)	...	...	२३१
प्राचीनतुप्रदिशं (७, ३, १०, २ = ऊ १०, २, ३)	...	...	११२
प्राच्यधाराचक्षन् (८, १, १, १ = ऊ०)	...	...	२८०
प्रियोनोचसु (८, १, १, ३ = ऊ०)	...	...	१३८
प्रेताजयता (८, ३, ५, २ = ऊ०)	...	...	३६६
प्रोच्यकैपुटीयम् (८, १, १४, १ = ऊ०)	...	...	३१९
वटस्ययवसा (८, १, ८, २ = ऊ २१, ३, ५)	...	...	३०९
वष्मद्वैचसि (८, १, ८, १ = ऊ २१, ३, ५)	...	...	३०९
वल्बिज्ञायः (८, ३, २, २ = ऊ०)	...	...	३७५
वृक्षस्यतेपरिदीया (८, ३, २, १ = ऊ०)	...	...	३५६
भद्रकृष्णिः (८, ३, ८, २ = ऊ०)	...	...	३७६
भद्रकनः (७, ९, १०, ९ = ऊ०)	...	...	७२
भद्रोनोचमिर् (७, २, १०, १ = ऊ ११, १, ५)	...	...	७१
भद्रोभद्रया (७, २, ५, ३ = ऊ १०, २, २०,)	...	...	५७
भूरिचिते (८, १, १३, ३ = ऊ २२, २, २-४)	...	...	३१०
मघीनःछष्टवक्ष्ये (८, २, ८, २ = ऊ०)	...	...	१८८
मन्दन्त्वासववन् (८, ३, ४, २ = ऊ १८, १, १८)	...	...	२२८
मन्त्रोत्तरम् (७, २, ३, १ = ऊ १०, २, १४-१५)	...	...	४८
मन्त्रिणिते (८, ३, ८, १ = ऊ०)	...	...	३७२
मन्त्रिमित्र (७, ३, १४, ३ = ऊ०)	...	...	११७
मन्त्रिणिते (८, ३, ११, १ = ऊ०)	...	...	१४८
मातरिधार्मि (८, १, ५, २ = ऊ १८, २, १८-१८, १, ५)	...	...	२३१
मानहन्त्रपौथलवे (८, १, १५, ३ = ऊ०)	...	...	३१८
मानोच्ये मन्त्राधने (८, १, १३, १ = ऊ १६, १, १६)	...	...	१६८
माभेमसा (७, ३, १७, १ = ऊ०)	...	...	१२१
मृगोनमोसः (८, ३, ८, १ = ऊ०)	...	...	३७५

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

मोक्षला (८, २, ६, १ = ऊ०)	...	...	...	१८३
यददस्मति (८, २, १६, २ = ऊ०)	...	...	...	२१८
असप्रहव (८, २, १८, ३ = ऊ०)	...	...	...	२१७
यसप्रःसन् (८, २, १५, ३ = ऊ० १६, २, २०—१८, २, ६)	...	...	...	२११
यसिद्धि (८, १, १, ३ = ऊ०)	...	...	...	१८८
यजानोमिवावहणा (७, २, १, ३ = ऊ०)	...	...	...	४६
यजिष्ठन्तायजमाना (६, १, १८, २ = ऊ०)	...	...	...	२२३
यज्ञरन्त्रम् (८, १, ६, १ = ऊ०)	...	...	...	१६१
यज्ञनामो (७, २, १९, २ = ऊ० विशोविशीवो)	...	...	...	७७
यत्रवाणाः (८, २, ६, ३ = ऊ०)	...	...	...	३६६
यथागौरो (८, २, ४, १ = ऊ० १८, २, १८)	...	...	...	२२७
यददीवास (६, २, ११, २ = ऊ०)	...	...	...	३४५
यदिन्द्रयावतस्त्वम् (६, १, ११, १ = ऊ०)	...	...	...	३०७
यदिन्द्राक्षं (६, १, ८, १ = ऊ०)	...	...	...	३४०
यदीक्षणस्य (८, १, १३, १ = ऊ० १६, १, ८)	...	...	...	२५४
यद्युक्ताथेष्टपणम् (८, १, १७, २ = ऊ० १६, १, १७)	...	...	...	२७४
यथागात्राकरामहे (६, ७, १, १५, १ = ऊ०)	...	...	...	४०
यथाद्रिजम् (७, १, ११, २ = ऊ० यदर्शिगातुविजमी)	...	...	...	३०
यस्यतेमहिना (६, १, ३, ३ = ऊ०)	...	...	...	९८४
यस्यत्रिषालवृत्तं (७, २, १४, २ = ऊ० ११, १, ११)	...	...	...	८६
यस्यार्थविश्व० (७, २, १६, १ = ऊ० १२, १, ११)	...	...	...	१२७
यादक्षा (८, ३, ७, १ = ऊ० १६, १, ४)	...	...	...	१३७
यावित्वाद्योक्तमा (८, २, ६, १ = ऊ० १६, १, ६)	...	...	...	२४४
यासुनौधेशीवदधे (८, ३, ११, २ = ०)	...	...	...	२४६
युक्ताक्षिवाजिनोवत्य० (८, १, ८, २ = ऊ० १६, १, ५)	...	...	...	२४१
युञ्जिवाक्षं (६, २, ७, २ = ऊ०)	...	...	...	२२६
यस्यसक्तम् (८, १, १०, १ = ऊ० ११, २, ४)	...	...	...	१६२

[७]

सम्प्रतीकम्	पृष्ठम्
घेतामिन् (७, १, ५, १)	१६
योगागारतन्त्रः (८, २, ५, १ = ज०)	२३४
योगःस्तो (८, २, ८, २ = ज०)	२७४
योगःशिवतन्त्रो (८, २, १०, २ = ज०)	२४३
योगिश्वालयने (७, २, ५, १ = ज० ११, २, ५)	१०९
यज्ञद्वय (८, २, १४, २ = ज० १८, १, ८)	२५८
यज्ञोद्वेगम् (८, २, १५, १ = ज०)	२१६
यज्ञोवां (८, २, ७, २ = ज० १८, १, ४)	२३८
यज्ञोमिदा (८, २, १२, १ = ज० १६, २, ५)	२०६
यज्ञोविष्वाय (८, २, ४, २ = ज० २१, २, ६)	२४८
यज्ञोवातु (८, २, ११, १ = ज०)	२४२
यज्ञोविष्वा (८, २, ५, २ = ज०)	२५२
यज्ञोवातु (८, २, ५, १ = ज०)	२५१
यज्ञोविष्वा (८, २, १२, २ = ज०)	२००
यज्ञोविष्वा (८, २, ७, १ = ज०)	२८६
यज्ञोविष्वा (८, २, ७, १ = ज०)	२७१
यज्ञोविष्वा (७, २, २१, १ = ज० १२, १, १७)	२२४
यज्ञोविष्वा (७, २, ४, २ = ज०)	२२
यज्ञोविष्वा (८, २, ११, २ = ज० १६, १, १८)	२०४
यज्ञोविष्वा (७, २, १२, २ = ज० ११, १, ११-१२)	८२
यज्ञोविष्वा (८, २, ७, १ = ज०)	२७०
यज्ञोविष्वा (८, २, २, २ = ज० १४, १, २-१८, १, १)	१०८
यज्ञोविष्वा (७, २, ११, १ = ज० ११, १, ८-१०-१८, १, १)	७६
यज्ञोविष्वा (७, २, ८, १ = ज०)	११०
यज्ञोविष्वा (८, २, १, १ = ज०)	१२८
यज्ञोविष्वा (८, २, १४, २ = ज०)	२१५
यज्ञोविष्वा (८, २, ५, २ = ज० १४, १, ७)	१८८

[४]

संज्ञाप्रतीकम्	पृष्ठम्।
• विष्णुतपोयया (८, १, २, ३ = ज ११, १, ८) ...	२८२
नीतिशोधगता (७, १, १२, २ = ज०) ...	३७
हृकचिदस्य (८, २, १२, १ = ज १६, १, ५) ...	२०७
हृष्यादीनलंजः (८, २, १, २ = ज १८, २, १७) ...	१२४
हृष्यन्तावयं (७, २, १, २ = ज०) ...	४८
हृष्यायुषेव (८, १, २, ३ = ज०) ...	१४२
हृषोचग्निः (७, २, २, २ = ज०) ...	४७
आश्लिखितमतिरन् (८, १, ८, २ = ज०) ...	१६१
भगध्वंशु (७, २, २, १ = ज० ११, १, १८-२, ६-१८, २, ११) ...	८५
भगमान्मखावा (७, २, १२, १ = ज) ...	११५
भाक्कनाभाको (८, १, ७, २ = ज०) ...	२८६
भिक्षाचरन् (८, १, १०, ३ = ज १२, २, ४) ...	१६४
भिक्षेयमसौ (८, १, ८, २ = ज०) ...	२४०
भिक्षेयमिन्मन्त्रणे (८, १, ११, २ = ज०) ...	३०८
भुध्रीचर्वविपिपानस्य (८, १, १२, १ = ज० २२, १, २-४) ...	३०८
चरधानीवसुः (७, २, ११, २ = ११, १, ६-७) ...	७४
चरधुवर्जः (८, २, १, २ = ज०) ...	२५५
चवानःस्रुतः (८, १, ७, २ = ज १२, १, १७-१२, १ १५) ...	१५५
चक्रान्दनेन (८, २, १, २ = ज०) ...	२५३
चनेमितम् (७, २, १०, २ = ज गीमद्वन्द्वो) ...	१२६
चनोदराच (८, १, ७, २ = ज १२, १, १७-२३, १ १५) ...	१५६
चनोमर्षा (८, २, २, १ = ज १४, १, १५) ...	१८२
चनोमित्रमव (८, २, १, २ = ज०) ...	१२१
चनोविद्या (८, २, १८, ४ = ज०) ...	२०८
चनोवपन् (८, १, २, २ = ज०) ...	१४१
चनोवरीषा (७, २, १०, २ = ज गीमद्वन्द्वो) ...	१२०

[१५]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्
सन्निधौजनि (८, १, १, २ = ऊ०) २८१	
समर्द्धजान (८, ३, १८, ३ = ऊ०) २७८	
समस्तमन्यवे (८, १, १३, १ = ऊ०) १७०	
समानोषध्या (८, ३, १४, ३ = ऊ० १८, १, ८) २६१	
समानज (८, ३, ११, २ = ऊ०) २०६	
समिद्धमग्नि (७, २, १३, १ = ऊ० ११, १, ११-१२) ८०	
समिद्धीराघो (८, २, ७, १ = ऊ० १४, २, १०) १८५	
सरूपदृष्टन् (८, १, १४, २ = ऊ० १३, २, १४) १७२	
सर्वैर्दिव (८, ३, ३, २ = ऊ० १४, १, ५) १८३	
सयामनु (७, ३, १७, २ = ऊ०) ११२	
सचरथा (८, ३, ८, ३ = ऊ०) २१८	
सहिपुद्विद् (८, १, १८, ३ = ऊ०) २१५	
सानोषद्याभरदृष्ट (८, ३, ११, ३ = ऊ०) २५०	
साक्रान्तिव्या (७, २, ८, ३ = ऊ० ११, १, ४) ७०	
सिद्धमिगमसा (७, ३, १६, ३ = ऊ०) १११	
सुमन्त्रा (८, १, १४, १ = ऊ० १३, २, १४) १७१	
सुषमासोम (८, १, १, ३ = ऊ०) २८१	
सोषमिथो (८, ३, १०, ३ = ऊ०) २४७	
सोवराधानां (७, ३, १५, ३ = ऊ०) ११८	
सखिन (८, ३, ८, ३ = ऊ०) २७८	

उत्तरार्द्धिक-साम-पेटिकारूप-ग्रन्थस्य जडगानाभिधस्य सूची ॥

॥ प्रथम प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥*				॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥			
साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—३)	३	.. २४	१	(१, १, ४, १—३)	३	... २०६
२	(१, १, ८, १—१)	॥	... ४३	२	(१, १, ५, १—३)	॥	.. २१०
३	(")	॥	.. ४४	३	(")	॥	... २११
४	(१, १, १०, १—३)	॥	... ८१	४	(१, १, ६, १—३)	॥	... २१२
५	(१, १, ११, १—३)	॥	.. ८८	५	(१, १, ७, १—३)	॥	... २१६
६	(१, १, ११, १—१)	॥	.. ८३	६	(१, १, ८, १—३)	॥	... २२०
७	(१, १, १४, १—१)	॥	.. १०६	७	(१, १, ८, १—३)	॥	.. २२२
८	(१, १, १५, १—३)	॥	... १०७	८	(१, १, १०, १—३)	॥	... २२७
९	(१, १, १६, १—३)	॥	.. ११६	९	(१, १, ११, १—३)	॥	... २२९
१०	(१, १, १७, १—३)	॥	... ११९	१०	(१, १, १२, १—४)	॥	... २३४
११	(१, १, १८, १—३)	॥	.. १२३	११	(१, १, १८, २—०)	॥	.. २६८
१२	(")	॥	... १२४	१२	(१, १, १८, ३—०)	॥	... ,
१३	(१, १, १८, १—३)	॥	.. १६८	१३	(१, १, १०, १—२)	॥	.. २७६
१४	(१, १, २०, १—१)	॥	... १७७	१४	(१, १, ११, १—०)	॥	... २८८
१५	(१, १, २१, १—३)	॥	... १८५	१५	(१, १, ११, १—०)	॥	... २९१
१६	(१, १, २१, १—३)	॥	... १८८	१६	(१, १, ११, २—०)	॥	... २८९
१७	(१, १, २२, १—३)	॥	.. १८९	१७	(१, १, ११, ३—०)	॥	.. ,
१८	(१, १, १, १—३)	॥	.. १८७	१८	(")	॥	... ४२८
१९	(१, १, १, १—३)	॥	... २००	१९	(१, १, १०, १—३)	॥	... ३१५
२०	(१, १, १, १—३)	॥	... २०३	२०	(१, १, ८, १—३)	॥	... ४५

* ० इह अर्द्धमध्योऽमपर्यायो लभ्यते, 'तृतीयोऽङ्कः'—इत्युत्तरत्र दर्शनात् ।

[य]

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—१)	३	... ४६
२	(२, १, ११, १—३)	१,	... ३२८
३	(२, १, १३, १—१)	१,	... ३३६
४	(२, १, १४, १—२)	१,	... ३४१
५	(१, १, १५, १—३)	५	... ६१३
६	(१, १, १६, १—०)	३	... ११७
७	(१, १, १७, १—०)	१,	... १२४
८	(२, १, १६, १—०)	१,	... ३४७
९	(१, १, १—३)	१,	... ३४८
१०	(२, १, १७, १—३)	१,	... ३६१
११	(२, १, १८, १—३)	१,	... ३६६
१२	(२, १, १८, १—३)	१,	... ३७०
१३	(१, १, ८, १—३)	१,	... १५
१४	(२, १, ८, १—३)	१,	... ४०३
१५	(१, १, १—३)	१,	... ४०४
१६	(१, १, ८, १—३)	५	... ६२५
१७	(२, २, १४, १—३)	३	... ४३०
१८	(२, २, १२, १—३)	१,	... ४३६
१९	(२, २, १३, १—३)	१,	... ४४१
२०	(२, २, १४, १—३)	१,	... ४४५

॥ द्वितीयः ऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, २, ६, १—०)	४	... ४४८

साम सूक्तम् भागे पृष्ठ ।

१ (४, २, ८, १—०) ५ ... ६३८

२ (२, २, १५, १—३) ३ ... ४५१

३ (१, १, १) १, ... ४५२

४ (२, २, १७, १—१) १, ... ४६७

५ (२, २, १८, १—१) १, ... ४७०

६ (२, २, १८, १—३) १, ... ४७६

७ (२, १, १०, १—३) १, ... ५१४

८ (२, १, ११, १—१) १, ... ५१८

९ (१, १, १—३) १, ... ५१९

१० (१, १, १—३) १, ... ५२०

११ (२, १, १२, १—३) १, ... ५३४

१२ (२, १, १४, १—३) १, ... ५४४

१३ (२, १, १६, १—३) १, ... ५४७

१४ (२, १, १६, १—३) १, ... ५५१

१५ (२, १, १७, १—३) १, ... ५५७

१६ (२, १, १८, १—३) १, ... ५६१

१७ (१, १, १८, १—३) १, ... १३५

१८ (२, १, १८, १—३) १, ... ५६८

२० (२, १, १०, १—३) १, ... ५७५

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, २१, १—३)	३	... ५०८
२	(३, १, २२, १—३)	१,	... ५०९
३	(३, १, २२, १—३)	१,	... ५१६

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(")	" ...	६१०	७	(४, १, १४, १—२)	४ ..	४६
५	(३, २, १२, १—१)	" ...	६२१	८	(४, १, १०, १—२)	" ...	६४
६	(")	" ...	६२९	९	(")	" ...	६५
७	(")	" ..	६२३	१०	(")	" ...	"
८	(")	" ...	६३४	११	(४, १, १८, १—२)	" ...	७३
९	(३, २, १३, १—२)	" ..	६३०	१२	(४, १, १८, १—२)	" ...	७६
१०	(३, २, १६, १—२)	" ...	६४९	१३	(४, १, २०, १—२)	" ...	८०
११	(३, २, १०, १—२)	" ...	६४७	१४	(")	" ..	८१
१२	(३, २, १८, १—२)	" ..	६५१	१५	(")	" ...	८२
१३	(३, १, १८, १—२)	" ...	६६०	१६	(")	" ...	८२
१४	(")	" ...	६६१	१७	(४, १, २१, १—२)	" ...	८१
१५	(३, २, २०, १—२)	" ...	६७३	१८	(४, १, २२, १—२)	" ...	८७
१६	(३, २, २२, १—२)	" ...	६७८	१९	(४, १, २४, १—२)	" ..	१००
१७	(३, २, २३, १—२)	" ...	६८२				
१८	(३, २, २३, १—२)	" ...	६८५				
१९	(४, १, ११, १—२)	४ ...	३१				
२०	(")	" ...	३२				
२१	(")	" ...	३३				

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, १२, १—२)	४ ..	३८
२	(")	" ...	४०
३	(")	" ...	४१
४	(")	" ...	४३
५	(")	" ...	४३
६	(४, १, १२, १—२)	" ...	५१

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०१—२)	२ ...	३१६
२	(")	" ...	३१७
३	(")	" ...	"
४	(१, १, ८, १—२)	" ..	४७
५	(")	" ...	४८
६	(")	" ..	४८
७	(४, २, ७, १—२)	४ ...	११४
८	(१, १, १०, १—२)	२ ...	४३७

[ध]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(४, १, ५, १—२)	४	... १४२	१३	(")	"	... ४१०
१०	(१, १, १४, १—२)	५	... ६१४	१४	(५, १, ११, १—२)	४	... ११४
११	(४, १, २, ४, ७—८)	"	... ६०४	१५	(५, १, ११, १—२)	२	... १२२
१२	(४, १, ८, १—२)	४	... १४५	१६	(५, १, १४, १—२)	"	... १२५
१३	(१, १, १८, १—२)	२	... १३६	१७	(५, १, १५, १—२)	"	... १२८
१४	(")	"	... १३८	१८	(")	"	... १२८
१५	(४, २, १०, १—२)	४	... १५१	१९	(")	"	... १३०
१६	(४, २, ११, १—२)	"	... १५४	२०	(")	"	... १३१
१७	(४, २, १२, १—२)	"	... १५७				
१८	(४, २, १३, १—२)	"	... १५८				
१९	(४, २, १४, १—२)	"	... १६१				
२०	(५, १, ११, १—२)	"	... १०४				

॥ पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, ११, १—२)	४	... २०५	१	(१, १, १७, १—२)	२	... ६५७
२	(")	"	... "	२	(५, १, १६, १—२)	४	... २१४
३	(")	"	... २०६	४	(")	"	... "
४	(")	"	... २०७	५	(")	"	... २१५
५	(")	"	... २०८	६	(")	"	... २१६
६	(")	"	... २०९	७	(")	"	... २१७
७	(२, १, ८, १—२)	२	... ४०५	८	(५, १, १७, १—२)	"	... २४७
८	(")	"	... "	१०	(१, १, ५, १—२)	२	... ४८७
९	(")	"	... ४०६	११	(५, १, १८, १—२)	४	... २५१
१०	(")	"	... ४०७	१२	(५, १, १८, १—२)	"	... २५४
११	(")	"	... ४०८	१३	(५, १, १९, १—२)	"	... २६०
१२	(")	"	... ४०९	१४	(५, १, ११, १—२)	५	... ६३८

[न]

सामं	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४ (	"	)	३ ... ६४०	१८ (	"	)	" ... ३६३
१५ (	"	)	" ... ६४१	२० (	"	)	" ... ३१४
१७ (	"	)	" ... ६४२				
१८ (	"	)	" ... ७				
१९ (	"	)	" ... ६४३				
२० (	"	)	" ... ६४४				

॥ षष्ठः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (५, ९, १२, १—३)	४	...	३००	१ (५, २, १८, १—३)	४	...	३५३
२ (	"	)	" ... ३०८	२ (	"	)	" ... ३५६
३ (	"	)	" ... ३०९	३ (	"	)	" ... ३५७
४ (	"	)	" ... ३१०	४ (५, २, १८, १—३)	"	...	३५८
५ (	"	)	" ... ३११	५ (५, २, २०, १—३)	"	...	३५९
६ (	"	)	" ... ३१२	६ (५, २, २१, १—३)	"	...	३६०
७ (	"	१॥—३)	५ ... ३१३	७ (५, २, २२, १—३)	"	...	३६१
८ (५, २, १२, १—३)	४	...	३१०	८ (५, २, २३, १—३)	"	...	३६२
९ (५, २, १४, १—२)	"	...	३११	९ (१, १, ८, १—३)	३	...	३६३
१० (५, २, १५, १—२)	"	...	३१२	१० (	"	)	" ... ३६४
११ (५, २, १६, १—३)	"	...	३१३	११ (१, १, ८, १—२)	"	...	५०
१२ (	"	)	" ... ३१४	१२ (	"	)	" ... ५१
१३ (	"	)	" ... ३१५	१३ (	"	)	" ... ५२
१४ (	"	)	" ... ३१६	१४ (६, १, ४, १—३)	४	...	३६८
१५ (२, १, १०, १—३)	३	...	५५८	१५ (६, १, ५, १—३)	"	...	४०४
१६ (५, २, १०, १—३)	४	...	३४८	१६ (६, १, ६, १—३)	"	...	४०७
१७ (५, २, १०, १—३)	४	...	३४९	१७ (१, १, १०, १—३)	३	...	१२४
१८ (५, २, १०, १—३)	४	...	४०८	१८ (६, १, ७, १—३)	४	...	४०९
१९ (५, २, १०, १—३)	४	...	४१०	१९ (	"	)	" ... ४१०
२० (५, २, १०, १—३)	४	...	४११	२० (६, १, ८, १—३)	"	...	४१४

[प]

साम सूत्रम् भागे पृष्ठे ।

११ (६, १, ८, १—९) ४ .. ४२३

१२ (६, १, १०, १—९) ५ ... ६५८

॥ इति द्वात्रिंशत्-पर्यं ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम सूत्रम् भागे पृष्ठे ।

१ (२, १, १०, १—९) ३ .. ३१८

२ (१, १, ८, १—९) , ... ५३

३ (, ॥—९) ५ ... ६०६

४ (, ३—०) , ... ,

५ ४, २, १, १—३) ४ .. १११

६ (६, १, ५, १—३) ५ ... ६५०

७ (२, १, १५, १—३) , ... ६१५

८ (१, १, १०, १—३) ३ ... १२५

९ (१०१, १८, १—२) , ... १३८

१० (५, २, ७, १—३) ४ ... १३५

११ (३, १, २०, १—३) ३ ... ५०६

१२ (१, २, १८, १—९) , ... १६८

१३ (१, २, २०, १—३) , ... १००

१४ (१, १, १३, १—३) , ... ८३

१५ (१, २, २२, २—०) , ... १८१

१६ (, ,) , ... ,

१७ (६, २, ३, १—३) ४ ... ४४०

१८ (, २—०) , ... ४४१

१९ (, ३—०) , ... ,

२० (, १—९) , ... ,

॥ सप्तमः प्रपठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम सूत्रम् भागे पृष्ठे ।

१ (१, १, १०, १—३) ३ .. ३१८

२ (, ,) , ... ,

३ (५, २, १२, १—३) ४ .. ३१२

४ (, ,) , ... ३१३

५ (, १॥—३) ५ .. ६५८

६ (२, १, ११, १—९) ३ .. ३२८

७ (२, १, १३, १—३) , ... ३३७

८ (१, १, १६, १—२) , ... ११०

९ (२, १, १६, १—३) , ... ३४८

१० (६, २, ४, १—३) ४ ... ४५१

११ (३, १, १८, १—३) ३ ... १०१

१२ (१, १, ८, १—३) , ... २०

१३ (१, २, ८, १—२) , ... ४१०

१४ (, १॥—३) ५ ... ६२६

१५ (६, २, ५, १—३) ४ ... ४३५

१६ (२, २, १४, १—४) ३ ... ४४५

१७ (६, १, ६, १—३) ४ ... ४५८

१८ (४, २, ८, १—३) , ... १८६

१९ (, ,) , ... १५५

२० (२, २, १५, १—३) ३ ... ४५४

[फ]

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १६, १—३)	२	... ४६३
२	(१, १, १०, १—३)	५	... ६३०
३	(५, २, १२, १—३)	४	... ३१४
४	(")	"	... "
५	(" १॥—३)	५	... ६४८
६	(६, २, ८, १—३)	४	... ४६४
७	(२, १, १५, १—३)	३	... ५४८
८	(३, १, १६, १—३)	"	... ५५३
९	(३, १, १८, १—३)	"	... ५६३
१०	(१, १, १८, १—३)	"	... १३८
११	(४, २, ७, १—३)	४	... १३६
१२	(६, २, ८, १—३)	"	... ४६८
१३	(३, २, ११, १—३)	३	... ६१७
१४	(१, २, ८, १—३)	"	... ४११
१५	(")	"	... ४१२
१६	(")	"	... ४१३
१७	(६, २, ११, १—३)	४	... ४७५
१८	(६, २, १२, १—३)	"	... ४७८
१९	(३, २, १६, १—३)	"	... ६४३
२०	(३, २, १८, १—३)	"	... ६५३
२१	(")	"	... "

॥ अष्टमः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १८, १—३)	२	... ६६२
२	(५, २, १९, १—३)	४	... ३९१
३	(६, २, १३, १—३)	"	... ४८१
४	(४, १, ११, १—३)	४	... ३४
५	(४, १, १२, १—३)	"	... ४४
६	(")	"	... ४५
७	(६, २, १५, १—३)	"	... ४८८
८	(६, २, १६, १—३)	"	... ४८३
९	(४, १, १७, १—३)	"	... ६७
१०	(४, १, १८, १—३)	"	... ७७
११	(")	"	... "
१२	(६, २, १७, १—३)	"	... ५०१
१३	(१, २, १०, १—३)	२	... ९७८
१४	(१, १, ८॥—१)	"	... ५५
१५	(" १॥—२)	"	... "
१६	(२, २, ८, १—३)	"	... ४१४
१७	(" २—०)	"	... "
१८	(३, १, ११, १—३)	"	... ५२१
१९	(" १॥—२)	५	... ६२१

[४]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठ ।
१	६, १, १८, १-३	३	५७०
२	(६, १, १, १-३)	,,	४८२
३	(६, २, १२, १-१॥)	,,	६२५
४	(,, १॥-२)	,,	,,
५	((२, १, २०, १-६)	,,	६७५
६	(३, २, १८, १-३)	,,	६६२
७	(६, २, १, १-३)	,,	५८८
८	(४, १, १२, १-१॥)	४	४६
९	(,, १॥-१)	,,	३०
१०	(४, १, २१, १-३)	,,	८३
११	(४, १, १, १-३)	,,	४
१२	(१, २, ८, १-३)	३	२८
१३	(१, १, ८, १-२)	,,	५४
१४	(६, २, १८, १-६)	४	५०५
१५	(१, १, १८, १-३)	४	१४०
१६	(,,)	,,	१४१
१७	(,,)	,,	१४२
१८	(२, २, ८, १-३)	,,	४१५
१९	(,, १॥-३)	५	६२६
२०	(१, १, १५, १-३)	३	१०८

॥ नवमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(६, २, २, २-०)	४	४४२
२	(१, १, १८, १-३)	३	१७०
३	(५, १, १२, १-३)	४	६२५
४	(२, १, १६, २-०)	५	६२४
५	(१, १, १०, १-३)	३	६६२
६	(२, २, १२, १-३)	,,	४३८
७	(२, २, १४, १-३)	,,	४४६
८	(२, २, १५, २-०)	,,	४५३
९	(१, २, १६, १-३)	,,	२५२
१०	(३, १, ११, १-२)	,,	५२२
११	(,, २-०)	५	६३१
१२	(५, १, १, १-३)	४	१६०
१३	(२, २, १०, १-०)	३	६४८
१४	(३, २, १८, १-३)	,,	६५४
१५	(१, १, १८, १-३)	५	६०८
१६	(५, १, १२, १-३)	४	२२५
१७	(६, ३, १६, १-३)	,,	४२८
१८	(४, २, ८, १-३)	,,	१४८
१९	(६, ३, ६, १-३)	,,	५३०
२०	(१, १, १०, १-३)	३	१२६

[भ]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३
२	(१, १, २, २, २—०)	३ ...	२८२
३	(१, १, १, ६, १—३)	,, ..	१५३
४	(५, २, १, २, १—०)	,, ...	३१६
५	(६, ३, १, ३, १—३)	,, ..	५३४
६	(४, १, १, ०, १—०)	,, ...	६७
७	(१, १, १, ६, १—२)	३ ...	११८
८	(६, १, ०, १—३)	४ ...	४११
९	(१, १, १, २, १॥—३)	५ ..	६०८
१०	(६, १, ८, १—३)	४ ...	४१५
११	(६, १, ८, १—३)	,, ..	४२४
१२	(४, १, १, २, १॥—१॥)	,, ..	४७
१३	(३, २, १, २, १॥—१॥)	३ ...	६२६
१४	(३, १, १, १, १॥—१॥)	,, ...	५२३
१५	(२, १, ८, १—०)	,, ...	४१६
१६	(१, १, ८, १॥—१॥)	,, ...	५५
१७	(१, १, २, ०, १—०)	,, ...	१७८
१८	(,,)	,, ..	२७८
१९	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३
२०	(४, १, १, ८, १—०)	५ ...	६३७

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३

साम मूलम् भागे पृष्ठे ।

२	(३, २, १, ८, १—३)	३ ...	६५५
३	(६, ३, ६, १—३)	४ ..	६६१
४	(३, १, १, ८, १—३)	३ ...	५६९
५	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३४
६	(२, २, ८, १—२)	३ ..	४१६
७	(५, २, १, २, १—२)	५ ...	६४८
८	(१, १, १, ५, १—३)	,, ..	६१५
९	(५, २, १, २, १॥—२)	,, ...	६५०
१०	(१, २, १, ६, १—३)	३ ...	२५९
११	(५, २, १, २, १—२)	४ ...	३१६
१२	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	६०८

॥ इति संवत्सर-पत्रम् ॥ २ ॥

॥ दशमः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमाङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, २, १—३)	४ ..	५१७
२	(७, १, १, १—२)	५ ..	४
३	(१, १, १, ८, १—३)	३ ...	१४३
४	(३, २, १, ५, १—३)	,, ...	६४०
५	(१, १, १, ६, १—८)	,, ..	११८
६	(७, १, २, १—१)	५ ...	८
७	(५, १, १, १—३)	४ ..	१६८
८	(६, १, १, ३, १—३)	३ ..	८१

[म]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(६, १, ८, १—०)	४	४१६	१२	(७, १, १०, १—३)	५	२८
०	(१, १, ८, १—३)	३	२८	१३	(७, १, ११, १—३)	५	३१
१	(१, १, ८, १—३)	३	२८	१४	(७, २, ३, १—३)	५	५०
२	(१, १, ८, १—३)	३	५६	१५	(७, २, ३, १—३)	५	५३
३	(१, १, ८, १—३)	३	५७	१६	(७, २, ३, १—३)	५	५४
४	(५, २, १४, १—३)	५	६५४	१७	(७, २, ३, १—३)	५	५५
५	(५, २, १४, १—३)	५	१०३	१८	(७, २, ३, १—३)	५	५६
६	(५, २, १४, १—३)	५	१२६	१९	(७, २, ३, १—३)	५	५७
७	(५, २, १४, १—३)	५	१४४	२०	(७, २, ३, १—३)	५	५८
८	(५, २, १४, १—३)	५	६७				
९	(३, ६, ११, १—०)	३	६१८				
१०	(१, १, १०, १—३)	३	५८				

॥ एकादशः प्रपाठकः ॥

। प्रथमोऽङ्कः ।

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १०, १—३)	३	१३०	१	(७, २, ३, १—३)	५	६१
२	(५, २, १४, १—३)	५	३३८	२	(७, २, ३, १—३)	५	६२
३	(७, २, १४, १—३)	५	११४	३	(७, २, ३, १—३)	५	६३
४	(७, २, १४, १—३)	५	३४	४	(७, २, ३, १—३)	५	७०
५	(१, १, १०, १—३)	३	११८	५	(७, २, ३, १—३)	५	७३
६	(७, २, ३, १—३)	५	२१	६	(७, २, ३, १—३)	५	७४
७	(७, २, ३, १—३)	५	२२	७	(७, २, ३, १—३)	५	७५
८	(१, १, १०, १—३)	३	१६३	८	(७, २, ३, १—३)	५	७६
९	(७, २, ३, १—३)	५	२५	९	(७, २, ३, १—३)	५	७७
१०	(१, १, १०, १—३)	३	१०८	१०	(७, २, ३, १—३)	५	७८
११	(७, २, ३, १—३)	५	२६	११	(७, २, ३, १—३)	५	७९

[४]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(७, २, १४, १-३)	५	८०
१४	(१, १, ८, १-६)	६	२८
१५	(३, २, ११, ३-०)	७	६१८
१६	(७, ३, १, १-९)	८	८१
१७	(१, २, २०, १-३)	९	२७८
१८	(७, ३, २, १-९)	१०	८६
१९	(७, ३, ४, १-९)	११	१००
२०	(१, २, २१, १-०)	१२	२८८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४०, ६, २, ३, १)	५	६०३
२	(१, ९, २२, ३-०)	४	४४९
३	(६, २, २, १-३)	३	४४३
४	(७, १, ११, ३-२१)	५	३२
५	(७, ९, ५, १-९)	७	१०३
६	(७, ३, ३, १-९)	८	८७
७	(१, १, १५, १-३)	९	१०८
८	(१, २, १६, १-९)	१०	२५४
९	(१, १, १५, १-३)	११	६१६
१०	(१, १, १६, १-३)	१२	३४८
११	(१, २, १६, १-३)	१३	२७०
१२	(७, ३, ८, १-९)	१४	१०८
१३	(६, २, ३, १-३)	१५	४४४
१४	(१, १, १०, १-९)	१६	३२०
१५	( )	१७	२८८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे
१६	(१, १, ८, १-२)	१८	५८
१७	(२, १, १५, १-३)	१९	६१०
१८	(३, १, १७, १-३)	२०	५५८
१९	(५, २, १७, १-३)	२१	३४८
२०	(२, १, १, ६, १-३)	२२	३५०

॥ वादयः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १-९)	२३	३०
२	( )	२४	३१
३	(२, २, ८, १-३)	२५	४१७
४	(४, १, १७, १-३)	२६	६२६
५	(३, २, १८, १-३)	२७	६५५
६	(१, १, १८, १-३)	२८	१४५
७	(६, १, ८, १-३)	२९	४१७
८	(५, २, १९, १-३)	३०	६४५
९	(६, २, १५, १-३)	३१	४८०
१०	(७, ३, १८, १-३)	३२	१२५
११	(७, ३, १८, १-३)	३३	१२८
१२	(३, १, २, १-३)	३४	४८५
१३	(६, २, ६, १-९)	३५	४६०
१४	(७, २, २०, १-३)	३६	१३१
१५	(५, १, १६, १-३)	३७	३२८
१६	( )	३८	३५०

[२]

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
१७	(७, ३, २१, १—३)	५	... १३६
१८	(५, २, १९, १—२)	४	... ३१०
१९	(१, १, ११, १—२)	२	... ८५
२०	(७, १, २, १—२)	५	.. ५

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(५, २, १८, १—२)	४	.. ३५८
२	(,,)	,	... ३५९
३	(२, २, १६, १—३)	३	... ४६४
४	(१, १, १५, १—२)	,,	.. ११०
५	(१, १, २०, १—३)	,,	.. १७०
६	(८, १, ३, १—३)	३	... १४४
७	(१, १, ८, १—३)	३	... ३१
८	(५, २, १२, १—२)	५	... ६५०
९	(२, १, १५, १—३)	,,	.. ६१०
१०	(१, १, १७, १—३)	३	... १२०
११	(१, १, १८, १—३)	,,	... १४५
१२	(,,)	,,	.. १४६
१३	(,,)	,,	.. १४७
१४	(,,)	,,	.. १४८
१५	(४, १, २२, १—३)	४	... ८७
१६	(२, २, ८, १—३)	३	... ४१८
१७	(८, १, ७, १—३)	५	... १५६
१८	(८, १, ८, १—३)	,,	... १६०
१९	(१, २, १६, १—३)	५	... ६११

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
२०	(५, २, १२, १—२)	४	... ३१९
२१	(,, १॥—१)	५	.. ६५९

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(१, १, १७, १—३)	३	... १२८
२	(१, १, १६, १—३)	,,	... ३५१
३	(१, १, १८, १॥—३)	५	.. ६१०
४	(१, १, १६, १—०)	३	... १२०
५	(१, १, १३, १—१)	,,	.. ८४
६	(१, १, १८, १—३)	,,	... १४९
७	(१, १, १८, १—२)	,,	... ५९
८	(१, १, १२, १—१)	,,	... ८५
९	(१, १, १५, १—०)	,,	.. १११
१०	(१, १, १७, १—०)	,,	... १२९
११	(१, १, २०, १—२)	,,	... १७९
१२	(१, १, ११, १—३)	,,	.. १८५
१३	(१, २, १८, १—२)	,,	.. ४७१
१४	(१, २, १६, १—३)	,,	... ४७६
१५	(६, १, १६, १—३)	४	... ४८४
१६	(,,)	,,	... ४८५
१७	(१, १, ८, १—३)	३	.. ३१
१८	(१, १, ८, १—०)	५	.. ६००
१९	(,, १—२)	३	... ६१

[ल]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
१	(२, १, ११, १-३)	३	५१३
२	(")	"	५२४
३	(४, १, १४, १-३)	५	६३५
४	(८, १, १०, १-३)	"	१६४
५	(८, १, ११, १-३)	"	१६५
६	(१, १, १८, १-२)	३	१५०
७	(७, १, ३, १-०)	५	१०
८	(" १-११)	"	"
९	(" ११-२)	"	"
१०	(" ३-०)	"	११
११	(" १-३)	"	"
१२	(६, १, १०, १-३)	४	५५०
१३	(१, १, १५, १-०)	३	१११
१४	(८, १, १४, १-३)	५	१०२
१५	(१, १, ९, १-०)	३	६२
१६	(" ११-२)	"	"
१७	(२, १, १५, १-३)	५	६१८
१८	(१, १, १६, १-२)	३	२०९

॥ इत्येकाङ्क-नवम् ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
१	(८, २, १, १-३)	५	१०८

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
२	(८, २, २, १-३)	५	१०९
३	(४, १, १०, १-३)	४	६८
४	(६, १, ८, १-३)	"	४१७
५	(८, २, ३, १-३)	५	१८४
६	(८, २, ४, १-३)	"	१८७
७	(८, २, ५, १-३)	"	१९२
८	(१, १, १६, १-२)	३	१९१
९	(१, २, ९, १-३)	"	४२०
१०	(१, १, १३, १-३)	"	९६
११	(१, १, १०, १-३)	"	१९०
१२	(१, २, १९, १-३)	"	२००
१३	(")	"	२०१
१४	(")	"	२०२
१५	(१, २, २०, १-३)	"	२८०
१६	(६, १, ४, १-३)	४	५२४
१७	(१, १, १०, १-३)	३	१३०
१८	(१, १, १९, १-३)	"	१०१
१९	(१, २, १६, १-३)	"	१५५
२०	(")	"	"

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
१	(१, २, १६, १-३)	३	२५६
२	(")	"	२५१
३	(")	"	२५२
४	(")	"	२५३

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(२, २, ८, १—३)	३	... ४२१
६	(,, १॥—३)	५	... ६२७
७	(,, १—३)	३	... ४२९
८	(,, १॥—३)	५	... ६२८
९	(८, २, ६, १—२)	,,	... ६६४
१०	(८, २, ७, १—३)	,,	... १८६
११	(२, १, १५, १—३)	,,	... ६१८
१२	(,,)	,,	... ६२०
१३	(,,)	,,	... ६२१
१४	(३, २, १७, १—३)	३	... ६४८
१५	(४, २, ८, १—३)	४	... १४८
१६	(५, २, १८, १—३)	,,	... ३६०
१७	(,,)	,,	... ३६१
१८	(,,)	,,	... ,,
१९	(,,)	,,	... ३६२
२०	(,,)	,,	... ३६३
२१	(८, २, ८, १—३)	५	... १८८

॥ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १६, १—३)	३	... ४५५
२	(७, २, १२, १—३)	५	... ६६२
३	(१, १, ८, १—३)	३	... ४३
४	(,,)	,,	... ३४

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(,,)	३	... ४५६
६	(५, २, १७, १—२)	४	... ३२०
७	(,, १॥—३)	५	... ६५९
८	(४, १, १७, १—३)	४	... ६८
९	(,,)	,,	... ६८
१०	(,,)	,,	... ७०
११	(,,)	,,	...
१२	(,,)	,,	... ७१
१३	(२, १, १६, १—३)	३	... ३५२
१४	(,,)	,,	... ३५३
१५	(५, १, १२, १—३)	४	... २१६
१६	(६, २, ७, १—३)	,,	... ४५५
१७	(२, १, १६, १—३)	३	... ३५५
१८	(८, २, ८, १—३)	५	... ६६५
१९	(२, २, १४, १—३)	३	... ४५७

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५४
२	(,,)	,,	... ४५५
३	(१, १, ८, १—२)	,,	... ६९
४	(,,)	,,	... ६४
५	(६, ३, १२, १—३)	४	... ५४६
६	(८, २, १०, १—३)	५	... २०९
७	(४, १, १७, १—३)	४	... ७१
८	(३, २, १८, १—३)	३	... ६५६

[३]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(३, १, १०, १—३)	३	... ४१५	८	(,,)	३	... १५२
१०	(३, १, १६, १—३)	,,	५५३	१०	(३, २, १८, १—३)	,,	... ६६७
११	(३, १, १८, १—३)	,,	५६४	११	(३, १, १६, १—३)	,,	... ५५४
१२	(५, २, १२, १—२)	४	... ३२१	१२	(६, ३, २, १—३)	४	... ५१८
१३	(,,)	,,	३२२	१३	(४, १, ११, १—३)	,,	... ३५
१४	(,,)	,,	३२३	१४	(१, १, १२, २—०)	४	... ४४५
१५	(,, १॥—३)	५	... ६५३	१५	(१, १, १८, ०१—३)	३	... १७२
१६	(४, १, २०, १—३)	४	... ८३	१६	(८, १, १२, १—३)	५	... १६८
१७	(४, १, २०, १—३)	,,	८५	१७	(२, १, १७, १—३)	३	... ३६३
१८	(,,)	,,	...	१८	(८, २, ११, १—३)	५	... २०४
१९	(३, २, १८, १—३)	३	... ६६४	१९	(१, १, ८, ३—०)	३	... ४०
२०	(,,)	,,	... ६६५				
२१	(,,)	,,	... ६६६				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

॥ षोडशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(४, १, २०, १—३)	४	... ८६
२	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५६
३	(१, १, १८, १—३)	,,	... १५१
४	(३, २, १६, १—३)	,,	... ६४४
५	(५, २, १२, १—२)	४	... ३२४
६	(,,)	,,	... ३२५
७	(,, १॥—३)	५	... ६५४
८	(१, १, १८, १—३)	३	... १५१

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, १०, १—३)	३	... ५१६
२	(२, २, ८, १—०)	,,	... ४२३
३	(,, १—३)	,,	...
४	(,, १॥—३)	,,	... ४२४
५	(८, २, १२, १—३)	५	... २०८
६	(१, १, १८, १—३)	३	... १५१
७	(६, ०, १२, १—३)	४	... ४०८
८	(३, २, १८, १—३)	३	... ६५०
९	(३, ०, १८, १—३)	,,	... ६६८
१०	(६, १, १०, १—३)	५	... ६५८
११	(५, २, १२, १॥—३)	,,	... ६५४
१२	(६, २, १६, १—३)	४	... ४८६

[घ]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(५, १, ११, १—३)	४	... २१०
१४	(")	"	... ४
१५	(३, १, ११, १—१)	३	... ५२५
१६	(")	"	... ५२६
१७	(")	"	... ५२७
१८	(")	"	... ५२८
१९	(४, १, १, १—३)	४	... ११२
२०	(८, १, १५, १—३)	५	... १११

॥ समद्वयः प्रपाठकः ॥

—१२—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, १५, १—३)	४	... २३१
२	(७, २, २०, १—३)	५	... १३०
३	(१, १, १८, १—३)	३	... १५४
४	(")	"	... १५५
५	(४, २, ७, १—३)	४	... १३७
६	(३, २, ११, १—३)	३	... ६०८
७	(५, १, १, १—३)	४	... १६८
८	(५, २, १८, १—३)	"	... ३६५
९	(")	"	... ३६६
१०	(१, १, ८, १—१)	३	... ६५
११	(")	"	... ६६
१२	(५, १, १६, १—३)	४	... १४१
१३	(")	"	... २४१

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(")	४	... १४२
१५	(४, १, ७, १—३)	"	... २४
१६	(१, १, ८, १—२)	३	... ६६
१७	(१, १, १८, १—३)	"	... १५५
१८	(५, १, १, १—३)	४	... १७०
१९	(५, १, १६, १—३)	"	... २४४
२०	(५, १, ११, १—३)	"	... २१७

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, २, १, १—३)	४	... १६६
२	(५, २, १८, ३—०)	"	... ३६७
३	(८, २, ८, १—०)	५	... ६६४
४	(५, २, १३, १—१)	४	... ३३२
५	(६, १, ४, १—३)	"	... ३६८
६	(८, १, ८, १—३)	"	... ४१८

॥ इत्यन्तेन-पर्य ॥ ३ ॥

॥ अष्टादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, २, ११, १—०)	५	... ८०
२	(४, १, १८, १—१)	"	... ६३७
३	(६, २, १३, १—१)	४	... ४८२
४	(५, २, ११, १—३)	५	... ६४५

[स]

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१५	(१, १, १—२)	४	... ६४६	६	(७, ३, १०, १—२)	५	... १३३
६	(१, १, १—२)	१	... ६४७	७	(५, १, १४, १—२)	४	... २२६
७	(१, १, ८, १—२)	३	... ६७	८	(२, १, १४, १—२)	३	... ३४२
८	(३, १, २, १—२)	१	... ४८६	९	(८, २, १५, १—२)	५	... २१२
९	(१, १, १—२)	१	... १	१०	(२, २, ८, १—२)	१	... ४२५
१०	(५, १, १६, १—२)	४	... २४४	११	(७, ३, ३, १—२)	१	... ८८
११	(१, १, १८, १—२)	३	... २७२	१२	(६, २, ५, १—२)	४	... ४५५
१२	(१, १, १०, १—२)	१	... २८१	१३	(३, १, १५, १—२)	३	... ५४८
१३	(१, १, १—२)	१	... २८२	१४	(६, २, १२, १—२)	४	... ४८०
१४	(१, १, १—२)	१	... २८३	१५	(७, १, १६, १—२)	५	... ४३
१५	(१, १, १५, १—२)	१	... ११२	१६	(६, २, १६, १—२)	४	... ४८७
१६	(१, १, १—२)	१	... १	१७	(८, ३, ३, १—२)	५	... २२६
१७	(६, २, ३, १—२)	४	... ४४६	१८	(८, ३, ४, १—२)	१	... २९८
१८	(२, १, १०, १—२)	३	... ३२९	१९	(८, ३, ५, १—२)	१	... २३२
१९	(१, १, १—२)	१	... १				
२०	(१, १, ८, १—२)	१	... ६८				
२१	(१, १, १—२)	१	... ६९				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

—०—

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, ३, १०, १—२)	५	... ६०५
२	(१, २, ८, १—२)	३	... ४९४
३	(१, १, ८, १—२)	१	... ७०
४	(६, २, १५, १—२)	४	... ४८१
५	(७, ३, १५, १—२)	५	... १२६

॥ जनविंशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(८, २, ०, १—२)	५	... १८१
२	(१, २, १२, १—२)	३	... २९५
३	(८, ३, ६, १—२)	१	... २३६
४	(८, ३, ७, १—२)	१	... २३८
५	(८, ३, ८, १—२)	१	... २४२
६	(८, ३, ९, १—२)	१	... २४५
७	(१, १, १०, १—२)	१	... ८९

[६]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(८, ३, १३, १—३)	५	... १४५	११	(५, २, १०, १—३)	४	... ३०९
९	(८, ३, १४, १—३)	॥	... २६३	१२	(१, १, ९, ॥—२)	३	... ७१
१०	(८, ३, १५, १—३)	॥	... २६७	१३	(६, १, ४, १—३)	४	... ४००
११	(१, १, ८, १—३)	३	... ३५	१४	(४, १, १२, ॥—२)	४	... ४८
१२	(३, १, १०, १—३)	॥	... ५५९	१५	(१, २, १९, १—३)	३	... २७३
१३	(५, २, १०, १—३)	५	... ६५५	१६	(")	॥	...
१४	(१, १, १९, १—३)	३	... १०३	१७	(१, २, २०, १—२)	॥	... १८४
१५	(३, १, ६, १—३)	॥	... ५०३	१८	(१, १, १५, १—३)	॥	... ११९
१६	(८, ३, १६, १—३)	५	... २७९	१९	(६, २, ३, १—३)	४	... ४४६
१७	(८, ३, १०, १—३)	॥	... २७६	२०	(")	॥	... ४४७
१८	(५, २, १२, १—३)	४	... ३२६	२१	(")	॥	... ४४८
१९	(२, २, १८, १—३)	३	... ४७९				
२०	(१, १, ९, १—२)	॥	... ७१				

॥ विंशः प्रपाठकः ॥

—०—

[द्वितीयोऽङ्कः]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, ११, १—०)	३	... ५९०
२	(३, २, ११, २—०)	३	... ६१९
३	(३, २, १२, २—०)	॥	... ६२६
४	(३, २, १४, १—३)	॥	... ६३५
५	(४, १, १२, २—०)	४	... ४७
६	(२, १, १०, २—०)	५	... ६१२
७	(२, २, १२, १—३)	॥	... ६२८
८	(२, २, ९, १॥—३)	॥	... ६२७
९	(५, १, १६, १—०)	४	... २४५
१०	(३, १, ५, १—३)	३	... ४८८

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १—३)	३	... ३२३
२	(१, १, १५, १—३)	५	... ६२२
३	(" १—३)	॥	...
४	(" १॥—३)	॥	... ६२३
५	(१, १, १६, १—३)	३	... ३५४
६	(१, १, ८, १—३)	॥	... ६६
७	(")	॥	...
८	(")	॥	... ३७
९	(")	॥	... ६८
१०	(२, २, १४, १—३)	॥	... ४४८

[कक]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
११ (, ,)	३	...	४४८	१४ (१, १, ८, १—३)	३	...	३८
२० (१, १, १, १—३)	३	...	४४६	१५ (१, १, ८, १—३)	३	...	७२
१ (, ,)	३	...	४५७	१६ (, ,)	३	...	७३
१४ (३, १, ११, १—३)	३	...	४३०	१७ (, ,)	३	...	७४
१५ (, ,)	३	...	४३१	१८ (२, १, १६, १—३)	३	...	३५५
१६ (, ,)	३	...	४३२	१९ (, , ३—०)	५	...	६२५
१७ (३, १, १६, १—३)	३	...	४५५	२० (१, १, १५, १—०)	३	...	११४
१८ (१, १, १८, १—३)	३	...	१५६	॥ इति सत्र-पर्व ॥ ५ ॥			
१९ (३, २, ११, १—३)	३	...	६२७				
२० (, , १—०)	३	...	६२८	॥ एकविंशः प्रपाठकः ॥			

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (३, २, १२, १—३)	३	...	६२८	१ (१, १, १८, १॥—२)	३	...	७५
२ (३, २, १६, १—३)	३	...	६४५	२ (१, २, १८, १—०)	३	...	२६६
३ (३, २, १८, १—३)	३	...	६६८	३ (२, १, १८, १—३)	३	...	३७३
४ (५, २, १८, १—३)	४	...	६६७	४ (१, १, १२, १—२)	३	...	८७
५ (६, १, ७, १—०)	३	...	४१२	५ (८, ३, ५, १—३)	५	...	१३३
६ (६, १, ७, १—०)	३	...	४१३	६ (१, १, १५, ३—०)	३	...	११४
७ (४, १, १२, १—०)	४	...	४८	७ (१, १, ८, १॥—२)	५	...	६०७
८ (, , १—३)	३	...	३	८ (८, १, २, १—३)	३	...	१८३
९ (२, १ १०, १—३)	३	...	३२४	९ (१, १, १३, १—३)	३	...	६८
१० (, ,)	३	...	३	१० (१, १, २२, १—३)	३	...	१८८
११ (१, १, ८, १—२)	३	...	७१	११ (१, १, १, १—३)	३	...	६
१२ (१, १, १८, १—३)	३	...	१५७	१२ (१, १, १, १—३)	३	...	८
१३ (, ,)	३	...	१५८	१३ (१, १, ३, १—३)	३	...	१२

[खख]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(४, १, १८, १—०)	४	.. ७४
१५	(१, २, १८, १—०)	५	... ६१२
१६	(६, २, २०, १—३)	४	... ५१०
१७	(१, १, १३, १—२)	२	... ८८
१८	(८, १, ३, १—३)	५	.. ६६६
१९	(६, १, ८, १—०)	४	... ४१८
२०	(१, १, १५, १—३)	३	... ११४

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १८, १—३)	३	... १५८
२	(१, १, १८, १—३)	३	... ३६७
३	(२, १, १८, १—३)	३	.. ३७४
४	(४, २, ५, २—३)	५	... ६३८
५	(५, २, ७, १—३)	३	.. ६५६
६	(८, १, ४, १—३)	५	... २८८
७	(८, १, ५, १—३)	३	... २८०
८	(१, २, १८, १—१)	३	... २३८
९	(१, २, १४, १—१)	३	.. २४९
१०	(१, २, १४, १—२)	३	... २४६
११	(१, २, १३, १—२)	३	... २३८
१२	(१, २, १४, १—२)	३	.. २४३
१३	(१, २, १५, १—२)	३	.. २४७
१४	(१, २, १३, १—२)	३	... २४०
१५	(१, २, १४, १—२)	३	... २४४
१६	(१, २, १५, १—२)	३	... २४८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१७	(८, १, ६, १—३)	५	.. २८४
१८	(,,)	३	... २८५
१९	(,,)	३	.. २८६
२०	(१, १, २०, १—३)	३	.. १८०
२१	(,,)	३	.. ८११

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २, ६-७-८)	५	.. ६३४
२	(२, १, १८, १—०)	३	... ६६८
३	(१, १, १८, १—३)	३	... १६०
४	(८, १, ७, १—२)	५	.. ६६७
५	(८, १, ८, १—३)	३	.. ३०३
६	(८, १, ४, १—३)	३	... १४८
७	(३, २, १८, १—०)	३	... ६३४
८	(५, १, १७, १—०)	४	... २४८
९	(१, १, ८, १—३)	३	.. ७५

॥ इति प्राथम्य-पर्वः ॥

॥ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ११, १—२)	३	.. ८१
२	(१, १, १८, १—३)	५	... ६१०
३	(,,)	३	.. ८१

[गग]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(१, १, ८, २-०)	३ ...	४०
५	(१, १, ८, ॥-२)	,, ...	७५
६	(१, १, १८, १-३)	,, ..	१६०
७	(, ,)	,, ...	१६२
८	(१, १, ८, ॥-२)	,, ..	७६
९	(१, १, १८, १-०)	,, ...	१६२
१०	(१, १, १२, १-२)	५ ...	६०८
११	(२, १, १३, १-२)	३ ...	३३७
१२	(१, १, ११, १-२)	,, ...	८६
१३	(२, १, १२, १-३)	,, ...	२३२
१४	(१, १, १२, १-२)	,, ...	१००
१५	(२, १, १३, १-३)	,, ..	३३८
१६	(७, ३, १, १-३)	५ ..	८२
१७	(२, १, १२, १-३)	३ ...	३३३
१८	(७, ३, १४, १-२)	५ ...	१०१
१९	(१, २, १६, १-३)	,, ..	४३९
२०	(८, १, १२, १-२)	५ ...	६६८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, १२, १-३)	३ ..	५३८
२	(८, १, १३, १-३)	५ ...	३११
३	(३, १, १३, १-३)	३ ..	५४०
४	(८, १, १३, १-३)	५ ...	३११
५	(८, १, १५, १-३)	,, ..	६७१

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
७	(६, १, २, १-३)	४ ..	४४८
८	(१, १, ८, १-२)	३ ...	७६
९	(१, १, १६, १-३)	,, ..	३५६
१०	(२, ८, २, १-३)	,, ...	४२६
११	(२, २, १५, १-३)	,, ..	४५८
१२	(३, १, ११, १-२)	५ ..	६९२
१३	(१, १, १८, १-२)	३ ...	१६२
१४	(३, १, ११, १-३)	५ ...	६३३
१५	(१, १, १८, १-३)	३ ...	१६३
१६	(८, १, ११, १-३)	४ ...	३६
१७	(३, १, ११, १-३)	३ ...	५८०
१८	(३, २, २३, १-३)	,, ..	६८६
१९	(४, १, १४, १-३)	४ ..	१६१
२०	(५, १, २०, १-३)	,, ...	२६१

॥ त्रयोविंश प्रपाठकः ॥

—११—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, २, १२, १-३)	४ ...	३८४
२	(८, १, १६, १-३)	५ ..	६७२
३	(३, १, ११, १-३)	३ ...	५८१
४	(३, २, १३, १-३)	,, ...	६८७
५	(५, २, १३, १-३)	४ ...	३८५
६	(८, १, १६, १-३)	५ ...	६७२

[घष]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(१, १, २०, १—३)	३	... १८२
९	(१, १, १८, १—३)	३	... १६४
१०	(३, १, १८, १—३)	३	... ५०१
११	(६, १, १०, १—३)	५	... ६६०
१२	(३, २, १८, ३—०)	३	... ६७०
१३	(४, १, १०, ३—०)	५	... ६३८
१४	(, , १—३)	४	... ८७
१५	(८, १, ७, १—३)	५	... १५७
१६	(३, १, १८, १—३)	३	... ५७१
१७	(३, १, १, १—३)	५	... ६२८
१८	(३, २, १, १—३)	३	... ५८०
१९	(४, १, ११, १—०)	४	... ३७
२०	(, , ३—०)	४	... , ,

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २१, १—३)	४	... ८४
२	(४, १, १, १—३)	३	... ६
३	(४, २, १, १—३)	३	... ११३
४	(५, १, १, १—३)	३	... १७२
५	(५, २, १, १—३)	३	... २६७
६	(४, २, १, १—३)	३	... ११४
७	(५, १, १, १—३)	३	... १७३
८	(५, २, १, १—३)	३	... २६८
९	(, ,)	३	... २६९

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१०	(६, १, ४, १—३)	४	... ४०१
११	(३, १, ११, १—३)	३	... ५३५
१२	(, ,)	३	... ५३६
१३	(, ,)	३	... , ,
१४	(४, १, १२, १—३)	४	... ५२
१५	(४, २, ७, १—३)	३	... १३८
१६	(५, १, १२, १—३)	३	... २१८
१७	(५, २, १३, १—३)	३	... ३३३
१८	(४, २, ७, १—३)	३	... १३९
१९	(५, १, १२, १—३)	३	... २११
२०	(५, २, १३, १—३)	३	... ३३४

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, १०, १—३)	४	... १५१
२	(७, १, ११, १—३)	५	... ३३
३	(६, १, ५, १—३)	४	... ४५६
४	(७, २, ७, १—३)	५	... ६४
५	(७, ३, ८, १—३)	३	... १०८
६	(८, १, ८, १—३)	३	... ६६८
७	(७, १, ८, १—३)	३	... ६७

॥ इति क्षुद्रार्थः ॥ ७ ॥

॥ ऊर्ध्वगान्धर्व समाप्तम् ॥

[६६]

उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टभूतस्य ऊच्चगानस्य

परिच्छेद-द्वितीयः ॥

परिच्छेदः	पृष्ठम् ।	परिच्छेदः	पृष्ठम् ।
अथ दशगान-पर्व ...	३८१	„ अथ चतुर्थः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]	
„ प्रथमः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]		„ = (१०—१८) ३८]	४८३
„ = (१०—१६) ३६] ...	„	„ सत्र-पर्व ...	४०८
„ संवत्सर-पर्व ..	४१०	„ प्रायश्चित्त-पर्व ..	५१८
„ द्वितीयः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]		„ पञ्चमः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]	
„ = (२०—१४) ३४]	४१८	„ = (२०—१४) ३४]	४३१
„ एकादश-पर्व ...	४४७	„ ऋतु-पर्व ...	४४०
„ तृतीयः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]		„ षष्ठः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]	
„ = (२०—१६) ३६] ..	„	„ अर्द्धौ = (२०—७) २७]	२७
अथ अष्टौन-पर्व ...	४८०		

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १४ ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे अभिप्रगोपतिमिति ढचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १८ २८ ३ १ २ १ १ २ ३ ९

अभिप्रगोपतिङ्गिरेन्द्रमर्चयथाविदे ।

३ १ ३ २ ३ १ २

सुनुं सत्यस्य सत्यतिम् ॥ १ ॥

हे स्तोतः ! “गोपति” गवां स्वामिनम् “इन्द्रम्” “अभि
प्र अर्च” प्रकर्षेण पूजय “गिरा” स्तुत्या “यथाविदे” स यथा
स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति, यथा वा यागं प्रति गन्तव्यमिति
जानाति तथार्चति । कीदृशमिन्द्रम् ? “सत्यस्य” यज्ञस्य वा
“सुनु” पुत्रं [तत्रानुरक्तत्वात् सुनुरित्युपचर्यते] “सत्यति”
सतां पालकम् ॥ १ ॥

---

* ‘इन्द्राग्नेकाचव्योतिर्गौरायुरित्येवमादयः षोडशात् प्रपाठकात् प्रभृति प्रवृत्ताः’
—इति वि० ।

† ख० पा० २, १, ३, ४ (१ भा० २८२ पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, ५, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 आह्वरयःससृज्जिरेरुषीरधिबर्हिषि ।

२ ३ २ ३ १ २
 यत्राभिसन्नवामहे ॥ २ * ॥

“ह्वरयः” हरितवर्णाः अश्वाः “अरुषीः” आरौचमानाः
 “अधिबर्हिषि” [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी], बर्हिषास्तृते “आ
 ससृज्जिरे”, आसृजन्तु, “यत्र” यस्मिन् बर्हिषि स्थितमिन्द्रम्
 “अभि सन्नवामहे” अभिसंस्तुमः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 इन्द्रायगावआशिरन्दुदुहेवज्जिणेमधु ।

१ २ ३ २ ३ २
 यत्सीमुपङ्गरेविदत् ॥ ३ † ॥ १

“इन्द्राय” “गावः”‡ “आशिरम्” आश्रयण-साधनम् पय
 नादिकम् “मधु” मदकरं “दुदुहे” दुहते । कीदृशाय? “वज्जिणे”
 वज्र-युक्तायेन्द्राय “यद्” यदा “उपङ्गरे” समीपे ॥ वर्त्तमानं
 “मधु” सोमरसं “सीम्” सर्वतः “विदत्” लभते तदा ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ५, ५, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ५, ६, १ ।

‡ ‘इन्द्राय गावः’—इन्द्राय अर्थे गावः—इति वि० ।

॥ ‘उपङ्गरे यज्ञे’—इति वि० ।

अथानोविश्वास्विति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २

अनोविश्वासुहव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत ।

२ ३ १ २ ३ १ २

२ ३ १ २

उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन्परमज्याऋचोषम ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “विश्वासु” सर्वासु “समत्सु” असुर-युद्धेषु
“हव्य” सर्वैर्देवैरात्मरक्षार्थमाह्वातव्यमिन्द्रमुद्दिश्य “नः” अस्माकं
यन्ने “ब्रह्माणि” स्तोत्राणि हवीरूपाण्यन्त्रानि वा, तथा “सव-
नानि” प्रातःसवनादीनि त्रीणि सवनानि च “उप आभूषत” उप-
स्थित्ये सम्यगलङ्कृत । “हे वृत्रहन् ! वृत्रस्यासुरस्य पापस्य वा
हन्तः ! “परमज्याः” युद्धेषु शत्रु-हिनार्थं परमा अविनश्वरी ज्या
मौर्वी यस्य स तथोक्तः [यत्र परमान् बलेन प्रकृष्टान् शत्रून्
जिनाति हिनस्तीति परमज्याः] हे “ऋचोषम” स्तुतिभिरभि-
मुखीकरणीय ! एवमुतेन्द्र ! त्वम् अस्मादभिलषितानि प्रयच्छेति
शेषः ॥

“हव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत” — “हव्यइन्द्रः समत्सुभूषतु” — इति
पाठौ, “वृत्रहन्परमज्याऋचोषम” — “वृत्रहापरमज्याऋचोषमः”
— इति च पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २
त्वन्दाताप्रथमोराधसामस्यसित्यईशानकृत् ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
तुविद्युन्नस्ययुज्यावृणीमहेपुत्रस्यशवसोमहः ॥ २* ॥ २

हे इन्द्र ! “प्रथमः” सर्वेषां मुख्यस्त्वं “राधसां” धनानां
“दाता” “असि” [यद्वा, धन-दातृणां मध्ये त्वं प्रथम आदिमो
भवसि] । तथा “ईशानकृत्” तव स्तोतृन् ईशानान् ऐश्वर्य-युक्तान्
कुर्वन् त्वं “सत्यः” सत्य-कर्मासि यथार्थ-कर्मा भवसौत्यर्थः । यस्मा
देवं तस्मात् वयं “तुविद्युन्नस्य” बहु-धनवतो बह्वन्नस्य वा
“शवसः” बलस्य “पुत्रस्य” शत्रुवधार्थं बलकरत्वेनोत्पन्नत्वात्
बल-पुत्रस्य अतएव “महः” महतः तव “युज्या” योग्यानि
धनानि “आ वृणीमहे” सम्भजामहे ॥ २ ॥ २

३ २ ४ २ ३ ४ २ ५ ३ २ ३ २ ४ २ ५
॥ श्यैतम् ॥ आनोविश्वास्तु । हव्या३४ औक्षोवा ।

१ २ १ ० ५ ५ १ १ १ २ २
आयिन्द्रसम । त्सुभृषता२३४ । ओईहा । उपब्रह्मा

१ २ १ १ ५ १
णि । सावा२३ना । निवा२ । त्वा२३४ दान् । परम

२ २ १ १ २ ५ ४ २
ज्याआ३र्चा । ऊन्मायि । पार२मा२३४ औक्षोवा ॥ (१)

* सू० वे० ६, ६, १३, २ ।

† ‘सामित्यस्य कर्मा’—इति वि० ।

१४अ० १ख० २सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

५

४ ३२ ४ ५२ ३२ ३२ ४२ ५ १ २ २ १
परमज्याञ्चची । पमा३४औच्चोवा । पारमज्याः । ऋचा

० ५ ५ १ २२ १२ २ १ १
यिषमा२३४ । ओईहा । त्वन्दाताप्र । थामो२३रा ।

१ १ ३ ५ १ २ २ १
धसा२म् । आ२३४सी । असिसत्याई३शा । ऊम्मायि ।

३ ५२ २० ३ ४ ३ ४२ ५२ ३ २
नारकी२३४औच्चोवा ॥ (२) असिसत्यईशा । नका३४

३२ ४२ ५ १ २ २ १० ५ ५
औच्चोवा । आसिसत्यः । ईशानका२३४ । ओईहा ।

२ १ २ १ २ १ ३ ५
तुविद्युन्मस्य । यूजा२३या । वृणा२यि । मा२३४हा

२ २ १ २ ५२
यि । पुत्रस्यशावा३साः । ऊम्मायि । मारहा२३४औ

२ ३ ५
च्चोवा । वार३४सू(३) ॥ २ * ॥ [१]

२२ २ २ २ २ २
॥ सदोविशीयम् ॥ आनोविश्वासुहव्यमोचाओचा३

२ २ २ २ २ १ २१ २२ ५ २
ए । औच्चोऔच्चो३वा । इन्द्रसमतसुभूषत । ओईहा ।

१ २ १ २२ १ २२ ५ २ १ २
उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रघ्न । ओईहा । परामा१ज्या

२ः । ओ३हा । ओ३हा३ण । औ३होयि । औ३हो३

वा । ऋची । षा२मा२३४ औ३होवा ॥ (१) परमज्याऋ

चीषमओ३हाओ३हा३ण । औ३होऔ३हो३वा । परमज्या

ऋचीषम । ओ३हा । त्वन्दाताप्रथमोराधसामसि । ओ

३हा । असायिसा३त्या२ः । ओ३हा । ओ३हा३ण ।

ओ३होयि । औ३हो३वा । ईशा । ना२का२३४ औ३हो

वा ॥ (२) असिसत्यई३शानकृ३दे३हाओ३हा३ण । औ३होऔ३हो

३वा । असिसत्यई३शानकृत् । ओ३हा । तुविद्युन्नस्यु

ज्यावृणीम३हे । ओ३हा । पु३त्तास्या३शा२ । ओ३हा ।

ओ३हा३ण । औ३होयि । औ३हो३वा । वसः । मा

२हा२३४ औ३होवा । सदोविशा२३४ ५ः (३) ॥ २० * ॥ [२] २

अथ प्रत्नम्पीयूषमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ २
प्रत्नम्पीयूषमूर्ध्वयदुक्थयं

३ २ ३ १ २ १ २ २ २
महोगाहाद्विअनिरधुक्षत ।

१ २ ३ २ २ २ ३ १ २
इन्द्रमभिजायमानं समस्वरन् ॥ १ * ॥

“दिवः” द्युलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः “पीयूष” पातय्यं
“प्रत्न” पुराणं “यत्” सोमरूपमन्नम् “उक्थयम्” प्रशस्यमस्ति
“पूर्य” पुरातनं तत् सोमरूपमन्नं “महः” महतः “गाहात्”
गाहनात् “दिवः” द्युलोकात् “निरधुक्षत” आभिसुख्येन नि
दुहन्ति ततः दुग्धं मित्रम् “इन्द्रम्” “अभि” लक्ष्य “जायमानं”
तं सोमं “समस्वरन्” स्तोतारः संस्तुवन्ति ॥

“प्रत्न”-“दिवः”—इतिपाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
आदीक्षेचित्यश्यामानासुआप्यं

३ १ २ ३ २ ३ २ २
वसुचेादिव्याअभ्यनूषत ।

* ऋ० वे० ७, ५, २३, २ ।

† ‘पूर्यम्’—‘अपूर्वम्’—इति वि० ।

‡ ‘अध्वरन्’—इति वि० ।

३ १ २   २ २   ३ १ २
 दिवोनवारं सविता व्यूर्णुते ॥ २ * ॥

“आत्” अनन्तरं “पश्यमानासः” एनं पश्यन्तः “दिव्याः” दिवि भवाः “वसुरुचः” नाम केचित् “आप्य” बन्धुषु साधुम् “ईम्” एनं सोमम् “अभ्यनूषत अभ्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरम् ? उच्यते—“दिवः” । “देवः” द्योतमानः “सविता” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः “वारम्” आवरकम् अन्धकारं “न व्यूर्णुते” नापगमयति† । तएनमस्तुवन् सूर्योदयात् प्रागेव हि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥

“दिवोनवारं”—“वारन्नदेवः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ३ २ ३ १ २   ३ १ २
 अथयदिमेपवमानरोदसी
 ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 इमाचविश्वामुवनाभिमज्मना ।
 ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 यूथेननिष्ठावृषभोविराजसि ॥ ३ ‡ ॥ ३

हे “पवमान” सोम ! “अथ” अनन्तरं “यद्” यदा “इमे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “इमा” इमानि “विश्वानि” विश्वानि

* ऋ० वे० ७, ५, १२, ६, ।

† “दिवः न वारं—द्युलोकास्त, वसं सविता व्यूर्णुते प्रच्छादयति न”—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, १२, ३ ।

१४ अ० १ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तराश्विनः ।

६

“भुवना” भूतजातानि “च” “मज्जना” बलेन “वि राजसि”
विशेषेण राजसि स त्वं तथा कुर्वन् ॥

“भवनाभिजन्मना”-“भुवनेषु वि तिष्ठसे”—इति पाठो ॥ ३ ॥ ३

॥ यौधाजम् ॥ ^{३२}प्रत्ना^२३१म् । ^{२ ४२ ५}पौ^{२, ३}३यू । ^५षम् । ^२पूर्वा
^५३३४याम् । ^{१ २०}यादू^१३ । ^{३ १}विथयार्^३म् । ^३महो^३३४५ । ^३गा^३२
^५३३४चात् । ^{२ १ २ १}दिवाअनायिः । ^{२ १२}अ । ^{३ २}धुक्षतार् । ^{३ २}इन्द्रा^३३४
^३५म् । ^५आर^{२२}३४भी । ^{२२}जाया^१२ । ^{३ २}माना^३३म् । ^{३ २}समा^३३
^३४५ । ^५स्वार^{३२ २}३४राम् ॥ (१) ^{२ ४}आदा^३३१यिम् । ^३का^३३यिचित् ।
^५५ । ^{२, ३}श्यामा^५२३४ना । ^{१ २}साआ^१३ । ^{३ २}पियार्^३म् । ^{३ २}वह्म^३३४५ ।
^३३२३४चाः । ^५दिव्याअभायि । ^{२ १२}अ । ^{३ २}नूषतार् । ^{३ २}द्विवो^३३४
^३५ । ^५ना^२३३४वा । ^१र^१३सा^{३ २}२ । ^{३ २}वितार् । ^३वियू^३३४५ । ^३णू^३२
^५३४ते ॥ (२) ^{३ २}अधा^{२ ४}३ १ । ^{५२ २, ३}या^५३दि । ^५मे । ^{३ २ १}पावार^३ ३ ४मा ।
^{१ २}नारो^१३ । ^{३ २}दसी^३२ । ^३इमा^५३४५ । ^{१ २ १}चार^३३४वायि । ^{३ २ १}श्वाम्

^{२ १} वना । ^१ भि । ^१ मज्मनार । ^{२ २} यूथेऽ४५ । ^३ ना^५२४४नीः । ^{२ २} स्था
^१ वार । ^{३ २} षभोर । ^३ विरा^५४५ । ^५ आर^५३४सी(३) ॥ ६ * ॥ [१]

॥ आमहीयवम् ॥ ^५ प्रत्नम्यो^२३यूषम्पूर्वियाम् । ^{२ १} यदूक्या

^१ १यारम् । ^{२ २} महोर^{१ २ २}३गाक्षात् । ^{१ २ २} दिवाअनायिः । ^२ अधू^{२ २}२
^२ ३क्षताउ । ^{२ २} वा^{१ १ १}३ । ^{१ २} स्तौषे^{१ १ १}३४५(१) ॥ ७ † ॥ [२]

॥ ऐडसौपर्षम् ॥ ^२ इन्द्रमभोवा । ^{१ २} जायामा^{१ २ २}३४नाम् ।

^{२ १ २ १} समास्वरान् । ^{७ २} आदा^३२यिङ्कार^५३४यिवीत् । ^५ पार^१३श्या ।
^१ मार^{१ २ २}३ना । ^१ साआपियाम् । ^{५ ५} औ^५२३^५होवा । ^५ हो^५पुई ।
 डा(२) ॥ ८ ‡ ॥ [३]

॥ सत्रासाहीयम् ॥ ^{१ २} वख^२४४ । ^२ रुचो^२दिव्याअ । ^५ भो

^५ ईवा । ^{१ २} अनूषत^२दिवोजा^१३वा । ^१ रा^१३२सा । ^१ वा^१३२यि

* क० गा० १० प्र० १ अ० ६ सा० ।

† क० गा० १३ प्र० २ अ० ७ सा० ।

‡ क० गा० १३ प्र० २ अ० ८ सा० ।

१४अ० १ख० ३सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

११

ता । वि० ३४ ३५ । वा० ३४ ३५ । ए० २ ३ ४ तो ६ वा
यि(२) ॥ ८ * ॥ [४]

॥ सद्दोविशीयम् ॥ अधयदितेपवमाओहाओहाइए ।

ओ३ओ३ओ३वा । नरोदसीदमाचवायि । ओ३हा ।

आभुवनाभिजमनायूथेननायि । ओ३हा । स्थावार्पा३

भा३ः । ओ३हा । ओ३हाइए । ओ३ओ३यि । ओ३

ओ३हा । विरा । जा३सा३ओ३ओ३वा । सद्दोविशा

११११

२३४पूः(३) ॥ १० * ॥ [५]

॥ उत्तेधम् ॥ प्रत्नम्यीयूषमपूर्व्ययदु । किय्या३ओ३

ओ३वा । मद्दोगाहाइएत् । हा३१उवा३३ । ज३४पा ।

दिवा३अना । ओ३ओ३वाचायि । आधुक्षता । इन्द्रमा

* क० गा० १३प्र० २ख० ८सा० ।

† क० गा० १३प्र० २ख० १०सा० ।

२. २. ५ ३२ १ ४२. ५२.
भि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। जाया३मानम्। औ

४ ५ ३२ ४ ३२ ४२ ४२ ४ ४
होवाद्यायि। समा३स्वा५रा६पुईन् ॥ (१) आदी३केचित्य

४ ५२ २ २ ३२ ३२ ४२ ५ २ १
शमाना। स३आ। पिया३४औ३होवा। वस्तु३चोऽ२।

२. ५ ३२ ४ ५२ ४
हा३१उवा२३। ऊ३४पा। दिव्या३अभा। औ३होवा

५ १ २ १ २ २ १ २ २.
हायि। आ३नू३षता। दि३वो३ना३वा। हा३१उवा२३। ऊ

५ ४ २ ४ ५२ ४ ५ ४ २ ४
३४पा। र३सा३र३बिता। औ३होवा३हायि। वि३यू३र्ष३पू३ता

३ ४ ३ ४ ५२ ४ ५२ २ ३२ ३२
ई३पुई३यि ॥ (२) अ३ध३य३दि३मे३प३व३मा। न३रो। द३सा३३औ

४२ ५ २ १ २. ५
होवा। इ३मा३च३वाऽ२यि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा।

३२ १ ४ ५२ ४ ५ १ २ १ २२ २
आ३भू३व३ना। औ३होवा३द्यायि। भा३यि३म३य३ना। यू३थे

१ २ २. ५ ३२ २ ४. ५२
नानि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। स्था३वा३र्ष३भः। औ

४ ५ ३२ ४ ३ १ १ १
होवा३हायि। वि३रा ३ जा ५ सा ६ ५ ई३यि। ऊ३२ ३ ४

५ (३) ॥ ११ * ॥ [६] ३

इममूष्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २

इममूषुत्वमस्माकं सनिङ्गायन्नव्यांसम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

अग्ने देवेषु प्रवोचः ॥ १ * ॥

हे अग्ने ! “त्वम्” “अस्माकम्” अस्मात्सर्वस्वम्विनम् “इमम् उ स”
पुरोदेशेऽनुष्ठीयमानमपि “सनि” दविर्दानं “नव्यांस” नवतरं
“गायत्र” स्तुतिरूपं वचोऽपि “देवेषु” देवानामग्रे “प्र वोचः”
प्रकर्षणं ब्रूहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

विभक्तासिचित्रभानोसिन्धोरुर्माउपाकया ।

३ २ ३ १ २

सद्योदाशुषेक्षरसि ॥ २ † ॥

हे “चित्रभानो” विचित्र-रश्मि-युक्ताग्ने ! “विभक्ता” विशि-
ष्टस्य धनस्य प्रापयिता “असि” भवसि । तत्र दृष्टान्तउच्यते—
आकारउपमार्थीयः । यथा “सिन्धोः” नद्याः “उपाके” समीपे
“जर्मा” जर्मि [तरङ्गोपलक्षितं कुल्यादिरूपं प्रवाहं विभजन्ति

* सू० १, १, २, ८ (१ भा० १९६ पृ०) = सू० वे० १, १, २२, ४ ।

† सू० वे० १, १, २२, १ ।

“पितुः” पालकस्य “ऋतस्य” “सत्यस्य” अविषयस्य इन्द्रस्य
“मेधाम्” अनुग्रहात्मिकां बुद्धिम् “अहमित्” अहमेव “परि
जग्रह” परिगृहीतवान् “हि” यस्मादेवं तस्मात् “अहं सूर्यइवा-
जनि” सूर्यो यथा प्रकाशमानः सन् प्रादुर्भवति तथाजनिषम्
प्रादुरभवम् ॥

“जग्रह”-“जग्राह”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२१ २२ २१ २३ १२

२२

अहम्यत्नेनजन्मनागिरःशुभामिकववत् ।

२३ २ १२ २३ १

येनेन्द्रःशुभमिदधे ॥ २ * ॥

“कण्वत्” कण्वइव† अहमपि “प्रत्नेन” चिरन्तनेन
“जन्मना” “गिरः” इन्द्र-विषयाणि स्तोत्राणि “शुभामि”
अलङ्करोमिधः । येन स्तोत्र-समूहेन “इन्द्रः” “शुभम्” शत्रूणां
शोधकं “दधत्” धत्तएव धारयत्येव यत् स्तोत्र मिन्द्रे ईदृशं
बलमवश्यं जनयति तत् स्तोत्रमलङ्करोमीत्यर्थः ॥

“जन्मना”-“मन्मना”—इति पाठो ॥ २ ॥

* अ० वे० ५, ८, ११, १ ।

† ‘कण्वः’ ‘कण्व मन्मस्य द्रष्टा’—इति वि० ।

‡ ‘शुभामि—शोधयामि’—इति वि० ।

अथ तृतीयम्

१२ २२ ३ २ ३ १२ २२ १ १ ३ २
 येत्वामिन्द्रनतुष्टुवुर्क्षपयोयेचतुष्टुवुः ।

१२ २२ ३ १ २
 ममेद्वस्वसुष्टुतः ॥ ३ * ॥ ५

हे “इन्द्र !” “ये” जनाः “त्वां” “न तुष्टुवुः” न स्तुवन्ति “ये
 च ऋषयः” मन्त्राणां द्रष्टारः जनाः “तुष्टुवुः” त्वां स्तुवन्ति उभ-
 येषां मध्ये ~~ममेत्~~† “ममेतत्स्तोत्रेण” “सुष्टुतः” शोभनं स्तुतः
 सन् “वदस्व” वृद्धो भव ॥ ३ ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
 प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अग्नेविश्वेभिरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ १
 अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्ज्योषिब्रह्मसहस्कृत ।

१ २ ३ २ ७ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 येदेवत्रायन्नायुषुतेभिर्नीमहयागिरः ॥ १ ‡ ॥

* सू० वे० ५, ८, ११, २ ।

† ‘इत्’ इति पदपूरणः—इति वि० ।

‡ न काप्यन्यवोपलभ्यत इत्यस्य क् ।

हे “सहस्रत” सहसा बलेन कृत उत्पादित* हे अग्ने !
 “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्यतया स्थितैरग्निभिः सह “ब्रह्मा”
 अस्माभिः क्रियमाणं स्तोत्रं हवीरूपमन्नं वा “जोषि” जुषस्व
 किञ्च “ये देवता” ये अग्नयः देवेषु वर्तन्ते [“देवमनुष्येति
 (५, ४, ५६) समस्यर्थे ता-प्रत्ययः] “य आयुषु” ये वाग्नयो मनुष्येषु
 वर्तन्ते “तेभिः” तैः सर्वैः अग्निभिः सह “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुति लक्षणा वाचः “महय” पूजय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ १३ १२ २२ ३ १२

प्रसविश्वेभिरग्निभिरग्निःसयस्यवाजिनः ।

१ २ ३ २ ३ २७ ३ २७ ३ १ २

तनयेतोकेअस्मदासम्यङ्वाजैःपरीवृतः† ॥ २ ॥

“यस्य वाजिनः” यस्याग्नेर्वाजिनः हविलक्षणाश्रवन्तः
 अनेके यष्टारः सन्ति “सः अग्निः” “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्य-
 तया स्थितैरग्निभिः “सः” [एकस्तच्छब्दोऽनुवादः] “अस्मात्”—
 इति अस्मासु [सुपां सुलुक् (६, १, ३८)—इति समस्या लुक्,
 आङोरुपसर्गयोः श्रवणादुचित-क्रियाध्याहारः] “आ” गच्छतु ।
 “सम्यङ्” यथावत्कालातिक्रमेणेत्यर्थः । कथम्भूतः ? “वाजैः
 परिवृतः” वाजैरस्त्रभ्यं दातव्यैरन्नैः परिवृतः परिवेष्टितः सहित
 इत्यर्थः । न केवल मस्मास्त्रेव यन्नादि-सिध्यर्थमन्नैः परिवृतोऽग्नि-

* ‘सहस्रतः—बलस्य कर्त्तासि’—इति वि० ।

† ‘परिवृतः’—इति ख० पु० पाठः ।

‡ इयमपि न क्वाप्यन्यत्रोपलभ्यते ।

रागच्छतु किन्तहि ? “तनये” अस्मात्पुत्रे आगच्छतु । न केवलं
पुत्रे “तोके” पुत्र-पुत्रे दातव्यैर्वाजैः परिहृतोऽग्निरागच्छतु ।
इति परोक्ष-ब्रह्मा अग्निः स्तूयते अस्मादग्ने चाग्नि-साध्व-क्रियाबु-
परमः प्रार्थ्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ ३ १ १ ३ १ १
त्वन्नोअग्नेअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञश्चवर्द्धयः ।

१ २ ३ १ २ १ १ २ २ २
त्वन्नोदेवतातयेरायोदानायचोदय* ॥ ३ १ ॥ ६

हे “अग्ने !” “त्वम्” “अग्निभिः” त्वद्विभूतिभिः भूतैरन्यै-
रग्निभिः साध्वैः “नः” अस्माकं “ब्रह्म” स्तोत्रं “यज्ञं च” “वर्द्धय” ।
तथा “त्वम्” “नः” अस्माकं “देवतातये” [यज्ञनामैतत्
(निघ० ३, १७, १०) यागार्थं “रायः” धनस्य “दानाय”
प्रदानाय “चोदय” दातृन् प्रेरयः ॥ ३ ॥ ६

अथ त्वेसोमेति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
त्वेसोमप्रथमावृक्तवर्चिषोमचे

१ २ ३ १ २ ३ १ २
वाजायश्रवसेधियन्द्धुः ।

* “चोदयन्”—इति च० पु० पाठः ।

† च० वे० ८, ७, १८, ५ ।

‡ ‘यथा मम धनं प्रदीयते तथा कुर्व’—इति वि० ।

१८ १८ १८ २२
सत्वन्नोवीरवीर्यायचोदय ॥ १ * ॥

हे “सोम !” “प्रथमाः” पुरातनाः [यद्वा, यष्टव्यत्वेन सर्वेषां जनानां मुख्याः “वृक्षवर्हिषः” वृक्षं छिन्नं वर्हिषैर्यज्ञार्थमिति वृक्षवर्हिषः यजमानाः “महे” महते “वाजाय” बलाय “शवसे” अन्नाय च “धियं” बुद्धिं “त्वे” त्वयि “दधुः” निहितवन्तः, तस्मात् हे “वीर” समर्थं सोम ! तादृशः “त्वं” “नः” अस्माकमपि सङ्ग्रामे “वीर्याय” सामर्थ्याय “चोदय” प्रेरय [यद्वा, “वीर्याय” वीरे-पुत्रे भवाय ‘नः’ अस्मान् प्रेरय] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १८ १ १८ १८ १ १ १ २
अभ्यभिष्टिअवसाततर्हिथोत्

१ १८ १८ १ १ १ १ २
सन्नकश्चिज्जनपानमक्षितम् ।

१ १ १ १८ १८ १ १ १
शर्याभिर्नभरमाणोगभक्ष्योः ॥ २ † ॥

हे सोम ! त्वं “अवसा” अन्नेन हेतुना “अभ्यभि ततर्हिथ हि” पवित्रमभिष्टस्यवानसि । तच्च दृष्टान्त-द्वयम्—“उक्तं न”

* सू० वे० ७, ५, २२, १ ।

† ‘यथास्मभ्यं वोयं सनीति’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ७, ५, २२, ५ ।

॥ ‘अभि अभि—उपर्युपरि, ष्टि—इति पदप्रत्ययः, अवसा—अन्नेन यशसा वा, ततर्हिथ—तत्तादृशेन विदारणे वा, अन्नेन यशसा उपर्युपरि तादृशं विदारणं वा’—इति वि० ।

यथा “कश्चित्” “जनपानम्”, अस्मिन् जना उदकं पिबन्ति, तम्
 “अक्षितम्” अक्षीणं कश्चित् कश्चन “उत्सम्” उत्सरणशीलं वाप्या-
 दिकमभिलषन्ति* यथा वा कश्चित् “गभस्त्योः” बाह्वोः† “श-
 र्याभिः अङ्गुलीभिः‡ “भरमाणः” उदकं सम्भरन् कश्चिदभिल-
 षन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३   ३ १ २ ३ २
अजीजनोऽमृतमर्त्यायक

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मृतस्य धर्मोऽमृतस्य चारुणः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ३ ॥ ७

कल्याणस्य “अमृतस्य” उदकस्य “धर्मन्” धारकोऽन्तरिक्षे
 “कं” सूर्यं “मर्त्याय” मनुष्यार्थम् “अजीजनः” किञ्च “सनिष्य-
 दत्” सम्भजत् देवान् । स त्वम् “वाजम् अच्छ” सङ्ग्रामम्
 अभिलष्य “सदा” “असरः” सरसि गच्छसि ॥

“मर्त्यायक”-“मर्त्येषु”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

* ‘उत्स’ न—उत्सो भक्षणीयः, उत्समिव भक्षणीयं, कश्चित्—किसमि भक्ष-
 णीयं इत्थं, जनपानम्—अक्षतं—प्रभूतम्—इति वि० ।

† ‘गभस्त्योः’—बाह्वोरश्वयोः—इति वि० ।

‡ ‘शर्याभिः’—कर्मभिः—इति वि० ।

॥ सू० वे० ७, ५, २२, ५ ।

॥ यौधाजयम् ॥ तुवे३१ । सो३म । प्र । थामार३
 ४वा । क्तावा३ । चिषोर३ । मच्चे३४५ । वार३४जा ।
 यश्चावसायि । धि । यन्दधूरः । सत्वा३४५ । नो३३
 ४वी । रवारपि । रियार । यचो३४५ । दार३४था ॥ (१)
 अभा३१यि । आ३भि । हि । आवार३४सा । ताता
 ३ । दिथार । उत्सा३४५म् । नार३४काम् । चिज्जा
 नपा । नम् । अक्षितारम् । शर्या३४५ । भार३४
 यिर्नाभरार । माणारः । गभा३४५ । स्तीर३४योः ॥ (२)
 अजा३१यि । जा३नो । अ । मार्त्तार३४मा । तीया३ ।
 यकारम् । ऋता३४५ । स्यार३४धा । मन्नामृता ।
 स्य । चारुणारः । सदा३४५ । सार३४राः । वाजा
 रम् । आकार । सना३४५यि । ध्यार३४दात् (३) ॥ ६ * ॥ (१)

२२२ २ २ २ २ २ २
 ॥ दैर्घश्रवसम् ॥ त्वेसोमप्रथमावृदोद्यावृगोद्याओहा
 २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
 ३१ । त्वा॒र॒र्द्धिषोम॑चेवा॒र॒जा । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒
 २ १ २ १ १ २ १ २ १ २
 ३२ । य॒श्वा॒३४व॑सायि । धा॒यि॒न्द । धुः॒सा॒त्व॒न्नोवा॑यि॒३
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३४३४ । र॒वा॒३४यि॑रिया॒३ । य॒चो॒३४
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २ २
 ४वा । दा॒५यो॑द्द॒द्यायि ॥ (१) अ॒भ्य॒भि॒क्षि॒श्रव॑साओहाओ
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 द्या॒३४ । त॒ता॒र॒र्द्धि॒थो॒त्स॒न्ना॒र॒का । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ३३ । चि॒ज्जा॒३४न॑पा । ना॒म॒क्षि । त॒श्वा॒र्या॒भि॒र्न्ना ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३४३४ । भ॒रा॒२४मा॑णा॒३ । ग॒भो॒२
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २ २
 ३४वा । स्ता॒५यो॑द्द॒द्यायि ॥ (२) अ॒जी॒ज॒नो॒अ॒मृत॑मओ॒द्या
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ओ॒द्या॒३४ । ति॒या॒र॒य॒क॒मृत॑स्या॒र॒धा । ओ॒श्वा । ओ
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 द्या॒३४३४ । म॒न्ना॒३४ । मृ॒ता । स्या॒चा॒रु । णः॒सा॒दा
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 स॒राः । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३४३४ । वा॒जा॒३४म॑क्का॒३ ।
 १ १ ५ ४ ५ ५ ५ ५ ५ ५
 स॒नो॒३४४वा । घ्या॒५दो॑द्द॒द्यायि (३) ॥ ७ * ॥ [२] ७

अथैन्द्रमिन्द्रायेति ढचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ २   ३ १ १   ३ १ २ २ २
एन्द्रमिन्द्रायसिञ्चतपिवातिसोम्यमधु ।

१ २ २ २   ३ १
प्रराधांसिचोदयतेमहत्विना ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “इन्द्र” स्यन्दनशीलं सोमम् “इन्द्राय” इन्द्रार्थम् “आ सिञ्चत” आश्रयण-द्रव्येणासेचनं कुरुत अभिषुण्ते-त्यर्थः । ततः “सोम्य” सोममयं “मधु” मदकरं सोमरसं “पि-वाति” पिबतु । पीत्वा च स इन्द्रः महत्विना स्व-महत्वेनैव “राधांसि” धनानि स्तोत्रभ्यः “प्र चोदयते” प्रकर्षेण चोदयते प्रेरयति ॥

“प्रराधांसि”—“प्रराधसा”—इति पाठो, “चोदयते”—“चोद-याते”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ २ ३ १ ३   १ २ ३ १ २
उपोद्धरीणाम्यतिर्राधःपृञ्चन्तमब्रवम् ।

३ १ २   ३ २ ३ १ २
नूनंश्रुधिक्षुवतोश्चस्य ॥ २ † ॥

* ङ० ञा० ४, १, ५, ६ (१भा० ७२४पृ०) = ङ० वे० ६, १, १०, ३ ।

† ङ० वे० ६, २, १०, ४ ।

“हरीणां” हरित-वर्णानाम् अश्वानां “पतिं” पालयितारं
 “राधः” धनं “पृचन्तं” [पृची सम्पर्कं (अदा० आ०)] स्तोत्रेषु
 संयोजयन्तं ददतमित्यर्थः । एतादृशमिन्द्रम् “उपो^{*} अब्रवम्”
 अतिशयेनाहं स्तोत्रं करवाणि “अश्वस्य” अश्वो नामर्षिरश्व-शब्दे-
 नोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः मम सम्बन्धिनीं हे
 इन्द्र ! त्वद्दिषयां स्तुतिं “नूनं” सम्प्रति “शुधि” शृणु ॥

“राधः”—“दत्तम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ ३ २ ४ १ ३ २ ३ १ २ २ २
 नच्चाऽऽङ्गपुराचनजज्ञेवीरतरस्त्वत् ।

१ २ ३ २ ७ १ २ ३ १ १
 नकीरायानैवथानभन्दना ॥ ३ ॥ ८

हे इन्द्र ! “त्वत्” त्वत्तः “पुरा” पूर्व “वीरतरः” सामर्थ्यवान्
 कश्चित् “न हि जज्ञे” न जातः खलुः “अङ्ग” प्रसिद्धौ त्वमेव
 सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः । किञ्च त्वत्तोऽपि “राया” धनेन समर्थः
 “न किः” न कश्चिदस्ति । तथा “एवथा” शत्रुपुराणि सङ्ग्रामं
 वा प्रतिगमनेन त्वत्तोऽधिको न जातः [यद्वा, एवथा—अथ रत्न-
 णादिषु (स्वा० प०) अकारस्थकारश्चान्दसः, औणादिकस्था-
 प्रत्ययः ; शरणागतानां स्तोत्रदृष्टां वा अवने त्वत्तोऽधिको नास्ति ।

● ‘उपो इति पादपूर्व’—इति वि० ।

† अ० ३० ३, १, १०, ४ ।

77

人

1

1

1. *l* *e*

1

अथ नदंवदति चतुर्थस्तान्निषेवा ।

^{१ १ १ १ १} नदंव^{१ १ १}ओदतीना^{१ १ १}नदंयोयुवतीनाम् ।

^{१ १ १ १ १} पतिवो^{१ १ १}अन्नानान्धेनूनामि^{१ १ १}पुध्यसि ॥ १ * ॥ ८

“ओदतीनाम्” ओदत्यः उषसः [‘ओदती’-‘भास्वती’—इति
नक्षत्रासु पाठात् (निघ० १, ८, ३-४)] तासं “नदम्”-उत्पादक-
मित्यर्थः [इन्द्रेण हि उषस उत्पद्यन्ते इन्द्रस्यैव सूर्यत्वात्, वादया-
दित्य-मध्ये इन्द्रः पठितः]। तादृशमिन्द्रं हे यजमानाः ! “वः”पुष-
द्वयम् आह्वयामि “अन्नानाम्” अन्नान्धेनूनां गवां “पतिम्” आह्वये ।
अथ प्रत्यक्षकृतः—हे यजमानाः ! “वः”त्वं “धेनूनां” क्षीरादिना
क्षीरयित्रीणां गवाम् “पुध्यसि” अन्नमिच्छसि ॥ १ ॥ ८

^{१ १ १ १ १} ॥ अ^{१ १ १}ध्यम् ॥ नदं^{१ १ १}वओ^{१ १ १}रद । ती^{१ १ १}नोवा । नदं^{१ १ १}योयु ।

^{१ १ १} वतीनाम् । पतिवो^{१ १ १}अन्नानान्धेनूनामि । पू२३ । ध्य

^१ साउवा । अ^{१ १}धिया२ । ए२३३३३३३ । ओ२३३३३३३ ।

आ(१) ॥ ११ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराप्रत्यक्षचतुर्थमस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* पुष्यसि—दरापोत्यर्थः—इति वि० ।

† ख० वा० १०म० १ अ० ११ वा० ।

१४५०१४०१४०१,२] उत्तराचिकाः ।

अथ तृतीय-खण्डे —

देवोबोद्रविणोदाहति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
देवोबोद्रविणोदाः पूर्णाविवद्धासिचम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
उदासिचध्वमुपवापुणध्वमादिहोदेवओहते ॥ १ * ॥

“द्रविणोदाः” धनानां दाता “देवः” अग्निः “वः” युष्मदीन्
“पूर्णा” हविषा “आसिचम्” आसिनां स्रवं “विवटु” कामयताम्
“उदासिचध्वम् वा” सोमेन पाचम्, “उप पुणध्वम् वा” सोमम् [वा
ग्रन्थो समुद्रयार्थो भुव-ग्रहेण होतृ-चमसं पूरयत च अग्नये सोमं
यज्यत इत्यर्थः] । “आदित्” अनन्तरमेव “देवः” अग्निः “वः”
युष्मान् “ओहते” वहति ॥

“विवटु”-“विवटि”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
तत्प्रातारमध्वरस्यप्रचेतसंवह्निदेवा अक्षपुत ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
दधातिरत्नं विधत्ते सुवीर्यमग्निर्जनायदाशुवे ॥ २ + ॥ १०

* अ० आ० १, १, १ (१भा० १८४ ड०) = अ० वे० ४, १, ११, ४ ।

+ अ० वे० ४, १, ११, ५ ।

देवाः “प्रचेतसं” प्रकष्टमतिं “तम्” अग्निम् “अध्वरस्य”
यज्ञस्य “वक्त्रि” वोढारं “होतारं”* च “अकृण्वत” अकृण्वन्
किमर्थमित्यत्राह—स च “अग्निः” “विधते” परिचरते “दाशुवे”
हविषां प्रदात्रे “जनाय” “सुवीर्य्य” शोभन-वीर्योपेतं “रत्नं”
रमणीयं धनं “दधाति” दधात्विति ॥ २ ॥ १०

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ देवोऽध्वः । द्राश्वाश्चिणोदाः ।
पूर्णविवा । दृश्वासीश्चाम् । उद्वाश्चिध्वमुप । वा
पारश्वा । ऊन्मायि । धूश्वाम् । आदिद्वोदेवभोरश्च
ताउ ॥ (१) आदायित् । वोदायि । वाश्चोदाश्तायि ।
तश्चोश्तारमध्वर । स्यप्राश्चै । ऊन्मायि । ताश्
साम् । वाङ्निन्देवाअकारण्वताउ ॥ (२) वाङ्नीम् । दा
यिवाः । आश्काण्वीश्ता । दधाश्तिरन्नविध । तेह्
श्वा । ऊन्मायि । राश्याम् । आयिर्जनायदाश्शु
षाउ (१) ॥ १२ ॥ [१]

* “होतामानाकारम्”—इति वि० ।

† ऊ० मा० १०५० १५० ११५० ।

॥ कण्वरथन्तरम् ॥ ^{१२२ १२ १ २ १} देवोवोद्रविणोदाः । ^{१२ १२} पूर्णा वि
^{१ १ १ १} वा । ^२ शुष्पासीश्चाम् । ^२ उद्वासिञ्चध्वमुपवापृणध्वा ^{१ १} १ १
^{४२} ४ मैक्षी । ^{२२ १} आदिद्वो२३४दे । ^५ वओ३आउवा२३ । ^१ ए३ ।
^{१ १ १} चतत्रा ॥ (१) ^{२२ १२ २२ १ १} आदिद्वोदेवओचतायि । ^१ ता३९ओता३रा
^{२ १} म् । ^{५२} अध्वरस्यप्रचेतसा२३४मैक्षी । ^{११ १} वज्रिन्दा२३४यिवाः ।
^१ अका३१उवा२३ । ^१ ए३ । ^{१ १ १} एवतत्रा ॥ (२) ^{१२ १२ १२ १} वाज्रिन्देवाअक
^{२ १} एवता । ^{१ १ १} दा३धाता३यिरा । ^१ त्रविधतेसुवीरिया२३ ४मै
^{१ १} क्षी । ^५ अग्निर्जा२३४ना । ^१ यदा३१उवा२३ । ^१ ए३ । ^{१ १} शुष
^१ आ(३) ॥ ७ * ॥ [२] १०

अदर्शीति लघात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ १} अदर्शिगातुवित्तमोयस्मिन्ब्रतान्यादधुः । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} उपोषुजातमार्थस्वर्धनमग्निन्नस्तुनोगिरः ॥ १ * ॥

* ज० मा० ११ प्र० १ ख० ७ वा० ।

† ज० आ० १, १, ४, १ (१ भा० १०१ उ०) = ज० वे० ६, ७, १२, १ ।

अथ तृतीया ।

१२ १२ १ १
प्रदेवोदासोऽग्निः ॥ ३ ॥ ११

“देवोदासः” दिवोदासेनाङ्गयमानोऽग्निः “मातरं” सर्वस्य
धारणवत्त्वात् पृथिवीं “अनु” प्रति “न” “प्र विवाहते” देवान्
प्रति हविर्वीरुं विशेषेण न प्रवर्त्तयति, तस्मादेन मग्निं दिवो-
दासो “मउमना” बलेन आजुहाव । तस्मादयमग्निं “नाकस्य”
स्वर्गस्य “देवः” द्योतमानः “इन्द्रः” परमैश्वर्य-युक्तः “शर्मणि”
गृहे स्थायतने एव “तस्यौ” अतिष्ठत् ॥ ३ ॥ ११

४ १ ४ १ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अदाऽपुशि । गात्रतूत्रवितामाः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यास्मिन्त्रता । नौश्चादाश्धूः । उपोऽर्षुजातमा । र्यस्या

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
रश्वा । ऊन्मायि । धाशनाम् । आग्निन्नश्नुनोर्गि

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
राउ ॥ (१) राया । स्याद्रेजन्तकृष्टयश्चर्कत्या । नौश्का

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पर्वाश्ता । सचाऽस्वसाम्मधसा । तावाऽशयिवा । ऊ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
न्मायि । द्वाश्ना । आग्निन्वीभिर्जमाऽरस्यताउ ॥ (२) ता

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ग्रा । देवोदासोऽग्निर्देवइन्द्रो । ना ३ माया ३ ना ।

अनूरमातरम्पृथि । वीवारश्चिवा । ऊम्मायि । वाश्चि
 यि । तास्थौनाकस्यशर्मणाउ । वा३४५(३) ॥ १३* ॥ [१]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ प्रद्वैऽध्वः । दाश्सोश्चाग्मायिः ।

दायिवइन्द्रो । ना ३ माप्वाइना । अनूरमातरम्पृथि ।
 वीवारश्चिवा । ऊम्मायि । वाश्चि । तास्थौनाक
 स्यशर्मणाउ ॥ (१) णाया । स्माद्रेजन्तकृष्टयश्चर्त्वा ।
 नोइकाएवाश्ताः । सद्धारस्रसामेधसा । तोवारश्चिवा ।
 ऊम्मायि । त्मा ३ ना । आग्निन्वीभिन्नमा २ स्यताउ ॥ (२)
 ताआ । दर्शिगातुवत्तमोयस्मिन्वता । नोश्चादाइधः ।
 उपोश्चुजातमा । यस्यारश्वा । ऊम्मायि । धाश्नाम् ।
 आग्निन्नन्तुनोरगिराउ । वा३४५(३) ॥ ४ † ॥ [२]

* ऊ० मा० १० प्र० २ अ० १ सू० १ ।

† ऊ० मा० ११ प्र० २ अ० ४ सू० १ ।

१२१ २ १ २
॥ अभिनिधनंकाणवम् ॥ औहोहोहायि । आयिही ।

१ २ १ ५ २ ३ ५ २ २
आदा । श्रीर३४गा । तूवित्ता२३४माः । यास्मिन्ना२

५ २२ १२ २२ १ ३ ५ २
३४ता । नीयादधूः । ऐहोयि । आ२३४यिही । ऊ

३ ५ २३ ३ ५ २२ १ २२ १
पोषू२३४जा । तामारी२३४या । स्यावर्द्धनाम् । ऐहो

३ ५ २ ३ ५ ३ २ ५
यि । आ२३४यिही । आग्निन्ना२३४त्ता । तुनो३गाप्रयि

२२ १ २ १ २ १ २
रा६प्र६ः ॥ (१) औहोहोहायि । आयिही । यास्मात् ।

२ ५ २ २ ५ २ ३ ५ २२ १
रे२३४जा । ताकृष्टा२३४याः । चार्का२३४र्त्या । नीकृ

२२ १ ३ ५ २ २ ५
णवताः । ऐहोयि । आ२३४यिही । साक्ष्मा२३४साम् ।

२ १ २ ५ २२ १ २२ १ २
मायिधासा२३४ताउ । ईवत्तना । ऐहोयि । आ२३४

५ २ ३ ५ ३ २ ५
यिही । आग्निन्वी२३४भीः । नमा३स्याप्रता६प्र६ ॥ (२)

२२ १ २ १ २ १ २ ३ ५ २
औहोहोहायि । आयिही । प्रादे । वो२३४दा । सो

३ ५ २ ३ ५ २२ १
आ२३४यायिः । दायिवा२३४यिन्द्रो । नामम्पना ।

^{२२ १} ऐक्षोयि । ^१ आ२३४यिह्यी । ^५ आनूमा२३४ता । ^{२ ५} रामृथी२३
^५ ४वीम् । ^{२२ १२} वीवावृतायि । ^{२२ १} ऐक्षोयि । ^१ आ२३४यिह्यी । ^५ ता
^३ स्थीना२३४का । ^५ स्यशा३र्मापूणा६५ईयि(३) ॥ २* ॥ [३] ११

अथाग्नयायूषि-वृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२ ३ १ २}
 अग्नयायूषिपवसे० ॥ १ ॥

—इति प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्रान्नाता (२भा०
 ३३५५०) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{३ २३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 अग्निर्हविःपवमानःपाञ्चजन्यःपुरोहितः ।

^{१ २ ३ २}
 तमीमहेमहागयम् ॥ २ ॥

“पाञ्चजन्यः” निषाद-पञ्चमाश्वत्वारो वर्णाः पञ्चजनाः, [यहा,
 गन्धर्वाः पितरो देवाः असुराः रक्षांसित्वितत् पञ्चजनाः, अथवा

* ऊ० गा० २३ प्र० ३ सू० २ सा० ।

† ऊ० आ० ६, ३, १०, ३ (२भा० ३३५ ५०) = ऋ० वे० ०, २, १०, ३ ।

‡ ऊ० वे० ०, २, १०, ४ ।

देव-मनुष्य-गन्धर्वाक्षरसः सर्पाः पितर इति ब्राह्मणाभिहिताः
पञ्चजनाः । “गन्धैरात् अः (४, ३, ५८)” — इत्यत्र “बहिर्देव
पञ्चजनेभ्य इति वक्तव्यम् (भा० वा०)” — इति वचनात् अ-प्रत्ययः]
तेषां तत्तदभीष्ट-प्रदानेन स्वभूतः* “ऋषिः” सर्वस्य द्रष्टा “पव-
मानः” पवमान-रूपः “अग्निः” “पुरोहितः” कर्मार्थमृत्विग्भिः
पुरतो निहितः, “तम्” पूर्वोक्त-लक्षणं “महागयं” महद्भिरपि
देवादिभिर्गीतव्यं† [महान्ति प्रभूतानि यज्ञ-गृहाणि यस्य वा
स तथोक्तः, तम्] “इमहे” याचामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेपवस्वस्वपाअस्तेवर्चःसुवीर्यम् ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ १

दधद्रयिन्मयिपोषम् ॥ ३ ॥ १२

हे अग्ने ! “स्वपाः” [“सोमनसी (६, २, ११७)” — इति
उत्तरपदात्युदात्तत्वम्] शोभन-कर्माणां त्वम् “अस्ते” अस्मासु
“सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं “वर्चः” [वर्च दीप्तौ (भा० आ०)]
तेजः “पवस्व” आ गमय । तथा भवान् “रयिं” धनं पुत्रं वा

* पाञ्चजन्यः — पञ्चभिर्जन्यते, अतारो महर्त्विजः पञ्चभ्यो पञ्चमानः तेर्जन्यते
अरण्योरुत्याद्यन्ते — इति वि० ।

† ‘महागयं’ — दृष्टयावस्थितम् — इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ११, १ = य० वे० ८, ३८ ।

१ ‘स्वपाः’ — शोभना आपो यस्य स्वभूता असी स्वपाः स उच्यते — इति वि० ।

“पोष” [भावे कर्मणि वा घञ्] गवां पुष्टिं यहा गवादिकं
 “मयि” “दधत्” दधातु करोत्वित्यर्थः [दधातेर्लेटि अडागमे—
 “घोर्लोपो लेटि वा (७, ३, ७०)”—इत्याकार-लोपः] ॥३॥ १२

अथाग्नेपावकेति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ १ १   ४ १ २
 अग्ने पावकरोचिषामन्द्रयादेवजिह्वया ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 आदेवान्वक्ष्यन्ति च ॥ १ * ॥ .

हे “पावक” शोधक ! “रोचिषा” स्व-दीप्तया “मन्द्रया”
 देवानां मादयिष्यामी “जिह्वया” च, हे “देव” द्योतमानाग्ने !
 “देवान्” “आ वक्षि” आवह, यन्नार्थं “यक्षि च” तान् यज ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
 तन्वाघृतस्त्रवीमक्षेचित्रभानोस्वर्हृशम् ।

४ २ ३   ३ १ २
 देवाः आवीतयेवह ॥ २ † ॥

* सू० वे० ४, १, १८, = सू० वे० १७, ८ ।

† ‘मन्द्रया—वज्रकाया’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ४, १, १८, २ ।

हे “घृतस्रो” घृतस्य प्रेरक !* [यद्वा, घृतेन जनित !
हे “चित्रभानो !” चित्रा नानाविधा भानवो दीप्तयो रश्मयो
यस्यासौ चित्रभानुस्तस्य सम्बोधनम्] “त्वर्दृशं” सर्वस्य द्रष्टारं
“तं” “त्वा” त्वाम् “ईमहे” याचामहे, अतो “वीतये” हविषां
भक्षणाय “देवान्” “आ वृह” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{३ १ २} ^{१ २ १ १ २}
वीतिहोत्रन्त्वाकवेद्युमन्तसमिधीमहि ।

^{१ २ ३ १ २} ^{३ १}
अग्नेवृहन्तमध्वरे ॥ ३ १ ॥ १३

हे “कवे” कान्तदर्शिन् ! “अग्ने !” “वीतिहोत्र” क्रान्त-यज्ञं
यद्वा प्रिययज्ञं, “द्युमन्त” दीप्तिमन्तं “वृहन्त” महान्तं, “त्वा”
त्वाम् “अध्वरे” यज्ञे “समिधीमहि” समिद्धिः सन्दीपयामः
॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* ‘घृतस्रो—घृतेन स्नायते यः असौ घृतस्रः तस्य सम्बोधनं हे घृतस्रो । इति
वि० ।

† अ० वे० ४, १, १८, ३ = अ० वे० ११, ४ ।

अथ चतुर्थे खण्डे —

अवानोअग्नइति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ २   १ १ २   ३ २ ३ १ २
अवानोअग्नजतिभिर्गायत्रस्यप्रभर्माणि ।

१ २   ३ १ २
विश्वासुधीषुवन्द्य ॥ १ * ॥ ।

“विश्वासु धीषु” सर्वेषु कर्मसु “वन्दाः” स्तुत्यः हे “अग्ने !”
“गायत्रस्य” गायत्र-सान्नः गायत्री-च्छन्दस्कस्य वा “प्रभर्मणि”
प्रभुरणे सम्पादने निमित्तभूते सति “नः” अस्मान् “जतिभिः”
त्वदीयैः पालनैः “अव” रक्ष [“ह्यचोऽतस्तिष्ठः (६, २, १३५)” —
इति संहितायां दीर्घत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   १ १ २   ३ २ ३ १ २
आनोअग्रे रयिभरसत्रासाह्वरेण्यम् ।

१ २   ३ २ ३ १ २
विश्वासुपृत्सुदुष्टरम् ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” “रयि” धनं “नः” अस्मभ्यम् “आ भर” प्रयच्छ ॥
कीदृशम् ? “सत्रासाह” सत्रा सह युगपदेव दारिद्र्यस्य नाशकं
“वरेण्य” सर्वैर्वरणीयं “विश्वासु पृत्सु” सर्वेषु सङ्ग्रामेषु “दुष्ट-
रम्” अनुभिस्तरीतुमशक्यम् ॥ २ ॥

* सू० वे० १, ५, २७, १ ।

† सू० वे० १, ५, २७, १ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ २ २ ३ १ २
आनोअग्नेसुचेतुनारयिविश्वायुपोषसम् ।

३ १ १ २ १ १ २
मार्डीकन्धेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ १४

हे “अग्ने !” “नः” अस्माकं “जीवसे” जीवनाय “सु-
चेतुना” शोभनेन ज्ञानेन युक्तं “रयिं” धनम् “आ धेहि” आस्था-
पय । कीदृशम् ? “मार्डीकं” मृडीकं सुखं तद्धेतु-भूतं “विश्वायु-
पोषसं” सर्वस्मिन्नायुषि देहादेः पोषकं यावज्जीवमस्मदुप-
भोग-पर्याप्तमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

अग्निं हित्वन्तीति पञ्च च^१ द्वितीयं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्निं हित्वन्तु नो धियः सप्तिमाशुमिवाजिषु ।

१ २ ३ १ २
तेन जेष्यधनन्धनम् ॥ १ ॥ १५

“नः” अस्माकं “धियः” कर्माणि स्तुतयो वा “अग्निं”
“हित्वन्तु” प्रेरयन्तु यागार्थसुद्योजयन्तु वर्धयन्तु वा [हि गतौ

* ऋ० वे० १, ४, २७, ३ ।

+ “तुमर्षे से-सेमसेन्-क्से-क्सेमधौ-अधौन्-कधौ-कधौन्-शधौ-शधौन्-तवै-तवैष्-
तवेनः (३, ४, ८)”—इति पा० ।

‡ ‘विश्वायुपोषसम्’—आयवो मनुष्याः ब्रह्म-मनुष्य-पोषणम्—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

वृद्धो च । तच्च दृष्टान्तः—“आजिषु” सङ्ग्रामेषु “आशु” ग्रीष्म-
गामिनं “सप्तिसम् इव” सर्पण-शीलमश्वं यथा योद्धारः प्रेरयन्ति
तद्वत्, “तेन” अग्निना “धनं धनं” सर्वं धनं “जेष्मं” वयं
जयेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
यथागाआकरामहैसेनयाग्नेतवीत्या ।

१ २ ३ १ २
तान्नीहिन्वमघत्तये ॥ २ ॥

हे “अग्ने !” “सेनया” इनेन सह वर्त्तमानया, सेना-
रूपया वा “यया” “तव” “ऊत्या” रक्षया “गाः” “आ करामहै”
आभिसुख्येन करवामहे लभामह इत्यर्थः । “ताम्” कृतिं “नः”
अस्मान् “हिन्व” गमयत । किमर्थम् ? “मघत्तये” धनस्य दाना-
र्थम् अस्माकं धन-लाभायेत्यर्थः ।

“करामहै”-“करामहे”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
आग्नेस्थूरप्रयिम्भरपृथुङ्गोमन्तमश्विनम् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ २
अङ्घ्रिखर्वत्तयापविम् ॥ ३ ॥

● ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

† ‘हिन्व’—‘सेवयामः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ८, १४, ३ ।

हे “अग्ने ।” “स्थूर” स्थूलं वृद्धं “पृथु” विस्तीर्णं “गोमन्त”
गोभिर्युक्तम् “अश्विनम्” अश्वोपेतम् “आ भर” अन्नभ्यमाहर
प्रयच्छ । किञ्च “खम्” अन्तरिक्षम् “अङ्धि” तद्भुदकैः सिञ्च
[यद्वा आत्मीयैस्तेजोभिः व्यञ्जय प्रकाशय] “पविम्” आयुधं*
“वर्त्तय” अस्मद्विरोधिषु प्रवर्त्तय ॥

“पविम्”-“पणिम्”—इति पाठो ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२ २ १ १ २ १ २ १ २ २ २ २
अग्नश्चमजरमाद्वर्त्य^१रोहयोदिवि ।

१ २ १ २ १ १ १ १
दधज्योतिर्जनेभ्यः ॥ ४ † ॥

हे “अग्ने ।” “नक्षत्र” [नक्षति समन्ताद्गच्छतीति नक्षत्रः,
नक्षि गतो (आ० प०) “अग्नि-नक्षि (उ० ३, १०५)” —इत्या-
दिना अत्रन् प्रत्ययः] सततं गन्तारम् “अजरम्” जरा-रहितम्
“सूर्य” सर्वस्य प्रेरकमादित्यं “दिवि” अन्तरिक्षम् “आ रोहयः”
उपश्रवस्थापितवानसि [यद्वा, नक्षत्रं कृत्तिकादिकं सूर्यश्च
दिव्यारोहयः] । किङ्कुर्वन् ? “जनेभ्यः” सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः
व्यवहारार्थं “ज्योतिः” प्रकाशकं “दधत्” विदधत् कुर्वन्, यथा
सर्वेषां प्रकाशो भवति तथा उन्नते देशे सूर्यमगमयद्वत्यर्थः ॥

* पविं—पावनशीलम्—इति वि० ।

† ऋ० वे० ८, ८, १४, ४ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
अग्नेकेतुर्विशामसिप्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
बोधास्तोत्रेवयोदधत् ॥ ५ * ॥ १५

हे “अग्ने !” “विशां” प्रजानां यजमानानां “केतुः” केत-
यिता प्रापयिता “असि” भवसि । अतएव “प्रेष्ठः” प्रियतमः
“श्रेष्ठः” प्रशस्यतमश्च भवसि स त्वम् “उपस्थसत्” उपस्थाने यज्ञ-
गृहे निषीदन् “बोध” अस्मदीयं स्तोत्रमवगच्छ । किङ्कुर्वन् ?
“स्तोत्रे” स्तुवते जनाय “वयः” अत्र “दधत्” विदधन् कुर्वन्
प्रयच्छन् वा ॥ ५ ॥ १५

अथग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
अग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
अपां रेतांसि जिन्वति ॥ १ † ॥

“मूर्द्धा” देवानां श्रेष्ठः, “दिवः” द्युलोकस्य “ककुत्”
“उच्छ्रितः”, “पृथिव्याः” च “पतिः”, “अयम्” “अग्निः”
“अपां” “रेतांसि” स्थावर-जङ्गमात्मकानि भूतानि “जिन्वति”
प्रीणयति ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ८, १४, ५ ।

† ऋ० ऋ० १, १, २, ७ (१भा० १३५ पृ०) = ऋ० वे० ६, १, २८, २ ।

अथ द्वितीया ।

१ १ २ १ १ २ २ २ १ १ २ २ २

ईशिषे वार्यस्य हि दाक्षस्यग्नेः पतिः ।

३ १ २ २ २ १ २

स्तोतास्यान्तवशर्मणि ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “स्त्रःपतिः” स्वर्गस्य स्वामी त्वं “वार्यस्य”
वरणीयस्य “दाक्षस्य” दातव्यस्य धनस्य “ईशिषे” ईश्वरोऽसि
“शर्मणि” सुख-निमित्ते तव “स्तोता” “स्यो” भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

उदग्ने शुचयस्तव शुक्राभ्राजन्तद्वीरते ।

२ २ १ २ २ २ २

तव ज्योतीष्यर्चयः ॥ ३ * ॥ १६

हे “अग्ने !” “ते” तव “शुचयः” निर्मलाः “शुक्राः”
शुक्लवर्णाः “भ्राजन्तः” दीप्यमानाः “अर्चयः” प्रभाः “तव”
“ज्योतीषि” तेजांसि “उद्वीरते” प्रेरयन्ति ॥ ३ ॥ १६

३ २

२ २

॥ सत्रासाहायम् ॥ अग्राश्वमिः । मूर्धादिवः ककुम् ॥

५ ५ १ २ १ १
ओध्वा । पतिः पृथिव्या आरुयाम् । आरुयाम् । रा

१ १ ५ २ २ २ २ १ ५ ५
२श्रियता । सिजौश्चो । वाचाश्चयि । न्वाश्चोश्चोश्चो

^{१२ २} यि ॥ (१) ^{१२} ईशा ३४ यि । ^{५ ५ १२} षेवारियस्य हि । ^{१२} ओद्वा । ^{१२} दा
^{२ २} चस्थामेसुवः ^१ पारतायिः । ^१ स्तो २ ता । ^१ स्थार ३ न्ता । ^{१ ५} वशी
^{१२ १} ३ हो । ^{१२ २} वाद्वा ३४ यि । ^{१ ५ ५} मार ३४ णो ३ हायि ॥ (२) ^{१ २} उदा ३
^२ ४ । ^{५ ५} ग्नेशु चयस्तव । ^{१ २ २} ओद्वा । ^{२ १} शुक्लाभ्राञ्जन्तर्द्वा २ ता
^१ यि । ^१ वा २ वा । ^{१ ५ १२ १२ २} ज्यो २ रतायि । ^{१ ५} षियौ ३ हो । ^{१ २} वाद्वा
^{१ ५ ५} ३४ यि । ^{१ ५} चार ३४ यो ३ हायि (३) ॥ १५ * ॥ [१] १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशोऽध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

* पुमर्थाच्चतुरो देवाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १४ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तरायन्ये चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

* ऊ० गा० १ प्र० २ अ० १५ सू० १ ।

† उक्ता रक्षाः सोम-पर्यन्ताः—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य प्रथमः प्रपाठकः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निश्चमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-तहेश्वरम् ॥ १५ ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

कस्तेजामिर्जनानामिति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ २ १२

कस्तेजामिर्जनानामग्ने कोदाश्वध्वरः ।

१ २ १ २ २ २

कोहकस्मिन्नसिञ्चितः ॥ १ * ॥

हे “अग्ने !” “जनानां” मनुष्याणां मध्ये “ते” तव “कः”
“जामिः” को वन्धुः ? त्वं सर्वैर्गुणैरधिकोऽसि त्वत्स्वरूपो बन्धुर्ना-
स्तीति भावः । “कः” “दाश्वध्वरः” [दाशुर्दत्त अश्वरो यज्ञो येन
स तथोक्तः] त्वां यष्टुमतिसमर्थः कोऽपि नास्तीत्यर्थः । “को ह”
त्वं कथम्भूतः ? त्वमीदृग्रूप इति सर्वैर्न ज्ञायस इत्यर्थः । “कस्मिन्”
स्थाने “ञ्चितः” आञ्चितः “असि” भवसि वर्त्तसे ? तत्स्थान-

मग्निं न केन विज्ञायते [अतस्त्वमस्माभिः मांसदृष्टिभिः कथमुप-
लब्धव्यः ?—इत्यग्निः प्रशस्यते] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १२ १२ ३ १ २ ३ १ १ ३ २

त्वञ्जामिर्जानानामग्नेमित्रोऽसिप्रियः ।

२ ३ १ २ ३ १ ३

सखासखिभ्य ईडयः ॥ २ * ॥^१

हे “अग्ने !” “त्वम्” उक्त-प्रकारेण अचिन्त्य-रूपोऽपि अनु-
गृहीततया सर्वेषां “जनानां” “जामिः” बन्धुः “असि” । तथा
“प्रिय,” प्रीणयिता त्वं यजमानानां “मित्रः” असि । “ईडयः”
स्तुतिभिः स्तुत्यः त्वं “सखिभ्यः” समानेभ्यः ऋत्विग्भ्यः “सखा”
सखिवदत्यन्तं प्रियोऽसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १२ १२ ३ १ २ ३ २ ३ २ २

यजानोमित्रावरुणाय जा देवा ऋतम्बृहत् ।

२ ३ २ ३ १२ २२

अग्ने यक्षिस्वन्दमम् ॥ ३† ॥ १

हे अग्ने ! “नः” अस्मदर्थं “मित्रावरुणा” एतत्तत्त्वौ देवौ
“यज” हविषा पूजय । तथा “देवान्” इन्द्रादीन् “यज”
पूजय “ऋतं” सत्यं यथार्थ-फलं यज्ञञ्च यजेत्येव । तदर्थं

* ऋ० वे० १, ५, २३, ४ ।

† ऋ० वे० १, ५, २२, ५ ।

“बृहत्” प्रौढं “स्व” स्वकीयं “दमं” यज्ञ गृहं* “यन्त्रि”
यज्ञ सङ्गच्छस्व त्वयि अन्तर्विद्यमाने सति हि यज्ञगृहं
पूज्यते ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीय-तृचे—प्रथमा ।

३ १ १ ३ क २ र २ १ र २ र २ १
ईडेन्योनमस्यस्तिरस्तमांस्मिदर्शतः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
समगिरिध्यतेवृषा ॥ १ १ ॥

“ईडेन्यः” स्तोत्रभिरीड्यः अतएव “नमस्यः” सर्वैर्नमस्कार्यः
“तमांसि तिरः” ध्वान्तानि स्वाभाभिस्तिरस्कुर्तन् “दर्शतः”
कमनीयतया सर्वैर्दर्शनीयः ; तादृशः “अग्निः” “वृषा” यज्ञ-
मानस्य कामानां वर्षिता “समिध्यते” आहुति-प्रक्षेपेण प्रज्वा-
ल्यते । उक्तार्थं वाजसनेयकम्—“ईडेन्यो ह्येष नमस्यो ह्येष
तिरस्तमांसि ददृशे समिधः”—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ र २ र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषोअग्निःसमिध्यतेश्वोमदेववाहनः ।

१ २ १ २
तच्छविश्वान्तईडते ॥ २ ३ ॥

“वृषा उ” वृषेवणा कामानां वर्षिता “देववाहनः [देवान्
हवींषि वाहयति प्रापयतीति देव-वाहनः] तच्च दृष्टान्तः—

* ‘अन्तर्मन्त्र’—आकीर्णं वर्णं-रश्मि-संयुक्तम्—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, २०, २ ।

‡ अ० वे० २, १, २०, ४ ।

॥ ‘उ’—इति पादपूर्वः—इति वि० ।

“अश्वी न” यथाश्वी राजानं वाहयति स्व-पुरं प्रापयतीति वाहन-
भूतो यः “अग्निः” “समिध्यते” आहुति-प्रदानेन सम्यग् दीप्यते
“तं” तादृशमग्निं “हविषन्तः” सम्भृत-हविष्का यजमानाः
“इडते” कर्म-सिद्धयर्थं स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषण्त्वावयं वृषन् वृषणः समिधीमहि ।

१ २ १ २ ३ २
अग्नेदीद्यतम्बृहत् ॥ ३ * ॥ २

“वृषन्” कामानां वर्धितः । हे “अग्ने !” “वृषणः” वृषणाः
घृताद्याहुतीनां सेक्तारो वयं वृषणम् आहुति-द्वारा उदकस्य
सेक्तारं तथा च स्मृतिः—“अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुप-
तिष्ठते । आदित्याप्तायते वृष्टिर्षष्टेरन्नं ततः प्रजाः (मनु ३, ७६)”
—इति “दीद्यन्तं” दीप्यमातं “बृहत्” अतएव महान्तं तमि
मग्निं “समिधीमहि” सम्यग् दीपयामः ॥ ३ ॥ २

तृतीय-लघे—प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उत्तेवृहन्तो अश्चयः समिधामस्यदीदिवः ।

१ २ ३ १ २
अग्नेषुकासईरते ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० १, १, २०, ५ ।

† ऋ० वे० १, ३, २६, ४ ।

हे “दीदिवः” दीप्तान्ने ! “समिधानस्य” समिध्यमानस्य
‘ते’ तव “बृहन्तः” महान्तः “शुक्लासः” ज्वलन्तः “अर्चयः”
दीप्तयः “उदीरते” उद्गच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ १ २ ३ १ २
उपत्वाजुङ्क्षोऽममघृताचीर्यन्तु हयंत ।

१ २ ३ १ २
अग्नेहव्याजुषस्वनः ॥ २ * ॥

हे “हयंत” कामयमानान्ने ! “मम” मदीया “घृताचीः”
घृतमस्यन्त्यः जुङ्क्षः स्तुषः “त्वा” त्वाम् “उप यन्तु” । “नः”
अस्माकं “हव्या” हव्यानि “जुषस्व” सेवस्व च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मन्द्रो होतारमृत्विजश्चित्रभानुं विभावसुम् ।

३ १ २ ३ १ २
अग्निमीडेसुऽश्रवत् ॥ ३ † ॥ ३

“मन्द्र” मोदनं “होतार” देवानामाह्वातारम् “मृत्विजम्”
ऋतौ यष्टव्यं “चित्रभानुं” विविधदीप्तिं “विभावसुं” दीप्तिधनम् ॥

* ऋ० वे० ६, २, ९६, ५ ।

† ऋ० वे० ६, २, ९७, १ ।

‡ ‘विभावसु’—विश्वस्य सर्वस्य भावयितारन्—इति वि० ।

“अग्निम्” “ईडे” स्तोमि । “सः” अग्निः “अवत् उ”* अस्म-
दीयां स्तुतिं शृणोत्येव ॥ ३ ॥ इ

॥ आमदीयवम् ॥ उत्तेवृश्चन्तोअर्चयाः । समायि
धा१ना२ । स्य१दा२श्चिदि३वाः । अग्ने१शु२क्ता । स३आ२३
यि२रता३ । वा३ ॥ (१) उप॒त्वा३जु॒ह्वोम॑मा । घृ॒ताचा
श॒यिर्वा॑३ । ओ॒ह्वा२श्च॑र्यता । अग्ने॑ह॒व्या । ज॒षा२ह॑स्व
ना३ । वा३ ॥ (२) म॒द्र॒हो॑श्तारमृ॒त्विजाम् । चि॒त्रा
भा॑नू॒रम् । वि॒भा२श्च॑सूम् । अग्नि॑मो॒डायि॑ । स॒ज
श्च॑अवा॒उ । वा३ । स्तो॒षे२श्च॑पू॒(३) ॥ १४ † ॥ [१]

॥ जरा॒बोधी॑यम् ॥ म॒न्द्र॒हो॑तोवा । रा॒मृ॒त्विजाम् ।
चि॒त्राभा॑श्च॒नूम् । वि॒भा॒वाह॑म् । अ॒ग्न्यायि॑मा॒शयि॑डा॒श्च
वि॒साः । उ । अ॒वो॑श्च॒पू॒ई । डा॒(२) ॥ १५ ‡ ॥ [२] ३

* ‘उ-इति षट्-पूरकः’-इति वि० ।

† क० मा० १०प्र० १च० १४सा० ।

‡ क० मा० १०प्र० १च० १५सा० ।

अथ प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते —

प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २ ३ ३ २ १ २
पाहि नो अग्न एकया पाह्यऽतद्वितीयया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २
पाहि गोभिस्तिष्ठेभिर्हज्जाम्यते पाहि चतसृभिर्वसो ॥ १ * ॥

हे “अग्ने” “नः” अस्मान् “एकया” ऋचा गिरा “पाहि” रक्ष । “उत” अपिच “द्वितीयया” ऋचा “पाहि” पालय । “पाहि” “तिष्ठभिः” “गोभिः” “हज्जाम्” अन्नानां बलानां वा “पते” स्वामिन् ! । तथा “पाहि” “चतसृभिः” गोभिः हे “वसो” वासकामने ! ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पाहिविश्वस्माद्रक्षसो अरावणः प्रक्षवाजेषु नो व ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
त्वामिद्विनेदिष्ठन्देवता तय आपिन्नक्षामहेवृधे ॥ १ ॥ ४

हे “अग्ने” “विश्वस्मात्” सर्वस्मात् “रक्षसः” “अरावणः” अदातुः सकाशात् ॥ “पाहि” रक्ष । सोऽस्मान् “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “प्राव” प्रकर्षेण रक्ष । “क्ष” — इति पूरणः । “हि” यस्मात्

* अ० आ० १, १, ४, १ (१ भा० १५१ पृ०) अ० वे० ६, ४, २२, ४ ।

† अ० वे० ६, ४, २२, ५ ।

‡ ‘अरावणः—सिन्धुजर्म-कारिणः’—इति दि० ।

‘नेदिष्ठम्’ अन्तिकतमम्* “आपि” बन्धुभूतं “त्वाम् इत्”
त्वामेवा† “देवतातये” यज्ञाय सिद्धार्थं “वृधे” वर्धनाय “नद्या-
महे” व्याघ्रमः [नक्षति व्याप्तिकर्मा (निघ० २, १८, २) ॥ २ ॥ ४

॥ रौरवम् ॥ पा॒दिनो॑अग्रा॒श्चायिका॑२३४या । पा॒द्यु,
तद्वि॒तीयया॑पा॒दिगीर्भि॑स्ति॒ष्टभि॑रु॒ज्ज्वा॑र॒भ्यता॑यि । ओ॒हा
३उवा । पा॒दि॒चत॑ष्टभा॒र३यि॒र्ह्यायि॑ । ओ॒हा३उवा ।
वसा । औ॒श्चे॒वा ॥ (१) पा॒दि॒चत॑सृ॒र्भिर्वा॑२३४सा॒उ ।
पा॒दि॒चत॑ष्टभि॒र्वसो॑पा॒द्वि॒श्वस्मा॑द्र॒क्षसो॑आ॒राव॑णाः । ओ
३उवा । प्र॒क्षवा॑जेषुना॒र३हा॑यि । ओ॒हा३उवा । अ
वा । औ॒श्चे॒वा ॥ (२) प्र॒क्षवा॑जेषू॒नोआ॑र३४वा । प्रा
क्षवा॑जेषु नोव॒त्वामि॑द्विजेदि॒ष्टन्दे॑वता॒र३तया॑यि । ओ॒हा३
उवा । आ॒पि॒न्नक्ष॑महा॒र३यि॒हायि॑ । ओ॒हा३उवा । वृ
धा । औ॒श्चे॒वा । हो॒प्र॒ई । डा॒(३) ॥ १६ ॥ [१]

* ‘नेदिष्ठ’—गुणैरभ्यधिकम्—इति वि० ।

† ‘इत्’—इति पदपूर्वः—इति वि० ।

‡ क० गा० १० प्र० २ अ० १६ सू० ।

२२ २ २ २ २ २ २ २
 ॥ दैर्घ्यश्रवसम् ॥ पाक्षिनोऽग्रकयाओहाओहा३ए ।
 १२ १२ १२ २ ५ १ ५ १ २
 पाहा२उतक्षितीया२या । ओ३हा । ओ२हा३ए३४ ।
 ३२ २ ३२ २ १ २ २ १ २
 पाहा३४यिगीर्भायिः । नायिसुभिः । ऊर्ज्जाम्पतायि ।
 ५ २ ५ १ २ ३२ २ ३२ २ १
 ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । पाहा३४यिचता३ । छभो
 ५ ४ ५
 २३४वा । वा५सो६हायि(१) ॥ १७ * ॥ [२]

२२ १ २ २ १ २ १ २
 ॥ सम्मतम् ॥ पाक्षिविश्वस्माद्रक्षसाः । अरावणः प्र
 २ २ २ २ १ २ २
 स्मवाजेषुनोअवा । तुवामा२३यिद्धी । नायिविष्ठन्दे ।
 २ १ ३२ १ ३२ २ १२
 वताताया । औक्षो३४वाहायि । आ । पायिन्ना २३
 २ १ २ २ १ २ १
 क्षा३ । क्षोवा३हायि । मन्नेवा२३र्द्धा३४यि । ओ२३
 ४५ई । डा(३) ॥ १८ † ॥ [३]

३२ २ २ ४ ५२ १
 ॥ यौधाजयम् ॥ पाहा३१यि । नो३अ । म । आयिका
 ५ १ २ १ ३ १ २
 २३४या । पाहा३यि । उता२ । क्षिता३४५ । या२३४

* क० गा० १०प्र० २अ० १७सा०

† क० गा० १०प्र० २अ० १८सा० ।

या । पाहायिगार्भायि । ति । ह्यभारयिः । जर्जा३४५म् ।

पा२३४ते । पाह्यारयि । चतार । मृभा३४५यिः ।

वार३४सो ॥ (१) पाह्यारयि । चारत् । सृ । भिर्वा२३

४साउ । पाह्यारयि । चतार । सुभा३४५यिः । वार

३४सो । पाहायिविश्वा । स्मात् । रत्तार । सोआ३

४५ । रार३४वणाः । प्रस्मारयि । वाजारयि । पुनो३४५ ।

आर३४वा ॥ (२) प्रस्मार३१ । वा३जे । पु । नोआर३४वा ।

प्रास्मा३ । वाजारयि । पुनो३४५ । आर३४वा । तुवा

मिद्वायि । ने । दिष्ठन्दारयि । वता३४५ । तार३४ये ।

आपारयिम् । नात्तार । महे३४५ । वा २ ३ ४ द्वे (३)

॥ १८ * ॥ [४] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तरायन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इनोराजनिति दृष्टात्मके प्रथम-सूक्ते,

प्रथमा ।

३१ २ ३ १२ २२३

इनोराजन्नरतिःसमिद्धो

१ १ १२ ३ १ २

रौद्रोदक्षायसुषुमाश्चदग्निः ।

१ १२ २२ १ १ २३१

चिकिद्भिभातिभासावृक्षता

२ ३ १ २ ३ १ २

सिक्तीमेतिरुशतीमपाजन् ॥ १ * ॥

हे “राजन्” दीप्यमानाग्ने ! त्वम् “इनः” ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथ परोक्षः—“न्नरतिः” हविरादाय देवान् प्रति गन्ता “समिद्धः” सन्दीप्तः “रौद्रः” शत्रूणां भयङ्करः “सुषुमानः” ओषध्यात्मना स्थितेरंशः सुषु स्यूत इति सुसोमः, तेन तद्वान् शोभन-प्रसवी वा सोऽग्निः “दक्षाय” यजमानानां धनादि-वृद्धार्थं कर्म-वृद्धार्थं वा “अदग्नि” सर्वैर्दृश्यते । किञ्च “चिकित्” सर्वं जानानोऽग्निः “विभाति” विशेषेण दीप्यते तथा “वृक्षता” महता “भासा” तेजसा ज्वाला-लक्षणेन “असिक्ती” रात्रिम् “एति” सायं-होम-सिद्धार्थं गच्छति । किङ्कुर्वन् ? “रुशती”

* ऋ० वे० ७, ५, ३१, १ ।

† ‘इनः’ राजानिषीयते, द्वितीयं यद्राज-पक्षं तदग्रे रेव सोमल’ प्रतिपादयति—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

* म. घे. ०, ४, २१, २।

अथ तृतीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
भद्रोभद्रयासचमानआगात्

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
स्वसारञ्जारीअभ्येतिपश्चात् ।

३ १ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन्नु

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
शङ्खिर्वर्णैरभिराममस्थात् ॥ ३ * ॥ ५

“भद्रः” भजनीयः कल्याणः “भद्रया” भजनीयया ‘सच-
मानः “आगात्” आगच्छति । ततः “पश्चात्” “जारः” जर-
यिता शङ्खणां “सोऽग्निः” “स्वसारं” स्वयं सारिणीं भगिनीं वा
आगतासुप्तसम् “अभ्येति” अभिगच्छति ! तथा “सुप्रकेतैः”
“सुप्रज्ञानैः “द्युभिः” दीप्तिभिस्तेजोभिः सह “वितिष्ठन्” सर्वतो
वर्त्तमानः सोऽग्निः “उशङ्खिः” श्वेतैः “वर्णैः” वारकैराक्षीयै
स्तेजोभिः “राम” कृष्णं शर्वरं तमः† “अभ्यस्थात्” सायं-होम-
काले अभिभूय तिष्ठति ॥ ३ ॥ ५

०. ऋ० वे० ७, ५, ३१, ३ ।

† “अभिरामं—अभिरमणीयं रूपमस्थात्”—इति वि० ।

॥ अ०शनम् ॥ ^१आयिनाः । ^१राजन्नरतायिः । ^१समा
^२यिद्वाः । ^१राजानरतायिः । ^१समायिद्वाः । ^१रौद्रोदक्षा ।
^२याश्चुषु । ^१मा^{३४५}अदशा । ^१चिकिद्भिभातिभासा । ^०वृद्धा
^२रश्ता । ^१असिकीमायि । ^२ती^१रुश । ^२ती^{३४३}श्म । ^२आ
^४रपाप्रजा^{६५६}न् ॥ (१) ^१काष्णीम् । ^१यदेनीमभिवा । ^१प
^२साश्भूत् । ^१जनयन्यो । ^२षाश्मृह । ^२तःपितुर्जाम् । ^१ऊ
^२र्द्धमानु^३र्द्धय्य^०स्या । ^१स्तभारश्थान् । ^१दिवोवद्ध । ^१भी^३
^१रर । ^१ता^{३४३}यिः । ^२वा^४यिभाप्रता^{६५६}यि ॥ (२) ^१भाद्राः ।
^१भद्रयासचमा । ^२नश्चा^३गात् । ^१खसारञ्जा । ^२रो^३श्मभि ।
^१एतिपश्चात् । ^१सुप्रकेतैर्द्युभिरग्रायिः । ^०विता^३श्मिष्ठान् ।
^१रुशङ्गिर्वा । ^२णै^३श्मभि । ^२रा^३श्म । ^२मा^३श्मा^४पु^५स्या^६
^५ईत् (३) ॥ २० * ॥ [१] ५

अथ द्वितीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
 कयातेअग्नेअङ्गिरजर्जीनपादुपस्तुतिम् ।

१ २   ३ १ २
 वरायदेवमन्यवे ॥ १ * ॥

हे “अङ्गिरः” अङ्गिरसां वरिष्ठ ! [यहा, अङ्गति सर्वत्र गच्छ-
 तीति अङ्गिराः तादृश !] हे “जर्जीनपात्” [‘नपात्’—इत्यङ्ग-
 नाम (निघ० २, २, १३)] अन्नस्य पुत्र ! [हविर्भिवर्धमानत्वान् ! यहा
 नपादिति नप्ता, हविलक्षणस्यान्नस्य नप्तः !] “अग्ने प्रास्ताहुतिः
 सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्हृष्टेरन्नं ततः
 प्रजाः (मनुः ३, ७०)” — इति वृष्टे रोषधय ओषधिभ्योऽग्निरिति
 अन्नस्य नप्ता] हे “देव” द्योतमान ! “अग्ने” “वराय” सर्वैर्वर-
 णीयावन् “मन्यवे” शत्रून्भिमन्यमानाय ‡ “ते” तुभ्यं “कया”
 कौटुश्या वाचा “उपस्तुति” स्वीकृत् अहं मरेयम् । त्वं मज्जान् खलु
 अहंमल्पः तदर्थं कथं स्तुतिं कुर्यामिति ऋषिरग्निं प्रति वदति ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ६, ३, ५, ४ ।

† ‘वराय’—वरिष्ठाय—इति वि० ।

‡ ‘मन्यवे’—दोषी—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
 दाशेमकस्यमनसायज्ञस्यसहसोयज्ञो ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
 कदुवोचइदममः ॥ २ ॥

ऋषिरग्निमिति ब्रूते—हे ‘सहसोयज्ञो’^१ [‘यज्ञः’—इत्यपत्य-
 नाम (निघ० २, २, ११) बलेन निष्पाद्यमानत्वात्] बलस्य पुत्र !
 हे अग्ने ! “कस्य” कीदृशस्य “यज्ञस्य” यज्ञवतो यजनीय-देव-
 वतो वा यजमानस्य “मनसा” युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं
 “दाशेम” प्रयच्छेम^२ [पूजायां बहुवचनम्] किञ्च, तुभ्यम् “इदं”
 “ममः” हविर्नमस्कारं वा “कत्” कदाः “वोचे” अहं वदामि ?
 “उ” [—इति प्रश्ने । ऋषिः, ‘कदा दास्यामि ? कदा स्तो-
 ष्यामि ?’—इत्यग्निं पृच्छति । वोचे—ब्रूयादेशस्य लुङ्गात्मने
 पदे उत्तमैकवचने रूपम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
 अधात्वंहिनस्कारोविश्वोअसभ्यसुक्षितीः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
 वाजद्रविणसोगिरः ॥ ३ ॥ ६

* ऋ० वे० १, २, ५, ५६ ।

† ‘दाशेम—इदं’—इति वि० ।

‡ ‘कत् उ वोचे—कउवोचे—इत्येवं द्रष्टव्यम् । नपुंसके पुंलिङ्गम्—इति वि० ।

१ ऋ० वे० १, १, १, १ ।

हे अग्ने ! “अध” अथानन्तरं “त्वं हि” [हिरवधारणे]
त्वमेव “अस्मभ्यम्” “करः” कुरु देहीत्यर्थः [करोतेर्लेट्य-
ङागमः] । किमित्यपेक्षायामाह—“नः” अस्मदीयाः “गिरः”
त्वद्दिषयाः “विष्ठाः” सर्वाः स्तुतीः एवं कुरु यथा “सुक्षितोः”
[क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति, क्षितयो गृहाः शोभन-निवासाः यदा]
हित-मनुष्याः—कल्याण-पुत्र-पौत्र-युक्ताः, तथा “वाजद्रविणसः”
अन्न-युक्ता धनवतीः अथवा वाजो दीप्तिः सर्वतो दीप्तिधनाय
कुरु । त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृह-पुत्रान्न-धनादीनि देहीत्यर्थः ॥३॥

॥ महावामदेव्यम् ॥ काऽ५या । ते आश्नेश्चक्षि
राः । ज । जोनयादुपस्तु । तायिम् । औश्चोद्वा
यि । वराश्चयदायि । वमौद्वा । ऊम्मा२ । न्याऽ२
वोश्च५हायि ॥ (१) दाऽ५शे । मकाश्चाश्मनसा । या ।
अस्यसहसाय । द्वा । औश्चोद्वायि । कदूरश्चोद्वायि ।
इदौद्वा । ऊम्मा२ । नाऽ२मोश्च५हायि ॥ (२) आऽ५
धा । तुवाश्च५हायिनस्कराः । वायि । आअस्मभ्य

* ‘सुक्षितोः—शोभनाः क्षितोः क्षेपाणि अथवात् करोमि’—इति वि० ।

^{१ १}सुश्चि । ^{२ १}तायिः । ^{१२}और३होहायि । ^१वाजा२३द्रवायि ।

^{३ २ २}णसौहो३ । ^१ऊम्मा२ । ^१गाऽ२यिरो३पुहायि(३) ॥ १* ॥ [१]६

अग्नआयाहीति प्रगाथरूपे तृतीय-सुक्ते,

प्रथमा ।

^{२ ३ १ २ ३} ^{२ ३ १ २}

अग्नआयाह्यग्निभिर्हीतारन्वावृणीमहे ।

^{१२} ^{२२} ^३ ^{१ २} ^३ ^{१ २ ३ १ २} ^३ ^{३ २ ३ १ २}

आत्वामनक्तुप्रयताह्विष्मतीयजिष्ठम्बर्हिःरासदे ॥ १† ॥

हे “अग्ने !” “अग्निभिः” यष्टव्यैः सह “आ याहि” आगच्छ ।

तदर्थं “होतारं” देवानामाह्वातारं “त्वा” त्वां “वृणीमहे” त्वा-

मागतं “प्रयता” अध्वर्यु हस्ताभ्यां नियता “हविष्मती” दृतवती

“यजिष्ठ” “बर्हिः” बर्हिषि “आसदे”‡ । आसाद्य च “अनक्तु”

सिञ्चतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{२ ३ १ २}

^{३ २ ३ १ २} ^{३ २}

अक्काहित्वासहसःसुनोअङ्गिरःस्रचश्चरन्त्यध्वरे ।

^{३ १ २} ^{२२} ^{३ १ २}

^{३ १ ३ १ २ ३ २}

जज्जीनिपाङ्गु तकेशमौमहेगिनंयज्ञेषुपूर्वम् ॥ २¶ ॥ ७

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १सा० ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३१, १ ।

‡ ‘आसदे—आसादकार्थम्’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ४, ११, १ ।

हे “सहस्रः सूनी” बलस्य पुत्र । बलेन मथ्यमानत्वात्, हे
 “अङ्गिरः” अङ्गिरसां मध्ये सुख्यः* [अथवा अङ्गतिर्गति-कर्म्या
 सर्वत्र गन्तः !] “त्वा” त्वाम् “अध्वरे” यागे “अच्छ” अभिप्राप्तुं
 “सुचः” “चरन्ति” गच्छन्ति । अतः “जर्जः” अन्नस्य “नपातं”
 नपातयितारं रक्षकं बलस्य वा नप्तारं† “घृतकेशं” प्रदीप्तकेशं‡
 “पूर्व्य” पुरातनं, प्रकं वा “अग्नि” “यज्ञेषु” अस्मदीयेषु
 “ईमहे” स्तौमि ॥ २ ॥ ७

॥ नौधसम् ॥ आ२३४ । गनआयाद्ययि । गनायि
 भायिः । होतारन्त्वा । वा३र्णायिमा३हायि । आ२३
 त्वाम् । आनक्तु । प्रय । ता । द्वाविष्मा२३४ती । या
 २३जायि । छम्बर्चिरो२३४वा । सा२३४दे ॥ (१) या२३
 ४ । जिष्ठम्बर्चिरा । सादायि । यजिष्ठम्बा । द्वा३रासा
 ३दायि । आ२३४का । हायित्वा । सह । साः । नो

* ‘अङ्गिरः—अङ्गानां रसभूतः जठरस्त्वमेव’—इति वि० ।

† ‘जर्जोन्नपातम्—अङ्गानां पुनर्भूतम्, अङ्गाज्ज्या अग्निर्जायते तेन पुनः अथवा
 अङ्गानां पवितारं रक्षितारमित्यर्थः’—इति वि० ।

‡ ‘घृतकेशं—केशभूता ज्वाला घृतेन वर्धते तस्माद् घृतकेशोऽग्निः तम्’—इति
 वि० ।

^{२ ३} अङ्गा२३४यिराः । ^५ सूर३चाः । ^{१ २} चारन्तियो ^{१ १ १} २ ३ ४ वा । ^५

^३ ध्वा२३४रे ॥ (२) ^१ सूर३४ । ^५ चक्षरन्तिय । ^{४ ५} ध्वारायि । ^१ सु

^१ चक्षरा । ^{१ १ १ १} ती३आध्वा३रायि । ^{१ २} ऊ२३जी । ^{१ २ १} नापातम् ।

^{१ १} घृत । ^१ के । ^५ ग्रामायिमा२३४चायि । ^१ आ२३गनीम् । ^१ या

^{२ २ १} ओषुपो२३४वा । ^५ वी२३४याम् (३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ नैपातिथम् ॥ ^{२ २ २} अग्नआयाक्ष्मग्निभा३यिरे । ^{१ २} होता

^{१ २} रन्त्वा । ^१ वृणायिमचा३यि । ^२ हा । ^{३ २} औक्षो२३४हा । ^५ आ

^{२ १} त्वामनक्तुप्रयता । ^{१ ७} च्वायिष्मता२३यि । ^२ हा । ^{३ २} औक्षो२

^५ ३४हा । ^{२ १} यजायिष्टाम्बा३ । ^१ हा । ^{३ २} औक्षो२३४हा । ^५ हा

^१ रयिरा२३४औक्षोवा । ^{५ २ २} सा२३४दे ॥ (१) ^१ यजिष्ठम्बहिरास

^२ दा३ण । ^{१ २} याजिष्ठम्ब । ^{१ १} हिरासदा३यि । ^२ हा । ^{३ २} औक्षो२

^५ ३४ हा । ^{१ २ २ २ १ १ २ २ २ १ ७} अक्काहित्वासहसः३ । ^{१ २ १ ७} नोआङ्गिरा २ ३ः ।

१५ अ० २ ख० ४ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

५५

१५ ३६ ५ २ १ १ १ ३६
 हा । औहो२३४हा । सुचाश्चारा३ । हा । औहो२३

५ १ १ ३ ५ ६ २ ५ १
 ४हा । तारआ२२४औहोवा । ध्वा२३४रे ॥ (२) सुचस्र

१ १ १ १ २ १ ३६
 रन्त्यध्वरा३ । सूचश्चर । तियाध्वरा३यि । हा । औ

५ २ १ १ २ १ २ १ ०
 हो२३४हा । जज्जीनिपातङ्गुतके । शमायिमचार३यि ।

१ ३६ ५ २ १ २ १ ३६
 हा । औहो२३४हा । अगनायिंयाज्ञा३ । हा । औ

५ १ ३ ५ ६ २ ३ ४ ३
 हो २ ३ ४ हा । पू २ पू २ ३ ४ औहोवा । वा २ ३ ४

५
 याम् (३) ॥ ४ * ॥ [२] ७

अच्छानइति प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ ३६
 अच्छानःशीरशीचिषङ्गिरोयन्तु दर्शतम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ ३
 अच्छायज्ञासोनमसापुङ्खवसुमुहप्रशस्तमूतये ॥ ११ ॥

● क० गा० १२ प्र० ३५० ४५० ।

† अ० वे० ६, ५, १२, ५ ।

(८)

“अच्छ” अभिमुखं “यन्तु” गच्छन्तु “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुतयः । कम् ? “शीरशोचिषम्”* अन्नानशीलज्वालां वाग्निं
 “दर्शतम्” सर्वैर्दर्शनोयम् । तथा “यन्नासः” यज्ञस्य अस्मदीया
 “नमसा” हविषा आग्न्यादि-लक्षणेन “अच्छ” अभिमुखं “यन्तु”
 गच्छन्तु । कीदृशम् ? “पुरुवसु” प्रभूत-धनं “पुरु-प्रशस्तं”
 बहुभिः सम्बद्धं स्तुतम् । किमर्थम् ? “ऊतये” अस्माकं रक्ष-
 णाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ ११ १२ ३ १२ ३ १ ३ ११
 अग्निं छन्दुं सच्चतो जातवेदसन्दानाय वार्याणाम् ।

३ १७ ३ १९ १ ३ १२ १२ ३ १ २ ३ २
 द्वितीयो भूदमृतो मर्त्येष्वामो होता मन्द्रतमो विशि ॥ २ ॥ ८

“यः” अग्निः “अमृतः” अमरण-धर्मा देवेषु भवति, सः
 “मर्त्येषु आ” [आकारयार्थे] “मर्त्येषु” मनुष्येषु च “अमृत”
 अभवत्—इत्थेन “द्विता” द्वैधं भवति । देवेऽप्यमृतत्वस्य
 प्रसिद्धम् । मनुष्येषु कीदृशोऽभूत् ? उच्यते—“विशि” विश्व
 यजमानरूपासु प्रजासु “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रतमः”
 मादयिह्यतमश्च भवति । तमच्छ यन्त्विति समन्वयः [अथवा
 ‘यः’ अमृतः ‘द्विता’ द्वित्वं द्वैधं द्विःप्रकारोऽभूत् । कथं मर्त्येषु
 सामान्येन तदाह—पाकादि-साधनो भवदित्येतत् प्रसिद्धम्

* ‘शीरशीलम्’—इति वि० ।

† अ० वे० ६, ५, १२, ५ ।

१५अ०२ख०४सू०१,२] उत्तरार्चिकः ।

६७

‘विशि’ यजमानरूपायां तु ‘होता’ ‘मन्द्रतमश्च’ अभवद्विष्वं
द्वित्वम्] ॥ २ ॥ ८

५ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ १
॥ कालेयम् ॥ अक्कानाः श्रीरशोचिषाम् । गिरो

१ १ २ १ २ ३ २ १ १ १ १
यन्तू । दर्शतारम् । अक्कायज्ञाः । सोरम् । नम

४२ ५२ २ ३ ३ ३ २ २ ५ ४
सापुरु । वाःसम् । पुरुप्रशौ । वाः४३ओ३४वा । स्त

५ २ ४ ५ ४२ ५ २ १ २ १ २
मूधतयायि ॥ (१) पुरुप्राश्नस्तमूतयायि । पुरुप्रशा । स्त

३२ २ १ २ ३ २ २ १ ४ ४२ २
मूतयारम् । अग्निं हनूम् । सारम् । चसोजा

५ २ २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
तवे । दाःसाम् । दानायवी । वाः४३ओ३४वा । रि

२ २ २ ४ २ ५ ४२ ५ २ २ २
याप्रणाम् ॥ (२) दानायाः वारिषाणाम् । दानायवा ।

२ १ २ ३ २ २ १ २ ४ २
रिषाणाम् । द्वितायोभूत् । आः२४ । मृतोमर्ति

५ २ २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
योषूवा । होतामन्द्रौ । वाः४३ओ३४वा । तमोपुवि

४
शायि । हो५ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [१]

१ २ २ २ २ २
॥ आयन्तीयम् ॥ अक्कानः श्रीरशोचिषाम् । गि

१५ अ० १ ख० १ सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

६८

अथ तृतीय-खण्डे—

अदाभ्यइति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते,

प्रथमा ।

१ १   ३ २ ३ २ ३ १ २ २ २
अदाभ्यःपुरेताविशामग्निर्मानुषीणाम् ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
तृणरिथःसदानवः ॥ १ * ॥

“मानुषीणां” मनोज्ञां तानां “विशां” प्रजानां “पुरेता”
सन्मार्ग-दर्शनेनानाग्रतो गन्ता, अतएव “तूर्णीः” तूर्णीताः† प्रजाः
विदित-कर्म्मप्रवर्त्तनेनानुगृहीतुं त्वरा-युक्ताः आस्रस्य-रहिताः
“रथः” हविषां वह्नाद्रथ-सदृशः “सदा” सर्वदा तत्कर्म्मणि
“नवः” नूतनः पुनर्मथनादभिनवः, एवंविधोऽग्निः “अदाभ्यः”
अहिंस्यः न केनापि तिरस्कार्य इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
अभिप्रयात्सिवाहसादाश्वात्अश्रोतिमर्त्यः ।

१ २   ३ १ २
क्षयम्पावकशोचिषः ॥ २ ‡ ॥

* अ० वे ३, १, ८, ५ ।

† ‘तूर्णीः’—‘लरितगामो’—इति वि० ।

‡ अ० वे० ३, १, १०, १ ।

“दाश्वान्” हविषां दाता “मर्त्यः” मनुष्यः यजमानः “वा-
हसा” हविषां वाहकेनाग्निना “प्रयांसि” अन्नानि “अभि अश्नोति”
अभितः सर्वतः प्राप्नोति । किञ्च “पावक-शोचिषः” शोधकदीप्तेः
अग्नेः सकाशात् “क्षयं” गृहं चाश्नोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

साह्मन्विश्वाअभियुजःक्रतुदवानामसृक्तः ।

३ १ ३ १ २

अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥ ३ * ॥ ८

“अभियुजः” अभियोक्तृः “विश्वाः” सेनाः “साह्मन्” सह-
मानः स्व-बलेन तिरस्कृर्वाणः अतएव “असृक्तः” शत्रुभिरहिं-
सितः “देवानां” “क्रतुः” कर्त्ता हविः-प्रदानेन पोषकः† । एव-
म्भूतः “अग्निः” “तुविश्रवस्तमः” [तुवि-शब्दो बहु-वाची (निघ०
३, १, २), अवः-शब्दोऽन्नवाची (निघ० २, ७, ८)] अतिशयेन
बहुविधानोपेतो वर्त्तते यस्मादेवं तस्मादस्मानपि बहुविधानो-
पेतान् करोत्विति भावः ॥ ३ ॥ ८

१ २ १

॥ संहितम् ॥ अदाभ्यःपुरः । आरयिता । विशा

१ २

२म् । आर३गीः । मानूर्षायिणाम् । तूर३णैः ।

१ २

१ २

१ २

रा२रथाः । सदा २३ । हाउवा ३ । नार ३ ४वाः ॥ (१)

* अ० वे० ३, १, १० २ ।

† ‘क्रतुः’—यज्ञः—इति वि० ।

१ १ २२ १ २२ १ १
अभिप्रयांसि । वारक्षसा । दाश्वाश्च । आश्वाश्च ।

१ १ २ १ ०
तिमारत्तायाः । चारक्ष्याम् । पारवा । कशोश्च ।

२ ५ १२ १२ २२
चाउवाश्च । चीरक्षषाः ॥ (२) साङ्गान्विश्वाश्च । भार

१ १ १ १ १ १
यियुजाः । क्रतूश्च । दाश्चिवा । नामारमात्ताः ।

५ १ ० १
आश्चिवाः । तूश्चिवा । श्वाश्च । चाउवाश्च । तारश्च

५
४माः (३) ॥ ४ * ॥ [१] ८

अथ भद्रो नो अग्निराहुत इति प्रगाथात्मके द्वितीयसूक्ते,

सैषा प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रारातिः सुभग भद्रो अश्वरः ।

३ २ ३ १ २ २

भद्रा उत प्रशस्तयः ॥ १ १ ॥

“आहुतः” हविर्भिस्तर्पितः “अग्निः” “नः” अस्माकं
“भद्रः” कल्याणः भवतु । हे “सुभग” शोभन-धनान्ने ! “भद्रा”

● क० गा० ११ प्र० १ अ० ४ सू० ।

† क० आ० ६, १, २, ५ (१ भा० २ प्र० ५) = ६, १, ३२, ४ = य० ने १५, १५

कल्याणी “रातिः” दानं चास्माकं भवतु । “भद्रः” कल्याणः
 “अध्वरः” यागश्च भवतु । “उत” अपिच “भद्राः” कल्याणाः
 “प्रशस्तयः” प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ १ २

३ २ ३ १ १ ३ १ १ ३ २

भद्रम्ननः कृणुष्वचतूर्ययेनासमत्सुसासहिः ।

१ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
 अवस्थिरातनुहिभूरिशर्द्धतावनेमातेचभिष्टये ॥ २* ॥ १०

हे “अग्ने !” “वृत्ततूर्ये” सङ्ग्रामे “भद्रं” “मनः” “कृणुष्व”
 अस्माकं कुरु । “येन” मनसा त्वं “समत्सु” सङ्ग्रामेषु “सासहिः”
 अग्रे शत्रून् अभिवृत्ति । अपिच “शर्द्धताम्” अभिभवतां शत्रूणां
 “भूरि” भूरीणि बहुनि “स्थिरा” स्थिराणि दृढान्यपि बलानि
 “अव तनुहि” पराजितानि कुरु । वयश्च “अभिष्टिभिः” अन्वे-
 षण-साधनैः हविर्भिः स्तोत्रैश्च । “ते” त्वां “वनेम” सम्भजेमहि
 [यद्वा, ‘ते’ तव प्रसादात् अभिष्टिभिः अभीष्टैः फलैः ‘वनेम’
 सङ्गच्छेमहि] ॥ २ ॥ १०

● ऋ० वे० ६, १, ३२, ५ = य० वे० १५, ३९-४० ।

† ‘अभिष्टिभिः’—इति ऋ०-पाठः य०-पाठश्च ।

¶ ‘अभिष्टिभिरित्यस्यान्वेदीय पाठसमस्तस्यैवं व्याचष्टे । विवरणकारेण लक्ष-
 णव्याचष्टं सामवेदीयस्य पाठसमस्तस्य व्याख्यातम् ; तथाहि—‘अभिष्टये—अभिष्टिर्ब्रह्म-
 तक्षे अभिष्टये’—इति ।

१५अ० १ख० १सू० १] उत्तरार्चिकः ।

७१

॥ सफम् ॥ ^{१ १ १ १ ४ ५} भद्रोनोऽग्निः । ^{१ १ १ ५} आह२३४ताः । भ
^{१ १ १ १} द्रातायिः ^{१ १ ४} २ । ^{१ ५} भगभाद्रोऽग्निः । ^{१ ५} ध्वा३२३४राः ।
^{१ १} भद्राः । ^{१ ४} उताप्रा३गा३ । ^{१ ५} स्ता३४पूयोईचायि(१)॥५*॥[१]१०

अथोन्नेवाजसोति तृतीय-तृचे,

प्रथमा ।

^{२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २}
 अग्नेवाजस्यगोमतईशानः सहसोयहो ।

^{२ १ ३} अस्मेदेहिजातवेदोमहिअवः ॥ १ ॥

हे “सहसः यही” बलस्य पुत्र ! “अग्ने ।” “गोमतः”
 बहुभिर्गोभिर्युक्तस्य “वाजस्य” अश्वस्य “ईशानः” ईश्वरस्त्वमसि ।
 अतः “अस्मे” अस्मासु हे “जातवेदः” जातधन ! जातानां
 वेदितो वाम्ने ! “महि” प्रभूतं “अवः” अश्वं “देहि” प्रयच्छ ।
 [सहसोयहो—पराङ्मवज्ञावात् “ग्रामन्वितस्य च (८, १, १८)”
 —इति षष्ठग्रामन्वित-समुदायो निहन्यते । अस्मे—सुपां सु-सुक्
 (७, १, ३८)—इति सप्तम्याः शि-आदेशः ॥ १ ॥

* क० ना० ११प्र० १ख० ५सा० ।

† व० आ० १, १, १, ४ (१भा० १११ प०) = क० वे० १, ४, १०, ४ = व०

० १४, २५ ।

(१०) ,

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १८ १८ ३ १ ३ १ ३ १ २ ३ १

सईधानोवसुःकविरग्निरौडेन्योगिरा ।

३ २ ३ १ १

रेवदस्मभ्यम्यर्वणौकदीदिहि ॥ २ * ॥

“सः” अग्निः “इधानः” दीपन-शूलः “वसुः” निवा-
सयिता सर्वेषां, “कविः” क्रान्त-दर्शनः मेधावी वा “गिरा”
स्तीक्ष्ण-रूपया वाचा “ईडेन्यः” स्तीतव्यो भवति हे “पूर्वणीक”
अनीकं मुखं पुरुभिः बह्वीभिः अनीक-स्थानीयाभिः ज्वालाभिः
युक्तान्ते ! “अस्मभ्य” “रेवत्” धनं-युक्तमन्नं यथा भवति तथा
“दीदिहि” दीप्यस्व [दीदेति ह्यान्दसो दीप्ति-कर्मा] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ २ उ ३ १ २ ३ १ ८ १ ८

क्षपोराजस्रुतस्मनाग्नेवस्तोस्तोषसः ।

१ १ ३ १ १ ३ ३ १ २

सतिम्मजम्बरक्षसोदहप्रति ॥ ३ † ॥ ११

हे “राजम्” राजमान ! “अग्ने” ! “क्षपः” राक्षस-दीन्
स्वकीयैः पुरुषैर्बाधस्व । “उत” अपिच “क्षना” न केवलं
मन्थरेव आत्मना च तान् बाधस्व । कदा ? इति चेत्, उच्यते—
“वस्तोः” सर्वाण्यहानिः ‡ “उत” अपिच “उषसः” कालीपलक्ष-
ण-

* ऋ० वे० १, ५, १०, ५ = ष० वे० १५, २६ ।

† ऋ० वे० १, ५, १०, ६ = ष० वे० १४, ३० ।

‡ ‘वक्तो’—मृषस्य उपद्रवकराः—इति वि० ।

१५ अ० ३ सू० ३ सू० २, १, २, २] उत्तरार्चिकः ।

७३

रात्रीष [अत्यन्तसंयोगे द्वितीया (२, ३, ४) सर्वेष्वहःसु
सर्वासु रात्रिषु चेत्यर्थः] “हे तिग्मजम्भ” तीक्ष्ण-मुखाम्ने !
“दक्षसः” दक्षसान् उक्त-प्रकारेण क्षपयित्वा स एव त्वं “प्रति
दह” प्रत्येकं प्रतीत्य दह न किञ्चिद्दग्धव्यमित्युदास्तेत्यर्थः ॥ २ ॥ ११

२ १ २ ४ ५ २ ३ ५ २ २
॥ पौष्कलम् ॥ अग्नेवाश्जस्य । गोमारश्जताः । ई

१ २ २ २ ३ ५ २ १ २ २ ७
शानःसा । ह्यसोयारश्जहो । अस्मायिदेहायि । जा

२ १ २ १ १ १ १
तारवारश्जपुयिदाहपुहः । मद्दिश्वारश्जपुः(१) ॥ ६* ॥ १]

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
॥ शुध्यम् ॥ अग्नेवाजाश्जस्य । गोमतीवा । ईशा

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
नःसा । ह्यसोयहो । अस्मायिदेहिजातवेदीम । ह्यारश्

१ २ १ २
यि । अवाउवा । अधियाश् ॥ (१) सद्धानीश्च । सु

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ष्कवीवा । अगिरौहयि । नियोगिरा । रेवदस्यम्पु

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
र्वणीक । दारश्यि । दिहाउवा । अधियाश् ॥ (२)

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
क्षपोराजाश्नु । तत्तनोवा । अग्नेवस्तोः । उत्तोषसाः ।

सति^२म्मजम्भर^{११२}णसोद । चार^२३ । प्रता^२उवा । गृध्रिया

२ । एर^१श्चिया^१४३ । ओर^१श्चपुई । डा(३) ॥ ७* ॥ [२] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे —

विशोविशोवोअतिथिमिति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते ।

प्रथमा ।

विशोविशोवोअतिथिंवाजयन्तःपुरुप्रियम् ।

अग्निंवेदुर्यंवचःस्तुषेगूषस्यमन्मभिः ॥ १ ॥

हे ऋत्विजो यजमानाश्च “वः” यूयं “वाजयन्तः” अन्न
मिच्छन्तः “विशः विशः” सर्वस्याः प्रजायाः “अतिथिं” पूज्यं
“पुरुप्रियं” बहु-प्रियम् “अग्निं” स्तुत्या परिचरेति शेषः । अहंश्च
“वः” युक्तदर्थं “दुर्यं” गृह-हितम् अग्निं “वचः” अनु “स्तुषे”
स्तोमि “गूषस्य” बलस्य लाभार्थकैः साधनैः “मन्मभिः” मन-
नोयैः स्तोमैः ॥ १ ॥

• ज० मा० ११ प्र० १ अ० ७ सू० ।

† ज० मा० १, २, ४, ७ (१ भा० २४३ ग०) = ज० वे० १, ४, २१, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१२ १२ ३ १२ ३ २२ ३ १२
यञ्जना सोहविष्मन्तो मित्रन्नसर्पिरासुतिम् ।

१ ३ २ ३ १ ३
प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः ॥ २ * ॥

“यम्” अग्निं “जनासः” जनाः यजमानाः “हविष्मन्तः”
सन्तः “मित्रं न” मित्रमिव सखायमिव वा “सर्पिरासुति” सर्पि
रासूयते ह्रयते यस्मिन् तादृशं “प्रशंसन्ति” स्तुवन्ति “प्रश-
स्तिभिः” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २ ३
पन्यांसञ्जातवेदस्यो देवतात्युद्यता ।

३ १ २ १ २ ३ १
हव्यान्धैरयद्वि ॥ ३ † ॥ १२

“पन्यांसम्” अतिशयेन स्तोतारं साधुक्तमिति यजमानं
स्तुवन्तं “जातवेदसं” जातधनं स्तुमइति वाक्य-शेषः । “यः”
अग्निः “देवतातिः” यज्ञे “उद्यता” उद्यतानि “हव्यानि”
हवींषि “द्वि” “धैरयत्” प्रेरयति द्वि देवेभ्यः ॥ ३ ॥ १२

* अ० वे० ६, ४, ११, १ ।

† अ० वे० ६, ४, ११, १ ।

प्रशा^१स्तायि^१भायि^१ः । पन्था^१सम् । जाता^१श्वा । ऊ
 म्मा^१२१२ । दसंयो^१देवता^१त्युद्यता^१२४५ । द्वाव्या^१श्वा ।
 ना^१श्वायि । रा^१श्वायत् । दिवा । औ^१श्वा । हो
 ५३ । डा(३) ॥ ६ * ॥ [२]

॥ यज्ञाय^१जीयम् ॥ विशो^१ऽपुवि । शो^१श्वा^१श्चतायि
 थायिम् । वाजयन्ताः । पू^१श्वा^१प्रो^१श्याम् । अग्रा^१श्चि
 वः । दुरी^१श्वायम् । ऊ^१म्मायि । वा^१श्वाः । हृषे^१श्व
 म्मा^१श्मभाउ ॥ (१) हृषायि । श्व^१समन्म^१भिर्य^१ज्जना
 सो । द्वा^१श्वायि^१म्मा^१श्नताः । मित्रा^१श्च । सप्या^१श्चयि
 रा । ऊ^१म्मायि । हृ^१श्वायिम् । प्रा^१श^१सन्ति^१प्रशा^१श्चि
 भाउ ॥ (२) प्राशा । सन्ति^१प्रशस्ति^१भःपन्था^१सञ्जा । ता

^{१ १ १ १ २ १ २ १ १}
 इवायिदाश्साम् । योदे२व । ताता२३ज । ऊम्मावि ।

^{१ २ १ २ २ १ २ २}
 या३ता । च्वाव्यान्त्यैरवारद्दिवाउ(३) ॥ १० * ॥ [३]

॥ गौरीवितम् ॥ ^५विशः । ^{२१}विशो३ । ^{४२ ५}बोअतिथायिम् ।

^{१२}वाजयन्तःपुरुप्रियारश्म् । ^{१ २२}आग्नि॑वोदू३१२३ । ^४रिया५

^{१ २ २ १}पूवचाः । ^{४ ५ ४ ५}खषेष्ट॒रूपा३१२३ । ^४स्यमोवा । ^५न्या५भोईचा

यि(१) ॥ २ † ॥ [४] १२

अथ द्वितीय-लक्षे—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३}
 समिद्धमग्नि॑स्समिधागिरागृणे

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १}
 प्र॒उचि॑म्यवकम्पु॒रोअ॑ध्वरेध्रुवम् ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २}
 विप्र॑श्चोतारम्पु॒रुवार॑मङ्गु॒ळं

^{३ २ ३ १ २ ३ १ २}
 कवि॑स्सु॒म्नैरी॑म॒हेजा॑तवेदसम् ॥ १ ‡ ॥

* ऊ० गा० ११प्र० १२अ० १०सा० ।

† ऊ० गा० १८प्र० १२अ० १०सा० ।

‡ ऊ० वे० ४, ५, ११, १ ।

“समिधं” सम्यग्दीप्तम् “अग्निं” “समिधा” समिन्धन-हेतु-
भूततया “गिरा” स्तुत्या “गृणे” अहं स्तोमि [यद्वा, ‘समिधा’
अग्निहोत्रादिभिः ‘समिधं’ सम्यक् दीप्तम्] । अपिच “शुचिं”
स्वयं शुद्धं “पावकं” सर्वेषां शोधकं “ध्रुवं” निश्चलं तमग्निम्
“अध्वरे” यज्ञे “पुरः” करोमोति शेषः । तथा “विप्रं” मेधा-
विनं “हीतारं” देवानामाह्वातारं “पुरुवारं” बहुभिर्वरणौम्*
“अद्रुहम्” अद्रोन्धारं सर्वेषां मनुकूलं “कविं” क्रान्त-दर्शनं
“जातवेदसं” जातानां वेदितारमग्निं “सुन्नैः” सुखकरैः स्तोत्रैः
“ईमहे” सन्मन्त्रमहे [यद्वा, द्वितीयार्थे तृतीया (३, १, ८५) ।
सुखानि धनानि, ईमहे याचामह इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
त्वान्द्रुतमग्नेष्वमृतं यगेयुगे

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हव्यवाहन्धिरपायुमीड्यम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
देवासश्चमर्तासश्चजागृविंविभुं

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
विप्रपतिन्नमसानिषेदिरे ॥ २ १ ॥

* ‘पुरुवारं’—पुरुवाकं, बहुभिर्वरणीयं, —इति वि० ।

† अ० वे० ४, ५, १८, २ ।

हे “अग्ने !” “त्वां” “देवासः” देवाय “मर्त्यासः” मनुष्याय
 “दूत” “दधिरे” विदधिरे कृतवन्तः । कीदृशं त्वाम् ? “अमृ-
 तम्” अमरणम्, “युगे युगे” काले काले तद्यागानुष्ठान-समये
 “हव्यवाह” हविषां हव्यानां वोढारं “पायु” पालयितारम्*
 “जगृविं” स्तुत्यम् । अपिच ते उभयविधा, “जागृविं” जागरण-
 शीलं† “विभु” व्याप्तं विप्रपतिं विशां प्रजानां पालयि-
 तारम् अग्निं “नमसा” हविलक्षणेनान्नेन नमस्कारेण वा “नि
 घेदिरे” उपसेदिरे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १   ३ २ १   १ २ ३ २
 विभूषन्नग्रउभयाञ्चानुव्रता

३ २ ३ २ ३   १ १ ३ १ १
 दूतोदेवानाञ्चरजसीसमीयसे ।

१ २ ३ १   २ ३ २   ३ १ १
 यक्तेधीतिञ्चुमतिमावृणीमहे

१ १   ३ १ २   १ १ २
 धस्मानस्त्रिवह्वयःशिवोभव ॥ ३ ॥ १३

* पायु—पानीयं योमम्—इति वि० ।

† ‘जागृविम्’—चकृर्हृदयास्थित्येव यो जागृति स जागृतिः तम् जागृविम्—इति
 वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ४, १२, ४ ।

हे “अग्ने !” उभयान् “उभयविविधान् देवान् मनुष्यांश्च”
 “विभूषयन्” अलङ्कुर्वन् त्वम् “अनुव्रता” व्रतान्यनु “व्रतेषु”
 कर्मसु यागेषु “देवानां” “दूतः” सन् “रजसी” द्यावा-
 पृथिव्यौ “समीयसे” सञ्चरसि देवानां नेतुं द्युलोकं गच्छसि
 हवींषि भजामहे । “अध” अतः कारणात् “निवस्यः” निस्था-
 नस्त्वः । “नः” अस्माकं “शिवः” सुखकरः “भव” “स्म”
 [—इति पदपूरणम्] ॥ ३ ॥ १३

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ समाऽप्रयिञ्चम् । आश्याशयि
 समिधा । गायिरागृणेषुचिम्यावकम्पुरोआ । ध्वाश्वा
 यिध्नश्चाम् । विप्रारश्चोतारम्पुरुवारमडु । चक्कारश्च
 वीम् । ऊम्मायि । सूश्मार्ई । आयिमश्चेजातवारयि
 दसाउ ॥ (१) । सान्त्वाम् । दूतमग्ने अमृतम्पुगेयुगेहव्यवा
 चन्दधरेपा । यूहमायिडाश्याम् । देवारमश्चमर्त्तास
 अजागृ । विवारश्चिभूम् । ऊम्मायि । वाशयिष्णा ।

* ‘उभयान्—द्विविधौ मनुष्यांश्च’—इति वि० ।

† ‘अनुव्रताः—अरक्षं प्रपन्नाः’—इति वि० ।

‡ ‘निवस्यः—निस्थानम् मार्गपत्यादि अथवा भूलोकादि’—इति वि० ।

^१तायि^२न्नमसानिषा^३रयिदि^४राउ ॥(२) रायि^१वायि^२ । भूष^३न्न
^२ग्नाउभया^३अनु^४ब्रतादू^५तोदे^६वाना^७रज^८सी । सा^३ मीया^४ ३
^२सायि^१ । यत्ते^२रधी^३ति^४त्सु^५मति^६मावु^७णीम^८ । ह^३आ^४र^५धा^६ ।
^१ऊम्ना^२यि^३ । स्मा^४रनाः^५ । त्रायि^६वरुथः^७शिवो^८रभवा^९उ । वा^१
^{११}३४५(३) ॥ ११* ॥ [१]

^{२२}॥ काव^३म् ॥ समो^४वा । ध्वम^५ग्नि^६त्समि^७धा । गिरा^८
^१गार्णा^२रयि^३ । शु^४चि^५म्याव^६कम्पु^७रोआ^८ । ध्वरे^९ध्रू^{१०}वा^{११}रम् ।
^२विप्र^३हो^४तार^५म्पु^६रुवा^७ । रम^८द्र^९हा^{१०}र^{११}म् । कावी^{१२}र^{१३}ह^{१४}म्ना^{१५}
^{१२}यिः । ई^{१३}म^{१४}हा^{१५}यि^{१६}जा^{१७}र^{१८} । तावा^{१९}र^{२०}यि^{२१}दा^{२२}प्र^{२३}सा^{२४}इ^{२५}प्र^{२६}इ^{२७}म् ॥(१)
^{११}तुवो^{१२}वा । दू^{१३}तम^{१४}ग्ने^{१५}अमृ^{१६}ताम् । युगे^{१७}यूगा^{१८}रयि^{१९} । ह^{२०}व्य^{२१}वा^{२२}
^२ह^३न्द^४धिरे^५पा । युमी^६डाया^७रम् । देवा^८स^९श्च^{१०}म^{११}र्त्ता^{१२}साः । च^{१३}
^{२१}जागृ^{२२}वा^{२३}र^{२४}यि^{२५}म् । वायि^{२६}भू^{२७}श्वायि^{२८}शा । ति^{२९}न्नमा^{३०}सा^{३१}र^{३२} ।

नायिषा३यिदा५यिरा६पु६यि ॥ २) विभोवा । षन्नग्रउ
 भया९ । अनुव्राता२ । दूतोदेवाना९रजसी । समी
 यासा२यि । यत्तेधीति९सुमतिमा । वृषौमाह२३यि ।
 आधा३स्मानाः । त्रिवरूथा२३ः । शायिवो३भापूवा ६ ५
 ई(३) ॥ १२ * ॥ [२] १३

अथ तृतीय-सूक्ते — प्रथमा ।

उपत्वाजामयोगिरोदेदिशतीर्हविष्कृतः ।

वायोरनीके अस्थिरन् ॥ १ ॥

हे अग्ने ! “हविष्कृतः” यजमानार्थं “गिरः” स्तुतयः
 “जामयः” स्वसारइव “देदिशतीः” तव गुणान् दिशन्त्यः “त्वा”
 त्वाम् “उप अस्थिरन्” उपतिष्ठन्ते “वायोरनीके” समीपे त्वां
 समिधत्यः अस्थिरन् ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ११ प्र० १ अ० १२ सा० ।

† ऊ० आ० १, १, १, १ (१ भा० ११३ पृ०) — ऊ० वे० ६, ६, ११, १ ।

अथ द्वितीया ।

११ ३ ११ १२ ३ २ ३ १२ १२
यस्य त्रिधात्वृत्तम्बर्हिस्तस्यावसन्दिनम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १
आपश्चिन्निदधापदम् * ॥ २ ॥

“यस्य” अग्नेः “त्रिधातु” त्रिपर्व “अवृत्तम्” अनावृत्तं च
“अवसन्दिनम्” अवद्वच्च स्तरण-काले बर्हिरवद्वं भवति “बर्हिः”
“तस्यौ” आमदनार्थं तिष्ठतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ १ २ ३ १ २ २२ ३ १ २
पदन्देवस्य मीढुषोनाधृष्टाभिरूतिभिः ।

३ १ २ २ २ ३ २
भद्रासूर्य इवोपदृक् ॥ ३ ॥ १४

“मीढुषः” कामानां सेतुः “देवस्य” द्योतमानस्याग्नेः
पदं स्थानं “धृष्टभिः शत्रुभिः अबाधिताभिः “जतिभिः
रक्षाभिः भजनीयं भजतीत्यर्थः । तथैवास्य “उप दृक्” उप-
दृष्टिरपि “सूर्य इव” यथा सूर्यः तद्वत् “भद्रा” मनुष्यैर्भज-
नीया भवति ॥ ३ ॥ १४

* ऋ० वे० ६, ७, ११, ४ ।

† ‘त्रिधातु—लृण-रजत-ताम्रैः त्रिभिर्धातुभिः यथा वा त्रिधातु इति पदपूर्णा-
—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ११, ५ ।

॥ वारवन्तीयोत्तरमे ॥ उपत्वाजा । औहोहायि ।
 मायोगार३४यिराः । देदायिगार३४चा । तीर्चविष्का
 ३४ । औहोवा । इहार३४हायि । उज्जवार३४र्ताः ।
 वायोर । नायिकेअस्था३४ । औहोवा । इहार३४चा
 यि । औहो३१२३४रान् । एक्षियाइचा ॥ (१) यस्यत्रिधा
 औहोहायि । तूआवार३४र्ताम् । वर्चायिस्तार३४हा
 यि । स्थावसन्दा३४ । औहोवा । इहार३४हायि । उ
 ज्जवार३४नाम् । आपश्चिन् । नायिदधापा३४ । औ
 होवा । इचार३४हायि । औहो३१२३४दाम् । एक्षिया
 ईहा ॥ (२) पदन्देवाऔहोहायि । स्थामायिदूर३४चा ।
 अनाधार३४चा । छाभिहृता३४औहोवा । इहार३४चा
 हायि । उज्जवार३४भीः । भद्राह । र्याइलोपा३४औ

^{४८ ५} होवा । ^{१०} इहार^५ ४४वावि । ^५ श्री^{५८ २} हो^५ १२३४हुक् । ^{५८} एहिया
^५ ईदा । ^५ श्री^५ ५ई । डा(३) ॥ १२ * ॥ [१] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः * ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

सुमधीचतुरो देयाद् विद्यातीर्थं-महेश्वरः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयोऽर्धप्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्बान्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

* अ० मा० ११प्र० १अ० ११सा० ।

† 'समाज्ञाशान्तिहुतः पिबतो मर्ध' * * * ।—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

अथ निष्कसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निष्कमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १६ ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

अभित्वापूर्वपीतयइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ १ १ १ ३ १ १ १ १ ३ १ १

अभित्वापूर्वपीतयइन्द्रस्तोमेभिरायवः ।

१ १ १ १ १ १ ३ १ १ ३ १

समीचीनासकृभवःसमस्वरन्नुद्रागृणन्तपूर्व्यम् ॥ १७ ॥

हे “इन्द्र !” “आयवः” मनुष्याः स्तोतारः “स्तो-
मेभिः” स्तोत्रैः “त्वा” त्वाम् अभिष्टवन्ति । किमर्थम् ? “पूर्व-
पीतये” सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं प्रथमतएव सोमस्य पीतये पानाय
[सवन-मुखे हि चमसंगणैस्त्रि सदस्येव सोमो ह्यते] तथा
“समीचीनासः” सम्मताः “कृभवः” [प्रथम-वाचकेन शब्देन

* ‘इदानीं-सर्वस्मारकं, पुनश्चातुर्थांश्चाति’—इति वि० ।

† अ० आ० ३, १, ४ (१ भा० ५१८ प०) = अ० वे० ५, ७, १२, १ ।

तयोऽभ्युपलक्ष्यन्ते] ऋभुर्विश्वावाज इत्येते “समस्वरन्” त्वामैव
 सम्यगस्तुवन् [स्तृ शब्दोपतापयोः(भा०प०)] “रुद्राः” रुद्रपुत्रा
 महतश्च “पूर्व्यम्” पुरातनं वृद्धं त्वामैव “गृणन्त” अभ्यस्तुवन् वृत्त-
 बध-समये ‘प्रहर भगवो जहि वीरं जयस्व’—इत्येवं रूपसा
 वाचा त्वां स्तुतवन्त इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 अस्मेदिन्द्रोवावृधेवृष्णाग्शवोमदेस्तुतस्यविष्णवि ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवन्तिपूर्वथा ॥ २ ॥ १

“अस्मेत्” अस्मैव यजमानस्य “वृष्णा” वृषत्वं वीर्यं
 “शवः” बलं च “इन्द्रः” “वावृधे” वर्धयति “स्तुतस्य” अभि-
 स्तुतस्य सोमस्य पानेन “विष्णवि” कृत्स्न-देहस्य व्यापके “मदे”
 हर्षे सति तस्यैव यजमानस्य बलं वर्धयतीत्यर्थः । “अद्या”
 अस्मिन् काले “अस्य” इन्द्रस्य “तम्” उक्तगुणं “महिमानं”
 महत्त्वम् “आयवः” मनुष्याः ‡ “अनुष्टुवन्ति” तस्यानुपूर्वेण
 स्तुवन्ति, “पूर्वथा” [पूर्वशब्दादिवार्थे “प्रत्न”पूर्व (४, ३, १११)
 इत्यादिना था-प्रत्ययः] यथा पूर्वस्मिन् काले अस्तुवन् एव
 मिदानीमपि तेनैव क्रमेणैव स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ १

* ऋ० वे० ५, ७, १८, २ ।

† ‘इत्—इति परपरशः’—इति वि० ।

‡ ‘आयवः—कालिग्यजमानौ’—इति वि० ।

४ २ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४

॥ वषट्कारणिधनम् ॥ अभित्वापूर्वपीतये । अभि

२ ४ ४ ४ ४ ४

२ २ २ १ ०

१

त्वाऽपूर्वपीतयायि । इन्द्रस्तोमेभीशरायवाः । भिरा

२

१ २ २

२ २ २

१

याश्वाः । ओमोश्वा । समीचीनासञ्जभवः साश्मा

०

१ २

१ २ २

२

स्वराः । समास्वाश्वाः । ओमोश्वा । रुद्रागु

१ ०

१ २

३

णन्ताऽपूर्वियाः । तपूर्वाश्याः । आः । वाः

४ २ २

३ ३ २ ४ ४ ४

२ २ ४

४

४ औहोवा ॥ (१) रुद्रागुणन्तपूर्वियम् । रुद्रागाः णतप

४

२ २

१ ०

१ २

र्वियम् । रुद्रागुणन्ताऽपूर्वियाः । तपूर्वाश्याः ।

१ २ २

२ २ २ २

१ ०

ओमोश्वा । अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णीश्याः ।

१ २

१ २ २

२

१

ष्णियाः । ओमोश्वा । मदेसुतस्याः ।

०

१

२

१ २

विष्णवाः । स्वायिष्णाश्वाः । ओम् । ओ

१

४ २ २

३ ४ २ ३ ४ ३ ४ ४

२ । वाः । औहोवा ॥ (२) मदेसुतस्वविष्वि । म

२ २ ४ ४ ४

४

२ २

१ ०

देसुतस्वविष्णवायि । मदेसुतस्याः ।

१

२

१ २ २

२

स्वायिष्णाश्वाः । ओमोश्वा । अद्यातमस्यमच्चि

मानाश्मायवा^{१०}रः । नमायाश्वा^{११}रः । ओमोश्वा । अ
 नुष्टुवन्तीश्पूर्वथा^{१०}रः । तिपूर्वा^{११}थार^{१२}ः । ओम् । ओर^{१२} ।
 धार^{१३}श्वा^{१४}ओ^{१५}होवा । ऊ^{१६}र^{१७}श्वा^{१८}पा^{१९}(३) ॥ १६० ॥ [१]

॥ कण्वरथन्तरम् ॥ आभित्वापूर्वपीतयायि । इन्द्र
 स्तोमायि । भी^१श्राया^२श्वाः । समीचीनासञ्जभवःसम
 खरा^३श्वा^४नैही । रुद्रागा^५श्वा^६र्णा । तपू^७श्वा^८उवा^९र^{१०} ।
 ए^{११}श्वा । विर्यमा ॥ (१) रुद्रा^{१२}गृणतपूर्वियाम् । आ^{१३}श्वा^{१४}स्तेदा
 इयिन्द्राः । वावृ^{१५}धेवृष्मिय^{१६}श्वा^{१७}र^{१८}श्वा^{१९}ए^{२०}ही । मदे^{२१}श्वा^{२२}र^{२३}श्वा
 ता । स्यवा^{२४}श्वा^{२५}उवा^{२६}र^{२७} । ए^{२८}श्वा । णवि^{२९}या ॥ (२) मादे^{३०}श्वा
 तस्यवि^{३१}ष्णवायि । आ^{३२}श्वा^{३३}द्याताश्मा । स्यमहिमानमायवा
 र^{३४}श्वा^{३५}ए^{३६}ही । अनुष्टु^{३७}र^{३८}श्वा । तिपू^{३९}श्वा^{४०}उवा^{४१}र^{४२} । ए^{४३}र्वथ
 आ^{४४}(३) ॥ १६० ॥ [२] ॥

प्रवामर्चन्त्युक्थिन इति चतुर्त्तु चं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवामर्चन्त्युक्थिनोनीथाविदोजरितारः ।

१ २ ३ १ २ १ २
इन्द्राग्नीदूषआवृणे ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “उक्थिनः” [उक्थं शस्त्रं तद्वन्तः] शस्त्रिणः
होत्रादयः “वां” युवां प्रार्थन्ति—इह कर्मणि स्तुतिरूपाभि-
र्वाग्भिः पूजयन्ति । तथा “नीथाविदः” स्तोत्राभिज्ञाः साम, ज्ञान-
कुशला “जरितारः” स्तोतारः उद्गात्रादयः अभिलषित-फला-
वासये युवामर्चन्ति । अहमपि “दूषः” अवश्य लाभार्थम्
“इन्द्राग्नी” युवाम् “आ वृणे” सर्वतः सम्भजे पूजयामीत्यर्थः ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीनवतिम्युरोदासपत्नीरधूनुतम् ।

१ १ २ २ २ ३ १ २
साकमेकेनकर्मणा ॥ २ † ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दासपत्नीः” दासयन्ति उपचयन्तीति
दासाः उपचयितारः शत्रवः, ते पतयः पालकाः यासां ता
दासपत्नीः “नवति” नवति-सङ्ख्याकाः “पुरः” एवंविधाः शत्रु-

* चतुर्थ पुनः ८, १, १७, २ = ऋ० वे० २, १, ११ १

† चतुर्थ पुनः ८, १, १०, २ = ऋ० वे० २, १, १२, १।

पुरीः “एकेन कर्मणा” एकेनैवोद्योगेन युवां “साकं” सह युग-
पत् “अधूनुतम्” अकम्पयतं, ताविन्द्राग्नी आह्वयामीति शेषः ॥१॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ १
इन्द्राग्नी अपसस्पयुपप्रयन्ति धीतयः ।

३ १ १ ३ २ १ २
ऋतस्य पथ्याऽऽनु ॥ ३ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “धीतयः” सोमस्य धातारः पातारो
होत्रादयः “ऋतस्य” कर्म-फलस्य “पथ्याः” पथः मार्गान् “अनु”
लक्ष्यीकृत्य “अपसः” अस्माभिः क्रियमाणस्य परितः सर्वतः
समीपे “पयुप” “प्र यन्ति” प्रकषणं वर्त्तन्ते अतः सोमपानार्थं
युवामागच्छतमिति भावः [यद्वा, ‘धीतयः’ ‘ऋतस्य’ यज्ञस्य ‘पथः’
मार्गान् ‘अनु’ लक्ष्यीकृत्य ‘अपसः’ कर्मणः ‘परि’ परितः ‘उप प्र
यन्ति’ प्रवर्त्तन्ते, अतः स्तोतव्यतया युवामागच्छतामिति ॥ १ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी तविषाणि वाऽसधस्थानि प्रयाऽसि च ।

३ ३ ३ १ २ ३ २
युवोरभूर्युर्द्वितम् ॥ ४ † ॥ २

● अथैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, २ ।

† अथैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

हे इन्द्राग्नी ! “वा” युवयोः “तविषाणि” बलानि “प्रयांसि
अत्रानि” “च” “सधस्थानि” सहस्रस्थितानि परस्परमभियुज्य
वर्त्तन्ते । तथा “असूर्य” दृष्टिधारायाः प्रेरकं त्वं “युवोः”
युवयोरेव “हितं” निहितं वर्त्तन्ते तस्मात् सोमपान प्रभृतिषु
सर्व-कर्मसु इन्द्राग्नीः सहैव वर्त्तनमिति भावः [सधस्थानि—
ष्ठा गति-निहतौ च (आ० प०) “आतोऽनुपसर्गे कः (३, २, ३) ”
“सधमास्थयोऽह्नुदसि (६, ३, ८ ६)—इति ह्यस्य सधादेशः
॥ ४ ॥ २

अथ शग्ध रश्मिति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २

शग्धूऽरुषुश्चोपतइन्द्रविश्वाभिहृतिभिः ।

२ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

भगन्नहित्वायशसंवसुविदमनुशूरचरामसि ॥ १ ॥

हे “शचोपते !” “इन्द्र !” “शग्ध” “विश्वाभिः” सर्वाभिः
“जतिभिः” मरुद्भिः सह । हे “शूर हे वीर ! “भगं न” भाग्यमिव
“यशसं” यशस्विनं “वसुविदं” धनस्य लब्धकं “त्वा” त्वाम् “अनु
चरामसि” अनुचरामः परिचरामइत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘प्रयांसि—प्रकर्वेण घातयान्यध्वराणि वज्रगृहाणि’—इति वि० ।

† ख० आ० ३, ३, १, (१भा० ५२९ पृ०) = ख० वे० ६, ५, १५-५ ।

अथ द्वितीया ।

^{३१८ १८ ३१८ १८३ १ २ ३१९}
 पीरोअश्वस्यपुरुकृन्नवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः ।

^{१३ १८ २४ ३ १२ ३ २७ ३ २ ३१८ १८}
 . नकिर्चिदानम्यरिमर्चिषत्तेयद्यद्यामितदाभर॥ २ * ॥३

हे इन्द्र । त्वम् “अश्वस्य” “पीरः” पूरयिताम् “असि” भवसि । तथा गवां “पुरुकृत्” वहुकर्तासि । हे “देव” “हिरण्ययः” हिरण्यय-परीरस्त्वम् “उत्सः” उत्स-सदृशोऽसि । हे इन्द्र “त्वे” त्वयि वर्त्तमाने “दानम्” अस्मद्विषये देयं धनं वा “न किर् हि परि मर्चिषत्” न कश्चित् हिनस्ति । अतो “यद्यद्यामि” तत्तदाभर मष्ट्यम् ॥ २ ॥ ३

^{१ २ २ १ १}
 ॥ हारायणम् ॥ शग्ध्यूषोहो२इशचीपतायि । आ
^{२ २ १ १ १}
 थिग्रविश्वामिहृतिमिः । भगान्ना३ही । त्वयिशसाम् ।
^{२ १ १ १ २}
 वक्ष३हायि । वायिदा२म् । अनुशूरचरोवा३पो२३४
^{४ ४ १ १ १ १}
 वा । मा३सो३हायि ॥ (१) अनुशूरौहो२यिचरामसा
^{२ १ १ १}
 यि । आनुशूरचरामसि । पीरोआ३श्वामि । स्यपुरुकृत् ।

* अ० वे० ६, ४, ११ ।

† ‘पीरः—पूरो भवः पीरः’—इति वि० ।

गवा३७७चायि । आसा२यि । उत्सोदेवच्चिरोवा३ओ२३
 ४वा । एयापुयो६७चायि ॥ (२) उत्सोदेवौच्चो२यिच्चिरण्य
 याः । उत्सोदेवच्चिरण्ययः । नकायिर्हा३यिदा । नम्य
 रिमा । धिषा३हायि । तूवा२यि । यद्यद्यामितदोवा३
 ओ२३४वा । भापुरो६७चायि (३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ श्रग्भा३ऊ३षुशचोपतोवा । आयि
 न्द्रविश्वा । भिहृता३यिभा२यिः । भागन्नचा३१२४यि ।
 त्वायशसम् । वसूवा३यिदा२म् । अनूशू३रा२ । चरा
 ३ । मार३४५ । सार३४५यि ॥ (१) अनू३शू३रचराम
 सोवा । आनुशूर । चरामा३सा२यि । पौरोअश्वा३१
 २३४ । स्यपुहृक्त् । गवामा३सा२यि । उत्सोदा३यि
 वार । चिरा३ण्या२३४५ । या२३४५ः ॥ (२) उत्सो३दे३

* ऊ० गा० १५० १ ख० १८ सू० १ ।

^{४ ५ ४ ५} वहिरण्ययोवा । ^{१ २ २२} उत्तोदेव । ^{१ २} द्विराण्या^१याः^२ । ना^१

^२ किर्चिदा^३३१२३४ । ^{३ ४ ५} नम्यरिम । ^{२ १ १} धिषात्तूश्वा^१र्यि । यद्या^१

^२ द्याश्मा^१र्यि । तदा^३ । ^{३ २} भार^१३४५ । ^{३ १ १ १ १} रा^३२३४५(३) ॥६॥[२]

^{२ २} ॥ मानवम् ॥ ^{२ ३} अग्ध्रू^४ । ^{२ ३} शचीपा^१२३४तायि । श^२

^३ चायिपा^४२३४तायि । ^{१ २ २} आयिन्द्रविश्वा । ^{२ २} भिहृता^१यिभा^२र

^१ यिः । ^२ भगम् । ^{१ ७ २} नद्धि । ^{१ ३} त्वायग्रसा^३३म् । ^३ वसू^१वा^३२३४

^५ यिदाम् । ^{१ २ २ १} अनुशूरा^१२३ । ^{१ ३} चाररा^{५ २ २}३४औहोवा । ^३ मा^३२३

^५ ४सी ॥(१) ^२ अनुशूरा । ^{२ ३} चरामा^५२३४सायि । ^{२ ३} चरामा^३२ ३ ४

^५ सायि । ^{१ २ २} आनुशूर । ^{१ २} चरामा^२सा^२र्यि । ^२ पै । ^२ रः । ^२ अश्व ।

^{१ ७ १} स्यापुरूकृ^{१ ३}४त् । ^५ गवारमा^{१ २ २ १}२३४सायि । ^{१ २ २ १} उत्तोदेवा^{२ ३} २ ३ ।

^{१ ३} चारयिरा^{५ २ २}२३४औहोवा । ^{३ ५} ण्या^{२ २ २}२३४याः ॥(२) ^{२ २ २} उत्तोदेवा ।

^{३ ५} द्विराण्या^{२ ३}२३४याः । ^५ द्विराण्या^{१ २ २ १}२३४याः । ^१ उत्तोदेवहिरा

२
एयाश्याः२ः। नाकिः। हिदा। नापरिमा३। धिपा
१, ३ ५ १ २ २ १ १ ० २ १
२त्तूर३४वायि। यद्यद्यामा२३यि। तारदा२३४औहोवा।
३ ५
भार३४रा(३) ॥ ११ * ॥ [३] ३

अथ त्वं ह्येहिचेरवदति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ ३१ १ १ २३ ३१ २

त्व० ह्येहिचेरवेविदाभगंवसुत्तये ।

११ ३१ २ ३१ ३ १ २

उदावृषस्वमघवन्गविष्टयउदिन्द्राश्चमिष्टये ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्वं हि” त्वं खलु सामर्थ्यादातेति गम्यते ।
अतः “एहि” आगच्छ । आगत्य च अस्मभ्यं “भगं” भजनीयं
धनं “विदाः” लभस्व दत्स्व । किमर्थम् ? “वसुत्तये” अस्माकं
वसु-दानाय । हे “मघवन्” धनवन् ! “गविष्टये” गा इच्छते
मह्यं “उदावृषस्व” उत्तिष्ठ गा इति शेषः । तथा हे इन्द्र !
“अश्वमिष्टये” अश्वेषणवते मह्यम् अश्वान् उदावृषस्व उत्तिष्ठस्व
देहि ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० २ अ० ११ सा० ।

† इ० आ० ३, १, ५, ८ (१ भा० ४८७४०) = ऋ० वे० ६. ५, ३६, १ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
 त्वम्पुरुषसहस्राणिशतानिचयूथादानायमहसे ।

१ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ २ ३ २ १ १ २
 आपुरन्दरञ्चक्रमविप्रवचसइन्द्रङ्गयन्तोवसे ॥ २ * ॥ ४

हे इन्द्र ! त्वं “पुरु” पुरुणि बह्वनि “सहस्राणि शतानि च” “यूथा” गवादि-यूथानि “दानाय” यजमाना-विषयाय “मंहसे” अनुमन्यसे [यद्वा, दानाय दाते यजमानाय मंहसे प्रयच्छसि । मंहति दर्शनकर्मा (निघ० ३, २०, १०)] अथ परोक्षेण ब्रवीति—“पुरन्दरं” शत्रु-पुराणां दारयितारम् “इन्द्रम्” “अवसे” रक्षणाय तर्पणाय वा “गायन्तः” स्तुवन्तः विप्रवचसः” विविध-प्रकृत-वचना वयम् “आ” आगन्तारम् अभिमुखं वा “चक्रम” कूर्मः ॥ २ ॥ ४

५ ४   २ ४ २ ५ २   १
 ॥ कौत्सलवर्चिषम् ॥ तुवाश्चोश्चिचेरवायि । वि
 १ २   १   २ २   १ २   २
 दाभगवष्टेतायार३४यि । उदावृषस्वमघावान् । ऐ
 १   १   २   २   १ ५
 होयि । गारविष्टयायि । उदिन्द्राश्चमोवाश्चो२३४वा ।
 ५   ५ ४   २ ४ ५   १
 ष्टाप्रयोईहायि ॥ (१) उदाश्चिन्द्राश्चमिष्टयायि । उदि
 २   १   २ २   १ २   २ १
 न्द्राश्चमारयिष्टाया२३४यि । त्वम्पुरुषसहस्राणी । ऐहो

यि। ^{१२}शा^२र^२तानिचा। ^{२ २ २ २}यूथा^२दानाय^२मोवा^२ओ^२३४वा।
^४वा^५पुसो^५इहायि॥(२) ^{५ ४ ४ २ ४ ५}यूथा^२इदा^२शनाय^२म^२हसायि। ^{१ २ २}यूथा
^{२ २}दानाय^२मा^२इ^१हासा^२३४यि। ^{२ २}आपुर^२न्दर^२च्च^२कृमा। ^{१ २}ऐ
^१होयि। ^१विप्रा^१इवचसाः। ^{२ २ १ ५}इन्द्र^२ज्जायन्तोवा^२ओ^२३४वा।
^४वा^५पुसो^५इहायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ काण्वबृहत् ॥ ^{२ २}औ^२होतुव^२हिया^२३१। ^{१ २}हिचायिरा^२
^{३ २}वार^२३४यि। ^{१ २ २}हाहोयि। ^{२ १}वायिदा^२भगंवसुत्तये। ^{२ १}उद्वा
^२वा^{३ २}र्षा^२३४। ^{१ २}हाहो। ^{१ २}स्वामघवन्। ^{१ २}गवायिष्टा^२शयार
^{३ २}३४यि। ^{१ २}हाहोयि। ^{३ २}उदायिन्द्रा^२शयार^२३४। ^{३ २}हाहो।
^{१ २}उदा^२शयिन्द्रा^२३४। ^{५ २ २}हाहो। ^{३ २}श्वमा^२शयि। ^१ष्टार^२३४
^५यायि। ^५उज्जवा^{२ २}इहाउ। ^{२ २}वा॥(१) ^२औहोउदिन्द्र^२आ^२शय।
^{१ २}श्वमायिष्टा^२शयार^२३४यि। ^{३ २}हाहोयि। ^{१ २}तूवम्पुह्। ^१सहा

^२स्वा^{३२ २}१णा^{१ २}२३४यि । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}गताना^{३२}शयि^{३२}चार^{३२}३४ । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}यूथा^{३२}दा^{३२}१ना^{३२}२३४ । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}यमा^{३२}३ । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}४मा^{३२}यि । ^{३२}उ^{३२}ह्यो^{३२}वा^{३२}६हा^{३२}उ । ^{३२}वा ॥ (२) ^{३२}ह्यो^{३२}यूथा^{३२}दाना^{३२} ३४ । ^{३२}यमा^{३२}३ ^{३२}ह्यो^{३२}वा^{३२}१सा^{३२}२३४यि । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}आ^{३२}पु^{३२}र^{३२}न्द^{३२}र^{३२}म् । ^{३२}च^{३२}क^{३२}मा^{३२}श^{३२}वा^{३२}२३४ । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}प्र^{३२}वा^{३२}चा^{३२}१सा^{३२}२३४ः । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}इ^{३२}न्द्रा^{३२}गा^{३२}श^{३२}या^{३२}२३४ । ^{३२}ह्यो^{३२}यि । ^{३२}तो^{३२}आ^{३२}३ । ^{३२}वा^{३२}२ ३४मा^{३२}यि । ^{३२}उ^{३२}ह्यो^{३२}वा^{३२}६हा^{३२}उ । ^{३२}वा (३) ॥ १८ * ॥ [२] ४

अथ योविष्वेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२३}यो^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}वि^३श्व^३ा^३द^३य^३ते^३व^३सु^३हो^३ता^३म^३न्द्रो^३जना^३ना^३म् ।

^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}म^३धो^३र्न^३पा^३त्रा^३प्र^३थ^३मा^३न्य^३स्मै^३प्र^३स्तो^३मा^३य^३न्त्व^३ग्नये ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २२प्र० १अ० १८सा० ।

† ऊ० आ० १, १. ४, १० (१भा० १६५४०) = ऋ० वे० ६, ७, १४, ११ ।

“हीता” देवानामाह्वाता “मन्द्रः” मोदतः “यः” अग्निः
“विष्वा” सर्वाणि “वसु” वसूनि धनानि “जनानां” जनेभ्यः
“दयते” प्रयच्छति ; तस्मात् “अग्नये” “मधोः” मदकरस्य सोम-
स्यैव “प्रथमानि” सुख्यानि “पात्रा” पात्राणि “स्तीमाः”
“प्र यन्तु” प्रगच्छन्तु ॥ १ ॥

• अथ द्वितीया ।

१३ १३ २३५१२ ३ १ २ १ १ २ ३ १ २
अश्वत्थग्रीभरिथ्य सुदानवोमर्त्यन्ते देवयवः ।

उभेतोकेतनयेदस्सविष्णुपतेर्षिराधोमघोनाम् ॥ २० ॥ ५

हे “दस्म” दर्शनोय ! “विश्वपते” विश्वां पते अग्ने ! यं त्वां
 “सुदानवः” शीघ्रन-दानाः “देवयवः” देवानात्मन इच्छन्ती
 यजमानाः “रथ्य” रथस्य बोद्धारम् “अश्वं न” अश्वमित्
 “गोभिः” स्तुतिभिः “मर्मृज्यन्ते” परिचरन्ति त्वमस्माकं यज-
 मानानां “तोके” पुत्रे “तनये” पौत्रे “उभे” उभयस्मिन्
 “मघोनां” धनवतां “राधः” धनं “पर्धि” प्रयच्छ ॥ २ ॥ ५

॥ दूर्घश्रवसम् ॥ योविश्वाद्यतेवस्वाद्याओहा ३ ए ।

होता रमन्द्रो जना रनाम् । ओ३हा । ओ३हा३ण३४ ।

४ २   ४ २   १ २   २ १   २   ५ २
मधोऽर्द्धनपा । चाप्रथ । मानायस्मायि । ओ ३ हा ।

^{५ २ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ण३४ । प्रस्तो३४माया३ । तुवो२३४वा । या
^{५ २ २ २ २ २ २ १ २}
 पूयो३हायि ॥ (१) प्रस्तोमायत्वग्नयओहाओहा३ण । प्रस्तो
^{१ २ २ ५ २ ५ २ २ ३ २ ३}
 मा२यत्वग्नये । ओ३हा । ओ३हा३ण३४ । अश्वा३४न्न
^{२ १ २ १ २ ५ २ ५}
 गायि । भायिरथि । य३ह्नदानवाः । ओ३हा । ओ३
^{२ २ ३ २ ३ २ २ २ १ ५ ४}
 हा३ण३४ । ममृ३४ज्यन्ता३यि । देवो२३४वा । यापु
^{५ २ २ २ २ २ २ १}
 वो३हायि ॥ (२) ममृज्यन्ते देवयवओहाओहा३ण । मम
^{१ २ १ २ ५ २ ५ २ २ ३ २}
 ज्यन्ता२यि देवयवः । ओ३हा । ओ३हा३ण३४ । उभा
^{३ २ २ १ २ २ १ २ ५ २}
 ३४यितोकायि । तानये । दस्माविश्रपतायि । ओ३हा ।
^{५ २ २ ३ २ ३ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ण३४ । पर्षा३४यिराधा३ः । मो२३४वा । धो
^५
 पूनो३हायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] पू

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तराग्रन्यस्य षोडशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इममेवरुणेत्येकच^१ प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ १   ३ १ २ ३ १ २
इममेवरुणश्रुधीचवमद्याचमृडय ।

१ २ ३ १ २   २ २
त्वामवस्युराचके ॥ १ * ॥ ६

हे “वरुण !” “मे” मदीयम् “इमं” “हवम्” आह्वानं
“श्रुधि” श्रुणु [श्रु अवणे (स्वा० प०), लोटो हिः, “श्रु-श्रु-णु-
पृ-क्त-वभ्यच्छन्दसि (६, ४, १०२)”—इति हेडिरादेशः,
“बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लृक् “अन्ये-
षामपि दृश्यते (६, ३, १३६ वा०)”—इति संहितायां दीर्घः] ।
किञ्च “अद्या”^१ अस्मिन् दिने “मृडय” अस्मान् सख्य “अवस्युः”
रक्षणेच्छुः [अवस्-शब्दात् “सुपआत्मनः क्वच् (३, १, ८),
“क्वाच्छन्दसि (३, २, १७०)”—इति उ-प्रत्ययः] एवं विधो-
ऽहं त्वां वरुणम् “आ” आभिमुख्येन “चके” शब्दयामि [कै,
गै शब्दे (स्वा० प०), अस्मात्किटि “आदेच (६, १, ४५)”—
इत्यात्वं, हिर्भाव-चत्वे, “आतोलोप इटि च (६, ४, ६४)”—इत्या-
कार-लोपः, “तिङतिङः (८, १, २८)”—इति निघातः ;
स्तौमीत्यर्थः ॥ १ ॥ ६]

* ऋ० वे० १, १, १८, ३ ।

१ संहितायाः दीर्घच० ति. “निपातस्य च (२, ३, १३५)”—इति तत्र दीर्घः ।

कथात्वन्रत्येकश्च' द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ १ १ १ १ २ १ २

कथात्वन्रजत्याभिप्रमन्दसेवृषन् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

कथास्तोतृभ्यश्चाभर ॥ १ * ॥ ७

हे “वृषन्” कामानां वर्धित इन्द्र ! “कथा” केन “जत्या”
[अथ रक्षणादिषु (श्रु० प०), गत्यर्थः “जति-यूति (३, ३, ८७)”
—इत्यादिना निपातितः] । केनाभिगमनेन “नः” अस्मान्
“अभि” अमितः “प्र मन्दसे” प्रकर्षेण मादयसि अस्मादीयं यज्ञं
प्रति सोमपानार्थमागमनेन वा त्वदीयस्तुति-श्रवणार्थमागमनेन
वा कदा अस्मान् प्रमादयसीति । किञ्च “कथा” केन “अभि”
गमनेन “स्तोतृभ्यः” अस्मभ्यं धनम् “आ भर” विभर्षि?—
इतीन्द्रं स्तोता पृच्छति ॥ १ ॥ ७

अथेन्द्रमिहेवतातयइति प्रगाथरूपं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

इन्द्रमिहेवतातयइन्द्रमप्रयत्यध्वरे ।

१ २ ३ २ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २

इन्द्रं समीकेवनिनोहवामहइन्द्रन्धनस्यसातये ॥ १ * ॥

● ऋ० वे० ६, ६, २४, ४ ।

† ऋ० ऋ० ३, २, १, ७ (श्रु० ४१५ प०) = ऋ० वे० ४, ७, २४, ४ ।

“देवतातये” [देवैः स्तोत्रभिस्तायते विस्तार्यत इति]
 देवतातिर्यङ्गस्तदर्थम् “इन्द्रम् इत्” देवेषु मध्ये इन्द्रमेव “हवा-
 महे” आह्वयामहे । “अध्वरे” यन्ने “प्रयति” प्रगच्छति उप-
 क्रान्ते सति “इन्द्र” हवामहे । तथा “समीके” सभ्यगृजाते
 सम्पूर्णे च यागे “वनिनः” सभजमानाः वयम् “इन्द्रम्” इन्द्र-
 मेवाह्वयामहे [यद्वा, समीकमिति सङ्ग्राम-नाम (निघ० २,
 १७, ११), समीके सङ्ग्रामे इन्द्रमाह्वयामहे] “धनस्य”
 “सातये” लाभाय “इन्द्रम्” इन्द्रमेव आह्वयामहे । अतः शीघ्र
 मिन्द्र आगच्छत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ १ २ २ २ ३ १ १ १ २

इन्द्रोमङ्गारोदसीपप्रथक्त्वइन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।

१ १ १ २ ३ १ २ ३ १ १ २ ३ १ १ २

इन्द्रे हविश्चाभुवनानियेमिरइन्द्रे स्वानासइन्द्रवः ॥ २ * ॥ ८

अयम् “इन्द्रः” “शवः” शवसः आजीवस्व वसस्व “मङ्गा”
 महिम्ना महत्त्वेन “रोदसी” व्यावापृष्विष्यौ “पप्रथत्” अप्र-
 थयत् विस्तारितवान् । तथा स्वर्भागुहृतं “सूर्यम्” “इन्द्रः” “अरो-
 चयत्” अदीपयत् तस्यासुरेण बधेन प्रकाशितवान् । अपिच
 “इन्द्रे ह” अस्मिन्नेवेन्द्रे “विष्वा” विष्वाणि व्याप्तानि “भुव-

नानि" भूतजातानि "धेमिरे" उपरमन्ते इन्द्रेण नियम्यन्ते
इत्यर्थः । तथा "स्नानासः" स्नानाः अभिषूयमाणाः "इन्द्रवः"
सोमाश्च अस्मिन्नेवेन्द्रे नियम्यन्ते परमात्मन्यन्तर्भवन्तीत्यर्थः ॥२॥८

१ २ १ २ २ १
॥ यौक्तसुचम् ॥ इन्द्रेमिद्देवता । तयायि । इन्द्र

२ १ २ १ २ २
प्रयति यध्वा २ ३ रायि । आयिन्द्रा २म् । समीकेवनि

२ २ १ २ १ २ १ २ १
नोक्षवामारक्षायि । आयिन्द्रा २म् । धानस्यसो २३४

५ ३ ५ १ २ १ २ १
वा । तारक्षये ॥(१) इन्द्रधनस्यसा । तयायि । इन्द्र

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
धनस्यसातारक्षायि । आयिन्द्रो २ । मङ्गारोदसीपप्रथ

२ १ १ २ १ ५ २
क्कारक्षवाः । आयिन्द्रा २ः । ऋष्यमरो २३४वा । चारक्ष

५ १ २ १ २ १ २ २ १ २
४यात् ॥(२) इन्द्रऋष्यमरोचयात् । इन्द्रऋष्यमरोचा २३

२ १ १ २ २ १ २ २ १ २
यात् । आयिन्द्रे २ः । क्षविश्वाभुवनानियेमारक्षयिरायि ।

१ १ २ २ १ ५ २ ५
आयिन्द्रे २ः । स्नानासओ २३४वा । दारक्षवा ॥(३) ॥१२*॥[१]

२ २ २ १ १ २
॥ नैपातिथम् ॥ इन्द्रमिद्देवतानयाक्ष । आयिन्द्रम्प्रय ।

^{१ २ २ ३ ५ १ २ १ २}
 तियाध्वराश्रयि । हा । औहो २ ३ ४ हा । इन्द्रसमीके
^{२ १ २ १ ७ २ ३ ५}
 वनिनः । हवामदारश्रयि । हा । औहो २ ३ ४ हा ।
^{२ १ १ २ ५ ५ १ २}
 इन्द्राध्वाना ३ । हा । औहो २ ३ ४ हा । स्यात्सा २ ३ ४
^{५ २ २ ३ ५ २ २ २ १}
 औहोवा । ता २ ३ ४ ये ॥ (१) इन्द्रन्धनस्य सातया ३ । आ
^{२ १ २ २ ३ ५}
 यिन्द्रन्धन । स्य सातयाश्रयि । हा । औहो २ ३ ४ हा ।
^{१ २ २ १ २ २ १ २ ७ २ ३}
 इन्द्रोमङ्गारोदसीप । प्रयाचक्रवा २ ३ । हा । औहो २ ३
^{५ १ २ २ २ २ ३ ५ १}
 ४ हा । इन्द्राः सूर्या ३ । हा । औहो २ ३ ४ हा । आ
^{१ ३ ५ २ २ ३ ५ २ २ २ २}
 २ रो २ ३ ४ औहोवा । चा २ ३ ४ यात् ॥ (२) इन्द्रः सूर्यमरोच
^{२ १ २ २ १ २ २ २ ३ ५}
 या ३ । आयिन्द्रः सूर्यम् । अरोचया ३ । हा । औ
^{५ १ २ २ १ २ २ २ २ १ ७}
 हो २ ३ ४ हा । इन्द्रे हविश्चा भवना । नियायिमिरा २ ३ ।
^{२ ३ ५ १ २ २ ३ ५ ३}
 हा । औहो २ ३ ४ हा । इन्द्रे स्नाना ३ । हा । औहो २ ३
^{५ १ २ २ ५ २ ५}
 ४ हा । सा २ आ २ ३ ४ औहोवा । दा २ ३ ४ वाः (३) ॥ ५ ॥ [२] ८

अथ विश्वकर्मनित्येकश्च^० चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

११   ३११   ३२
विश्वकर्मन्हुविषावावृधानः

३ ११   ३ १   १८   १८
 स्ययजस्वतन्वाऽऽऽस्वाहिते ।

१२ २२ ३ १३ १२
मुह्यन्वये अभितोजनास

३१८ १८३१२ ३१२
इहास्माकमघवाहुरिरस्तु ॥ १ * ॥ ८

हे “विश्वकर्मन्” विश्व-विषय-कर्मवन् ! ॥ एतन्नामक-पर-
मेश्वर ! “हविषा” हविर्भूतेन विश्वकर्मणा मया दत्तेन
वा हविषा “वाह्यधानः” वर्धमानः [“विश्वकर्मा भौवनः
सर्वमेधे सर्वाणि भूतानि जुहवाञ्चकार स आत्मानमप्यन्ततो
जुहवाञ्चकार”—इत्यादि निरुक्तम् (दै० ४, २६) पूर्वमुदाहृतं
“स्वयं” स्वयमेव “तन्वा” शरीरेण “स्वाहिते” अग्नौ दत्तो
हविः “यजस्व” पूजय । “अन्ये” मर्त्याः “जनासः” जनाः
अयथारोऽस्मद्याग-विरोधिनी वा “सुह्यन्तु” सुधा भवन्तु,
“अभितः” सर्वतः । अथ परीक्षकतः—“इह” अस्मिन् यागे
“अस्माकं” “मघवा” अस्मद्वत्तेन हविर्लक्षणेन धनेन धनवान्

* ऋ० से० ८, ३, १६, ६ = अ० वे० १७, २२।

† 'विश्वकर्मा सर्वस्य कर्ता'—इत्यादि निरु० दे० ४, १५ ।

सः “सूरिः” स्वर्गादिफलस्य प्रेरकः “अस्तु” भवतु [अथ “विश्व-
कर्मन् हविषा वर्धयमानः (दै० ४, २७)” — इत्यादि निरुक्तं
द्रष्टव्यम्* ॥

तन्वांस्वाहिते”-“पृथिवीमुतद्याम्” — इति पाठौ ॥ १ ॥ ८

अयारुचेति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ २ ३ ३ १ १

अयारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्देवाःसि

३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ १

तरतिसयुग्मभिःसूरोनसयुग्मभिः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १

धारापृष्ठसूरोचतेपुनानोअरुषोद्धरिः

२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ २ ३ १ २ २

विश्वायद्रूपापरियास्युक्कभिःसप्तास्येभिर्हृक्कभिः ॥१॥८॥

“पुनानः” पूयमानः सोमः “हरिण्या” हरित-वर्णया “अया”
अनया “रुचा” रोचमानया धारया “विश्वा” सर्वाणि “द्दे-
वांसि” देवृणि रक्षांसि “तरति” विनाशयति । तत्र दृष्टान्तः—

* अथ यं सचीधर-व्याख्या—“दे विश्वकर्मन् ! ‘हविषा’ महतेन ‘वाटधानः’ वर्ध-
मानो जातवर्धः सन् सम यज्ञे ‘पृथिवी’ पृथिव्याश्रितानि भूतानि ‘उत’ अपिच ‘या’
युक्तोकाश्रितानि भूतानि ‘स्वयं यजस्’ मदतुप्रदाय । किञ्च तत्प्रसादाद् ‘अस्य’
‘अभितः’ स्थिताः ‘सपत्नाः’ ज्ञेयः ‘नुष्णानु’ मोक्षं प्राप्नुवन्, किञ्च ‘इह’ वर्ज्ये ‘मयवा’
इन्द्र ‘अस्माकं’ ‘सूरिः’ पण्डितः आत्मज्ञानोपदेशकः ‘वसु’ ।”—इति १७, १९ ।

† अ० आ० ५, १, ३, ७ (१भा० ८२३ दृ०) = ऋ० वे० ७, ५, २४, २ ।

“सूरो न” यथा सूर्यः “सयुग्वभिः” सह युक्तैः रश्मिभिः तमांसि
 हिनस्ति तद्वत् [सयुग्वभिरिति द्विरुक्तिरादरार्था । यद्वा, धारया
 युक्तः सोमः युक्तैस्तेजोभिः सह रक्षां तरति] । तस्य “पृष्ठस्य”
 दशापवित्रस्योपरिसिक्तस्य “धारा” “रोचते” दीप्यते “पुनानः”
 पूयमानः “हरिः” हरितवर्णः सोमः “अरुषः” आरोचमानो
 भवति “यद्” यः सोमः “सप्तास्येभिः” रस-हरण-शीलैः आस्यैः
 “ऋक्भिः” स्तुतिमद्भिः “ऋक्भिः” तेजोभिः “विश्वानि” विश्वानि
 व्याप्तानि “रूपा” रूपाणि नक्षत्राणि “परि याति” गच्छति
 व्याप्नोति ॥

“पृष्ठस्य”-“सुतस्य”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 प्राचोमनुप्रदिशंयातिचेकितत्स्रश्मिभि

३ २ ७ ३ १ १ ३ १ २ २ २
 र्यततेदर्शतोरथोदैव्योदर्शतोरथः ।

१ १ ३ २ ३ १ ३ ३ १ १
 अगमन्नुक्थानिपौस्येन्द्रञ्चैत्रायद्धर्षयन्

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 वज्रस्ययद्भवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥ २ * ॥

“चेकितत्” जानानः सोमः “प्राचीं” पूर्वां “प्रदिशं”
 प्रकृष्टां दिशम् “अनु याति” अनुगच्छति । किञ्च “दर्शतः”

१६ अ० ३ ख० ५ सू० ३] उत्तराचिकः ।

११९

सर्वदर्शनोयः “दैव्यः” देवेषु भवः तव “रथः” सूर्यस्य
 “रश्मिभिः” “सं यतते” सङ्गच्छते । पुनः “दर्शतः रथः”—इत्या-
 द्रार्था । ततः “पौंस्या” पुंस्त्वावगमानि “उक्थानि” स्तोत्राणि
 “अगमन्” इन्द्रं गच्छति “यद्” यदा “समत्सु” सङ्ग्रामेषु “अनप-
 च्युता अनपच्युतौ शत्रुभिरपराजितौ, सोमस्त्वच्च इन्द्रश्च युवां
 “समत्सु” सङ्ग्रामेषु सह भवथः, तदा स्तोत्रागमनादौनि
 भवन्ति । पुनः “अनपच्युता”—इत्याद्वार्था ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ११ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

त्वच्छत्यत्पणीनां विदो वसुसम्मातृभिः

३ १ २ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २

समर्जयसि स्वआदम ऋतस्य धीतिभिर्दमे ।

३ २ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २

परावतो न सामनद्यन्त्रारणन्ति धीतयः

३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्रिधातुभिररूषीभिर्वयोदधेरोचमानो वयोदधे ॥ ३ ॥ १०

हे सोम ! त्वं “त्यत्”^१ ल्यानि “वसु” गवादीनि धनानि
 “पणीनां” पणिभिः अपहृतं तत् गवात्मकं धनं “विदः” अविदः
 अलभथाः । “आ” अपिच “ऋतस्य” यज्ञस्य “धीतिभिः”
 धात्रोभिः “मातृभिः” वसतीवरीभिः “स्वे” आत्मोये “दमे”
 यज्ञे “समर्जयसि” सम्यक् शुद्धी भवसि । “परावता न” दूर-

● ऋ० वे० ७. ४, २४. २ ।

† ‘ल्यत्’-‘त्यत्’ पर्यायः—इति वि० ।

स्थष्टेयात् यथा “साम” * साम-ध्वनिः श्रूयते तथा तव “तत्”
 साम-ध्वनिः सर्वैः श्रूयते अमौ सोमाभिषवाभिप्रायेणोक्तः । “यत्र”
 यस्मिन् शब्दे “धीतयः” कर्मणो धर्त्तारो यजमानाः “रणन्ति”
 रमन्ते, “रोचमानः” सोऽयं सोमः “त्रिधातुभिः” त्रयाणां लोकानां
 धारयित्रीभिः† “अरूषीभिः” आरोचमानाभिः दीप्तिभिः
 “वयः” अन्नं‡ “दधे” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति । पुनः “वयो दधे”
 —इत्यादरार्था ॥ ३ ॥ १०

१ २   १ २ २

॥ गायत्रपाश्वर्म ॥ आया । रूचाहरा३१उवा२३यि ।

५   २ १ २ २ १ २ २ २   २   १   २ १ २ २

गी२३४या । पुनानोविश्वाद्देपा२सितरतिसयुग्वभिः३रुो

१ २ १   २ १ २ २ २ १   २ २ २ २ १ २   २ १ २   २ १ २ २ २ २ २ २

नसयुग्वभिर्द्वा३रापृष्ठस्यरोचतेपुनानोअरूषो हर्विश्वायद्रूपा

२ १ २ २ १ ३ १ १ १ १   २ १ २   ३ २   १

परियास्युद्गभी२३४पुः । सप्तासी१ये२ । भिरा३ । ऊ२

४   १   १ १ १ १

३वा३ । काभा२३४पुयिः(१) ॥ ३ ॥ [१] १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य षोडशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* ‘साम शब्दे साधु वचनः’—इति वि० ।

† ‘त्रिधातुभिः—सुवर्ण-रजत-ताम्रैः’—इति वि० ।

‡ ‘वयः—स्थानम्’—इति वि० ।

॥ ऊ० गा० १०५० १५० ३सा० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

उतनोगोषणिमित्येकचर्चं प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २

उतनोगोषणिन्धियमश्वसांवाजसामुत ।

३ १ २ ३ १ २

नृवत्कृणुहूतये ॥ १ * ॥ ११

“उत” अपिच हे “पूषन् !” “गोषणि” गवां सनिचीं दात्रीं
“अश्वसां” अश्वानां सनिचीं “वाजसां” वाजानामन्नानां सनिचीम्
“उत” अपिच “नृवत्” नृवतीं नृणां वनिचीं दात्रीम् एवभूतां
“धियं” बुद्धिं कर्म च “नः” अस्माकम् “जतये” तस्यै उप-
भोगार्थं “कृणुहि” कुरु ।

“जतये”-“वौतये”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

अथ शशमानस्येत्येकचर्चं द्वितीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक् ।

१ १ २ ३ १ २

शशमानस्यवानरःस्वेदस्यमत्यश्वसः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २

विदाकामस्यवेनतः ॥ १ † ॥ १२

हे “सत्यश्वसः” अविनश्वर-बलाः “नरः” नेतारः मरुतः ?
“शशमानस्य” युष्मान् स्तुतिभिः सम्भजमानस्येत्यर्थः, “स्वेदस्य”

स्त्रावक्क मन्त्रोच्चारण-जनितेन श्रमेण स्तित्यमान-गात्रस्य “वेनतः”
[वेनतिः कान्ति कर्मा (निघ० २, ६, ४)] कामयमानस्य* “वा”-
शब्दः समुच्चये, एवम्भूतस्य स्तोतुश्च “कामस्य” काममभिलाषं
“विद्” लभ्यत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥ १२

उपनस्मू नवङ्कलेकर्चं तृतीयं सूक्तम्,
सेषा ऋक् ।

१ २ ३ १ ४ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ २
उपनःसूनवागिरःशृणवन्त्वमृतस्यये ।

३ १ २
सुमृडोकाभवन्तुनः ॥ १ ॥ १३

“अमृतस्य” मरण-रहितस्य प्रजापतेः “ये” “तनवः” पुत्राः
ते देवाः “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुतीः “उप शृण्वन्तु”
“नः” अस्माकं “सुमृडोकाः” सुष्ठु, मृडयितारः सुखयितारश्च
“भवन्तु” सन्तु ॥ १ ॥ १३

प्रवाम्महीति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवाम्मच्चिद्यवौ अभ्युपस्तुतिम्भरामचे ।

२ ३ २ ३ १ २
शुचीउपप्रशस्तये ॥ १ ॥ १४

* ‘सत्यशवसः—सम्यग्बलस्य’ ‘विदाः’ विद्वांसो वयं ‘कामस्य’ कमनोयस्य

।। ३। ‘वेनतः’ स्तुत्यमानस्य—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ८, १५, २ ।

‡ ऋ० वे० ३, ८, ८, ५ ।

हे द्यावापृथिव्यौ ! “द्यवो” द्योतमाने “वां” युवाभ्याम्
“उपस्तुति” स्तोत्रं “महि” महत् प्रभूतम् “आभि प्रभराग्रहे”
प्रकर्षेण सम्पादयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ क ० २ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३

पुनानेतन्वामिथःस्नेदक्षेणराजयः ।

३ १ २ ३ २ ३ २

उद्धाथेसनादृतम् ॥ २ ॥

हे देव्यौ ! “तन्वा” स्वीयया मूर्त्या “दक्षेण” बलिन च
“मिथः” प्रत्येकं “पुनाने” शोधयन्त्यौ यज्ञं यजमानं वा युवां
“राजयः” दूखरे भवयः [यद्वा, ‘तन्वा’ स्व रोरैकदेशेन ‘मिथः’
प्रत्येकं पुनाने शोधयन्त्यौ द्यौः स्वीयेनोपरेण भवं सा च स्वकी-
येन कार्णेन चन्द्रमस-स्थिते दिवमिति विवेकः] “सनात्”
सदाकालम् “ऋत” यज्ञम् “उद्धाथे” वहयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

महीमित्रस्यसाधयस्तरन्तीपिप्रतीऋतम् ।

१ २ ३ १ २ २ २

परियज्ञन्निषेदयुः ॥ ३ ॥ १४

“मही” महत्यौ द्यावापृथिव्यौ “मित्रस्य” मित्रभूतस्य
स्तोत्रभिमतं “साधयः” साधयथः । “ऋतम्” अन्नं “तरन्ती”

* ऋ० वे० ३, ८, ६ ।

† ऋ० वे० ३, ८, ८, ७ ।

हे “गात्रः” वर्मदुघा यूयम् “अवटे” महावीरे महावीरम्
 “उप वद” उपावत [वर्ण-व्यत्ययः उपायच्छत] यस्मात् “यज्ञस्य”
 वर्मयागस्य साधनभूते “रप्सुदा” रप्सुदे [रिप्सोः फल-प्रद-
 निष्पारश्विनोर्दातव्ये । यहा, रपणं शब्दनं रप् मत्वः तेन सुष्ठु
 दातव्ये । अथवा, षूद क्षरणे (भा० आ०) रपा मत्वेण क्षरणीये
 ईदृशे । गवाजयोः पयसी “मही” महती बहुले अपेक्षिते उपा-
 वत [गो-शब्दाऽजायाऽप्युपलक्षकः अजापयसीऽपि महावीरे
 आसेचनीयत्वात्] । अपिचास्य महावीरस्य “उभा” उभौ “कर्णी”
 कर्ण-स्थानोभौ द्वौ रक्त्वौ “हिरण्यया” हिरण्ययोः सुवर्णं रजत-
 मयावित्यर्थः ॥

“अवटे”-“अवतम्”-इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अभ्यारमिदद्रयोनिपित्तम्पुष्करेमधु ।

१ १ २ ३ १ २

अवटस्यविसर्जने ॥ २ ॥

“अद्रयः” आद्रियमाणः अध्वर्यादयः “अभ्यारमित्” अभि-
 गम्यैव “निषित्तम्” अतिरित्तम् “मधु” “पुष्करे” प्रवृद्धे उप-
 यमनीय-पात्रे * सिञ्चति अग्निहोत्रार्थम् “अवटस्य” महावीरस्य
 “विसर्जने” विसर्जन-समये होमानन्तरं महावीरमासत्या-
 मासादय ॥

“अवटस्य”-“अवतस्य”-इति पाठौ ॥ २ ॥

* सू० ३०५ ५. १६ १ ।

† ‘पुष्करे’-‘द्रोणकक्षणे’-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ ३ १ १ ३ १ १ १ ३ १ १ १
सिञ्चन्तिनमसावटमुच्चाचक्रम्परिजमानम् ।

३ १ १ ३ १ १
नौचीनवारमन्त्रितम् ॥ १ * ॥ १६

“अन्त्रितम्” अक्षीणम् ईदृशं क्षीराद्यवशेषमुक्तम् आहवनीय-
स्योपरि “नमसा” नमनेन “सिञ्चन्ति” जुह्वन्ति महावीरेण हि
आहवनीये ह्यते ॥

“अवटम्”—“अन्नतम्”—इति पाठो ॥ ३ ॥ १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराध्यायस्य षोडशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

माभेमिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १ १ १ १ ३ १ १ १ १ १ १
माभेममाश्रमिष्मोग्रस्यसुख्येतव ।

३ १ १ १ १ ३ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
मदत्तेवृष्णो अभिचक्ष्णुतम्यश्या मतुर्वशं यदुम् ॥ १† ॥

* अ० वे० ४, ५, १४, ५ ।

† अ० वे० ५, ७, २१, १ ।

हे इन्द्र ! “उग्रस्य” उद्गूण-बलस्य तव “सख्ये” सखित्वे
 सति वयं “मा भेम” मा भेष कुतश्चिदपि शत्रोर्भीता माभूम
 “मा श्मिष” श्रान्ताः पीडिताश्च मा भूम “वृष्णा” कामानां
 वर्धितुः “ते” तव सम्बन्धि “महत्” प्रभूतं वृत्र-बन्धादि-लक्षणं
 “कर्म” “अभि चक्ष्यम्” अभितः ख्यापनीयं स्तोतव्यम् अतः
 महानुभावस्य तव सख्य-प्राप्तानां भीति-श्रमौ न जायेते इत्यर्थः ।
 तत् कथमवगम्यते ? इति चेत् उच्यते—“तुर्वशम्” ; “यदुम्”
 एतत्सञ्ज्ञकञ्च* त्वत्प्रसादात् सुखेन जीवन्तो “पश्येम” दृष्टवन्तः
 खलु वयम् । अतः कारणात् त्वत्सख्यं प्राप्तस्य भयादिकं न
 जायत इत्येतदुपपन्नमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ १ २ २ ३ २ २ १ १ २
 सव्यामनुस्मिग्यंवावमेवुषानदानोअस्यरोषति ।

२ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २
 मध्वासम्पृक्ताःसारघेणधेनवस्त्यमेच्चिद्रवापिव ॥२॥१७

“वृषा” कामानां वर्धिता इन्द्रः “सव्या” दक्षिण “स्मिग्यं”
 कटि-प्रदेशम् “अनु” [द्वितीयार्थे] अनोः कर्मप्रवचनीयत्वम् (१,
 ४, ८५) स्मिग्या शरीरैकदेशेनैव “वावसे” वस्ते सर्वं भूतमाच्छा-

* ‘तुर्वशं यदुम्’—एतौ खिद्य कुमारौ—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ७, ३१, ३ ।

दयति स्वयं कृत्स्नं जगदतीत्य वर्त्तत इत्यर्थः [ऋगन्तरञ्च दर्शयति—“यदन्यथा स्मिण्या चामस्याः”—इति] । अपिच “दानः” अवखण्डयिता [दान अवखण्डने (भा०प०), पचाद्यच् । (३, १, १३४) सच “अस्य” इममिन्द्रं “न रोषति” न हिनस्ति [रुष हिंसायाम्/(भा०प०) इन्द्रं हिंसितुं कश्चिदपि शक्नो नास्तीत्यर्थः] यद्वा, हे यजमान ! ‘दानः’ हविषां दाता त्वम् ‘अस्य’ इन्द्रस्य ‘न रोषति’ रोषं न जनयतीत्यर्थः] । उत्तरोऽर्द्धः प्रत्यञ्जकृतः—“गारघेण” सरषा मधुमक्षिका, तत्सम्बन्धिना “मध्वा” मधुना लुप्तोपमानमेतत् . मधुनेव रसवता क्षीरादिना श्रपण-द्रव्येण सम्पृक्ताः संसृष्टाः संस्कृताः “धेनवः” धेनुवत्-प्रीति-जनकाः अस्मदीयाः सोमाः [यद्वा, धिविः प्रीणनार्था (भा०प०)] “धेनवः” प्रीणयितार इत्यर्थः । अथवा धेट् पाने (भा०प०) “धेट इच्च (उ० ३, ११)” —इत्योणादिको न-प्रत्ययः सन्निर्याग इका रान्तादेशश्च । पातव्याः सोमा इत्यर्थः] । यतएवमतः कारणात् ह इन्द्र ! “सूयम्” क्षिप्रम् “एहि” अस्मत्समीपमागच्छ, आगत्य च सोमा यस्मिन्नुत्तरवेदिलक्षणे स्थाने ह्वयन्ते तं देशं “द्रव” शीघ्रं गच्छ [द्रु गतौ (भा०प०) —इति धातु. “द्यवोऽतस्तिष्ठः (६, ३, १३५)” —इति सांहितिको दोषः] तदनन्तरम् अध्वर्युणा दत्तं सोमं “पिब” तेन सोमेन सम्यक् स्वीदरं पूरयेत्यर्थः ॥ २ ॥ १७

इमांश्चेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

इमाउत्वापुरुषसोगिरोवर्द्धन्तुयामम ।

पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितीभिस्तोमैरनूषत ॥ १० ॥

हे “पुरुवसो” बभ्रुधनेन्द्र ! “मम” मदीयाः “इमाः” “गिरः”
 शस्त्ररूपा वाचः “त्वा” त्वा “वधैन्तु” वधैयन्तु । तथा “पावक-
 वर्णाः” अग्नि-समान-तेजस्वाः अतएव “शुचयः” शुद्धाः “विप-
 क्षितः” विद्वांसः उद्गातारश्च “स्तोमैः” स्तोत्रैः बहिष्पवमाना-
 दिभिः “अभ्यनूषत” त्वामभिष्टुवन्ति [नु स्तुतौ कुटादिः(प०)॥१७

अथ द्वितीया ।

अथ सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥
अथ सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

सत्यः सोऽस्य मद्भिमागृणेश्वोयज्ञेषु विप्रराज्ये ॥ २१ ॥ १८

“अथम्” इन्द्रः “सहस्र” सहस्र-सङ्ख्याकैः ऋषिभिः अतीन्द्रियार्थ-दर्शिभिः स्तोत्रभिः “सहस्रतः” सहस्रा बलेन युक्तः कृतः [स्तुत्या हि देवताया बलं वर्धते; सच एवं स्तुतः सन्] “समुद्रइव” उदधिरिव “पप्रथे” प्रथितो विस्तीर्णो बभूव । “अथ” चेन्द्रस्य

* अ० आ० २, २, १, ८ (१भा० ५१७४०) = अ० वे० ५, ७, १५, ६।

† कृ० वे० ५, ७, ९५, ४ ।

“सत्यः” अविषयः “सः” प्रसिद्धः “महिमा” महत्त्वं “शवः” बलं
“यज्ञेषु” यागेषु “विप्रराज्ये” [राज्ञः कर्म राज्यम्] विप्राणां
स्त्रीवृणां राज्ये स्तुत-शस्त्र-सङ्घे * “गृणे” स्तूयते ॥ २ ॥ १८

॥ श्यैतम् ॥ इमाउत्वापुह । वसा १४ औक्षोवा ।
गायिरोवर्द्ध । तुयाममार्३४ । ओईक्षा । पावकवर्णाः ।
शूचार३याः । विपारः । चार३४यिताः । अभिस्तोमा
यिरा३नू । ऊम्मायि । पार३ता३४ औक्षोवा ॥ (१) अ
भिस्तोमैरनू । पता३४ औक्षोवा । आभिस्तोमैः । अनू
पता३४ । ओईक्षा । अयत्सच्चसम् । आर्षार३यि
भायिः । सच्चारः । कार३४र्त्ताः । समुद्राद्वा३पा ।
ऊम्मायि । प्रार३था३४ औक्षोवा ॥ (२) समुद्राद्वा३प । प्र
था३४ औक्षोवा । सामुद्राद्वा३प । वपाप्रथा३४यि । ओई
क्षा । सत्यः सोअस्य । माहा३४यिमा । गृणार३यि । शा

* विप्रराज्ये - ब्राह्मणाध्यक्ष-भूमे राज्ये - इति वि० ।

^५ २३४वाः । ^{१ २} यज्ञेषुवायिप्राश्ना । ^१ ऊन्मायि । ^{१ ३} जारया२३

^{५ २ २} ४औहोवा । ^३ वा२३४ह(३) ॥ १० * ॥ [१]

॥ नौधसम् ॥ ^१ आ२३४यि । ^{२ ५ ४ ५ २} माउत्वापुह । ^{४ ५} वासा

^{२ १ २} उ । ^{२ १ २ २} गिरोवर्द्धा । ^{१ २} त्रयामाश्मा । ^१ पार३वा । काव

^{१ २} णीः । ^{१ २} प्रुच । ^१ यो । ^{२ ३} वायिपद्या२३४यिताः । ^५ आ२३भायि । ^{१ २}

^{१ २ २ १} स्तोमैरनी२३४वा । ^५ पार३४ता ॥ १ ॥ ^३ आ२३४ । ^५ भिस्तो

^{५ २ २} मैरनू । ^{४ ५} पाता । ^{२ १ २} अभिस्तोमायिः । ^{२ १ २} आ३नूपा ३ ता । ^२

^{१ २} आ२३याम् । ^{१ २} साहस्रम् । ^{१ २} ऋपि । ^१ भायिः । ^{२ ३} साहस्का

^५ २३४र्त्ताः । ^{१ २ १ २ १} सार३म् । ^५ द्राइवपो२३४वा । ^३ प्रा२३४थे ॥ (२)

^१ सार३४म् । ^५ उद्रइवप । ^{४ ४} प्राथायि । ^{२ १} समुद्रायि । ^१ वा

^{१ २ २} ३पाप्रा३थायि । ^{१ २} सार३त्याः । ^{१ २} सोअस्य । ^{१ २} मद्धि । ^१ मा

^२ ^३ ^५ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१
 गार्णायिशार३४वाः । या २ ३ ज्ञायि । षूविप्ररो २ ३ ४
^५ ^३ ^५
 वा । जी२३४ये(३) ॥ ५ * ॥ [२] १८

अथ यस्यायमिति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^२ ^३ ^२ ^३ ^३ ^२ ^३ ^१ ^२ ^३ ^२ ^३ ^२
 यस्यायविश्वआर्यादामःशेवधिपाअरिः ।

^३ ^१ ^२ ^३ ^२ ^३ ^२ ^३ ^१ ^२ ^३ ^२ ^३ ^२
 तिरश्चिदर्यरुग्मेपवीरवितुभ्येतोअज्यतेरयिः ॥ ११ ॥

“यस्य” यज्ञस्य “अयं” “विश्वः” सर्वो लोकः “आर्यः” प्रभु-
 रपि “शेवधिपाः” निधि-पालकः [“विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
 गोपाय मां शेवधिष्टेऽहमस्मि”—इति (ऋ०वे० ०६, २, २२, ४) मन्वा-
 न्तरे पठितत्वात्] “दासः” भृत्यइव “अरिः” भवति स यज्ञः
 “अयं” स्वामिनि “रुग्मे” नियन्तरि “पवीरवि” सरस्वत्याः
 पितरि [“पवीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती”†—इत्युक्तम्]
 “तिरश्चित्” तिरोभूतोऽपि “तुभ्येत्” हे इन्द्र ! तुभ्यमेव “रयिः”
 हविर्लक्षणं धनमुद्दिश्य “अज्यते” प्राप्तो भवति [अयमभिप्रायः
 —विप्र-चित्रादिकः सर्वो लोकः बृहस्पतिः, सच राजसूयादि रूपस्य
 यज्ञस्य भृत्या वर्धते, स तादृशो यज्ञो मन्त्र-रूपायाः सरस्वत्याः

● क० गा० १८प्र० २४० ५सा० ।

† षष्ठ० वे० ६, ४, १८, ४ ।

‡ निरुक्त-देवतकाण्डोय त्रिशप्तमं खण्डं “पविः शन्योभवतीत्यादिकं दृष्टव्यम् ।

पितृ-स्थानोये परमेश्वर-स्वरूपे गूढोऽपि सन् हे इन्द्र ! त्वदर्थमेवं
हविर्दातुं प्रकटीभवति तथाविधस्तव महिमेति] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ ११   ३ २ ३ १ ९   ३ १ १
तुरण्यवीमधुमन्तङ्गुतश्चुतं विप्रासो अर्कमानृचुः ।

३ २ ३ १ ९ ३ १ ९   १ ३ १ ३ २ ३ १ ९
अस्मेरयिः पप्रथेवृष्णः श्रवोऽस्मेऽस्मानास इन्द्रवः ॥ २* ॥ १८

“तुरण्यवः” यागादि-कर्मसु त्वरण-शीलाः† “विप्रासः” मेधा-
विन ऋत्विजः “मधुमन्तं” मधु-क्षीराद्याहुति-युक्तम्, [एतमाज्यं
सोतते चरति यस्मिन्नाहुति-द्वारेणेति] “एतश्चुतम्‡”, “अर्कम्”
अर्चनीयमिन्द्रम् “आवृचुः” पूजयन्ति§ । किमर्थम्? इत्यु-
च्यते—“अस्मे” अस्माभ्यं “रयिः” हविर्लक्षणं धनं “पप्रथे”
प्रख्यातं भवतु । तथा “वृष्णं” वर्षण-शीलं सीम-निवन्धनं “श्रवः”
बलमपि प्रथताम् । तथा “अस्मे” अस्मासु “स्मानासः” सुवानाः
अभिषुताः “इन्द्रवः” सीमाः प्रख्याता भवन्तु । एवं फलं कामय-
मानाः ऋत्विजः इन्द्रं पूजयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १८

* अ० वे० ६, ४, १८, ५ ।

† ‘तुरण्यवः’—वेगवन्तः—इति वि० ।

‡ ‘एतश्चुतं’—एतमिच्छन्, उदकमिच्छन्-सोमम्—इति वि० ।

¶ ‘अर्कम्’—द्रोणकलशम्—इति वि० ।

§ ‘आवृचुः’—सीतवन्तः—इति वि० ।

॥ कालेयम् ॥ यस्यायाश्चिश्चाच्य्याः । दासाःशेवा ।

धिपाञ्चरारश्चिः । तिरश्चिदाश् । ये२३४ । रुशमेपवी ।

राश्वायि । तुभ्येत्सौ । वा३४३ओ३४वा । ज्यते५र

यायिः ॥(१) तुभ्येत्सोश्च्यतेरयायिः । तुभ्येत्सोआ ।

ज्यतेरयाश्चिः । तुरण्यवोश् । मार३४ । धुमन्तङ्गु

न । श्रूताम् । विप्रासओ । वा३४३ओ३४वा । कमा

५नृचूः ॥(२) विप्रासोश्चर्कमानृचूः । विप्रासोआ ।

कमानृचूरश्चिः । अस्मेरयाश्चिः । पार३४ । प्रशेवृष्णि

यम् । शाश्वाः । अस्मेस्वानौ । वा३ ४ ३ओ३ ४वा ।

सञ्चापुयिन्दवाः । द्यो५ई । डा(३) ॥ ११ * ॥ [१] १८

* क० गा० १५ प्र० १ म० ११ मा० ।

अथ गोमन्नइन्दो इति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २
गोमन्नइन्दो अश्ववत्सुतः सुदत्तधनिव ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
शुचिञ्चवर्णमधिगोषुधारय ॥ १ * ॥

हे “सुदत्त” हे सुवल ! हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभि-
युतस्त्वं “नः” अस्माकं “गोमत्” यज्ञ-साधन-गो-युक्तम् “अश्ववत्”
अश्वयुक्तं धनं “धनिव” धन्व [वर्ण-विकारोऽत्र] गमय [धवि-
र्गत्वर्थः (प०) भूवादिः] ततोऽहं “शुचि” पूतं दीप्यमानं “वर्ण”
रसं “च” “गोषु” गव्येषु क्षीरादिषु “अधि धारय” अधिमि-
त्रयामीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २
सनोद्धरीणाम्यतइन्दो देवप्सरस्तमः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सखेवसख्येनर्यो रुचेभव ॥ २ † ॥

हे “हरीणाम्यते” अस्मदीयानां हरित-वर्णानां पशूनां
स्वामिन् ! हे “इन्दो” सोम ! “देव !” “प्सरस्तमः” अतिशयेन
दीप्त-रूपोपेतः “नर्यः” कर्म-नेष्टव्य ऋत्विग्भ्यः हितः “सः” त्वं

* सू० आ० ६, १, ३, ८ (२सा० ११८पृ०) = सू० वे० ७, ५, ८, ४ ।

† सू० वे० ७, ५, ८, ४ ।

चा २३ यि । भवाउवा । शूधिया २ ॥ (२) सनेमिह २

वम् । अस्मदोवा । आदेवक्काम् । चिदत्रिणाम् । सा

क्का इन्दोपरिबाधोअ । पा २३ । दयाउवा । शूधिया

२ । ए२३ द्याया ३४३ । ओ२३४ पुई । डा (१) ॥ १४ * ॥ [१]

॥ त्रैतम् ॥ गोमन्नइन्दोअश्वावात् । सुतः सुदत्तध

निवा । शुचिच्चवर्णमाश्रधायिगो२३४ द्यायि । धूधार ३

४ औहोवा । ए ३ । रया२३४ ५ ॥ (१) सनोहरीणाम्या

तायि । इन्दोदेवप्सरस्तमाः । सखेवसख्येनाश्रायियो

२३४ द्यायि । हूचार ३४ औहोवा । ए ३ । भवा २३

४ ५ ॥ (२) सनेमितुवमास्मात् । आदेवक्कच्चिदत्रिणाम् ।

साक्का इन्दोपरीश्वधो२३४ द्यायि । आरया२३४ औहो

वा । ए ३ । द्यू२३४ ५ म् (३) ॥ २ ॥ [२]

॥ पौष्कलम् ॥ गोमन्नाइन्दो । आश्वा२३४वात् ।

सुतः सुदा । क्षाधाया२३४यिवा । शुचायिच्चवा । णमा

३ धार२३४पुयिगो६५६ । पुधारया२३४५ ॥ (१) सनोच्चा३री ।

णाम्पा२३४तायि । इन्दोदेवा । पसारस्ता २ ३ ४ माः ।

सखायिवसा । खियारयिना२३४पर्या६५६ । रुचेभवा

२३४५ ॥ (२) सनेमी३तु । वामार२३४स्मात् । आदेव

काम् । चायिद्वत्रा२३४यिणाम् । साङ्गाइन्दो । परा

३ रयिवार२३४५धा६५६ । अपद्वय्२३४५म् (३) ॥ ६ ॥ [३] २०

अथाञ्जत इति पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जतेक्रतुरिहन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।

सिन्धोरुच्छासिपतयन्तमुक्षण्

द्विरण्यपावाः पशुमप्सुगृभ्णते ॥ १ ॥

● क० गा० १८ प्र० २ अ० ६ सू० १ ।

† इ० आ० ६, २, २; ११ (२ भा० १८ प्र०) = ऋ० व० ७, ३, २०, ३ ।

सोऽयमृत्विजः “अञ्जते” गोमिः, तथा “व्यञ्जते” विविध-
मञ्जन्ति, “समञ्जते” सम्यगञ्जन्ति [स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः] ।
तथा “क्रतुं” बल-कर्त्तारं “रिहन्ति” लिहन्त्यास्वादयन्ति देवाः ।
तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येन “अभ्यञ्जते” तमेव सोमं
“सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छासे” उच्छिद्यते देवे
“पतयन्तं” गच्छन्तं [पतलगतौ (भृ० प०)—इत्यस्मात् स्वार्थिके
ण्वि वृद्धाभावश्छान्दसः] “उच्चणं” सेक्तारं “हिरण्यपावाः”
हिरण्येन पुनन्तः “पशु” द्रष्टारं [“पशुः पश्यतेः”—इति
(निरु० ने० ३, १६) यास्कनोक्तत्वात्] “अप्सु” वसतीवरीषु
“गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २   ३ १ २   २ २
विपश्चितेपवमानायगायतमहौनधारात्यन्धोअर्षति ।

२ ३ २ ३ १   २ २   ३ २ ३
अर्हिर्नजूर्णामतिसर्पतित्वच

२ ३ १ २ २ २   ३ २ ३ १ २
मत्योनक्रीडन्नसरद्धृषाह्रिः ॥ २ * ॥

“विपश्चिते” मेधाविने “पवमानाय” पूयमानाय “गायत”
स्तुतिं कुरुत । सच “विपश्चित्” सोमः “महौ न धारा” महती
वर्ष-धारेव “अन्धः” अन्नं रसात्मकम् “अभ्यर्षति” “अर्हिर्न”

* ऋ० वे० ७, ३, २०, ४ ।

† विपश्चिते—विश्वराष्ट्रे—इति वि० ।

अहिरिव “जूर्णा” जीर्णां त्वचम् “अति सर्पन्ति” अतिसञ्चति
 धारा दशापवित्रात् अभिषवादि-कर्मणा त्वचं विमुञ्चतीत्यर्थः ।
 “अत्यः न” अथ इव “क्रीडन्” क्रीडमानः “असरत्” सरति
 द्रोण-कलशं गच्छति । “वृषा” वर्षकः कामानां “हरिः” हरित-
 वर्णी रसः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १२ १२ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
 अग्नेगोराजाप्यस्तविष्यतेविमानोअङ्गाम्भुवनेष्वर्पितः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 हरिघृतक्षुःसुदृशीकोअणवो

३ १ २ ३ २ ३ क २२
 ज्योतीरथःपवतेरायओक्वः ॥ ३ * ॥ २१

“अग्नेगः” अग्ने गन्ताः “राजा” राजमानः “आप्यः”
 सुसंस्कृतः सोमः “तविष्यते” स्तूयते यः “अङ्गा” दिनानां
 “विमानः” निर्माता चन्द्रकला-ङ्गास-वृद्धाधीनत्वादहर्ब्यवहारस्य
 निर्माता “भुवनेषु” उदकेषु वसतीवरी-सम्बन्धिषु “अर्पितः”
 स्थापितः सः “राजा” “नविष्यते” । किञ्च “हरिः” हरित-वर्णः
 “घृतक्षुः” प्रसूतोदकः “सुदृशीकः” शोभन-दर्शनः “अणवः”

* ऋ० वे० ९, ३, २०, ५ ।

† ‘अग्नेगः—अग्ने देवानां गच्छति’—इति वि० ।

उदकवान् [अण्डित्युदकं नाम (निघ० १, १२, १)] [“ज्योतीरथः”
ज्योतिर्भय-रथः “रायः” धनस्य प्रापयिता “ओक्वः” [“ओक्वइति
निवास-नाम” (निरु० नै० ३, ३) तस्य हितः ॥ ३ ॥ २१

॥ कावम् ॥ ^{१ १} अञ्जोवा । ^२ तायिवियञ्जतायि । ^२ सम

^१ अतायि । ^१ क्रतुर्^{२ १} रिद्धन्तिमधुवा । ^{२ १} भियञ्जाता^२ रयि ।

^{१ २ २ २} सिन्धोरुच्छासेपतया । ^{२ १} तमुच्चाणार३म् । ^{१ २ ४} ह्ययिरा३ण्या

^४ पा । ^{२ २ १} वाःपशूमार३ । ^{१ २ ४} शूगा३भर्णापूता३पु३यि ॥ (१)

^{२ १} विपोवा । ^{२ २} चितेपवमाना । ^{२ २ १} यगायाता२ । ^{१ २ २} महीनधा

^२ राअतिया । ^{२ २ १} धोअर्षाता२यि । ^{१ २ २} अर्द्धिर्नजूर्णामतिसा ।

^{२ १} पतित्वाचार३म् । ^{१ २ ४ ४} आत्यो३नाक्री । ^{२ १} उन्नसारार३त् । ^{१ २} वार्षा

^४ ३द्वापूरा३पु३यिः ॥ (२) ^{२ १} अग्रोवा । ^{२ २ २} गोराजाअपियाः ।

^{२ १} तविष्याता२यि । ^{१ २ २ २} विमानोअङ्गांभुवनायि । ^{२ १} पुवर्ष्यायिता

^१ रः । ^{२ २ १} हरिर्घृतःसुःसुदृशायि । ^{२ ३} कोअर्णावा२ ३ः । ^१ ज्यो

तो^२ ३ राथाः । पवनायिरा^{४ ५} २ ३ । या^{२ १}ओ ३ का^{१ १} ५ या^४

ई५६ः(३) ॥ १०* ॥ [१] २१

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य षोडशस्थाध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थाद्यतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्ये षोडशीऽध्यायः ॥ १६ ॥

—ooo(u)ooo—

* क० गा० १२प्र० १अ० १०पा० ।

† 'इति सप्तमः प्रपाठकः'—इति वि० मूलादि सर्व-सम्मतम् ।

“विश्वपतिः” विशां प्रजानां पालकः [“पत्यावैश्वर्ये (६, २, १८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्त्रिंशे प्राप्ति “परादिष्कन्दसि बहुलम् (६, २, १८८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रः” दृष्टः* “वरेण्यः” वरणीयः [वृज एण्यः (उ० ३, ८८) वृषादित्वादाद्युदात्तत्वम्] एवं विशिष्टोऽग्निः “नः” अस्माकं “प्रियः” “अस्तु” भवतु । “वयम्” अपि “अग्नयः” शोभनाग्नि-युक्ताः [बहुव्रीहौ “नञ्-सुभ्याम् (६, २, १७२)”—इति उत्तरपदात्तोदात्तत्वम्] एवम्भूतः अतस्तव प्रिया भूयास्मः इति शेषः ॥ ३ ॥ १

अथेन्द्रवदिति त्वचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४

इन्द्रोवाविश्वतस्परिह्वामचेजनेभ्यः ।

३ १ २ ३ १ २

अस्माकमस्तुकेवलः ॥ १ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः “विश्वतः” सर्वेभ्यः जनेभ्यः “परि” उपरि अवस्थितः “इन्द्र” “वः” युष्मदर्थं “ह्वामहे” आह्वयामः । अतः स इन्द्रः “अस्माकं” “केवलः” साधारणः “अस्तु” इतरेभ्योऽप्यधिकमनुग्रहमस्मात् करोत्वित्यर्थः [इन्द्र—रन् प्रत्ययान्तः (उ० २, २८), निष्वादाद्युदात्तः (६, १, १८७) ॥ १ ॥

* ‘मन्द्रः—दीप्तः’—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, १४, ५ ।

‡ ‘वः—वज्रवचनसिद्धमेकवचनस्य स्थाने दृष्टव्यम्, इन्द्रं लाम्’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

११ १११११ ११ १११
 • सनोवृषन्नमुच्चरुः सत्रादावन्नपावृधि ।

१ १ १ १ १
 अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ २ * ॥

हे “सत्रादावन्” अस्मदभौष्ट-फलानां सर्वेषां सह प्रदातः !
 [“आतो मनिन् कनिष्पनिपथ (१, १, ७४) ”—इति वनिप्,
 “आमन्वितस्य च (६, १, १६८)”—इत्याद्युदात्तत्वम्, पादा-
 दित्वात् निघातः (८, १, १६)] अतः कारणात् वीक्षादि-
 निष्पत्यर्थं हे “वृषन्” वृष्टि-प्रदेन्द्र ! [आमन्वित-निघातः
 (८, १, १६)] “नः” अस्मदर्थम् “अमु” “दृश्यमानं” “चरु”
 मेघं [चरतीति चरुः] “भु-मृशीत्यादिना (उ० १, ७) उ-प्रत्ययः,
 प्रत्यय-स्वरेणात्तोदात्तः] “अपावृधि” उद्घाटय [वृष-स्वरणे
 (स्वा० उ०), लोटः सिप्, तस्य “सेर्ह्यपिच (१, ४, ८७) ”—
 इति हि, “स्त्रादिभ्यः श्रुः (१, १, ७३)”, तस्य “बहुलच्छ-
 न्दसि (१, ४, ७३)”—इति लुक् “श्रु-श्रु ण पृ-क्त-वृभ्यश्छन्दसि
 (६, ४, १०२)”—इति ङेर्बिरादेः, तस्य छित्त्वात् पूर्वस्य
 गुणाभावः, निघातय, उद्घाटयेत्यर्थः] तथैव “अस्मभ्यम्” अस्मच्छ-
 द्धात् “भ्यसीभ्यम् (७, १, ३०)”—इति भ्यमादेशः, “शेषे-
 (७, २, ६०)”—इति तदो लोपः, “बहुवचने भल्लेत् (७, १, १०१)”—
 इत्येत्वं न भवति “अङ्गवृत्तेः पुनर्हस्तावविधिर्नेष्टितस्य”—

* सू० वे० १. १, १४, १ ।

† “अस्मभ्यमो भवति चरतेषां समुच्चरन्त्यादायः”—इति निब० मं० ६, १११ ।

इत्युक्तम् । प्रातिपदिक-स्वरेण स्मेत्यकारउदात्तः । “असोऽभ्यम्
(७, १, १०)”● इत्यभ्यमादेश-पक्षे “शेषे लोपः (७, २, ८०)” — इति
मपर्यन्त-शेषस्यादशब्दस्य लोपः, तदा उदात्त-निवृत्तिस्वरेण
अभ्यमादेशरकारस्य उदात्तत्वम्] अस्मदर्थम् “अप्रतिष्कृतः”
प्रतिशब्द-रहितः केनचिदप्रतिशब्दितः [कुङ् शब्दे (भा० आ०)
“निष्ठा (१, २, १०२)” — इति कर्मणि-क्त-प्रत्ययः, प्रतेः प्राक्
प्रयोगः, पारस्करादेराकृतिगणत्वात् (६, १, १५७) सुडागमः,
सुषामादेराकृतिगणत्वात् (८, ३, ८८) षत्वम्, नञ्-समासे
अन्य-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २), यद्यदस्माभिर्याच्यते
तत्र सवच नेति प्रतिशब्दं नोच्चारयति अतोऽस्मद्विषये कदा-
चिदप्यसुखलितः । एतदेवाभिप्रेत्य यास्कआह — “अप्रतिष्कृतो
अप्रतिस्खलितो वा (निरु० ने० ६, १६)” — इति] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

ईशानोऽप्रतिष्कृतः ॥ ३ ॥ २

“वृषा” कामानां वर्षिता इन्द्रः “ओजसा” स्वकीयेन बले-
नानुगृहीतुं “कृष्टीः” मनुष्याणां “इयर्त्ति” प्राप्नोतिः ।
कीदृशइन्द्रः ? “ईशानः” समर्थः “अप्रतिष्कृतः” प्रतिशब्द-

* आ० वे० १, १, १४, २ ।

† ‘कृष्टिः’ — कारयिता द्विजः — इति वि० ।

‡ ‘इयर्त्ति’ — आजयति — इति वि० ।

रहितः याचमानं न परिहरतीत्यर्थः । इन्द्रस्य दृष्टान्तः—
 “वंसगः” वननीय गतिर्द्वयम्: “यूथेव” गो-यूथानि, यथा
 प्राप्नोति तद्वत् [यूथाइव—युवन्ति मिश्रीभवन्तीति यूथानि,
 यु मिश्रणामिश्रणयोः (अ० १० प०), “तिथ-पृष्ठ-गूथ यूथ-प्रोथाः
 (उ० २, १२)”—इति क् प्रत्ययान्तो निपातितः, निपातनाद्दीर्घ-
 त्वम्, प्रत्ययस्वरैण झकारउदात्तः (३, १, ३), “शेष्कन्दसि
 बहुलम् (६, १, ७०)”—इति शि-लृक्, “इवेन विभक्त्यलीपः पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरत्वं च वक्तव्यम् (२, ४, ७१ वा०)”—इति समामेऽपि स
 एव स्वरः ॥ ३ ॥ २

त्वन्नश्चित्रइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

त्वन्नश्चित्रजत्यावस्मेराधासिचोदय ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अस्यरायस्त्वमग्नेरथीरसिविदागाधन्तुचेतुनः ॥ १ * ॥

हे “वसो” वासकाग्ने ! “चित्रः” दर्शनीयस्त्वम् “जत्या”
 रक्षया सह “राधांसि” धनानि “नः” अस्मभ्यं “चोदय” प्रेरय
 “अस्य” लोके परिदृश्यमानस्य “रायः” धनस्य त्वं “रथीः अग्नि”
 रंहिता नेता भवसि अतः कारणात् अस्मभ्यं धनानि प्रेरयेत्यर्थः ।
 अपिच “नः” अस्माकं “तुचे” [अपत्य नामैतत् निघ० २, २, १)
 अपत्याय अपतन-हेतुभूताय पुत्रादये “गाध” प्रतिष्ठां “तु” क्षिप्रं
 “विदाः” लभ्य ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ४ ११ २२ ३ १ ३ १२ २२ ३ १ २
 पर्षितोकन्तनयमर्हभिष्टमदभ्यैरप्रयुत्वभिः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अग्ने ह्येडाँसिदैव्यायुयोधिनो देवानिह्वराँसिच ॥ २ ॥ ३

हे “अग्ने !” त्वम् अदभ्यैः केनाप्यहिंसितैः “अप्रत्वभिः”
 अपृथग्भूतैः [यीतिरत्र पृथग्भावायः] सहितैः “पर्तृभिः”†
 पालन-साधनैः “तीक्ष्णं” पुत्रं “तनयं” पीत्रं च “पर्षि” पालय
 “दैव्या” देव-सम्बन्धीनि च “ह्येडाँसि” क्रोधान् “नाः” अस्मत्तः
 “युयोधि” पृथक् कुरु ॥ २ ॥ ३

१ २ २ २ २ २ २
 ॥ वारवन्तीयम् ॥ तुवन्नश्वाऔहोवायि । त्राजता २३४
 ५ २ २ २ २ २ २ २ ५ १ २
 या । वसोरधाँसिचोदायो २३४ चायि । अस्तरायस्त्व
 २ २ २ २ २ २ २ २ ५ २ ३
 मग्नेरथीरा ३४ औहोवा । इह्वार २३४ चायि । उह्वार २३४
 ५ २ २ २ २ २ २ २ ५ २ ३
 सायि । विदागा । धान्तुचेत ३४ । औहोवा । इह्वार
 ५ २ २ २ २ २ २ २ ५ २ ३
 २३४ चायि । औहो ३१२३४ । नाः । एह्वार ३४ ॥ (१)

३ अ० वे० ३, ८, २, ५ ।

† ‘पर्तृभिः’—आन्वयो रेफलोप-तृतीयावज्जनचनचोदं पर्तृभिः—इति वि० ।

^{२ २ २ २ १ १} विदागाधाऔहोहायि । ^{१ ५} तूचायितूर३४नाः । ^{२ २ २} विदागाध
^{२ १ ५ ५ २} न्तुचेतूनोर ३ ४हायि । ^२ पर्षितोकन्तनयम्यर्तुभिष्टू ३ ४ ।
^{३ २ ४ ५ २ १ ५ १ २} औहोवा । ^५ पर्षायितार३४हा । ^२ कन्तन्नयंयर्तुभिष्टू ३ ४ ।
^{३ २ ४ ५ १ ३ ५ २ ३ ५ २ १} औहोवा । ^५ इहार३४हायि । ^{२ ३ ५} उज्जवार३४वाम् । ^{२ १} अद
^{२ २ १ ० २ ३ २ ५ १ ३ ५} भ्यैः । ^५ आप्रयुत्वा३४ । ^५ औहोवा । ^{२ ३ ४} इहा २ ३ ४ हायि ।
^{३ २ ५ २ २ २ २ २ २ २ २} औहो३१२३४ । ^{५ ५ २ २ २ २} भौः । ^{२ २ २ २} एहियाद्हा ॥ (२) ^{२ २ २ २} अदभ्यैराऔ
^{१ २ ३ ५ २ २ १} होहायि । ^५ प्रायुत्वार३४भायिः । ^{२ २ १} अदभ्यैरप्रयुत्वाभोर३४
^{५ १ २ २ २ २ २ २ २ २ ५ २} हायि । ^५ अग्नेहोडासिदैव्यायुयोधा३४ । ^{२ २ ५ २} औहोवा । ^२ अ
^{१ ५ १ २ २ २ २ २ ३ २} ग्रायिहार३४यिहायि । ^{५ १ २ २ २ २ २ २ २ २} डासिदैव्यायुयोधा ३ ४ । ^{३ २} औ
^{४ ५ १ ३ ५ २ ३ ५ २ १ २ ५} होवा । ^५ इहार३४हायि । ^{२ ३ ५ २ १ २ ५} उज्जवार३४नाः । ^{२ १ २ ५} अदेवा ।
^{१ ० २ २ ३ २ ५ १ २ ५ ३ २} नायिङ्गरासा३४ । ^{५ ५ ५ ५} औहोवा । ^{१ २ ५ ३ २} इहार३४हायि । ^{३ २} औ
^{२ ५ ५ ५ ५} हो३१२३४ । ^{५ ५ ५ ५} चा । ^{५ ५ ५ ५} एहियाद्हा । ^{५ ५ ५ ५} हो५ई । ^{५ ५ ५ ५} डा(३) ॥ ६* ॥ [१] ३

अथ किमित्तद्वति वृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ १२ ३ २ ३ २ ३
किमित्तेविष्णोपरिचक्षिनाम*

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २
प्रयद्वक्त्रेऽग्निपिविष्टोऽस्मि ।

१२ २२ ३ १२ २२ ३ २७
मावर्पोऽस्मदपगूह एत

३ १ २ ३ २ ३ १ २
यदन्यरूपः समिथेऽवभूय ॥ १ ।† ॥

[पुरा खलु विष्णुः स्वरूपं परित्यज्य कृत्रिमं रूपान्तरं धार-
यन् सङ्ग्रामे वसिष्ठस्य साहाय्यं चकार । तं जानन् ऋषिः अनया
प्रत्याचष्टे । अत्र निरुक्तम्—“अग्निपिविष्टो विष्णुरिति विष्णोर्दे-
नामनी भवतः । कुत्सितार्थीयं पूर्वं भवतीत्यौपमन्यवः । * * * ॥
किन्ते विष्णोऽप्रख्यातमेतद् भवत्यप्रख्यापनीयं यन्नः प्रब्रूषे शेष
इव निर्वेष्टितोऽस्मीत्यप्रतिपन्नरश्मिरपि वा प्रशंसा-नामैवाभि-
प्रेतं स्यात् । किन्ते विष्णोः प्रख्यातमेतद् भवति प्रख्यापनीयं यदुत
प्रब्रूषे अग्निपिविष्टोऽस्मीति प्रतिपन्न-रश्मिः अग्नयोऽत्र रश्मय
उच्यन्ते तैराविष्टो भवति । मावर्पोऽस्मदपगूह एतत् । वर्ष इति
रूपं नाम वृणोतीति सतः । यदन्यरूपः समिथे सङ्ग्रामे भवसि

* “परिचक्ष्यभूत्”—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ४, ६, १५, ६ ।

संयत-रश्मिः (निर० नै० ५, ८)”—इति] तत्र कुस्मितार्थ-
 पक्षे योजना—हे “विष्णो !” “ते” तव तत् “नाम” “किं”
 “परिचक्षि” प्रख्याप्यं भवतीति शेषः [किं शब्दः क्षेपे । अप्रख्याप्य-
 मेव तद्भवति] “यत्” नामास्मभ्यं “प्र ववक्षे” प्रवृषे “शिपि-
 विष्टो अस्मि”—इति [अन्तर्णीतोपमानमेतत् । शेष इव निर्वे-
 ष्टितः तेजसा अन्नाच्छादितो भवामीति अस्त्रीलार्थ-वादिनीदं
 नाम न प्रशस्तमित्यर्थः । यद्वा, परिपूर्वीं चक्षिर्वर्जनार्थः तन्नाम
 किं चक्षि परिचक्ष्यं परिवर्जनीयं परित्याज्यं विरुद्धार्थ-प्रति-
 पादकत्वात् स्वतएव परित्यक्तं हि तत् । शिष्टं समानं पूर्व्वेण] ।
 अन्यम् उक्त-रूप-विलक्षणं यद् वैष्णवं रूपमस्ति “एतद्”
 “वर्षः” रूपम् “अस्मात्” अस्माकं “मा अप गूहः” अवगूढं संवृतं
 मा कुरु [गूह संवरणे (भा० उ०)] अपितु तदेव रूपं प्रकट-
 यति । वैष्णवस्य रूपस्य गूहने का प्रशक्तिरिति चेत्—“यद्” यस्मात्
 त्वम् “अन्यरूप इत्” रूपान्तरमेव धारयन् “समिधे” सङ्ग्रामे
 “बभूथ” अस्माकं सहायो भवसि तस्मात् त्वयेदं गूहनं न
 कार्यमिति ॥ प्रशंसा-पक्षे तु—हे विष्णो ! “ते” तव तत् “नाम”
 “किं” “परिचक्षि” प्रख्यातं भवति ? न प्रख्यापनीयं स्वतएव
 प्रख्यातम्, अप्रख्यातम् प्रख्यापनीयम् । किं तन्नाम ? “शिपिविष्टो
 अस्मि” आविष्टोऽस्मीति यन्नाम “प्रब्रूवे” । यत एवं प्रख्यातरूप-
 स्वमतोऽस्माद् कामनाद् वैष्णवं रूपं संवृत्तं मा कार्षीः । इदानीं
 गूढरूपोऽपि “यद्” यस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायसएवेति व्यर्थमेव
 तस्य रूपस्य गूहनं “समिधे” सङ्ग्रामे “अन्यरूपः” क्षत्रिम-रूपाद्
 यदन्यद् वैष्णवं रूपं श्रौयादिलक्षणं तादृग्रूप एव “बभूथ” भवति । /

तस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायस एवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूह-
नम् । अतो बहु-तेजस्कं यद्वैष्णवं रूपं तदेवास्माकं प्रदर्शयेति
तात्पर्यार्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

शंसामिवयुनानिविद्वान् ।

तन्त्वागृणामितवसमतव्यान्

क्षयन्तमस्यरजसःपराके ॥ २ * ॥

हे “शिपिविष्ट” रश्मिभिराविष्ट ! विष्णो ! “ते” तव “तत्”
प्रसिद्धं विष्णुरिति प्रख्यातं नाम “अर्थः” स्वामी स्तुतीनां
हविषां वा तथा “वयुनानि” ज्ञातव्यान्वर्थजातानि† “विद्वान्”
जानन् यच्च “हव्यम्” आङ्गान-योग्यं नाम अहम् “अद्य” इदानीं
प्रशंसामि प्रकर्षेण स्तौमि । “तवसं” प्रवृद्धं‡ तं “त्वा”
त्वां विष्णुम् “अतव्यान्” अतवीयान्॥ अष्टवतरोऽहं “गृणामि”
स्तौमि । कीदृशम् ? “अस्य” “रजसः” लोकस्य “पराके” दूर-
देशे क्षयन्तं निवसन्तम् ॥ २ ॥

● ऋ० वे० ५, ६, २५, ५ ।

† ‘वयुनानि’—नामाति—इति वि० ।

‡ ‘तवसं’—बलवन्तस्—इति वि० ।

॥ ‘अतव्यान्’—यः स्यापठितुं न शक्यते सोऽतव्यः—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २   २ २   ३
वषट्तेविष्णवासआकृणोमि

१ २   ३ २
तन्मेजुषस्वशिपिविष्टहव्यम् ।

१ २   ३ २ ३   १ २
वर्द्धन्तुत्वासुष्टुतयोगिरोमे

३ १ २   ३ २ २   १ २
यूयम्पातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ * ॥ ४

हे “विष्णो !” “ते” तुभ्यं “आसः” आस्तात् “आ” अभि-
मुखं “वषट् कृणोमि” वषट्कारेण हविर्याचयामि । हे शिपि-
विष्ट” शिपयो रश्मयस्तैराविष्ट ! विष्णो ! “तत्” वषट्कृतं
“मे” मदीयं “हव्यं” हविः† “जुषस्व” सेवस्व । “सुष्टुतयः”
शोभन-स्तुत्यात्मिकाः “गिरः” वाचश्च “त्वा” त्वां “वर्द्धन्तु” वर्द्ध-
यन्तु । हे विष्णो “यूयं” [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा,] भव-
दादयो देवाः सर्वे “स्वस्तिभिः” अविनाशिभिः “नः” अस्मान्
“सदा” सर्वदा “पात” रक्षत ॥ ३ ॥ ४

५   ३ २ २   ४ २   १
॥ गौरीवितम् ॥ किमित् । तेवाश्चि । णोपरिचा ।

१ २   २   २   १ २   २ २
क्षिनामप्रयदवक्षेशिपिविष्टोअस्माश्चि । मावर्षाआ ३ १

* ऋ० वे० ५, ६, २४, ७ ।

† ‘हव्यं’—चर-पुरोडाशादि लक्षणम्—इति वि० ।

^४ २३ । ^२ स्रदपगूक्षतद्या^१ ५ दन्या । ^१ रूपः ^२ समा^{४२} ३२ ३यि । ^{४२} ये
^५ बोवा । ^४ भूपूथो^५ ६ चायि ॥ (१) ^५ प्रतत् । ^{३२ २} ते आ^४ ३ । ^४ द्यशि
^५ पिवायि । ^१ दृहव्यमर्थः ^२ शः ^२ सामिवयुनानि^२ विद्वा २ ३ न् ।
^२ तान्वागृणा^२ ३ १ २ ३ । ^४ मितवसमतव्यान्^२ चापूयन्ताम् । ^१ आ
^२ स्यरजा ३ १ २ ३ । ^४ सः ^५ पोवा । ^४ रा ^५ ५ को ६ चायि ॥ (२)
^५ वयट् । ^{३२ २} तेवा^{४ २ ५} ३यि । ^{१ २} ष्वास^२ आ । ^२ कृणोमितन्म^२ जूषस्व
^१ शिपिविष्ट^१ द्यव्या^२ २ ३म् । ^१ वार्द्धन्तु^२ त्वा^२ ३ १ २ ३ । ^२ सुष्टु^२ तयोगि
^{२ २} रोमेयू^१ पूयम्मा । ^२ तासुवस्ता^४ ३ १ २ ३यि । ^४ भिः ^२ सोवा । ^४ दा^४ ५
^५ नो^५ ६ चायि (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१ प्र० ३ अ० ६ सा० ।

† 'उक्तो वाजपेयः'—इति वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डः—

वायोऽशुक्रोऽयामीति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ३ १ २
वायोऽशुक्रोऽयामीतिमध्वोऽग्रन्दिविष्टिषु ।

१ २ ३ १*२   ३ १ २ ३ १ २
आयाहिसोमपीतयेस्पर्हादेवनियुत्वता ॥ १ ॥

हे “वायो !” तुभ्यं “शुक्रः” ‡ दीप्तोऽहं “मध्वः” मधुरं सोम-
रसं [कर्मणि षष्ठी (२, ३, ६५)] “अग्रम्” इतरेभ्यः पूर्वम्णा
“अयाभि” प्रापयामि [अयतिरन्तर्भावित-ख्यर्थः] । किमर्थम् ?
“दिविष्टिषु” दिवो द्युलोकस्थेष्वणेषु सत्सु, हे “देव” वायो !
“स्पर्हाः” सृष्टृणीयस्त्वं “नियुत्वता” नियुद् वायोः प्रतिनियतो-
ऽश्वः §, तेन साधनेन “आयाहि” “सोमपीतये” सोमपानाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
इन्द्रश्चवायवेषाँसोमानाम्पीतिमर्हयः ।

१ १ २   २ २   १ २ ३   ३ १ ३ २
युवाँहियन्तीन्द्रवोनिम्नमापोनसाध्वप्रक ॥ २ ॥

* ‘इदानीं राजसूयउच्यते’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, ७, २३, १ ।

‡ ‘शुक्रः सोमउच्यते’—इति वि० ।

§ ‘अग्र’—प्रधानभूतम्—इति वि० ।

§ ‘नियुत्तो वायोः’—इति निघण्टावश्वनामसु (१, १५, १०) प्राडादिति भावः ।

॥ ऋ० वे० ३, ७, २३, १ ।

हे “वायो” त्वम् “इन्द्रश्च” “एषां” गृहीतानां सोमानां
 “पीति” पानम् “अर्हथः” । “युवां” “इन्द्रवः” वाप्युदकाः
 सोमाः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति “निम्न” स्वात-प्रदेशम् “आपः न
 सध्राक्” उदकानि यथा सहैव गच्छन्ति तद्वत् सर्वे सोमा युवां
 “यन्ति हि” ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ १ २

वायविन्द्रश्चशुष्मिणासरथश्शवसस्पती ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

नियुत्वन्तानञ्जतयआयातस्सोमपीतये ॥ ३ * ॥ ५

हे “वायो !” त्वम् “इन्द्रश्च” “शवसः” बलस्य “पती”
 पालयितारौ अतएव “शुष्मिणा” बलवन्तौ “नियुत्वता” नियुत्-
 सञ्ज्ञाश्ववन्तौ युवां “सरथ” समानमेव रथमारुह्येति शेषः ।
 “नः” अस्माकम् “ऊतये” रचनाय “सोमपीतये” सोम-पानाय
 च “आयातम्” आगच्छन्तः [यद्वा, सरथमधितिष्ठन्तमारुह्य
 चायातमिति वाक्य-द्वयम्] ॥ ३ ॥ ५

अधक्षपेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २

अधक्षपापरिष्कृतोवाजा अभिप्रगाहसे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

यदीविवस्सतोधियोद्धरिर्हिन्वन्तियातवे ॥ १ † ॥

“क्षपा” [“सुपां सु-लुगिति (७, १, ३८) पञ्चम्या आकारः]
 क्षपाया रात्रेः “अथ” अनन्तरं प्रातःकाले “परिष्कृतः” [भूष-
 णार्थे “सम्पर्युपेभ्यः (६, १, १३७)”—इति करोतेः सुङागमः]
 अङ्गिरलङ्कृतः [यद्वा, क्षपयित्वां सेनायामलङ्कृतः] सन् हे सोम !
 त्वं “वाजान्” अन्नानि बलानि च “अभि” लक्ष्य “प्र गाहसे”
 प्रगच्छसि । “विवस्वतः” परिचरणवतः यजमानस्य* “धियः”
 कर्म-साधन-भूता अङ्गुलयः “हरि” हरितवर्णं त्वामंशं
 “यातवे” पात्राण्यभिगमनाय “यदि” “हिन्वन्ति” प्रेरयन्ति
 तर्हि सवनानि गच्छसीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२

३२३ १२३ १२

तमस्यमर्ज्यामसिमदोयइन्द्रपातमः ।

१२ २२३ १ १३२३२ ३१ २३१२

यङ्गावआसभिर्द्धुःपुरानूनञ्चसुरयः ॥ २ ॥

“अस्य” सोमस्य “त” रसं “मर्ज्यामसि” मर्जयामः शोध-
 यामः अलङ्कुर्मी वा “यः” “मदः” मदकरः रसः “इन्द्रपातमः”
 इन्द्रेणात्यन्तं पीतो भवति । किञ्च “गावः” गन्तारः “सुरयः”
 स्तीतारः “पुरा च” “नूनं” इदानीं च “यं” सोम-रसम् “आ-
 सभिः” आस्यैः “द्धुः” धारयन्ति च पिबन्तीति यावत् [यद्वा,
 ‘गावः’ धेनवः ‘यं’ सोमं तृणादिष्ववस्थितम् ‘आसङ्गिः’ आस्यैः
 ‘द्धुः’ धारयन्ति तृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ २ ॥

* ‘विवस्वतः—आदित्यस्य’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ४, २५, १ ।

अथ तृतीया ।

१८ २८ ३ १ २ ३ २ ३ क २८

तङ्गाथयापुराण्यापुनानमभ्यनूषत ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

उतोऽकृपन्तधीतयोदेवानान्नामविभ्रतीः ॥ ३ * ॥ ६

“पुनानं” पूयमानं सोमं “पुराण्या” पुराकृतया “गाथया” स्तुत्या “अभि अभ्यनूषत” स्तोतारोऽभिरुचन्ति [तु स्तवने (अदा० प०), लुङि रूपम्] । “उतो” अपिच “नाम” कर्मार्थं नमनं “विभ्रतीः” विभ्राणाः “धीतयः” अङ्गुलयः “देवानां” सोम-रूप-हविः-प्रदानाय “कृपन्त” कल्पयन्ति समर्था भवन्ति ॥ ३ ॥ ६

अश्वन्नत्वेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ २ १ ३ १ २ ३ १ २ २ ८

अश्वन्नत्वावारवन्तंवन्द्याअग्निन्नमोभिः ।

३ १ २ ३ १ २

सम्माजन्तमध्वराणाम् ॥ १ † ॥

“अध्वराणां” यज्ञानां “सम्माजन्तं” सम्माट्-स्वरूपं स्वाभिनम् “अग्निं” “नमोभिः” स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा “वन्द्यै” वन्दितुं प्रवृत्ता इति शेषः । अग्निर्दृष्टान्तः—“वारवन्तं” वाल-युक्तम् “अश्वं न” अश्वमिव अश्वो यथा वालेन बाधकान् मशक-मच्छिकादीन्

* ऋ० वे० ७, ४, २५, ४ ।

† ऋ० ऋ० १, १, २, ७ (१भा० १२० पृ०)=ऋ० वे० १, २, १२, १ ।

परिहरति, तथा त्वमपि ज्वालाभिरस्मद्विरोधिनः परिहरसी-
त्यर्थः । [वारवन्तं—मनुष्यः पित्वादनुदात्तत्वम् ; घञो जित्वा-
दाद्युदात्तो वार-शब्दः, “कर्षात्त्वतः (६, १, १५८)” —इति
अन्तोदात्तत्वं व्यत्ययेन प्रवर्त्तते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १३ २२ ३ १ २ ३ १ २
सघानःसुनुःश्वसापृथुप्रगामासुशेवः ।

३ २ ३ १ २
मीढ्वां अस्माकम्बभूयात् ॥ २ * ॥

“स घ” स एवाग्निः† “नः” अस्माकं “सुशेवः” सुसुखो
भवत्विति शेषः । कीदृशः ? “श्वसा” बलस्य श्वसः “सुनुः”
पुत्रः [विभक्ति-व्यत्ययः] “पृथुप्रगामा” पृथु-प्रगमनः [प्रकर्षेण
गमनं प्रगामः हलश्च (३, ३, १२१)] —इति घञ्, पृथुः
प्रगामो यस्यासौ पृथु-प्रगामः, “सुपां सु-लुक् (७, १, ३८)” —इति
पूर्वसवर्णश्चाकारः, बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १)] किञ्च
“अस्माकं” “मीढ्वां” [मिह सेवने (भा० प०)] —इत्यस्मात्
कसु-प्रत्ययान्तो “दाश्वान् साह्वान् मीढ्वांश्च (६, १, १२)” —
इति निपातितः] कामानां वर्धिता “बभूयात्” [भवतेऽस्मान्दस-
लिटः तिङां तिङ्नी भवन्तीति तिङादेशः, यासुट्, स्थानि-
वशावात् शबभाव-द्विवचने “भवतेरः (७, ४, ७३)” —इत्यत्वं
“तिङः (८, १, २७)” —इति निपातो भवत्वित्यर्थः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १, २, २२, २ ।

† ‘घ-इति पाठप्रमाणः’ —इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ ० १ १ ३ १ २ १ ३

सनोदूराच्चनिमर्त्यादधायोः ।

१ १ ३ ३ २ ३ १ १

पाहिसदमिद्विश्वायुः ॥ ३ * ॥ ७

हे अग्ने ! “विश्वायुः” [इण्गतावित्यस्माद् भावे एतेर्णि-
जन्तात् पुंसि, विश्वमयनं गमनं यस्येति बहुव्रीहिः, बहुव्रीहौ
विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)—इति पूर्वोदात्तत्वं व्याप्त-गमन
इत्यर्थः] स त्वं “दूराच्च” दूरेऽपि आराच्च आसन्नाद् “मर्त्यात्”
मनुष्माद् वैरिणः “नः” अस्मान् “सदमित्” सर्वदैवम्, “नि
पाहि” नितरां पालय ॥ ३ ॥ ७

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ अश्वन्नत्वा । औक्षोहायि ।

३ ५ २ १ ५ १
वारावार२३४न्ताम् । वन्दाध्या२३४हायि । अग्रायिन्न२ ३ ४ ४ ५ १ ३ ५ २ ३
मा३४ । औक्षोवा । इक्ष्वा२३४हायि । उज्जवा २ ३ ४५ २ २ २ १ ० २ ३ ४ ५ १ ३
भीः । सम्म्राज । तामध्वरा३४ । औक्षोवा । इक्ष्वा२३५ ३ २ ५ ५
४हायि । औक्षो३१२३४ । णाम् । एक्षियाईहा ॥ (१)

* ऋ० वे० १, १, २१, २ ।

† ‘इत्’—इति षट्-पूरणः—इति वि० ।

२ २ २ २ १ २ ३ ५ १ १
सघानः सा औक्षोहायि । नूःशावा २३४सा । पृथुप्रा २३४
५ १ २ २ २ ३ ४ ५ १ ३ ५
हा । गामासुशा ३४ । औक्षोवा । इहार ३४हायि ।
२ ३ ५ २ १ २ २ १ ७ ० ३ ४ ५
उज्जवार ३४वाः । मोढा ५ । स्नाकबभू ३४ । औक्षोवा ।
१ ३ ५ ३ २ ५ २
इहार ३४हायि । औक्षो ३१२३४ । यात् । एहिया ६
५ २ २ २ २ १ २ ३ ५
हा ॥ (२) सनोदूरा औक्षोहायि । चाअसार ३४हा ।
२ १ ५ १ २ ३ ४ ५ १ ३
निमार्त्तार ३४हायि । यादध्वा ३४ । औक्षोवा । इहार
५ २ ३ ५ २ १ २ १ ३ २
३४हायि । उज्जवार ३४योः । पाहिस । दामिदिश्वा ३४ ।
३ ४ ५ १ ३ ५ ३ २
औक्षोवा । इहार ३४हायि । औक्षो ३१२३४ । यूः ।
५ ५ ४
एहिया ६हा । चापूई । डा (३) ॥ १७ * ॥ [१]

१ २ ३ ५ १
॥ वारवन्तीयाद्यम् ॥ आश्वा । औक्षो २३४वा । ना
१ ३ ५ १ २ १ ३ ४ ५
त्वा । औक्षो २३४वा । वारवन्तं वन्दध्या । आग्ना । औ
५ १ २ १ २ १ २ १
क्षो २३४वा । नमोभिः सम्म्राजन्ताम् । आध्वराणाम् ।

और३होवा ॥ (१) साघा । औहोर३४वा । नाःसा ।

औहोर३४वा । नुःशवसापृथुप्रा । गामा । औहोर

३४वा । सुशेवोमीदा॥ अस्मा । काम्बभूयात् । और३

होवा ॥ (२) साना । औहोर३४वा । दूरा । औहो

र३४वा । चासाच्चनिमा । तीया । औहोर ३४वा ।

घायोःपाहिसदाम् । आयिदिश्वायूः । और ३होवा ।

होपृई । डा(३) ॥ १५ * ॥ [२] ७

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वाअसिस्पृधः ।

अशस्तिद्याजनितावृत्रतूरसित्वन्तूर्यतरुष्यतः ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्व” “प्रतूर्तिषु” सङ्ग्रामेषु “विश्वाः” सर्वाः
“स्मृधः” युद्धकारिणीः शत्रु-सेनाः “अभि असि” अभिभवसि ।

* ज० गा० २३ प्र० १ अ० १५ सा० ।

५६ ज० आ० ४, १, २, ८ (१ भा० ६२९ पृ०) = अ० वे० ६, ७, ३, ५ ।

किञ्च, हे “तूर्य्यः” शत्रूणां बाधकेन्द्र ! “अशस्तिहा” दैव्यानां मशस्तीनां हन्तासि । “जनिता” असुरेभ्यः अशस्तीनां जनयिता चासि । अतएव “विश्वतूः” सर्वस्य दाह-वर्गस्य सर्व-प्रकारेण वा हिंसिता “असि” “तूर्य्यतः” बाधकांश्च बाधमानोऽसि ॥ १ ॥

• अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

अनुतेषुअन्तुरयन्तमीयतुः

३ १ ३ २ १ ३ १ २

क्षौणीशिषुन्नमातरा ।

१ २ ३ १ २

३ १ २

विश्वास्तेस्पृधःअथयन्तमन्यवे

३ १ २ २ ३ १ २

वृत्रंयदिन्द्रतूर्वसि ॥ २ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “शष्प” बलं “तुरयन्तं” शत्रुं हिंसन्तं । “क्षौणी” द्यावापृथिव्यो “मातरा” मातरौ “शिषुं न” शिषुमिव “अनु ईयतुः” अगच्छतः, गमन-मात्रेदृष्टान्तः । किञ्च, हे इन्द्र ! त्वं “यद्” यस्मात् “वृत्रं” वृत्र-नामानं शत्रुं “तूर्वसि” हंसि । अतः “ते” तव “मन्यवे” क्रोधाय “विश्वाः” सर्वाः “स्पृधः” सङ्ग्राम-कारिण्यः सेनाः “अथयन्त” अथयिता खिन्ना भवन्ति ॥ २ ॥ ८

* ऋ० वे० ६, ७, ३, ६ ।

† ‘तुरयन्त’—शौघ-गन्तारम्—इति वि० ।

॥ अभीवर्त्तम् ॥ तुवा ३ मा३यिन्द्रप्रतूर्तिष्ठावा । आ
 भिविश्वाः । असायिस्था१र्द्धा२ः । आशस्तिद्वा३१२३४ ।
 जनितावृ । त्रतूरा१सा२रयि । तुवान्तू१र्या२ । तरू३ ।
 घ्या२३४५ । ता२३४५ ॥ (१) तुवा३तू३र्यन्तरू३थतोवा ।
 तूवंतू३र्य । तरू३घ्या१ता२ः । आनुते३शू३१२३४ । अन्तु
 रय । तमायिया१तू२ः । क्षोणायिशा१यि३शू२म् । नमा
 ३ । ता२३४५ । रा२३४५ ॥ (२) क्षोणा ३ यिशा
 ३ यि३शू३न्नमा३तरोवा । क्षोणी३शि३शू३म् । नमा३ता १ रा
 २ । वायिश्वा३स्ता३१२३४यि । स्पृध३अथय । तमान्या१
 वा२रयि । वृ३त्रा३या१दा२ । द्रतू३ । वी२३४५ । सा२३
 ४५यि(३) ॥ १८ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्यसप्तदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

यज्ञइन्द्रमिति त्वचं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा । ३

१ १ २ २

३ २ ३

३ १ २

यज्ञइन्द्रमवर्षयद्यज्ञमिव्यवर्तयत् ।

३

१ १

३ २

३ १

चक्राणोपशन्दिवि ॥ १ * ॥

“यज्ञः” यजमानैरनुष्ठेयमानो यागः “इन्द्र” देवम् “अव-
र्षयत्” [अयते हि—“इन्द्र इदं हविरजुषतावीरुधतमहो
ज्यायो कृतः”—इति] “यद्” यस्मात् “भूमि” पृथिवीं “व्यव-
र्तयत्” वृष्ट्यादि-प्रदानेन विशेषेण वर्त्तमानमकरोत् । किङ्कु-
र्वन् ? “दिवि” अन्तरिक्षे मेघम् “ओपषम्” उपेत्य शयानं
“चक्राणः” कुर्वन् [यद्वा, आत्मनि समवेतो वीर्य-विशेष ओपषः,
तमन्तरिक्षे कुर्वन्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२

१ २

३ २

३ १ २

३ २

व्याहन्तरिक्षमतिरन्मदेसोमस्यरोचना ।

२ ३

१ २ २ २

३ २

इन्द्रोयदभिनइलम् ॥ २† ॥

● ङ० आ० २, १, ३, ७ (१भा० १०१ पृ०) = ङ० वे० ६, १, १४, ५

† ङ० वे० ६, १, १४, २ ।

“सोमस्य” पानेन “मदे” हर्षे सति* “रोचना” रोचमानम्
 “अन्तरिक्षम्” अयम् “इन्द्रः” “वि अतिरन्” व्यवर्धयत्† “यद्”
 यस्मात् कारणात् “वलम्” आहत्य स्थितमसुरं मेघं वा “अभि-
 नत्” व्यदारयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३१ २ ३ १२ १२ १२ ३ २
 उद्गात्राजदङ्गिरोभ्यः आविष्कृण्वन् गुहासतीः ।

३ १ २ ३ २
 अर्वाञ्चन्नुदे वलम् ॥ ३ § ॥ ८

“अङ्गिरोभ्यः” ऋषिभ्यः ॥ वलानुचरैः पणिभिरपहृता गाः
 “उद्गात्राजत्” उद्गमयत् । किङ्कुर्वन् ? “गुहा” गुहायां विले
 “सतीः” विद्यमाना यथा न दृश्यन्ते तथा पणिभिर्निगूढास्ता गाः
 “आविष्कृण्वन्” प्रकाशयन् । अपिच पणीनामधिपतिं “वलम्”
 असुरमपि “अर्वाञ्चम्” अधोमुखं “नुदे” प्रेरितवान् ॥ ३ ॥ ८

अथ तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्वमुवः सत्रासाहं विश्वासुगीर्वायतम् ।

१ २ ३ १ २
 आचावयस्युतये ॥ १ § ॥

* ‘मदे—सोमस्य मद्यार्थम्’—इति वि० ।

† ‘वि—अन्तरिक्षम्, अतिरत्—विधिनेन प्रकारेण अन्तरिक्षं व्यापयति’—
 इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, १, १५ ३ ।

॥ ‘अङ्गिरोभ्यः—अङ्गिरो नाम देवाः’—इत्यादि वि० ।

§ ऋ० आ० १, ९, ३, ६ (१भा० २८६४०) = ऋ० वे० ६, ६, १६, २ ।

यजमानः स्तोतारं सम्बोधाह— हे स्तोतः ! “सत्रासाह”
[सत्रा-शब्दो बहु-वाची] बह्वनामभिवितारं [यद्वा, शत्रून्
स्व-बलेन सङ्गत्य जेतारं] “वः” युष्मदीयासु “विश्वासु”
“गौर्षु” सर्वेषु स्तोत्रेषु “आयतम्” विस्तृतं सर्वत्रेन्द्र एव
स्तूयते, तस्मात् तेषु “त्य” तम् “उ” [—इत्यवधारणे] तमेवेन्द्रम्
“जतये” अस्मद्रक्षणाय “आ चावयसि” [च्युङ् प्रुङ् गतो (म्वा०
आ०)] त्वदीयैः स्तोत्रैर्यज्ञं प्रत्याभिमुख्येनागमय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१२ २२ ३१ २ ३१२ २२
युष्मत्सन्तमनर्वाणो सोमपामनपच्युतम् ।

१२ ३ ११
नरमवार्यक्रतुम् ॥ २ * ॥

एवं गुणोपेतमिन्द्रमागमय्याह—“युष्म” शत्रूणां सम्प्रहारकं
“सन्तम्” अतएव “अनर्वाणम्” अन्यैरधृत-गमनं, तस्मात्
“अनपच्युतं” सङ्ग्रामेषु शत्रुभिरहिंसितं, “सोमपां” सोमस्य
पातारम्, अस्य सोमस्य मदे सति “अवार्यक्रतु” भटैरनिर्वा-
णीय-कर्त्तव्यं, “नर” सर्वस्य नेतारम् । एतादृग्गुणोपेतं तमिन्द्र
मागमयेति पूर्व्वेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^१ ^{३२७} ^{३२६१} ^९
 शिक्षाण्डन्द्रायचापुरुविद्वाञ्छचीषम ।

^१ ^२ ^३ ^९ ^{३११}
 अवानःपार्येधने ॥ ३ * ॥ १०

हे “ऋचीषम” स्तुत्या समी [यद्वा, ईष गति-हिंसादानेषु
 (भा० प०), अस्मादमः प्रत्ययः, सर्वगन्तव्य ! दर्शनीय ! वा] उक्त-
 गुणोपेत ! हे इन्द्र ! “विद्वान्” सर्व-विषय-ज्ञानवान् त्वम्
 “आ” शत्रुभ्यः आहृत्य “रायः” धनानि “नः” अस्मभ्यः
 “पुरु” बहुवारं “शिक्ष” वा प्रयच्छ [यद्वा, पुरु इति रायो विशे-
 षणम्, बहुनि धनानि प्रयच्छ । किञ्च, “पार्ये” पराः शत्रवः तत्तः
 “धने” आजिहीर्षिते शत्रु-धने “नः” अस्मान् “अव” रक्ष ;
 शत्रून् हत्वा तद्धनेनास्मान् पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १०

^९ ^५ ^{२४२५}
 ॥ सत्रासाहीयम् ॥ त्याइ४म् । उवःसत्रासाहम् ।

^५ ^{१२} ^{२२} ^१
 आइवा । विश्वास्तुगौर्षायाः२ताम् । आइच्या । वार

* ऋ० वे० ६, ६, १६, ४।

† ‘ऋचीषम—ऋचीष इति कर्मनाम, कर्मणा सम्पन्ननीयः’—इति वि० ।

‡ संहिता-पाठे तु “शिक्षा णः”—इति मूर्द्धन्-श्रुतिः तच्च “पूर्वपदात् (८, १,
 १०६)”—इति मूर्द्धन्ः ।

॥ संहिता-पाठे तु “शिक्षा”—इति दीर्घान्तः श्रूयते “द्विचोऽतस्मिन् (६, ९,
 १३५)”—इति दीर्घः ।

§ ‘पार्ये—परणीये धने—इति वि० ।

२ १ ५ २२ ३२ १ ५ ५
 ३या । सियौ३हो । वाचा३४३यि । ता२ ३ ४यो६चा
 ३ १ २ ५
 यि ॥(१) युध्मा ३ ४म् । सन्तमनर्वाणम् । ओ ६ वा ।
 १२ २ १ १ २ १
 सोमपामनपच्यूरताम् । नाराम् । आ२३वा । रि
 ५ २२ ३२ १ ५ ५ १
 यौ३हो । वाचा३४३यि । क्रार३४तो६चायि ॥(२) शि
 २ २ २ ५ ५ १ २ २
 क्षा३४ । णद्न्द्रायचा । ओ६वा । पु३४विदा३४चो
 १ १ २ १ ५ २२ ३२ २
 पा२३मा । आ२३वा । नार३ःपा । रियौ३हो । वाचा३४
 १ ५ ५
 ३यि । धार३४नो६चायि(३) ॥ ४ * ॥ [१] १०

तवत्यदिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ १ २ ३ २ ३ २७ ३ १ २ ७ १ २ २२
 तवत्यदिन्द्रियम्बहत्तवदक्षमुतक्रतुम् ।

१ १ ३ २ २ १ २ १
 वज्रं शिशानिधिषणावरेण्यम् ॥ १ १ ॥

हे इन्द्र ! “त्यत्” प्रसिद्धम् “इन्द्रियम्” इन्द्रस्य लिङ्गं
 “बहत्” प्रभूतं वीर्यं “धिषणा” स्तुतिः “शिशानि” शिशानि

* ऊ० गा० १३प्र० २२० ४पा० ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

‡ ‘इन्द्रियं-वीर्यम्’-इति वि० ।

तिष्णीकरोति । तथा “तव” त्वदीयं “दक्ष” शोषकं बलम्
 “उत” अपि च “कृतु” प्रज्ञानं बलं कर्म वा “वरेण्य” वरणीयं
 “वज्रम्” आयुधञ्च शिशाति तीक्ष्णीकरोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३१ १३१ १ ११२ ३१२
 तवद्यौरिन्द्रपौंस्यमृथिवीवर्द्धतिश्रवः ।

१३ १११
 त्वामापःपर्वतासश्चिन्विरे ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” “द्यौः” द्युलोकः “तव” “पौंस्य” बलं “वर्द्धति”
 वर्द्धयति “श्रवः” त्वदीयं यशः “मृथिवी” वर्द्धयति [वृधेर्णन्ता-
 क्तेटि शपि “इन्द्रस्युभयथा (१, ४, ११७)—इति आर्द्धधातुक-
 त्वात् “णेरनिटि (६, ४, ५१)”—इति टि-लोपः] तं “त्वाम्”
 “आपः” उदकान्यान्तरिक्षाणि “पर्वतासः च” पर्ववन्ती मेघाश्च
 गिरयश्च वा “चिन्विरे” प्रीणयन्ति स्वामित्वेन प्राप्नुवन्तीति
 वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ १२३१२ १२ १११ १११
 त्वाविष्णुर्वृक्षन्क्षयोमित्रो गृणातिवरुणः ।

१२ १२ ३२३१ २
 त्वांशर्द्धमिदत्यनुमारुतम् ॥ ३ † ॥ ११

हे इन्द्र ! “वृक्षन्” महान् “क्षयः” निवास-हेतुः “विष्णुः”
 “मित्रः” “वरुणः” च “त्वां” “गृणाति”-स्तौति । तथा “मारुत”

* ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, ४ ।

मरुत्सम्बन्धि “शर्हः” बलं “त्वाम्” “अनु मदति” तव मदमनु-
लक्ष्य पश्चात् माद्यति त्वामनुमादयति वा ॥ ३ ॥ ११

॥ सौभरम् ॥ तवाश्वादिन्द्रियम्बुद्धोवा । तवद्
क्षमुतक्रा^{१ ७}त्तू^१वज्रा^३श्म^५ । होयि । शा^३श्वा^५यिशा^१ । ति
धिषणा । वरा^५श्वा^१यि । णार^{१ ३}या^{५ ५}श्वा^{५ ५}यि ॥ (१)
तवाश्वादिन्द्रि^{५ ५}यौ^{१ ५}सियोवा । पृथिवीवर्द्ध^१तिश्वा^५स्तु
वार^१श्म^३ । होयि । आ^३श्वा^५पाः । पर्व^१तासः । वच्चा^५
यिच्चा^३श्वा^१यि । न्ना^{१ ३}यिरा^{५ ५}श्वा^{५ ५}यि ॥ (२) नुवा
श्वा^{० १}यिष्णु^५वृ^{५ ५}हन्^{१ ५}क्तयोवा । मित्रो^{१ ५}गुणा^५तिव^५रणा^{१ ७}स्तुवा^{१ ७}
श्म^१ । होयि । शा^३श्वा^५र्द्धाः । मद^१त्य । नुमा^५श्वा^३ ।
रु^{१ ५}तार^{५ ५}श्वा^{३ १ १ १ १}यि ॥ ५ * ॥ [१] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे—

नमस्तेअग्नइति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
नमस्तेअग्नोजसेगृणन्तिदेवकृष्टयः ।

१ १ १ १ १
अमैरमित्रमर्ह्य ॥ १ * ॥

“देव” द्योतमान ! हे “अग्ने !” “ते” तुभ्यं “नमः गृणन्ति”
नमस्कार-शब्दमुच्चारयन्ति । किमर्थम् ? “अोजसे” बलाय
“कृष्टयः” मनुष्याः यजमानाः अतीऽहमपि गृणामीत्यर्थः ।
त्वच्च “अमैः” बलैः “अमित्र” शत्रुम् “अर्ह्य” नाशय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ २ २ १
कुर्वित्सुनोगविष्टयेग्रेसंवेषिषोरयिम् ।

१ २ ३ १ १
उरुक्कदुरुणस्कृधि ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” त्वं “नः” अस्माकं “गविष्टये” गवामेक्षणाय
“कुर्वित्सु” बहु “रयि” धनं “संवेषिषः” सम्प्रापय “उरुक्कत्”
त्वं “नः” अस्मान् “उरु कृधि” ॥ २ ॥

* ऋ० आ० १, १, १, १ (१भा० १११ प्र०) = ऋ० वे० ६, ५, २५, ५ = य०

वे० ४, १८ ।

† ऋ० वे० ६, ५, २६, १ = य० वे० ४, ४१ ।

चथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
मानोअग्नेमहाधनेपरावर्गभारभृद्यथा ।

३ १ ३ २ ३ १ २
संवर्गसूरयिञ्जय ॥ ३ * ॥ १२

हे “अग्ने !” “नः” अस्मान्, अस्मिन् “महाधने” सङ्ग्रामे
“मा परावर्क” मा परित्याक्षीः “भारभृद यथा” भारवाही यथा
भारमन्ते परित्यजति तद्वत् “संवर्ग” शत्रुभ्यः सहच्छाद्यमानं
“रयि” धनं “सं जय” अस्मदर्थम् ॥ ३ ॥ १२

१ २ ३ १ २ ३ १
॥ जराबोधीयम् ॥ नमस्तओवा । आओजसायि ।

२ १ २ १ २
गृणान्ता२रयिदे । वक्त्रष्टायाः । अमायिरा१मा२रयि

४ ५ ३ २ २ १ २ १
त्राम् । अ । दयो३४५ई । डा ॥ (१) कुवित्सनोवा । गा

२ १ २ १ ० २ २ १
विष्टयायि । अग्रायिसा२३वे । पिषोरायायिम् । उरू

२ ४५ ५ ३ २ २ २ १
कृ१दूर३रू । णः । कृधो३४५ई । डा ॥ (२) मानोअग्ने

२ १ २ १ १ २ २ १
वा । माहाधनायि । परावा २ ३ र्गर्भा । रभृद्याथा ।

* ऋ० वे० ६, ४, २६, २ ।

† ‘संवर्ग’—संलग्नं गर्वां वर्गम्—इति वि० ।

संवा^२र्गा^{४५} १ सा^५ २ ३ रा । यि^{३१}म् । जयो ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १६ * ॥ [१] १२

अथ समस्यमन्यवद्वति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १
समस्यमन्यवैविशोविश्वानमन्तकृष्टयः ।

३ १ २ ३ १ २
समुद्रायैवसिन्धवः ॥ १ † ॥

“विशः” विशन्त्यः “विश्वाः” सर्वाः “कृष्टयः” प्रजाः “अस्य” इन्द्रस्य “मन्यवै” क्रीधाय [यहा, मन्युर्मनन-साधनं स्तोत्रं तदर्थं “सं नमन्त” सम्यक् स्वतएव प्रह्वीभवन्ति उच्चारयन्ति वा । तत्र दृष्टान्तः— “समुद्राय इव” यथा समुद्रमुदधिं प्रति “सिन्धवः” स्यन्दन-शीला नद्यः स्वयमेव नमन्ते, तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
विचिद्वृत्रस्यदोधतःशिराविभेदवृष्णिना ।

१ २ ३ १ २
वज्रेणशतपर्वणा ॥ २ ‡ ॥

* क० गा० १६५० १ अ० १ सू० १ ।

† क० आ० २, १, ५, २ (१ भा० ३२६ पृ०) = क० वे० ५, २, ८, ४ ।

‡ क० वे० ५, ८, १०, १ ।

“चित्” [—शब्दोऽप्यर्थः सच भिन्नक्रमः] “हृत्तस्य” आवरक-
स्यापि “दोधतः” अत्यर्थं भृशं वा जगत् कम्पयतः सुरस्य “शिरः”
मूर्ध्नि “शतपर्वणा” शत-सङ्क्रान्ता-पर्वणि धारा यस्य तादृशेन
“हृणिना” सेचन-समर्थेन वीर्यवता वज्रेण इन्द्रः “वि बिभेद्”
विचिच्छेद् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २   ३ २ उ ३ १ २
ओजस्तदस्यतित्विषउभेयत्समवर्त्तयत् ।

१ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रश्चर्मवरोदसी ॥ ३ * ॥ १३

“अस्य” इन्द्रस्य “तत्” “ओजः” बलं “तित्विषे” दौहिपे
[त्विष दौप्तौ (भा० उ०)] “यत्” येन ओजसा अयम् “इन्द्रः”
“उभे” “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “चर्म इव” “समवर्त्तयत्”
सम्यग् वर्त्तयति [यथा कश्चित् किञ्चित् चर्म कदाचिद् विस्तार-
यति कदाचित् सङ्कोचयति एवं तदधीने अभूतामित्यर्थः] ॥ ३ ॥ १३

अथ सुमन्नावस्तीति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सुमन्नावस्तीरन्तीह्नरी ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ८, ८, ५ ।

† नाम्न्यत्र कायेषा ऋग् दृश्यते ।

हे इन्द्र ! तव अश्वौ “सुमन्वा” शोभन-ज्ञानी* “वस्त्रौ” धन-
वन्तौ “रन्तौ” रमणीयौ “सूनरौ” सुष्ठु नेत्रौ [यद्वा, सुमन्वा
शोभन-मननीया मम स्तुतिः प्रवृत्तेति शेषः । अन्यत् समा-
नम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३१ २३ २३ १२ २२ ३१
सरूपवृषन्नागहीमौभद्रौधुर्यावभि ।

२ ३ १२ २२

ताविमाउपसर्पतः ॥ २ ॥

हे “सरूप !” हे “वृषन्” कामानां वर्षकेन्द्र ! “भद्रौ
कल्याणौ “इमौ” रथे युज्यमानौ “धुर्यौ” वह्मन-योग्यावन्तौ
“अभि आ गहि” आगच्छ अस्मद् यज्ञं प्रति शीघ्रं गच्छ “तौ”
“इमौ” अश्वौ “उप सर्पतः” त्वां सम्यक् सेवेते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

नीवशीर्षाणिमृद्वन्मध्यआपस्यतिष्ठति ।

१ २ ३ १ २ ३ १

प्रटङ्गेभिर्द्वाभिर्द्वाशन् ॥ ३ ॥ १४

* ‘सुमन्वा—सुवन्वा’—इति वि० ।

† नाप्येवा कश्चिदन्यत्र दृश्यते ।

‡ नैषादन्यत्र दृश्यते कश्चित् ।

हे ऋत्विग्जनाः ! “मध्ये” “आपस्य” रसस्य इन्द्रः “तिष्ठति” ।
किं कुर्वन् ? “दशभिः” दश-सङ्ख्याकैः “शृङ्गेभिः” अङ्गुलिभिः
हस्ताग्रैः उभाभ्यां “दिशन्” अस्मदभीष्टमर्थं प्रयच्छन् यज्ञे
तिष्ठति । हे ऋत्विग्यजमानाः ! तं पश्यत “शीर्षाणि नि मृद्व्” *
यूयमिन्द्रगमन-विषय-श्रेयांसि शिरसा धारयध्वमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ ^{२२ २ १ १} सा औचोच्चायि । ^३ मा २ ३ ४

^५ न्मा । ^३ वार २ ३ ४ चायि । ^५ स्वायिरा ३ ४ । ^{१ २} औचोवा । ^{३ ४ ५} इहा

^५ २ ३ ४ चायि । ^{२ १ ३} उज्जवार २ ३ ४ न्ती । ^५ हना ३ ४ । ^{१ २ २} औचोवा । ^{३ ४ ५}

^{१ २} इहा २ ३ ४ चायि । ^५ औचो ३ १ २ ३ ४ । ^{३ ४} रायि । ^५ एचियाई

^५ हा ॥ (१) ^{१ २ २ २ १ २} सरूपवा औचोच्चायि । ^३ षानागा २ ३ ४ चो । ^५

^{२ १} इमौभा २ ३ ४ चा । ^५ द्रौधुर्यावा ३ ४ । ^{१ २ २ २} औचोवा । ^{३ ४ ५} इहार

^५ ३ ४ चायि । ^{२ २} उज्जवार २ ३ ४ भी । ^५ ताविमौ । ^{२ २ १ २ २} ऊपसर्षा ३ ४ । ^{१ ०}

^{३ ४ ५} औचोवा । ^{१ २} इहार २ ३ ४ चायि । ^५ औचो ३ १ २ ३ ४ । ^{३ ४ ५} ताः ।

^५ एचियाई हा ॥ (२) ^{३ ४ ५} नौवशीर्षा औचोच्चायि । ^{१ २} णायिमाई

* ‘निमृद्व्’ — निमृज्जमं कुर्व’ — इति, वि० ।

^५ २३४^{११}वाम् । ^५ मध्या^१आ^२२३४^२द्वा । ^१ पस्य^२तिष्ठा^३३४ । ^{३२ ४२} औहो
^५ वा । ^{१२} इद्वा^५२३४^२द्वायि । ^{२ ३} उज्ज^५वार^२३४^२तायि । ^{२ १२ २} ष्टु^५ङ्गे भिः ।
^{१०} दाश^२भिर्द्वा^{३२ ४२ ५}३४ । ^{१३} औहो^५वा । ^{३२ १} इद्वा^२२३४^५द्वायि । ^{३२ १} औहो^२इ
^{५२} १२३४ । ^५ शान् । ^४ एहिया^५ईद्वा । ^४ चो^५पूई । ^४ डा(३)॥१४*॥[१]१४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्हं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १७ ॥

॥ इति अष्टमप्रपाठकस्य प्रथमाङ्कः* ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तरायन्ये सप्तदशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ १७ ॥

—000@000—

* ज० गा० १३प्र० २ अ० १४ सू० १ ।

† 'अष्टमस्य प्रथमोऽध्यायः, समाप्ताङ्कः'—इत्यादि वि० ।

यस्य निश्चितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेष्टरम् ॥ १८ ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

पन्यम्पन्यमिति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ १ २ ३ १ १ १ १ २
पन्यम्पन्यमित्स्तीतारआधावतमद्याय ।

१ २ ३ १ २ १ २
सोमवीरायशूराय ॥ १ १ ॥

हे “सीतारः” अभिषीतारोऽध्वर्यवः ! “मद्याय” मादयि-
तव्याय “वीराय” विक्रान्ताय “शूराय” शौर्यवते इन्द्राय “पन्यम्
पन्यम् इत्” सर्वत्र स्तुत्यमेव “सोमम्” “आ धावत” अभिगमयत
प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘इदानीमस्मीना उच्छ्रान्ते । द्विरात्र-प्रभृतयश्चाक्षणेष्टाः एकादशरात्र-पौष्णरीक-
पर्यन्ताः’—इति वि० ।

† ख० पा० २, १, २, २ (१ सा० ३०४ पृ०) = ख० वे० ४, १, २१, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ १२ ३१२ २३ १ २ ३ १२

एहृहरीब्रह्मयुजाश्रमावक्षतःसखायम् ।

१ २ ३ १२ २२

इन्द्रजीर्भिर्गिर्वणसम् ॥ २ * ॥

“ब्रह्मयुजा” ब्रह्मणा मन्त्रेण स्तोत्रेण हविषा वा युज्य-
मानौ “श्रमा” श्रमो सुखकरो शक्तौ वा “हरी” अश्वौ “इहृ”
अस्मिन् यज्ञे “सखायं” समान-ख्यानं मित्रभूतम् “इन्द्रम्”
“आ वक्षत” आवहताम् । कीदृशमिन्द्रम् ? “गौर्भिः” स्तुतिभिः
प्रख्यापित-माहात्म्यं “गिर्वणसं” गिरा सम्भक्तारं स्तुतिभिः सम्भ-
जनीयं वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३२ ३१२ २२ ३२२ ३२

पातावृत्रह्रासुतमाघागमन्नारेअस्मत् ।

१ २ ३१२

नियमतेशतमूतिः ॥ ३ † ॥ १

“सुतम्” अभिषुतं “पाता” पानशीलः [ताच्छिलिकस्तुन्
(३, २, १३५), “न लोकाव्यय (२, ३, ६८)” — इति कर्मणि
षष्ठ्याः प्रतिषेधः] “वृत्रह्रा” वृत्रस्यासुरस्य हन्ता इन्द्रः “आग-
मत्” “अ”ः [—इत्यवधारणे] आगच्छतैव, “अस्मत्” अस्मात्तः

* ऋ० वे० ५, ७, २२, २१ ।

† ऋ० वे० ५, ७, २२ १ ।

‡ ‘आ’ अ एतावुपसर्गौ — इति वि० ।

१८अ० १ख० १सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

१७७

“आरे” दूरे देशे मा भवतु । आगत्य च “गतमूतिः” बहुविध-
रक्षणः इन्द्रः “नि यमते” अस्मदीयान् शत्रून् नियच्छतु तिर-
स्करोतु [यद्वा धनान्यस्मभ्यं नियच्छतु ददातु] ॥ ३ ॥ १

१ २० १ ४ २२ १
॥ श्रौतकक्षम् ॥ पन्यम्यन्यमितोतारः । पन्यम्यन्यो

२ १ २ २ १ ४ २ १ २
वा । आश्रितोतारः । आधाव । तारः । चाः

२ १ ३ ५ १ ४ २ २ २
चाः । मादीरप्रारः ४या । सोमंवीराः । चाःहा ।

१ २ २ १ ४ २ १ ४ २ १ २
यशुरारः ४याः ४३ ॥ (१) एहहरीब्रह्मयुजै । हहरोवा ।

१ २ २ १ ४ २ १ २ १ २
ब्राह्मयुजै । शग्माव । चारः । हाःहाः । ताः

३ ५ १ ४ २ २ २ २
माखारः ४याम् । आग्निन्द्रजीर्भाश्रयिः । चाःहायि ।

१ २ १ ४ २ १ ४ २ २ २ १
गिर्वणारः ४माः ४३म् ॥ (२) पातावृत्रहातुतम् । पातावो

२ १ २ १ ४ २ १ २ २
वा । चाःहासूताम् । आघाग । मारः । चाः

२ १ ३ ५ १ २ २ २
हाश्रयि । नारेः ४आरः ४स्मात् । नायियमृताश्रयि । हा

२ १ २ १ २ १ २ १
३ चायि । शतमू २ ३ ती ३ ४ ३ः । ओ २ ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १ * ॥ [१] १

अथ आत्वाविशन्त्विति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आत्वाविशन्त्विन्दवःसमुद्रमिवसिन्धवः ।

२३ ३ १ २

नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “इन्दवः” स्ववन्तः सोमाः “त्वा” त्वाम्
“आ विशन्तु” सर्वतः प्रविशन्तु । तत्र दृष्टान्तः—“समुद्रमिव
सिन्धवः” स्यन्दन-शीला नद्यः यथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रवि-
शन्ति तद्वत् । यतएवं तस्मात् हे “इन्द्र !” “त्वा” कश्चिदपि
देवो बलेन धनेन वा “नातिरिच्यते” नातिरिक्ती भवति सामर्थ्य-
वान् त्वत्तोऽधिको नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २

विव्यक्त्यमहिनावृषन्भक्ष्सीमस्यजागृवे ।

१ २ ३ १ २

यइन्द्रजठरेषुते ॥ २ ॥

* ऊ० शा० १४प्र० १अ० १सा० ।

† ऊ० आ० ३, १, ४ (१भा० ४९६ प०) = ऋ० वे० ६, ६, १९, २ ।

‡ ऋ० वे० ६, ६, १९, २ ।

“भक्ष” पानं प्रति “महिना” महिम्ना “विव्यक्ष”
 सर्वतो व्याप्तवानसि [व्यचतेर्लिटि थलि “लिटाभ्यासस्योभयेषाम्
 (६,१,१७)”—इति सम्प्रसारणम्] हे “इन्द्र !” “यः” सोमः “ते”
 तव “जठरेषु” उदरेषु प्रविशति, तस्य पानं व्याप्तवानसीति
 शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ २ १ १ २   १ १ ०
 अरन्तइन्द्रकुक्षयेसोमोभवतुवृत्रहन् ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 अरन्ध्रामभ्यइन्द्रवः ॥ ३ * ॥ २

हे “वृत्रहन्” वृत्रस्यापामावरकस्यासुरस्य मेवस्य पापस्य वा
 हन्तः ! “इन्द्र !” सोऽस्माभिर्दीयमानः ‘ते’ तव “कुक्षये”
 “अरम्” अलं पर्याप्तो भवतु ! किञ्च, “इन्द्रवः” सर्वतः क्षरण-
 शीलाः सोमाः भवन्तु । “धामभ्यः” नानाविधेभ्यः शरीरेभ्यः
 तव तेजोभ्यो वा अरमलं पर्याप्ता भवन्तु [अनेन तेजसा हविर्भाक्
 त्वमस्तीति सूचितम् । अस्मदीयाः सोमा एव तव शरीरभूतेभ्यो
 देवेभ्य इति पर्याप्ता भवन्तु नान्यदीया इति भावः ॥ ३ ॥ २

१ १ २   २ १ २   १ १
 ॥ आष्टादध्रम् ॥ आत्वाविशन्विन्द्रवः । ऐयाद्वा

^{१ २}यि । ^{१ २}समुद्राश्माश्चि । ^{२२}वसायिन्वाश्वाश्चि । ^{१ २}ऐयाश्चि
^२हायि । ^{१ २}नत्वामाश्चिन्द्राश्चि । ^{१ २}तिरायिद्याश्ताश्चि ।
^{१२}ऐयाश्चिहायि । ^{१ २}नत्वामाश्चिन्द्राश्चि । ^{१ २}तिरायिद्याश्ता
^{२२}श्चि । ^{२२}ऐयाश्चिहाश्चि ॥ (१) ^{२ १ २ १२ २}विव्यक्यमहिनावृषन् ।
^{१ २}ऐयाश्चिहायि । ^{१ २}भक्षाश्माश्चि । ^{१ २}स्यजागश्वाश्चि ।
^{१२}ऐयाश्चिहायि । ^{१ २}यत्रायिन्द्राश्जाश्चि । ^{१ २}ठरायिषूश्ताश्चि
^{१२}यि । ^{१२}ऐयाश्चिहायि । ^{१ २}यत्रायिन्द्राश्जाश्चि । ^{१ २}ठरायिषू
^{१२}ताश्चि । ^{१२}ऐयाश्चिहाश्चि ॥ (२) ^{१ २ १ २२}अरन्तइन्द्रकुक्षये ।
^{१२}ऐयाश्चिहायि । ^{२ १ २}सौमोभाश्वाश्चि । ^{१ २}तुवार्त्ताश्चिहाश्चि ।
^{१२}ऐयाश्चिहायि । ^{१ २}अरान्वाश्माश्चि । ^{१ २}भ्यत्रायिन्दाश्वाश्चि ।
^{१२}ऐयाश्चिहायि । ^{१ २}अरान्वाश्माश्चि । ^{१ २}भ्यत्रायिन्दाश्वाश्चि ।
^{१२}ऐयाश्चिहाश्चि । ^१ओश्चि ४५ई । ^१डाश्चि ॥ २ * ॥ [१]

॥ उद्वृण्वीयम् ॥ आत्वाविशन्विन्दवआ । समुद्राः ।

मिवसिन्धारश्वाः । नत्वारश्चोशयि । आरश्चिन्द्रा ।

तिराशयिच्याश्तायि । नत्वामारश्चिन्द्रा । तायिराश्

उवाश् । उप । च्याऽरतोश्चहायि ॥ (१) विव्यच्युमहि

नावृषन्ना । भक्ष्मीमस्यजागरश्वायि । यआरश्चोशयि ।

द्रारश्जा । ठराशयिषूश्तायि । यइन्द्राश्चुजा । ठारा

श्उवाश् । उप । षूऽरतोश्चहायि ॥ (२) अरन्तइन्द्रकु

क्षयआ । सीमोभवतुवृत्रारश्हान् । अरारश्चोशयि ।

धारश्मा । भ्यआशयिन्दाश्वाः । अरन्धारश्चमा । भ्य

आश्उवाश् । उप । दाऽरवोश्चहायि (३) ॥ १॥ [२] २

अथ जराबोधेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ १ २
जराबोधतद्विविड्विशेविशेयज्ञियाय ।

१ २ ३ १ २ ३ २
स्तोमं रुद्राय दृशीकम् ॥ १ * ॥

हे “जराबोध” जरया स्तुत्या बोध्यमान ! हे अग्ने ! “विशे
विशे” तत्तद्यजमान-रूप-प्रजानुग्रहार्थं “यज्ञियाय” यज्ञ-सम्ब-
न्धनुष्ठान-सिद्ध्यर्थं “तद्” देवयजनं “विविड्वि” प्रविश । यज-
मानोऽपि “रुद्राय” क्रूरायाग्नये तुभ्यम् । कीदृशम् ? “दृशीकम्”
दर्शनीयं समीचीनं स्तोत्रं करोतीति शेषः [अत्र यास्क एवं
व्याख्यातवान्—“जरा स्तुतिः जरतेः स्तुति-कर्मणस्तां बोध, तथा
बोधयितरिति वा ; तद्विविड्वि तत् कुरु, मनुष्यस्य मनुष्यस्य
यजनाय । स्तोमं रुद्राय दर्शनीयम् (निरु० दे० ४८)” —इति ॥ १॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २
सनोमद्वा अग्निमानोधूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः ।

३ १ २ २ २
धिमेवाजायहिन्वतु ॥ २ † ॥

* ङ० आ० १, १, १, ५ (१भा० ११६ पृ० = ङ० वे० १, २, १३, ५ ।

† ङ० वे० १, २, २४, १ ।

“सः” अग्निः “नः” अस्मान् “धिये” कर्मणे “वाजाय”
 अन्नाय च “ह्रित्वतु” प्रीणयतु । कौटुशः ? “महान्” [संहितायां
 नकारस्य ह्रत्वानुनासिकावुक्तौ] गुणाधिकः “अनिमानः” [न-
 विद्यते निमानोऽस्येति बहुव्रीहौ “नञ्सुभ्याम् (६, २, १७२)”—
 इत्युत्तर-पदान्तोदात्तत्वम्] निमान-वर्जितः अपरिच्छिन्नइत्यर्थः,
 “धूमकेतुः” [बहुव्रीहौ पूर्वपदपक्षतिस्वरत्वम् (८, २, १) धूमेन
 ज्ञाप्यमानः* “पुरुषन्दः” [चदि आह्लादने दीप्तौ च (भ्रा० प०)
 अस्मात् “स्फाग्नितञ्चि (उ० २, १३)”—इत्यादिना कर्त्तरि
 रक्, पुरुषासौ चन्द्रश्च समासान्तोदात्तत्वम् “ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे
 मन्त्वे (६, १, १५१)”—इति सट्, तस्य युत्वेन शकारः] बहु-
 दीप्तिरित्यर्थः [धिये—“सावेकाचः (६, १, १६८)”—इति
 चतुर्थ्या उदात्तत्वम् । ह्रित्वतु—हविः-प्रीणनार्थम् “इदितो नुम्
 धातोः (७, १, ५८)”—इति नुम्] ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
 सरेवाद्भवविप्रपतिर्देव्यःकेतुःशृणोतुनः ।

३ २ ३ २ ३ १ २
 उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ ३ ॥ ३

* ‘धूमकेतुः—धूमध्वजः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, २, २४, २१ ।

“सः” “अग्निः” “उक्थेभिः” स्तोत्रैर्गुक्तान् “नः” अस्म-
दीयान् “शृणोतु” । तत्र दृष्टान्तः—“रेवान् इव” यथा धनवान्
वन्दिनां स्तोत्रं शृणोति, तद्वत् [एतत्तदोः (६, १,
१३२)]—इति सोर्लोपः) “रथेर्मती बहुलम् (६, १, ३४
वा०)”—इति सम्प्रसारणं परपूर्वत्वम्, “आद्गुणः (६, १,
८७)”, “कृन्दसोरः (८, २, १५)”—इति मतुपो वत्वम् “रे-
शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १, १७६ दा०)”—इति
मत्तुप उदात्तत्वम्] । कीदृशः ? “विश्वपतिः” [“परादिश्छन्दसि
बहुलम् (६, २, १८८)” —इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] प्रजा-पालकः
“दैव्यः” देवानां सम्बन्धी [“अग्निर्वै देवानां होता”—इति
श्रुत्यन्तरात्] “केतुः” दूतवत् ज्ञापकः । “अग्निर्वै देवानां दूत
आसीत्”—इति श्रुतेः] “बृहद्भानुः” (बहुप्रोहो प्रकृतिस्वरत्वम्
(८, २, १)] प्रौढरश्मिः ॥ ३ ॥ ३

॥ जराबोधीयम् ॥ जराबोधोवा । तादिविड्ढायि ।
विशायिवा२३यिषे । यज्ञियाया । स्तोमा२रुद्रा२३या ।
दृशीको३४३ई । डा ॥ (१) सनोमद्दोवा । आनिमानाः ।
धूमाका२३यितू । पुरुश्चान्द्राः । धियेवा१जा२३या ।

१८ख० १८ख० १स०] उत्तरार्द्धिकः ।

१८५

५ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हि । न्वती३४५ई ॥ (२) सरेवा०ओवा । वाविश्यता
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यिः । दैव्याःकारश्यितूः । शृणोतूनाः । उक्थायिरा१
 ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १
 ग्रा२श्यिवू । चत् । भानो३४५ई । डा(३) ॥ ५ * ॥ १] ३

अथ तद्दीगायेति ढचाळकं चतुर्थं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 तद्दीगायसुतेसचापुरुक्षतायसत्वने ।

२ ३ १ १ १ १ १ १ १ १
 शंयङ्गवेनशाकिने ॥ १ ३ ॥

हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “सुते” अभिषुते सोमि सति “पुरु-
 क्षताय” बहुभिर्यजमानैराहुताय “सत्वने” शत्रूणां सादयिचे
 [युद्धा, धनानां सन्निधे दात्रे इन्द्राय “तत्” स्तोत्रं “सचा” सह
 संहता भूत्वा “गाय” गायत “यत्” स्तोत्रं “शाकिने” शक्तिमते
 इन्द्राय “शं” सुखकरं तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* क० मा० १४५० १ख० ५सा० ।

† ‘द्वितीयमतिरिक्तकोटं’ सदासाक्षीयम्, तृतीयं सागौषधम्—इति वि० ।

‡ क० मा० १, १, १, १ (१भा० २८८ पृ०) = ऋ० वे० ४, ७, २५, २ ।

(२४)

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ ३

नघावसुर्नियमतेदानंवाजस्यगोमतः ।

१ ३ १ ३ १ ३ १ २

यत्सोमुपश्रवद्भिरः ॥ २ * ॥

“वसुः” वासयिता † स इन्द्रः “गोमतः” बहुभिर्गोभि-
र्युक्तस्य “वाजस्य” अश्वस्य बलस्य वा “दानं” प्रदानं “न घ”
न खलु ‡ “नियमते” नियच्छति उपरतं करोति. “यद्”
यदि “सो” ¶ “गिरः” अस्मदीयाः स्तुतीः “उपश्रवत्” उपशृणु-
यात् स्तोत्र-श्रवणे सति सर्वदा ददातीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

कुविक्स्यप्रहिव्रजङ्गोमन्तन्दस्युच्चागमत् ।

१ २ ३ १ २

शचीभिरपनोवरत् ॥ ३ § ॥ ४

“कुविक्स्य” [कुवित् बहु शस्यति हिनस्तीति] कुवित्सो नाम
कसित् तस्य स्वभूतं “गोमन्तं” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “व्रजः” गोष्ठि-
“दस्युच्चा” दस्यूनामुपपन्नयितृणां हन्ता इन्द्रः “प्रागमत्” प्रका-
र्षणं गच्छति “हि” यस्मात् “शचीभिः” आत्मीयैः कर्मभिः प्रजा-

* ऋ० वे० ४, ७, २५, ३ ।

† ‘वसुः—प्रशस्त-धनः’—इति वि० ।

‡ ‘न घ—नकारः प्रतिषेधार्थः, घकारः पद पूरणं’ इति वि० ।

¶ ‘सोम्—इति पद पूरणं’—इत्यपि वि० ।

§ ऋ० वे० ४, ७, २४, ४ ।

भिर्वा 'नः' अस्माकं ता गाः "अप वरत्" निगूढास्ता अपा-
वृणोत् ॥ ३ ॥ ४

॥ मागीयवाद्यम् ॥ तद्वौद्धोवा । गायार । सुता
यिसार३४चा । पुरुहता । यसात्वाशना२यि । शंयत् ।
हा । औद्धोयि । गार३४वायि । नारशा२३४ औद्धो
वा । ए३ । किने२३४पु ॥ (१) नघौद्धोवा । वासूरः ।
नियामार३४तायि । दानंवाज । स्यगोमाश्रा२ः । य
त्सीम् । हा । औद्धोयि । जर३४पा । आ२वा२३४
औद्धोवा । ए३गिरा२३४पुः ॥ (२) कुवौद्धोवा । सास्य
२ । प्रद्धिवा२३४जाम् । गोमन्तन्द । स्युद्वागा१मा२त् ।
शची । हा । औद्धोयि । भा२३४यिरा । पारनार३
४ औद्धोवा । ए३ । वरार३४पुत् (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अथेदंविष्णुरिति षड्चात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २७ ५ १ २ ३ १२ १२ ३ २
इदंविष्णुर्विचक्रमेन्नेधानिदधेपदम् ।१ २ ३ २
समूढमस्यपांसुले ॥ १ * ॥

“विष्णुः” त्रिविक्रमावतारधारी “इदं” प्रतीयमानं सर्वं जगदुदिश्य “नेधा” त्रिभिः प्रकारैः “पदं नि दधे” स्वकीयं पादं प्रक्षिप्तवान् । “अस्य” विष्णोः “पांसुले” धूलि-युक्ते पाद-स्थाने’ “समूढम्” इदं सर्वं जगत् सम्यगन्तर्भूतम् [सिधमृग्यास्त्रेनैवं व्याख्याता—“विष्णुः विशतेर्वा व्यञ्जतेर्वा ॥ * * * ॥ यदिदं तद् विक्रमते विष्णुस्त्रिधा निधत्ते पदं त्रेधा भावाय पृथिव्यामन्तरिक्षे दिव्येति श्रक्तपूणिः । समारोहणे विष्णुपदे गयशिरसीत्योर्ण-वाभः । समूढमस्य पांसुलेऽप्यायनेऽन्तरिक्षे पदं न दृश्यते अपि वोपमायै स्यात् समूढमस्य पांसुल इव पदं न दृश्यत इति । पांसवः पादैः सूयन्त इति वा पन्नाः शिरत इति वा पंसनीया भवन्तीति वा (निर० दे० ६, १८)”—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १८ २२ ३ १ २ ३ १८ २२
त्रौणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गीपाअदाभ्यः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
अतोधर्माणिधारयन् ॥ २ * ॥

“अदाभ्यः” [द्विभेः “ऋ-ह्रस्वो ण्यत् (३, १, १२४)”—इति ण्यत्, नञ्-समासः अव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २)] केनापि हिंसितुमशक्यः “गोपाः” सर्वस्य जगतः रक्षकः “विष्णुः” पृथिव्यादि-स्थानेषु अत एतेषु “त्रौणि” “पदा” पदानि “विचक्रमे” । किङ्कर्तव्यम् ? “धर्माणि” अग्निहोत्रादीनि “धारयन्” [शपः पित्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४) शतस्य ल-सार्वाधातुक-स्वरेण (६, १, १८६) स एव शिष्यते] पोषयन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
विष्णोःकर्माणिपश्यतयतोव्रतानिपश्यशे ।

१ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रस्ययुज्यःसखा ॥ ३ † ॥

हे ऋत्विगादयः ! “विष्णोः” “कर्माणि” वीर्याणि “पश्यतः” “यतः” यैः कर्मभिः “व्रतानि” अग्निहोत्रादीनि “पश्यशे” सर्वे यजमानः स्पृष्टवान् [सप्त बाधन-स्पर्शनयोः (भा० ७०),

● ऋ० वे० १, २, ७, ३—य० वे० ३४, ४२ ।

† ऋ० वे० १, २, ७, ४—य० वे० ६, ४—८, १२ ।

लिटि दिर्भावे, “शपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)” — इति प्रकारः
 शिष्यते सकारो लुप्यते, यङ्त्तयोगादनिघातः (८, १, ६६)]
 विष्णोरनुग्रहादनुतिष्ठतीत्यर्थः । तादृशः विष्णुः “इन्दस्य”
 “युज्यः” योग्यः [युजेर्बाहुलकात् क्यप् (३, १, १२१), किस्वाद्
 गुणाभावः (१, १, ५), क्यपः पिस्वात् अनुदात्तत्वम् (३, १,
 ४), धातु-स्वरः (६, १, १६२)] अनुकूलः सखा भवति
 विष्णोरिन्द्रानुकूलं च “त्वष्टाहृत पुत्र इत्यनुवाके “अथवैतर्हि
 विष्णुरित्यादि बहुना प्रपञ्चेन तैत्तिरीया आमनन्ति] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१२ २२ ३ १ २ १ २ २२ १ १ २
 तद्विष्णोः परमम्यदसदापश्यन्तिस्वरयः ।

३ २ ३ १ ३ १ २
 दिवौवचक्षुराततम् ॥ ४ * ॥

“सूरयः” विद्वांसः ऋत्विगादयः “विष्णोः” सम्बन्धि “परमम्”
 उत्कृष्टं तच्छास्त्र-प्रसिद्धं “पदं” स्थानं शास्त्र-दृष्ट्या “सदा”
 [“सर्वैकान्य (५, ६, १५)” — इति दा-प्रत्ययः, “सर्वस्य सोऽन्यतर-
 स्यान्दि (५, ३, ६)” — इति सर्व-शब्दस्य स-भावः व्यत्ययेनाद्युदा-
 तत्वम्] । सर्वदेत्यर्थः “पश्यन्ति” । तत्र दृष्टान्तः — “दिवि इव”
 [“जङ्घि दम्प (६, १, १७१)” — इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वम्,
 इवेन विभक्त्यलोपः] पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वञ्च (२, ४, ७१वा०) —
 इति, तदेव शिष्यते आकाशे यथा “आततम्” [तनोतेः कर्मणि
 क्तः, “यस्य विभाषा (७, २, १५)” — इति इट्-प्रतिषेधः, “अनु-

दाक्षीपदेश (६, ४, ३०)—इत्यादिना न-लोपः, कदुत्तरपद-
प्रकृतिस्वरत्वे (६, २, १३८) प्राप्ते “गतिरनन्तरः (६, २, ४८)”
—इति गतेरुदात्तत्वम्] सर्वतः प्रसृतं चक्षुर्विरोधाभावेन
विग्रहं पश्यति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१२ २२ ३१ ३ ३२ ३ १ २
तद्विप्रासीविपन्युवोजागृवाःसःसमिन्धते ।

२ ३ १ २ २ २ २
विष्णोर्यत्परमम्यदम् ॥ ५ * ॥

पूर्वीकं “विष्णोः” “यत्” “परमं पदम्” अस्ति, “तत्”
पदं विप्रासः [“आज्जखेरसुक् (७, १, ५०)] मेधाविनः “समि-
न्धते” सम्यग् दीपयन्ति । कौटुशः ? “विपन्यवः” [स्तुत्यर्थस्य-
पनेर्बाहुलक औणादिको यु-प्रत्ययः, तच्च प्रत्ययस्वरः (३, १, ३)]
विशेषेण स्तोतारः “जागृवांसः” [जागृ निद्राक्षये (अ० १० प०),
लिटः कसुः, क्रादि-नियमात् प्राप्तस्येटी “वखेकाजाद् घसाम्
(७, २, ६७)”—इति नियमान्वितवृत्तिः] शब्दार्थयोः प्रमाद-राहि-
त्येन जागरूका इत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ २ १ १ ३ २
अतोदेवाचवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे ।

३ १४ ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ ६ † ॥ ५

* ऋ० वे० १, १, ७, ६ = य० वे० २४, ४४ ।

† ऋ० वे० १, २, ७, १ ।

१८अ॥२ख०२सू०१॥ उत्तरार्चिकः ।

१८३

१८ २ २८ ४८ ५ १२ ५ २ ३
तानिपस्या३४ । औहोवा । इह्वा२३४हायि । उज्जवा२

५ २ १ २ १७ २ २८ ४८ ५ १२
३४हायि । इन्द्रस्य । यजियःसा३४ । औहोवा । इहा

५ २८ २ ४८ ५ ४
२३४हायि । औहो३१२३४ । खा । एहियाईहा । हो

पूई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

अथ मोषुत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २८ ३ १ २ ३२३ ३ १८ २८
मोषुत्वावाघतश्चनारेअस्मन्निरीरमन् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १८ २८
आरात्तादासधमादन्नआगहोहवासन्नुपश्रुधि ॥१॥

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वां “वाघतश्च न” ऋत्विजोऽप्येते “अस्मद्”
अस्मत्तः “आरे” दूरे “मा निरीरमन्” न नितरां रमयन्तु ।
अतस्त्वम् “आरात्तादा” दूरेऽपि वर्त्तमानः “नः” अस्मदीयं
“सधमाद्” यज्ञम् “आ गहि” आगच्छ “इह वा” अत्रापि वा
“सन्” विद्यमानः “उप श्रुधि” अस्मदीयं स्तोत्रम् उपश्रुणु ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १४प्र० १अ० ७सा० ।

† अ० आ० ३, १, ५, २ (१भा० ४८१पृ०) = ऋ० वे० ५, २, १७, १ ।

(२५)

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २

इमेहिते ब्रह्मकृतः सुते स चामधौ नमश्चासते ।

३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ ३ १ २

इन्द्रे कामञ्जरितारो वसुध्वरो रथेन पादमादधुः ॥ २ * ॥ ६

हे इन्द्र ! “ते” त्वदर्थं “सुते” अभिषुते सोमे “ब्रह्मकृतः” स्तोत्रकृतः† ऋत्विजः “मधौ न” मधुनीव “मक्षः” मक्षिकाः “सचा” सह “आसते” उपविशन्ति । अथ परोक्षस्तुतिः— “वसुध्वः” धनकामाः “जरितारः” स्तोतारः “कामम्” इष्टम् “इन्द्रे” “रथे न पादं” रथे पादमिव “आ दधुः” समर्पयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ ६

अथास्तावीति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

अस्ताविमन्मूर्ख्यम्ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

पूर्व्वीर्कृतस्य बृहतीरनूपतस्तोतुर्मेधा अद्व ज्ञत ॥ १ ॥ ॥

* ऋ० वे० ४, ७, १०, २ ।

† ‘ब्रह्मकृतः—अग्रस्य कर्तारः । अथवा ब्रह्मवैविद्यलक्षणं, तस्य कर्तारः’—इति पि० ।

‡ ‘यथा रथवाहिनिः पुङ्खाः रथस्य पादं चक्रमक्षे आदधुः, अथवा सुयुक्ते रथे आत्मीयं पादं कुर्वन् रथमागेषति’—इति पि० ।

॥ ऋ० • ६, ४, २१, ४ ।

स “इन्द्रः” “अस्तावि” अस्मदीयैः स्तोत्रैः ऋत्विग्भिर्वा स्तूयते “इन्द्राय” “पूर्व्यम्” अनादित्वात् पूर्वस्मिन् भवं “मम” मननीयं “ब्रह्म” स्तोत्रं वेदं वा “वीचत” । हे ऋत्विजः ! यूयं पठत* किञ्च “पूर्वीः” पूर्वकालीनाः “ऋतस्य” यज्ञस्य सम्बन्धिन्यः “बृहतीः” बृहतीच्छन्दका बृहत्सामानि वा “अनूषत” स्तुवत पठतेत्यर्थः । “स्तोतुः” मम “मेधाः” एवंविधाः प्रज्ञा-विशेषाः “असृक्षत” ऋत्विग्भिः विस्मृज्यताम् [यद्वा, ईश्वरेण]॥१॥

अथ द्वितीया ।

२७ ३१ ९ ३१ ९ ३ २७ २७ ३१ ९
समिन्द्रोरायोबृहतीधूनुतसञ्जीणीसमुद्ध्यम् ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ ९
संशुक्रासःशुचयःसङ्गवाशिरःसोमाइन्द्रममन्दिषुः ॥२॥७

स “इन्द्रः” “बृहतीः” महान्ति “रायः” धनानि अन्नानि वा “समधूनुत” मां प्रापयत्वित्यर्थः [धूञ् कम्पने (क्रा० ७०) धातूनामनेकार्थत्वात्] । किञ्च “सञ्जीणीः” भूमीः “सम्” अधूनुत मां सम्यक् प्रापयन्तु । अपिच “सूर्यम्” सूर्यः सटशीं दीप्तिं “सम्” अधूनुत । “शुचयः” निर्मलाः “शुक्रासः” शुक्रग्रहाः इन्द्रं “सम् अमन्दिषुः” हर्षयन्ति । किञ्च “गवाशिरः” गोश्रयणाः सहिताः वा इन्द्रं सममन्दिषु हृष्टवन्त इत्यर्थः ॥ २ ॥ ७

* ‘पूर्व्यम्’—अये भवम्, ब्रह्म—ब्रह्मम्, इन्द्राय वीचत । अथवा—इत्यादि वि० ।

† “अधूनुतः”—इति ऋ० पाठः ।

‡ ऋ० वे० १, ४, २१, ५ ।

॥ ‘गवाशिरः’—गो-वीरेण सधृक्ताः—इति वि० ।

॥ सन्तनि ॥ ^{१ २ १ २ १}अस्ताच्चाउ । वायिमन्मपूश्चाउवार३ ।

^{५ १ २ २ २ २ १ २ १ २ ३}वीर३४याम् । ब्रह्मेन्द्रायवोचतपूव्विचिन्तस्ववृहतीरनूषता

^{१ १ १ १ १ २ १ १ २}२३४५ । म्नीतूर्त्वाउ । मायिधाअसा३१उवार३ । क्षा

^{५ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}२३४ता । स्नीतुर्मेधाअद्यक्षतसमिन्द्रोरायोवृहतीरधूनु०

^{३ १ १ १ १ १ १ २ १ २ १}तार३४५ । सङ्घोच्चाउ । णायिसमुद्ध३आउवा २ ३ ।

^{५ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २}रीर३४याम् ॥ (२) सङ्घोणीसमुद्धर्यसशुक्रासःशुचयः

^{१ २ २ २ १ १ १ १ २ १ २ १ २}सङ्गवागिरा२३४५ । सोमाच्चाउ । आयिन्द्रममा३१उ

^५वार३ । दीर३४पूः (३) ॥ १० * ॥ [१] ७

अथेन्द्रायसोमपातवेदिति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ १ ३ १ २ १ ३ १ २ २ २}इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघे परिषिच्यसे ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}नरेचदक्षिणावतेवीरायसदनामदे ॥ १ ' ॥

* ऊ० गा० १४ प्र० २ अ० १० सू० १ ।

+ अथर्व ५, २, १८, ३ (४ भा० ३५ १४०) = ऋ० वे० ७, ४, २४, ४ ।

हे “सोम !” “वृत्रघ्ने” वृत्रस्य हन्ते इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी
(२, ३, ६२वा०)] इन्द्रस्य “पातवे” पानार्थः* “परि विच्यसे”
परितः पातेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा । किञ्च “दक्षिणावते”
ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तद्वते, “वीराय” वीर्य-युक्तायेन्द्रार्थं
हवींषि दातुं “सदनासदे” यज्ञ-गृहे सीदते, “नरे” मनुष्यायण-
यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिविच्यसे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तत्सखायःपुरुषचंवयंयूयञ्चःसूरयः ।

३ २ ३ १ २ ३ ० ३ १ २
अश्यामवाजगन्ध्यःसनेमवाजपस्यम् ॥ २ ॥

हे “सखायः” स्त्रीतारः “सूरयः” प्रजावन्तः “यूयं वयञ्च”
यजमानाः “पुरुषचं” बहु-दीप्तिं “वाजगन्ध्या” बल-कर-साधु-
गन्धोपेतं तत्र भवं सोमम् “अश्याम” अश्लीम पिबेम । किञ्च
“वाजपस्यम्”‡ अन्न-युक्त-गृह-सहितम् [यद्वा, बलकरं सोमं
“सनेम” सन्भजेमहि सोमेन बलान्न-गृहादीनि भवन्तीत्यर्थः ॥२॥

* विवरण-नये तु ‘सोमपातवे’—इति समास-निष्पन्नमेकं पदं मत एवोक्तम्
‘सोमपातवे—सोम-पानार्थम्’—इति ।

† विवरण-मते नरे इत्यपि इन्द्रायेत्यस्य विशेषणम् तत्र एवाह—‘नरे—नराका-
राय’—इति ।

‡ “पुरुषचं यूयं वयञ्च”—इति ऋ० पाठः ।

॥ ऋ० वे० ७, ४, १४, ४ ।

§ ‘वाजपस्यम्—पान-संयुक्तं गृहम्’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ ३ १ १ ३ १ २ २

परित्य॒ह्यर्ह्यत॒ह्रिम् ॥ ३ * ॥ ८

—इतीयमृक् पूर्वमेव [छ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६७ पृ०) — उ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०)]
व्याख्याता ॥ ३ ॥ ८

॥ यज्ञाय॒ज्ञीये॒ द्वे ॥ इन्द्रा॑ऽ५य । सो॒ऽमा॒ऽपातावा॑
यि । वा॒र्च॒ध्रे॒पा । री॒ऽषायि॑च्या॒ऽसायि॑ । नरे॒ऽर॒च ।
द॒क्षार॑ऽयिणा । ऊ॒म्मायि॑ । वा॒ऽशायि॑ । वा॒यिराय॑सद
ना॒र॒सदा॑उ ॥ (१) दा॒यिता॑म् । सखा॑यः पु॒रु॒रुचं॑वयं॒यू
याम् । चा॒ऽह॒रा॒श्याः । अ॒श्या॒र॒म । वा॒जा॒र॒श्या ।
ऊ॒म्मायि॑ । धा॒श्या॑म् । साने॑मवाजपा॒र॒स्ति॒याउ ॥ (२)
याम्पा । रि॒त्य॒ह्यर्ह्यत॒ह्रिम्ब॒भुना॑ । ती॒ऽवारे॑ऽणा ।
यो॒दे॒र॒वान् । वि॒श्वार॑ऽश्वा । ऊ॒म्मायि॑ । पा॒ऽश्रायि॑ ।
मा॒दे॒नस॑ह॒गार॑ऽक्ताउ (३) ॥ २१ † ॥ [१] ८

* छ० आ० ६, २, १, ८ (१ भा० १६७ पृ०) = ऊ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०) = ऋ० वे० ७, ४, २५, १ ।

† ऊ० गा० १४ प्र० २ अ० २१ पा० ।

अथ कस्तमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१२ २२

कस्तमिन्द्रत्वावसो ॥ १ * ॥

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानमन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३१ २ ३१९ ३१२ २२ ३१२ २२

मघोनस्मवृत्रहृत्पुत्रोदययेददतिप्रियावसु ।

२११२

३१ ३ १ १

१२

तवप्रणीतो ह्यर्ह्यश्चरिभिर्विश्वातरेमदुरिता ॥ २† ॥ ८

हे इन्द्र ! “मघोनः” धनवतः “तव” त्वदर्थं “प्रिया” प्रियाणि
“वसु” वसूनि हविर्लक्षणानि धनानि “ये” जनाः “ददति” प्रय-
च्छन्ति तान् जनान् “वृत्रहृत्पु” यज्ञेषु सङ्ग्रामेषु बाधः
“चोदय” प्रेरय । हे “ह्यर्ह्यश्च” हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! तव
“प्रणीतो” प्रणीत्या प्रणयनेन च “चरिभिः” स्तोत्रभिः पुत्रा-
दिभिः सार्द्धम् “विश्वा” विश्वानि “दुरिता” दुरितानि “तरेम”
तीर्णा भवेम ॥ २ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* ऋ० णा० १, २, ४, ८ (१भा० ५७४ पृ०) = ऋ० वे० ५, ३, १८, ३ ।

† ऋ० वे० ५, ३, १८, ४ ।

‡ ‘वृत्रहृत्पु’—‘अवृत्रघेषु’—इति वि० ।

॥ ‘प्रणीतो’—‘प्रकर्षणे कर्मणा नेता’—इति वि० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

एदुमधोरिति ढत्तात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

एदुमधोर्मदिन्तरसिञ्चाध्वर्योऽन्धसः ।

१ २ ३ ३ १ २ २ २ ३ १ २

एवाहिवीरस्तवतेसदावुधः ॥ १ * ॥

हे “अध्वर्यो” अध्वरस्य नेतः ! ऋत्विक् ! “मधोः” मदकरस्य “अन्धसः” सोम-लक्षणस्यान्धस्य “मदिन्तरम्” अन्तर्यं मादयित्व-तमं सोमरसमेव “आ मिञ्च” इन्द्रार्थमाभिमुख्येन चर । “इत्” “उ” [— इत्यवधारणे] । “वीरः” “समर्थः सदावुधः” सर्वदा हविर्भिर्वर्द्धनीयः [यद्वा, सर्वदा स्व-बलस्य वर्द्धकः] अयम् “एव” इन्द्रः “स्तवते हि” स्तोत्र-शस्त्रादिभिः स्तूयते खलु । अतः कार-णात् स्तुतायेन्द्राय सोमो दातव्य इति शेषः । तस्मादासिञ्चेति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ १ ॥ ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्थातर्हरीणान्किष्टेपूर्वस्तुतिम् ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

उदानश्शश्वसानभेन्दना ॥ २ ॥ ॥२॥

* अ० आ० ४, २, ५, ५ (१भा० ७८२पृ०) = ऋ० वे० १, १, १८, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

हे “हरीणां स्यातः” हरि-नामकानामश्वानामधिष्ठातः !
 [यद्वा, हरि-नामकैरश्वैः प्रापयितः !] “इन्द्र !” “ते” त्वदीयां
 “पूर्वस्तुति” पूर्वैश्चिरन्तनैर्ऋषिभिः कृतां स्तुतिम् [उपलक्षणम्]
 इदानीन्तनैः क्रियमाणमपि स्तुतिं “न किः” न कश्चित् “शवसा”
 बलेन “उदानंश” सम्यग् व्याप्नोति [अशू व्याप्तौ (स्त्रा० आ०)
 अस्माङ्गिति “अश्रोवष (७, ४, ७२)”—इति ऋट्, छान्दसो
 द्वितीयो बुङागमः] कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किञ्च “भन्दना”
 सवः प्रार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्या वा* त्वदीयां स्तुतिं
 न कश्चिदतिक्रामति, त्वत्तो बलवान् धनी स्तुत्यो वा अन्यो
 नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
 तंवीवाजानाम्यतिमहमच्चिश्रवस्यवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥ ३ १ ॥ १०

“अप्रायुभिः” कर्मसु अप्रमाद्यमनुष्ययुक्तैः अथवा अप्रमत्ता
 एकत्र स्थित्वैव कर्म कुर्वन्ति कर्म प्रारभ्य नान्यं देशं गच्छती-
 त्यर्थः† । एवंविध-मनुष्य-युक्तैः “यज्ञेभिः” यज्ञैः एतादृश-मनुष्यै-
 र्यज्ञेय “वावृधेन्यम्” वर्द्धनीयं “वाजानाम्” अश्वानां “पति”
 स्वामिनं “वः” यष्टु-यष्टव्य-सत्त्वस्येन युष्मदीयं “तं” तादृशम्

● ‘भन्दना—वोष्टेण’—इति वि० ।

† अ० वे० ६, २, १८, ३ ।

‡ ‘अप्रायुभिः—अप्रयत्नपूर्वैभिः’—इति वि० ।

इन्द्रम् “अवस्यवः” वयमन्नकामाः सन्तः “अहमहि” आह्वयामः
[ह्यतेर्लुङि बहुलव्यन्दसि (६, १, ३४)—इति सम्प्रसार-
णम् ॥ ३ ॥ १०

॥ वामदेव्यम् ॥ ए५५ दु । म३धो३ र्मा३ ३ दि३न्तराम् ।
म । सा३यि । चा३ध्वर्यी३ अ३न्धस३ ए३वाहि । वा । औ३र३हो
ह्य३र३स्ता३र३श्वता३यि । स३दौ३हो३ । ऊ३म्मा३र । वा३ऽर
ह्यो३र३प्र३हा३यि ॥ (१) आ३ऽप्र३यि३न्द्र । स्या३ता३र३र्हा३र३री३णाम् ।
ना । कि३ष्टे३ पू३र्व्यस्तु३तिमु३दा । ना । औ३र३हो३ह्य३यि । अ
शा३र३श्वसा३ । न३भौ३हो३ । ऊ३म्मा३र । दा३ऽर३नो३र३प्र३हा
यि ॥ (२) ता३ऽपू३वः । वा३जा३र३ना३श्म्यता३यिम् । आ । ह३म
हि३अ३वस्य३वो३प्रा३यु । भा३यिः । औ३र३हो३ह्य३यि । य३ज्ञा३र३
यि३भिर्वा । वृ३धौ३हो३ । ऊ३म्मा३र । न्या३ऽर३मो३र३प्र३हा
यि३ (३) ॥ ६ * ॥ [१] १०

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
विभूतरातिविप्रचित्रशोचषमग्निमीडिष्वयन्तुरम् ।

३ १ २ २ २   १ २ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अस्य मेधस्य सोमस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ २ ॥ ११

ऋषिरात्मानं सम्बोध्य प्रेरयति— हे “विप्र” मेधाविर्!
“सोभरे” एतत्सज्जक ! ऋषे ! “अध्वराय” यागार्थम् “ईम्”
अग्निं “प्रेडिष्व” प्रकर्षेण स्तुहि । कीदृशम् ? “विभूतराति”
व्याप्तधनं प्रभूतदानं वा, “चित्रशोचिषं” चायनीय-तेजस्कं
त्रिचित्र-दीप्तिकं वा “सोमस्य” सोम-साध्यस्य “अस्य मेधस्य”
“यन्तुरं” नियन्तारं† “पूर्व्यं” चिरन्तनमिति ॥ २ ॥ ११

५ ४   ७   ४   ५   ४   ५   २ १ १ २ २
॥ सौभरम् ॥ तङ्गूर्द्ध्वाश्याऽसुवर्णरोवा । देवासो

२   १   ७   १   ३   ५   २ २
देवमरारतायिन्दधार३ । हो । न्वा२३४यिरायि । दे

१ २   ५   २   १   ३   ५ २ २   २ २
वत्राह । व्यमूर्द्ध्वा ३ । हारयिषा २ ३ ४ औद्धोवा ॥ (१)

५ ४ ३   २   ४   ५ २ ४ ५   १ २ २   १   ७
देवाश्चाश्चव्यमूर्द्धिषोवा । विभूतरतिविप्रारचायिच

१   ७   ५   १   २   ५
शोर३ । हो । चा२३४यिषाम् । अग्निमीडि । षया३

* ऋ० वे० ६, १, २८, २ ।

† यन्तुरं— गमन-शौक्यम् — इति वि० ।

२
 हाशयि । तूररा२३४औहोवा ॥ (२) अग्राशयिमाशयिडि
 ५ ४ ५ १ २ २ १ ० १ ३
 घयन्तुरोवा । अस्यमेधस्यसोमा२यास्यसो२३ । हो । भा
 ५ १२ २ ५ २ १ १ ५ ५
 २३४रायि । प्रेमध्वरा । यपू३हा३ । वारया२३४औ
 २ २ १ १ १ १
 होवा । ऊ२३४पु(३) ॥ १८* ॥ [१] ११

अथासोमस्वानइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १२ २२ २ १ २
 आसोमस्वानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्यया ।

२ ३ १ २ २ ३ २ २ ३ २ २ ३ १ २
 जनोनपुरिचम्बोर्विशङ्करिःसदोवनेषुदध्रिषे ॥ १३ ॥

इ “सोम !” “अद्रिभिः” यावभिः “स्वानः” अभिषूयमाणः
 त्वम् “अव्यया” अविमयानि “वाराणि” वालानि दशापवित्राणि
 “तिरः” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ” पवस इति
 शेषः । “हरिः” हरित-वर्णः स सोमः “चम्बोः” अधिषवण-फल-
 कयोः “विशत्” प्रविशति । तत्र दृष्टान्तः—“जनी न” यथा जनः

* ऊ० गा० १६प० १७० १८वा० ।

† ‘हम्’—इति पदपूर्वकः—इति वि० ।

‡ ऊ० गा० ६, १, ३, २ (१भा० ८४पृ०) = ऊ० वे० ७, ५, १३, ५ ।

“पुरि” पुरे प्रविशति स त्वञ्च तेषु काष्ठ-निर्मितेषु पात्रेषु वसती-
वरीषु वा “सदः” स्थानं “दध्निषे” करोषि ।

“दध्निषे”—“दध्निषः”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ १ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२
समानृजेतिरोअणवानिमेष्योमीढ्वात्सप्रिर्नवाजयुः ।

१ २ ३ १२ ३ १२ २ ३ १२ ३ १२
अनुमाद्यः पवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रेभिर्ऋक्भिः ॥ २ ॥ १२

“वाजयुः” अन्न-कामः “अण्वानि” अणूनि सूक्ष्मानि “मेष्यः”
मेष्याणि अवेः रोमाणि चित्राणि “तिरः” कुर्वन् “सः” सोमः
“मानृजे” परिशोध्यते अलङ्घ्यते वा । तत्र दृष्टान्तः—“मीढ्वान्
सेचन-समर्थः “सप्तिः न” अश्व इव, अश्वो यथा सङ्ग्रामेऽलङ्घ्यते
तद्वत् । कीदृशः ? “अनुमाद्यः” अनुमोदनीयः सर्वैः “पव-
मानः” मनीषिभिर्ऋत्विग्भिः पूयमानः, तथा “ऋक्भिः”
[“छन्दसि वनिषौ (५, २, १२२ वा०)”—इति वनिप्]
स्तुतिमद्विप्रेर्मैधाविभिः अभिष्टुतः मृज्यते ॥ २ ॥ १२

अथ वयमेनमिदाह्य इति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १२ १ १२ २२ ३ १ २
वयमेनमिदाह्योपीपेमेह्वज्जिणम् ।

१२ ३ १२ १२ ३ २ २ १ ३ १२ ३
तस्मात् अद्य सवने सुतम्भरान् नभ्षतश्रुते ॥ १ ॥ ३ ॥

* “ऋक्भिः”—इति सू० पाठः ।

† सू० वे० ७, ५, १४, १ ।

‡ सू० वा० १, ९, २, १० (१ भा० ५६० पृ०) = सू० वे० ६, ४, ४८ (२१), १ ।

“दयं” यजमानाः “एनम्” इन्द्रं “वज्रिणं” “इदा” इदानीं
 “ह्यः” अतीतेऽङ्गि “इह” अत्र अहर्गणे “अपीपेम” आप्याययाम
 सोमेन “तस्मात्” तस्मै एव “अथ” अत्र सवने सङ्ग्रामार्थं
 [सुपां सुलुगित्वादिना शि-आदेशः] “सुतम्” अभिषुतं सोमं
 “भर” आहर “नूनम्” इदानीं “श्रुते” स्तोत्रे श्रुते सति “आ
 भूषत” आभवन्नध्वर्यादीनागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १

१ १ २ १ २ ३ २ ३ १ १

वृकश्चिदस्यवारणउरामथिरावयुनेषुभूषति ।

२३ ३ १ १

३ १ ३

३ १ ३

२ ३ १ १

३ २

सेमन्नस्तोमञ्जुषाणआगचीन्द्रप्रचित्रयाधिया ॥२॥१३

“वृकश्चित्” स्तेनोऽपि† “वारणः” वारयिता सर्वस्य‡
 सन्नपि “उरामथिः” शत्रूणां मार्गं गच्छतां मथिताण॥ सन्नपि
 “अस्य” इन्द्रस्य “वयुनेषु” मार्गेषु प्रज्ञानेषु वा§ “आ भूषति”
 आनुकूल्यमेव भजते [अतीवृहिसोऽपीन्द्रस्यानुकूलो भवतीत्यर्थः]
 यद्वा, अस्थेति कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५) असुमिन्द्रम् लक्ष्मणः
 क्रूरेषु वयुनेषु स्तोत्रेष्वामभूषति] । हे इन्द्र ! सत्वमिमं “नः”
 अस्मादीयं सोमं स्तोत्रं च “जुषाणः” प्रीयमाणः सेवमानः

• ऋ० वे० ६, ४, ४८ (११), ३ ।

† ‘चित्—इति षट्पूरुषः । वृकः—मांसाक्षी वरुण-नियामो—इति वि० ।

‡ ‘वारणो वृक्षो—इति वि० ।

§ ‘उरसाध्वरं करोति—उरामथिः—इति वि० ।

§ ‘वयुनेषु—अम्भेषु—इति वि० ।

सन् “चित्तया” चायनीयया नानाविध-फलरूपया “धिया” युतः
सन् “प्रागहि” आगच्छ ॥ २ ॥ १३

॥ वासिष्ठम् ॥ वयमेनमिदा । द्रियाओर३वा । इ
याद्यायि । ऊवेहो२यि । अपीपेमे॒हावज्जिणा॒रम् । त
स्माउवद्यसवनायि । स्ततभारा॒र । ई३या । आनूना
२३४म्भ । षताश्रू२३४५ता६पु६यि ॥ (१) आनूनभूषत ।
श्रुताओर३वा । इयाद्यायि । ऊवेहो२यि । आनून
भूषताश्रू१ता२यि । इकश्चिदस्यवारणः । उरामा१थी
२ः । ई३या । आवयू२३४ना । पुभूषा२३४५ता६पु६
यि ॥ (२) आवयुनेषुभू । षताओर३वा । इयाद्यायि ।
ऊवेहो२यि । आवयुनेषुभूषा१ता२यि । सेमन्नस्तोमञ्ज
जुषा । णआगा१हो२र । ई३या । इन्द्रप्रा२३४चायि ।
त्रयाधार२३४५या६पु६ । अवा३सा२३४५यि । ॥ ५ ॥ [१'१३

अथेन्द्राग्नीरोचनेति लक्षात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १७ ३ १ २
इन्द्राग्नीरोचनादिवःपरिवाजेषुभूषथः ।

१ २ ३ २ ३ क २ २
तद्वाञ्चेतिप्रवीर्यम् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दिवः रोचना” स्वर्गस्य रोचकौ युवां
“वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “परि भूषथः” परितः सर्वतः अलङ्कृतौ
भवथः । शत्रून् पराजित्य सर्वतो विजयमानौ वर्त्तथे । “वां”
युवयोः “वीर्यं” सामर्थ्यमेव “तत्” तादृशं सङ्ग्राम-विजयं
“प्रचेति” प्रकर्षेण ज्ञापयति [यद्वा, युवां “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
भूषथः शत्रून् परिभवथः । शेषं पूर्ववत् ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २ १ २
इन्द्राग्नीअपसस्परि० ॥ २ † ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतविषाणिवां० ॥ ३ ‡ ॥ १४

—इति तृतीया । तयोर्ऋचोः प्रतीके । तयोर्व्याख्यानमन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ २, ३ ॥ १४

* ऋ० वे० ३, १, ११, ५ ।

† ऋ० वे० ३, २, ३ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

‡ ऋ० वे० ३, २, ४ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ३ ।

अथ कर्द्देवेति तृचात्वकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः—

१ २   १ १२ १२
कर्द्देवेदसुतेसचा० ॥ १ * ॥

—इति ऋचः प्रतीकम् । तस्यादितो व्याख्यानं मन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ २२ ११ २ ३ २ ३ १ २
दानामृगीनवारणः पुरुत्राचरथन्दधे ।
१ २ ३   १ २ ३ १ २ ३ १ २   ३ १   २ ३ १ २
नक्विद्वानियमदासुतेगमोमचाश्चरस्योजसा ॥ २ † ॥

“मृगः” शत्रूणामन्वेषकः “वारणः” गजः “दाना” मद-
जालानीवः “पुरुत्रा” बहुषु यज्ञेषु च “रथं” चरण-शीलं
“मदं” “दधे” इन्द्रो धारयति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः— हे इन्द्र !
“त्वा” त्वां “न किः” नियमतं न कश्चिन्नियच्छति “सुते” अभि-
षुते सोमे “आ गम” आगच्छ । “महान्” पूज्यः “नः” त्वम्
“ओजसा” बलेन सर्वतश्चरसि गच्छसि ॥ २ ॥

* सू० आ० ४, १, १, ५ (१भा० ६०१पृ०) = सू० वे० ६, ३, ८, ३ ।

† सू० वे० ६, ३, ८, ३ ।

‡ ‘दानामृगीनवारणः—*** मदवागे वारणः *** यथा वारणः क्षनि-
याम्य एवं त्वम्—इति नि० ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १ ८ २ ३ १ ८ २ ३ १ ८ २

यउग्रः सन्न निष्टृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ १

यदि स्तोतुर्मघवाष्टुणवद्ववन्नेन्द्रो योषत्या गमत् ॥ ३ * ॥ १५

“यः” “उग्रः” उद्घोर्णबलः ओजस्वी वा “सन्” भवन् “अनि-
ष्टृतः” शत्रुभिरविस्तीर्णः “स्थिरः” चलः “रणाय” युद्धाय
“संस्कृतः”† शस्त्रैरलङ्कृतः सोमैर्वा संस्कृतः सः “इन्द्रः” “मघ-
वान्” धनवान् “यदि” “स्तोतुः”‡ “हवम्” आह्वानं “शृण्वन्”
शृणोति तर्ह्यन्यत्र “न योषति” न गच्छति किन्तु “आ गमत्”
तत्रैवागच्छति ॥ ३ ॥ १५

२ २ २ १ २ १
॥ वार्चम् ॥ कई वेदा । सुनायि साश्चर । पिव

२ १ २ २
न्तं वद्वायोऽदाधाय । अयं यः पुरो विभिनक्ता ओजः

१ २ १ १ २ ५ २ २ २ २
साश्चर । मन्दानाश्चः शीः । प्राश्चराश्चः औद्धोवा । धा

५ २ २ २ १ २ १
धाश्चराश्चः ॥ (१) दानाष्टगः । नवाराश्चः । पुरु

२ २ १ २ २ २
चाश्चराश्चः । नकिष्टानियमदा सुनायि गाश्मा

* ऋ० वे० ६, २, ८, ५ ।

† ‘संस्कृतः’—संरब्धः—इति वि० ।

‡ ‘स्तोतुः’—उद्गातुः—इति वि० ।

२ः । म॒हा॒श्वा॒र॒रा॒३ । सा॒र॒ओ॒३४ औ॒हो॒वा । जा॒र
 ३४ सा ॥ (२) य॒उ॒ग्रः॒सा॒न् । अ॒ना॒यि॒ष्टा॒र्त्ता॒२ः । स्थि॒रो
 र॒णाय॒सा॒॒स्का॒र्त्ता॒२ः । य॒दि॒स्तो॒तु॒र्मा॒द्य॒वा॒ष्ट॒ण॒वा॒द्वा॒श्वा
 २म् । ने॒न्द्रो॒यो॒र॒३पा॒३ । त्या॒र॒आ॒र॒३४ औ॒हो॒वा । गा
 २३४ मा॒त् (३) ॥ २० * ॥ [१]

॥ आ॒ष्का॒र॒णि॒ध॒न॒म् ॥ क॒ई॒वे॒३द॒सु॒३ते॒स॒चा । पा॒यि
 व॒न्त॒ङ्क॒त् । व॒यो॒र॒३द॒धा॒उ । वा॒३र । अ॒य॒यः॒पू । रो
 वि॒भि॒ना । ति॒यो॒जा॒र ३४ सा । मा॒र॒३न्दा । नः॒शि॒प्रि ।
 य॒न्धा॒र॒३४ पू॒त्सा॒ई॒५६ ॥ (१) दा॒ना॒मा॒३र्गि॒नि॒वा॒र॒णा । पू॒रु
 त्रा॒च । र॒था॒र॒३न्दा॒धा॒उ । वा॒३र । न॒कि॒ष्टु॒वा । नि॒य
 म॒दा । सु॒ते॒गा॒र॒३४ माः । मा॒र॒३॒हान् । च॒र॒सि । ओ
 जा॒र॒३४ पू॒त्सा॒ई॒५६ ॥ (२) य॒उ॒ग्रा॒३ः स॒न्न॒नि॒ष्टृ॒ताः । स्था॒यि

१८प्र० ४ख० १सू० १] उत्तरार्चिकः ।

२१३

२२२ १ १ १ २२ १
रोरणा । यसार२३७७ताउ । वा३२ । यदिस्तोतूः ।

२, १ २२ १ २ १ ५ १ ० १ १२ १
मघवाशा । णवद्वा२३४वाम् । ने२३द्रो । योषति ।

१२ १ १ १ १ १
आगा२३४५माईपु६त् । आ२३४५ष(३) ॥ ८ * ॥ [२] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

—
अथ चतुर्थ-खण्डे—

पवमानाअसृक्षतेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्, .

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
पवमानाअसृक्षतसोमाःशुक्रासइन्द्रवः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
अभिविश्वानिकाव्या ॥ १ † ॥

“शुक्रासः” उज्ज्वलाः‡ “इन्द्रवः” दीप्ताः “पवमानाः” पूय-
मानाः सोमाः “विश्वानि” विश्वानि “काव्या” काव्यानि स्तो-
त्राणि “असृक्षत” ऋत्विग्भिरभितः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

---

* क० गा० १८प्र० २ख० ८सा० ।

† ऋ० वे० ७, १, ३४, ५ ।

‡ ‘शुक्रासः’—तृतीय-पवने सोमाः शुक्ला भवन्ति—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ २ ३   ३ १ २

पवमानादिवस्पर्यन्तरिचादसृशत ।

३ २ ३   ३ १ २

पृथिव्याअधिसानवि ॥ २ * ॥

“पवमानाः” पूयमानाः सोमाः “दिवः” द्युलोकादन्त-
रिचाच्च “पृथिव्याः” भूम्याः “अधि सानवि” समुच्छिते देशे
देवयजने “पर्यसृशत” सृज्यन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २ २   १ २   ३ १ २

पवमानासआशवःशुभ्राअसृग्रमिन्दवः ।

२ ३   २ ३   २ ३ १ २

घ्नन्तोविश्वाअपदिषः ॥ ३ † ॥ १६

“आशवः” शीघ्राः “शुभ्राः” शोभनाः “पवमानासः” पव-
मानाः “इन्दवः” दीप्ताः सोमाः “विश्वाः” सर्वान् “दिषः” द्वेष्टृन्
शत्रून् “अप घ्नन्तः” मारयन्तः “असृग्रम्” सृज्यन्ते ॥ ३ ॥ १६

* ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

† ‘दिवस्परि’—‘दिवः’ द्युलोकस्य उपरि अन्तरिचात् ‘असृशत’ । ‘पृथिव्या
अधि’ अभ्युपरिभावेन चरन् ‘सानवि’ पर्वत-सानवि गिरि-मसके—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

अथ तीशाष्टलक्षणेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ १ २
तीशाष्टलक्षणाद्भवेसजित्वानापराजिता ।

३   १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीवाजसातमा ॥ १ * ॥

“तीशा”† शत्रूणां बाधकौ “वृत्रहणा” वृत्रस्य पापस्य
हन्तारौ “सजित्वाना” जितारौ परस्परपिच्छया जयशीलौ
“अपराजिता” केनाप्यतिरस्कृतौ “वाजसातमा” अन्नस्य अति-
शयेन दातारौ “इन्द्राग्नी” युवां “हुवे” इह कर्मणि सोम-
पानार्थमहमाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ

१ २   ३ १ २
प्रवामर्चन्त्युक्थिनः० ॥ २ ‡ ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २   ३ १ २ २
इन्द्राग्नीनवतिम्पुरः० ॥ ३ ¶ ॥ १७

—इति तृतीया, इत्येतावन्तोः प्रतीके । तयोरादितौ
व्याख्यानमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् ॥ २ । ३ ॥ १७

* ऋ० वे० १, १, ११, ४ ।

† ‘तीशा—तुषी दीप्तौ’—इति वि० ।

‡ अथैव ७, ३, १, १ (४भा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ५ ।

¶ अथैव ७, ३, २, २ (५भा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ६ ।

अथोपत्वारणसन्दृशमिति त्वत्वात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १२ ३ १२

उपत्वारणवसन्दृशमप्रयस्वन्तःसहस्कृत ।

१२ ३ २ ३ १२

अग्नेससृज्महेगिरः ॥ १ * ॥

हे “सहस्कृत” सहसा बलीनोत्पन्न ! “प्रयस्वन्तः”† हवि-
र्लक्षणावन्तो वयं “रण-सन्दृश” रमणीयं सन्दर्शनम् स्तोतव्यं
सन्दर्शनं वा “त्वा” त्वाम् “उप” प्रति “गिरः” श्रुतीः “ससृज्-
महे” विसृजाम उच्चारयाम इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १२ ३ २ १२ ३ १२ ३ २

उपच्छायामिवघृणेरगन्मगर्मतेवयम् ।

२ ३ १२

अग्नेहिरण्यसन्दृशः ॥ २ ‡ ॥

हे “अग्ने !” “हिरण्यसन्दृशः” हिरण्यवद्रमणीय-तेजसः
हिरण्यवद्रीचमान- तेजसो वा “घृणेः” दीप्तस्य “ते” तव “गर्म”
शरणम् आश्रयणं सुखं वा “उप अगन्म” उपगच्छामः । तत्र
दृष्टान्तः—“छायामिव” यथा सुसन्तप्तच्छायासुपागच्छन्ति
तद्वत् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ४, ५, २८, २ ।

† ‘प्रयस्वन्तः’—प्रकर्षेण स्वतः संस्कृतं बलस्य कर्तुः—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ५, २८, ३ ।

अथ तृतीया ।

२ २ १ २   ३ २ ३ १ १ ३ १ २   २ २
यउग्रइवशर्यहातिगमष्टङ्गोनवस्सगः ।

२ २ १ २ २ १ १
अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ ३ * ॥ १८

“यः” अग्निः “उग्रइव” उद्गूष्ण-बलः “धन्वीय” “शर्यहा” शर्यर्षलैः शत्रूणां हन्ता† “तिग्मशृङ्गी न वंसगः” तीक्ष्णशृङ्गी नवनीय-गतिर्दृढभद्रवः‡ । हे अग्ने ! स त्वं “पुरः” आसुरी-स्तिस्त्रः पुरीः “रुरोजिथ” भग्नवानसि [“रुद्रो वा एषः यदग्निः” —इति श्रुतेः, रुद्र-कृतमपि त्रिपुर-दहनमग्नि-कृतमेवेत्यग्निः स्मृत्यते । यद्वा, त्रिपुर-दहन-साधन-भूते वाणे अग्नेरनी-कत्वेनावस्थानादग्निः पुराणि भग्नवानित्युच्यते । “देवासुरा-वा एषु लोकेषु समयजन्त” —इत्यादिकं ब्राह्मणमतानु-सन्धेयम् ॥ ३ ॥ १८

अथ ऋतावानं वैश्वानरमिति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २   ३ २ १ २ ३ १ १ ३ १ २
ऋतावानं वैश्वानरमृतस्यज्योतिषस्पतिम् ।

१ १   ३ १ ०
अजस्तङ्गममौमहे ॥ १ ॥ ॥

* ऋ० वे० ४, ४, २८, ४ ।

† ‘शर्यहा’—सहृदाः—इति वि० ।

‡ ‘तिग्मशृङ्गः’—तीक्ष्णशृङ्गः, न वंसगः—न सङ्घातगामौ—इति वि० ।

॥ नान्यत्रैषोपनिषत्सु ।

हे अग्ने ! “ऋतावान्” यज्ञवन्तं सत्यवन्तम् ऋतस्य सत्यस्य
यज्ञस्य सत्यस्य वा सम्बन्धिनः* “वैश्वानरं” विश्वेषां नराणां
हितकारिणं “ज्योतिषस्पति” ज्योतिषः तेजसः पतिं पालकम्
“अजस्रम्” अनादित्वादविच्छिन्नं “वर्म” दीप्तं वैश्वानराख्यं
त्वाम् “ईमहे” अभीष्टं याचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ २   ३ २ १ २ ३ २ २ २ ३ २

यद्दम्प्रतिपप्रथेयज्ञस्यस्वर्त्तिरन् ।

३ २ १ २ २   ३ १

ऋतून्सृजतेवशी ॥ २ ॥

“यः” अग्निः “इदं” जगत् “यज्ञस्य” अनुष्ठायमानस्य
यागस्य “स्वः” सर्वं विघ्नम् “उत्तिरन्” उत्तारयन् [यद्वा, “स्वः”
स्वर्ग-फल-सम्बन्धि महाफलम् “उत्तिरन्” प्रयच्छन्] “प्रति पप्रथे”
सर्वत्र प्रख्यातो भवति “वशी” परमात्मतया जगद् वशीकर्ता
सोऽग्निः “ऋतून्” वसन्तादीन् “उत्सृजते” अनुष्ठानार्थं सम्यक्
सृजति [तेषु स्वयमाधीयमानः सन् तदङ्गतया वसन्तान् उत्तमान्
कुरुत इत्यभिप्रायः] ॥ २ ॥

* ‘ऋतावान्’—ऋतं नै विघ्नलक्षणं ब्रह्म तेन कृत्यं च यवा ऋतसन्नं तस्य दातारं
—इति वि० ।

† नैयमप्यन्यत्र कश्चिद् दृश्यते ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अग्निः प्रियेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य ।

३ १ ७ ३ १ २

सम्नाडेकीविराजति ॥ २ * ॥ १८

“भूतस्य” अतीत-कालीनस्य भूत-जातस्य “भव्यस्य” आगामिनः भविष्यत्कालीनस्य जगतः “कामः” काम्यमानस्तत् तैः पुरुषैः “सम्नाट्” “एकः” अद्वितीयत्वेन “प्रियेषु” आहवनीयादिषु “धामसु” स्थानेषु [यद्वा, त्रिषु पृथिव्यादिलोकेषु “विराजति” विशेषेण दीप्यते] ॥ ३ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये अष्टादशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ १८ ॥

* य० वे० १२, ११६ ।

† ‘एकः सर्वदेवानां प्रधानभूतः विराजति विविधं राजति दीप्यते’—इति वि० ।

‡ ‘चतस्रस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः’—इति वि० पदादि-मूल-ग्रन्थानां सम्मतम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथैकोनविंशोऽध्यायश्चरभ्यते* ॥

तच्च,

प्रथमे खण्डे —

अग्निः प्रत्नेनेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
अग्निः प्रत्नेनेजन्मना† शुभानस्तन्वा‡ऽ३३ः स्वाम् ।

३ १२ २२
कविर्विप्रेणवावृधे ॥ १ ॥

“कविः” क्लान्त-कर्मा “अग्निः” “प्रत्नेन” पुराणेन “जन्मना”
जननीयेन स्तोत्रेण “स्वां” स्वकीयां “तन्वं” तनुमङ्गलं “शुभानः”
शुभयन् “विप्रेण” मेधाविना स्तोत्रा “वावृधे” प्रवृद्धी भवति ॥ १ ॥

* ‘इदानीं सयाणि’—इति वि० ।

† “जन्मना”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ “तन्वा” —इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० १, २, ३८, २ ।

अथ द्वितीया ।

५ १२ २२ ३१ २३ १ २० ३१ ७

जर्जो नपातमाज्जवेग्निम्यावकशोचिषम् ।

३ २ ३ १ २ ३ २

अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे ॥ २ * ॥

“जर्जः” अत्रस्य “नपातं” पुत्रं† “पावक-शोचिषं” शोधक-
दीप्तिमग्निं “स्वध्वरे” असुरैरत्यन्तमहिंस्येऽस्मिन् यज्ञे “आ हुवे”
आह्वयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १२ ३ १ २

सनो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्लेण शोचिषा ।

३ १२ २२ ३ १ २

देवैरासस्मि बर्हिषि ॥ ३ ‡ ॥ १

हे “मित्रमहः” मित्राणां पूजनीयान्नेन ! “सः” त्वं “शुक्लेण”
ज्वालावता “शोचिषा” तेजसा “देवैः” सह “बर्हिषि” “आ-
सस्मि” आसीद ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ३, ३८, ३ ।

† ‘जर्जो नपातम्—अज्ञानं पातारं रक्षयितारम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ३८, ४ ।

१ ‘मित्रमहः—मित्राणां महिमानकरः’—इति वि० ।

अथोत्तिशुष्मासन्नति चतुर्ह्वयं द्वितीयं मूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ १ १ २   ३ १ २ ३ १ १
उत्तिशुष्मासोअस्थूरत्तोभिन्दन्तोअद्रिवः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ १
नुदस्वयाःपरिस्पृधः ॥ १ * ॥

हे “अद्रिवः” याववन् सोम ! “ते” तव “शुष्मासः” शुष्मा
वेगाः “रत्तः” राक्षसान् “भिन्दन्तः” विदारयन्तः “उदस्पृधः”
उत्तिष्ठन्ति । “याः” “स्पृधः” स्पर्धमानाः शत्रुसेना अस्मान्
प्रतिबाधन्ते तास्व “नुदस्व” प्रेरय बाधस्वेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ २   ३ १ २ २ ३ २
अयानिजघ्निरोजसारथसङ्गधनेहिते ।

२ १ १ २   १ २
स्तवाअबिभ्युषाहृदा ॥ २ † ॥

हे सोम ! त्वम् “अया” अनेन कृतेन “ओजसा” बलेन
“निजघ्निः” शत्रून् हन्तुं शीलवान् । तं त्वाम् “अबिभ्युषा”
“अभोतेन” “हृदा” मनसा युक्तोऽहं “रथ-सङ्गे” अस्माकं
रथानां सङ्गे “हिते” शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते “स्तवै”
स्तौमि ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १०, १ ।

† ऋ० वे० ७, १, १०, १ ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ ३ २३ ३ १ २ १ २ २
अस्यव्रतानिनाधृषेपवमानस्यदूढया ।

३ १ २ २ ३ १ २
रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ * ॥

हे सोम ! “पवमानस्य” ज्वरतः यस्य “अस्य” तव “व्रतानि” कर्माणि “दूढया” दुर्बुद्धिना राज्ञसेन “नाधृषे” आधर्षयितुमशक्यानि स “त्वा” त्वां “यः” दुर्बुद्धिः शत्रुः “पृतन्यति” योहुमिच्छति तं “रुज” बाधस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तंहिन्वन्तिमदच्युतंहरिन्नदीषुवाजिनम् ।

२ ३ १ २ ३ १
इन्दुमिन्द्रायमत्सरम् ॥ ४ † ॥ २

“मदच्युतं” मदस्य व्यावयितारं “हरिं” हरितवर्णं “वमजिनं” बलिनं “मत्सरं” मदकरं “तम्” “इन्दु” सोमं “नदीषु” “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “हिन्वन्ति” ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥ २

* ऋ० वे० ७, १, १० ३ ।

† ऋ० वे० ७, १, १०, ४ ।

अथामन्दैरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

. तच्च प्रथमा ।

१ २ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आमन्दैरिन्द्रहरिभिर्याद्विमयूररोमभिः ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३ २ १ २
मात्वाकेचिन्नियेमुरिन्नपाशिनोतिधन्वेवताद्दृष्टि ॥ १ * ॥

विश्वामित्रो यन्नार्थमिन्द्रमाह्वयति— हे “इन्द्र !” “मन्दैः”
मादयितृभिः मयूर-रोमभिः मयूर-रोम-सदृश रोम-युक्तैः “हरि-
भिः” एतत्सञ्ज्ञकैरश्वैरुपेतस्त्वम् “आ याहि” यन्नं प्रत्यागच्छ ।
“केचित्” अपि जनाः “त्वा” त्वाम् “मा नियेसुः” मा नियन्तु
गमन-प्रतिबन्धं मा कुर्वन्स्त्विति प्रायः । प्रतिबन्धे दृष्टान्तः—
“पाशिनो न” पाश-हस्ता व्याधा यथा पक्षिणं नियच्छन्ति तद्वत्
त्वां मा नियच्छन्त्वेव । किञ्च “धन्वेव” यथा पान्याः धन्व
मरुदेशं शीघ्रमतिगच्छन्ति, तद्वदागमन-प्रतिकारिणः “तान्”
अतीत्य शीघ्रमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वृत्रखादोबलर्हजःपुरान्दम्भीचिपामजः ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
स्थातारथस्यद्वयैरिभिस्वरिन्द्रोदृढाचिदाहजः ॥ २ † ॥

* अ० अ० ३, २, १, ४ (१भा० ५०८५०) = अ० वे० ३, २, ८, १ ।

† अ० वे० ३, २, ८, २ ।

सोऽयमिन्द्रः “वृत्रखादः” [खाद भक्षणे (म्वा० प०),—
इत्यस्मात् “कर्मण्यण् (३, २, १)” क्तदुत्तरपदप्रकृतिस्वरः (३,
२, १३८), वृत्रं खादति हिनस्तीति वृत्रखादः] “बलं रुजः”
[रुजो भङ्गे (तु० प०), कर्मण्युपपदे मूलविभुजादित्वात्
क-प्रत्ययः “तत्पुरुषे कृति बहुलम् (६, ३, १४)”—इति द्विती-
याया अलुक्, आधादिस्वरः (६, २, १४४) आठणोत्याकाशमिति]
बलो मेघः तस्य भञ्जकः* ततः “अपामजः” अज गतिक्षेप-
णयोः (म्वा० प०)—इत्यस्मात् पचाद्यच् (३, १, १३४),
चित्स्वरः (६, १, १६१)/ मेघ-भेदन-द्वारा अपां प्रेरकः “पुरां”
अत्रु-सम्बन्धिनां “दर्मः” दारकः, [तथा विष्णुः त्रिविक्रमावतार-
धारी इदं प्रतीयमानं सर्वं जगत् कान्त्वा तिष्ठतीति मन्त्रवर्णः]
तथा “हवीः” अश्वयोः “अभिस्वरे” अस्मदाभिमुख्येन प्रेरणे
निमित्तभूते सति “रथस्य स्थाता” रथमधिष्ठाता, तथा “दृढा-
चित्” दृढानामतिबलवतां शत्रूणां अपि “आ रुजः” [रुजो भङ्गे
(तु० प०)—इत्यस्मादिगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)]
आ समन्तात् भञ्जको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २३ १ २३ १ २ २ २ २ २ २ २ २
गन्भीराऽदधीर्ग्विक्रतुमुष्यमिगाइव ।

११३ १२ २२ ३ १२ ३ २३ १ २

प्रसुगोपायवसन्धेनवोयथा हृदङ्गन्याइवाश्रत ॥ ३ ॥ ३

* ‘बलरुजः—बलोनाम दानवः तस्य भञ्जकः’—इति पि० ।

† म्वा० मे० १, ३, ८, ९ ।

हे इन्द्र ! त्वं “गभीरान्” महाबकाशान् “उदधीन्” समु-
द्रान् उदकैः यथा पोषयसि तद्वत् “क्रतु” यज्ञस्य कर्त्तारम् अमुं
यजमानमभिमत-फल-प्रदानेन “पुष्यसि” पोषयसि । तच्च दृष्टान्तः
यथा—“सुगोपाः” समीचीनी गोपालः “यवसेन” “गाः” पोषयति
तद्वत्, यथा “धेनवः” “यवसं” तृणादिकम् प्राप्नुवन्ति तद्वत्
सोमान् प्राप्नोति, ते च सोमाः “कुल्याः” कृत्रिम-सरितः “ऋदं”
महाजलाशयं यथा प्राप्नुवन्ति तद्वत् “आशत” व्याप्नुवन्ति ॥३॥ ३

॥ अभिनिधनङ्गाणवम् ॥ औहोहोहोयि । आयिहो ।

आमा । द्रैर३३रायि । द्राहारा२३४यिभायिः । या

होमा२३४यू । रारोमभायिः । ऐहोयि । आर२३४यि

हो । मात्वाका२३४यिहोत् । नायियेमू २३४ रीत् ।

नापाशिनाः । ऐहोयि । आर२३४यिहो । आतीधार२३

४न्वे । वता३७आपुयिहो ५ ह्यि ॥(१) औहोहोहो

यि । आयिहो । वार्त्ता । खा २३४ दो । बाल७

२३४ जाः । पूरान्दा २३४ म्माः । आपामजाः । ऐ

होयि । आ २३४ यिहो । स्थातारा २३४ था । स्था

^५हारी^५ २३४ योः । ^{१२ १}आभिखरायि । ^{१२ १}ऐहोयि । ^३आ२३
^५४यिही । ^२आयिन्द्रोदा^५ २३४र्धा । ^{३ २ ४}चिदा३रूपजा^५ ६५६ः ॥ (२)
^{१२ १}औहोहोहयि । ^१आयिही । ^{१ २}गाभी । ^३रा^५ २३४ज ।
^१दाधी^३ २रा^५ २३४यिवा । ^{२ ३}क्रातुम्पू^५ २३४व्या । ^{१२ १२}सीगाइवा ।
^{१२ १२}ऐहोयि । ^३आ२३४यिही । ^{२ ३}प्रासूगो^५ २३४पाः । ^{२ ३}यावासा
^५२३४न्धे । ^{१२ १२}नावोयथा । ^{१२ १२}ऐहोयि । ^३आ२३४यिही । ^२हा
^३दक्क^५ २३४ ल्याः । ^{३ २ ४}इवा ३ शा ^३५ ता ६ ५६ । ^३आ २ ३
^५४ भी(३) ॥ १७ * ॥ [१] ३

अथ यथागौरोअपाकृतमिति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३}यथागौरोअपाकृत^{३ २ ३ २ ३} तन्तुव्यन्नेत्यवे^{३ १२} रिणम् । ^{२२}

^३आपित्वनः^{१ २} प्रपित्वे^{३ २ ३} तूयमा^{३ १ २ ३ १ २ ३ ३} गहिकण्वेषु^३ सचापिब ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० २अ० १७सो १ ।

† ऊ० आ० ३, १, १, १० (१ भा० ५२१पृ०) = ऋ० वे० ५, ७, १०, १ ।

“गौरः” गौरमृगः “लथ्यन्” पिपासन् “अपा” अङ्गिरदकैः
 [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५) “उडिदम् (६, १, १७१)”—
 इत्यादिना विभक्त्येवदात्तत्वं कृतम्] “इरिणं” निस्तृणं तटाक-देशं
 “यथा” येन प्रकारेण “अवैति” अवगच्छति [अव-शब्दोऽभि-शब्द-
 स्यार्थः] अभिमुखः सन् शीघ्रं गच्छति । तथा “आपित्वे”
 बन्धुत्वे “प्रपित्वे” प्राप्ते सति हे इन्द्र ! त्वं “नः” अस्मान् “तूयं”
 [क्षिप्रनामैतत् (निघ० २, १५, ११)] शीघ्रम् “आ गहि”
 आगच्छ । आगत्य च “कणेषु” कण-पुत्रेषु अस्मासु “सचा”
 सह एकयत्नेनैव विद्यमानं सर्वं सोमं सुष्ठु “पिब” ॥ २ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ ९   ३ १ २   ३ १
 मन्दन्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्दवोराधो देयाय सुन्वते ।

३ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ३   ३ १ २   ३ १ २
 आमुध्या सोममपिबश्चमू सुतञ्जे उष्टन्तदधिषेसहः ॥ २ * ॥ ४

हे “मघवन्” धनवन्निन्द्र ! “इन्द्रवः” क्लेदनाः सोमाः त्वां
 “मन्दन्तु” हर्षयन्तु [मन्देर्व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५)]
 किमर्थम् ? “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय “राधः
 देयाय” राधसः धनस्य दानार्थं [ददाति : “अचो यत् (३, १,
 ८७)”—इति भावे यत्, “ईदति (६, ४, ६५)”—इतीकारः, “यतो-
 ऽनावः (६, १, २१३)”—इत्याद्युदात्तत्वे कदुत्तरपदप्रकृतिस्वर-

* ऋ० वे० ३, ३, ६, १ ।

† ‘राधः—अनाय अनाय ता, देयाय दानार्थाय च’—इति वि० ।

त्वम् (६, २, १३८) । शतुरनुमः (६, १, १७३) — इति सुन्वच्छात्
 परा विभक्तिरुदात्ता] । अपिच त्वं “सोमम्” “आमुष्य” मोषणं
 कृत्वा* अदत्तमपि बलादाहृत्य “अपिबः” पीतवानसि [“स यज्ञ-
 वेशसं कृत्वा प्राप्तवा सोममपिबत्” — इति श्रुतेः] । कौटुशं सोमं ?
 “चमू” चम्बोरधिषण-फलकयोः “सुतम्” अभिषुतम् [यद्वा,
 चमूभ्यां चमसाभ्यां हीतुर्मैत्रावरुणस्य च सम्बन्धिभ्यां संस्कृताभि-
 र्वसतीषरीभिः सुतमभिषुतम्] यस्मादेवं तस्मात् कारणात्
 “ज्येष्ठ” प्रशस्यतमं वृद्धतमं वा† “सहः” बलं “दधिषे” हे
 इन्द्र ! त्वं धारयसि अतो मदीया अपि सोमास्त्वां मादयन्त्विति
 प्रार्थते ॥ २ ॥ ४

२ १ २ ५ २ ५ १ २
 ॥ मनाद्यम् ॥ यथागौर३रोअपाकृताम् । तृथ्यन्नेति
 १ १ २ १ २ २ २ १ २ २
 यवेरा२३यिणाम् । आपित्वेनःप्रपित्वेतूयमागा२३च्ची ।
 १ १ १ ३ ५ २ ३ ५
 कण्वे२षुद्ध२३ । सार॒चा२३४चौ॒द्धोवा । पी२३४बा ॥ (१)
 १ १ २ ४ ५ २ १ २ २ १ २ १
 कण्वेषू२३सुमचापिबा । कण्वेषुसुमचापा२३यिबा । मन्द
 २ १ १ २ २ २ १ १ १
 न्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्द्रेन्दा२३वाः । राधोदे२३या३ । या२
 ३ ५ २ २ १ ५ १ १ २ ४ २ ५
 छ२३४चौद्धोवा । न्वा२३४ते ॥ (२) राधोदे२३यायसुन्व

* ‘आमुष्येति बान्धस दीर्घत्वम् आमुष्य यजमानस्य’ — इति वि० ।

† सुतपत्ये तु सर्वत्रैव “ज्येष्ठम्” — इति शाङ् ।

^{१२ २ २ २ १ १} ^२ ^{१२ २ २}
 तायि । राधोदेयायसुन्वार३तायि । आमुष्यासोममपि
^{२ १२} ^२ ^१ ^२ ^{१ १ ३}
 वश्वमूह२३ताम् । ज्येष्टन्ताता२३द्वा३ । धारयिषार३४
^{५ २ २} ^३ ^५
 औहोवा । सार३४हाः(३) ॥ १८ * ॥ [१] ४

अथ त्वमङ्गप्रशंसिषइति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२ ३ १ २ २ २} ^{३ १ २} ^{२ १ २}
 त्वमङ्गप्रशंसिषोदेवःशविष्ठमर्त्यम् ।
^{२ ३} ^{३ १ २} ^{३ २ ३ १ २} ^{३ १ २}
 नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्दितेन्द्रब्रवीमितेवचः ॥ १ ॥

[अङ्ग—इत्यभिमुखीकरणे] “अङ्ग” “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र ! “देवः” द्योतमानस्त्वं “मर्त्यं” नर-धर्माणं त्वां स्तुवन्तं पुरुषं “प्रशंसिषः” सम्यक् तेन स्तुतमिति प्रशंसा । हे “मघवन्” धनवन् ! “इन्द्र !” “त्वदन्यः” कश्चित् “मर्दिता” सुखयिता नास्ति, अतः कारणात् “ते” तुभ्यम् “इदं” स्तुतिलक्षणं “वचः” ब्रवीमि उच्चारयामि [शंसिषः—शंस स्तुतौ (भा० प०), लेटि, सिष्यङागमः (३, ४, ८४) “सिब्बङुलं” लेटि (३, १, ३४)—इति विकरणे सिप्, तस्यार्द्धधातुकत्वादिङागमः (७, २, ३५)] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
मातेराधांसिमातऊतयोवसो

१ २ २ ३ १ २
स्मान्कदाचनादभन् ।

१ २ ३ १ २ ३
विश्वाचनंउपमिमोहिमानुष

१ २ ३ २ ३ २
वसुनिचर्षणिभ्यश्चा ॥ २ * ॥ ५

हे “वसो” वासयितरिन्द्र ! “ते” तव सखन्धीनि राक्षोत्थेभि
रिति “राधांसि” भूतानि† यस्मात् “कदाचन” कदाचिदपि
“मा दभन्” मा विनाशयन्तु । तथा “ऊतयः” गन्तारः‡ [यद्वा
उतयइत्यत्र वर्ण-लोपः, धूतयः कम्पयितारः “ते” त्वदीया मारु-
तय हे “मानुष” मनुष्य-हितेन्द्र ! “चर्षणिभ्यः” मन्त्र-दृष्टेभ्यः॥
“नः” अस्मभ्यं “विश्वा” विश्वानि “वसनि” धनानि च “आ उप
मिमोहि” सर्वत आहृत्य अस्मत्समीपे कुरु, सर्वत्र वर्त्तमानं धनम्
अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः [कदा—किं शब्दात् “सर्वेकान्यकिञ्चित्तदः
काले दा (५, ३, १५)”—इति दा-प्रत्ययः, “किमः कः (७, २,
१०३)”—इति कादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् (३, १, ८५) ।

* ऋ० वे० १, ६, ८, ५ ।

† ‘राधांसि ऋतानि’—इति वि० ।

‡ ‘ऊतयः पालनानि’—इति वि० ।

॥ ‘चर्षणिभ्यः—ञलिग्यजमानभ्यः’—इति वि० ।

दभन्—दभ् दभे, लोट्थे क्कान्दसे लटि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लुक्, “न माङ्योगे (६, ४, ७४)”—इत्यङभावः । मिमीहि—माङ् माने शब्दे च (अदा० प०) व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५), “जुहोत्यादिभ्यः झुः (२, ४, ७५)”, “भृजामित् (७, ४, ७६)”—इत्यभ्यासस्येत्वम्, ह्रिङ्ङत्वात् “घु-मा-स्या (६, ४, ६६)”—इतीत्वम् ॥ २ ॥ पू

॥ पौरुमीदम्^{५ ४ ५} तुवम^{३ २} । गप्रा३४औहोवा^{३ ४ ४ ५} । शा^१
 सिषः^२ । देवः^{२ १}शवि^{२ १} । षमन्ती^२र३याम^१ । नत्वदन्यो^१ । मघ
 वार३ना^२ । स्तिमर्दिता^१ । इन्द्रवा३र३वी^२ । मितायिवा^१
 र३४पूचा३पू६ः^{५ ४ ५} ॥ (१) इन्द्रव्र^{३ २} । वोमा३४औहोवा^{३ ४ ४ ५} । तायि^१
 वचः^२ । इन्द्रव्रवी^१ । मितेवा३र३चाः^{२ १ २} । मातेराधा^{२ १ २} । सि
 माता३र३ऊ^२ । तयोवसाउ^{१ २} । अस्मान्का३र३दा^२ । चनादा^{१ २}
 र३४पूभा३पू६न्^{५ ४ ५} । अस्मान्क^{३ २} । दाचा३४औहोवा^{३ ४ ४ ५} । नाद^१
 भन्^२ । अस्मान्कदा^{१ २} । चनादा३र३भान्^{२ १ २} । विश्वाचनाः^{१ २}
 उपमा३र३यिमायि^२ । क्षिम^{१ २} । नुषा^२ । वक्षना३र३यिचा^{१ २} ।

१
षणायिभ्या २३४५ आ ६५६ । १२ १ १ १ १ १
(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ चैककुभम् । २ त्वमङ्गप्रशंसाश्रयिषाः । १ देवःशवा
१ १ १ ३ ५ १ १ २ १ २
यिष्ठाशमा । ऊम् । तार३४याम् । नत्वदन्योमघवन् ।
१ १ ३ २ २ १ ३ १ १ २ २ १
स्तायिम । डितेन्द्रा । ब्रा२३४वी । मायितेव । चा
२ ३ ५ २ २ २ २ २
२ । या २ ३४ औहोवा ॥ (१) इन्द्रववौमिनेवाश्चाः ।
१ १ २ १ ३ ५ १ २ २ १ २ २
इन्द्रववौमीशतायि । ऊम् । वार३४चाः । मातेराधा
२ १ २ २ १ २ ३ २ २ १ ३ ५ १ २ २
सिमातज । तायः । वसोस्मान् । कार३४दा । चाना
१ ३ ५ २ २ २ २ २ २
द । भार । या२३४ औहोवा ॥ (२) अस्मान्कदाचनादा
२ १ २ १ १ १ ३ ५
शभान् । अस्मान्कदाचाश्ना । ऊम् । दार३४भान् ।
१ २ २ २ १ २ २ २ २ ३ ५
विश्वाचनउपमिमी । द्वाइमानुपवह । ना२३४यिची ।

१-२ १ १ ३ ५ २ ३ ५
 प्राणिभ्यः । आ२ । या२३४ औक्षेवा । ई२३४ दाः (३)

॥ ५ * ॥ [२] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रव्यस्यैकोनविंशत्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे —

प्रतिष्यासूनरीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रतिष्यासूनरीजनोव्युच्छन्तीपरिस्वसुः ।

३ १ २ ३ १

दिवोअदर्शिदुहिता ॥ १ * ॥

“स्या” सा प्रसूयमाना, “सूनरी” सुष्ठु प्राणिनां नेत्री,
 “जनी” जनयित्री फलानां, “स्वसुः” स्वसृ-स्थानीयाया रात्रेः
 “परि” उपरि भागे रात्रि-पर्यवसान-काले “व्युच्छन्ती” तमो
 विवासयन्तीः [स्वसा—स्वस्ते ज्ञायस्याइत्युक्तम्], “दिवः” द्योत-
 मानस्यादित्यस्य “दुहिता”, उन्नाः “प्रत्यदर्शि” सर्वैः प्रति-
 दृश्यते ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० १ अ० ५ सा० ।

† ऊ० वे० १, ८, २, १ ।

‡ ‘व्युच्छन्ती—दोति कुर्वन्ती’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ १ १ २ ३ १ १ १ २ १ २
अश्वेवचित्रारूपीमातागवामृतावरी ।

१ २ ३ १ २ ३ २
सखाभूद*श्विनोरुषा ॥ २ ७ ॥

“अश्वेव” “चित्रा” चायनीया “अरुषी” आरीचमाना
“गवाः” रश्मिनां “माता” निर्मात्री “ऋतावरी” यज्ञवपुः
“अश्विनोः” “सखा” समान-ख्याना सह स्तूयमाना “भूत्”
भवति [अश्विनोरुषसा सह स्तूयमानत्वात् सखित्वं पर-
स्परम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि ।

३ २ ३ १ २
उतोश्वोवस्वईशिषे ॥ ३ ७ ॥ ६

“उत” अपिच “अश्विनोः” “सखा”, “उत” अपिच “गवाः”
रश्मिनां “माता” निर्माता “असि”, “उत” अपिच हे “उषः !”
“वस्वः” धनस्य “ईशिषे” ईश्वरी भवसि ॥ ३ ॥ ६

* “अभूत्”—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ३, ८, ९, २ ।

‡ ‘ऋतावरी’—हितकरौ—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ३, ८, ९, २ ।

१ २ १ २ १ २ १ १
॥ जराबोधीयम् ॥ प्रतिष्ठासोवा । नारीजनायि । वि
१ २ १ २ ४५ ५
यूच्छा२३न्ती । परिस्वाहः । दिवोआशदा२३शी । द ।
३ २ २ २ १ २ १
द्वितो३४५ई । डा ॥ (१) अश्वेवचोवा । चाअरूपायि ।
२ २ १ २ २ ४५
मातागा२३वाम् । ऋतावारायि । सखाभूशदा२३श्वा
५ २ २ १ १
यि । नोः । उषो३४५ई । डा ॥ (२) उतसखोवा ।
१ २ १ २ २ २ १
साअश्विनोः । उतामा२३ता । गवामासायि । उतो
२ ४५ ५ २ ३ १
षोश्वा२३स्वाः । ई । शिषो३४५ई । डा (३) ॥ ३ * ॥ [१] ई

अयैषो उषेति तृचामकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ २ २ २ ३ २
एषोउषाअपूर्व्याव्युच्छनिप्रियादिवः ।

३ १ २ ३ २
स्तुषेवामश्विनावृहत् ॥ १ १ ॥

“एषः” एषा अस्माभिः परिदृश्यमाना “प्रिया” सर्वेषां प्रीति
र्हेतुः “अपूर्व्या” पूर्वेषु मध्यरात्रिकालेषु विद्यमाना न भवति

* क० गा० १८५० १ अ० ३ सा० ।

† क० आ० १, २, ४, ४ (१ भा० ३८५४) = ऋ० वे० १, ३, ३३, १ ।

किन्निदानानीन्तनी “उषाः” उषोदेवता “दिवः” द्यु-लोकस्य सकाशादागत्य “व्युच्छति” तमो वर्जयति । हे “अश्विना” अश्विनौ ! “वां” युवां “महत्” प्रभूतं यथा भवति तथा “स्तुषे” स्तोमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ २
यादस्त्रासिन्धुमातरामनोतरारथीणाम् ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
धियादेवावसुविदा ॥ २ * ॥

“या देवा” यावभावश्विनौ वक्ष्यमाण-गुण-युक्तौ तौ स्तुष इति पूर्वत्वान्वयः । कीदृशौ ? “दस्त्रा” दर्शनीयौ, “सिन्धुमातरा” समुद्रमातरौ† [यद्यपि सूर्याचन्द्रमसवेव समुद्रजौ तथा-प्यश्विनोः केषाञ्चिन्मते तद्रूपत्वात् तथात्वम्], “रथीणां” धनानां “मनोतरा” मनसा तारयितारौ, “धिया” कर्मणा “वसुविदा” निवास-स्थानस्य लभयितारौ‡ [मनोतरा मनसा तरत इति मनोतरौ, तरतेरन्तर्भावित-व्यर्थात् “ऋदोरप् (१, ३, ५७)” — इत्यप्, पूर्वपदान्तस्य सकारस्य रुत्वे सति छान्दसमुत्पत् । रथीणां — “नामन्यतरस्याम् (६, १, १७७)” — इति नाम उदात्तत्वम् ।

* छ० वे० १, २, ३३, २ ।

† ‘सिन्धुमातरा’—सिन्धुशब्देन उदकानि गृह्यन्ते, उदकानां निर्वाकभूतौ,—इति व० ।

‡ “वसुविदौ—विदशामे, विदशामे, विद सनाथां, विदमान-धनौ ; अथवा नलाभकौ,—इति वि० ।

धिया—“सावेकाच (६, १, १६८)”—इति विभक्तेरुदात्तत्वम् ।
 वसुविदा—वसूनि निवास-स्थानानि विन्देते इति वसुविदौ
 “क्लिप् च (३, २, ७६)”—इति क्लिप् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २ ३ २   ३ १ २ ३ १ २
 वच्यन्तेवाङ्कुहासोजूर्णायामधिविष्टपि ।

१ ३   २ ३ २   ३ १ २
 यद्वा रथो विभिष्यतात् ॥ ३ * ॥ ७

हे अश्विनो ! “वां” युवयोः सम्बन्धी रथः “जूर्णायाम्” नाना-
 शास्त्रैः स्तुतायाम् “अधिविष्टपि” स्वर्ग-लोके “यद्” यदा
 “विभिः” अश्वैः “पतात्” पतति गच्छति, तदानीं “वां” युवयोः
 “ककुहासः” स्तुतयः “वच्यन्ते” अस्माभिरुच्यन्ते [ब्रवीतेर्यक्,
 “ब्रुवो वचिः (२, ४, ५३)”—इति वच्चादेशः, “वचि-स्वपि
 (६, १, १५)”—इत्यादिना सम्प्रसारणम्, “सम्प्रसारणाच्च (६,
 १, १०८)”—इत्यत्र छन्दसीत्यनुवृत्तेः ॥ परपूर्वत्वस्य पार्श्विकत्वात्
 यणादेशः, प्रत्ययस्वरः । ककुहासः—‘ककुभं गृह्णे विदुः प्रधाने
 च’—इत्यभिधानात् ; प्राधान्याभिधायिना ककुप्-शब्देन तत्-
 प्रतिपादका स्तुतयो लक्ष्यन्ते ; इत्वं , ान्दसम्, “आजमेर-

* ऋ० वे० १, ३, १३, ३ ।

† ‘जूर्णायाम्’—जौर्णायाम् पृथिव्याम्, अधि—उपरि, विष्टपि—स्थाने—इति वि० ।

‡ ‘वि-इत्याकाश-नाम, आकाशात् पततीत्येवं वक्तव्ये तृतीय-वङ्गवचनं छत्
 ऋग्वेदाददोषो वङ्गं बन्दसीति’—इति वि० ।

॥ साचातुष्टितिः “वा बन्दसि (६, १, १०६)”—इत्यात् बोध्यम् ।

सुक (७, १, ५)"—इत्यसुक् । जृणीयां—जूष् वयोहानौ
(दि० प०), अत्र स्तुत्यर्थः, धातूनामनेकार्थत्वात्, निष्ठायां "स्युक्ः
किति (६, २, ११)"—इति इट्-प्रतिषेधः, "बहुलञ्छन्दसि
(७, १, १०३)"—इति उत्त्वम्, "रदाभ्यामिति (८, २, ४२) निष्ठा-
नत्वम्, प्रत्ययस्वरः (३, १, ३) । विभिः—वी गत्यादौ (षदा०
प०) वियन्ति गच्छन्ति वयोऽश्वाः, औणादिको डि-प्रत्ययः ।
पतात्—पटल गतौ (म्वा० प०), लेठगङ्गागमः, "इतश्च स्त्रीपः
(३, ४, ७)"—इतीकार-लोपः ॥ ३ ॥ ७

१८८ १ १ १ १२ १ ११
॥ जराबोधीयम् ॥ एषोउषोवा । आपूविया । वियूच्छा

२ १ १ ४५ ४८
रुतौ । प्रियादायिवाः । स्तुषायिवा१मार३श्चायि । ता ।

४८१ १८ १ १ १ १८ ११
बृक्षा३४पुई । डा ॥ (१) यादस्त्रासोवा । धूमातरा ।

११ ३ १ २ ४५
मनोता२३रा । रयायिणाम् । धियादा१यिवा २३ वा ।

५ ३०१ २ १ १ १ १
सु । विदो३४पुई । डा ॥ (२) वच्चन्तेवा१ओवा । का

२८१ २८१ २ १
कुदासाः । जूर्णीया२रुमा । धिविष्टापायि । यद्वा१

१ ४५ ५ ३२
राशयो२३वायि । मि । पतो३४पुई । डा (३) ॥ ४ * ॥ [१] ७

अथोषस्तच्चित्रमिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,

. तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ ३ १ २ २ ३ १ २

उषस्तच्चित्रमाभरास्रभ्यंवाजिनीवति ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

येनतीकच्चतनयच्चधामहे ॥ १ * ॥

हे “वाजिनीवति !” वाजो हविल्लक्षणमन्नं, तद्युक्ता वाजिनी,
तया क्रियया युक्ते ! “उषः” उषोदेवते ! “अस्रभ्य” “चित्र”
चायनीयं “तत्” धनम् “आ भर” आहर प्रयच्छ । “येन” धनेन
“तीक” पुत्रं “तनयं” तत्पुत्रं “च” धामहे दधामहे धारयामः
[अत्र निरुक्तम्—“उषस्तच्चित्रं चायनीयं मंहनीयं धनमाहरास्र-
भ्यमन्नवती येन पुत्रांश्च पौत्रांश्च दधीमहि (निरु० दै० ६, ६)”
—इति । धामहे—दधातेर्लटि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)”
—इति शपो लुक्, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, लोटि “अडुत्तमस्य
पिच्च (३, ४, ८२)” —इत्याडागमः प्रत्ययस्य पिहङ्गावश्च, अतः
प्रत्ययस्य पित्वादनुदात्तत्वे धातुस्वरः शिष्यते ; अस्मिन् पक्षे
“एत ऐ (३, ४, ८३)” —इत्यैत्वाभावो व्यत्ययेन द्रष्टव्यः, “यदृत्ता-
न्नित्यम् (८, १, ६६)” —इति निघात-प्रतिषेधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २

उषोअद्येहगोमत्यश्वावतिविभावरि ।

३ १ ३ १ २

रेवदस्मेव्युच्छन्नतावति ॥ २ * ॥

हे “गोमति” अस्मभ्यं दातव्यं गोभिर्युक्ते ! तथा “अश्वा-
वति” अश्वैर्युक्ते ! “विभावरी” विशिष्ट-प्रकाशोपेते ! “सृजता-
वति” प्रियसत्याम्बिका वाक् सृजता, तादृश्या वाचा युक्ते ! एव-
स्मूते हे “उषः” उषो देवते ! “अद्य” इदानीं प्रभात-समये “इह”
अस्मिन् देशे “अस्मे” अस्माकं “रेवत्” [“रयेर्मतो बहुलम् (६,
१, ३४ वा०)”—इति सम्यसारणम्, “छन्दसोरः (८, २, १५)”
—इति मतुपो वत्वम्, “रे-शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं यक्तव्यम्
(६, १, १७६ वा०)”—इति मतुप उदात्तत्वम्] धन-युक्तं कर्म यथा
भवति तथा “व्युच्छ” नैशं तमो निवारय [उच्छी विवासे (भा०
प०) विवासो वर्जनम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
युङ्क्वा^३ हिवाजिनीवत्यश्वा^२ अद्यारूणा^३ उषः ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथानोविश्वासौभगान्यावह ॥ ३ १ ॥ ८

हे “वाजिनीवति” हविलक्षणावति ! “उषः” उषो देवते !
“अरूणान्” अरूण-वर्णान् “अश्वान्” अश्व-स्थानीयान् गो-विशेषान्
[“दीर्घादटि समानपदे (८, ३, ८)”—इति संहितायां नका-
रस्य रुत्वम्, “आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)”—इति सानुनासिक
आकारः] एवम्भूतान् “अद्य” अस्मिन् काले “युङ्क्त्वा हि”

* “युच्छ” — इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, २६, ४ ।

योजयैव [हिरवधारणे] “अथ” अनन्तरं रथमारुह्य “विश्वा”
 सर्वाणि “सौभागानि” [“सुभगान्मन्त्रे (५, १, १२६ वा०)” —
 इत्युद्गात्रादिषु पाठात् भाव-कर्मणोरर्थयोः “प्राणभृज्जातिवयो-
 वचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् (५, १, १२६)” — इत्यञ् प्रत्ययः, “हृद्भग
 सित्मन्ते पूर्वपदस्य च” — इत्युभय-पद-द्वयोः प्राप्तायां सर्व-विधीनां
 छन्दसि वैकल्पिकत्वात् अत्रोत्तरपदस्य तृद्धिर्न भवतीत्युक्तम्,
 सौभागानि] सर्वाणि सौभाग्यानि “नः” अस्माभ्यम् “आ वह”
 आनय ॥ ३ ॥ ८

॥ शुध्यम् ॥ ^१उपस्तृच्चा^२रयित्रम् । ^२आभरोवा । ^१अस्म
^२भ्यवा । ^२जिनौवतायि । ^२येनतोकच्चतनयच्च । ^२धार३ ।
^२महाउवा । ^१गृध्रिया२ ॥ (१) ^१उषोअद्ये२ह । ^२गोमतो
^२वा । ^२अश्वावतायि । ^२विभावरायि । ^२रेवदस्मव्यच्छदनु ।
^२तार३ । ^१वताउवा । ^१गृध्रिया२ ॥ (२) ^१युत्वाच्चिवा२रजि ।
^२नोवतोवा । ^२अश्वाअद्या । ^२रुणाउषाः । ^२अथानो
^२विश्वासौभागानि । ^२आ२३ । ^२वहाउवा । ^२गृध्रिया२ (३)
 ॥ ५ * ॥ [१] ८

अथाश्विनावर्त्तिरिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २ १ २

अश्विनावर्त्तिरस्मदागोमदस्माच्चिरण्यवत् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २

अर्वाग्रथ्समनसानियच्छतम् ॥ १ * ॥

[उषसा साहचर्याद् बुद्धिस्थावश्विनाविदमादिकेन त्वचेन स्तूयते] हे “अश्विना” अश्ववन्तौ व्यापनश्रीलौ वा देवौ ! “दस्मा” शत्रूणामुपक्षपयितारौ “अस्मत्” अस्माकं “वर्त्ति” वर्त्तन-हेतुभूतं गृहम् “आ” समन्तात् “गोमत्” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “हिरण्यमत्” हित-रमणीय-धन-युक्तं च यथा भवति तथा “समनसा” समान-मनस्कौ सन्तौ “युवां” युष्मदीयं “रथम्” “अर्वाक्” अर्वाचीनम् अस्मदभिमुखं “नियच्छतम्” आवर्त्तयतम् [अस्मत्—“सुपां सु-लुक् (७, १, २८)” —इति षष्ठ्या लुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २

एहदेवामयोभुवादस्माच्चिरण्यवर्त्तनी ।

३ १ २ ३ १ २

उषबुधोवहन्तुसोमपीतये ॥ २ † ॥

* ऋ० वे० १, १, २७, ३ ।

† ऋ० वे० १, ६, २७, १ ।

“उषर्बुधः” उषसि प्रबुद्धा अश्वः “इह” अस्मिन् यागे “सोम-
पीतये” सोम-पानाय ‘दस्त्रा’ शत्रूणामुपपन्नपयितारौ अश्विनौ
“आ वहन्तु” आनयन्तु । कौटुशौ? “देवा” देवन-शीलो दानादि-
गुण-युक्तौ वा “मयोभुवा” मयसः आरोग्यस्य भावयितारौ
[“अश्विनौ वै देवानां भिषजौ”—इति श्रुतेः] “हिरण्यवर्त्तनी”
[वर्त्ततेऽत्रेति व्युत्पत्त्या वर्त्तनि-शब्देन रथ उच्यते] सुवर्णमयो
वर्त्तनिर्ययोस्तौ [देवा—इत्यादिषु त्रिषु “सुपां सुलुक् (७, १,
३६)”—इत्याकारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २७   ३ २ ३ २७   ३ १ २ ३ १ २
यावित्थाश्लोकमादिवोज्योतिर्जनायचक्रथुः ।

२ ३ १ २   ३ १
आनऊर्ज्ज्वहतमश्विनायुवम् ॥ ३ * ॥ ६

हे अश्विनौ “यौ” युवां “दिवः” लोकात् “श्लोकम्” उप-
श्लोकनीयं प्रशंसनीयं “ज्योतिः” तेजः “इत्था” इत्थमस्माभि-
रनुभूयमानेन प्रकारेण “चक्रथुः” कृतवन्तौ [केषाञ्चिन्मतेन
सूर्याचन्द्रमसावश्विनावित्युच्यते । तदुक्तं यास्केन—“तत्काव-
श्विनौ द्यावापृथिव्यावित्येकेऽहोरात्रावित्येके सूर्याचन्द्रमसावित्येके
(निरु० दै० ६, १,)”—इति । तथाच प्रकाशकत्वं तयोरुपपन्नं
तौ “युवं” युवां “नः” अस्मभ्यम् “ऊर्ज्ज्व” बल-प्रदमन्त्रम् “आ वह-

१८अ० २ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

२४५

तम्' आनयतं प्रयच्छतम् [स्त्रीक सङ्गति (भा० आ०),
अयं स्तुत्यर्थोऽपि, कर्मणि घञ् ; जित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
१८७)] ॥ ३ ॥ ८

॥ अ॒ध॒म॒ ॥ अ॒श्वि॒ना॒वा॒र॒त्तिः॑ । अ॒स॒दो॒वा । गो
१ २ १ २ ३ २ १ २ १ २ १ २ २ १
म॒द॒स्त्रा । द्धि॒र॒ण्य॒वात् । अ॒र्वा॒ग्र॒थ॒स॒म॒न॒सा॒नि । या॒र
२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
३ । च्छ॒ता॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒ ॥ (१) ए॒ह॒दे॒वा॒र॒ । यो
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
भ॒वो॒वा । द॒स्त्रा॒हि॒रा । ए॒य॒व॒र्त्त॒ना॒यि । उ॒ष॒वु॒धो॒व॒ह॒न्तु
२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
सो॒म । पा॒र॒श॒यि । त॒या॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒ ॥ (२) या
२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वि॒च्छा॒श्लो॒र॒क॒म् । आ॒दि॒वो॒वा । ज्यो॒ति॒र्ज्ज॒ना । य॒च॒क्र
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
यूः । आ॒न॒ज॒र्ज्ज॒व॒ह॒त॒म॒श्वि । ना॒र॒श॒ । यु॒वा॒उ॒वा । षू
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
धि॒या॒र॒ । ए॒र॒श॒द्वि॒या॒श॒३३ । ओ॒र॒श॒३३ । डा॒(३)॥ ६* ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रथस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे*—

अग्निन्तमन्ये इति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ ३ १ ३ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २

अग्निन्तमन्ये यो वसुरस्तं यन्ति धेनवः ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३

अस्तमर्वन्त आशवास्तन्नित्यासेवाजिन

१ २ ३ २ ३ १ २

इषस्तोतृभ्य आभर ॥ १ ॥

“तम्” अग्निं “मन्ये” स्तौमि, “यः” अग्निः “वसुः” वासकः,
“यम्” “अस्तं” सर्वेषां गृहवदाश्रय-भूतत्वेन “धेनवः” गावः
“यन्ति” गच्छन्ति प्रीणयितुम्, “अस्तम्” उक्त-लक्षणम् “अर्वन्तः”
अरणवन्तः अश्वाः “आशवः” शौन्न-गामिनः यन्ति, तथा “नि-
त्यासः” नित्य-प्रवृत्तयो “वाजिनः” हविलक्षणावन्तो यजमानाः
यम् “अस्तं” यन्ति तम् मन्ये, “इषम्” अन्नं “स्तोतृभ्यः” अस्म-
भ्यम् “आ भर” हे अग्ने! आहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २

अग्निर्हिवाजिनं विशेददाति विश्वर्षणिः ।

* ‘एषु सन्निवसामि’—इति वि० ।

† छ० आ० ५, १, ४, ७ (२ भा० ८६४ ४०) = छ० वे० ३, ८, २२, १ =

ष० वे० १५, ४१ ।

३ २२ ३ २ २ २ २ १ १ १ १ ३ २ ३
अग्नीराये स्वाभुवः सुप्रीतो याति वार्यं

१ १ ३ २ ३ १ १
मिषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ २ * ॥

“अग्निः हि” अयमग्निः खलु “विशि” यजमानाय “वाजि-
नम्” अन्नवन्तं पुत्रम्, अश्वम् अन्नं वा “ददाति” प्रयच्छति,
“विश्वचर्षणिः” [विश्वे चर्षण्यो मनुष्या रक्षणीया अर्चका वा
यस्य स तथोक्तः । यद्वा, पश्यति-कर्मेतत्] सर्वस्य द्रष्टाग्निः
“राये”[†] धनार्थिने [अथवा द्वितीयार्थं चतुर्थी (३, १, ८५)
धनम्] “स्वाभुवः” सुष्ठु सर्वत्र व्याप्तम् “वार्यं” सर्वैर्वरणीयं प्रीतः
सन् “याति” यमयति दातुं वा गच्छति । इषमित्यादिः
पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १२ २२ ३ ७ ३ १ २ ३ १ २
सोऽग्निर्व्यवितुर्गृणे संयमायन्ति धेनवः ।

१२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
समर्वन्तो रघुद्रुवः सः सुजातासः स्वरय

१ २ ३ २ ३ १ २
इषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ३, ८, २२, २ ।

† ‘अग्नीराये’—अन्नं देयं-लोपे ङ लोप इति (६, २, १११) दीर्घः न तु द्विव-
चनसंज्ञी—इति वि० ।

‡ ‘इषं स्तोत्रम्’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ३, ८, २१, ३=य० वे० १५, ४३ ।

“सः अग्निः” स खल्वग्निः “यः” “वसुः” वासकः “गृणे”
 स्तूयते “यं” “धेनवः” “समायन्ति” होमार्थं प्रापयन्ति, “अर्वन्तः”
 अश्वाः “रघुद्रुवः” लघु-गमनाः* “सम्” आयन्ति, “सुजातासः”
 शोभन-प्रादुर्भूताः “सूरयः” मेधाविनः “सम्” आयन्ति । स
 खल्वग्निरिति शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥ १०

अथ महेनोअद्येति लृचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 महेनोअद्यबोधयोषोरायेदिवित्मती ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 यथाचिन्नोअबोधयःसत्यश्रवसिवाय्ये

३ २ ३ १ २
 सुजातेअश्वसूनुते ॥ १ '१' ॥

“अद्य” अस्मिन् यागदिने, हे “उषः” उषो देवि ! “दिवि-
 त्मती” दीप्तिमतो त्वं “नः” अस्मान् “महे” महते “राये”
 धन-प्राप्तये “बोधय” प्रज्ञापय प्रकाशयेत्यर्थः [सति हि प्रकाशे
 क्रतु-द्वारा द्रव्यस्यार्जयितुं शक्यत्वात्] । “यथा चित्” यथैव पूव
 “नः” अस्मान् “अबोधयः” अतीतेषु दिनेषु यथा बोधितवती,
 तद्वदद्यापीत्यर्थः । हे “सुजाते” शोभन-प्रादुर्भूते ! “अश्वसूनुते”

* ‘अथवा शोप्रकर्माकारिणः’—इति वि० ।

† सू० आ० ४, १, ४, ३ (१भा० ८५८ पृ०)—सू० वे० ४, ४, २१, १ ।

[अश्वार्थी प्रिय-सत्यात्मिका वाग् यस्याः सा*] हे तादृशि देवि !
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मय्यनुगृहाणेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ५ २
यासुनौशे शौचद्रथे व्योच्छो दुहितर्दिवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ५ २
साव्युच्छमहीयसिसत्यश्रवमिवाय्ये

२ २ ३ १ २
सुजाते अश्वहनुते ॥ २ ॥

हे “दिवः दुहितः” सूर्यस्य पुत्रि उषः ! ‡ “या” त्वं सुनौथे
एतन्नामके “शौचद्रथे” शुचद्रथस्यापत्ये पूर्वं “व्योच्छः” व्यवा-
सयः त्मांसि, “सा” त्वं “सहीयसि” अतिशयेन बलवति
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मयि “व्युच्छ” तमो विवामय
[उच्छी विवासे (भा० प०) विवासो वर्जनम् ॥ शिष्टं
समानम् ॥ २ ॥

* उदाहृतस्येत्यद्वयमर्चि-पतञ्जलिना द्वितीयाह्निके, तथाहि—“ननु च
भोक्त्वोमानां सात्यमुगिराणायनोया अर्द्धमेकारमर्द्धमेकारश्चाधीयते । सुजाते अश्व
सूते”—इत्यादिना आशङ्क्य, समाहितम्—“परिषत्कृतिरेषा, तय भवतां नैव हि
कोके न च वेदे अर्द्धमेकारोऽर्द्धमेकारो वासोति” । अथ च नागंशः—‘शाल्विशेषा-
यापिनां समवायः परिषत् पर्यङ्का, तय भवा कृतिरित्यर्थः’—इति ।

† ऋ० वे० ४, ४, २१, ९ ।

‡ ‘दुहितर्दिवः—अहो दुहितृभूता उषाः’—इति वि० ।

॥ ‘व्युच्छति दीप्तिं करोति’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ ०४

सानोअद्याभरदसुव्यक्तादहितद्वैवः ।

२३   १   १ २   ३ १ २   ३ १ २
योव्यौ च्छः सद्दीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये

योव्यौ च्छः सद्दीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये

२४ ३ १ २

सुजातेऽश्वसूनुते ॥ ३ * ॥ ११

हे “दुहितः ! दिवः” “आभरद्वसु” आहत-धना “सा”
प्रसिद्धा त्वं “नः” अस्माकम् “अद्य” अस्मिन् दिने “व्युच्छ”
तमो विवासय “सहोयसि !” “या उ” [उ-कारोऽनर्थकः] या त्वं
पूर्वं “व्यौच्छः” “सा” अद्यापौति । शिष्टं समानम् ॥ ३ ॥ ११

अथ प्रतिप्रियमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३   २ ३ १ २   ३ १ २

प्रतिप्रियतमं रशंवृषणं वसुवाहनम् ।

३ १ २   ३ २ ३ १ २   ३ २ ३

स्तोतावामश्विनावृषिःस्तोमेभिर्भूषतिप्रति

२ ३ १ २ ३ १ २

माध्वीममश्रुतं हवम् ॥ १ ॥

हे “अश्विनौ !” [एकः प्रति-शब्दोऽनुवादः] “वा” युवयोः
 “प्रियतम” “रथ” “स्तोता” ऋषिः “स्तोमेभिः” स्तोमैः “प्रति

* अ० पे० ४, ४, ११, ३।

† ब० बा० ५, १, ३, १० (रभा० ८५२५०) = ऋ० वे० ४, ४, १५, १।

भूषति” अलङ्करोति । कीदृशं रथं ? “दृषणं” वर्धितारं फलानां,
“वसुवाहनं” धनानां वाहकम् ईदृशं रथमागमनाय स्तोतीत्यर्थः ।
तथा “माध्वी” मधुविद्या-वेदितारौ “मम” “हवम्” आङ्गानं
“शुतं” शृणुतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २ २ ३ १ २   २ २
अत्यायातमश्विनातिरोविश्वाअहसना ।

१ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २   ३
दस्त्राहिरण्यवर्त्तनीसुषुम्णासिन्धुवाहसा

२ ३ १ २ ३ १ २
माध्वीममश्रुतहवम् ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “अत्यायातं” सर्वान् यजमाना-
नतिक्रम्य गच्छतम् “अहम्” ऋषिर्यथा “विश्वाः” सर्वा अस्म-
दिरोधि-प्रजाः “सना” ‘सदा’ “तिरः” करोमि [अथवा, ‘अहं
तिरः सना’—इति सम्बन्धः । प्राप्ताः विश्वाः सर्वाः क्रिया
युष्मदीया अनुष्ठेया इत्यर्थः, सना सनातनौ] “दस्त्रा” यज्ञाणां सुषु-
म्णयितारौ, “हिरण्यवर्त्तनी” हिरण्य-रथौ “सुषुम्णा” सुधनौ
“सिन्धुवाहसा” नदीनां प्रवाहयितारौ वृष्टि-प्रेरणेन तादृशौ
युवामत्यायातम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 अनो*रत्नानिबिभ्रतावश्विनागच्छतंयुवम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३
 रुद्राद्विरण्यवर्त्तनीजुषाणावाजिनीवसू

२ ३ १ २ ३ १ २
 माध्वीममश्रुतं हवम् ॥ ३ ॥ १२

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “युवं” युवां “नः” अस्मभ्यं
 “रत्नानि” रमणीयानि “बिभ्रता” बिभ्रती धारयन्ती सन्ती
 अस्मान् “आगच्छतम्” । हे “रुद्रा” रुद्र-पुत्रौ ! स्तुत्यौ ! वा
 “वाजिनीवसू” वाजिन-धनौ युवां “हिरण्यवर्त्तनी” हिरण्य-
 रथौ “जुषाणा” यज्ञं सेवमानौ सन्तौ आगच्छतमिति । माध्वी-
 त्यादि गतम् ॥ ३ ॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य एकीनविंशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

— ००० —

* “अन्य” — इति ऋ०-पाठः ।

† २२० वे० ४, ४, १५, ३ ।

‡ ‘माध्वी’—मधनः सोमस्य पातारौ—इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

अबोध्मिःसमिधाजनानामिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अबोध्मिःसमिधाजनानाम्प्रतिधेनु

२ ३ २ ३ १ २
मिवायतीमुषासम् ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यक्काइवप्रवयामुज्जिहानाःप्रभानवः

३ २ ३ १ २
सस्रतेनाकमच्छ ॥ १ * ॥

अयम् “अग्निः” “जनानाम्” अध्वर्यादीनां “समिधा” समिद्धिः “अबोधि” प्रबुद्धोऽभूत् । “धेनुम् इव” अग्निहोत्रार्थं धेनुं प्रति यथा प्रातर्बुध्यते तद्वत्, “आयतीम्” आगच्छतीम् “उषसं प्रति” उषःकाल इत्यर्थः । अथ प्रबुद्धस्याग्नेः “भानवः” रश्मयः ज्वालाः “यक्काः” महान्तः “वयां” शाखां “प्रोज्जिहानाः” प्रोद्धयन्ती वृक्षाइव [यदा, महान्तः प्रोज्जिहानाः स्वाधिष्ठानं त्यजन्तः भानवः] “नाकम्” अन्तरिक्षम् “अच्छ” आभिमुख्येन “प्र सस्रते” प्रसरन्ति ॥

“सस्रते”-“सिस्रते”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ ३ २ ३ १
अबोधिहोतायजथायदेवानूङ्घीअग्निः

३ १ १ ३ १ १

सुमनाः प्रातरस्थात् ।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ १

समिद्धस्य रुशददर्शिपाजोमहान्देव

२ १ १ १ १

स्तमसो निरमोचि ॥ २ * ॥

अयं “होता” होम-निष्ठादकः “अग्निः” “देवान्” यष्टव्यान्
“यजथाय” यष्टुम् “अबोधि” बुध्यसे । सोऽग्निः “प्रातः” काले
“सुमनाः” शोभन-मनस्कः यजमानानुग्रह-बुद्धिः सन् “जङ्घी”
“अस्थात्” उत्तिष्ठति । “समिद्धस्य” अस्य “रुशत्” रोचमानं
“पाजः” बलं ज्वाला-लक्षणम् “अदर्शि” दृश्यते । अथ तथाभूतः
“महान् देवः” “तमसः” अन्धकारात् “निरमोचि” सर्वं जगत्
निरमोचयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३

यदोङ्गणस्य रशनामजौगः शुचिरङ्गते

१ २ ३ १ २ १ २

शुचिभिर्गोभिरग्निः ।

१२ २२ ३१२ ३ २
आदक्षिणायुज्यतेवाजयन्त्युत्ताना

१ १ २ ३ १ ४
मूर्ध्वोऽधयज्जुह्वभिः ॥ ३ * ॥ १३

“यद्” यदा “ईम्” अयमग्निः “गणस्य” सङ्घातात्मकस्य जगतः “रशनां” रज्जुमिव व्यापार-प्रतिबन्धकं तमः “अजोगः” गिरति गृह्णाति वा समिद्धो भवतीत्यर्थः । यदा “शुचिः” दीप्तः “अग्निः” “शुचिभिः गोभिः” व्यापाराप्रतिबन्धकैर्दीप्तैः रश्मिभिः ‘अङ्क्ते’ व्यनक्ति विश्वं जगत् “आत्” अनन्तरमेव “दक्षिणा” प्रवृद्धा “वाजयन्ती” हविलक्षणा मन्त्रं प्रदातुमिच्छन्ती “जुह्वभिः युज्यते” युक्ता भवति [अथवा, दक्षिणा प्रवृद्धाज्य-धारा युज्यते] तां धाराम् “उत्तानाम्” ऊर्ध्वस्थितामुपरि विस्तृताम् “जुह्वैः” उन्नतः सन् “जुह्वभिः” “अधयत्” पिबति ॥ ३ ॥ १३

१ २ १ २ २
॥ औशनम् ॥ आबो । धियग्निसमिधा । जनाश्नाम् ।

१ २ २ १ २ १ २ २ ४ ५ १ २ २
प्रतिधेनूम् । इवाय । तौमुषासाम् । यक्षाइवप्रवया
० २ १ २ २ १ १ २ १
मूत् । जिहाराश्नाः । प्रभानवाः । सस्रते । नाश्४३ ।

२ ४ १ २ १ २ २ २
काश्मा५का६५६ ॥ (१) आबो । धिद्वोतायजथा । यदा

* ऋ० वे० ३, ८, ११, २ ।

† ‘आत् * * * आनुपूर्व्येण’—इति वि० ।

^२ ३यिवान् । ^{२ १ २ १} जङ्घीअग्रायिः । ^{२ १ २} सुमनाः । ^{२, ३ ४ ५} प्रातरस्थात् ।
^१ समिद्धस्थरूपददा । ^७ शिपा^२३जाः । ^{१ २ २ १} महान्देवाः । ^{२ १} तम
^२ सः । ^{२ ४} ना३४३यिः । ^{१ २} आ३मो५चा६पू६यि ॥ (२) यादीम् ।
^१ गणस्तरशनाम् । ^{२ २} अजा३यिगा । ^{१ २ १} शुचिरङ्गायि । ^{२ १} शुचि
^{२, ३ ४ ५} मिः । ^{१ २} गोभिरग्रायिः । ^{१ २} आहन्तिणायुज्यतेवा । ^७ जया२३
^२ न्ती । ^{१ २ २ १ २} उत्तानामू । ^{१ १} ध्वो३अध । ^२ या३४३त् । ^{२ ४} जू३हू५
 भा६पू६यिः (३) ॥ ८ * ॥ [१] १३

अथेदं अष्टमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३ २ ७} इदं ^{३ १} अष्ट ^{२ ३ २ ३ १ २} ज्योतिषाज्योतिरागा

^{३ १ २ ३ १ २} चित्रः ^{३ १ २} प्रकेतोअजनिष्टविभू ।

^{२ ३ १ २} यथा ^{३ २ ३ २ ३ २ ३} प्रहतासवितुः सवायैवा

^{३ २ ३ १ २} रात्रुषसेयोनिमः ^{१ १} रैक् ॥ १ १ ॥

* ज० गा० १८ प्र० १ अ० ८ सू० ।

† अ० वे० १, ८, १, १ ।

“ज्योतिषां” ग्रह नक्षत्रादीनां द्योतमानानां मध्ये “इदम्”
 उषश्चाख्यं “ज्योतिः” “अष्टं” प्रशस्यतमम् [अस्य कोऽतिशयः ?
 इति चेत्, उच्यते—नक्षत्रादिकं ज्योतिस्त्वात्मानमेव प्रकाशयति
 नान्यत्, चन्द्रस्तु यद्यप्यन्यं प्रकाशयति तथापि न विस्पष्ट-
 प्रकाशः, औषसन्तु ज्योतिर्युगपदेव सर्वस्य जगतोऽन्धकार-निरा-
 करणेन विशेषेण प्रकाशकम् अतः प्रशस्यतममित्यर्थः । तादृशं
 ज्योतिः] “आगात्” पूर्वस्यां दिश्यागमत् । आगत्वा चैतस्मिन्
 “चित्रः” चायनीयः, “प्रकेतः” अन्धकाराहतस्य सर्वस्य पदार्थस्य
 प्रज्ञापकः, तथा “विम्बा” विभूर्व्यासः सन्* “अजनिष्ट” प्रादु-
 रभूत् । किञ्च, “यथा” “रात्रौ” रात्रिः स्वयं “सवितुः” सूर्य-
 सकाशात् “प्रसूता” उत्पन्ना [सूर्यो ह्यस्तं गच्छन् रात्रिं जनयति
 तस्मिन्ननस्तमिते रात्रे रूपत्यभावात् एवमेव रात्रिरपि “उषसे”
 “सवाय” उषसउत्पत्तये तदीयां “योनिं” स्थानं स्वकीयापर-भाग-
 लक्षणम् “आरैक्” आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [यद्वा,
 ‘प्रसूता’ रात्रि-सकाशादुत्पन्ना उषाः ‘सवितुः’ सूर्यस्य ‘सवाय’
 प्रसवाय जन्मने यथा भवति एवं ‘रात्रिः’ अपि ‘उषसे’ उषसो
 यज्जन्म तदर्थं ‘योनिं’ स्वापर-भाग-लक्षणं स्थानं कृतवती ।
 अत्र निरुक्तम्—“इदं अष्टं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रं प्रकेतन
 प्रज्ञाततममजनिष्ट विभूततमं यथा प्रसूता सवितुः प्रसवाय
 रात्रिरादित्यस्यैवं रात्रुषसे योनि मरिचत् स्थानम् (निरु० नै०

* ‘विम्बा’--विभूर्त्वेन—इति पि० ।

२, १६)”—इति] अष्टम्—प्रशस्य-शब्दादातिशायनिक इष्टम्
 (५, ३, ५५), “प्रशस्यस्य अः (५, ३, ६०)”—इति आदेशः, “प्रक-
 त्येकाच् (६, ४, ६२)”—इति प्रकृतिभावाट्टिलोपाभावः । अगात्
 —एते लुङि “इणो गा लुङि (२, ४, ४५)”—इति गादेशः,
 “गातिस्था (२, ४, ७७)”—इति सिचो लुक् । प्रकृतः—कित
 ज्ञाने (भ्वा० प०) अन्तर्भावित-ण्यर्थात् कर्मणि घञ्, “थाथा-
 दिना (६, २, १४४) उत्तरपदान्तीदात्तत्वम् । अजनिष्ट—
 जनी प्रादुर्भावे (दि० आ०) लुङि सिच इडागमः । विभा—
 “वि-प्र-सं-भ्यो ड्वः सञ्ज्ञाम् (३, २, १८०)”—इति ड्वप्रत्ययः,
 “सुपां सुलुक् (७, १, ३६)”—इत्यादिना सीराकारादेशः,
 “ओः सुपि (६, ४, ८३)”—इति यणादेशस्य “न भूसुधियोः
 (६, ४, ८५)”—इति निषेधे प्राप्ते “छन्दस्युभयथा (६, ४,
 ८६)”—इति यणादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, वि-पूर्वात्
 भवतेरौणादिको ड्वन् प्रत्ययः, निन्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
 १६७) । प्रसूता—सुनोतेः कर्मणि निष्ठा, “गतिरनन्तरः
 (६, २, ४६)”—इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् । सवाय—
 “छन्दसि जवं-सवौ वक्तव्यौ (३, ३, ५७ वा०)”—इति निपा-
 तनात् अक्, चित्स्वरः (६, १, १६६) । रात्री—“रात्रेञ्चाजसौ
 (४, १, ३१)”—इति ङीष्, “यस्येति च (६, ४, १४८)”—
 इतीकार-लोपः । अरैक्—रिचिर् विरेचने (६० उ०), लङि
 बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लुक्, लघूपध-
 गुणे (७, ३, ८६), “हल्ङ्याभ्यः (६, १, ६६)”—इति ति-
 लोपः, षर्ण-व्यत्ययेन पङ्कारस्यैकारः (३, १, ८५) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ १
रुशदत्सारुशतीश्वेत्यागा

१ २ ३ १ २ २ २
दारैगुक्कणासदनान्यस्याः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
समानबन्धूअमृतेअनूची

३ १ २ ३ २
द्यावावर्णश्चरतआमिनाने ॥ २ * ॥

[श्वेत्या इति उपसो नामधेयम् (निघ० १, ८, १२)]
“रुशती” दौमाश्च “श्वेत्या”/श्वेतवर्णोषाः “रुशदत्सा” रुशन्
दौमः सूर्यो वत्सो यस्याः सा तथोक्ता [यथा मातुः समीपे वत्सः
सञ्चरति एव सुषसः समीपे सूर्यस्य नित्यमवस्थानात् तद्वत्त्वम्
अथवा यथा वत्सो मातुः स्तन्यं रसं पिबन् हरति एव सुषसोऽ-
वस्थायाख्यं रसं पिबन् वत्स इत्युच्यते] तादृशी सती “आगात्”
आगतवती । आगताया उपसः “कृणा” कृणवर्णा रात्रिः सद-
नानि” स्थानानि स्वकोयानि अर्चयामलक्षणानि “आरेक्”
आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [उ-इत्येतत्पूरणः] अपिचैते
रात्रुषसौ “समानबन्धू” समानेन एकेन सूर्याख्येन बन्धुना सख्या
युक्ते [यद्वा, सूर्येण सह सम्बद्धे, यथा उषा उदेयता सूर्येण
सम्बद्धा एवं रात्रिरपि अस्तं गच्छता सूर्येण सम्बद्धा],† “अमृते”

* ऋ० वे० १, ८, १, २ ।

† ‘समानबन्धू’—अपौरुषे उपसः सक्तामात् सङ्गाधेते—इति नि० ।

मरण-रहिते [कालात्मकतया नित्यत्वात्] “अनूची” अनूची
 प्रथमं रात्रिः पश्चात् उषा इत्यनेन क्रमेण गच्छन्त्यौ [यद्वा, सूर्य-
 गत्यनुसारेण गच्छन्त्यौ एवभूते] “वर्ण” सर्वेषां प्राणिनां रूपम्
 “आ मिनाने” जनयन्त्यौ [यद्वा, स्वकीयं रूपं हिंसन्त्यौ, उषसा
 नैशं तमो निवर्त्यते, प्रकाशात्मकमुषसी रूपं रात्र्या एवं विधे
 सत्यौ] “द्यावा” द्योतमाने “चरतः” प्रतिदिवसमावर्त्तत [यद्वा,
 द्यावानभसोऽन्तरिक्ष-मार्गेण चरतः प्रतिदिवसं गच्छतः । अत्र
 निरुक्तम्—“रुशद्वत्सा सूर्यवत्सा । रुशदिति वर्णनाम, रोचते
 ज्वलतिकर्मणः । सूर्यमस्या वत्समाह साहचर्याद्रस-हरणाद्वा ।
 रुशती श्वेत्यागात् । श्वेत्या श्वेततेररिचत् कृष्णा सदनान्यस्याः
 कृष्णावर्णा रात्रिः कृष्णं कथ्यते निःकृष्टा वर्णाः । अथैने संस्तौति
 समान-बन्धू समान-बन्धने अमृते अमरण-धर्माणावनूची अनू-
 च्यावितौ तरेतरमभिप्रेत्य द्यावा-वर्णं चरतस्ते एव द्यावी द्योत-
 नादपि वा द्यावा चरतस्तया सह चरत इति स्यादाभिमाने
 आमिन्वाने अन्योऽन्यस्याध्यात्मं कुर्वाणे (निरु० नै० २, २०) ”
 —इति ॥ श्वेत्या—श्विता वर्णे (स्वा० आ०), अस्माख्य-
 तात् “अचो यत् (३, १, ८७)”—इति भावे यत्, णि-लोपः,
 अग्रं आदित्वात्मत्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७) । अमृते अमृतं
 मरणमनयोर्नास्तौति बहुव्रीहौ “नमोजरमरमित्रमृता (६,
 २, ११६)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । अनूची—अनुपूर्वा-
 दच्चतेः “ऋत्विगित्यादिना क्तिन् (३, २, ५८), “अनिदिताम्
 (६, ४, २४)”—इति न-लोपः, “अच्चतेऽपि सङ्गानम् (४, १, ६
 वा०)”—इति ङीप्, “अचः (६, ४, १३८)”—इत्यकार-लोपे. “जो

(६, ३, १३८)—इति दीर्घः, “अनुदात्तस्य च यतोदात्त-लोपः
(६, १, १६१)”—इति ङीपउदात्तत्वम्. “सुपां सुलुक् (७, १,
३८)”—इति विभक्तिलूक् । मिनाते—मीनातेः क्रैयादिकस्य
शानचि “मीनातेर्निगमे (७, ३, ८१)”—इति ङ्रस्त्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ३३ ३ १ २ ३ १७
समानोऽध्वास्त्रोरनन्त

३ १ २ ३ १ २
स्तमन्यान्याचरतोऽदेवशिष्टे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
नमेथतेनतस्थतुःसुमेके

२ ३ २ १ २ २ ३ १ २
नक्तोषासासमनसाविरूपे ॥ ३ * ॥ १४

“स्त्रोः” भगिन्योः रात्रौषसोः† “अध्वा” सञ्चरण-
साधन-भूतो मार्गः “समानः” एकएव येन आकाशमार्गेण उषा
निर्गच्छति तेनैव रात्रिरपि, सच मार्गो “अनन्तः” अवसान-
रहितः “तं” मार्गं “देवशिष्टे” देवेन द्योतमानेन सूर्येणानु-
शिष्टे शिष्टिते सत्यौ “अन्यान्या”‡ एकैका “चरतः” क्रमेण
गच्छतः । अपिच “सुमेके” शोभन-मेहनेण सर्वेषामुत्पादकत्वा-

* ऋ० वे० १, ८, १, ३ ।

† ‘स्त्रोः’—भगिन्योः यावापृथिव्योः अक्षोरानयोश्च—इति वि० ।

‡ ‘अन्या दीप्तिः चक्रः कन्या चरतः अन्या द्युलोकस्य अन्या पृथिव्याः’—इति वि० ।

॥ ‘सुमेके’—संवत्सरे, दक्षिणायने रात्रेर्वै दृष्टिः, उत्तरायणे लङ्, नक्तं रात्रिः
उषाकाल-प्रभत्यहः—इति वि० ।

च्छोभन-प्रजनने “नक्तोषासा” रात्रिरुषाश्च “विरुपे” तमः-
 प्रकाश-लक्षणाभ्यां विरुद्धाभ्यां युक्ते, अपि “समनसा” समान-
 मनस्केन ऐकमत्यं प्राप्ते सत्यो* “न मेधेते” परस्परं न हिंस्तः,
 तथा “न तस्थतुः” क्वचिदपि न तिष्ठतः सर्वदा लोकानुग्रहार्थं
 गच्छत इत्यर्थः [अन्यान्या—“कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नो द्वे भवत
 इति वक्तव्यं समासवच्च बहुलम् (८, १, १२वा०)”—इत्यन्यच्छब्दस्य
 दिर्भावः, “तस्य परमास्नेडितम् (८, १, २)”—इत्यास्नेडित-
 सञ्ज्ञायाम् “अनुदात्तञ्च (८, १, ३)”—इत्यास्नेडितानुदात्त-
 त्वम् । देवशिष्टे—शासु अनुशिष्टौ (अदा० प०), शास्त्रेः कर्मणि
 निष्ठा, “यस्य विभाषा (७, २, १५)”—इतीट्-प्रतिषेधः, “शास-
 इदङ्हलोः (६, ४, ३४)”—इति उपधाया इत्वम्, “शासि-
 वसि-घसोनाञ्च (८, ३, ६०)”—इति षत्वम्, तृतीया-कर्मणि
 (६, २, ४८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् । मेधेते—
 मेधतिर्हिंसार्थी भोवादिकोऽनुदात्तेत् । सुमेके—मिह सेचने
 (स्वा० प०), भखि घञ्, शोभनो मेहो ययोस्ते व्यत्ययेनकारः
 (३, १, ८५), उत्तरपदस्य चित्स्वरेणऽद्युदात्तत्वम् “आच् कन्दसि
 (६, २, ११८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । नक्तोषासा—सुपांसु
 लुगिति (७, १, ३८) विभक्तेराकारः ॥ ३ ॥ १४

* समनसा—* * * प्रसन्न मनसा नित्यम्—इति वि० ।

॥ औषसम् ॥ ^{१ २ १२ २ २} आयिदाम् । श्रेष्ठञ्जोतिषाञ्जो ।

^{१ २ १ २ १ २ ३ ४ ५} तेराङ्गात् । चित्रः प्रकायि । तोऽञ्ज । निष्ठविभवा ।

^{२ २ २ ० २ २ १ २ २ १ २ १} यथाप्रवृत्तासवितूः । सवारङ्ग्या । एवारात्रायि । उप

^{२ २ २ ४ १ २} ते । योऽङ्ग । नाश्रयिमापुराद्प्रद्वयिक् ॥ (१) रुशत् ।

^{२ २ १ २ २ १ २ १ १} त्सारुशतीश्वे । तियाङ्गात् । आरैगका । षाऽस

^{२ ३ ४ ५ १ २ २ ० २ २} उदानानियस्थाः । समानवधूअमृते । अनूऽञ्ची । द्या

^{२ २ २ २ २ २ ४} वर्णाम् । वरतः । आऽङ्ग । माश्रयिनापूनाद्प्रद्वयि

^{१ २ १ २ २ २} येः ॥ (२) सामा । नोअध्वास्वस्रोः । अनाङ्गताः । त

^{२ २ १ २ २ २ ४ ५ १ २ २ २} न्यान्या । चरतः । देवशिष्टायि । ममेथेतेनतस्यतूः ।

^{० २ १ २ २ १ २ १ २ २} उमेरङ्कायि । नक्तोषासा । समन । साऽङ्ग । वा

^४ यिहूपपाद्प्रद्वयि(३) ॥ ८ * ॥ [१] १४

अथाभात्यग्निरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३

आभात्यग्निरूपसामनीक

१२ १२ १२ १२ १२

मुद्विप्राणान्देवयावाचोअस्थुः ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अर्वाच्चानून्रथ्येहयातं

३ १ २ १ २ १ २ २

पीपिवांसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ १ * ॥

“उषसाम्”† “अनीकम्” अनीकभूतः [अनीकं सुखम्, उषसि प्रबुध्यमान इत्यर्थः] तादृशः “अग्निः” “आ भाति” दीप्यते [अथवा, उषसां सुखमाभात् दौपयति । उषः-काले ह्यग्नयः प्रतिबुध्यन्ते] किञ्च, “विप्राणां” मेधाविनां स्तोतृणां “देवयाः” देवकामाः‡ “वाचः” स्तोत्राणि “उदस्थुः” उत्तिष्ठन्ति । यस्मा-देवं तस्मात् हे “रथ्या” रथ-स्वामिनावश्विनौ ! ॥ “अर्वाच्चा” अस्मदभिमुखावश्विनौ “नूनम्” “अथ” अस्मिन् याग-दिने “इह” यागे “यातम्” आयातम् । किं प्रति ? “पिपिवांसं” स्नाङ्गैः

* ऋ० वे० ४, ४, १७, १ ।

† ‘उषसां रश्मिनाम्’—इति वि० ।

‡ ‘देवयाः—देवानां प्रापणीया वाचः’—इति वि० ।

॥ ‘रथ्या—रथेन’—इति वि० ।

परिवृढं* “धर्म” प्रदीप्तं यज्ञं [यद्वा, ‘पिपीवांसम्’ आप्यायितं
धर्म-क्षरण-रूपं सोमरसम् ; अथवा, घृतादिना ‘पिपीवांसं’ ‘धर्म’
प्रवर्ग्यम्] “अच्छ” अभि लक्ष्य आयातम् [प्रवर्ग्यस्य मूक्तस्य
विनियोगो बह्वचानाम्] ॥ १५ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
नसंस्कृतम्प्रमिसोतो गविष्टा

२ ३ २ ३ १ २ २ ३ २
न्तिनूनमश्विनेऽपस्तुते च ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
दिवाभिपित्वेवसागमिष्टा

१ २ २ ३ २ ३ १ २
प्रत्यवर्त्तिन्दाशुषेशभविष्टा ॥ २ ॥

हे अश्विनौ ! “संस्कृतं” धर्म “न प्रमिसीतं” किन्तु “अन्ति”
अन्तिके धर्म-समीपे “नूनम्” इदानीम् “इह” यज्ञे “गमिष्टा”
गन्तुतमौ युवाम् “अश्विना” अश्विनौ “उपस्तुता” उपस्तुतौ
भवतं “दिवाभिपित्वे” दिवसस्यापतने प्रातःकाले “वसा”
रक्षण-निमित्तेनान्नेन सह “अवर्त्ति” वर्त्तिर्जीविनं तदभावो
अवर्त्तिस्तद्रहितं यथान्नम् “आगमिष्टा” आगन्तुतमौ । आगत्य च
“दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “शभविष्टा” सुखस्य भाव-
यिताहो भवतः ॥ २ ॥

* ‘पिपीवांसं—पा पाने घातुः (भा० प०) पिबन्नाम्—इति वि० ।

† ख० वे० ४, ४, १०, २ ।

२ ७ १ २ १ २ १ २ १ २ १
साशा । तमे२३ना । नेदानौपायि । तिरश्चि । ना३४

२ ४
३ । ता३ता५ना६५६(३) ॥ १० * ॥ [१] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे—

एताउत्याइति ढचात्मकं प्रथमं मूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

एताउत्या उषसःकेतुमक्रत

१ २ २ २ १ २ ३ १ २

पूर्वअर्द्धे रजसोभानुमञ्जते ।

३ १ २ १ २ ३ २ ३

निष्कृण्वाना आयुधानीवधृष्णवः

२ ३ १ २ २ ३ १ २

प्रतिगावोरुषौर्यन्तिमातरः ॥ १ १ ॥

“उ” [—इत्येतत् पदपूरणम्] । “त्याः” ता “एताः” उषसः
“रजसः” अन्तरिक्ष-लोकस्य “पूर्वे अर्द्धे” प्राचीने दिग्भागे

* ऊ० शा० १८प्र० १अ० १०सा० ।

† अ० वे० १, ६, २४, १ ।

“भानु” प्रकाशम् “अञ्जते” व्यक्तीकुर्वन्ति । “धृष्णवः” धर्षण-
शीलाः योद्धारः “आयुधानीव” यथासि प्रभृतीन्यायुधानि संस्कु-
र्वन्ति, एवं “निष्कृण्वानाः” निष्कृवाणाः स्व-भासा जगत् संस्कु-
र्वाणाः “गावः” गमन-स्वभावाः “अरुषीः” आरोचमानाः
“मातरः” सूर्य-प्रकाशस्य निर्मात्राः जगज्जनन्त्यो वा “उषसः”
“प्रति यन्ति” प्रतिदिवसं गच्छन्ति । एवं विधा उषसः अस्मान्
रक्षन्त्वित्यर्थः* [अत्र निरुक्तम्—“एतास्ता उषसः केतुमल्लघत
प्रज्ञातमेकस्या एव पूजनार्थं बहुवचनं स्यात् । पूर्वं अर्द्धेऽन्तरिक्ष-
लोकस्य समञ्जने भानुना । लिष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः ।
निरित्येष समित्येतस्य स्थाने । समीदेषां निष्कृतं जारिणीवेत्यपि
निगमो भवति प्रतियन्ति गावो गमनादरुषीरारोचनात्मातरी
भासो निर्मात्राः (दे० ६, ७)”—इति । अकृत—करोतेर्लुङि
“सन्ते घस (२, ४, ८०)”—इति च्चेर्लुक् । निष्कृण्वानाः—
कृवि हिंसा-करणयौथ (स्वा० प०), अस्मात्तात्कालिकज्ञानम्
(३, २, १२८), धिन्वि-कृण्व्योर च (३, १, ८०)”—इति उ-प्रत्ययः,
“इपुपधस्य चाप्रत्ययस्य (८, ३, ४१)”—इति विसर्जनौयस्य
सत्वम्, छदुत्तरप्रद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] ॥ १ ॥

* ‘उषसः दीप्तयः केतुं ध्वजमकृतं क्षतवल्ः पूर्वं अर्द्धे रजसां लोकानां भानुं
दीप्तिं भजन्ते अथवा भानुमन्तमादित्ये निष्कृण्वाना आकर्षयमाणः आयुधानीव
शोणानि धृष्णवः धारण-शीलाः पूर्वा दिशः प्रति गावः सर्वस्य जगतो रक्षार्थम् गावः
आदित्य-प्रत्ययः अरुषीः अहिंसिताः यन्ति सर्वे परिक्रमन्ति मातरः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

उदपपन्नरुणाभानवोवृथा

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

स्वायुजोअरुषीर्गर्गाअयुक्षत ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

अक्रन्नषासावयुनानिपूर्वथा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

रुशन्तम्भानुमरुषीरग्निश्रयुः ॥ २ * ॥

“अरुणा” आरोचमाना† “भानवः” औषधस्य दीप्तयः‡
 “वृथा” अनायासेन स्वयमेव “उदपपन्न” उदगमन्‍॥ तदनन्तरम्
 उषसश्च “स्वायुजः” सुखेन रथेन आयोक्तुं शक्याः “अरुषीः”
 शुभ्रवर्णाः गाः पूर्वमुत्थितान् रश्मीन् ईदृशीः स्ववाहन-भूतास्तु-
 ष्यद्दी गा एव “अयुक्षत” अयोजयत् [उक्तञ्च—“अरुण्योगावउष-
 साम् (निघ० १, १५, ७)”—इति] । एवं गोभिर्युक्तं रथमारुह्य
 उषसः “पूर्वथा” पूर्वेष्वतीतेष्वहस्तु, “वयुनानि” सर्वेषां प्राणिनां
 ज्ञानानि “अक्रन्” अकार्षुः उषः-काले जाते हि सर्वे प्राणिनो
 ज्ञानयुक्ता भवन्ति, तदनन्तरम् “अरुषीः” आरोचमानास्ता-
 उषसः “रुशन्त” [रुशदिति वर्णनाम, रोचतेर्ज्वलति-कर्मणः

* सू० वे० १, ६, २४, २ ।

† ‘अरुणाः रक्तवर्णाः’—इति वि० ।

‡ ‘भानवः—आदित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

॥ ‘उदपपन्न’—उत्पतन्त्यादित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

(निरु० नै ६, १३)”—इति यास्कः] शुक्लवर्णां “भानुं” सूर्यम्
“अग्निश्चयुः” “भानुम्” असेवन्त तेन सहैकौभवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २

अर्चन्तिनारीरपसोनविष्टिभिः

३ २ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २

समानेनयोजनेनापरावतः ।

२ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३

इषंवदन्तीःसुकृतेसुदानवे

२ ३ १ १ २

३ २

विश्वेदह्यजमानायसुन्वते ॥ ३ * ॥ १६

“नारीः” नेत्राः उषसः “विष्टिभिः” निवेशकैः स्वकीये
स्तेजोभिः “समानेन योजनेन” एकेनैवोद्योगेन “आ परावतः”
आदूरदेशात् आपश्चिम-दिग्विभागात् “अर्चन्ति” नभः-प्रदेशं
पूजयन्ति कृत्स्नं जगत् युगपदेव व्याप्नुवन्तीत्यर्थः† । तत्र
दृष्टान्तः—“अपसो न” युद्ध-कर्मणीपेताः पुरुषाः यथा स्वकीयै-
रायुधैर्घाटीमुखेन सर्वं देशं व्याप्नुवन्ति तद्वत् । किङ्कुर्वते ?
“सुकृते” शोभनस्य कर्मणः कर्त्रे, “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते,

* अ० वे० १, ६, ३५, ३ ।

† ‘समानेन योजनेन’ एतदुक्तमवति—बहुयोजन-साहसे पथि सुलोकस्य भूलो-
कस्य चान्तरिक्षे, आपरावतः—दूरात्, इषि—दृष्टिं वदन्तीः आदित्य-रश्मयः—इति
वि० ।

‡ ‘अपसः—उदकानि’—इति वि० ।

“सुदानवे” कल्याणीर्दक्षिणा ऋत्विग्भ्यो ददते, “यजमानाय”
 “विश्वेदह” सर्वमेवेधमन्नं वहन्तीरावहन्त्वः प्रयच्छन्त्य इत्यर्थः
 [नारीः—“नृन्पे (८, ३, १०), ऋदोरप् (३, ४, ५७) “नृनर-
 योर्वादिश्च (४, १, ७३ ग०)”—इति शार्ङ्गरवादिषु पाठात्
 ङोन्, जसि “वाच्छन्दसि (६, १, १०६)”—इति पूर्वसवर्ण-
 दीर्घत्वम् । अपसः—अपः शब्दात् “अर्शआदिभ्योऽच् (५, २,
 १२७)—इत्यच् “सुपां सु-लुक् (७, १, ३६)”—इति जसः सुः,
 व्यत्ययेन प्रत्ययात् पूर्वस्योदात्तत्वम् । विष्टिभिः—विश प्रवेशने
 (तु० प०), विशन्ति प्रविशन्तीति विष्टयः किरणाः “क्लिच्तौ च
 सञ्ज्ञायाम् (३, ३, १७४)”—इति क्तिच् । विश्वा—“सुपां
 सु-लुक् (७, १, ३६)”—इत्याडादेशः । ॥ ३ ॥ १ ई

२११   २   २
 ॥ उपः ॥ एतोवा । उत्थाउषसःकायि । तुम

१   ११२ २   २   १   १
 क्राता२ । पूर्वअर्द्धे रजसोभा । नुमञ्जाता२यि । निष्कृ

२   २ २ २   २ १   १ १   ४
 एवावानाआयुधानायि । वधृष्णावा२३ । प्राताइयिगा

५   १ १   १ २ ४
 वाः । अरुषायिर्या२३ । तायिमा३तापूरा ई ५ ६ः ॥ (१)

१ १   २   १ १ १   १ २   २
 उदोवा । अपपन्नरुणाभा । नवोवार्था२ । स्वायुजो

२   २ १   १   २ २   २
 अरुषीर्गर्गाः । अयुक्षाता२ । अक्रन्नुषासोवयुना । नि

^{१ १} पूर्वाथार३ । ^{१ २ ४ ५} रुशान्ताभा । ^{२ १} नुमरूषार३यिः । ^{१ २} आशा
^४ शयिआपूयू६५ईः ॥ (२) ^{२ १} अर्चिवा । ^{२ २} जिनारीरपसो । ^२ न
^१ विष्टायिभा२यिः । ^{१ २ २ २ २} समानेनयोजनेना । ^{२ २ १} परावाता२ः ।
^{१ २} इषम्बन्तीःसुकृतायि । ^{२ २ १} सुदानावा२यि । ^{१ २ ४} वायिश्च३दा
^{५ २ १} हा । ^{१ २ ४} यजमाना२३ । ^{१ २ ४} यास्व३न्वापूताई५ईयि (३) ॥ १६* ॥ १ ॥ १६

अथाबोध्यग्निउर्मइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २} अबोध्यग्निउर्मउदेतिस्वर्यी

^{१ २ ३ १ ३ १ २} व्यूषाश्चन्द्रामक्षाबोअर्चिषा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३} आयुक्षातामश्रिनायातवेरथ

^{१ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ ३} मप्रासावीद्देवःसविताजगत्पृथक् ॥ १ ॥ १ ॥

* क० मा० १८अ० १ख० १६सा० ।

† क० वे० २, २१, १ ।

• अयम् “अग्निः” निहतः सन् “उमः” उमायाः पृथिव्याः
 वेदि-लक्षणाया सम्बन्धी सन् “अबोधि” प्रबोधितः । किञ्च,
 “सूर्यः” “उदेति” । ततो “मह्यी” महती “उषाः” “अर्चिषा”
 प्रकृष्टेन तेजसा “चन्द्रा” प्राणिनामाङ्गादनी सती “वि आवः”
 व्यावृणोत् तमांसि निवारयति स्म [वृणोतेर्लुङि “मन्त्रे घस
 (२, ४, ८०)”—इति च्चेर्लुक्. “छन्दस्यपि दृश्यते (६, ४, ७३)”—
 इत्याङ्गागमः] यत इयमुषा उदेति यतश्चायमग्निः प्रबुद्धो भवति
 अतः कारणात् द्वे अश्विनौ युष्मत्सम्बन्धिनं “रथं” “यातवे”
 देव-यजन-गमनाय रासभाभ्याम् “आ युञ्जताम्” युञ्जाथाम् ।
 तथा “सविता” सर्वकर्मणोऽनुज्ञाता “देवः” “जगत्” जङ्गमं
 प्राणिजातं “पृथक्” स्व-स्व-कर्मानुरोधेन “प्रासावीत्” प्रसुवतु
 अनुजानातु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २

यद्युञ्जाथेवृषणमश्विनारथ

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

हृतेन नोमधुना क्षत्रमुक्षतम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २

अस्माकम्ब्रह्मपूतनासुजिन्वतं

३ १ ३ ३ १ २

वयन्धनाशूरसाताभजेमहि ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “यद्” यदा “वृषणं” वृष्यादि-
वर्षकं “रथं” “युञ्जाथे” योजयथः, तदा “नः क्षत्रं” अस्मदीयं
बलं क्षत्रिय-जातिर्वा* “ष्टेन” उदकेन “मधुना” मधुरेण
“उक्षतं” सेचयतं प्रवर्द्धयतमित्यर्थः [यद्वा, ‘ष्टेन’ क्षरण-रूपेण
“मधुना” अमृतेन “उक्षतम्” युष्मद्रथस्थेनामृतेनास्मदीयं बलं
प्रवर्द्धयतमित्यर्थः । अश्विनोः रथस्य मधुपूर्णत्वं “मधुवाहनो रथः”
—इत्यादिषु प्रसिद्धम्] । किञ्च, अस्माकं “पृतनासु” अस्मदीयासु
पुत्र-भृत्यादि-मनुष्यरूपासु प्रजासु “ब्रह्म” तेजः† “जिन्वतम्”
[यद्वा, ‘पृतनासु’ परकीयासु ‘ब्रह्म’ परिवृद्धमन्नमस्माकं जिन्वतं
प्रीणयतम्] । वयञ्च “शूरसातौ” शूराणां प्रहारादि-दान-युक्ते
सङ्ग्रामे “धना” तदीयानि धनानि बहुविधानि “भजेमहि” ॥२॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अर्वाङ्निचक्रोमधुवाहनोरथो

३ १ १ १ १ १ १ १ १
जीराश्वोअश्विनोर्यातुसुष्टुतः ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १
त्रिवन्धुरोमघवाविश्वसौभगः

१ ३ १ १ १ १ १ १ १
शन्नआवक्षद्द्विपदेचतुष्पदे ॥ ३ ॥ १७

* ‘क्षत्रं’—मदीयं राष्ट्रम्—इति वि० ।

† ‘ब्रह्म’ अन्नम्—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० १, १, १७, ३ ।

“अर्धाङ्” अस्मदभिसुखः अश्विनोः “रथः” “यातु” अस्म-
दभिसुखो गच्छतु । कीदृशः ? “त्रिचक्रः” चक्र-तय-युक्तः, “मधु-
वाहनः” मधु-वीढ़ा, “जीराश्वः” शीघ्रगाम्यश्वोपेतः,* “सुष्टुतः”
अतएवास्माभिः स्तूयमानः, “त्रिवन्धुरः” निम्नोन्नत-काष्ठ-त्रयोपेतः
‘सारथ्याश्व-स्थानं वन्धुरं तयुक्तः,’† “मघवा” धनवान्, “विश्व-
सौभगः” सर्व-सौभाग्योपेतः । ईदृशीऽश्विनोः रथः “नः” अस्माकं
“द्विपदे” पुत्रादि-प्रजायै “चतुष्पदे” पशवे च “शं” सुखम् “आ-
वन्नत्” आहवतु वहेर्लिटि अङागमः ॥ ३ ॥ १७

॥ कावम् ॥ ^{२१}अबोवा । ^{१२}धियग्निर्मउदायि । तिष्ठ
^१राया२ः । ^{१२}व्युषाश्चन्द्रामह्या । ^{२२१}वोअर्चायिषा२ । ^{१२}आ
^{२२}युक्तातामश्विनाया । ^{२२१}तवेराथा२३म् । ^{१२ ४४ २}प्रासाश्वीद्भोवः
^१सवायिता२३ । ^{१२ ४}जागाश्व्यापुर्थाई५ईक् ॥ (१) ^{२१}यद्योवा ।
^{२२}जाथेवृषणमा । ^{२२१}श्विनाराथा२म् । ^{१२ २}घृतेनोमधुनाक्षा ।
^{२१}त्रमुक्ताता२म् । ^{१२}अस्माकम्ब्रह्मपृतना । ^{१२}सुजिन्वाता२३म् ।
^{१२ ४ ४}वायाश्न्धाना । ^{२२ १}शूरसाता२३ । ^{१२ ४}भाजाश्विमापुश्चाई५ई

* ‘जीराश्वः—यजमान-धर्षोवि वै जीराः अथवा जीरक-धर्षाः’—इति वि० ।

† ‘त्रिवन्धुरः—ईषा-चपेकास्तुतः’—इति वि० ।

यि ॥ (२) ^{२ १}अर्वावा । ^२त्रिचक्रोमधुवा । ^{१ २ १}हनोराथा २ ।

^{१ २ २ २}जीराश्वो ^२अश्विनोर्या । ^{१ १}तुसुष्टूता २ः । ^{१ २}त्रिबन्धुरोमधवा

^{२ २ १}वायिश्विसौभागा २३ः । ^{१ २ ४ ५ २ १}शान्नाश्चावा । ^१शुद्धिपादा २३

यि । ^{१ १ ४}चातुर्ध्यापुदा ६५६यि (३) ॥ १७ * ॥ [१] १७

अथ प्रतेधारा असंख्यत इति चतुर्त्तुचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ १ २ १ २ १ २ २ २ १ २}प्रतेधारा असंख्यतो दिवोनयन्ति वृष्टयः ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २}अच्छावाजं सद्धस्त्रिणम् ॥ १ † ॥

“हे सोम ! ‘ते’ तव ‘असंख्यन्तः’ सङ्ग-रहिताः ‘धाराः’ सद्धस्त्रिणम् अपरिमित-सङ्ख्याकं ‘वाजम्’ अन्नं मत्वा अस्मदर्थं ‘प्र यन्ति’ प्रगच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—‘दिवो न वृष्टयः’ यथा युलीकाद् वर्षधारा निःसङ्गाः प्रजानामपरिमितमन्नं प्रतियन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २

अभिप्रियाणिकाव्याविश्वाचक्षाणो अर्षति ।

१ २ ३ १ २ २ २

हरिस्तुञ्जानआयुधा ॥ २ * ॥

“हरिः” हरित-वर्णः सोमः “विश्वा” विश्वानि “प्रियाणि”
देवानां प्रीति-कराणि “काव्या” कर्माणि “चक्षाणः” पश्यन्
“आयुधा” स्वकीयान्यायुधानि “तुञ्जानः” राक्षसान् प्रति प्रेरयन्
“अर्षति” यागं प्रति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १

समर्त्यजानआयुभिर्भोराजेवसुव्रतः ।

३ १ २ १ २

श्येनो नवसुषीदति ॥ ३ ॥

“सुव्रतः” सुकर्मा “सः” सोमः “आयुभिर्मनुष्यैर्ऋत्विग्भिः”
“मर्त्यज्यमानः” “इभः” गत-भयः “राजा इव” यथा राजा,
“श्येनो न” यथा श्येनः, तथा “वसु” केषु वसतीवरीषु
“सीदति” ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १४, २ ।

† ‘काव्या—कवित्वे न’—इति वि० ।

‡ ‘आयुधा—आयुधानि द्रोण-कलश-प्रभृतीनि सप्त-वसन-पर्वत्तानि’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, १, २४, १ ।

अथ चतुर्थी ।

२२ १२ ३२७ २१ २३ १२ २२
सनोविश्वादिवोवद्धतोपृथिव्याअधि ।

३ १ २ ३ १ २

पुनानइन्दवाभर ॥ ४ * ॥ १८

हे “इन्दो” सोम !, “पुनानः” पूयमानस्त्व’ “दिवः अधि”
“पृथिव्याः” अधि पृथिव्यां स्थितानि [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी]
“विश्वा” विश्वानि “वसु” वसूनि धनानि “नः” अस्मभ्यम्
“आ भर” आहर ॥ ४ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्हं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति अष्टमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये जनविंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ १८ ॥

* अ० वे० ७, १, २४, ४ ।

† ‘अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः’—इति वि० सर्व-सम्मतम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २० ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायआरभ्यते ॥

तच्च,

प्रथमे खण्डे —

प्रास्यधारेति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ २
प्रास्यधाराअक्षरन्वृणाःसुतस्यौजसः* ।

३ १ २   १ २ ३ १ २
देवाञ्चमुप्रभूषतः ॥ १ १ ॥

“अस्य” सोमस्य “धाराः” “ओजसः” ओजसस्य बलिनः “अक्ष-
रन्” असिञ्चन् । कौटुम्बस्य ? “वृणाः” वर्षकस्य “सुतस्य”
अभिषुतस्य “देवान्” “अनु” “प्रभूषतः” भवितुमिच्छतः ॥ १ ॥

* ‘ओजसा’—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ८, १९ १ ।

‡ ऋ० दी० पाठसन्नुसृज्यैव ततोयान्त-विपरिणामेनेयं व्याख्या । विपरिणामकारणं
वृद्धात्मनेव व्याचष्टे—‘दीर्य-सम्यग्वृणा’—इति ।

॥ ‘देवान् प्रभूषतः—देवान् पूजयतः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १
सप्तिमृजन्तिवेधसोऽगृणन्तःकारवोगिरा ।

१ २   ३ २ ३ क १ र
ज्योतिर्ज्ज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ * ॥

“सप्तिम्” अश्व-स्थानीयं सर्पण-स्वभावं वा सोमं “मृजन्ति” शोधयन्ति । के ? “गृणन्तः” स्तुवन्तः “कारवः” कर्म-कर्त्तारो ऽध्वर्यादयः “गिरा” स्तुत्या साधनेन । कौटुशं सप्तिम् ? “ज्योतिः” दीप्यमानं सोमं “जज्ञानं” जायमानं प्रवृद्धमित्यर्थः [अथवा ज्योतिर्जायमानम् “अयं वै ज्योतिर्यत्सोमः”—इति श्रुतेः] “उक्थ्य” स्तुत्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
सुषह्वासोमतानिते पुनानायप्रभूवसो ।

१ २   ३ १ २
वर्द्धासमुद्रमुक्थ्य† ॥ ३ ‡ ॥ १

हे “सोम !” “उक्थ्य” स्तुत्य ! “प्रभूवसो” प्रभूत-धन ! “पुनानाय” पूयमानस्य “ते” तव “तानि” तेजांसि “सुषह्वा” शोभनाभिभावुकानि । यस्मादेवं तस्मात् “समुद्रं” समुद्र-सदृशं तं “वर्द्ध” वर्द्धय रसेन पूरयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ८, १९, १ ।

† “उक्थ्यम्”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १९, ३ ।

अथैषेति द्विपदं द्वितीयं सप्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३

एषब्रह्माय ऋत्विज इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे ॥ १ १ ॥

“यः” “इन्द्रः”—इति “नाम” “श्रुतः” देव-समूहैः प्रख्यातः
“एषः” “ऋत्विजः” ऋतौ वसन्तादौ काले भवः य एषः “ब्रह्मा”
सर्वतः परिवृढः, तमहं “गृणे” स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३

त्वामिच्छे वसस्य ते यन्ति गिरो न संयतः ॥ २ ३ ॥

हे “वससः” बलस्य “पते” पालकेन्द्र ! [अतिशयेन बल-
वन्नित्यर्थः । तथा शाखास्तरे बलेनोत्पत्तित्वं श्रूयते—“उरसो
बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमौत, तमिन्द्रो देवतान्वि सृज्यते”—
इत्यारभ्य “तस्मात्ते वीर्यवन्तः”—इति श्रुतेः] “त्वामित्” त्वामेव
“संयतः” न सम्यङ् नियच्छतः पुरुषस्येव वेदस्य सम्बन्धिनः
“गिरः” स्तुतयः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३

विस्तृतयो यथापथः ॥ ३ ॥ ॥ २ ॥

* ‘ब्रह्मात् प्रभृत्यतिप्राचक्षिणानि’—इति वि० ।

† व० षा० ५, १, १, १ (भा० ८८५ पृ०) ।

‡ अेषान्यत्र कापि दृश्यन्ते ।

§ व० षा० ५, १, १, ० (१भा० ८०४ पृ०) ।

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानं छन्दसि द्रष्टव्यम्
॥ ३ ॥ २

॥ कालेयम् ॥ एषा३ब्राह्मा । या२३ः । आ३ । त्वा

२३ । याः । इन्द्रोनामौ । वा३४३ओ३४वा । श्रुतोपू

गृणायि ॥ (१) तुवा३मायिच्छा । वा२३ । सा३ः । पा२

३ । तायि । यन्तायिगिरौ । वा३४३ओ३४वा । न

साप्रयताः ॥ (२) विमू३तायाः । या२३ । या३ । पा२

३ । याः । इन्द्रात्वद्यौ । वा३४३ओ३४वा । तुराप्रत

याः । होपू३ई । डा(३) ॥ ८ * ॥ [१] २

अघात्वारथमिति छचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः ।

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३
आत्वारथंयथोतये० ॥ १ १ ॥

* छ० मा० २१प्र० १ख० ८सा० ।

† छ० मा० ४, १, २, १ (१मा० ७१२पू)=छ० वे० ६, ३, १, १ ।

[—इति प्रतीकमत्र पठ्यते । तत्रापि व्याख्याता ।] हे इन्द्र !
 “त्वा” त्वां वयम् “आवर्त्तयामसि” आवर्त्तयामः । किमर्थम् ?
 “जतये” अस्माकं रक्षणाय “सुन्नाय” सुखाय च । किमिव ?
 “रथं यथा” जतये सुखाय चावर्त्तयति तद्वत् । कीदृशं त्वाम् ?
 “तुविक्कूर्मिम्” बहु-कर्मणम् “ऋतीषह” हिंसकानामभिभवि-
 तारम् । हे इन्द्र ! “शविष्ठ” अतिशयेन बलवान् ! हे “सत्पते”
 सतां पालक ! त्वामिति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
 तुविष्णुस्तुविक्तोऽशचौवोविश्वयामते ।

१ २ ३ २
 आपप्राथमहित्वना ॥ २ * ॥

हे “तुविष्णु” प्रभूत-बल ! अतएव “तुविक्तो” बहु-
 विचित्र-कर्मवान् ! [अथवा बहुप्रज्ञ ! कर्मणः पृथगभिधानात्]
 हे “शचौवः” बहुकर्म्मोपेत ! पूजनीयेन्द्र ! “विश्वया” विश्व-
 व्याप्तेन “महित्वना” महत्त्वेन “आ पप्राथ” आपूरितवानसि
 अविशेषाद् विश्वमित्यर्थः ॥ २

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
 यस्त्यतेमहिनामहःपरिज्जमायन्तमीयतुः ।

३ ३ १ २ ३ १ २
 हस्तावज्ज्चिरण्ययम् ॥ ३ † ॥ ३

“महः” महतः “यस्य” “ते” तव [यच्छब्दः प्रकृत-परा-
मर्शी, प्रकृत-सुलभगृह्यं तत्रत्य-तुविकूर्मिसृतीषहमित्याद्युक्त-लक्ष-
णस्य तव] “महिमा” महत्वेन “हस्तौ” तव हस्तौ “उमायन्त”
पृथिव्यां सर्वतो व्याप्नुवन्तं “हिरण्यं” “वज्रम्” हस्तौ “ईयतुः”
परिगृह्णीतः, सर्वदास्माकं भय-निवारणायेति भावः ॥ १ ॥ ३

आयःपुरमिति वृत्तात्मकं चतुर्थं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ ११ २३ १२३१२ ३ १२३२ १२
आयःपुरन्नार्मिणोमदीदेदत्यः कविर्नभन्योऽर्वा । ।

२ २ १ २ ३ २ ३ १ २

स्वरोनरुक्काञ्छतात्मा ॥ १ ॥ १ ॥

“यः” अग्निः “नार्मिणी” नर्मवतां यजमानानां सम्बन्धिनी-
सुत्तरवेदिः [यद्वा नृणां मनसि स्थितां यजमानानां यज्ञार्थ-
भूमिं प्रत्यग्रागमन-मनीषा विद्यते ताम्] “पुरः” तत् स्थानं
“अदीदेत्” दीपयति । कौटुशीऽयम्? “अत्यः” अपेक्षित-
देशं प्रत्यतनशीलः, “कविः” वात्सदर्शी । तत्र दृष्टान्तः—
“अर्वा” अरण-कुशलः, “नभन्यः न” नभस्याकाशे भवः नभ-

* विवरण-मते—“हस्तावक्षम्” समास-निष्पन्नमेकवचनम्, अतएव ‘हस्तावक्ष’—
एके यस्य वक्षः विद्यते स हस्तावक्षः, शान्दसं दीर्घं ‘हस्त-एवस्य’—इति तद्व्याख्या-
नम् । परजेतदुपेक्षं पद-घञ्-विरीधान् स्वरशास्त्र-विरोधात् ।

† ख० वे० १, २, १८, १ ।

‡ ‘नार्मिणी’—नृणां सुखम् सुखकरोममरावतीम्—इति वि० ।

न्यो वायुरिव* । किञ्च, “ग्रतात्मा” यजमान-गृहापेक्षया वा अपरिमित-रूपत्वम् [अथवा मित्र-वरुणादि-रूप-भेदेन । अग्ने-मित्रादि-रूपत्वं ‘त्वमग्ने वरुणोऽजायत’—इति, हे अग्ने ! त्वं वरुणो जायसे वरुणो भवति ; यत् यस्मात् “इन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निमाहुः”—इत्यादिषु श्रुतिषु प्रसिद्धम्, अग्निमेव इन्द्राद्यात्मकमाहुरिति द्वितीयमन्वस्यार्थः] तादृशोऽयं “सूरो न” सूर्य इव “रुक्मान्” दीप्यमानः [रुक् दीप्तौ (आ० आ०), छान्दसस्य लिटः कसुः] अतस्तादृशोऽग्निरस्ति उत्कृष्टो वर्त्तत इति पूर्वतान्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ १ २ ३ १ १ ३ २ ३
अभिद्विजन्मात्रीरोचनानि

२ ३ १ २ ३ १ १ १
विश्वारजाः सिसृशुश्चानोअस्थात् ।

२ ३ १ २ ३ २ २ १ २
होतायजिष्ठोअपाःसुधस्थे ॥ २ ॥

अयमग्निः “द्विजन्मा” द्वाभ्यामरणिभ्यां जायमानः‡ यद्वा, मधनात् प्रथमं जन्म, उत्पत्त्यनन्तरम् आधान-पवमानेष्ट्यादि-संस्कार-रूपं द्वितीयं जन्म, एवं द्विजन्मत्वम् [अथवा, द्यावा पृथिवीभ्यामुत्पन्नत्वात्, तादृशोऽग्निः] “त्रीरोचनानि” त्रीणि

● ‘मधन्यः—ममन्दनीयः नमिषते केनचित्’—इति वि० ।

† आ० वे० १, १, १८, ४ ।

‡ ‘द्विजन्मा—द्वयोपमयन-संस्कारः’—इति वि० ।

रोक्षमानानि क्षित्यादिस्थानानि गार्हपत्यादीनि वा “शुशु-
चानः” प्रकाशयन् न केवलं नीक्ष्येव किन्तु “विश्वान्” “रजांसि”
सर्वाण्यपि रक्षनात्मकानि क्षित्यादिलोकान् “शुशुचानः” दीप-
यन् “होता” देवानामाह्वाता “यजिष्ठः” यष्टृतमः सन् “अपां”
प्रीक्षणाद्युदकानां “सधस्ये” सह-स्थाने याग-देशे “अस्थात्”
तिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २   १ २ २ १ ३
अयं स होता यो द्विजन्मा

१ २ ३ १ २ २ २   ३ २
विश्वान् दधे वार्याणि अवस्था ।

१ २ १ १   २ १ १ २ १ १
मर्त्यो अस्मै सुतुको ददाश ॥ ३ * ॥ ४

“द्विजन्मा” “सः” एव “होता” होम-निष्पादकः [आह्वाता
वा देवानाम् अरणीभ्यामुत्पन्नस्यैव गार्हपत्य-द्वारा आहवनीय-
त्वात्] सोऽयं “विश्वान्” विश्वानि “वार्याणि” वरणीयानि
कर्मानि [ईड-वृन्द-वृ-शंस-दुहाख्यतः (६, १, २१४)]—इत्याद्यु-
दात्तत्वम्] “अवस्था” अवणस्यया [अवो हविर्लक्षणं यशो वा
दिच्छाया अवः-शब्दात् क्वजन्ताद् “अ प्रत्ययात् (१, ३, १०२)”
ति भावे अ-प्रत्ययः] अन्नाय यशसे वा “दधे” धारयति ।
“अस्मै” उक्त-स्वरूपायाम्ये “यः” “मर्त्यः” “ददाश” ददाति
स “सुतुकः” शोभन-पुरो भवति ॥ ३ ॥ ४

॥ साकमश्वम् ॥ ^{५२ २, ४ २ ५ ५ १२ २} चायः पूरन्नार्मिणीद्मा । दीदे
^{२ २ १ २ १ २} दत्यः कविर्नभन्यो नार्वा रूह । रोना रूह । काञ्छारश्वा
^{१ ५ ५ ५ २ ४ २ ५ ५} ४३यि । तारश्वात्तोद्वायि ॥ (१) अभिदायिजन्मात्रीद्दीरो ।
^{१ २ २ २ २ २ १ २} चनानिविश्वारजात्सिष्णुचानोअस्याद्वोत्ता । यजार
^{२ १ २ १ ५ ५} यिष्ठोआ । पात्सारश्वाश्वायि । धारश्वास्थोद्वायि ॥ (२)
^{५ २ ४ २ २ ५ ५ १२ २ २ २ २} अयत्सारहोतायोद्वायिजा । न्माविश्वादधेवार्याणिअ
^{२ १ २ १ २ २} वस्यामर्त्तो^१याः । अस्मा^२यिसुतू । कोदारश्वाश्वायि ।
^{१ ५ ५} दारश्वाश्वायि (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

अथाग्नेतमद्याश्वमिति षट्चात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३ ३ २ २ २ ३ २ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३}
 अग्नेतमद्याश्वन्नस्तोमैः क्रतुन्नभद्रद्वादिसृशम् ।

^{३ १ २ ३ १ २}
 ऋध्यामातओच्चैः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१ प्र० २ अ० ६ मा० ।

† ऋ० आ० ५, १, ५, ८ (१ मा० ८८० पृ०) = ऋ० वे० ३, ५, १०, १ = य० वे० १५, ४४ ।

हे “अग्ने !” “अद्य” अस्मिन्नहनि वयमृत्विगादयः “ओहैः” इन्द्रादि-प्रापकैरस्माकं स्तोमैः स्तोत्र-समूहैः “तम्” प्रसिद्धं त्वाम् “ऋध्याम्” समर्पयाम । कीदृशं त्वाम् ? “अश्वं न वोढारम्” अश्वमिव हविषो वाहकम्, “क्रतुं न” कर्त्तारमिव उपकारिण-मित्यर्थः । तथा “भद्र” भजनीयं “हृदिस्पृशं” हृदयङ्गमम् अतिशयेन प्रियमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१=क १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

अधाह्येकतोर्भद्रस्यदत्तस्यसाधोः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २

रथीर्कृतस्यबृहतोवभूथ ॥ २ * ॥

“अधा हि” इदानीमेव हे “अग्ने !” “क्रतोः” अस्मदीय-यागस्य “रथी” नेता “वभूथ” भवसि [“कृन्दसि लुङ् लङ् लिटः (३, ४, ६)” —इति भवतेर्वर्त्तमानार्थे लिटि सिपस्थल् “आर्ध-धातुकस्येड्वलादेः (७, २, ३५)” —इतीडागमे प्राप्ते “वभूथा ऽततन्य (७, २, ६४)” —इति निपातनादिङ्भावः । कीदृशस्य यागस्य ? “भद्रस्य” भजनीयस्य, “दत्तस्य” प्रयुक्तस्य, “साधोः” अभीष्ट-फलानां साधकस्य सत्यभूतस्य, “बृहतः महतः ॥ २ ॥

● ऋ० व० ३, १०, २=य० व० १५, ४५ ।

† ‘भद्रस्य—शोभनस्य’—इति वि० ।

‡ ‘दत्तस्य—यजमानस्य’—इति कि० ।

अथ तृतीया ।

^{३ १ १ ३ १ १ १ २ २}
 एभिर्नीअर्कैर्भवानोअर्वाक्खाऽऽर्णज्योतिः ।

^{२ ३ १ २ ३ १ १ १ २}
 अग्नेविश्वेभिःसुमनाअनीकैः ॥ ३ * ॥ ५

हे “अग्ने!” “ज्योतिः” ज्योतिषान् “खः न” सूर्यश्च,†
 तथा “विश्वेभिः” विश्वैः समस्तैः “अनीकैः” तेजोभिः “सु-
 मनाः” शोभन-मनस्कस्त्वं “नः” अस्मादीयैः “एभिः” एतैः
 “अर्कैः” अर्चनीयैः स्तोत्रैः नानाविधैः हविलक्षणैः अर्वाक्
 [अथवेन्द्रादि-देवैः सह नोऽस्माकम्] “अर्वाक्” अभिसुखो
 भवेतिः ॥ ३ ॥ ५

^{५ २ २ ४ २ ५ ५ १ २}
 ॥ साकमश्नुम् ॥ अग्नेताश्मद्याश्वाङ्ना । स्तोमैःक्रतु

^{१ २ १ २ २}
 अभद्रं^१ह्यर्हायि । स्युशा^२रमृध्या । माता^१रहा^२३ ४ ३

^{१ ५ ५ ५ २ १ २ ४ २ ५ ५}
 यि । ओर^१३४^५ह्यो^५ह्यायि ॥ (१) अथा^५ह्यअग्ने^५क्रतो^५र्ध्मा ।

^{१ २ २ १ १ १ २}
 द्रस्यदक्षस्यसाधोरथा^१रयिरा । तस्या^२रमृहा । तोवा^१र३

^{२ २ १ ५ ५ ५ २ १ ४ २ ५}
 द्या^२३४^१यि । भू^५र३४^५थो^५ह्यायि ॥ (२) एभिर्नी^५अर्कैर्भवा

* सू० वे० २, ५, १०, ३=य० वे० १५, ४६ ।

† ‘सर्वज्योतिः’—न-अव्युत्पमार्थीयः । यथा सर्व-लोकाश्च आदित्यो ज्योतिः
 तद्वत् समस्त लोकाश्च ज्योतिर्भव’—इति वि० ।

‡ ‘अर्वाक्’—अग्रावे’—इति वि० ।

५ १ २ २ १ १ १ १
 ६नाः । अर्वाङ्स्वर्णज्योतिरग्रा २यिवायि । श्वेभा २यिःसु

२ २ २ १ ५ ५
 मा । नाचा २ ३ चा ३ ४ ३ यि । ना २ ३ ४ यिको ६ चायि

(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

—०००—

अथ द्वितीये खण्डे—

अग्नेविवस्वदिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 अग्नेविवस्वदूषसश्चित्राधीशमर्त्य ।

१ १ १ १ १ २ २ २ २ ३ १ १ २ १ २
 आदाशुषेजातवेदेवद्वात्वमद्यादेवा उषर्बुधः ॥ १ † ॥

हे “अग्ने!” त्वम् “उषसः” उषोदेवतायाः सकाशात्
 “राधः” धनं “दाशुषे” इविर्दत्तवते यजमानाय “आ वह”
 आहवनीयं प्रायय । सोऽग्निर्विशिष्यते—“अमर्त्य” मरण-रहित !

* छ० मा० ११५० १५० ७४० ।

† छ० चा० १, १, ४, ६ (१ मा० १५८५०) = छ० वे० १, १, २५, १ ।

“जातवेदः” जातानां वेदितः । [तमेतं शब्दं यास्की व्याचष्टे—
 “जातवेदाः कस्माज्जातानि वेद जातानि वैनं विदुर्जातेजाते
 विद्यत इति वा जातवित्तो वा जातधनो जातविद्यो वा जात-
 प्रज्ञानो यत्तज्जातः पशूनविन्दतेति तज्जातवेदसो जातवेदस्व-
 मिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवोऽग्निमभिसर्पन्तीति च
 (निरु० दै० १, १८)”—इति । कौटुशं राधः ? “विवस्वत्”
 “विशिष्ट-निवासोपेतं, “चित्रं” नानाविधं । किञ्च, “अद्य”
 अस्मिन् दिने “उषर्बुधः” उषःकाले प्रबुधान् देवानावह[विवस्वत्
 —विवासनं विवः तद्युक्तम्, वस निवासे (म्वा० प०), वि-पूर्वा-
 दन्तर्भावित-लक्षणात् सम्पदादि-लक्षणो भावे क्तिप् (३, ३, ८४ वा०),
 “तदस्यास्ति (५, २, ८४)”—इति मतुप्, “मादुपधायाः (८, २, ८)”
 इति वत्वम्, “तसौ भत्वर्थं (१, ४, १८)”—भत्वेन पदत्वाभावा-
 दुत्त्वाभावः, वृषादित्वात् (६, १, २०३) आद्युदात्तत्वम् । जात-
 वेदाः—जातानि वेत्तीति जातवेदाः “गति-कारकयोरपि पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरश्च (उ० ४, २२६)”—इत्यसिः ; यद्वा वेद इति धन-
 नाम (निघ० २, १०, ४), जातं धनं यस्य स जातवेदाः, आम-
 न्नित-निघातः (८, १, १८) । वद्वा—“द्यवोऽतस्तिष्ठः (६, ३,
 १३५)”—इति संहितायां दीर्घत्वम् । उषर्बुधः—उषसि बुध्यन्त-
 इत्युषर्बुधः [बुध अवगमने (म्वा० प०) “क्तिप् च (३, २, ७६)”
 —इति क्तिप्, कृदुत्तरपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ १ ३ १८ २८ ३१ ३१ २ ३ १ २ ३ १ १
 जुष्टोद्धूतो असि हव्यवाहनो ग्रेरथी रध्वराणाम् ।

११ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ १ १ १ २ ३ १
 सजूरश्चिभ्यामुषसासुवीर्यमस्मिधेहि श्रवोवृहत् ॥२॥ ई

हे “अग्ने !” त्वं जुष्टत्वादि-विशेषण-युक्तोऽसि “जुष्टः” [“नित्यं मत्वे (६, १, २१०)” — इत्याद्युदात्तत्वम्] सेवितइत्यर्थः “असि” [सिपि “तासस्योर्लोपः (७, ४, ५०)” — इति स-लोपः, “हि च (८, १, ३४)” — इति निघात-प्रतिषेधः] । “दूतः” देवानां विशेष-वार्त्ताहरः, अतएव “हव्यवाहनः” “हव्येनन्तःपादम् (३, २, ६६)” — इति ल्युट्, योरनादेशः (७, १, १), जित्वा-दाद्युदात्तत्वे (६, १, १८७), कदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] हविषो वोढा, “अध्वराणां” कृतूनां “रथी” रथ-स्थानीयः [तथाच मन्त्रान्तरं ब्राह्मणनैवं व्याख्यातम् — “रथी-रध्वराणाम्” — इत्यादि “एष हि देवरथः” — इति, ब्राह्मणान्तरञ्च “रथी रध्वराणामित्याह रथोह वा एष भूतो देवेभ्यो हव्यं वहति” — इति] तादृशस्त्वम् “अग्निभ्यां” देवाभ्याम् “उषसा” देवतया च “सजूः” सहितो भूत्वा “सुवीर्यं” शोभन-वीर्यीपेतं “वृहत्” प्रभूतं “श्रवः” श्रवणम्, “अस्मि धेहि” अस्मासु क्षिप ॥ २ ॥ ई

* ऋ० वे० १, ३, २८, ३ ।

† ‘यगो मा’ — इत्यधिकं वि० ।

॥ वारवन्तीयम् ॥ ^{१ २} अग्नेविवा^{१ २} औहोहायि । ^१ स्वादूषा
^५ २३४साः । ^२ चित्रा^{२ २} धोअमन्तायो^१ २३४चायि । ^५ आदा^{१ २}
^{२ २} शुषेजातवेदोव^{२ २} द्वातू^१ ३४ । ^५ औहोवा । ^{१ २} इहा^५ २३४हायि ।
^{२ ३} उज्जवा^५ २३४वाम् । ^{१ १ २} अद्यादे । ^{१ २} वा^१ उषवू^{१ २} ३४ । ^५ औहो
^५ वा । ^{५ २} इहा^५ २३४हायि । ^५ औहो^{१ २} ३१२३४ । ^५ धाः । ^५ एहि
^५ या^{१ २} इहा ॥ (१) ^{१ २} अद्यादेवा^{१ २} औहोहायि । ^५ उषवू^५ २३४धाः ।
^{१ १} जुष्टोहा^५ २३४यिहायि । ^{१ २} दूतोअसिद्व्यवा^{२ २} हा^{१ २} ३४ । ^५ औहो
^५ वा । ^{१ २} इहा^५ २३४हायि । ^{१ २} उज्जवा^५ २३४नाः । ^१ अग्नेर । ^१ या
^{० १} यिरध्वरा^{१ २} ३४ । ^५ औहोवा । ^{१ २} इहा^५ २३४हायि । ^५ औहो^{१ २} ३१
^५ २३४ । ^५ णाम् । ^{१ २} एहिया^५ इहा ॥ (२) ^{१ २} अग्नेरथा^{१ २} औहोहा
^१ यि । ^५ आध्वारा^{१ २} २३४णाम् । ^५ सजूरा^{१ २} २३४हा । ^५ अग्निथाम्
^{२ २} षमासुवीरा^{१ २} ३४ । ^५ औहोवा । ^{१ २} इहा^५ २३४हायि । ^५ उज्ज
^{२ ५} ११२२२ , १ ०२२ १२४२५

^{१ १} इक्षार^५२४^{१२ १}द्यायि । औ^{५२}हो^५३१२३४ । हात् । ए^{५२}क्षिया^५ई^५क्षा ।

^५क्षो^५पू^५ई । डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

॥ महावामदेव्यम् ॥ आ^१ऽ^२पू^४ग्र^{१ ४ ५}मे । विवा^१इ^४स्वा^५इ^५दुष^५साः । चा

यि । च^{२ २}रा^{२ २}धो^{२ २}अ^{२ २}म^{२ २}र्त्तिय^{२ २}आ^{२ २}दा^{२ २}इ^{२ २}षे^{२ २}जा^{२ २}त^{२ २}वे^{२ २}दो^{२ २}व^{२ २}हा^{२ २}त् । वाम् ।

औ^{२ १}२^१हो^१द्यायि । अ^{२ २}द्या^{२ २}२^{२ २}दे^{२ २}वा^{२ २}त् । उ^{१ ०}पौ^{१ ०}हो^{१ ०}इ । ऊ^{१ ०}म्मा

२ । वू^{१ ५}ऽ^१र^१धो^१इ^१पू^१द्यायि ॥ (१) आ^२ऽ^२पू^४द्या । दे^{२ ४}वा^{२ ४}इ^{२ ४}त् ऊ^{१ ४}र^{१ ४}ष

वृ^५धाः । जू । ए^१ो^१हि^{२ २}दू^{२ २}तो^{२ २}अ^{२ २}सि^{२ २}द्ध^{२ २}व्य^{२ २}वा^{२ २}ह । ना । औ^१इ

क्षो^{२ २}द्यायि । अ^१ग्रा^१२^२इ^२यि^२र^२था^२यिः । अ^{१ २ १}ध्वौ^{१ २ १}हो^१इ । ऊ^१म्मा २ ।

रा^१ऽ^१र^१णो^१इ^१पू^१द्यायि ॥ (२) आ^३ऽ^३पू^४ग्र^४मे । र^४था^४इ^४यि^४रा^४इ^४ध्व^४रा

णाम् । सा । जू^५र^{१ ५}श्चि^२भ्या^२मु^२ष^२सा^२त्तु^{२ २}वी^२रि । याम् । औ

२^{२ १}हो^१द्यायि । अ^१स्मा^{२ १}२^{२ १}इ^{२ १}यि^{२ १}धे^{२ १}द्यायि । अ^{१ २ २}वौ^{१ २ २}हो^१इ । ऊ^१म्मा

२ । वू^१ऽ^१र^१क्षो^१इ^१पू^१द्यायि(३) ॥ १८ * ॥ [२]

* ज. मा. २१प्र. २ख. १०सा।

† ज. मा. २१प्र. २ख. १८सा।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३
 देवस्य पश्य काव्यम्वह्नित्वाद्या

३ २ ३ १ २ १ २

ममारसद्भ्यः समान ॥ १ * ॥

अनया कालात्मकद्वन्द्वः स्तूयते—“विधु” विधारकं सर्वस्य
 युद्धादेः कर्त्तारं [वि-पूर्वी दधातिः करोत्यर्थे], तथा “समने”
 [अननमनः प्राणनं' सम्यगननोपेते] सङ्ग्रामे “बह्वनी”
 शत्रूणां “दद्राणं” द्रावकम्, ईदृक्-सामथोपेतं “युवानं” सन्तं
 पुरुषं “पलितः” जरा “जगार” निगिरन्तीन्द्राग्रया । एवमुक्त-
 लक्षणं वक्ष्यमाण-लक्षणञ्च देवस्य कालात्मकस्येन्द्रस्य “महत्त्वा”
 महत्त्वेनोपेतं “काव्य” सामर्थ्यं “पश्य” । हे जनाः ! तथा
 जरसा प्राप्तः “अद्य” “ममार” म्रियते, “सः ह्यः” परेद्युः
 “समान” सम्यक् चेष्टते पुनर्जन्मान्तरे प्रादुर्भवतीत्यर्थः [तदेवं
 चत्वारि नामानि शरीराण्युक्तानि बह्वङ्मन्त्रेषु] ॥५८॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ ३ १ ३ १ ३

शाक्ननाशकोऽश्रुणः सुपर्ण

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २

आयोमहः शूरः सनादनीडः ।

२ ३ १ २ ३ १ ३

यच्चिकेतस्यमित्तन्नमोर्ध

१ २ ३ २ ३ १ ३ १ २ २

वसुस्यार्चमुतजितोतदाता ॥ २ † ॥

* ख० आ० ४, १, ४, ३ (१भा० १५८ पृ०) = ख० वे० ८, १, १९, ५ । अथ०
 वे० ८, १९, ८ । † ख० वे० ८, १, १७, १ ।

“शाक्मना” [शक्मेव शाक्मं, शाक्मना] बलेन* “शाक्मः” शक्तः [स्व-शक्तौ च सर्वं कर्तुं शक्त इत्यर्थः, नहोन्द्रस्य सहायान्तरापेक्षास्ति इन्द्रत्वादेव], “अरुणः” अरुणवर्णः, “सुपर्णः” कश्चित् शोभन-पर्णः पक्षी “आ” गच्छतीत्यध्याहारः [उपसर्ग-श्रुतेर्योग्य-कियाध्याहारात्] । “यः” “महः” महान् “शूरः” विक्रान्तः “सनात्” पुराणः† “अनीडः” नीडस्याकर्त्ता । [नहोन्द्रोऽग्निवत् कुत्रचिदपि यज्ञे निकेतनं करोति । एवं सुपर्ण-रूपेणेन्द्रमाह—] स पक्षोन्द्रो “यत्”‡ “चिकेत” कर्त्तव्यत्वेन जानाति तत् “सत्यम् इत्”॥ सत्यमेव “न” तु “मोघं” व्यर्थं भवति । स “स्यार्ह” स्पृश्यणीयं “वसु” धनं “जेता” जयति शत्रुभ्यः सकाशात् । “उत” अपिच “दाता” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति [“न लोकाव्यय (२, ३, ६६)” —इत्यादिना षष्ठी-प्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३
ऐभिर्हदेवृण्णापौःस्यानि

२ ३ १ २ ३ १ १ २ ३ २
येभिरौल्लङ्घुत्रचत्यायवज्जी ।

* ‘शाक्मना—शक्मलेन’—इति वि० ।

† ‘सनात्—सदैव’—इति वि० ।

‡ ‘यचिकेत—नपुंसक-छिन्नमिदं पुंलिङ्गस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । यः कश्चित् सत-चित्तः’—इति वि० ।

॥ ‘इत्—इति पद-पूरण’—इति वि० ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १
येकमेणः क्रियमाणस्य मङ्ग

२ ३ २ १ १ १ ३ १
ऋते कर्ममुदजायन्त देवाः ॥ ३ * ॥ ७

इन्द्रः “एभिः” मरुद्भिः सह “पौंसानि” बलानि “आ ददे”
आदत्ते । “येभिः” यैः मरुद्भिः सहितः “वृत्रहत्याय” [प्राण्युप-
कारक-वृष्ट्या आवरकाद्वा वृत्रो मेघः, तस्य हत्यायै] मनुष्याणां-
मुपद्रव-शमनायेत्यर्थः† । तथा च “वज्री” वज्रवान् इन्द्रः “औक्षत्”
वर्षति । “ये” च मरुतः “देवाः” “मङ्गः” महता तन्त्रेण क्रिय-
माणस्य वृष्टि-प्रदान-लक्षणस्य कर्मणः साहाय्यार्थम् “ऋते कर्म”
ऋत-कर्म वृष्टि-प्रदान-कर्म प्रति “उदजायन्त” उन्मुखा जायन्ते ।
स्वयमेव तैरेभिर्दे इति समन्वयः ॥ ३ ॥ ७

अथास्ति सोम इति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ १
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः ।

३ २ ३ १ १ ३ १ २
उत स्वराजो अश्विना ॥ १ ‡ ॥

“अयं” पुरोवर्त्ती सोमः “सुतः” मरुदर्थं मस्माभिरभिषुतः
“असि” विद्यते । तस्माद् “अस्य” अन्वादेशे एनं सुतं सोमं

* सू० वे० ८, १, १७, २ ।

† ‘वृत्रहत्याय—वृत्रो मेघः, तस्य वज्रवेन’—इति वि० ।

‡ सू० आ० २, २, ३, १० (१भा० ३८२ पृ०) = सू० वे० ६, ६, २४, ४ ।

अथ तृतीया ।

४१ ७ ३ २३ १४ २४ ७ २ ३ १ २

उतोन्वस्यजोषमाइन्द्रःसुतस्यगोमतः ।

३ १२ १२

प्रातर्हर्षितेवमत्सुति ॥ ३ * ॥ ८

“उतो” अपिच “इन्द्रः” “सुतस्य” अभिषुतस्य “गोमतः”
गर्भैर्मिश्रावतः “अस्य” [अन्वादेशः पूर्ववत्] दद्यापवित्ते ण
पूतस्य सोमस्य “जोषम्” पानरूपां सेवां “प्रातः” सवने “मु”
चिप्रम् “आ मत्सति” [मदि स्तुत्यादिषु (श्वा०आ०)] आभिमुख्येन
स्तीति [यद्वा सोम-सेवां कामयते] । तत्र दृष्टान्तः—“होता
इव” यथा होता प्रातःसवने देवानभिष्टौति देवांस्तीतुं व्यभि-
वाञ्छन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥ ८

अथ बण्महं असौति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ ' १   ३ १ १   ३ १ २

बण्महाꣳअसिह्यवडादित्यमहाꣳअसि ।

५१२ ५१२३ १२ ५१२ ५१ २

महस्तेसतोमहिमापनिष्टममङ्गादेवमङ्गाअसि ॥१॥

* अ० वे० ६, ६, २४, ६।

† 'उत, उ—इति पद-परणौ'—इति वि० ।

‡ 'यथा होता प्रथमः सर्वकृत्विजां भवयति'—इत्यादि वि० ।

॥ अ० आ० ३, १, ४, ४ (१भा० प्रदपुं०) = अ० ये० ६, ७, ८, १ ।

हे “सूर्य !” त्वं “महान्” तेजसा अधिकः “असि” “बट्” सत्यम् नैतन्निशेयत्यर्थः । हे “आदिद्य” अदितेः पुत्र ! त्वं “महान्” बलेनाप्यधिकः “असि” “बट्” सत्यमेव । हे “पनिष्टम” अतिशयेन स्तोत्रैः स्तुत्यः [यद्वा, अतिशयेन व्यवहारकुशलः] “महः” महतः “सतः” भवतः “ते” तव “महिमा” स्तोत्रभिः स्तूयतइति शेषः [पनिष्टम स्तोत्रभिरस्माभिः स्तूयत इति वा] । हे “देव” द्योतनादि-गुणयुक्त ! त्वं “मङ्गा” महत्वेन “महान्” सर्वैः पूजनीयः “असि” भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
बट्सूर्यश्रवसामहान्सिसन्नादेवमहान्सि ।

३ १ ३ १ २ ३ क १ २ १ २ ३ ३ १ १ २
मङ्गादेवानामसूर्यः पुरोहितो विभुज्योतिरदाभ्यम् ॥ २ ॥ ८

हे “सूर्य !” “श्रवसा” श्रवणेन “महान्” सर्वाधिकः “असि” [यद्वा, ‘श्रवसा’ अन्नेन ‘महान्’ दाता ‘असि’ स्तोत्रभ्यो दातासि] “बट्” सत्यम् । हे “देव” द्योतमान ! सूर्य ! त्वं “देवानां” मध्ये “मङ्गा” महत्वेन महानधिकः “असि” “सन्ना” सत्यमेव । “असूर्यः” असुराणां हन्ता चासि । किञ्च, “देवानां” कामयमानानां स्तोत्राणां वा “पुरोहितः” असि हितोऽसि हितोपदेष्टासि बहु-हित-कार्यसि [अथवा ‘पुरो-

हितः' पुरतो निहितोऽसि] । किञ्च तव "ज्योतिः" तेजः
"विभुः" व्याप्तं सर्वतः "अदाभ्यं" केनाप्यहिंस्यञ्च ॥ २ ॥ ८

॥ गौरीवितम् ॥ ^५ वणम् । ^{३२ २} द्वा^{४ ५ २}मा^४३ । सिद्धरिया ।

^{१ २} बडादित्यमहा^२असा^{१ २ १}र^{४ २}३यि । मा^४द्वस्तेसा^४३१२३ । तीम

^{१ २ २ २} हिमापनाप्रयिष्टमा । मा^४क्लादेवा^{४ ५}३१२३ । म^४होवा । आ

^५ प्रुसो^{५ २}द्वि^{३ २ १}चायि ॥ (१) म^{४ २}क्ला । देवा^{४ २}३ । म^१हा^१असायि । म

^{२ २} ऋदेवमहा^{१ २ १}असा^{४ २}र^{४ २}३यि । बा^{४ २}द्वय्य^{४ २}आ^{४ २}३१२३ । वसाम

^{१ २ २ २} द्वा^{४ ५}प्रुअसायि । सा^४त्रादेवा^{४ ५}३१२३ । म^४होवा । आ^{१ २}प्रुमो

^५ द्वि^{५ २}चावि ॥ (२) स^{३ २ १}त्रा । देवा^{४ २}३ । म^{१ २}हा^१असायि । स^{१ २}त्रा

^{२ २} देवमहा^{१ २ २ २}असा^{४ २}र^{४ २}३यि । मा^{४ २}क्लादेवा^{४ २}३१२३ । नाम^{४ २}सुर्य्य^{४ २}पु

^१ पुरो^{२ २}प्रुहिताः । वायि^{४ ५}मुज्योता^{४ २}३१२३यिः । अ^४दोवा । भा

^५ प्रुयो^५द्वि^५चायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे—

उपनोद्धरिभिरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२१ १२ ३२ १ १२

उपनोद्धरिभिःसुतंयाहिमदानाम्यते ।

१२१ १२ ३२

उपनोद्धरिभिःसुतम् ॥ १ * ॥

हे “मदानाम्यते” [माद्यन्त्यनेनेति मदाः सोमाः । “मदी-
ऽनुपसर्गे (१, ३, ६७)”—इति करणे अप् प्रत्ययः] सोमानां
स्वामिन् ! इन्द्र ! “हरिभिः” [आश्रितेन हरिरित्यादिषु बहूनाम-
श्वानां श्रुतेरत्रापि] शत-सहस्र-सङ्घाकैः सह “नः” अस्माकं
यज्ञे “सुतम्” अभिषुतं सोमम् “उप याहि” तत्पानार्थं शीघ्र
मागच्छ । पुनरुपनइत्यादिरादराधार्थं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१२ २२३१ २ ३१२ २२ ३१२

द्वितायोवृत्रहन्तमोविद्विन्द्रःशतक्रतुः ।

१२३ १२ ३२

उपनोद्धरिभिःसुतम् ॥ २ † ॥

“वृत्रहन्तमः” अतिशयेन वृत्रस्य हन्ता “शतक्रतुः” नाना-
विध-कर्मा “यः इन्द्रः” “द्विता” द्विधाः “विदे” [वृत्र-बधादौ

* ऋ० ऋ० १, २, १०६ (१भा० ३४८५०) ऋ० वे० ६, २, २७, १ ।

† ऋ० वे० ६, ६, १७, २ ।

‡ ‘द्विता—कर्म-द्वयस्य कर्ता’—इति वि० ।

२० अ० ३ ख० २ सू० १] उत्तरार्धिकः ।

३०५

उग्रकर्मा, जगद्रक्षण-काले शान्तकर्मणि विप्रकारेण विदे]
सर्वैर्ज्ञायते [विद ज्ञाने (अदा० प०), कर्मणि विहितस्य त-प्रत्ययस्य
“लोपस्त आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)”—इति त-लोपः । स त्वं
“हरिभिः” सह “सुतं” सोमम् “नः” अस्माकम् “उप” याहि॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ १२ ३२ १२ २२ ३ १ १
त्वंहिवृचक्षेत्रेषाम्पातासोमानामसि ।

१२ ३ १ २ ३ १
उपनोद्धरिभिः सुतम् ॥ ३ * ॥ १०

हे “वृचक्षेत्र” वृचस्य पापस्य वा हन्तः ! इन्द्र ! “हि” [-शब्दो
हेत्वर्थे] यस्मात् त्वम् “एषाम्” अस्मदीयानां† “पाता” पान-
कर्त्ता “असि” भवसि [एषामिति इदमोऽन्वादेशे अगादेशोऽनु-
दात्तश्च (२, ४, ३२)] अतस्त्वमश्वेः सह सामं पातुमुपयाहि
आगच्छ ॥ ३ ॥ १०

अथ प्रवोमह इति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३
प्रवोमहेमहेवुधेभरध्व

२ ३ १ २ ३ १ २
मृचेतसेप्रसुमतिङ्गुध्वम् ।

* ऋ० वे० ६, ६, १७, ३ ।

† ‘एषां—सोमानां’—इति वि० ।

१ २ ३ १२ २२

विशःपूर्वीःप्रचरचर्षणिप्राः ॥ १ * ॥

हे मदीया जनाः ! “वः” यूयं “महे वृधे” महतां धनानां
वर्धयित्रे अतएव “महे” महते इन्द्राय “प्रभरध्वम्” सोमान्
प्रणयत । “प्रचेतसे” प्रकृष्ट-मतये इन्द्राय सुमतिं सुष्ठु मननीयं
स्तोत्रं “प्र कृणुध्वम्” प्रकुरुत । अथ प्रत्यक्ष-स्तुतिः—हे इन्द्र !
“चर्षणिप्राः” [चर्षणयो मनुष्याः] कामैः प्रजानां पूरयिता त्वं
“पूर्वीः” पूरयित्वीः “विशः” प्रजाः “प्रचर” अभिगच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १

उरुव्यचसेमहिनेसुवृत्ति

२२ ३ १ २ ३ १ २

मिन्द्रायब्रह्मजनयन्तविप्राः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

तस्यब्रतानिनमिनन्तिधीराः ॥ २ † ॥

“उरुव्यचसे” पृथु-व्याप्तयेऽः “महिने” महते यस्मै “इन्द्राय”
“सुवृत्ति” शोभनां स्तुतिं “ब्रह्म” अन्नं हविष्य “विप्राः” प्राज्ञाः
“जनयन्त” जनयन्ति । “तस्य” इन्द्रस्य “ब्रतानि” दक्षिणा-
दीनि कर्माणि “धीराः” प्राज्ञाः देवा अपि “न” “मिनन्ति”
हिंसन्ति ॥ २ ॥

* अ० आ० ४, १, ४, १ (१भा० ६६५४०) = ऋ० वे० ४, २, १६, ४ ।

† ऋ० वे० ३, २, १६, ५ ।

‡ ‘उरुव्यचसे’—उर्विति वज्रनाम, व्यच वज्राणां वाचि (तु० प०), वागीश्वरः इन्द्रः
सर्वाणां वेदिकानां लौकिकानाञ्च वाचां लघ्वीश्वरः । व्यचवा व्यच दर्शने । सर्वस्य द्रष्टा
—इति पि० ।

अथ तृतीया ।

१ २ २ ३ १ १ ३ १
इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव

३ १ २ २ २ ३ १ १
सचाराजानन्दधिरेसहधै ।

१ १ ३ २ ३ १
हर्यश्वायवर्चयासमापीन् ॥ ३ * ॥ ११

“सचा राजानं” सर्वस्य जगत ईश्वरम्, “अनुत्तमन्युं”
“[किनाप्यनुत्तोऽबाधितो मन्युः क्रोधो यस्य सः] तमेव, “इन्द्रं”
“वाणीः” स्तुतयः “सहधै”† स्तोतृणां शत्रून् अभिवितुं “दधिरे”
पुरी दधिरे । अतः हे स्तोतः ! त्वमपि “हर्यश्वाय” इन्द्राय
[हर्यश्चमिन्द्रं स्तोतुमित्यर्थः] “आपीन्” बन्धून् “सम् वर्चय”
प्रवर्धय ॥ ३ ॥ ११

अथ यदिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
यदिन्द्रयावतस्त्वमेतावदहमीशीय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तोतारमिहधिरेदावमेनपापत्वायरसिषम् ॥ १ * ॥

● ऋ० वे० ४, ३, १६, ६ ।

† सह सर्वज्ञे इति दिवादिः । तस्य “तुमर्धे से सनसे (३, ४, ८)” — इत्यादिना
तुमर्धे रूपम् ।

‡ ऋ० ऋ० ४, १, १, ८ (१ भा० ६१२४०) = ऋ० वे० ४, ३, २०, ३ ।

हे “इन्द्र ! “यत्” यतः “यावतः” धनस्य ईशिषे “एता-
वत्” [षष्ठा लुक् (७, १, ३६)] एतावतो धनस्य “अहम्”
“ईशीय” ईश्वरो भवेयम् । हे “रदावसो” रदति ददाति
वसूनीति रदहसुः ततोऽम् अस्मदीयम् “स्तोतारम्” “इत्
दधिषे” धन-प्रदानेन धारयेमेव । किञ्च, “पापत्वाय” क्षीण-
त्वाय “न रंसिषम्” न दद्याम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ११ २२ ३ १२ ३ १२ २३ ३ १२

शिञ्जेयमिन्महयतेदिवेदिवेरायआकुहचिद्विदे ।

२३ २१ ३ ३ २ २ २ १ २ ३ २ २ २

नह्वित्वदन्यन्मघवन्नआप्यंवस्योअस्तिपिताचन ॥ २ * ॥ १२

“कुहचिद्विदे” कुत्रचित् विद्यमानः कुहचिद्वित् तस्मै यत्र
क्वापि विद्यमानायेत्यर्थः । “महयते” पूजयते जनाय “दिवे दिवे”
प्रतिदिनं “रायः” धनानि “शिञ्जेयम् इत्” दद्यामेव “आ”
[-कारः पाद-पूरणः] । एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा ऋषिर्वदति—
हे “मघवन्” इन्द्र ! “त्वदन्यत्” अस्माकम् “आप्य” बन्धुं “न
हि अस्ति” “वस्यः” प्रशस्यः “पिता च न” पालयिता च ‘
त्वदन्यो नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १२

* ऋ० वे० ५, ३, २०, ४ ।

† ‘पिता च—च श्रद्धाभाता च’—इति वि० ।

अथ शुधीहवमिति हृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
शुधीहवमि विपिपानस्य द्रेर्वीधाविप्रस्यार्चतोमनीषाम् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २
हृष्यादुवांस्यन्तमासचेमा ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! “विपिपानस्य” विपीतवतो विपिबतो वा ममाद्रे
र्वावणः† “हवम्” आह्वानं “शुधि” शृणु [“यावभ्यो वाचं वदता
वदज्ञा”—इति हि निगमान्तरम्] । “विप्रस्य” प्राज्ञस्य वसि-
ष्ठस्य “अर्चतो” स्तुवतः “मनीषा” स्तुतिः “बीध” बुध्यस्व च ।
“इमा” इमानि क्रियमाणानि “दुवांसि” परिचरणानि
“अन्तमा” अन्तिकतमानि‡ बुद्धिस्थानि वा “सचा” सहायभूतः
सन् “हृष्या” कुरु च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
नतेगिरोर्वापमृष्टेतुरस्यनसुष्टुतिमसुर्यस्यविद्वान् ।

१ २ ३ १ २
सदातेनामस्वयशोविवक्ति ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ४, ३, ५, ४ ।

† ‘विपिपानस्य—अद्रे रभिषवं करवाणस्य सोमं पिबतः’—इति वि० ।

‡ ‘अन्तसा—अज्ञवन्ति तुत्यायुषाणि’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ४, ३, ५, ४ ।

हे इन्द्र ! “तुरस्य” शत्रूणां हिंसकस्य “ते” तव “गिरः” स्तुतौ: “असुर्यस्य” [द्वितीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] त्वदीयं असुर्यं बलं* “विद्वान्” जानन् अहं “न अपि मृष्ये” [मृषि-मार्जन-कर्मा (श्वा० प०)] न मार्जयामि न परित्यजामीत्यर्थः । “सृष्टुति” शोभनां स्तुतिश्च “न” अपि मृष्ये [मृषेमार्जन-कर्मत्व-मन्यत्रापि दृश्यते । तद्यथा—“मा नो अग्ने सख्या पितृापि प्रमर्षिष्ठा”—इति] किन्तु हे “स्वयशः” असाधारण-यशः ! “ते” तव “नाम” स्तोत्रं “सदा” एव “विवक्त्रि” ब्रवीमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७
भूरिहितेसवनामानुषेषुभूरिमनीषीहवतेत्वामित् ।

१७ १८ १९ २० २१ २२
मारिअस्मन्मघवञ्ज्योक्कः ॥ ३ ॥ १३

हे “मघवन् ।” “ते” तव “सवना” सवनानि सोमाभिषव-णानि “भूरि” भूरीणि “मानुषेषु” अस्मासु वर्तन्त इति शेषः । “मनीषी” स्तोता “त्वामित्” त्वामिव “भूरि हवते” नितरां स्तोति हवति वा । अतः “अस्मात्” अस्मत्तः “आरे” दूरे “ज्योक्” चिरकालं “मा कः” आत्मानं मा कार्षीः क्षिप्रमात्मान-मस्मादासनं कुर्वीत्यर्थः ॥ ३ ॥ १३

* ‘असुर्यस्य—असुर-समावस्य’—इति वि० ।

† सू० वे० ५, ३, ६, १ ।

॥ म॒हादै॒र्घत॑मसम् ॥ ^१चा॒उ॒श्रु॒धा॒यि॒ । ^२चा॒व॒वि॒षि॒पा॒ । ^१ना॒ ।
^{१ २}स्या॒द्रा॒श्चि॒यि॒ । ^{१ २ १}स्या॒द्रा॒यि॒ः । ^{१ २ २}बो॒धा॒वि॒प्र॒स्था॒र्च॒तो॒मा॒ । ^२नी॒
^१षा॒र॒ । ^१नी॒षा॒र॒ । ^{१ २}कृ॒ष्ठा॒दु॒वा॒त्सा॒यि॒ । ^२अ॒न्त॒मा॒र॒ ।
^{१ २}अ॒न्त॒मा॒र॒ । ^{१ २ ३}स॒चे॒र॒मा॒र॒३४॒औ॒हो॒वा ॥ (१) ^{१ २}चा॒उ॒न॒ता॒यि॒ ।
^{१ २ २}गा॒यि॒रो॒अ॒पि॒मृ॒ । ^१ध्या॒यि॒ । ^२तु॒र॒स्था॒श्चि॒ । ^{१ २}तु॒र॒स्था॒ । ^१न
^२सु॒ष्ठु॒ति॒म॒सु॒र्य॒स्य॒वा॒यि॒ । ^१दू॒श्वा॒र॒न् । ^{१ २ २ २}दू॒वा॒र॒न् । ^{१ २ २ २}स॒दा॒ते॒ना
^१मा॒ । ^{१ २}स्व॒य॒शा॒श्चि॒ । ^{१ २ ३}स्व॒य॒शा॒श्चि॒ । ^{१ २ ३}वि॒वा॒र॒क्की॒र॒३४॒औ॒हो॒वा
^{१ २}॥ (२) ^{१ २ २ २}चा॒उ॒भू॒रा॒यि॒च्चि॒यि॒ते॒स॒व॒ना॒ । ^{१ २ २}मा॒ । ^{१ २ २}नु॒षे॒षू॒श्चि॒ । ^{१ २ २}नु॒षे॒षू॒ ।
^{१ २}भू॒रि॒म॒नो॒षी॒ह॒व॒ते॒तू॒ । ^२वा॒श्मा॒र॒यि॒त् । ^१त्वा॒मा॒र॒यि॒त् ।
^{१ २}मा॒र॒े॒अ॒स्मा॒त् । ^२म॒घ॒वा॒श्चि॒ । ^{१ २}म॒घ॒वा॒श्चि॒ । ^{१ २}ज्यो॒त्स्ना॒र॒३४
^{१ २}औ॒हो॒वा॒ । ^{३ १ १ १ १}ई॒र॒३४५॒ (३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ मरयम् ॥ ^१अधायि । ^{२ २ २}ह्वाम् । विपिपानस्या
^२द्रेः । ^२द्रेः । ^२द्रेः । ^{१ २}बोधा । ^१विप्रा । ^{२ २ २}स्यार्चनोमनी
^२षा । ^२षा । ^२षा । ^{२ १}कार्षा । ^१दुवा । ^{२ २ २ २}सीतमासचेमा ।
^२मा । ^२मा ॥ (१) ^{१ २}नातायि । ^१गिरो । ^४अपिमृष्टेतुरस्यस्य
^{१ २}स्य । ^१नासू । ^{२ १}छुतायि । ^{२ १}अमू । ^२र्यस्यविद्वान् । ^२द्वान् ।
^२द्वान् । ^{१ २}सादा । ^{२ १}तेना । ^२मखयशोविवक्निक्निक्नि ॥ (२)
^{१ २}भूरायि । ^१क्षितायि । ^{१ १ २}सवना । ^{२ २}मानुषेषुषुषु । ^{१ २}भूरायि ।
^{१ २}मनी । ^{२ १ २}षीहवतेत्वामित् । ^{१ २}मित् । ^{१ २}मित् । ^{१ २}मारे । अ
^१स्मात् । ^२मघवञ्जरोक् । ^२कः । ^२को । ^{५ ५}चाउचाउ । वा
 ३ । ई२३४५ (३) ॥ ४ * ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंगस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे —

प्रोष्वस्मादिति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   २ २   ३ १ २
प्रोष्वस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमर्चत ।

३ १ २   ३ २ ३ २   ३ १ २   ३ २
अभोकेचिदलोकस्तुङ्गे समस्तवृत्रहा ।

३ १ २   ३ १ २ २ २
अस्माकम्बोधिवोदितानभन्ता

३ १ २ ३   २ ३   ३ १ २
मन्यकेषाञ्जपाकाअधिधन्वसु ॥ १ ॥

“अस्मै” इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी] अस्येन्द्रस्य “पुरः रथं” रथस्य पुरस्तात् [“पुरोऽव्ययम् (१, ४, ६७)”—इति गतित्वाद् गतिसमासः (२, १, १८)] रथस्य अग्रे वर्त्तमानं “शूषं” बलं “सुप्रोचत” हे स्तोतारः! सुष्ठु प्रपूजयत [“प्र”-“उ”-इति निपात-समुदायः। प्रो-इति “ओत् (१, १, १५)”—इति प्रष्टव्य-सञ्ज्ञा] इन्द्रो विगिष्यते—“समस्तु” [समानं माद्यन्त्यत्रेति समदः सङ्ग्रामाः औणादिकोऽधिकरणे क्तिप् (३, १, ७६), “समानस्य कृन्दसि (६, ३, ८४)”—इति स-भावः, समस्तु] सङ्ग्रामेषु “सङ्गे” सङ्ग-मनीये शत्रु-बले [“ङोऽन्यत्रापि दृश्यते (३, २, ४८ वा०)”—गमेर्ङः] “अभोके चित्” अभ्यर्णेऽपि निकटं प्राप्तेऽपि—“लोक-

हे “इन्द्र !” “यः” “नः” अस्मान् “जिघांसति” हन्तुमिच्छति
 [हन्तेः सन् “अज्भनगमां सनि (६, ४, १६)”—इति वा दीर्घः
 “अभ्यासाच्च (९, ३, ५५)”—इति कुत्वम्], तस्मै “शत्रवे”
 “वधं” हनन-माधनमायुधम् “अस्ता असि” क्षेप्ता भवसि [असु
 क्षेपणे (दि० प०), ताच्छिलिकस्तृन् (६, ४, १६), “ते” तव
 “या” “रातिः” धन-प्रदान-हेतुर्हस्तः [रा दाने (अदा० प०),
 करणे क्तिन् (३, ३, ८४), “मन्त्रे वृषे पच-मन-विद-भू-वी-रा
 उदात्तः (३, ३, ८६)”—इति क्तिन् उदात्तत्वम्] सा रातिः “वसु”
 धनं “ददिः” अस्मभ्यं दाता भवतु “आ-दृ-गम-हन (३, २,
 १७१)”—इति द्दत्तेः कि प्रत्ययः, “न-लोकाव्ययः (२, ३, ६८)”
 इति वसु-शब्दात् षष्ठ्यभावः । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥ १४

अथ रेवांश्चैव तद्वेवत इति त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३२७ ३१२३ १२ १२ ३१ २

रेवांश्चैव तद्वेवतस्तोतास्यात्त्वावतीमघोनः ।

१२ ३१२

प्रेदुह्रिवःसुतस्य ॥ १ * ॥

हे “हरिवः” हरिवन् !, [“मतुषसोः (८, ३, १) नका-
 रस्योत्वं] हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! “रेवतः” रयिमतः बहु-धनी-
 पेतस्य तव “स्तोता” “रेवान् स्यात्” रयिमान् भवेत् “इत्”
 [-शब्दोऽवधारणे । रयिमान् भवेदेव न तु दारिद्र्यं प्राप्नोति] ।

* “सुतस्य”—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ५, ७, १८, ९ ।

उक्तमेवार्थं कैमुतिक-न्यायेन द्रढयति—“त्वावतः” त्वत्सदृशस्य
 [“युष्मदस्मद्भ्यां छन्दसि सादृश्य उपसङ्ख्यानम् (५, १, ६१वा०)”
 —इति मतुप्] “मघोनः” मघवतः धनाढास्य “सुतस्य” [षु
 प्रसवैश्वर्ययोः (भ्वा० प०)] स्तोतव्यस्य ऐश्वर्योपेतस्य अन्यस्यापि
 स्तोता “प्रेदु” * [“स्यात्”—इत्यनुषज्यते] प्रस्यात् प्रभवेदेव
 नतु निहीयते किमु वक्तव्यं तव स्तोता धनवान् भवेदे-
 वेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ ९ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २
 उक्थञ्चनशस्यमानन्नागोरयिराचिकेत ।

१ २ ३ ९ ३ १ २
 नगायत्रङ्गीयमानम् ॥ २ ॥

[गायतेर्गौः] “अगोः” अस्तोतुः “रयिः”, “शस्यमानं”
 होत्रा पठमानम् “उक्थं च” निगच्छमपि “आ चिकेत”
 अभिजानाति [कित ज्ञाने (भ्वा० प०) छान्दसौ लिट् (३, २,
 १०५) । नेति सम्प्रत्यये] “न” सम्प्रति प्रस्तोत्रादिभिः “गीव-
 मानं” “गायत्रं” गातव्यं साम [यद्वा, गायत्राख्यमपि] आचि-
 केत्येव । अतः कारणाद् वयमपि तमिन्द्रं स्तुमइत्यर्थः ॥ २ ॥

* ‘इत्’, ‘उ’-एतावुपमगौ-इति वि० ।

† इ० आ० ३, १, ४, २ (१भा० ४६६पृ०) =, इ० वे० ५, ७, १६, ४ ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ २ ३ १ २ २ २ १ २
मानइन्द्रपीयन्नवेमाशर्द्धतेपरादाः ।

१ १   ३ १ १
शिक्षाशचीवःशचीभिः ॥ ३ * ॥ १५

हे इन्द्र ! त्वं “पीयन्नवे” [पीयति, बन्धकर्मा (निरु० ४, २५)] बध-शीलाय हिंसा-कारिणे शत्रवे “न.” अस्मान् “मा परादाः” मा परित्याचीः ; “मा” च “शर्द्धते” अभि-भवित्रे अस्मान् मा परादाः [शृधु प्रहसने (भा० आ०)—इति धातुः] ; अपितु “शचीवः” शक्तिवन्निन्द्र ! “शचीभिः” राक्षसैः कर्मभिः “शिक्ष” अस्माननुशाधि [यद्वा, शिक्षति दानकर्मा (३, २०, ८), अभीष्टं धनमस्मभ्यं देहि ; यद्वा, शत्रून् जेतुं शिक्ष शत्रून् कर्तुमिच्छ ; शकेः सन्नन्तस्य “सनि मी मा (७, ४, ५४)”—इति इसादेशः, अभ्यास-लोपे च कृते लोटि रूपमेतत् ॥ ३ ॥ १५]

अथैन्द्रयाहिहरिभिरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १   ३ १ २ २ २ २ १ २   ३ २
एन्द्रयाहिहरिभिरुपकण्वस्यसृष्टिम् ।

३ २ २ २ २ १ २ २   १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ७, १८, ५ ।

† ऋ० आ० ४, १, १, ७ (१भा० ७११५०) ; ऋ० वे० ६, ३, ११, १ ।

हे “इन्द्र !” “कषवस्य” “सुष्टुति” शोभनां स्तुतिं “हरिभिः”
 आश्विनैः “उप याहि” आगच्छ । “दिवः” द्युलोकं [द्वितीयार्थे
 षष्ठी (३, १, ८५)] “अमुष्य” अमुष्मिन्निन्द्रे “शासतः” शासति
 सति [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] तत्र वयं सुखमास्महे ।
 हे “दिवावसो” द्यौम-हविष्केन्द्र ! “दिवं” स्वर्गं “यय” यूयं
 गच्छत [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा, हे ‘दिवावसो !’ दिवो
 द्यु-नामकमसुं लोकं ‘शासतः’ शासनं कुर्वन्तः यूयं ‘दिवं’ स्वर्गं
 ‘यय’ गच्छत] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 अत्राविनेमिरेषामुरान्नधूनुतेवृकः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ २ * ॥

“अत्र” अस्मिन् यज्ञे “एषाम्” अभिषव-प्रावणां “नेमिः”
 सोम-सतां “वि धूनुते” विशेषेण कम्पयति । तत्र दृष्टान्तः—
 “उरां” मेघीं “वृकः न” वृकइव यथा वृकः तद्वत् । सिद्ध-
 मन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया !

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 आत्वाग्रावावदन्निहसोमोघोषेणवक्षतु † ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ३ ‡ ॥ १ ई .

* ऋ० वे० ६, ३, ११, ३ ।

† “वक्षतु”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ११, ४ ।

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वाम् “इह” यज्ञे “धावा” सीमाभि-
षव-पाषाणः “सोमी” सीमवान् “वदन्” शब्दं कुर्वन् “धापेण”
ध्वनिना* सह “आ वक्षतु” त्वां प्रापयतु ॥ ३ ॥ १६

अथ पवस्वसोममन्दयन्निति त्वचात्मकं द्वैपदं चतुर्थं, सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २'
पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १ ॥ १॥

हे “सोम !” “मधुमत्तमः” अतिशयेन मधुर-रसवान् त्वं
मन्दयन् मादयिता भवन् “इन्द्राय” [“क्रिया-ग्रहणं कर्तव्यम्
(१, ४, ३२ वा०)”—इतोन्द्रस्य सम्प्रदानसञ्ज्ञा] इन्द्रं मोद-
मानः सन् “पवस्व” इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २   ३ १ २   ३ १ ३ १ २
तेसुतासोविपश्चितः शुक्रावायुमसृजत ॥ २ ॥ १॥

“विपश्चितः” मेधाविनः “सुतासः” अभिषुताः “शुक्राः”
शुक्लवर्णाः अभिषवेण निर्मलत्वान् दीप्यमाना इत्यर्थः । “ते”
सोमाः “वायु” शब्दम् “असृजत” असृजन् अकार्षुः § [अथवा

* ‘घोषेण—सीमाभिषव-घोषेण’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १६, १ ।

‡ ‘मदित्तासाः’—इति ऋ०-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, २, १६, ३ ।

§ ‘वायुम् असृजत—सृजनं तर्पणं वायुं तर्पयत’—इति वि० ।

२० अ० ५ ख० १ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३२१

वायुमेव सोम-पानार्थमसृजन्] सीमेषु सुतेसु सख्यु वायुस्तत्पा-
नार्थमागच्छति खलु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३१२ ३२ ३१२

असृग्रन्देववीतयेवाजयन्तीरथाइव ॥ ३ * ॥ १७

एते अभिषुताः सीमाः “वाजयन्तः” यजमानानामश्र
मिच्छन्तः सन्तः “देववीतये” देवानां पानाय “असृग्रन्” विसृ-
ज्यन्ते ऋत्विग्भिः प्रदीयन्ते । तत्र दृष्टान्तः—“रथाइव वाजयन्तः”
शत्रोर्धनानि बलानि वा स्वामिन इच्छन्तो रथा देववीतये
देवानां गमनाय यथा विसृज्यन्ते तद्वत् ॥ ३ ॥ १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराश्विनस्य विंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

— ००० —

अथ पञ्चमे खण्डे—

अग्निं होतारमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११२ १२ ३१२३ १२ ११२

अग्निं होतारमन्येदास्वन्तं वसोः ऋनुः

१२ ३१२ ३ १२२ ३१२

सहसो जातवेदसं विप्रन्न जातवेदसम् ।

* ऋ० वे० ७, २, १६, ९ ।

२ ३ १ २   ३ २ ३ १ २ ३ २

यजुर्ह्यास्वध्वरोदेवाच्याकृपा ।

३ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २

घृतस्यविभ्राष्टिमनुशुकशोचिष

३ १ २   ३ १ २

आजुक्कानस्यसर्पिषः ॥ १ * ॥

“अग्निं” सर्वासां देव-सेनानामग्रण्यं यज्ञेष्वग्रं नीयमानं वा “होतारं” अस्मद्यागं प्रति देवानामाह्वतारं [यद्वा, होम-निष्पादकं होतारं ह्वतारं “जुहोतेर्होतेत्यौर्णवाभः (निरु० दै० १, १५)”—इति यास्कः । “अग्निमद्यहोतारमवृणोत”—इति श्रुतेः, “अग्नि-मग्नयावह”—इति च, अग्नेराह्वातत्वं प्रसिद्धम् । ‘अग्निं होतारं मन्ये’—इत्येवं प्रतिविशेषणं मन्येइति सम्बन्धः । यद्वा, याग-निष्पत्तेरेवोपलक्षितत्वात् एतदेव विधेय-विशेषणम्, इतराणि वक्ष्यमाण-विशेषणानि स्तुति-पराणि], “दासन्तम्” अतिशयेन दानवन्तश्च, “वसोः” वसुं निवास-हेतुं, “सहसः सनु” बलस्य पुत्रमग्निम् [मन्यन-काले बलेन मथ्यमान उत्पद्यते इति पुत्रत्वमुपचर्यते] “जातवेदसं” जातानां वेदितारं जात-प्रज्ञं जात-धनं वा [जातवेदः-शब्दो यास्केन बहुधा निरुक्तः] अग्नेर्जात-वेदस्त्वे दृष्टान्तः—“विप्रं न” जातविद्यं मेधाविनं ब्राह्मणमिव, तं यथा बहु मन्यते तथा त्वामपि स्तौमीत्यर्थः । उक्त-गुण-विशिष्टी “यो देवः” “स्वध्वरः” शोभन-यज्ञवान् यज्ञं सम्यग्निर्वहन् “जहुर्ह्या” उन्नतया उत्कृष्टया “देवाच्या” देवान्

* इ० आ० ५, २, ३, ८ (१भा० ८९८ पृ०) = इ० वे० ९, १, १२, १ ।

पूजयन्त्या देवान् प्रत्युक्तया वा “कृपा” कृपया सामर्थ्य-लक्षणया
 [“देवान् प्रत्युक्तया कृपया”—इति (निरु० नै० ६, ८) यास्कः]
 तेभ्यो हविर्वहन-बुद्ध्या युक्तः सन् “शुक्रगोचिषः” दीप्त-तेजस्कस्य
 “आजुह्वानस्य” आ समन्तात् ह्यमानस्य “सर्पिषः” सरण-
 शीलस्य “घृतस्य” विलापनेन दीप्तस्याज्यस्य “विभ्राष्टिं” विशे-
 षेण भ्राजनम् “अनु” स्वयमपि तत् आज्यं वष्टि कामयते
 स्वीकरोतीति शेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 यजिष्ठन्वायजमानाहुवेमज्येष्ठमङ्गिरसां

१ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 विप्रमन्मभिविप्रेभिःशुक्रमन्मभिः ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ २
 परिजमानमिवद्याह्वितारच्चर्षणीनाम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 शोचिष्केशं वृषणं यमिमाविशः प्रावन्तु जूतये विशः ॥ * ॥

हे “विप्र” मेधाविन् ! “शुक्र” दीप्त-ज्वालाम्ने ! “यजिष्ठम्”
 अतिशयेन यष्टृतमं “त्वा” त्वां “यजमानाः” वयं “हुवेम”
 आह्वयामः [यतो वयं यजमाना अतस्त्वां यजिष्ठमाह्वयाम-
 इत्यभिप्रायः] । कीदृशं त्वाम् ? “अङ्गिरसां” अङ्गिरो गोतीत्य-
 वानां मध्येऽं “ज्येष्ठम्” अतिशयेन प्रशस्यं [यद्वा, अङ्गि-
 रसामङ्गाराणां मध्ये ज्येष्ठं ज्वाला-युक्तत्वात् । “अङ्गिरा अङ्गा-

* ऋ० वे० २, १, १२, २ ।

† ‘अङ्गिरसामङ्गोनाम्’—इति वि० ।

रतः (निरु० न० ३, १७)”—इति यास्कः । “येऽङ्गिरा
 आसंस्तेऽङ्गिरसो भवन्”—इति श्रुतम् । केन साधनेन ?
 इत्युच्यते—“मन्त्रभिः” मनन-साधनैः “विप्रेभिः” विप्रेः विशे-
 षेण प्रीणयितृभिः “मन्त्रभिः” मन्त्रैः [यद्वा, विप्रेभिः मेधा-
 विभिर्ऋत्विग्भिर्मन्त्रभिर्मन्त्रैश्च संहिता वयमिति सम्बन्धः]
 अथाह्वानानन्तरं “परिउमानं” परितो गच्छन्तं “द्याम् इव”
 सूर्यमिव “होतारं” । केषामर्थे ? “वर्षणीनां” मनुष्याणाम्
 अर्थे पश्चाद्-यागादि-साधनेन देवत्वमापन्नानां देवानामाह्वतारं
 तथा “ग्रीचिष्केयं” केशवदत्यन्त-ज्वालोपेतं, “वृषणं” कामानां
 वर्धितारम् ; एवं रूपं त्वां “विगः” त्वामेव निविशमानाः
 “विगः” प्रजाः “जूतये” स्वर्गाद्यभिमत-फल-प्राप्तये* “प्र अवन्तु”
 प्रकर्षेण नीयन्तु । तादृशं त्वां हुवेमेति सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३३ ३२ ३१ २ २१ २२

सच्चिपुरुषाच्चिदोजसाविरुक्मता

१ २ ३ १२ ३१ २२ १२ २२ ३ २

दीद्यानोभवतिद्रुहन्तरः परशुर्नद्रुहन्तरः ।

३ २ ३२ ३१ २ ३२ ३१ २ ३२ ३२

वोडुचिद्यस्यसमृतौश्रवदनेवयत्स्थिरम् ।

* ‘जूतये’—उद्धार्यम्—इति वि० ।

† ‘पुरु’—इति म०-पाठः ।

३ १ २

३ १ २

३ २ ३ १ २

निष्पहमाणोयमतेनायतेधन्वासक्षानायते ॥३*॥ १८

॥ इति नवमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥†

“स हि” स एव पूर्वं स्तुतएवाग्निः “विरुक्मता” विशेषेण रोचनवता “ओजसा” ज्वाला-रूपेण बलेन “पुरुचित्”‡ अत्यधिकमेव “दीद्यानः” दीप्यमानः “द्रुहन्तरः” द्रोघृणां तरिता निस्तारयिता भवति अस्मासु द्रोहं कुर्वतां शत्रूणां हिंसको भवतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“द्रुहन्तरः” द्रोघृणां छेदनाय प्रयुक्तः “परशुः न” परशुरिव हिनस्ति तथायमपि॥ किञ्च, यस्याग्नेः “समृती” सङ्गती संयोगे§ “वीडुचित्” दृढमपि पाषाणादिकं “शुवद्” गच्छेत् शीर्येत् । तथा “यत् स्थिरं” यच्च पर्वतादि स्थिरमविचलितं तदपि शुवत् । तत्र दृष्टान्तः—“वनेव” उदकमिव, उदकं यथाग्नि-संयोगे शुष्यति तथेत्यर्थः अत्यन्तदृढं स्थिरमपि हिनस्ति अस्मद्द्रोघारं शत्रुं हिनस्तीति किमु वक्तव्यमित्यभिप्रायः । किञ्चायमग्निः “निष्पहमाणः” शत्रून् निःशेषेणाभिभवन् “यमते” उप रमते शत्रुषु मध्ये

* सू० वे० २, १, १२, ३ ।

† सर्वमूलग्रन्थ-सम्पत्तीः पाठः । तथाच यथावटीत्यादौव सायणीय विंशाध्यायस्य-विरासः प्रतिपद्येत, स्याच्चैवमस्य द्वाविंशाध्याय-समाप्तिता, परभेदसाधार्येण तेन भाष्य-क्षता विवरण-क्षता च नयनासुलेनैकवारमप्यवलोकितमिति क्षतोऽयम् ।

‡ ‘चित्—इति पद-पुराणः’—इति वि० ।

§ ‘परशुर्न—न-शब्द-उपसार्थीयः, परशुरिव, यथा परशुर्दृष्टाणां क्षेपा, नद्वन्द्व-चूणां क्षेपा’—इति वि० ।

§ ‘सम्पत्ती—सम्पत्ती’—इति वि० ।

क्रोडति तानेव नाशयति । तथा कुर्वन् “न अयते” न गच्छति
 शत्रोः सकाशान्न पलायते । तत्र दृष्टान्तः—“धन्वसहा न
 अयते” [धनुषा शत्रूनभिभवतीति धन्वसहाः] धानुष्कः [सहते
 रसुन्, छान्दसोऽन्य-लोपः] स यथा शत्रोरभिमुखं विध्यति न
 पलायते [यद्वा, दृढ-धनुर्वहन-क्षमो धन्वसहाः, अस्मिन् पक्षे पचा-
 द्यच् (१, १, १३४), “सुपां सु-लुक् (७, २, ३६),”—इत्याकारः
 दृढ-धन्वा सन् न अयते न चलति ॥ ३ ॥ १८

अथाग्नेतवश्रवइति त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ ३ १ ३ १ २

३ १ १

अग्नेतवश्रवोवयोमहिभ्राजन्ते अर्च्योविभावसो ।

१ २ २ १ २ ३ १ २ ३ २

१ २ ३ १ २

बृहन्नानोश्वसावाजमुक्थारं*दधासिदाशुपेकवे ॥ १† ॥

हे “अग्ने !” “तव” “वयः” अन्नं “श्रवः” श्रवणीयं प्रशस्तं
 हविरात्मकस्य तस्य मन्त्र-संस्कृतत्वेन प्रशस्तत्वात् अन्नेषु तवैवान्नं
 श्रेष्ठमित्यर्थः । हे “विभावसो” [विशिष्टा दीप्तिर्विभा सैव वसु
 धनं यस्य] तादृशाग्ने ! “अर्च्यः” दीप्तयः “महि” महत् बहुलं
 “भ्राजन्ते” दीप्यन्ते [भ्राजृ दीप्तौ, अनुदात्तो भौवादिकः] ।
 हे “बृहन्नानो” प्रौढ-दीप्त ! “कवे” क्रान्त-दर्शिनग्ने ! एवमहा-
 नुभावस्त्वं “श्वसा” बलेनोपेतम् “उक्थ्यम्” प्रशस्तं [यद्वा,

* “उक्थ्यं”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ८, ७, २८, १=य० वे० १२, १०६ ।

उक्तयो यज्ञस्तद्योग्यं] “वाजम्” अन्नं “दाशुषे” हवींषि दत्त-
वते यजमानाय “दधासि” प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षिभानुना ।

३ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
पुत्रोमातराविचरन्नुपावसिपृणक्षिरोदसी उभे ॥ २ * ॥

“पावकवर्चाः” शोधक-दीप्तिः “शुक्रवर्चाः” निर्मल-तेजस्कः,
“अनूनवर्चाः” सम्पूर्ण-तेजस्कः, हे अग्ने ! ईदृशस्त्वं “भानुना”
तेजसा “उदियर्षि” उद्गच्छसि [ऋ स्र गती, जौहोत्यादिकः (प०)
“अर्त्ति-पिपत्थीश्च (७, ४, ७७)]—इत्यभ्यासस्येत्यम् । स त्वं
“पुत्रः” सन् “मातरा” मातृभूतयोररण्योः “विचरन्” यागाव-
साने विशेषेण प्राप्नुवन् “उपावसि” उपगतान् यजमानान्
रक्षसि । तथा “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “पृणक्षि” संयो-
जयसि[†] ; हविषा द्यलोकं वृष्ट्या इमं लोकश्च पूरयसीत्यर्थः
[पृची सम्पर्कं रोधादिकः (प०)] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
ऊर्जो न पाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्वधीतिभिर्हितः ।

२ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वेषः सन्धर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयोवामजाताः ॥ ३ † ॥

* ऋ० वे० ८, ७, २८, १=य० वे० १२, १०७ ।

† ‘पृणक्षि—पूरयसि’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ७, २८, ३=य० वे० १२, १०८ ।

हे “ऊर्जोनिपात्” ऊर्जः अन्नस्य पार्थिवस्य अरण्यादेः पुत्र ।
 हे “जातवेदः” जातानां वेदितरग्ने ! “सुशस्तिभिः” सुशंसनेः
 अस्माभिः क्रियमाणैः “मदस्व” मोदस्व । तथा “धीतिभिः”
 अस्माभिः क्रियमाणैरग्निहोतादिभिः कर्मभिः “हितः” सुहितः
 ह्यतो भव । अपि च “भूरिवर्षसः” [वर्ष इति रूपनाम (निघ०
 ३, ७, ३)] बहुविध-रूपाः,* “चित्रोतयः” चित्रा जतिस्तृप्ति-
 र्याभिः इड्भिस्तथोक्ताः,† “वामजाताः” वामं वननीयं जातं
 जन्म यासां ता ईदृशीः‡ “अन्नानि हविर्लक्षणानि “त्वे”
 त्वय्येव “सन्दधुः” सन्दधति चर्म्यक् जुहति यजमानाः [यद्वा,
 भूरिवर्षसइत्यादिकं कर्तृ-विशेषणम्, तदानीं चित्रोतय इत्यस्य
 विविच-रचाइति योज्यम्] । ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
 इरज्यन्नयेप्रथयस्वजन्तुभिरस्मेरायोऽमर्त्यं ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ २ ८
 सदृशं तस्यैवपुषोविराजसिपृणक्षिदर्शतङ्गुत्तुम् ॥४॥

हे “अग्ने ! “जन्तुभिः” जातैः॥ शत्रुभिः सह “इर-
 ज्यन्” ईर्यान्-स्पर्द्धां कुर्वन् [ईर् ईर्यायां कण्डादिः । यद्वा,

* ‘भूरिवर्षसः’—बहूनि क्षेत्राणि—इति वि० ।

† ‘चित्रोतयः’—विचित्राणि पालनानि—इति वि० ।

‡ ‘वामजाताः’—वामानि शोभनानि जातानि यस्यामौ वामजाताः—इति वि० ।

¶ ‘सानसि’—इति ऋ-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, ७, २८, ४ ।

॥ ‘जन्तुभिः’—ह्यतोया-वज्रवचनमिदं चतुर्थी-वज्रवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् अन्तर्भ्यः
 —इति वि० ।

ईश्वर्यकर्मा (निघ० १, २१, १), जन्तुभिर्जायमानैरा-
भिरिरज्यन् ईश्वरो भवन्] हे “अमर्त्य” मरण-
! “अस्मे” अस्माकं [“सुपां सु-लुक् (७, १, ३८) ”—
याः श्रे-आदेशः] “रायः” धनानि “प्रथयस्व” विस्तारय
वृद्धाच्छसः स्थाने व्यत्ययेन जस्, शस्येव वा व्यत्ययेन “जडि-
दम् (६, १, १७१) ”—इत्यादिना विभक्त्युदात्तत्वं न क्रियते]
स त्वं “दर्शतस्य” दर्शनीयस्य च “वपुषः” तेजोमयस्य शरीरस्य
“विराजति” [तृतीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] ईदृशेन शरी-
रेण विशेषेण दीप्यसे [यद्वा, वपुषि तैरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २,
२१, ४), वपुषि च रूप-नाम (निघ० ३, ७, ४), दर्शनीयेन
रूपेण विराजति विशेषेण ईशिषे] । अत एव “दर्शतं” दर्श-
नीयं “क्रतुः” कर्म “पृणक्षि” अस्माभिः सह पर्वयास फलेन वा
संयोजयसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

इष्कर्त्तारमध्वरस्य प्रचेतसङ्गयन्त्प्राधसोमहः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

रातिवामस्य सुभगाम्नाक्षीमिप्रन्दधासिसानसिर्प्रयम् ॥ ५ ॥

“इष्कर्त्तारं” निष्कर्त्तारं [छान्दसो वर्ण लोपः (३, १, ८५)]
“अध्वरस्य” यज्ञस्य निष्कर्त्तारं संस्कर्त्तारं, “प्रचेतसं” प्रकृष्ट-
ज्ञानं, “महः” महतः “प्राधसः” धनस्य क्षयन्तम् ईश्वरम्
[चयितैरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २, २१, ३)] “वामस्य” वननीयस्य

* ऋ० वे० ७, ७, २८, ५ ।

“राति” दातारं [रातेः/कर्त्तरि क्तिन् (३, ३, ८६)] ईः पुनः ।
 स्तुम इति शेषः । स त्वं “सुभगां” सौभाग्योपेतां “म सुशंसनेः
 तौम् “इषम्” अन्नं* “सानसि” सन्भक्त-रूपम् “रयिं तिभिः”
 “दधासि” स्तोत्रभ्यां ददासि ॥ ५ ॥

सहितः

अथ षष्ठी ।

च०

३ १ २   ३ २ ३ १ १
 ऋतावानममृच्चिषं विश्वदर्शत

० २ ३ १ २   ३ १ २   १ २
 मग्निं सुस्नायदधिरे पुरोजनाः ।

१ १   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ २
 श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमन्त्वागिरादैव्यम्मानुषायुगा ॥ ६ ॥ १

“ऋतावानं” सत्यवानं सत्यवन्तं यज्ञवन्तं वाङ् [“कन्दसि
 वनिषी (५, २, १२२ वा०)”—इति मत्वर्थीयो वनिप्], “महिषं”
 महान्तं पूज्यं वा “विश्वदर्शनं” विश्वैः सर्वैर्दर्शनीयं [यद्वा,
 विश्वं दर्शनं यस्य “बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, ११६)”
 इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्] इदृशम् “अग्निं” “सुस्नाय” सुखाय
 सुखार्थं “जनाः” ऋत्विग्यजमानरूपाः “पुरो दधिरे” पुरो दधते
 सर्वं कर्मभ्यः पुरस्तात् धारयन्ति [यद्वा, पुरः पुरस्तात् पूर्वस्यां
 दिशि आहवनीय-रूपेण धारयन्ति । पुरोऽर्ध्वं च प्रत्यक्षतः] ।
 अपिच हे अग्ने ! “श्रुत्कर्णं” श्रुतः स्तुतीं सम्यक् शृणुन् कर्णः

* ‘इषं—इष्टिमन्नं वा’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ७, १८, ६ ।

‡ ‘ऋतावातम्—ऋतमन्नं वर्धन्नाम्’—इति वि० ।

यस्य तादृशं, “सप्रथस्तमम्” अतिशयेन प्रख्यातं
 [तो विस्तार्यमाणं] “दैव्यं” देवानां हविर्वीदृत्वेन
 तद्दृश्यं “त्वा” त्वाम् “मानुषा” मानुषाणि मनोरप-
 “युगा” “युगानि” युगलानि पत्नी-यजमान-रूपाणि*
 गिरा” स्तुत्या स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १८ (१)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथे षष्ठे खण्डे —

प्रसोअग्नेइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१८ २२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
 प्रसोअग्नेतवोतिभिः सुवीराभिस्तरतिवाजकर्मभिः ।

२ ३ १ २ १ २ २ २
 यस्य त्वत्सख्यमाविथ ॥ १ ॥

हे “अग्ने !” “तव” “जतिभिः” “सः” यजमानः “प्र-
 तरति” प्रवर्धते जतयो विशिष्यन्ते—“सुवीराभिः” शोभनाः
 वीराः पुत्रादयो यासु तास्यथोक्ताभिः, “वाजकर्मभिः” वाजाना-
 मन्वानां वा कर्म कारणं यासु तादृशीभिः ; हे अग्ने “त्वं”
 “यस्य” यजमानस्य “सख्यं” सखित्वं मित्रत्वम् “आविथ.”
 प्राप्नोषि स तरतीत्यन्वयः ॥ १ ॥

* ‘युगा—योजयिषा यजमानेन’—इति वि० ।

† ख० आ० १, १, २, २ (१ भा० २७६ प०) = ऋ० वे० ६, १, ३४, ५ ।

अथ द्वितीया ।

देः पुत्र ।

सुशंसनेः

१२ १ १२ २२ ३ २ ३ २ ३ १ २

३ १ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

तवद्रप्सोनीलवान्वाशकृत्वियइन्धानःसिष्णवाद्देः

सहितः

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

त्वम्महोनामुषसामसिप्रियःक्षपोवस्तुपुराजसि ॥ २ * ॥

हे “सिष्णो !” [सिषिः सेचनार्थः] सोमेनाप्तिच्यमानाग्ने
 “द्रप्सः” द्रवण-शीलः, “नीलवान्” शकट-नीलेऽवस्थानात्
 तद्धान्, “वाशः” कान्तः शब्दायमानो वा, “कृत्वियः” कृतौ
 वसन्तादि-काल-विशेषे भवः, “इन्धानः” सन्दीपयन्, एवम्भूत
 स्तव सोमः “आ ददे” तुभ्यं होमायार्थं आदीयते। अपिच
 त्वं “महोना” महतीनाम् “उषसां” “प्रियः” मित्रभूतः “असि”
 [उषसि हि अग्नयो होमाय प्रज्वाल्यन्ते]। तथा “क्षपः” क्षपाया
 रात्रेः सम्बन्धिषु “वस्तुषु” आच्छादकेषु तमस्तु सत्त्वं “राजसि
 प्रकाशसे [श्रद्धा, रात्रि-सम्बन्धीनि वस्तूनि पदार्थ-जातानि त्वं
 प्रकाशयसि ॥ २ ॥ २० (२)

अथ तमोषधीर्दधिरे-इति एकच० द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१२ २२

३ १ २ ३ १ ३

तमोषधीर्दधिरेगर्भमृत्विय

१२ २२ ३ १ २

३ १ २

न्तमापोऽग्निञ्जनयन्तमातरः ।

१२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
तमित्समानं वनिनश्च वीरुधो

१ २ ३ १ २ ३ १ २
न्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ॥ १ * ॥ ३

“ऋत्वियम्” ऋतौ प्राप्तं “गर्भं” गर्भभूतं “तं” प्रकृतम्
“अग्निम्” “ओषधीः” ओषधयः “दधिरे” धारयन्ति । “तम्”
एव अग्निं “मातरः” धारकत्वेन मातृस्थानीयाः “आपः” “जन-
यन्त” जनयन्ति । किञ्च, “वनिनः” वनस्पतयः “च” “समानं”
गर्भभावेन प्रवेशात् तत्तुल्यत्वम् “तमित्”† तमेवाग्निम् “अन्त-
र्वतीः” गर्भभवाः “वीरुधः” ओषधयश्च “विश्वहा” सर्वहा
“सुवते” जनयन्ति ॥ १ ॥ २१ (३)

अग्निरिन्द्रायेति तृतीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २ २ २
अग्निरिन्द्राय पवते दिवि शुक्रो विराजति ।

१ २ ३ १ २
महिषीव विजायते ॥ १ ‡ ॥ ४

“अग्निः” यज्ञेषु प्रथमं प्रणेतृ अग्निः “इन्द्राय” इन्द्राय
“पवते” अस्माभिर्दत्तेन चर्वन्नेन पुरोडाशेन देवानामधिकः

* ऋ० वे० ८, १, २१, १ ।

† ‘इत्’—इति पद-पूरणः—इति वि० ।

‡ नेषमन्यत कापि दृश्यते ।

क्षरति । अग्निः “शुक्रः” दीप्तः सन् “दिवि” स्वर्गे “वि राजति” विशेषेण प्रकाशयति [यद्वा, ‘दिवि’ अन्तरिक्षादि-लोकेषु स्थितेषु देवेषु मध्येषु ‘शुक्रः’ दीप्तः सन् ‘विराजति’] । तत्र दृष्टान्तः—“महिषीव” यथा महिषी दृष्टादिना विविधानि पयोष्ठतादीनि जनयति तथा “वि जायते” देवानामुपभोगार्थं विविधानि जनयति ॥ १ ॥ २२ (४)

अथ योजागारेति एकच्च चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ १ २ १ २ २ २
योजागारतमुचःकामयन्ते

२ २ २ २ २ २ २ २
योजागारतमुसामानियन्ति ।

१ २ १ २ २ २ २ २
योजागारतमयः सोम

२ २ २ २ २ २ २ २
आहतवाहमस्मिसख्येन्योकाः ॥ १ * ॥ ५

“यः” देवः “जागार” सर्वदा विनिद्रो जागरूको गृहे वर्तते “तम्” “ऋचः” सर्व-शस्त्रात्मिकाः “कामयन्ते” । “यः” “जागार” “तम्” तमेव “सामानि” स्तोत्र-रूपाणि “यन्ति” प्राप्नुवन्ति । “यः” “जागार” “तम्” “अयम्” अभिषुतः “सोमः” “आह” वक्ति स्वीकुर्विति । हे अग्ने ! तादृशस्य “तव” “सख्ये”

२० अ० ६ ख० ६ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३३५

समान-ख्याते हित-करणे “न्योकाः” नियत-स्थानः “अहम्”
“अस्मि” भवामि ॥ १ ॥ २३ (५)

अथाग्निर्जागारेत्येकं पञ्चमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १ २, ३ १२ २२ ३
अग्निर्जागारतमुचःकामयन्ते

१ २ ३ २ ३ १ २
ग्निर्जागारतमु सामानियन्ति ।

३ १ २ ३ २ ३ १२ २२ ३
अग्निर्जागारतमयः सोम आह

२ ३ १ २ ३ १ २
तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १ * ॥ ६

सा निगद-व्याख्याता (१३) ॥ १ ॥ २४ (६)

अथ नमः सखिभ्य इति दृचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ १ ३ १ ३ १ २ ३ २ ३
नमः सखिभ्यः पूर्वसङ्गो नमः साकन्निषेभ्यः ।

३ १ २ २ ३ १ २
युज्जीवा च शतपदी ॥ १ † ॥

* ऋ० वं० ४, १, २५, ५ ।

† नेषमन्यव कापि दृश्यते ।

“पूर्वसङ्गाः” ये यज्ञे प्रारम्भात् पूर्वं सोदन्ति तिष्ठन्तीति पूर्व-
सदनं तेभ्यः “सखिभ्यः समान-ख्यानेभ्यः सखिवन्मित्रभूतेभ्यो
देवेभ्यो “नमः” वयं नमस्कारं कुर्म * । किञ्च, “साकन्निषेभ्यः”
यस्मिन् यज्ञे सह निषस्तेभ्यः “नमः” । किञ्च “शतपदीम्”
अस्मभ्यं फल-प्रदानाय अपरिमित-मार्गां “वाचं” स्तुति-रूपाम्
ऋचं “युञ्जे” योजयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

युञ्जेवाच ॥ शतपदीङ्गायै सहस्रवर्त्तनि ।

३ १ २ २ ३ १ २

गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगत् ॥ २ ॥

“शतपदीम्” अपरिमित-सङ्काक-मार्गां ‡ “वाचं” स्तोत्रं
“युञ्जे” तेभ्यः प्रकृतेभ्यो वज्रमाणेभ्योऽहं योजये । “गायत्रं”
गायत्राख्यं § “त्रैष्टुभं” त्रैष्टुभाख्यञ्च “जगत्” जागतञ्च साम-रूपां
तामृचं साम वा “सहस्रवर्त्तनि” अपरिमित-मार्गां यथा भवति
तथा “गाये” अहं गानं करोमि ॥ २ ॥

* ‘नमः सखिभ्यः ऋत्विग्यः पूर्वसङ्गाः—पूर्व-सदसि उपरिष्ठातेभ्यो नमः’—
इति वि० ।

† नैषाण्यत्र कापि श्रूयत ।

‡ ‘शतपदी-ऋक्’—इति वि० ।

§ ‘गायत्रं’ प्रातः उवनम्, त्रैष्टुभं साध्यस्त्रिनं सवनम्, जागतं तृतीयं सवनम्—
इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगदिश्वारूपाणिसम्भृता ।

३ १२ २२ ३ २
देवाओकांसिचक्रिरे ॥ ३ * ॥ ७

“गायत्रं”, “त्रैष्टुभं”, “जागतम्”—“ऋक्समूहं” “विश्वानि” “रूपाणि” उक्तावा “सम्भृता” सम्भृतानि नानारूपाणि कृतानि “देवाः” अग्न्यादयश्च “ओकांसि” आश्रितानि स्थानानि ‘चक्रिरे’ कुर्वन्ति ॥ ३ ॥ २५ (७)

अथाग्निर्ज्योतिरिति तृचात्मकं सप्तमं सूक्तम्, ‡

तत्र प्रथमा ।

३ २७ ३ १ २ ३ २७ ३ २ ३ १ २
अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रो ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्रः ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः ॥ १ ॥ १ ॥

एषा स्पष्टा § ॥ १ ॥

● इयमपि नान्यत्रोपलभ्यते ।

† ‘चक्रिरे’—कृतवन्तः इति वि० । ‘विश्वरूपा उक्ताः’—इति च वि० ।

‡ ‘इदानीं ज्योतीषि ज्योतिष्टोमे’—इत्यादि वि० ।

¶ य० वे० ३, ८ ।

§ अत्रेयं मन्त्रोपर-व्याख्या—“अथाग्निर्होत्र-होम-मन्त्राः । अग्निर्ज्योतिरित्यारभ्य यन् इत्यतः प्राक् । मन्त्रमन्त्राणां प्रजापतिर्हविः सामान्यतः । यय ऋषि-विशेषो-

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १८ २२ १ १९ ३१ २

पुनरुज्जानिवर्त्तस्व पुनरग्नौ पायुषा ।

१ २ ३ १ ९

पुनर्नः पाच्छ्वंसः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “उज्जानं” बलेन “इषा” अग्नेन “आयुषा”
जीवनेन च “पुनः” अस्मान् “निवर्त्तस्व” अस्मान् प्रत्यागच्छ ।

ऽग्नेधीयतेऽदुःकमणौकारेणैव द्वावप्युषौ । यथाग्निर्वैर्चा द्वे तच्चापश्यत् परां जीव-
न्मथैल्लेकरिति (ऋ० १, ११) । सप्त लिङ्गोक्त-देवता गायत्र्या आद्याः पञ्चैकपदाः ।
अग्निर्ऋतिः सूर्योऽप्योतिः एते द्वे एकपदे गायत्र्यौ तच्चा मुनिरपश्यत् । परां
ऋतिः सूर्य इमां चेलकस्य पुत्रो जीवन्मथैल्लेकपदित्यर्थः । अथ का० प्रदीप्ता-
मभि जुहोत्यग्निर्ऋतिरितौति (४, १४, १४३) । सा समित् प्रदीप्ता तामभिलक्ष्य
जुहुयात् । अग्निर्ऋतिरिति (३, २, १) काणशाखोक्त-मन्त्रेण समित्-
प्रक्षेपः । मन्त्रार्थानु-योऽयमग्निर्देवः स एव ऋतिर्दृश्यमानोऽप्योतिः स्वरूपम् ।
यदेदं दृश्यमानं ऋतिः तदेवाग्निर्देवः । देवस्य ऋतिरप्यत्र कदाचिदप्य-
विद्योतादेकत्वेन प्रतिपादनम् । स्वाहा ऋतौरुपायाग्रये हविः प्रदत्तम् । अयं
सायंकालोऽग्निर्होतृ-होम-मन्त्रः ॥ सूर्योऽप्योतिर्ऋतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातर्होममन्त्रः
सायंकालोऽग्निर्होतृ-होम-मन्त्रः । सूर्य-सम्बन्धि तेजो रात्र्याग्निं प्रविशतीति सायमग्नि-
र्ऋतिरिति मन्त्रो युक्तः उदय-कालेऽप्यग्नि-सम्बन्धि ऋतिः सूर्यं प्रविशति । तस्मात्
प्रातः सूर्योऽप्योतिरिति मन्त्रः । अग्निमादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूर्वाग्नत्वं
ददृशे । उभे हि तेजसौ सम्यथेते उद्यमानौ वादित्यमग्निं तु समारोहति । तस्मात्तम
एवाग्निं दिवा ददृशे इति तित्तिरि-श्रुतेः । का० अग्निर्वैर्च इति ब्रह्मवर्चसकामस्तेति
(४, १४, १४) । ब्रह्मवर्चसकामस्तु अग्निर्वैर्चः सूर्यो वचं इति सायं प्रातश्च जुहुयात् ।
योऽग्निर्वैर्चोऽनन्यभूतः । यस्य तज्ज्योतिर्वैर्चोऽनन्यभूतम् । तस्मै सुहुतमस्तु । एवं
रुधो वचं इति ॥

* य० य० १२, ८ ।

किञ्च त्वं “नः” अस्मान् “अंहसः” पापात् “पाहि” पालय ।
पुनः-शब्दस्यावृत्तिरादरार्थाः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ २ १ २ २ ३ १ २
सह्रय्यानिवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
विश्वप्स्त्राविश्वतस्परी ॥ ३ ॥ ८

हे “अग्ने !” त्वं “रय्या” रमणीयेन धनेन “सह” “निव-
र्त्तस्व” तत् अस्मान् प्रापयेत्यर्थः । किञ्च, “विश्वतः” सर्वतः
“परि” उपरि [परीति सप्तम्यर्थानुवादकः] “विश्वप्स्त्रा”
[स्या भक्षणे (अदा० प०)], विश्वस्य उपभोक्त्याऽ “धारया”
“पिन्वस्व” अस्मान् सिञ्च ॥ ३ ॥ २६ (८)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

● अष्टादशवर्षस्त्रिः-पाठो भगवन्मनुना विहितो ब्रह्मचारी-सप्त-रेतः-चरणे—
तथाहि—“सप्तं शिक्षा ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः । स्नात्वा कर्मसर्वं यित्वा त्रिः
पुनर्मेतृमृत्युर्ध्वं जपेत् (२, २८१)”—इति ।

† य० वे० १२, १० ।

‡ ‘विश्वप्स्त्रा विश्वयापिन्या धारया’—इति वि० ।

¶ ‘वैराजपृष्ठे चतुर्थेऽङ्के एव’ अथ—“स वैराजममृजत, मदग्रे वीथोऽन्वमृजते,
मनसाग्निमन्त्रः, एतद्गुह्यमन्त्रणम्”—इति—इति वि० ।

अथ सप्तमे खण्डे—

यदिन्द्राहंयथात्वमिति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २७ ३ १२ २२ ३ २ ३ ३ २

यदिन्द्राहंयथात्वमीशीयवस्वएकइत् ।

३ १ ३ १ २

स्तोतामेगोसखास्यात् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “यथा” “त्वम्” “एकइत्” एकएव केवलं
 “वस्वः” वसुनः धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि, एवमहमपि
 “यद्” यदि “ईशीय” ऐश्वर्य-युक्तः स्यामिति तदानीं “मे” मम
 “स्तोता” “गोसखा स्यात्” गोभिः सहितो भवेत् । ईश्वरस्य
 तव स्तोता कुतो हेतोर्गो-सहितो न भवेत् अपितु भवेदेवेत्यभि-
 प्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

शिक्षेयमस्मैदित्सेयश्चोपतेमनौषिणे ।

२ ३ १२ २२ ३ १

यदहङ्गोपतिःस्याम् ॥ २ † ॥

* ऋ० षा० २, १, ३, ८ (१भा० २०२पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १४, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १४, १ ।

हे “शचीपते” शक्तिमन्निन्द्र ! “अस्मै” “मनीषिणे” मनस ईशिचे स्तोत्रे “दित्येयं” दातुमिच्छेयम्, तदनन्तरं “शिचेयं” प्रार्थितं धनं दद्याच्च “यद्” यदि “अहं” “गोपतिः” गवामधिपतिः त्वत्प्रसादात् भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २ १ २   ३ २
धेनुष्टुद्रस्त्रुतायजमानायसुन्वते ।

१ २ २ १ १ ०
गामश्चमिप्युषीदुहे ॥ ३ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “सूनुता” स्तुतिरूपा वाक् “धेनुः” दोग्ध्री गौर्भूत्वा “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते “यजमानाय” “गाम्” “अश्वं” च [उपलक्षणमेतत्] गवाश्वादिकं सर्वमभिलषितं “दुहे” दुग्धे । किङ्कुर्वती ? “पिप्युषी” तमेव यजमानं प्रवर्धयित्री ॥ ३ ॥ २७ (८)

आपोहिष्ठेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ २ ३ ३ ३ १ १ ३ १ २
आपोहिष्ठामयोभवस्तानजर्ज्जदधातन ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
महेरणायचक्षमे ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ६, १, १४, ३ ।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, १ = य० वे० ११, ३० ।

“हि” यस्मात् कारणात् “आपः” या यूयं “मयोभूयः” मयसः
सुखस्य भावयित्राः “स्य” भवथ, “ताः” तादृश्यो यूयं “नः”
अस्मान् “जर्जे” अत्राय “दधातन” धत्त अन्न-प्राप्ति-योग्यान-
स्मान् कुरुत अन्नमन्मभ्यं दत्तेत्यर्थः “महे” महते “रणाय”
रमणीयाय “चक्षसे” दर्शनाय सम्यक् ज्ञानं प्रति योग्यान-
कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ २ १ २ १ १ १
योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ।

३ १ २ १ १ २
उग्रतौरिवमातरः ॥ २ ॥

हे आपः “वः” युष्माकं स्वभूतः “यः” “रसः” “शिवतमः”
सुखतमः “इह” अस्मिन् लोके “तस्य” तं रसं “नः” अस्मान्
“भाजयत” सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“उग्र-
तौरिव” पुत्र-समृद्धिं कामयमानाः “मातरः” स्तन्यं रसं यथा
भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

● अत्रेवं निबद्ध-वाक्या—‘आपोहि स्य सुखभवसा मोऽज्ञाय अन्नं सहेते च नो
रणाय रमणीयाय च दर्शनाय’—इति दे० ३, २० ।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, २ = ष० वे० ११, ५१ ।

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २

३ ३ ३ १ २ ३ १ २

तस्मात्तरङ्गमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ ।

१ २ ३ १ २

आपोजनयथाचनः ॥ ३ * ॥ १०

हे “आपः !” यूयं-“यस्य” पापस्य “क्षयाय” विनाशायणं
‘जिन्वथ’ अस्मान् प्रोणयथ, “तस्मै” तादृशाय पाप-क्षयाय
‘अरं’ क्षिप्रं ‘वः’ युष्मान् “गमाम” गमयामास वयं शिरसि
प्रक्षिपामेत्यर्थः [यद्वा, यस्यान्नस्य क्षयाय निवासार्थं यूयमोषधी-
जिन्वथ तर्पयथ, तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयमलं पर्याप्तं यथा भवति
तथा वो युष्मान् गमाम गच्छाम] । किञ्च, हे आपः ! “नः”
अस्मान् “जनयथ” पुत्र-पौत्रादि-जनने प्रयोजयतेत्यर्थः ॥
॥ ३ ॥ २८ (१०)

अथ वातआवात्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ ० २

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

वातआवातुभेषजं शम्भमयोभुनोद्दे ।

१ ३ १ २

प्रनआयूषितारिषत् ॥ १ ॥

* अ० घे० ७, ६, ५, २ = य० वे० ११, ५२ ।

† ‘क्षयाय—क्षयो निवासः । क्षयाय चतुर्थो सप्तम्याः स्थाने द्रष्टव्यः’ इति वि० ।

‡ ‘षष्ठेऽहनि अद्विष्टोपाकुर्वः’ । * * * । आपोहिष्टौषाभिः—इति वि० ।

॥ अ० आ० २, २, ४, १० (१भा० ४०७पृ०) = अ० वे० ८, ८, ४५, १ ।

“वातः” वायुः “नः” अस्माकं “हृदे” हृदयाय “भेषजम्”
 औषधम् उदकं वा “आ वातु” आगमयतु । कीदृग्भूतम् ?
 “शम्भु” रोग-शमनस्य भावयित्वा, “मयोभु” मयः सुखस्य च
 भावयित्वा । अपिच “नः” अस्माकम् “आयूषि” अन्नानि वा
 “प्र तारिषत्” प्रवर्द्धयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३११ ३१ १ ३२७ ३ २३१ २

उतवातपितासिनउतभ्रातोतनःसखा ।

१२ ३ १ १

सजोजीवातवेकृधि ॥ २ * ॥

“उत” अपिच हे “वात !” त्वं “नः” अस्माकं “पिता
 असि” उत्पादकोऽसि पालयिता वा । “उत” अपिच “भ्राता”
 असि । “उत” अपिच “नः” अस्माकं “सखा” समान-ख्यानश्च
 असि । “सः” त्वं “नः” अस्मान् “जीवातवे” ‡ जीवन-
 हेतवे यागाय “कृधि” कुरु [करोतिश्छान्दसो विकरणस्य
 लुक् (२, ४, ७३), “शु-शृ-णु-पृ-कु-वभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२)
 —इति हेङ्गिरादेशः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ८, ४४, २ ।

† ‘नः’—अस्माभ्यम्—इति वि० ।

‡ “तुमर्थे से-सेनसेन्-कसे-क्सेनथी-अथैन्-कथैकथैन्-शथैन्-तवे-तवेङ्-तरे-
 (१, ४, ९)’—इति पा० ।

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
यद्दोवाततेष्टेऽऽमृतनिहितं गुहा ।

१ २ ३ १ २
तस्यनोधेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ ११

हे “वात” वायो ! “ते” तव “गृहे” स्थाने “यद्दः”
यदिदम् “अमृतस्य” [कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५)] अविनाशि
“गुहा” गुहायां गच्छरेण हितं निहितं वर्त्तते । हे “विभा-
वसो” विशिष्ट प्रकाश-भ्रमवन् ! वायो ! “तस्य” तद्धनं [कर्मणि
षष्ठी (३, १, ८५)] “नः” अस्माकं “धेहि” देहि प्रयच्छेत्यर्थः
॥ ३ ॥ २८ (११)

अथाभिवाजीति लक्षात्मकं चतुर्थं सूक्तम्, ॥

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ ३ ३ १ २ ३ १ २
अभिवाजीविश्वरूपोजनित्र७

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
द्विरण्यम्बिभ्रदत्कसुपर्णः ।

* सू० वे० ८, ८, ४५, १ ।

† ‘गुहा—हृत्पुण्डरीके निहितम्’—इति वि० ।

‡ ‘मृतीयेऽङ्गं विरूप-पृष्ठे विनियोगः । वातश्चावाति तृचेनाठमम्येत्’—
इति वि० ।

॥ ‘अत्राश्रयत’ आस, तेनोद्गायेत् यदभिवाजीविश्व इति वि० ।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३

द्वय्यस्यभानुमृतुथावसानः

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

परिस्त्र्यम्मेधमृजोजजान ॥ १ * ॥

“सुपर्णाः” सुपतनः शोभन-पतनो गरुत्मान् इव, “वाजी” वेगवान् बलवानन्नवान् वा, “विश्वरूपः” नानाविध-प्रकाशः, सद्भि चित्रभानुः “ऋजः” [ऋजौ भर्जने (स्वा० आ०), भ्रसृज-पाके (तु० उभ०), ऋजति भृजति पचतीति ऋजः] अग्निः सः स्वकीयं “जनितं” जनन-स्थानम् अरणि-त्रिलम् “अटकम्” स्व-तेजसा व्याप्तम् अतएव “हिरण्यं” हिरण्यमिव स्थितम् “अभि” अभितः/साकल्येन “बिभ्रत्” पुष्टन् “सूर्यस्य भानुम्” सवितुः प्रकाशम् “ऋतुथा” कालेकाले रात्रौ “वसानः” वस्त्र-यदाच्छादयन् [“अग्निवादिष्यं सायं प्रविशति तस्मादग्निं दूरात्क्रान्तं ददृशे”—इति श्रुतेः] “मेधं परि” यज्ञं लक्ष्योक्त्य स्वयं “जजान” उपदद्यत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३

अप्सुरेतःशिश्नियेविश्वरूपं

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

तेजःपृथिव्यामधियत्सम्भूव ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

अन्तरिक्षेस्वमाहिमानग्निमानः

१ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

कनिक्रान्तिवृष्णोअप्सुरेतः ॥ २ † ॥

“रेतः” सारभूतं “विश्वरूपं” नानारूपं “यत्” अनात्मकं
 “तेजः” “अप्सु” “अग्निष्वये” आश्रयते [“स नि लीयते सोमः
 प्राविशन्”—इति श्रुतेः] यच्च “पृथिव्यामधि” भूमौ “सम्बभूव”
 तिष्ठति [“अग्निः पृथिवी-स्थानः (निरु० दै० १, १४)” —इति हि
 निरुक्तम्] । सः “अन्तरिक्षे” आकाशे “स्व” महिमानं
 किरण-जालं “मिमानः” व्यापारयन् “वृष्णः अश्वस्य रेतः”
 सोमाहुतिं प्रति [“सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः”—इति श्रुतेः]
 “कनिक्रान्ति” याचमान इव पुनः पुनः क्रन्दते शब्दं करोति,
 यद्वा अश्वस्यैव भृशं शब्दायते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ १ १ १ २ २ २
 अयं सहस्रापरियुक्तावसानः

१ २ ३ २ ३ १ २
 ह्यस्यभानुं यज्ञोदाधार ।

३ १ १ २ १ २ ३ १ १
 सहस्रदाः शतदाभूरिदावा

१ १ ३ १ २ २ २ १ १ २
 धर्त्ता दिवो भवनस्य विष्पतिः ॥ ३ * ॥ १२

“दिवः” स्वर्गस्य अथ “भवनस्य” भूतजातस्य लोकस्य
 “धर्त्ता” धारयिता, “विष्पतिः” विंशं प्रजानां पालयिता,

“सहस्रदाः शतदाः भूरिदा वा” यो यावत् प्रार्थयते सहस्रं
 शतं भूरि अपरिमितं वा तस्मै तस्मै तावद्दाता “यज्ञः”
 यजति यः “अयम्” अग्निः “युक्ता” युक्तानि स्वात्मना सम्बद्धानि
 “सहस्रा” सहस्राणि स्वकीय-किरण-जालानि “परिवसानः”
 परितः आच्छादयन् “सूर्यस्य भानु” रात्रौ सूर्यस्यापि प्रकाशं
 “दधार” स्वयमेव धारयति ॥ ३ ॥ ३० (१२)'

नाकेसुपर्णमिति तृचात्मकं सूक्तम् पञ्चमम्,*

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १७ ३ १२ २२

नाकेसुपर्णमुपयत्यतन्तः

३ १२ २२ ३ १ २

हृदावेनन्तोऽभ्यचक्षतत्वा ।

१ २ ३ १ २ ३ २

क्षिरण्यपक्ष्वरुणस्यदूतं

३ १ ३ १ २ ३ १ १ २ १

यमस्ययोनौ शकुनम्भुरण्यम् ॥ १ ॥

हे वेन ! “त्वा” त्वां “हृदा” हृदयेन मनसा “वेनन्तः”
 कामयमानाः स्तोतारः “नाके” अन्तरिक्षे “अभ्यचक्षत” अभि
 पश्यन्त । तदानीं त्वसुपागच्छसीति शेषः । कश्चिद्भूतम् ?

* ‘हृदानीं परिसदीऽर्चयेषु यदेतेषु क्षिप्तेषु यज्ञपात्रेषु त्रिः क्षब्दोगः परिगा-
 येत् नाकेसुपर्णमिति’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, २, ८ (१भा० १४४ पृ०) = अ० वे० ८, ७, ८, २ ।

“सुपर्ण” श्रीभन-पतनं, “पतन्तम्” अन्तरिक्षे गच्छन्तं, “हिरण्य-
पक्षं” हिरण्यग्राभ्यां पक्षाभ्यामुपेतं, “वरुणस्य” जलाभिमानी
देवस्य “यमस्य” नियामकस्य वैद्युताग्नेः “योनी” स्थानेऽन्त-
रिक्षे “शकुनं” पक्षिरूपेण वर्तमानं “भुरण्यु” भर्त्तारं [यद्वा,
वृष्टि-प्रदानादिना सर्वस्य जगतः पोषकम् । भुरण धारण-पोष-
णयोः कण्ठादिः, अस्मादीणादिक यु प्रत्ययः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ ३ २ ३ ३ १ ३ २
ऊर्ध्वीगन्धर्वीअधिनाकेअस्थात्

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
प्रत्यङ्चित्राविभ्रदस्यायुधानि ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
वसानोअत्क्स्त्रुरभिन्दशेक्

१ २ १ २ ३ १ २
स्वाऽऽर्णनामजनतप्रियाणि ॥ २ * ॥

“ऊर्ध्वः” उपरि देशे वर्तमानः “गन्धर्वः” गवासुदकानां
धर्त्ता† [“गवि धृजो वः”—इति गो-शब्दोपदात् धृज्
आधारणे (भा० उ०)—इत्यस्मात् व-प्रत्ययः उपपदस्य गन्धर्वस्य]
ईदृशी वनः “प्रत्यङ्” अस्मान् प्रपञ्चत्रयसुखः सन्
“नाके अधि” अन्तरिक्षे “अस्थात्” तिष्ठति । किङ्कर्तुं ?
“अस्य” आत्मनः स्मृतानि “चित्रा” चित्राणि आश्चर्य्यभूतानि
वा “आयुधानि” “विभ्रत्” धारयन् [विभर्त्तः शतरि “भृञा-

* अ० वे० ८, ७, ८, ४ ।

† ‘गन्धर्वः’—गोपमानं ज्ञायकं सामभिः—इति वि० ।

मित् (७, ४, ७६)"—इत्यभ्यासस्येत्वम्, "नाभ्यस्ताच्छतुः
(७, १, ७८)"—इति नुम्-प्रतिषेधः, "अभ्यस्तानामादिः (६, १,
१८८)"—इत्यादि रुदात्तः], तथा "सुरभिः" शोभनम् "अत्-
कम्" आत्मीयं व्याप्तं रूपं "वसानः" सर्वत्राच्छादयन् । किम-
र्थम् ? "दृशे" दर्शनार्थम् ["दृशेविख्ये च (३, ४, ११)"—इति
निपात्यते] । "कम्" [—इति पूरकम्] तत्र दृष्टान्तः—“स्वर्षः”
शोभनारण आदित्यः स यथा आत्मीयं रूपं दर्शनाय सर्वत्राच्छा-
दयति तद्वत् । तदनन्तरं “नाम” नामानि नमनशीलान्युदकानि
“प्रियाणि” सर्वेषामनुकूलानि “जनयत” जनयति वृष्टि-मुत्यादय-
तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

११ २३ २११ २२३

द्रष्टाः समुद्रमभियज्जिगाति

२३ ११ ३१ २३ ११

पश्यन्गृध्रस्य चक्षसाविधर्मन् ।

३ २ ३ ११ ३ १२ ३ २

भानुः शुक्रेण शोचिषा चकान

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

स्तुतीये चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ ३ * ॥ १३

“विधर्मन्” विधर्मणि विधारकोऽन्तरिक्षे स्थितः “द्रष्टाः”
दृक्वणशीलः† [यद्वा, द्रष्टा विन्दवः तद्वा, अर्श आदित्वादच् (५,

* अ० वे० ८, ७, ८, ५ ।

† ‘द्रष्टा’—समुद्रम्—इति वि० ।

२, १२७)] “गृध्रस्य” गृध्रो रसानभिकाङ्कतः सूर्यस्य*
 “चक्षसा” तेजसा “पश्यन्” प्रकाशमानो वेनः “यद्” यदा
 “समुद्रं” समुन्दन-शीलं मेघम् “अभि जिगाति” अभिगच्छति
 तदानीं “भानुः” सूर्यः “शुक्रेण” “शोचिषा” तेजसा “दृतीये”
 “रजसि” लोके “चकानः” दौष्यमानः “प्रियाणि” सर्वेषामभी-
 ष्टानि उदकानि “चक्रे” करोति ॥ ३ ॥ ३१ (१३)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥†

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थं-महेश्वरः ॥ २० ॥

॥ इति नवमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ ‡

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये विंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ २० ॥ -

* ‘गृध्रस्य’—अन्तरिक्ष-गामिनः पक्षि-भूतस्य । अथवा गृध्रो मांसाद्यैः अतः सर्व-
 प्राणिनामन्तरः । तद्वच्च युतौ—“एष एव सृत्युः, एतस्मिन् सरणे पुष्यः * * * मयो
 गृध्रः” । अथवा गृध्रो गणकान् पक्षौ—इति वि० ।

† ‘समाप्तानि’ एकादशोत्तरप्रायश्चित्तसुद्रकृतेषु सामानि हन्त्योगानां मन्त्र-
 भूतानि । तेषामार्थं हन्त्यो देवताः, विनियोगश्च ब्राह्मण-सिद्धः—इति वि० ।

‡ ‘नवम-प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः’—इति वि० । एष एवैको मूलविषयः, द्वितीयो
 विवरण-कारणोऽस्ति ध्येयम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २१ ॥

॥ अथैकविंशोऽध्यायश्चरभ्यते ॥

तत्र,

आशुःशिषानइत्यारभ्य नवसूक्तात्मक एक एव खण्डः* ।

तत्र प्रथमः

३ १२ १२ ३२४ ३ १
आशुःशिषानोवृषभोनभीमो

२ ३१२ २२ ३ २
घनाघनःक्षोभणश्चण्णीनाम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
सङ्गन्दनोनिमिषएकवीरः

३ १२ २२ ३ १२ १२
शतसेनाचजयत्साकमिन्द्रः ॥ १ १ ॥

* 'इदानीं साम्प्रित्ये क्रतो "ब्रह्मा प्रतिरथ जपेत्"—अतः "विद्याया क्रियते, एतस्मात् कारणात् उक्तानां साम्प्रित्ये तत्र ब्रह्मलं चः एतस्मात् कारणात् सर्वासु शाखास्य प्रतिरथः ब्रह्मलमात्रात् सास्य परिचरति कृषिः, प्रजापतेरायस, विष्टु पृ हन्दः"—इति वि० ।

† ख० वे० ८, ५, १२, १ = ख० वे० १०, ११ ।

२१ अ० १ ख० १ सू० २] उत्तरार्चिकः ।

३५३

[अत्रैन्द्रोऽप्रतिरथच्छविः, विष्टुप् छन्दः, इन्द्रो, देवता साग्निचित्ये
 क्रतौ अग्नी प्रणीयमानेऽयमध्यायो ब्राह्मणेन जाप्यः ।] अयमिन्द्रः
 “आशुः” शीघ्रकारी व्यापको वा “शिमानः” निश्चितः
 शत्रूणां भयजनक इत्यर्थः । कइव ? “वृषभो न भीमः” [विभेत्य-
 क्मादिति भीमः तादृशः] भीमः वृषभो यथा—स यथा
 तीक्ष्णाभ्यां शृङ्गाभ्यां भीमो भवति तद्वत् [अथवा शिमान-
 स्तीक्ष्णमिति व्यत्ययेनात्मनेपदम्] “घनाघनः” घातकः शत्रूणां
 हन्ता [पचाद्यचि हन्तेर्वत्वच्चेति द्विवचनम् अभ्यासस्याडागमः
 घत्वच्च धात्वभ्यासयोः] “चर्षणीनां” चर्षणयो मनुष्याः मनुष्याणां
 हेण्याणां “क्षोभणः” क्षोभयिता, “सङ्क्रन्दनः” सम्यक् क्रन्द-
 यिता प्राणिनाम् आकर्षणेन प्रहारेण वा, “अनिमिषः” अक्षु-
 र्निमेष-रहितः सर्वदा स्व-यज्ञमागमादि-कार्येष्वनलस इत्यर्थः,
 “एकवीरः” [वीरयत्यभिचान् इति वीरः, एकश्चासौ वीरश्च ;
 अथवा,] एकएव विक्रान्तः असहायेन कार्यक्षम इत्यर्थः । ईदृशो
 ऽयमिन्द्रः “शतं सेनाः” “साकं” सङ्घ एकोद्योगेनैव “अजयत्”
 जयति ॥ १ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते द्वितीया ।

२ १ २ १ १ १ १ १ २
 सङ्क्रन्दनेनानिमिषेणजिष्णुना

२ १ २ १ १ १ १ १
 युत्कारेणदुःखवनेनधृष्णना ।

(४५)

१ २२ ३ १ २ १
तदिन्द्रेणजयततत्सहध्वं

१ २ ३ १ २ ३ १ २
युधोनरःपुहस्तेनवृष्णा ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] अस्तुनामिन्द्र उक्तविधः, तथाप्य
स्माकं किमिति चेत् तच्चाह—“सङ्घन्दनेन” “अनिमिषेण”
चोक्त-लक्षणेन, “जिष्णुना” जय-शीलेन, “युत्कारेण” [योधनं
युत्] युद्धकारिणा [कर्मण्यण् (२, २, १)], “दुष्सावनेन”
अन्यैरविचाल्येन [चुङ् प्रुङ् गतौ (भा० आ०), “हृन्दसि
गत्यर्थेभ्यः (३, ३, १२६)”—इति युच्], “धृष्णुना” धर्मकोष ।
ईदृशेन “इन्द्रेण” “तत्” युद्धं “जयत” ; “तत्” शत्रु-बलं
“सहध्वम्” अभिभवत । हे “युधः” योद्धारः ! हे “नरः”
नेतारः ! [सामान्यवचनं विभाषितं विशेषवचने बहुवचनम्
(८, १, ७४)]—इति पूर्वस्याविद्यमानवस्त्व-निषेधादुत्तरं निह-
न्यते । पुनः कीदृशेनेन्द्रेण ? “इषुहस्तेन” “वृष्णा” वर्ष-
कर्ता च ॥ २ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते तृतीया ।

१ २ २ २ ३ १ २ २ १ २ २ २ २ २
सइषुहस्तेःसनिषङ्गिभिर्वशी

२ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
सङ्घृष्टासयुधइन्द्रो गणेन ।

३ १ २ ३ १ १ ३ २
संस्पृष्टजित्सोमपावाङ्गशङ्खू

१ २ ३ १ २ १ १ २

• उग्रधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता ॥ ३ * ॥ १

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] पूर्व-मन्त्रे इन्द्रेण जयते-
त्युक्तम् अत्रेन्द्रस्य जय-साधन-सामर्थ्यं प्रतिपादयति—“सः”
इन्द्रः “इषु-इस्यैः” भटैः मरुदादिभिः “वशी” वश्यैस्तद्दान्,
तथा “निषङ्गिभिः” युक्तः [निषङ्गः खड्गः, तद्वद्भिः] वशी,
सचेन्द्रो “युधः” युध्यमानः सन् [इगुपधलक्षणः कः (३, १, ११५),
अथवा ‘युधः’ युद्ध-हेतोः] “गणेन” शत्रु-सङ्घेन सह संस्पृष्टा
एकोभवनशीलः । यतएवंविधः अतः “संस्पृष्टजित्” ये परस्परैक-
मत्येन युद्धाय संस्पृष्टा भवन्ति, तेषां जेता न, “सोमपाः”
सोमस्य पाता, “बाहुशर्ङ्गा” शर्ङ्गा बलं बाहु-बलं, तद्दान् [मत्त-
र्थीय इनिः (५, २, ११५) । यद्वा, शृधु प्रहसने (भा० आ०),
बाहुभ्यां शर्ङ्गयत्यति भवतीति बाहुशर्ङ्गा “सुप्यजातौ णिनि
स्ताच्छिष्ये (३, २, ७८)”—इति णिनिः], “उग्रधन्वा” उद्यत-
धन्वा, “प्रतिहिताभिः” शत्रुषु प्रेरिताभिरिषुभिः “अस्ता”
मारयिता ; यत्रेषुन् मुञ्चति तत्र हृथा न भवतीत्यर्थः । ईदृशेने-
न्द्रेण जयतेति सम्बन्धः ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीये सूक्ते प्रथमा ।

११ ३११ ३११
बृहस्पतेपरिदीयारथेन

३ ११ २१ ३११
रक्षोहामित्राः अपबाधमानः ।

३ ११ २१ ३२ ३११ २१
प्रभञ्जन्सेनाः प्रमृणोयुधाजय

३ १ १ १ ११ ११
अस्माकमेध्वितारथानाम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथः, द्विष्टुप, बृहस्पतिः ।] हे “बृहस्पते” बृहतां पते ! पालयितः ! देव ! “रथेन” “परिदीय” परिगच्छ [दीयति र्गति-कर्मा (निघ० २, १४, ६८)] । आगत्य च “रक्षोहाः” रक्षसां हृता “अभित्रान्” शत्रून् “अप बाधमानः” सर्वतो नाशयन् तथा “सेनाः” शत्रु-सम्बन्धिनोः “प्रभञ्जन् प्रकर्षेण नाशयन् “प्रमृणन्” प्रकर्षेण हिंसन् [मृण हिंसायाम् (तु० प०), इगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)] । केन हिंसन् ? “युधा” युधेन [“सावे-काच (६, १, १६८)” — इति विभक्तेश्चात्त्वम्] “अयन्” एवं सर्वं जगं प्रतिपद्यमानः । ईदृशस्त्वम् अस्माकं रथानाम् “अविता” रक्षिता “एधि” भव ॥ १ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते द्वितीया ।

३ १२ २२ १ २ ३
बलविज्ञायःस्थविरःप्रवीरः

१ २ ३ १२ २२ ३ २
सहस्त्रान्वाजीसहमानउग्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिवीरोअभिसत्वासहोजा

२ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
जैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित् ॥ २ * ॥

[अपतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] सर्वस्य बलं विजानातीति
“बलविज्ञायः” [यद्वा, ममायमिति सर्वैर्बलत्वेन विज्ञायत इति
बलविज्ञायः सर्वस्य बलभूतइत्यर्थः], “स्थविरः” महान्
“प्रवीरः” प्रकर्षेण वीरः, “सहस्त्रान्” पराभिभव-सामर्थ्यवान्,
“वाजी” वेगवान् अन्नवान् वा, “सहमानः” शत्रूणामभिभविता,
“उग्रः” उद्गूर्ण-बलः, “अभिवीरः” अभिगत्वा वीरा वीर्यवन्तो
गुपरा यस्य स तथोक्तः, “अभिसत्वा” अभिगत-सत्वा,
“सहोजाः” सहसो बलाज्जातः । एवं महानुभावस्त्वं हे इन्द्र !
“जैत्र” जय-शीलं “रथम्” “आ तिष्ठ” अस्मत्सहायार्थम् आरौ-

* अ० वे० ८, ५, १२, ५ = घ० वे० १०, ३० ।

† ‘स्थविरः’—सहस्र-प्रमाणः । अथवा स्थविरः स्थिर-संयुक्तः । अथवा स्थविरो
गुणैर्वृद्धः—इति वि० ।

‡ ‘प्रवीरः’—* * * । अथवा प्रकर्षेण वीरः सम्यग्—इति वि० ।

दुमर्हसि । त्वञ्च “गोवित्” उदकस्य स्तुतेर्वा लब्धा वेदिता
वा* ॥ २ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते तृतीया ।

३ १ १ ३ १ १ १ १ १
गोत्रभिदङ्गोविदं वज्रवाज्ज

१ ३ ३ १ १ ३ १ १ १ २
अज्यन्तमजमप्रमृणन्तमोजसा ।

३ १ १ १ १ १ १ ३
इमं सजाता अनुवीरयध्व

१ २ ३ २ ३ १ २
मिन्द्रं सखायो अनुसंभध्वम् ॥ ३ १ ॥ २

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “गोत्रभिदं” [गा उदकानि त्रायन्त
इति गोत्रा मेघाः ; यद्वा, गोभूमेः तां त्रायन्तइति] गोत्राः
पर्वताः, तेषां भेत्तारम्* “गोविदम्” उदकस्य लब्धारं, “वज्रवाहुं”
वज्र-हस्तं [“प्रह्वरणार्थेभ्यः (२, २, ३७ वा०)]—इति सप्तम्याः पर-
निपातः], “अज्यन्त” जयन-शीलम्, “अजम” गमन-शीलं शत्रु-
बलम् “ओजसा” बलेन जयन्तं [यद्वा, ‘अजम्’ आजिं ‘जयन्तं’
‘ओजसा’ बलेन] “प्रमृणन्तं शत्रून् अभिवन्तम् । ईदृशं महा-

* ‘गोवित्’—रश्मिवात् । अथवा उदकवात् । अथवा * * * । अथवा गापो
यस्य विश्वको स गोवित् । अथवा विदं शाने (अदा० प०)—इत्यस्यैतद्रूपम्—इति वि० ।

† अ० वे० ८, ५, २३, ६ = अ० वे० १०, १८ ।

‡ ‘गोत्रभिदं’—शत्रूणां भेत्तारं—इति वि० ।

मुभाषम् इन्द्रम् हे “सजाताः” सहोत्पन्ना योद्धारो यूयम् “अनु-
वीरयध्वम्” एनमग्रतः कृत्वा ‘अनु’ पश्चाद् ‘वीरयध्वं’
वीरकर्म युद्धं कुरुध्वम् [वीर शूर विक्रान्तो, वीर-शब्दात् “तत्
करोति तदाचष्टे (सि० कौ० ति० चु०)”—इति णिच्] । हे
“सखायः” परस्परं सखिभूता यूयम् “इमम् इन्द्रम्” “संरभ-
माणम्” अनुसंरभहम् ॥ ३ ॥ २

अथ तृतीये सूक्ते प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिगोत्राणिसहसागाहमानो

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
दुश्चरवनःपृतनाघाडयुधो

२ ३ १ २ ३ २ ३ २
ऽहस्ताक्रसेनाअवतुप्रयुत्सु ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ त्रिष्टुप् इन्द्रः ।] अयम् “इन्द्रः” “गोत्राणि”
अभाणि मेघान् “सहसा” बलेन “अभि गाहमानः” प्रविशन्,
“अदयः” निर्दयः, “वीरः” विक्रान्तः, “शतमन्युः” बहु-यज्ञः बहु-
क्रोधो वा, “दुश्चरवनः” अन्यैरच्याव्यः, “पृतनाघाट्” शत्रु-सेना-
नामभि-भविता [“छन्दसि सहः (३, २, ६३)”—इति ण्विः,
“सहोः साकः सः (८, ३, ५६)”—इति मूर्ध्न्यादेशः], “अयुध्यः”

सम्प्रवृत्तमश्वः [युध सम्प्रहारे, छान्दसः क्यप् (३, १, ८५)] ।
 ईदृगिन्द्रः अस्माकं सेना “युत्सु” सङ्ग्रामेषु “प्रावतु” प्रकर्षेण *
 रक्षतु ॥ १ ॥

अथ तृतीये सूक्ते द्वितीया ।

१ १   १ २ ७   १ १ २
 इन्द्रासाज्ञेतावृहस्पति

१ २   १ २ ३ १ २ १ १
 दक्षिणायज्ञःपुरएतुसोमः ।

३   १ २   ३ १ २
 देवसेनानामभिभञ्जतीनां

१ २   ३ १ २ १ १ २
 जयन्तीनाममृतोयन्त्वग्रम् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “आसाम्” अस्मात्सहायार्थमागतानां
 देवसेनानाम् अग्रम् “इन्द्रः” “नेता” नायकः अस्तु । तथा तस्य
 “वृहस्पतिः” “पुरएतु” एवं “दक्षिणा यज्ञः सोमः” च पुर
 एत्विति प्रत्येकं सम्बन्धः । तथा “देवसेनानाम्” “अभिभञ्जती-
 नाम्” अस्मादमित्राणामभिमुख्येन मर्हयन्तीनां “भजन्तीनां”
 [“ङाच्छन्दसि (६, १, १७८)” — इति नाम उदात्तत्वम्]
 “जयन्तीनाम्” — इत्यत्र बहुल वचनात् भवति । तासाम् “अग्रम्”
 “मृतः” “यन्तु” गच्छन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीय सूक्ते तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ .

इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्यराज्ञ

१ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १

आदित्यानामरुतांशर्षेऽग्रम् ।

१ १ २ .

३ १ ३

महामनसाम्भुवनच्यवाना

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ .

द्वीपोदेवानाञ्जयतामुदस्थात् ॥ ३ * ॥ ३

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “वृष्णः” वर्षकस्य “इन्द्रस्य” “राज्ञः” “वरुणस्य”, “आदित्यानां” “मरुतां” च “अग्रम्” उद्गूढं “शर्षेः” बलम् अस्माकं भवत्विति शेषः । किञ्च “महामनसाम्” उदार-मनसां “भुवनच्यवानां” भुवनानां व्यावयितृणां “देवानां” “घोषः” जय-शब्दः “उदस्थात्” उत्तिष्ठति* [अनूर्द्ध्व-कर्मत्वादात्मनेपदाभावः (१, ३, २४)] ॥ ३ ॥ (३)

* ऋ० वे० ८, ४, ९३, ३ = य० वे० १७, ४१ ।

+ “वृष्णः” क्लृप्तवर्षितुविन्द्रस्य राज्ञो वरुणस्यादित्यानां द्वादशानां मरुतां चैषां देवानामुपमत्कृष्टं शर्षो बलं गजतुंगरथपत्न्यात्मकसैन्यं घोषो जितं जितमिति शब्दश्च उदस्थात् उत्थितः । जितं जितमिति वदद्दिन्द्रादिभिन्यमुत्थितमित्यर्थः । कीदृशानां देवानां महामनसां महानो येषां ते महामनसस्तेषाम् युद्धे स्थिरचिन्तनाम् । तथा भुवनच्यवानां भुवनं लोकं व्यावयन्ति ते भुवनच्यवास्तेषां भुवनच्यवानसन्तानाम् । जयतां विजयमानानाम् ।”—इति मञ्जूषर-कृत-व्याख्यानम् ।

अथ चतुर्थ-सूक्ते प्रथमा ।

१२   ३ १ १३ १२
उद्धर्षयमघवन्नायुधान्यत्

१२   ३ २ ३ १२
सत्वनाम्नामकानाम्नांसि ।

१२   ३ २ १ १ ३ १२
उद्धृवहन्वाजिनांवाजिनान्य्

१२ ३ १ २   ३ १ २
द्रथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्धिः ।] हे “मघवन्” इन्द्र ! अस्मदीयानि “आयुधानि” “उद्धर्षय” उत्कृष्टं हर्षय प्रहरणेषूद्युक्तानि भवन्तीत्यर्थः । “मामकानां” मदीयानां “सत्वनां” प्राणिनां सैनिकानां “मनांसि” च उद्धर्षय । हे “उद्धृवहन्” इन्द्र ! “वाजिनान्” अश्वानां “वाजिनानि” वेगाः “उद्यन्तु” । तथा “जयतां रथानां” “घोषाः” “उत्” यन्तु ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ४ = ध० वे० १७, ४२ ।

† “हे मघवन्मघविन्द्र आयुधानि उद्धर्षय उद्धर्षयिषु तत्तर्षाणि कुरु मामकानां मदीयानां सत्वनां प्राणिनां मनांसि च उद्धर्षय हर्षयुक्तानि कुरु । हे उद्धृवहन् वैरिघातिन् वाजिनामश्वानां वाजिनानि श्वीघ्रगमनानि उद्धर्षय उत्कृष्टानि कुरु । किञ्च जयतां विजयमानानां रथानां घोषाः शब्दा उद्यन्तु उद्धृवहन् रथाः सशब्दाः प्रसरन्तु ।” — इति म० छ० आ० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते द्वितीया ।

३ २ ३ १ ३ १ १ ३ २
अस्माकमिन्द्रःसमृतेषु ध्वजे

३ २ ३ १ २ २ २ १ २
अस्माकंयादृषवस्ताजयन्तु ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १
अस्माकंवीराउत्तरेभवन्त्वस्मात्

२ ३ १ २
उदेवाअवताह्वेषु ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “अस्माकं” सम्बन्धेष्वेव “समृतेषु” पर-सेनां सम्पत्तिषु “ध्वजेषु” ध्वजवत्सु सैनिकेषु “इन्द्रः” अविता भवतु । तथा “अस्माकं” “या इषवः” सन्ति “ताः” एव “जयन्तु” न शत्रूणाम् । तथा “अस्माकं” “वीराः” भटाः “उत्तरे” उत्तरि “भवन्तु” । हे “देवाः !” “अस्मात्” अस्मानेव अवत” रक्षतां ‘ह्वेषु’ सङ्ग्रामेषु ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ४, १३, ५=थ० वे० १७, ४३ ।

† “दीषादटि समानपादे (८, ३, ९)”—इति, “आतोऽटिनित्यम् (८, ३, ९)”—इति सूत्राभ्यां रूपम् ।

‡ “ध्वजेषु समृतेषु ऋगतौ सङ्गतेषु शत्रुध्वजैः संयुक्तेषु सत्सु इन्द्रः अस्माकं रक्षिता भवन्निति शेष इति मन्त्रः । या इषवोऽस्य दीप्ये प्रयुक्तास्तु जयन्तु, परसेन्यानि व्रजन्तु । अस्माकं ये वीराः शूरास्तु उत्तरे परकीय-भटेभ्य उत्कृष्टा भवन्तु, उ अपि च हे देवा । ह्वेषु अस्मान् यस्मिन् अवत रक्षत अन्येषामपि दृष्टान्तः इति दीर्घः ।” इति म० छ० व्या० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते तृतीया ।

३ १२ २२ १ १२
असौ या सेनामरुतः परेषा

३ १ २ २ १ २ ३ १ २
मभ्येतिनञ्जसास्पृह्यमाना ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ २
ताङ्गूह्यततमसापव्रतेन

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
यथैतेषामन्योऽन्यन्नजानात् ॥ ३ * ॥ ४

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुप्सरुतः ।] “असौ या सेनाः” हे “मरुतः !”
“परेषां शत्रूणाम् “अभ्येति” अभिसुखा एति “नः” अस्मान्
प्रति “ओजसा” बलेन “स्पृह्यमाना”, “तां” सेनां “गूह्यत”
व्यापृत “तमसा” “अपव्रतेन” [व्रतमिति कर्मनाम (निघ०
२, १, ७)] अपगत-कर्मणा [येन तमसा] व्याप्ता नश्यन्ति
कर्माणि तदपव्रतं तमः, तेनापव्रतेन तमसा तथा गूह्यत “यथा
एतेषां” योडा “अन्योन्यं न जानात्” परस्परं न जानाती-
त्यर्थः ॥ ३ ॥ ४

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ८ = य० वे० १७, ४७ ।

† ‘मरुदेवत्या विष्टुप् स्रुते मरुतो वा प्रसिद्धा असौ परेषां शत्रूणां सेना नोऽस्मानभि
षा एति अभ्यागच्छति । कौटुशी ओजसा बलेन स्पृह्यमाना स्पर्धां कुर्वाणा तां सेनां
तमसा अन्वकारेण यूयं गूह्यत संवतां कुरुत । तथा गूह्यत यथा असौ सैनिका अन्यो-
ऽयं न जानन् परस्परं न जानीयुतथा गूह्यत । कौटुशेन तमसा अपव्रतेन अपगतं
व्रतं कर्म यस्मान्नेन येन व्याप्तानां कर्म नश्यति तादृशेन तमसा गूह्यतेत्यर्थः ।’—इति
म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चमे सुक्ते प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १ १ २
अमीषाञ्चित्तमप्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यधेपरेहि ।

३ २ उ ३ १ २ ३ १ र २ र
अभिप्रेक्षिनिर्द्वेष्टदत्तुशोकै

३ २ ३ २ ३ १ २
रन्धेनामित्रास्तमसासचन्ताम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्बायुः ।] हे “अध्वे” पापाभिमानि देवते ! “अमीषा” योद्धृणां “चित्तं” “प्रतिलोभयन्ती” विमोहयन्ती सती “अङ्गानि” तेषामवयवान् शरादिकान् “गृहाण” स्वीकुरु । ते “अमित्राः” अस्य च्छत्रवः “अन्धेन तमसा” “सचन्तां” सङ्गच्छन्ताम् ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ६ = य० वे० १७, ४४ ।

† “अप्रा यदेनया विद्धोऽपवीयते व्याधिर्वा भयं वा”—इति निरु० नै० ६, १२ ।

‡ अवाह यास्तुः—अमीषां चित्तानि प्रज्ञानानि प्रतिलोभयमाना गृहाणाङ्गान्यधे परेष्ट्यभिप्रेक्षि निर्द्वेष्टेषां दृष्टयानि शोकैरन्धेनामित्रास्तमसा संसेयन्ताम्—इति (निरु० दे० ३, ३९) ।

“अप्रा देवता सा व्याधिर्भयं वा यस्मादेतया विद्धोऽपवीयते तस्मादप्रा अपपूर्वा-
द्वातेरन्तर्भूतण्यर्थात् अन्ये ध्वपि दृश्यत इति उपत्ययः अपशब्दान्याकारलोपश्चादसः
तद्गुहाप् अपवाति अपगमयति सुखं प्राणार्थं त्यक्त्वा । ऐन्द्रोऽभिरूपा द्वादश भव-
न्तीति (२, २, ३, ६) अतैरियमपोन्द्रसेनासम्बन्धिनौ । हे अप्ते अमीषां शत्रूणां
चित्तं चित्तानि प्रतिलोभयन्ती मोहयन्ती अङ्गानि शत्रुगावाणि गृह्णाना ततः परेहि
अङ्गान्यादाय परागच्छ पुनरन्यान् रिपून् गृह्णीतु मभि शत्रु सङ्गं प्रेक्षि प्रगच्छ तेषां
दृष्टुं दृष्टयानि शोकैर्धनपुत्रमाशादिनिमित्तैर्निर्द्वेष्ट विभक्तव्यत्ययः । किञ्च अमित्राः
शत्रवोऽन्धेन तमसा गाढान्धकारेण सचन्तां सङ्गच्छन्तां यच्च सम्बन्धे लोड् ।”—इति
म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

प्रेताजयतानरइन्द्रोवःशर्मयच्छतु ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

उग्रावःसन्तुवाह्वीनाधृध्यायथासथ ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथोऽनुष्टुबिन्द्री मरुतो वा ।] हे “नरः” नेतारः ! सङ्ग्रामस्य निर्वोदारी योद्धारः ! “प्रेत” प्रकर्षेण गच्छत । गत्वा च “जयत” तान् प्रतिभटान् [तिङ्-परत्वात् ‘तिङ् तिङ्: (८, १, २८)”—इति निघाताभावः “वः” युष्माकम् “इन्द्रः” “शर्म” सुखं “यच्छतु” प्रयच्छतु “वः” बाहवः “उग्राः” उद्गूर्ण-बलाः “सन्तु” भवन्तु । “अनाधृथाः” अन्यै रनभिभाव्याः “यथा” यूयम् “असथ” भविष्यथ तथा उग्राः सन्तु वो बाहवः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, १३, ७ = य० वे० १७, ४६ ।

† “योद्धदेवत्यानुष्टुप् योद्धन् कौमि । हे नरोऽस्मदीया योद्धासु युष्ं तेन परसैन्यं प्रति प्रकर्षेण गच्छत ततो जयत विजयं प्राप्नुत ह्यवोऽतस्तिङ् इति । प्रेतैत्येव दीर्घः अन्येषामपि दृश्यतऽस्मि जयतेत्येव दीर्घः । इन्द्रो वो युष्माभ्यं शर्म जयोत्यं सुखं यच्छतु ददातु दाण दाने प्राप्नोत्यादिना यच्छादेशः । किञ्च यथा यूयमनाधृथा असथ केनाप्यतिरस्कार्या भवथ । तथा वो युष्माकं बाहवो भुजदण्डा उग्रा उद्गूर्णाधृथा सन्तु । असथेत्यत्र स्त्रोटोऽठाठाविति ऋङागमः ।”—इति म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते तृतीया ।

१२ ३ १२ ३ १ १ ३ १ २

अवच्छंष्टापरापतशरव्येब्रह्मसंश्रिते ।

१३ २ २ १ २ ३ २ ७ ३ २ ३ १ २

गच्छामित्रान्प्रपद्यस्वमामीषाङ्गुचनोच्छिषः ॥ ३ * ॥ ५

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः अनुष्टुप् छन्दः इषु-
दैवता ।] “ब्रह्मसंश्रिते” मन्त्रेण तीक्ष्णोक्तते हे “शरव्ये” हिंसा-
कुशले ! इषी ! त्वम् “अवच्छंष्टा” क्षिता “परा पत” परागच्छ ।
इतो देशात् गत्वा च “अमित्रान्” हिंसकान् “प्रपद्यस्व” प्राप्नुहि
च । “अमीषाम्” अमित्राणां मध्ये “कञ्चन” कश्चिदपि
“मा उच्छिषः” अवशिष्टं मा कुरु ॥ ३ ॥ ५

अथ षष्ठे सूक्ते प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३

कङ्काःसुपर्णाअनुयन्त्वेनान्

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

गृध्राणामन्नमसावस्तु मेना ।

* ऋ० षे० ५, १, २२, १ = य० षे० १७, ४५ ।

† “अङ्गुचतुष्टयस्य विनियोगः कात्यायनेनीतः । इयमिषुदेवत्यानुष्टुप् ।
हिंसिका शरमयो ऋषिः शरव्या ब्रह्मणा मन्त्रेण संश्रिता तीक्ष्णोक्तता ब्रह्मसंश्रिता
तादृशि हे शरव्ये त्वमवच्छंष्टास्त्राभिर्मुक्ता सती परापत सद्यसा परसैन्ये पतिता भव ।
पतित्वां चामित्रान् शङ्खन् गच्छ प्राप्नुहि प्रायश्च प्रपद्यस्व शङ्खुशरीरेषु प्रविश प्रविश्य
आमीषां शङ्खानां मध्ये कं चन पुरयं मा उच्छिषः अवशिष्टं मा कुरु सर्वानपि जहो-
त्यर्थः शिष्यस्तु विशेषेण पुषादोत्यादिना क्षुरङ्गः” इति म० छ० व्या० ।

१ १   ३ १ १ २ ३
मैषाम्मोच्यघचारश्चनेन्द्र

१ १   ३ १ १ २ १ २
वयां स्येनाननु संयन्तु सर्वान् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः, विष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] “कङ्गाः” नाम पक्षिणः क्रव्यादाः “सुपर्णाः” शोभन-पतनाः “अनु यन्तु” “एतान्” शत्रून् । “गृध्राणाम् अत्र” पक्षिणां भक्षभूता “असं” “अस्तु” सेना । “मा एषां मोचि” एतेषां मा कथित् मुच्यताम् । “अघचारश्चनेन्द्र” हे इन्द्र ! योऽपि नितरां पापीयान् अतिप्रत्यवरः सोऽपि न मुच्यतां मृत्योः । “वयां स्येनान्” वयांसि पक्षिरूपाणि क्रव्यादादीनि “अनु संयन्तु सर्वान्” अनु पथात् यन्तु सर्वान् शत्रून् ॥ १ ॥

अथ षष्ठे द्वितीया ।

३   १ २   ३ १ ३   ३ १ ३ २
अमित्रसेनामघवन्नस्माञ्छत्रयतीमभि ।

३ १ २ २ २   ३ १ २   ३ १ २
उभौतामिन्द्रवृत्रहन्निश्चदहतमप्रति ॥ २ † ॥

[अप्रतिरथऋषिः अग्निर्वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्राग्नीदेवते ।] “अमित्रसेना” हे “मघवन् !” “अस्मान्” “शत्रुयतीमभि”

* नेयमन्यत्र श्रूयते ।

† अस्मात्प्रत्यय न श्रुतिः ।

२१अ० १ख० ६सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

३६८

शत्रुभिः परिवारिताम् “उभौ” “तां” सेनां हे “इन्द्र !”
“वृत्रहन् !” त्वच्च “अग्निश्च” “प्रति ददतम्” भस्मीकुरुत-
मित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ षष्ठे सूक्ते तृतीया ।

१ २१ २ १ १ २ ३ १ २ ३ १ १ •
यत्रवाणाःसम्पतन्तिकुमाराविशिखाइव ।

१ २३ १ २ २ २ १ २ ३ १ २
तत्रनोब्रह्मणस्पतिरदितिःशर्मयच्छतु ।

३ २ ३ १ २
विश्वाद्वाशर्मयच्छतु ॥ ३ * ॥ ६

[अप्रतिरथच्छविः पायुर्भारद्वाजः, पङ्क्तिच्छन्दः, ब्रह्मण-
स्पतिरदितिश्च देवता ।] “यत्र” सङ्ग्रामे “कुमारा विशिखा
इव” सुण्डिता इव] “वाणाः सम्पतन्ति” । “तत्र” “नः”
अस्मभ्यं “ब्रह्मणस्पतिः” “शर्म” सुखं “विश्वाद्वा” सर्वदा
“यच्छतु” । “अदितिः” च सर्वदा “शर्म यच्छतु” । द्विरक्षि-
रादरार्था ॥ ३ ॥ ६

* सू० वे० ५, १, २१, २ = य० वे० १७, ४८ ।

† “इन्द्रो बृहस्पतिरदिति देवत्या पङ्क्तिरष्टाक्षरपञ्चपादा । यत्र यस्मिन् युद्धं वाणाः
शत्रुप्रयुक्ताः सप्यतन्ति इतश्चेतश्च सशूय पतन्ति । तत्र दृष्टान्तः कुमारा विशिखा
इव विगता शिखा येषां ते विशिखाः शिखारहिता सुण्डितसुण्डा विकीर्णकवचा वा
अतिवासाश्चपलाः सन्तो यथा इतस्ततो गच्छन्ति तद्वत् । तत् तत्र युद्धे इन्द्रो नोऽस्मभ्यं
शर्म विजयोत्थं सुखं यच्छतु ददातु । कीदृश इन्द्रो बृहस्पतिः बृहतां मन्त्राणां

अथ सप्तमे सूक्ते प्रथमा ।

१७ ३ १८ १८ १ २ १२ ११ १

विरक्षोविमृधोजहिविवृत्रस्यहनूरुज ।

२ ११ २ ३ १ २ ३ १ १

विमन्युमिन्द्रवृत्रहन्नमित्रस्याभिदासतः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ ऋषिः शासो भारद्वाजो वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !” “रक्षः” राक्षसजातं “विजहि” विनाशय । “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रूँष “वि” जहि । “वृत्रस्य” आवरकस्यासुरस्य “हनू” कपोल प्राप्नो “विरुज” विशेषेण भग्नो कुरु । हे “वृत्रहन् इन्द्र !” “अभि दासतः” अस्मानुपपन्नपयतः “अमित्रस्य” शत्रोः “विमन्युं” क्रोधमपि विनाशय ॥ १ ॥

अथ सप्तमे सूक्ते द्वितीया ।

१२ ३ १२ ३ १ २ ३ २

विनइन्द्रमृधोजहिनीचायच्छपृतन्यतः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १२ ३ १ २

योअस्माअभिदासत्वधरङ्गमयातमः ॥ २ † ॥

प्रतिः पाशुकः विजयोचितसन्तन्नः । अदितिः नास्ति दितिः क्षयनं यस्य अचक्षित-
शक्तिः । विश्वाद्या विश्वांसर्वान् शत्रूनां समन्तादन्तोति विश्वासां सर्वं यच्छतु
इति पुनर्हक्तिरादराधी । यद्वा तम इन्द्रः वृत्रस्यतिरिन्द्रगुरुः अदितिरिन्द्रमाता च
विश्वाद्या सर्वाण्यहानि सर्वदा शर्म यच्छतु विश्वानि च तान्यहानि च विश्वाद्या विभक्ते
राकारः अत्यन्तसंधोगे द्वितीया ।—इति म० छ० या० ।

* छ० वे० ८, ८, १०, १ ।

† छ० वे० ८, ८, १०, ४ = य० वे० ८, ४४—१८, ७० ।

[अप्रतिरथकृषिः, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !”
 “नः” अस्माकं “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रून् “वि जहि”
 विनाशय । तथा “पृतन्यतः” पृतनाः सेनाभ्यात्मनश्छेतः
 युयुस्मानानपि “नीचा यच्छ” नीचोन्मवाङ्मुखं यच्छ गमय ।
 “यः” शत्रुः “अस्मान्” “अभि दासति” अत्रितः उपचपयति,
 तम् “अधरं” निरुद्धं “तमः” अन्यस्मिन् मरणलक्षणं “गमय”
 प्रापय ॥ २ ॥

अथ समम-सूक्ते तृतीया ।

१९ २१२ २४३१२

इन्द्रस्यवाहस्यविरौयुवाना

३ १ २ ७ १०२२

वनाधृष्यीसुप्रतीकावसद्मौ ।

● “का० (१३, २, १०) यच्चं गृह्णाति वि न इन्द्र वाचस्यति विश्वकर्तृव्रति वेति ।
 गवामयमस्योपान्थे सहाप्रतेऽहनि प्राजापत्यपशूपास्तभादूर्ध्वमैन्द्रपक्षपक्षे सन्तवयम् ।
 तवायः । इन्द्रदेवत्यानुष्टुप् शासदृष्टा । हे इन्द्र नोऽस्माकं मृधः शत्रून् संपासाम्ना
 विजहि विशेषेण नाशय । किं च पृतन्यतः नीचा यच्छ पृतनां संपासं सेनां वा
 इच्छन्ति ते पृतन्यन्तीति पृतन्यन्तस्मान् सुप आत्मनः क्वजिति । पृतनाशब्दान्
 क्वचि प्रत्यये कश्चिध्वरपृतनस्यऽर्चि लोप इति टिलोपे शत्रु-प्रत्यये च रूपम्
 पृतन्यतः सेनाभिच्छेतः शत्रून्नीचान्यग्भूतान्यच्छ निरुद्धं च युद्धादुपगतान् कुर्वित्यर्थः ।
 किं च पश्चात् षोऽस्मानभिदासति दत्त उपचये उपचयति तं शत्रुमधरं निरुद्धं तम्
 नरकं गमय प्रापय संक्षितायां दौर्घ्यः । हे प्रह लघुपथानेन गृह्णोऽसि? विमृष्टो नृते
 संपासो यस्मात्तस्मै विमृष्टे विशिष्टसंपासवते इन्द्राय त्वां गृह्णामि । सादयति एव तच्च
 योनिः विमृष्टश्च विशिष्टायेन्द्राय त्वां सादयामि ।

१ २   ३ १७ १ १ २ ३
तौयुञ्जीतप्रथमौयोगआगते

१ २   ३ १८ २२ ३   ३ २ ३ २
याभ्याञ्जितमसुराणां सद्योमहत् ॥ ३ * ॥ ७

[अप्रतिरथ ऋषिः, इन्द्रो देवता, विराट् जगतीच्छन्दः] “इन्द्रस्य बाह्व” “स्थविरौ” स्थिररूपौ [अथवा स्थविरौ स्थूलौ] “युवानौ” जरया न असितौ, “अनाष्ट्यौ” न केनचिद्धते, “सुप्रतीकौ” स्वाकृती हस्ति-कराकारौ, “असह्यौ” न कश्चित् सोढुं शक्नौ, “तौ युञ्जीत, प्रथमे योगे आगते” योगे सङ्गामे यत्र नियुज्यन्ते बाह्वः, “याभ्यां” “जितम्” “असुराणां” स्वभूतं “सहः” बलं “महत्” ॥ ३ ॥ ७

अथाष्टमे सूक्ते प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ३
समर्माणितेवर्माणाच्छादयामि

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सोमस्त्वाराजामृतनानुवस्ताम ।

३ १८ २८ ३ १ २   ३
उरोर्वरीयोवरूपक्षीकृणोतु

१ २ ३ १ २ ३ १ २
जयन्तन्वानुदेवामदन्तु ॥ १ † ॥

* ज्ञान्यदेवं दृश्यते ।

† सू० वं० ५, १, २१, ३ = सू० वं० १७, ५८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, पायुर्वा भारद्वाजः, वृष्टुप् छन्दः, सोमो देवता वरुणश्च देवता ।] हे राजन् ! “ते” त्वदीयानि “मर्माणि” [येषु स्थानेषु विद्वः सद्यो म्रियन्ते, तानि मर्माणि] “वर्मणां” कवचेन ह्लादयामि “सोमः राजा” “त्वा” त्वाम् “अनु” ह्लादनानन्तरम् “अमृतेन” “वस्त्राम्” आच्छादयन्तु । “वरुणः” अपि “ते” तुभ्यं “उरोर्वरीयः” उरु-तुल्यं सुखं “कृणोतु” करोतु । “जयन्त” “त्वा” त्वां “देवाः” सर्वेऽपि “अनु मदन्तु” अनुह्वयन्तु * ॥ १ ॥

अथाष्टमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ १

३ १ १

अन्धा अमित्रा भवता शोर्षा णो ह्यद्व ।

८

१ १

३ १ १

३ १ १

३ १ १

तेषां वो अग्निनुन्नानामिन्द्रो ह्वन्तु वरं वरम् ॥ १ ॥

* “का० (१३, ३, १०) मर्माणि तऽइति कवचं प्रयच्छति । महाभारते यागेऽध्वर्युः कविषाश्च सन्नाहं परिधानाय प्रयच्छतीर्यः । सोमवरुणदेवदेवत्या वृष्टुप् । हे यजमान ते तव मर्माणि जीवस्थानानि वर्मणा कवचेनाहं ह्लादयामि आवृणोमि । राजा विप्रादीनां ऋषिषः सोमोऽमृतेन नास्ति मृतं मरणं येन तेन मरणमिवारकेणानेन वर्मणा त्वा त्वामनुवस्त्रामन्वाच्छादयतु वस आच्छादनेऽदादिः स्तोत्रं । तथा वरुणः ते तव वर्मं उरोः पृथोरपि वरीयः उरुतरं प्रधीयः कृणोतु करोतु अत्यन्तसुखं वरीयः इत्यष्टमि प्रस्यस्येत्यादिना उरोर्वरादेशः । किं च देवाः जयन्तं विजयं प्राप्नुवन्तं त्वा त्वामनु-मदन्तु अनुकूला भूत्वा ह्वयन्तु उत्साहयन्तु वा ।”—इति म० छ० व्या० ।

† छ० व० ८, ५, १३, ८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, चन्द्रो देवताः] हे “अभिचाः”
 शत्रवः ! यूयम् “अन्वाभवत” । कौटुशा अन्वाः ? “अशी-
 र्षीणः अहय इव” यथा सर्पाः शीर्षच्छिन्ना, अकिञ्चित्कराः *
 भवन्ति तथा भवत । “तेषां” “वः” “अग्निनुन्नानाम्”
 अग्नि-दग्धानां शत्रूणाम् “इन्द्रः हन्तु वरं वरम्” यो यो
 वरिष्ठस्तं तं हन्तु नाशयन्तु ~~॥ ३ ॥~~

अथाष्टमे सूक्ते तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ २
 योनःसोरणोऽयश्चनिष्टगोजिघांसति ।

१ १ २ १ २ १ १ २ २ ३
 देवास्तस्सर्वधूर्वन्तु ब्रह्मवर्मा

१ २ २ २ ३ २ ३ १ २ २ २
 ममान्तरश्मर्वर्मा ममान्तरम् ॥ ३ ॥ ८

[अप्रतिरथऋषिः पङ्क्तिच्छन्दः, विश्वेदेवा देवताः] “यः”
 “सः” ज्ञातिः “अरणः” अरममाणः, “यश्च” “निघ्वाः”
 तिरोभूतः दूरेस्थितः “नः” अस्मान् “जिघांसति” हन्तुमिच्छति
 “तं” “देवाः सर्वे” “धूर्वन्तु” हिंसन्तु । “ब्रह्म” मन्त्रः “मम
 अन्तरम्” शराणां निवारकं “वर्म” विद्यते “शर्मवर्म” सप्तहन्-
 भूतः “मम अन्तरम्” अस्तु ॥ ३ ॥ ८

* “शीर्षाणां चक्षुः”—इति वि० ।

† ‘सोरण’—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ४, १, २२, ४ ।

अथ नवमि सूक्ते प्रथमा ।

१ १७ १ १ १ १ १ १ १ १

मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १

परावतआजगन्या*परस्याः ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १

खकं सञ्शायपविमिन्द्रतिग्मं

२२ १ १२ २२

विशत्रून्ताडिविमृधोनुदस् ॥ १ ॥

[अप्रतिरथच्छिः, ऐन्द्रावायवः, निष्टुप्छन्दः, इन्द्रो देवता ।

“कुचरः” कुक्षित-चरणः “गिरिष्ठाः” पर्वत-निवासो “मृगः न” सिंह इव । हे इन्द्र ! त्वं “भीमः” भयङ्करः असि । स त्वं “परस्याः” परावतः अतिशयेन दूरात् ब्रह्मलोकात् “आ जगन्य” आगच्छ [गमेच्छान्दसे लिटि (३, २, १०५) क्तादि-नियम-प्राप्त-स्येष्टः (७, २, १३) “उपदेशेऽल्वतः (७, १, ६२)”—इति प्रति-षेधः । आगत्य च “सृकं” सरण-शीलं “तिग्मं” तीक्ष्णं “पविं” वज्रं संशाय” सम्यक् तीक्ष्णीकृत्य “शत्रून्” अस्मदीयान् वैरिणः हे इन्द्र ! “ते” तव वज्रेण “वि ताडि” विशेषेण ताडयति नाशयतीत्यर्थः [तड् आघाते (चु० प०) अस्मात्प्रत्ययान्तोऽङि

* “जगन्मयात्”—इति अथ०-पाठः ।

† अ० वे० ८, ८, ३८, १ = य० वे० १८, ३१ = अथ० वे० ११, १३, १ ।

रूपमेतत् । तथा “मृधः” सङ्ग्रामीयुक्तान् युयुस्सून् अन्यानपि
“विमुदस्स” विशेषेण प्रेरयतिरस्कुर्व* ॥ १ ॥

अथ नवमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ २ २ २

भद्रङ्कर्णभिः शृणुयाम देवा ।

३ १ २ ३ १ २

भद्रमश्वेमाक्षभिर्यजत्राः ।

* “अवेदं यास्ककृतं व्याख्यानम्—“मृग इव भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । मृगो माध्वं-
गंतिकर्मणो भीमो बिभ्यत्यस्माङ्क्षौभ्योऽप्येतस्मादेव । कुचर इति चरतिकर्म कुत्सित-
मथ चेद् देवताभिधानं कथं न चरतोति । गिरिष्ठा गिरिस्थाश्चो गिरिः पर्वतः समु-
द्रीणो भवति पर्ववान्पर्वतः पर्व पुनः पृणातेः प्रोणातेर्वाधमासपर्वं देवानस्मिन् प्रोण-
न्तीति तरप्रकृतौतरत्यन्विसामान्यान्मेघस्थाधौ मेघोऽपि गिरिरेतस्मादेव । तथानि
नामानि प्राधान्यस्तुतौनां देवतानां तद्देवतमित्याचक्षते तदुपरिष्ठाद् व्याख्यासामो
नैघण्टु कानि नैगमानोच ।”—इति निरु० नै० १, २० ।

† “अथदृष्टा विष्टुप् चे इन्द्र परस्त्राः परावतो दूरतराद्देशाजगन्व आगच्छ पराव-
च्छन्दी दूरवचनः परावतः दूरदेशादित्यर्थः लोडर्थे लिट् । आगत्य च शत्रून्विनाडि
विशेषेण ताडय । मृधः संग्रामांश्च विमुदस्स विशेषेण प्रेरय दूरीकुरु । किं काला
पर्विं वक्त्रं संग्राह्य तौत्क्षणीकृत्य शो तनूकरणे त्यप् । कीदृशं पर्विं वक्त्रम् सरति
शत्रुशरीरे गच्छतीति सूक्तं तम् । तिग्ममुत्पाद्यवन्तम् “तिग्मं तेजतेरुत्पाद्यकर्मणः”-
इति (निरु० १०, ६) यास्कः । क-इव मृगो न मृग-इव यथा मृगः शिञ्जो दूरादेत्य
प्राणिनं वृत्ति । कीदृशो भीमः भयङ्करः । कुचरः कुत्सितं चरति गच्छति कुचरः ।
गिरिष्ठाः गिरौ तिष्ठति गिरिष्ठाः पर्वताग्रयः । ताडयतिर्हिसाकर्मतस्तस्यौ परे
इन्द्रस्युभययोर्वाधमातुकवे तेष्वौ लोपः उभयभ्यो वधेर्धिः टुलम् ताडि ।”—इति
च म० क० बा० ।

३ १ २ २ २ १ २ १ २ १ ३ क
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाग्ँसस्तनूभि

१ २ ३ १ २ २ १ २ २
व्यशेमच्चि*देवहितं यदायुः ॥ २ ॥

[अप्रतिरथ ऋषिः राहुगणो गौतमो वा, त्रिष्टुप् छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] हे देवाः । दानादि-गुण-युक्ताः सर्वे देवाः “कर्णेभिः” अस्मदीयैः श्रोत्रैः “भद्रं” भजनीयं कल्याणं वचनं शृणुयाम युष्मात्-प्रसादात् श्रोतुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं वाधिर्यं कदाचिदपि माभूत् । हे “यजत्राः” यागेषु चरु-पुरोडा-शादिभिः यष्टव्याः देवाः “अक्षभिः” अक्षिभिः आत्मीयैश्चक्षुभिः “भद्रं” शोभनं “पश्येम” द्रष्टुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं दृष्टि-प्रतिषातोऽपि माभूत् । “स्थिरैः” दृढैः “अङ्गैः” हस्तपादादिभिः अवयवैः “तनूभिः” शरीरैश्च युक्ता वयं “तुष्टुवांसः” युष्मांस्तुवन्तः “यदायुः” षोडशाधिक-शत-प्रमाणं विंशत्यधिक-शत-प्रमाणं वा “देवहितं” देवेन प्रजापतिना स्थापितं तत् “व्यशेमच्चि” प्राप्नुयाम [कर्णेभिः—बहुलच्छन्दसि (७, १, १०)]—इति भिसृष्टेभ्यः । अक्षभिः—“छन्दस्यपि दृश्यते (७, १, ७६)”—इत्यनङ् सचोदात्तः । यजत्रा—“अभि-नक्षि (३० ३, १० ५)”—इत्यादिना यजेरवन् प्रत्ययः । तुष्टुवांसः—ष्टुब् स्तुतौ (अदा०

* “व्यशेम” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, १६, ३ = य० वे० २५, ११ ।

प०), लिटः कसुः (३, २, १०७), “ग्रपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)
इति तकारः गिष्यते । अशेमहि—अशूव्याप्तौ (स्वा० आ०)✓
“लिङ्ग्याशिष्यङ् (३, १, ८६), यदितु तच्च परिगणनमन्य-व्याप्त-
त्यर्थं तदानीं लिङि व्यत्ययेन ग्रप् (३, १, ८५) । देवहितं
“तृतीयं कर्मणि (६, २, ४८)” —इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वर-
त्वम्] ॥ २ ॥ /

अथ नवमे सूक्ते तृतीया ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्वस्तिनइन्द्रेवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः ।

३ २ ३ १ ३ १ २   ३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनस्तार्क्ष्यीं अरिष्टनेमिःस्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ।

३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ॥ ३ * ॥ ८

[अप्रतिरथऋषिः राहुगणो गौतमी वा, स्वराट् ळष्टुप्
छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] “वृद्धश्रवाः” [‘वृद्ध’ प्रभूतं ‘श्रवः’
श्रवणं स्तोत्रं हविलक्षणमन्नं वा यस्य तादृशः] “इन्द्रः” “नः”
अस्माकं [स्वस्त्यविनाश-नाम] “स्वस्ति” अविनाशं “दधातु”
विदधातु । “विश्ववेदाः” [विश्वानि वेत्तीति विश्ववेदाः यद्वा,
विश्वानि सर्ववेदांसि ज्ञानानि धनानि वा यस्य, तादृशः] “पूषा”
पोषको देवः “नः” अस्माकं “स्वस्ति” विदधातु । “अरिष्टनेमिः”

[नेमिरित्यायुधनाम (निघ० २, २०, २), अरिष्टो अहिंसितो नेमि-
र्यस्य ; यद्वा, रथ-चक्रस्य धारा नेमिः, यत् सम्बन्धिनो रथ-नेमि-
र्न हिंस्यते सोऽरिष्टनेमिः एवम्भूतः] “तार्क्ष्यः” तच्चस्य पुत्रः
गरुत्मान्* “नः” अस्माकं “स्वस्ति” अविनाशं विदधातु ।
तथा “बृहस्पतिः” बृहतां देवानां पतिः पालयिता, “नः”
अस्माकं “स्वस्ति” “अविनाश” विदधातु† [बृहन्नवाः—बहुव्रीहौ
पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) । विश्ववेदाः—विद ज्ञाने
(अदा० प०), विदुल्ल लामे (तु० उ०), आभ्यामसुन्-प्रत्ययान्तो
वेदस्-शब्दः, “बहुव्रीहौ विश्वं सज्ज्ञायाम् (६, २, १०६)”—इति
पूर्वपदान्तोदात्तत्वम् । तार्क्ष्यः—तच्चस्यापत्यं “गर्गादिभ्यो यञ्
(४, १, १०५), जित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १, १८७) । अरिष्ट-
नेमिः—न रिष्टा अरिष्टा , अव्यय-दूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८,
२, २), अरिष्टा नेमिर्यस्य स तथोक्तः । बृहस्पतिः—“तद् बृहतोः
कर-पत्योः (६, १, १५७ वा०)”—इति सुट्-तलोपो “उभे वनस्य-
त्यादिषु (६, २, १४०)”—इति पूर्वोत्तर-पदयोर्युगपत् प्रकृति-
स्वरत्वम् ॥ ३ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘तार्क्ष्यः—वायुः, स हि रथादीनां तारक्ष्यता’—इति वि० ।

† संहितायां स्वस्तिन इति द्विवक्तिः समाप्ति-द्योतिका ।

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो ह्यहं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २१ ॥

॥ इति नवमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्र्ये एकविंशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ २१ ॥

॥ इत्युत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेद संहिता ॥

तव

॥ उत्तरार्चिकसंहिता-परिशिष्टम् ॥

अथवा

॥ ऊह्यगानम् ॥

॥ हरिः ॐम् ॥

॥ दशरात्रपर्वेदानीम्प्रवर्त्तते ॥

वसिष्ठःककुब् उत्तरावृहतीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥ (प्र) आभि

१ २ ३ १ २२ २ २ २
त्वाष्टूरनोनुमोवा । (उ) आदुग्धाद्वधेनवर्द्धशानमस्यज

१ २ १ २ २ १ ४
गतः । सुवा २ ३ ४ शम् । (प्र) आयिशानमा २ ३ यिन्द्रा

२ २ ५ ५ २ २ १
३ । (उ) ह्यस्थू २ ३ ४ पा । ओवाई । हाऊवा [१] ॥ (प्र) ईशो

२ २ २ २ २ १
वा । (उ) नामिन्द्रसुस्थुषोनत्वावा ॥ अन्त्योदिवियः । नपा २

२ १ २ २ १ ४ १ २ २ ५
इर्यिवाः । नजातोना २ ३ जा ३ । नायिष्या २ ३ ४ ता । ओवाई ।

५ २ १ २ २ २ २
हाऊवा [२] ॥ (प्र) नजोवा । (उ) तीनजंनिष्यते अश्वायन्त्योमघवन्नि

१ २ १ २ १ ४ १ २
द्रवा२३जिनाः । गव्यन्नस्त्वा२३द्वा ३ । वामार ३ ४द्वा ।

१ ५ ५
ओवाइ । हाजवा* [३] ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३ षष्ठे द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठःककुबुत्तरावृद्धयग्निः ॥ रथन्तरम् ॥ १५ आयि

२ २ १ २ २ २ २ २
नावोअग्निन्नमसोवा । ऊर्जीनपातमाहुवेप्रियञ्चेतिष्ठमर

१ २ १ २ १ ४ १
तिम् । सुवार३द्वाराम् । वायिश्चस्यदू२३ता३म् । आ

२ ५ ५ २ १
मार३४र्ताम् । ओवाइ । हाजवा(१) ॥ विश्वोवा । स्या

२ २ २ २ १ २ १
दूतममृतं सयोजतेअरूपावि । श्वस्ता२३जसा । सादु

२ १ ४ १ २ २ १
द्रवा२ ३ त्स ३ । आहू२३४ता । ओवाइ । हाजवा (२) ॥

२ १ २ २ २ १
सदोवा । द्रावत्सुवाहुतस्सुब्रह्मायज्ञस्सुशमी । वह्म२३

२ १ २ २ १ ४ १ २ २ ५
नाम् । दायिव्राधो२३जा३ । ना२३४नाम् । ओवाइ ।

५
हाजवा(३) ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

* जोतिषोमे पृष्टमिदं साम ।

† अतिरात्रे सन्विहोवम् 'एवा'-प्रत्यु-इसाः—इति सामत्रयम् ।

वसिष्ठः ककुबुत्तरावृहत्युषा ॥ रथन्तरम् ॥ प्रात्युव
 दर्शयितोवा । जच्छन्तोद्वितादिवोअपोमक्षीवृणुतेच ।
 क्षुषारश्तमाः । ज्योतिष्कणोश्ततीश् । हनारश्तरा । ओ
 वाह । ह्राजवा(१) ॥ ज्योतीवा । कार्णीतिह्नरीउदुसि
 यास्वजतेसू । रियारश्तसचा । उद्यन्नक्षारश्तवाश्म् । आ
 चारश्तयिवात् । ओवाह । ह्राजवा(२) ॥ उद्योवा । ना
 क्षत्रमर्चिवत्तवेदुषोवियुषिसू । रियारश्तसचा । सामभक्ते
 नारश्तगार् । मायिमारश्तहा । ओवाह । ह्राजवा(३) ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

वसिष्ठः ककुबुत्तरावश्विनी ॥ रथन्तरम् ॥ आयिमा
 उवान्दिविष्टयोवा । जस्त्राहवन्तेअश्विनाअयं वामङ्गे अव
 से । शचाश्तयिवसू । वायिशंविशारश्तक्षीश् । गाक्का
 रश्तथा । ओवाह । ह्राजवा(१) ॥ विशोवा । वायिशं

^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 द्विगच्छथोयुवच्चित्रन्ददयुर्भी । जनार३न्नरा । चोदे
^{२२} ^१ ^४ ^१ ^२ ^२ ^५
 था३ह्र३३ना३ । तावा२३४ता । ओवा३ । हाऊवा(२) ॥
^{२२} ^१ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
 चोदोवा । था३सूनुतावतेअर्वाग्रथ३समनसा । निया२
^१ ^१ ^२ ^१ ^४ ^१ ^१
 २३च्छताम् । पायिवत्३सोर३मी३ । याम्मा२ ३४धा ।
^२ ^५ ^५ ^१
 ओवा३ । हाऊवा । (नि) अस्(३) ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २४५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

^{२२}
 भरद्वाजःककुबुत्तरावृहतीन्द्रः ॥ बृहत्(प्र०) औ
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 होयित्वामिद्विह्वामहा३ण ।(उ) सातौवाजा । स्याका
^२ ^५ ^१ ^२ ^{३२} ^{४२} ^५ ^{२१}
 रार३४वाः । ओवा३४ । औहोवा । वृत्रायिषुवायि ।
^२ ^२ ^५ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 द्रासा३१त् । पतिन्ना२३४राः ।(प्र०) त्वाङ्गाष्टा३४ । औ
^{४२} ^५ ^१ ^५ ^५
 होवा ।(उ०)ह्र३अर्वा२३४ । ताः । उऊवा३हाऊ । वा(१) ॥
^{२२} ^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^५ ^१ ^२
 औहोयिउवा३मे । काष्टा । ह्र३अर्वा२३४ताः । सत्वा३
^{३२} ^{४२} ^५ ^२ ^१ ^१ ^२ ^२
 ४ । औहोवा । नश्चायित्वा । जाह्वा३१ । स्तधृष्ण२

३४या । महस्तवा^५३४ । औहोवा^{१२ ५} । नो^१२आद्रा^१ २ ३ ४

यि । वाः । उज्जवा^५इहाज । वा^५(२) ॥ औहोहोयिमहा^{२२ २}

३ण । स्तवा । नो^१अद्रा^१२३४यिवाः । गामा^{२ ३}३४ । औ^५

होवा । पु^{४ ५}वा^{१ १}रथायि । यामा^२३१यि । द्रसक्का^{२ १}२३४

यिरा । सत्रावाजा^{५ १ १ २ २}३४ । औहोवा^{३२ ४ ५} । ना^१२जायि ।

ना^१२जिग्य^५ २ ३ ४ । षायि । उज्जवा^५इहाज । वा ।

(नि) चस् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—६ भा० ३३१-३३९ षष्ठ्योर्द्रष्टव्यम् । ५

प्रजापतिवहतीन्द्रः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ द्वावभिसो^{१२ २}

मा । सआय । वा । औहोहोवा^{२ १ २ १ २}२ । इहा । पवन्ते

मदियम्मदियम्म । दाम् । औहोहोवा^{१ १ १ २ १ २}२ । इहा । स

मुद्रस्याधिविष्टमेमनीषि । णा । औहोहोवा^{१ २ १ २ १ २}२ । इहा ।

मत्सरा । सा । औहोहोवा^{१ २ २ २ १ २ १ २} । इहा । मद । च्यूरता

* षष्ठम् ।

^{५२ २} २३४ औहोवा(१) ॥ ^{२२ २} द्वाजमत्सरासाः । ^१ मदच्यु । ^१ तः
^{२२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ १} मत्सरासोमदच्यु । ^१ ता । औ
^{२ १२} हौहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ १ २२ २ १} तरत्समुद्रमवमानजर्मि । ^१ णा ।
^{२२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २} राजादे । ^{२२ २ १२} वा । औहोहो
^{१ २} वा २ । ^१ इहा । ^{१ ३} ऋतम् । ^{५२ २} बृरहार३४ औहोवा(२) ॥ ^{२२} द्वा
^{२ २ २} जराजादेवाः । ^१ ऋतम्बृ । ^{२२ २ १२} हात् । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।
^{१२ २ १२ १ १} राजादेवऋतम्बृ । ^{२२ २ १२} हात् । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ अ
^{२ १ १ २ १ १} षामित्रस्यवरुणस्यधर्म । ^{२२ २ १२} णा । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।
^{२ २} प्रहिन्या । ^{२२ २ १२} ना । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ ऋतम् ।
^२ बृरद्वा २ ३ ४ औहोवा । ^{५२ २} सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निशुमक्राश्नु ।
^{१ १ १ १ १} इट्० इडा २ ३ ४ ५(३) ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ ऋग्योर्द्रष्टव्यम् । ६

प्रजापतिर्जगतीसोमः ॥ अरिष्टम् ॥ हाह । हो

इया । पावी । चन्तायि । वितताश्म्ब । ह्यणस्पार३

४तायि । प्राभूः । गात्रा । णी३परियायि । शिवा

यिश्चार३४ताः । आता । प्रता । नू३र्नतदा । मोअ

श्रूर३४तायि । शार्ता । सआयित् । वहन्तः । सम् ।

तदाशार३४ता(१) ॥ तापोः । पवायि । चा३विततम् ।

दिवस्पार३४दायि । आर्चा । तोआ । स्या३तन्तवः ।

वियस्थार३४यिरान् । आवा । तिया । स्या३पविता ।

रमाशार३४वाः । दायिवाः । पृष्ठाम् । अधिरो । ह ।

तितेजार३४सा(२) ॥ आह । रुचात् । उपसःपु । श्रि

रगार३४याः । ऊक्षा । मिमायि । ती३भुवने । पुवा

जार३४यूः । माया । विनो । ममिरेअ । स्यमायार

^५ ३४या । ^{४ ५} नार्चा । ^१ क्षसाः । ^{२ १ २} पितरः । ^१ ग । ^{२ २ ३} भमादार

^५ ३४धूः । ^३ क्षोर३४५इ । डा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४६०-४६१-४६९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

^१ अथर्वा ^२ गायत्री सोमः ॥ ^१ अथर्व्वणम् ॥ ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} पवस्वदा । ^{१ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहो

^{३ २ १} वाहाऊ । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^२ क्षसाधार३ना३ः । ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} देवेभ्यःपायि । ^२ उज्जवा । ^२ औ

^२ हा । ^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ २} वा । ^{१ २} सूवः । ^{१ २} तायहार३रा

^{२ २ २} ३यि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवामरुहोवा । ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ २} वा । ^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २} यवेमार

^२ ३दा३ः । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ २} वा३(१) ॥

^{१ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} सन्देवैशो । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^{१ २} भतेवा २ ३ र्षा ३ ।

२ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । कविर्योनाज । उज्जवा
 २ २ १ २ २ २ १ २ १
 ओहा । औहोवाहाज । वा । हवः । अधिप्रा२३
 २ २ २ २ २ २ २ २
 या३ः । उज्जवाओहा । औहोवा । पवमानाः । उज्ज
 २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २
 वाओहा । औहोवाहाउ । वा । ज्योतिः । अदाभा२
 २ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २
 श्या३ः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । पवमाना । उज्जवाओहा ।
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 औहोवाहाज । वा । आवत् । धियाहा३श्रयिता ३ः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । अभियोनायिम् । उज्जवा
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । कनिका २३
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 दा३त् । उज्जवाओहा । औहोवा । धर्म्माणावा । उज्ज
 २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 वाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । युमाह
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 २३हा३ः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३ । इ२
 १ १ १
 ३४५(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१३-५१४ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ८

* चतुर्थे मध्यन्दिने विनिर्धोगः ।

इन्द्रोविराडिन्द्रः ॥ महावैराजम् ॥ ^{२२ २ २} चोइयाचोइ

^{२ २} याचोइया३४३पिब । ^{१२} सोमाम् । ^{२ १ २२ १} इन्द्रमा । दतुत्वा । द

^{२२ १ २२} तुत्वा । दतुत्वा । ^{१२ २} पिवासोमाम् । ^{२ १ २२} इन्द्रमा । दतुत्वा ।

^{१ २२ १ २२} दतुत्वा । दतुत्वा । ^{१२ २} पिवासोमाम् । ^{२ १} इन्द्रमा । दतु

^{२२ १ २२ १ २२} त्वा । दतुत्वा । दतुत्वा । ^{१२} यन्तेसुषा । ^{२ १ २} वाहरिया । ^{१२} आ

^{१ २२ १ २२} द्रीरः । ^{१२ १ २२} आद्रीरः । ^{१२ १ २२} आद्रीः । ^{२ १ २} यन्तेसुषा । ^{२ १ २} वाहरिया ।

^{१२ १ २२ १ २२} आद्रीरः । ^{१२ १ २२} आद्रीरः । ^{१२ १ २२} आद्रीः । ^{२ १ २} यन्तेसुषा । ^{२ १} वाह

^{१ २२ १ २२} रिया । ^{१२ १ २२} आद्रीरः । ^{१२ १ २२} आद्रीरः । ^{१२ १ २२} आद्रीः । ^{२ १ २} सोतुर्बाह् ।

^{१ १ २ १२ २ १२ २ १२ २} भ्यासुयतो । ^{१२ २ १२ २} नार्वा । ^{१२ २ १२ २} नार्वा । ^{२ १ २} सोतु

^{२ १ २ १२ २ १२ २} र्बाह् । ^{१२ २ १२ २} भ्यासुयतो । ^{१२ २ १२ २} नार्वा । ^{१२ २ १२ २} नार्वा । ^{१२ २ १२ २} नार्वा ।

^{१२ १ २ १ १ २ १२ २ १२ २} सोतुर्बाह् । ^{१२ २ १२ २} भ्यासुयतो । ^{१२ २ १२ २} नार्वा । ^{१२ २ १२ २} नार्वा । ^{१२ २ १२ २} नार्वा ।

^{१ २ १ २ १ २} इयाहाज । ^{१ २ १ २} इयाहाज । ^{१ २} इर्यपिबमत्स्वा३ । ^२ हाजवा

२१ १ १२२२ १२२२ १२२२ २
 मघवन्वा । चमेमाम् । चमेमाम् । चमेमाम् । बो
 १२ २१ २ १२२२ १२२२ १२
 धासुमायि । मघवन्वा । चमेमाम् । चमेमाम् । चमे
 २२ २१२ २१ २ १२२२ १२
 माम् । बोधासुमायि । मघवन्वा । चमेमाम् । चमे
 २२ १२२२ २१२ २ २ १ २
 माम् । चमेमाम् । यान्तेवसायि । छोअर्चतायि ।
 १ २ १ १ २ १ २ २ २२२
 प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । यान्तेवसायि ।
 २ १ १ १ २ १ २ १ २ २
 छोअर्चतायि । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । या
 १२ १ १ २ १ १ २ १ १ १
 न्तेवसायि । छोअर्चतायि । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रश
 २ १२ २१२ १ १ २ १
 स्तिम् । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व । जुष
 १ १ २ १२ २१२ १ १ २
 स्व । जुषस्व । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व ।
 १ २ १ २ १२ २१२ २ १ २
 जुषस्व । जुषस्व । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व ।
 १ २ १ २ १ १ १ १ १ २
 जुषस्व । जुषस्व । इयाद्वाज । इयाद्वाज । इयवोध
 १ ११११
 मत्सा३ । द्वाजवा३ । ई२३४५(३) ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५ १०-५ १८-५ २८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

* अतुर्थेऽणि दृष्टम् ।

(५०)

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ यएवम् ॥ अर्षासोमद्युमत्तमः ।

ए२ । अ॒भि॒द्रो॒णानि॑ । रो॒सु॒वो॒वा । औ॒हो॒वा औ॒हो॒वा

औ॒हो॒वा । औ॒हो॒हा॒यि । औ॒हो॒हा॒यि । औ॒हो॒हा॒यि ।

सो॒द॒न्धो॒नौ॒वना॒र॒यिषु॒वा॒ज । वा॒३ । ई॒२३४॒डा(१) ॥ अ

सा॒इन्द्रा॒यवा॒र॒यवा॒र॒यि । वरु॒णाय॒मरु॒३३॒ज्ञिया॒३ । सो

मा॒अ॒र्षन्तु॒वा॒र॒यिष्ण॒वा॒ज । वा॒३ । ई॒२३४॒डा(२) ॥ इष

नो॒का॒यनो॒र॒३३॒धा॒३त् । अ॒स॒म्य॒सोम॒वा॒र॒यिश्च॒ता॒३ ।

औ॒हो॒वा औ॒हो॒वा औ॒हो॒वा । औ॒हो॒हा॒यि । औ॒हो॒हा॒यि

यि । औ॒हो॒हा॒यि । आ॒प॒व॒स्व॒स॒हा॒र॒३३॒णि॒वा॒ज । वा॒३ ।

इ॒ट्० इ॒डा॒२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३१

वृ॒द्ध॒ङ्गि॒रिः॒प॒थ्या॒प॒ङ्क्ति॒रिन्द्रः॑ ॥ वा॒र्ध॒ङ्गि॒रम् ॥ इन्द्रो

म॒दा । य॒वावृ॒धेश॒वसे॒वृत्र॒हा॒र॒नु॒भा॒यि । अ॒था । त॒स्मिन्स

^{२ २} चत्स्तुवा^१जा^२इयि । ^{१ २ २ १} षू । ^{४ ५} जतिमर्भे^१हवा^२३ । ^१ मा^२ह्वायि ।
^{१ २ २} सवाजे^१षुप्रना^२३इयोयि । ^२ वायिषदा^१३१जवा^२२३(१) ॥ ^१ असि
^{१ २ २ २} द्विवी । ^१ रसे^२न्योसिभूरि^२परा^२२ददायि । अथा । असिद
^{२ २ २ १} भस्त्रचा^१शयि^२द्वा^२३र्धाः । ^{१ २ २ २} यजमानाय^१शा^२इयि । ^{४ ५} क्षासायि ।
^{१ २ २} सुन्वते^१भूरिता^२३इयि^२ह्योयि । ^२ वासुआ^१३१जवा^२२३(२) ॥ ^१ यदु
^{२ १ २ २ २} दीरा । ^१ तआजयो^२धृष्णवे^२धीयता^२३इयि^२धनाम् । अथा ।
^{१ २ २ १ २} युङ्त्वामद^१च्युता^२१चा^२३रौ । ^{२ ४ ५} क^१ह्नः^२कव्वसा^२३ज । ^१ दाधाः ।
^{१ २} अस्मा^१इन्द्रवसा^२२३ज^१होयि । ^२ दाधआ^१३१जवा^२२३ ।
^५ आ २ ३ ४ या(३) ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३२—६३५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १९

^१ पुथुर^१श्मः^२पथ्याप^२ङ्क्तिरिन्द्रः ॥ ^१ पार्थुर^२श्मम् । ^१ ई
^{१ २ ५ २ १ २} न्द्रा । ^१ ओ२३४ वा । ^१ मदायवा^२३वृ^२धायि । अथा ।
^{२ ५ २ १ २} एशावा । ^१ ओ२३४ वा । ^१ सेवृत्र^२द्वा^२३नृ^२भायि । अथा ।

एतामी । ओ२३४ वा । म॒ह॒न्त्सुवा॒र॒जिषू । अथा ।

ए॒ज॒ता । ओ२३४ वा । अ॒र्व॒क्ष्वा॒र॒म॒हायि । अथा ।

ए॒सा॒वा । ओ२३४ वा । जेषु॒प्र॒नो॒र॒विषात् । अथा(१)॥

ए॒आ॒सा । ओ२३४ वा । हि॒वोर॒से॒र॒नियाः । अथा ।

ए॒आ॒सा । ओ२३४ वा । भ॒रि॒प॒रा॒र॒द॒दायि । अथा ।

ए॒आ॒सा । ओ२३४ वा । द॒भ॒स्य॒चा॒र॒यि॒दृधाः ।

अथा । ए॒या॒जा । ओ२३४ वा । मा॒ना॒य॒शा॒र॒यि॒क्ष॒सायि ।

अथा । ए॒ह॒न्वा । ओ२३४ वा । ते॒भूरि॒ता॒र॒यि॒व॒साज् ।

अथा(२)॥ ए॒या॒दू । ओ२३४ वा । ई॒र॒त॒आ॒र॒ज॒याः ।

अथा । ए॒धृ॒ष्वा । ओ२३४ वा । वि॒धी॒य॒ता॒र॒यि॒ध॒नाम् ।

अथा । ए॒यू॒ङ्गाः । ओ२३४ वा । म॒द॒च्यु॒ता॒र॒ह॒रायि ।

अथा । ए॒का॒ङ्क्षा । ओ२३४ वा । नः॒क॒व्व॒सा॒र॒ज॒द॒धाः ।

अथा । ए॒अ॒स्मा॒त् । ओ॒र॒३॒४॒वा । इन्द्र॒वसा॒र॒ज॒द॒धाः ।

अथा॒र॒३॒४॒५(३) ॥ १३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६३१—६३५ छठे पु तदेव । १३

रा॒यो॒वा॒जः॒प॒थ्या॒प॒ङ्क्ति॒रिन्द्रः ॥ रा॒यो॒वा॒जी॒यम् ॥

ए॒स्वा॒दोः । इ॒त्या॒विषू॒वतो॒म॒धोः॒पि॒ब॒न्ति॒गौ॒र॒रि॒याः । इ॒डा ।

या॒इ॒न्द्रेण॒सया॒श्वा॒श्रीः । वृ॒ष्णाम॒द॒न्ति॒श्रीः । भा॒था(१)॥

ए॒ता॒आ । स्य॒पृ॒श्नायु॒वस्मो॒म॒श्री॒णन्ति॒पा॒र॒श्र॒याः । इ॒डा ।

प्रि॒याइन्द्र॒स्य॒धा १ यि॒ना ३ वाः । वज्र॒हि॒न्वन्ति॒सा ३ ।

या॒का॒म(२) ॥ ए॒ता॒आ । स्य॒न॒म॒सा॒स॒ह॒स्र॒पर्य॒न्ति॒प्र॒चा

र॒यि॒त॒साः । इ॒डा । व्र॒तान्म॒स्य॒सा॒श्वा॒श्रि॒रायि । पु॒रु॒हि

पू॒र्व॒चा॒श्रि । ता॒यायि । व॒स्वीर॒नु॒स्वरा॒श्चो॒यि । जा॒य॒मा

३१३॒वा॒र॒३ । इ॒ट्० इ॒डा॒र॒३॒४॒५(३) ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३०—६३८ छठे पु द्रष्टव्यम् । १४

रु॒द्रोऽनु॒ष्ट॒प् सोमः ॥ श॒क्र॒र॒र्ष॒भः । ओ॒३१म् ।

* राजन्यस्येदं ब्रह्म साम ।

[सामनी ।

† उभयोरिदमप्यावाकसाम । वैश्वस्य रायोवाजीयवार्हङ्गिरे ब्रह्मसामावाक-

२ २ २ २ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २
 पवाणस्ववाणजसाणतयञ्चा । शय्योः । शय्योः । पाण
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वाणत्राणधा१ । हविः । राण्याणहणतञ्चा । सुवः । सु
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वः । इन्द्राण्यसोणमवाणणवञ्चा । ज्योतिः । ज्योतिः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 देवाणभ्योमाणधुमाणतरञ्चा । इट्(१) ॥ ओवामेरिच्चाणति
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 धाणतयञ्चा । शय्योः । शय्योः । च्छाणराणम्याणविया ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हविः । हविः । चाणआणद्रूणहञ्चा । सुवः । सुवः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वत्सामेजातामेनमाणतरञ्चा । ज्योतिः । ज्योतिः । पवा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 एमानाणविधाणर्मणिया । इट्(२) ॥ ओवामेच्याच्चाणमच्चा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 एन्नतञ्चा । शय्योः । शय्योः । पाणर्थाणवाणच्चा१ । हविः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हविः । आणताणजाणभिषञ्चा । सुवः । सुवः । प्रता
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 एद्रापीमेअमूणच्चथाञ्चा । ज्योतिः । ज्योतिः । पवाण
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 मानाणमच्चाणमिना१ । इट्० इडा२३४५(३) ॥ १५ * ॥

अस्य वा व्यासम्—३भा० ६५८-६५९-६६० इतिषु द्रष्टव्यम् । १५

प्रजापतिरनुष्टोमः ॥ अष्टोडपदस्तोमः ॥ ईडा ।
 २ १२ २२ २ १२२ २२ २ १२२ १२ २२ १
 पवस्ववाजसाताय । ईडा । ईडा । पवित्रेधारयासुतः ।
 २२ २२ २ २२ १ २२ १२२ २२
 ईडा । ईडा । इन्द्रायसोमविष्णवे । ईडा । ईडा ।
 २२२२२ १ २ २ ११११ २२२ २२ २ २
 देवेभ्योमधुमत्तरा२३४पुः । ईडा(१) ॥ ईडा । त्वा॒रिहन्ति
 २ १ २२ २२ ११२२२ २२
 धीतयः । ईडा । ईडा । हरिम्यवित्रे अद्रुहः । ईडा ।
 २२ २१२२१ २२ १ १२२ २२ २२
 ईडा । वत्सञ्जातन्नमातरः । ईडा । ईडा । पवमान
 १ २ ३ ११११ २२ २२ २ २
 विधर्मणी२३४पु । ईडा(२) ॥ ईडा । त्वन्दयाञ्चमद्वित्रत ।
 १२२ २२ १ १२२ २ २ १२२ २२
 ईडा । ईडा । पृथिवीञ्चातिजम्रिषे । ईडा । ईडा ।
 २२१ २ २ १२२ २२ १ २२ १ २
 प्रतिद्रापिममुच्चथाः । ईडा । ईडा । पवमानमद्वित्वं
 २ ११११ १ २२ ३ २ २२
 नार३४पु । पवमानमद्वित्वना१ । ईडा(३) ॥ १६ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० पृष्ठेषु तदेव । १६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वावीन्द्रा ।
 २ १ २ १ १
 येन्दाज । इहा । मरुत्वतारयि । द्वा३१ज्वार३ । ई

^५३४डा । ^१पवा^१रस्वमा । इ^१च्चा । ^{११}धुमन्तमा^५रः । ^१च्चा३१
^१जवा^५र३ । इ^१३४डा । ^१अर्का^१रस्ययो । इ^{११}च्चा । निमास
^५दारम् । हा३१जवा^१र३ । इ^५३४डा(१) ॥ हाजतान्त्वा ।
^१विप्राः । इ^{११}च्चा । वचोविदा^१रः । ^१च्चा३१जवा^१र३ । इ^१३
^५४डा । परा^१रयिष्कृ^१ण्वा । इ^{११}च्चा । तिधर्णसा^५रयिम् ।
^१च्चा३१जवा^१र३ । इ^५३४डा । सन्त्वा^१रमृजा । इ^१च्चा । ति
^{११}आयवा^५रः । हा३१जवा^१र३ । इ^५३४डा(२) ॥ ^१च्चाजरासाम् ।
^{११}तेमायि । इ^{११}च्चा । ^५त्रोअर्थ्यमा^१र । हा३१जवा^१र३ । इ^१३
^५४डा । पिवा^१रन्तुवा । इ^{११}च्चा । ^५रूणाःकवा^१रयि । ^१च्चा३१
^१जवा^५र३ । इ^१३४डा । पवा^१रमाना । इ^{११}च्चा । ^१स्यमरु
^५तारः । हा३१जवा^१र३ । इ^५३४डा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ३०-३१ पृष्ठयोर्द्वयम् । १७

रुद्रोगायत्रीन्द्रः ॥ रैवतर्षभः ॥ सुरूपकान्तुमूत

२ १२ १ २ २ १२ १२ २ ११२ १
ये । सुहृपकृत्नुमूतये । सुहृपकृत्नुमूतये । सुदुघामि

२ १२ १ २ २ १ २
वगोदुहे । जुहूमसायि । द्याविद्यवायि । द्याविद्यवा

२२ १ २ १ २ १ १ १ १ १ २ १
यि । द्याविद्यवा३१ज । वार३(१) ॥ उपनस्सवनागहि । उप

१ १ २ २ २ १ १ १ १ १ २ १ २ २ २
नस्सवनागहि । उपनस्सवनागहि । सोमस्यसोमपाःपिब ।

१२ ३ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २
गोदाइद्र । वातोमदाः । वातोमदाः । वातोमदा३१ज ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २
वार३(२) ॥ अथातेअन्तमानाम् । अथातेअन्तमानाम् ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २
अथातेअन्तमानाम् । विद्यामसुमतौनाम् । मानोअ

२ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २
तायि । ख्याआगहायि । ख्याआगहायि । ख्याआ

२ १ १ १ १
गहा३१ज । वार३ । उम् । उम् । उम् (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५७-५८-५९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

१ २
प्रजापतिः षट्पदापि जगतीन्द्रः ॥ श्येनम् ॥ ऊभा

१ १ २ २ १
यि । यदिन्द्रो रदसायि । इडा । आपा । प्राथउषा

१ १ २ १ २ १
रयिवा । इडा । माहा । तन्वामहा रयिनाम् ।

इडा । साम्रा । जश्चर्षणा^१रयिनाम् । इडा (१) ॥ दौ^१
 र्घाम् । ह्यिङ्कुशा^१रयथा । इडा । शात्तोम् । विभ^१
 र्षिमा^१रन्तुमाः । इडा । पूर्वे । णमघवा^१रन्पदा । इ
 डा । वायाम् । अजोयथा^१रयमाः । इडा (२) ॥ आवा ।
 स्रदुर्ह्वा^१रयताः । इडा । मार्ता । स्यतनुच्चा^१रयिस्थि
 राम् । इडा । आधाः । पदन्तमा^१रयिङ्कुधायि । इडा ।
 योआ । स्र^१अभिदा^१रसतायि । इडा । देवी । ज
 नित्रयजा^१रयिजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रयजा^१
 यिजनात् । इडा २३४५ (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६०-६१-६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः द्विपदा विष्टारपङ्क्तिः विराडेकेषामिति भुवने-

न्द्रो विश्वेदेवाः ॥ भद्रम् ॥ चोइच्चा । इमानुकम्भवना^१

सौषधेमाः । इच्चा । इन्द्रस्यविश्वेचदेवाः । इच्चा (१) ॥

होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊवा । होः (२) ॥ हावद
 व्यसृ । रभित्तराः । होयि । होयि । होयि । हा
 ऊहाऊहाऊवा । सहोनरः । अद्व्यस्तुरभित्तराः ।
 होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊवा । सत्य
 मोजः । सुतेचित्वाप्सुमदाः । होयि । होयि । हो
 यि । हाऊहाऊहाऊवा । स्वर्ज्योतिः । मोअन्धसाः ।
 होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊवा । एस्था
 दिदम् । एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । श्रीणन्तो गोभि
 रुत्तराः । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊ
 हाऊवा । द्यौरक्रान् भूमिरततनत्समुद्रं समचूकुपत् ।
 इट्० इडा२३४५ (३) ॥ ३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ सङ्कतिनि ॥ एपारी ।

तोषिच्चतारश्चोश्चि । सुतारम् हाओवा । सो

मोयउत्तमश्चविः । दधन्वायोन्यीअ । सुवन्तरा ।

सुषावसोममद्रिभिः (१) ॥ एषावसोममारश्चोश्चि । द्वि

भारश्चिः । हाउवा । सुषावसोममद्रिभिः । नूनसु

नानोविभिः । परिस्वव । अदब्धस्तुरभिन्तर । एआदा ।

अस्तुरभारश्चिश्चोश्चि । तरारश्चिः । हाओवा । अदब्ध

स्तुरभिन्तरः । सुतेचित्वासुमदा । मोअन्धसा । श्रीण

नोगोभिरुत्तरम् । द्यौश्चि । आश्चि । ऊश्चि । ईश्चि

४ ५ (३) ॥ ४ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ वृष्टेषु तदेव । ४

प्रजापतिः बृहती सोमः ॥ भर्गम् ॥ यत् । परौ

तौषि । चतारश्चरश्चताम् । सोमोयउ । तमारश्च

* अस्यापि नवमे सध्यन्दिने ।

^{१ ५ १ २ २ १ १ २ ५}
 चार३४वीः । दधन्वा॒थ्योन॒र्य्यि॒अ । सु॒वार॒न्ता॒३४रा
^{१ २ २ १ १ २ ५ १ २ २ १}
 सुषावसो । ममा॒२द्रा॒२४यि॒भायिः ॥ सुषावसो । ममा
^{१ २ ५ १ २ २ १ १ २ ५}
 २द्रा॒२४यि॒भायिः(१) ॥ सुषावसो । ममा॒२द्रा॒२४यि॒भा
^{१ २ २ २ १ १ ३ ५}
 यिः । नून॒म्यु नानो॒अवि॒भिः । परा २ यि॒क्षा २ ३ ४ वा ।
^{१ १ ३ ४ २ १}
 अ॒द॒व्य॒स्सु॒र॒भा॒रयि॒न्ता॒२ ३ ४राः(२) ॥ अ॒द॒व्य॒स्सु॒र॒भा॒रयि
^{१ ५ २ १ ३ ५ १ २}
 न्ता॒२३४राः । अ॒द॒व्य॒स्सु । र॒भा॒रयि॒न्ता॒२३४राः । सु॒ते॒च
^{२ २ १ २ ५ १ २ २}
 त्वाप्सु॒मदा । मो॒आ॒२न्वा २ ३ ४ सा । श्री॒णन्तो॒गो ।
^{१ ३ ५ १ १ १ १ १}
 भि॒ह्व॒२न्ता॒२३४राम् । ए॒३ । भर्गा॒२३४पूः(३) ॥ पू * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ छठे पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

^{१ १ २ १ २ १ १ २}
 प्रजापति॒र्बृ॒हती सोमः ॥ यशः ॥ परीतोषि॒ञ्चता
^{१ २ २ १ २ १ १ १ १ २ २ १ २ १}
 सुतम् । सोमो॒यउ॒त्तम॒ह्विः । दधन्वा॒थ्योन॒र्य्यि॒असु
^{१ १ २ १ २ २ १ २ १ १ २ १ २ १ १ १}
 वन्तरा । सुषावसो॒मम॒द्रिभिः(१) ॥ सुषावसो॒मम॒द्रिभिः ।
^{१ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 सुषावसो॒मम॒द्रिभिः । नून॒म्यु नानो॒विभिः॒परि॒स्त्वव । अ

* एतस्यापि नवमे मध्यन्दिने ।

१ १ २ १ २ १ २ १ २
दधस्सुरभिन्तरः(२)॥ अदधस्सुरभिन्तरः । अदधस्सुर
१ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २
भिन्तरः । सुनेचित्त्वाप्सुमदामीअन्धसा । श्रीणन्तो गोभि
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
रुत्तरम् । शतञ्जीवेमशरदोवयन्ते२३४५(३) ॥ ६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु तदेव । ६

दीर्घतमा बद्धती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ ६

१ १ २ १ २ १ २ १ २
षा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
१ २ १ २ १ १ २ १ २ १ २
द्विषा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
नूनाम् । पूनानोअविभिःपरि । स्रवास्रवा । स्रवा ।
१ २ १ १ २ १ २ १ २
आदा । आस्सुरभि । तरास्ताराः । तराः(२) ॥ ७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६ पृष्ठे तदेव । ७

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कः ॥ ७

१ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
सा । वायिसोमोअरुषोवृषा । चरायिर्चरायिः । चरा
१ २ १ २ २ १ २ १ २
यिः । राजे । वादस्सोअभिगाअचि । क्रदात्क्रदात्

* नवमे मध्यन्दिने । सोमविभाग्यम् ।

† तर्चनम् ।

^{११}क्रदात् । ^{११}पूना । ^{१२१}नोवारमत्येध । ^{१११२}व्ययाव्ययाम् । ^१व्य
^२याम् । ^१अयिनो । ^{१२२}नायोनिङ्गुतवन्तमा । ^{१११}सदात्स
^२दात् । ^{१२}सदात्(१)॥ ^{१२}पार्जा । ^१न्याःपितामहिषस्यप । ^{१२}णि
^{२१२}नाणिनाः । ^{१२}णिनाः । ^{१२}नाभा । ^{२२}पार्थिव्यागिरिषुत्तयम् ।
^{११}दधायिदधायि । ^{१२}दधायि । ^{१२}स्वासा । ^{१२२२}रात्रापौत्रभि
^{२२}गाजदा । ^१सरान्तरान् । ^{१२}सरान् । ^{१२}साङ्गाः । ^१वाभि
^{२२२२}र्वसतेवीतेअ । ^{१२}ध्वरायिध्वरायि । ^{१२}ध्वरायि(२)॥ ^{१२}कावीः ।
^{२२}वायिधस्यापरियेषिमा । ^२हिनाद्धिनाम् । ^{१२}द्धिनाम् । ^१आ
^१च्यो । ^१नामृष्टौअभिवाजम् । ^{२२}षसायिषसायि । ^{१२}षसा
^{१२}यि । ^१आपा । ^१सायिधन्दुरितासोमनः । ^{१२१२}मृडामृडा ।
^{११}मृडा । ^{१२}धार्ता । ^{१२२}वासानःपरियासिनिः । ^{१२११}निजान्नि
^२जाम् । ^{१२}निजाम् । ^{२११११}ई२३४५(३)॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३२७-११८-३२८ अष्टेषु द्रष्टव्यम् । ८

वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः ॥ कवतीषु रथन्तरम् ॥ का
 यानश्चित्राभुवोवा । जतीसदा । वृधार्थसखा । का
 याशचार्ययिष्ठार्थ । यावार्थार्थार्थ । ओवाद् । हाज
 वा(१) ॥ ताकोवा । त्वासत्योमदानाम् हिष्ठोम । त्सदा
 रथन्धसाः । दार्ढ्यचिदार्थरुद्ध । जायिवा र ३ ४ सा ।
 ओवाद् । हाजवा(२) ॥ खोवा । भौषुणससखीनामविता
 ज । रितृरुणाम् । शातम्भवाथसी ३ । जताथथथा ।
 ओवाद् । हाजवा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८८-८९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

॥ इति जंघागाने दशरात्रपर्व समाप्तम् ॥ १ ॥

॥ अथ संवत्सर-पर्व ॥

— ००० —

वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पूनानसोम
 धारयोवा । आपोवसानोऽर्षस्यारत्नधायोनिमृत । स्थ
 सारश्चिदसायि । जत्सोदेवोरश्चाश्रयि । राण्यारश्चया ।
 ओवाई । हाऊवा(१) ॥ उत्सोवा । दायिवोच्चिरण्ययोदु
 हानजधर्दिवियम् । मधूश्चप्रियाम् । प्रान्तसधारश्च
 स्थाश्चम् । आसारश्चदात् । ओवाई । हाऊवा(२) ॥
 प्रत्तोवा । साधस्थमासददापुक्कम्बरुणवा । जियाश्च
 र्षसायि । नृभिर्द्धौतोश्चाश्रयि । चाश्चाश्चणा । ओ
 वाई । हाऊवा । असु(३) ॥ १० * ॥

अथ याज्जानम्—३भा० ४१-४२-४३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

विहपः प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ अजोवैहपम् ॥

^{१ २} अभिसोमा । सञ्चा३१ज्वा२३ । ^५ या२३४वाः । ^{१ २} पवन्तेम ।
^१ दिया३१ज्वा२३ । ^५ मा२३४दाम् । ^{१ १ २} समुद्रस्याधिविष्टपे ।
^१ मना३१ज्वा२३यि । ^५ घोर३४णाः । ^{१ १ २} मत्सरासः । ^१ मदा३
^५ १ज्वा२३ । ^{१ २} च्यू२३४ताः(१) ॥ ^१ मत्सरासाः । ^१ मदा३१ज्वा
^५ २३ । ^{१ १ २} च्यू२३४ताः । ^२ मत्सरासः । ^१ मदा३१ज्वा२३ ।
^५ च्यू२३४ताः । ^{१ १ १ २ २} तरत्समुद्रमवमा । ^१ नज३ । ^१ आज्वा२३ ।
^५ मी२३४णा । ^{१ १ २ २} राजादेवः । ^१ ऋता३१ज्वा२३ । ^५ बृ२३४
^५ चात्(२) ॥ ^{१ १ २ २} राजादेवाः । ^५ ऋता३१ज्वा२३ । ^५ बृ२३४चात् ।
^{१ १ २ २} राजादेवः । ^१ ऋता३१ज्वा२३ । ^५ बृ२३४चात् । ^{१ १ २} अर्षामि
^{१ १} त्रस्यवरुण । ^१ स्थधा३१ज्वा२३ । ^५ मा२३४णा । ^{१ २} प्रहिन्वा
^१ नः । ^५ ऋता३१ज्वा२३ । ^{१ २} बृ२३४चात् । ^{१ २} चा३१ज्वा२
^{१ १ १ १} ३ । २२-इडा२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अथ का वामम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

* अभिसवस्य तृतीयोऽङ्गि मध्यन्दिने ।

अथर्वी बृहती सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्जवा

ओहा । औहोवा । परीतोषायि । उज्जवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । आवत् । चतामूर ३ ताश्म ।

उज्जवाओहा । औहोवा । सोमोयज । उज्जवाओ

हा । औहोवाहाज । वा । छवः । तमह्विर्धन्वा

योनर्योअप्सुवन्ता२३रा३ । उज्जवाओहा । औहोवा ।

सुषावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । ममद्रा२३यिभा३यिः । उज्जवाओहा । औ

होवाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । सु

षावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । आ

वत् । ममद्रा२३यिभा३यिः । उज्जवाओहा । औहो

वा । सुषावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।

वा । छवः । ममद्रिभिर्नून्मुनानोअविभिःपरिस्त्रा२३वा

१ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३। उज्जवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उज्जवा
 २ २ १ २ २ १ १ १
 ओहा। औहोवाहाज। वा। ज्योतिः। रभिन्तार
 २ २ २ २ १ २
 ३रा३। उज्जवाओहा। औहोवाहाज। वा३(२)॥
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उज्जवाओहा।
 १ २ २ २ १ २ १ २ २
 औहोवाहाज। वा। आवत्। रभिन्तार३रा३।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उज्जवाओहा।
 १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 औहोवाहाज। वा। सूवः। रभिन्तरस्तुनेचित्त्वाप्तमदा
 १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 मोअन्धार३सा३। उज्जवाओहा। औहोवा। श्रीण
 २ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २
 न्तोगो। उज्जवाओहो। औहोवाहाउ। वा। ज्यो
 १ १ १ १ २ २ २ २ १ २ २ २
 तिः। भिन्तार३रा३म्। उज्जवाओहा। औहोवा
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हाज। वा३। ई२३४५(३)॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ अपत्यम् ॥ ^{१२ २} हाजहा
^२ हाज । ^{२ २ २} अर्षासोमद्युमा^२३त्तमा^३ । ^{१ २ २ १} अभिद्रोणानिरो
^१ रूवा^३त् । ^{१२ २ २ १} सीदन्धोनौवना^२३यिषुवाज । ^२ वा^३ । ई
^५ ४डा(१) ॥ ^{१ २ २ २} अप्साइन्द्रायवा^२३यवा^३यि । ^{१ २ १} वरुणायमरु
^१ हिया^३ । ^{१२ २} सोमाअर्षन्तुवा^२३यिषुवाज । ^१ वा^३ । ई
^५ ३४डा(२) ॥ ^{१ २ २ १} इषन्तोकायनो^२३दधा^३त् । ^{१ २ १} अस्मभ्य^२सोमव
^१ २३यिष्वता^३ । ^{१२ २ २} हाजहाजहाज । ^२ आपवस्वसच्चा^२३सिषि
^१ ज । ^{१ १ १ १} वा^३ । ^१ इट्-इडा^२३४पु(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम् ३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १९

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ शाक्करवर्णम् ॥ एआर्षा
^{१२} सोमद्युमत्तमो^२भिद्रोणानिरो^२रूवा^३त् । ^१ इडा । ^२ सीदन
^२ नौवना^१यिषू^२वा(१) ॥ ^{१ २} आप्साः । ^{१२ २ २} इन्द्रायवायवेवरुण

* द्विनौषाभिपूवे पञ्चमेऽहनि ।

मरु^१रक्षियाः । इडा । सोमा^{२ २}अर्षन्तुवा^२र्यिष्णा^१श्वायि^१(२) ॥
 आयिषाम् । तोकायने^{१ २}दधदस्रभ्य^२सोमवा^२र्यिश्चताः ।
 इडा । आपवस्ससच्चार^१श्चेयि । स्त्रायिणमा^१श्जवा^१श्च ।
 इट्^१इडा^{१ १ १ १}श्च^१पु(३) ॥ १४* ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६१४—६१६ पृष्ठेषु तदेव । १४

वसिष्ठः ककुबु^{२ २}त्तरा^{२ २}वृ^{२ २}हृत्यग्निः ॥ याज्ञायज्ञा^{२ २}वो^{२ २}अ
 ग्र्येवा । आथिरा^१इरा^{२ २}चद^{२ २}क्षसे^{२ २}पप्रौ^{२ २}वयम^{२ २}मृत^{२ २}ञ्जा । तवा
 र^१श्चिद^१साम् । प्राय^१मि^१त्रा^१श्च^१सू^१ । शा^१सा^१श्च^१यि
 षाम् । ओवा^१ । हा^१जवा^१(१) ॥ प्रियोवा । मायि^१त्र^१सु^१श
 सिषमू^१र्जि^१नपा^१त^१स^१हिना । यमा^१श्च^१सू^१ । दा^१शे^१महा^१श्च
 व्या^१ । दा^१ता^१श्च^१या । ओवा^१ । हा^१जवा^१(२) ॥ दा^१शोवा ।
 मा^१हव्य^१दा^१तये^१भुव^१द्वा^१जे^१ष्ठता । भुवा^१श्च^१दु^१धायि । ऊ^१त^१त्रा
 ता^१श्च^१ता^१ । नू^१श्च^१नाम् । ओवा^१ । हा^१जवा^१(३) ॥ १५† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १७५-१७६-१७७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १५

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चामुष्टुभावन्या । बृहतीन्द्रः ॥

रथन्तरम् ॥ याज्जायथाअपूर्वियोवा । माघवनवृत्रह
 त्यायतत्पृथिवीम् । अप्रा२३थयाः । तादस्तभ्ना२३ज
 ३ । तोदा२३४यिवाम् । ओवा६ । 'चाजवा(१) ॥ वज्रो
 वा । तेयज्ञोअजायततदर्कउतहस्तुतिस्तद्विश्वम् । भि
 भूर३रसायि । याज्जातय्या२३३चा३ । जान्त् २३४वाम् ।
 ओवा६ । चाजवा(२) ॥ वमोवा । मासुपक्रमैरयआह
 र्य२३रोहयोदिविघ्नमन्नसामन्तपता । सुवा२३र्किभायिः ।
 जूषृज्जिर्व्वा२३३णा३ । सायिवृ२३४हात् । ओवा६ । चा
 जवा । अस्(३) ॥ १६ * ॥

अस्य आख्यायनम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत् द्यूगानि प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥

—080—

भरद्वाजो न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो बृहती यास्क

इति प्रथमाऽनुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ बृहत् ॥ औहोयि

मत्स्यपायितेमद्वा३१ । पात्रस्येवा । द्वायिवो२३४मा ।

त्सरो३४ । औहोवा । मदोवृषा । तेवा३१ । ण्यार

३४यिन्दूः । वाजीसद्वा३४ । औहोवा । सारसातार

२३४ । माः । उज्जवाद्वाज । वा(१) ॥ औहोयिमत्रा३

१ । नस्तेग । तूमत्सार३४राः । वृषा३४ । औहोवा ।

मदोवरायि । णाया३१ । सहावाद्इन्द्रसानार३४सा

यिः । पृतनाषा३४ । औहोवा । आरमाती२३४ ।

याः । उज्जवाद्वाज । वा(२) ॥ औहोयियस्त्र३१ । वत्

द्विशूरास्सानार३४यिता । चोदा३४ । औहोवा । यो

मानुषो । राथा३१म् । सद्वावान्दस्युमत्रार३४माम् ।

^{१२ १ २ ३} ओषःपात्रा३४ । ^{३२ ४ ५} औद्वावा । ^१ नार२शो । ^{५ १२} नार२शोचार

^५ ३४यि । ^१ षा । उऊवा६द्वाऊ । वा । ^१ हस्(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृह-

तीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥ ^{१ २ ३ ४} प्रत्यस्मैपिपीषतोवा । ^२ वायिश्वा

^{१ २} निविदुषेभरअरङ्गमा । ^१ यजा२३मयायि । ^{१ १२} आपश्वा

^{१ ४} दार३ध्वा३ । ^१ नायिना२३४रा । ^{२ ५} ओवा६ । ^५ द्वाऊवा(१) ॥

^{१ १} रओवा । ^{२ २ २ २} एनम्प्रत्येतनसोमेभिस्सोमपातमममत्रेभिः । ^१ ऋ

^१ जा२३यिषिणाम् । ^१ आयिन्द्रं ^{१ ४} सुता२३यिभा३यिः । ^१ आ

^{२ ५} यिन्द्र २३४भा । ^५ ओवा६ । ^{१ १} द्वाऊवा(२) ॥ ^{१ १} भिरोवा । ^१ स्वा

^{१२} अस्माद्दन्धसोद्वर्योप्रभरासुतङ्कुवित्समस्यजेन्त्य । ^१ स्यगार ।

^{१ १ १} होवाहाजवा३(२) ॥ ^{१ १ १ १ १} आमाआमा । ^{१ १} सुपक्मैरयाऔ३हो ।
^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ १ १ १ १} आहृर्योरोहयोदिवाऔ३हो ।
^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ १ १ १ १} घर्मन्नसामन्तपतासुवृत्तिभायिरौ
^१ ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ १ १ १ १} जूष्टङ्गिर्वणसेवृहादौ३
^१ हो । ^१ हा२इया । ^{१ १ १ १ १} औ३होवाहाजवा३(३) ॥ ३ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ इति पुरातनम् । ३

^{१ १ १ १} वायुरादित्यो वान्नः ॥ ^{१ १ १ १} चतुर्थस्वरम् ॥ ^{१ १ १ १} प्राहप्रासू ।
^{१ १ १} न्वानायअन्धसाऔ३हो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औ३हो । ^{१ १ १} मार्तो
^{१ १ १} नवष्टतद्वचाऔ३हो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औ३हो । ^{१ १ १} आपश्वा
^{१ १ १} नमराधसामौ३हो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औ३हो । ^{१ १ १} हातामख
^{१ १ १ १} न्नभृगवा औ३होहो२इया । ^{१ १ १ १} औ३होवाहाजवा३(१) ॥
^{१ १ १ १} आजाआजा । ^{१ १ १} मिरक्ते अव्यताऔ३हो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औ
^{१ १ १} ३हो । ^{१ १ १} भुजेनपुत्राणियोरौ३हो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औ३

^१हो । ^१सार^१ज्जारो^१नयोषणा^१मौ^१श्चो । ^१च्चा^१र^१इया । ^१औ^१
^१श्चो । ^१वारो^१नयोनिमास^१दामौ^१श्चो । ^१च्चा^१र^१इया । ^१औ^१
^१श्चोवा^१च्चाजवा^१३(२) ॥ ^१सा^१वी^१सा^१वी । ^१रो^१द^१क्ष^१सा^१धना^१चौ^१३
^१हो । ^१च्चा^१र^१इया । ^१औ^१श्चो । ^१वा^१य^१स्त^१स्त^१भरो^१द^१सा^१चौ^१३
^१हो । ^१च्चा^१र^१इया । ^१औ^१श्चो । ^१च्चारिः^१पवित्रे^१अन्यता^१चौ^१३
^१हो । ^१च्चा^१र^१इया । ^१औ^१श्चो । ^१वा^१यिधान^१नयोनिमास^१दा
^१मौ^१श्चो । ^१च्चा^१र^१इया । ^१औ^१श्चोवा^१च्चाजवा^१३ । ए३ । प
^१या^१२३४५ः(३) ॥ ४ * ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० ४३७-४३८-४३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ४

वायुरादित्यो वा न्यङ्गसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो
 बृहती यास्कइति प्रथमानुष्टभावुत्तरे इन्द्रः ॥ द्वितीय-
^१स्वरम् ॥ ^१ए^१च्चा^१ज^१म^१त्सिया^१पा । ^१यि^१ते^१म^१च्चाः । ^१हो^१यि । ^१हो^१यि ।
^१हो^१यि । ^१च्चा^१ज^१हा^१ज^१च्चा^१ज । ^१पा^१त्र^१स्ये^१वा । ^१हो^१यि । ^१हो^१यि ।

होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ हरिवोमत्सरोमदाः । ^१ हो
 यि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ वृषातेवा । ^१ होयि ।
 होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ षण्डन्दू । ^१ हो
 यि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ एओहोवा
 दीशाः । ^१ वाजीसहा । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हा
 जहाजहाज । ^१ ससातमाः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
 हाजहाजहाज । ^१ एओहोवा३(१) ॥ ^१ एहावानस्तेगा । ^१ तु
 मत्सराः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज ।
 वृषामदो । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज ।
 वरेणियाः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाज
 हाज । ^१ सहावा^१आ । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
 हाजहाजहाज । ^१ इसानसायिः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हो
 यि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ एओहोवादीशाः । ^१ पृतना

षाट् । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
 अमर्त्तियाः । होयि । होयि । होयि । हाजहाज
 हाज । एऔहोवा३(२) ॥ एहातुवहिशू । रस्सनिता ।
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । चोदयो
 मा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
 नुषोरथाम् । होयि । होयि । होयि । हाजहाज
 हाज । सहावान्दा । होयि । होयि । होयि । हा
 जहाजहाज । सुमव्रताम् । होयि । होयि । होयि ।
 हाजहाजहाज । एऔहोवादीशाः । ओषःपानाम् ।
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । नशोचि
 षा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ए
 औहोवा३(३) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

* द्वितीयखरसामपृष्ठम् ।

वायुरादित्यो वानुष्टुप् सोमः ॥ द्वितीयस्वरम् ॥ ए^{१२}
^२चावयम्पूषा । ^२रयिर्भगाः । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि ।
^२हाजहाजहाज । ^२सोमःपुना । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि ।
^२हाजहाजहाज । ^२नोअर्षतायि । ^१होयि । ^१होयि ।
^१होयि । ^१हाजहाजहाज । ^१पतिर्विश्वा । ^१होयि । ^१हो
^२यि । ^२होयि । ^२हाजहाजहाज । ^२स्यभूमनाः । ^२होयि ।
^२होयि । ^२होयि । ^२हाजहाजहाज । ^२एअौहोवादीशाः ।
^१वियख्यद्रो । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाजहाज ।
^२दसीउभायि । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाज
^२हाज । ^२एअौहोवा ३(१) ॥ ^२एहाजसमुप्रियाः । ^२अनू
^१षता । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाजहाज ।
^२गावोमदा । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाज
^१हाज । ^१यघृष्याः । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाज

^{१ १ १}
 हाजहाज । सीमासुक्ता । होयि । होयि । होयि ।

^१ ^{१ १}
 हाजहाजहाज । एवतेपथाः । होयि । होयि । हो

^१ ^{१ १ १ १ १ १} ^{१ १}
 यि । हाजहाजहाज । एऔहोवादीशाः । पवमाना ।

^१ ^१
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । सइन्दवाः ।

^१ ^{१ १ १}
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । एऔहो

^{१ १ १} ^१ ^{१ १}
 वा३(२) ॥ एहाजयओजिष्ठाः । तमाभरा । होयि । हो

^१ ^१
 यि । होयि । हाजहाजहाज । पवमाना । होयि ।

^१ ^{१ १}
 होयि । होयि । हाजहाजहाज । अवायियाम् ।

^१ ^१
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । यःपच्च

^१
 चा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ष

^{१ १} ^१
 णीरभायि । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।

^{१ १ १ १ १ १} ^{१ १}
 एऔहोवादीशाः । रयियेनां । होयि । होयि । होयि ।

१ २ १
ह्राजह्राजह्राज । वनामहायि । ह्योयि । ह्योयि । ह्योयि ।

२ १ १ १ १ १
ह्राजह्राजह्राज । एऔह्योवा३ । ह्रस्० पया२३४५ः(३)॥६*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५-३४६-३४७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

वायुरादित्यो वा न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवोवोरो बृहती
यास्कइति प्रथमानुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ तृतीयस्वरम् ॥

२ २ १ २ १ १
एह्राज । औह्यो२ । मत्सियापा३ । यितेमह्राः । ह्योव

१ २ २ २ २
वा२३ह्योयि । पा । त्रस्येवहरिवोमत्सरोमदाः । ह्योव

१ २ २ १
वा२३ह्योयि । वा । पातेवृष्णइन्द्रः । ह्योववा २ ३ह्यो

२ २ २ १ १ १ १ १ १
यि । एऔह्योवादीशाः । ह्योववा२३ह्योयि । वा । जी

२ १ १ २ २ २ २ २ २
तृहस्रसानमाः । ह्योववा२३ह्योयि । एऔह्योवा३(१) ॥ ए

२ १ २ २ २ २ २ १
ह्राज । औह्यो२ । आनस्तेगा३ । तुमत्सराः । ह्यो

१ २ २ २ २
ववा२३ह्योयि । वा । पामदोवरेणियाः । ह्योववा २ ३

१ २ २ २ १
ह्योयि । सा । हावाइन्द्रसानसायिः । ह्योववा २ ३

* बृहत्पष्ठपद्ये स्वरसाम, आर्भवे चेदम् ।

^१होयि । ^{१ १ १ १ १ १}एऔहोवादीशाः । ^१होववार३होयि । पा ।

^{१ १}तनाषाडमर्त्तियाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १}एऔहोवा३(२) ॥

^{१ १ १}एद्वाज । ^{१ १}औहो२ । ^१तुवच्छिशू३ । ^१रत्ननिता । ^१हो

^१ववार३होयि । ^१चो । ^{१ १}दयोमनुषोरथाम् । ^१होववार३

^१होयि । ^{१ १}सा । ^{१ १}हावान्दस्युमव्रताम् । ^१होववा २ ३ हो

^{१ १ १ १ १ १}यि । ^१एऔहोवादीशाः । ^१होववार३होयि । ^१ओ । ^१पः

^{१ १}पात्रन्नशोचिषा । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १}एऔहोवा३(३) ॥ ७ ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ५०८ प्रभृति-पृष्ठेषु तदेव । ७

^{१ १ १}वायुरनुष्टुप् सोमः ॥ ^{१ १ १}तृतीयस्वरम् ॥ ^{१ १ १}एद्वाज ।

^{१ १}औहो२ । ^१अयम्पूषा३ । ^१रयिर्भगाः । ^१होववार३होयि ।

^{१ १}सो । ^{१ १}मःपुनानौअर्षतायि । ^१होववार३होयि । ^१पा ।

^१तिर्विश्वस्यभूमनाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १ १ १}एऔहोवादी

^१शाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १}वायि । ^{१ १}अख्यद्रोदसीउभा

^१यि । ^{१११ १}होववार३होयि । ^{१११}एऔहोवा३(१) ॥ ^{११}एहाज । ^{११}औ
^{१ १}हो२ । ^१समुप्रिया३ । ^१अनूषता । ^१होववार३होयि ।
^{१ १}गा । ^१वोमदायघृष्टयाः । ^१होववार३होयि । ^१सी । ^१मा
^१सःकृणवतेपथाः । ^१होववार३होयि । ^{१११ १ १ १}एऔहोवादीशाः ।
^१होववार३होयि । ^{१ १}पा । ^१वमानासइन्दवाः । ^१होववा
^१२३होयि । ^{११ १ १}एऔहोवा३(२) ॥ ^{१११}एहाज । ^{११}औहो२ । ^१यऔ
^{१ १}जिष्ठा३ । ^१तमाभरा । ^१होववार३होयि । ^१पा । ^१वमा
^१नश्रवायियास् । ^१होववार३होयि । ^१याः । ^१पञ्चचर्षणी
^१रभायि । ^१होववार३होयि । ^{१११ १ १ १}एऔहोवादीशाः । ^१हो
^१ववार३होयि । ^{१ १}रा । ^१यिथ्येनवनामहायि । ^१होववार३हो
^{१११ १}यि । ^१एऔहोवा३(३) ॥ ^{१ १}ह्रस्०इडापयार३४पूः(३) ॥ ८ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ३४५ प्रभृति-ष्टुतेषु तदेव । ८

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या वृद्ध

तीन्द्रः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एप्रतियस्मायि । पिपीषतायि ।

च्वाज । विश्वानिवायि । च्वाज । दुषेभरा । च्वाज ।

अरङ्गमा । हाज । यजग्मयायि । च्वाज । एअौहो

वादीशाः । अपश्चदा । हाज । ध्वनेनराः । च्वाज ।

एअौहोवा३(१) ॥ एमेनम्प्रा । तियेतना । हाज । सो

मेभिस्मो । च्वाज । मपातमाम् । हाज । अमन्त्रेभा

यिः । च्वाज । ऋजौषिणाम् । हाज । एअौहोवादी

शाः । इन्द्रस्सुतायि । हाज । भिरिन्दुभायिः । च्वाज ।

एअौहोवा३(२) ॥ एअस्माअस्मायि । इदन्धसाः । हाज ।

अङ्घ्र्यीप्रा । च्वाज । भरासुताम् । हाज । तुविस्व

मा । हाज । स्यजेन्त्यस्यशङ्कताः । हाज । एअौहोवा

१ ११ १ १११ १ १ १ १ १ १ १
 ऋज रयीणाम् । ऋज । एअौहोवादीशाः । सखेन्द्रस्या ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ऋज । दिवेदिवायि । ऋज । एअौहोवाइ(३)॥ अस्०

११११

पयार३४५ः ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८-४५०-४५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ह्यर्थी गायत्री सीमः ॥ भ्राजम् ॥ अस्यप्रत्नामनुद्य

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 तम् । शुक्रन्दुद्देअक्लयः । पयस्तुहस्रमाम्बिषिम्(१)॥ अयं

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 सूर्यइषीपदक् । अयं सुरासिधावति । सप्तप्रवतआ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 दिवम्(२) ॥ अयं विश्वानितिष्ठति । पुनानोभुवनोपरि ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 सीमोदेवीनसूर्यः(३)॥ ए । भ्राज ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ९४८-९५९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रः ह्यर्थी वा दशानुगाने जगती सूर्यः ॥ महादिवा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 कीर्त्यम् ॥ विभ्राड्वृहत्पिबतुसीम्यमधु । आयुर्द्धधद्यज्ञप

* सरपृष्ठपक्षे तृतीयस्तरसाक्षि आसवे वेदम् ।

† विपुषति मध्यन्दिने ।

१२१ १ १२ १२२ १२ ११ १ १२ १ १२
तावविहृतम् । वातजूतोयोश्चभिरक्षतित्मना । प्रजाः

१ १२ २ १२ ११ १२ १२ १२
पिपत्तिवज्रधाविराजति(१) ॥ विभ्राड्बृहत्सुभृतवाजसात

१ १ १ १२ १२ १२ १ १२ १ १२
मम् । धर्मान्दिवोधरूपेसत्यमर्थितम् । अमित्रहाष्टत्रहाद

११ १ १२ २ २ १२ १ १२ ११
स्युद्धन्तमम् । ज्योतिर्जज्ञेअक्षुरक्षासपत्नहा(२) ॥ इदं

१२ १२ १२ १२ १ १ १ १ १ १ १
श्रेष्ठञ्ज्योतिषाज्योतिरुत्तमम् । विश्वजिह्वनजिदुच्यतेवहत् ।

१ १२ १२ १२ १ १२ २ १२ १ १२ १ १२ १
विश्वधाड्भ्राजोमहिसूर्यदिशि । उरूपप्रथेसच्चञ्ज्योश्च्यु

१
तम् ॥ १२ * ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० ५२५-५२६-५२७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १२

इन्द्रःसूर्यी वा दशानुगाने पथ्यावृद्धतीन्द्रः ॥ महा

१ १२ १ १२ २ १ १२ १२
दिवाकीर्त्यम् ॥ तवाहंसीमरारण । सख्यइन्द्रोदिवे

१२ १२ १२ १ १ १२ १ १२ १ १२
दिवे । पुहृणिवभ्रोनिचरन्तिमामव । परिधीर्रतिता

१ १ १२ २ १२ १ १२ १ १२ १
इहि(१) ॥ परिधीर्रतिताइहि । परिधीर्रतिताइहि ।

१ १२ १ १ १२ २ १२ १ १२ १ १२ १
तवाहन्नक्तमुतसीमतेदिवा । दुहानोवधजधनि(२) ॥ दुहा

११ २१२२   २ १२ २ १२२   २१२ २ १२
नोबध्रजधनि ।   दुहानोबध्रजधनि ।   घृणातपन्तमति

१२ ११   १ १२ १
 सूर्यम्बरः । शकुनाद्वपस्त्रिम(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—शभा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १२

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृत्तौ सूर्यः ॥ महा

दिवाकीर्त्यम् ॥ ^{११ १२ १२} बणमहाश्चसिख्य । ^{१२ १ १२} बडादित्यमहाश्च

असि । महस्तेसतोमहिमापनिष्टम । मङ्गादेवमच्चा ॥

१ १२ १२ १२ १ १२ १२ १२ १
असि(१) ॥ मङ्गादेवमहा॥ असि । मङ्गादेवमहा॥ असि ।

१ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ १
बद्धयश्रवसामहाश्चसि । सत्रादेवमहाश्चसि(२) ॥ स

१ २२ ५ १२ ५ १२ २५ १२ ५ १२ २२ १२ २

त्रादेवमद्वाꣳअसि । सत्रादेवमद्वाꣳअसि । मङ्गादेवानाम

सुख्यः पुरोहितः । विभुज्योतिरदाभ्यम् (३) ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०१-३०२-३०३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृद्धतीन्द्रः । महादि

वाकीर्त्यम् ॥ इन्द्रमिद्वेवतातये । इन्द्रमप्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रः समीको वनिनो हवामहे । इन्द्रन्धनस्य सातये (१)॥ इन्द्रः

१ १ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २ २
 भनस्यसातये । इन्द्रभनस्यसातये । इन्द्रौमङ्गारोदसी

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ २
 पप्रथच्छवः । इन्द्रःसूर्यमरोचयत्(२)॥ इन्द्रःसूर्यमरोच

१ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २
 यत् । इन्द्रःसूर्यमरोचयत् । इन्द्रे हविश्चाभुवनानियेमिरे ।

१ २ १ २ १ २ १ २
 इन्द्रे स्नानासइन्दवः(३) ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १०७-१०८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १५

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगानि पथ्याब्रह्मत्यादित्यः ॥ महा

१ २ १ २ २ २
 दिवाकीर्त्यम् ॥ आयन्तइवस्वर्यम् । विश्वेदिन्द्रस्यभशत ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 वसूनिजातोजनिमान्योजसा । प्रतिभागन्नदीधिमः(१) ॥ प्र

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 तिभागन्नदीधिमः । प्रतिभागन्नदीधिमः । अलर्षिराति

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 वसुदामुपस्तुच्चि । भद्राइन्द्रस्यरातयः(२) ॥ भद्राइन्द्रस्यरा

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 तयः । भद्राइन्द्रस्यरातयः । योअस्यकामविधतोनरो

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 षति । मनोदानायचोदयन्(३) । ई२३४५ः ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २२६-२२७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वायुर्मृत्युर्वा पथ्यावृहतीन्द्रः ॥ विकर्णम् ॥ इन्द्र
 क्रतुन्नआरभाराः२ । पितापुत्रेभिर्योऽरयाथाः२ । शिन्ना
 णोअस्मिगुरुहृतयाऽरमानीः२ । जीवाज्योतिरशाऽरयिमा
 हाऽरयि(१) ॥ जीवाज्योतिरशाऽरयिमाहाऽरयि । जीवाज्यो
 तिरशाऽरयिमाहाऽरयि । मानोअज्ञातावृजनादुराऽरधा
 याऽरः । माशिवासोअवाऽरक्रामूऽरः(२) ॥ माशिवासोअवा
 रक्रामूऽरः । माशिवासोअवाऽरक्रामूऽरः । त्वयावयम्प्रव
 तशश्वताऽरयिरापाऽरः । अतिगृहृताऽरमासाऽरयि(३) ॥१७॥

अस्य व्याख्यानम्—४४.० ५२८-५१८ पृष्ठयोर्द्वयम् । १७

वायुर्मृत्युर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ विकर्णम् ॥ पुरोजि
 तीवोअरन्धासाऽरः । सुतायमादयाऽरयिन्नावाऽरयि ।
 अपश्वान्श्रथाऽरयिष्ठानाऽरः । सखायोदीर्घजाऽरयिक्का

या र॑म्(१) ॥ सखा॑योदी॒र्घजा॑ र॒यिक्का॑या र॒म् । यो॒धार॑या
 पा॒वा र॑काया र॒ । परि॑प्रस्य॒न्दता॑ र॒यिहता॑ र॒ । इन्द्र॑श्चो
 नका॑ र॒र्त्वाया॑ र॒ः(२) ॥ इन्द्र॑श्चो॒नका॑ र॒र्त्वाया॑ र॒ । तन्द्रो॑
 षमभा॑ र॒यिनारा॑ र॒ । सोम॑विश्वा॒चिया॑ र॒धाया॑ र॒ । यज्ञा॑
 यसन्तु॑वा र॒द्राया॑ र॒ः(३) ॥ १८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

वायु॑र्मृत्यु॒र्वा प॒थ्यावृ॑द्धती सिद्ध॒त्यपरे॑ सूर्यः ॥ विक
 र्णम् ॥ आय॑न्त॒इव॑स र॒राया॑ र॒म् । विश्वे॑दिन्द्र॒स्यभा॑ र॒
 क्षाता॑ र॒ । वसू॑निजातो॒जनि॑मानि॒यो र॑जासा र॒ । प्रति॑
 भाग॑न्नदा र॒यिधायि॑मा र॒ः(१) ॥ प्रति॑भाग॒न्नदा॑ र॒यिधायि॑
 मा र॒ः । प्रति॑भाग॒न्नदा॑ र॒यिधायि॑मा र॒ः । भद्रा॑ इन्द्र॒स्यरा॑ र॒ताया॑ र॒ः(२) ॥ भद्रा॑
 इन्द्र॒स्यरा॑ र॒ताया॑ र॒ः । भद्रा॑ इन्द्र॒स्यरा॑ र॒ताया॑ र॒ः । यो॒ञ्च

* वृद्धत्पृष्ठे विषुवति आर्भवे चेदम् ।

१ १ १ १ १ १ १
स्यकामविधतो नारो र्षाता रयि । ममीदानाय चो र्ददा
या रन्(३) ॥ भ्रा रट् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० २२६-२२७ पृष्ठयोस्तदेव । १८

१ १ १ १ १ १ १
सूर्यो गायत्री सोमः ॥ आभ्राजम् ॥ परिसुवानो
१ १ १ १ १ १ १
श्गायिरा श्यिष्ठा रः । पवित्रे सोमो र्श्चात्ता श्रा रत्(१) ॥
१ १ १ १ १ १ १
तुवं विप्रस्तु र्वाक्का श्वा रयिः । मधुप्रजातश्मान्वा श सा
१ १ १ १ १ १ १
रः(२) ॥ तुवे विश्वे सा र्जोपा श सा रः । देवासः पीतिश्मा
१ १ १ १ १ १ १
शा श ता र । मदेषु सर्वा र्धा आ श सा रयि(३) ॥ ए । आ
१ १
भ्राज ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० ६३-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्चगाने द्वितीयस्यार्द्धप्रपाठकः ॥

—०००—

१ १ १ १ १ १ १
अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेर्व्रतम् । उच्चाते जाता
१ १ १ १ १ १ १
श्मान्वा श सा रः । दिविसङ्गमि र्श्यादा श दा रयि । उग्र

* विंशति रात्रसत्रे एकादशेऽङ्घ्रि विकर्णं श्रायन्ती यम् ।

† विधुवत्याभवे ।

^{१ २} शर्ममाश्वायिश्वाश्वाः(१) ॥ ^{२ २} सनइन्द्रायाश्वाज्याश्वाः
^{२ १ २} यि । वरुणायमाऽऽरुङ्गाश्वाः । ^{२ १ २} वरिवोवेत्यश्वायिस्वाश्वा
^{१ २ २ २} २३(२) ॥ एनाविश्वानिऽश्वायिश्वाः । ^{२ २ २} द्युम्नानिमाऽनू
^{१ २ २ १ २} षाणाः २म् । ^{२ २} सिषासन्तीवाऽनामाश्वाश्वाः(३) ॥ ए ।
^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २} विश्वस्यजगतोज्योतीर२४पुः ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २२-२३-२४ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

^{२ २ २ २} वायुर्मृत्युर्वा त्रिष्टुबग्निः ॥ भासम् ॥ ^{२ २ २ २} मूर्धनान्दिवो
^{२ २ २ २ २ २ २ २} भरतिमृथाश्वायिः । ^{२ २ २ २ २ २ २} वैश्वानरमृतञ्जातमाश्वाश्वाः २म् ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २} कविः सम्म्राजमतिथिञ्जनाश्वाः २म् । ^{२ २ २ २} आसन्नः पात्रञ्जन
^{२ २ २ २ २ २ २ २} यन्तदाश्वायिः(१) ॥ ^{२ २ २ २ २ २ २ २} त्वांविश्व अमृतजायमा २श्वाः २म् ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २} शिष्टुन्नेवा अभिसन्नवाश्वाः २न्तायि । ^{२ २ २ २ २ २ २ २} तवक्रतुभिरमृतत्वमा
^{२ २ २ २ २ २ २ २} २श्वाः २म् । ^{२ २ २ २ २ २ २ २} वैश्वानरयत्यिन्नोरदाश्वायिः(२) ॥ ^{२ २ २ २ २ २ २ २} नाभिंय
^{२ २ २ २ २ २ २ २} ज्ञानाऽसदनः २श्वायिणां २म् । ^{२ २ २ २ २ २ २ २} महामहावमभिसन्नवा

२३न्ता । वैश्वानर^१रथ्यम^१ह्वर^१र^१णाम् । यज्ञस्य^१केत

२ १ २
अनयन्त^१दार^१श्रिया^१वा^१शः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १२३-१२४-१२५ षष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वायुमृत्यु^१र्वानुष्टुप्^१ सीमः ॥ भासम् ॥ पुरोजि

२ २ १ २ २ २ २ १ १
तीवी^१अन्धा^१श्रसाः । सुतायमादयि^१त्नार^१ ३ वायि । अप

२ १ १ २ १ २ २ २ २ १ २
श्वान^१अथिष्टा^१श्रना । सखायोदीर्घजिह्वा^१र^१श्या^१शम्(१) ॥

१ २ २ २ १ २ १ २ २ २ २ १ २
सखायोदीर्घजिह्वा^१र^१श्याम् । योधारयापावका^१ २ श्या ।

१ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २
परिप्रस्यन्दते^१ह २ शताः । इन्दुर^१श्वीनकृत्वा^१श्रया^१श(२) ॥

१ २ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
इन्दुर^१श्वीनकृत्वा^१श्रयाः । तन्दरोषमभौना^१श्रराः । सीम

२ १ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २
विश्वाचिया^१धा^१श्रया । यज्ञायसन्तुवद्रा^१श्रया^१श(३) ॥ भा

१ १ १ १

२३४५सु ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१-१२२-१२३ षष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३

* विषुवत्यग्निष्टोमं साम ।

† यज्ञोपनीयभासयोर्वन्तिवारप्रसौ आर्भवे चेदम् ।

वरुष्ठी बृद्धती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ तावाङ् १
 सोमरारणोवा । साख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुष्णिबभ्रोनिचर ।
 तिमा२३मवा । पारिधी२रा२३ता३यि । ता२आ२३४
 यिद्वा । ओवाई । हाजवा(१) ॥ परोवा । धायि२रति
 ता२इदितवाहनक्तमुतसो । मता२३यिदिवा । दूहानो
 बार३भो३ । ऊधा२३४ ना । ओवाई । हाजवा(२) ॥
 दुहोवा । नोवभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिस्त्र । रिया २ ३
 म्पराः । शाकुनाआ२३यिवा३ । पाप्ता२३४यिमा । ओ
 वाई । हाजवा(३) ॥ अस् ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१७-४१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृद्धत्साम ॥ औहोयिपु
 रोजितौवोअन्धसा ३ ए । सुतायमा । दायित्वा २ ३
 ४ वायि । अपा३४ । औहोवा । श्वानाम् । आथा३१

* बृद्धत्पृष्ठे विधुवति आर्भवे षेदम् ।

यि। ^{१ ५ १ १२ २ १२ ४२ ५} छार३४ना। सखायोदा३४। औहोवा। घा२

^{१ ५ ५ ५ १२ २} जायिक्कार३४। याम्। उज्जवाइह्वाज। वा(१)॥ औहो

^{२ २ १ १ २ ३ ५ १२ १} यिसखा३४। योदायि। घाजिक्कार३४याम्। योधा

^{१२ ४२ ५ १ १ २ २ १} ३४। औहोवा। रयापावा। काया३१। परिप्रस्यन्द

^{२२ ३ ५ २ १ २ ४२ ४२ ५ १} तेह्म२३४ताः। इन्दुरश्वा३४। औहोवा। नारैकर्त्वा

^{५ ५ ५ १२ २ २} २३४। याः। उज्जवाइह्वाज। वा(२)॥ औहोइन्दू३४।

^{१ २ १ १ ३२ ४२ ५ २ २} अश्वो। नाकृत्वा२३४याः। तन्दू३४। औहोवा। रो

^{२ २ २ १२ ३ ५} षोमभायि। नारा३१। सोमविश्वाचियाधा २ ३ ४था।

^{१ १२ २ ३२ ४२ ५ १ ५} यज्ञायत्ता३४। औहोवा। रु२आद्रा २ ३ ४। याः।

^{५ ५ १} उज्जवाइह्वाज। वा(३)॥ हम् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठ ५ द्रष्टव्यम् । ५

^{१५ २ २} वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पारीतोषि

^{२ १ २ २ २ २ २} क्षतासुतोवा। सोमोयउत्तमं हविर्द्धन्वायोनय्यिभिः ।

^१ ^२ ^{१ २ २ १} ^४ ^१
 प्सुवारश्नरा । मूषावसोर्माश्म । आद्राश् ३ ४यि
^२ ^{२ ५} ^५ ^{२ १} ^{२ १}
 भा । ओवाद् । द्वाजवा(१) ॥ सुषोवा । वासोमद्रिभि
^२ ^{२ २} ^१ ^१ ^{२ १}
 नूनम्युनानोअविभिः । पराश्शियस्रवा । आदध्यस्मू २ ३
^४ ^१ ^२ ^{२ ५} ^५ ^{२ १}
 राश् । भायिन्ताश्शरा । ओवाद् । द्वाजवा(२) ॥ अदो
^२ ^२ ^२ ^{१ २}
 वा । व्यास्तुरभिन्तरस्तुतेचित्वाप्सुमदा । माआश्श
^२ ^१ ^{२ २} ^४ ^१ ^२ ^२
 ता । आयिणन्तीगोश्शभाशयिः । जत्ताश्शरास्म । ओ
^५ ^४ ^१
 वाद् । द्वाजवा(३) ॥ अस् ॥ ई* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १०५-१०६-३०० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वाजरेवा ।

^{२ १} ^{२ १ २ ५} ^२
 तीर्नीः । इहा । सधमादार । द्वाश्शज्वाश्श । ईश्श
^५ ^२ ^१ ^{२ १} ^{१ १ २ ५}
 डा । इन्द्राश्शियस्रन्तू । इहा । तुविवाजारः । द्वाश्श
^२ ^५ ^२ ^{२ १} ^{२ १ २}
 जवाश्श । ईश्शडा । क्षुमाश्शन्तीया । इहा । भिर्मदे
^५ ^{२ ५} ^१ ^२ ^{२ १}
 माश् । द्वाश्शज्वाश्श । ईश्शडा(१) ॥ द्वावाद्या । त्वावान् ।

इहा । त्मनायुक्ताः । हा३१ज्वा२३ । ई३४डा । स्तो
 तृ२भ्योधा । इहा । ष्वीयानारः । हा३१ज्वा२३ ।
 ई३४डा । ऋणो२रत्ताम् । इहा । नवक्रियोः । हा
 ३१ज्वा२३ । ई३४डाः(२) ॥ हावायात् । दुवाः । इहा । शत
 क्रता२ज् । हा३१ज्वा२३ । ई३४डा । अकारमञ्जा ।
 इहा । रितृणारम् । हा३१ज्वा२३ । ई३४डा । ऋ
 णो२रत्ताम् । इहा । नशचीभारयिः । हा३१ज्वा२
 २३ । ई३४डा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५३—५६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

भरदाज्ञः पिपीलिकमध्या शङ्कमती गायत्रप्रग्निः ॥

बृहत्साम ॥ औहोयित्वमग्नेयज्ञानाँहो३१ । तार३४वा
 यि । शुवा३४औहोवान् । षा३१म् । हा२३४यिताः ।
 देवेभिर्मा३४ । औहोवा । नु२षायिजा२३४ । नायि ।

^५ उज्ज्वा^५द्द^{१२२}चा^२ज । वा^{२२}(१) ॥ औ^{२२}क्षो^{२२}यिनेसा^{२२}इण । नोमन्द्रा ।

^{२२}भायिर^५द्वा^{१३}र^{३२४}रायि । जि^५ह्वा^५र^५४ । औ^५क्षो^५वा । भायिः ।

^२याजा^२र^५१ । मा^{२२२२२}र^{३२४}द्वा^{३२४}ः । आ^{३२४}देवा^५न्वा^५र^५४ । औ^५क्षो^५वा ।

^१क्षार^५यि^५या^५क्षार^५ २ ३ ४यि । क्षा । उज्ज्वा^५द्द^५चा^५ज । वा^५(२) ॥

^{१२२}औ^२क्षो^२यि^२चवा^२इण । था^{२१}क्षि^{२१}वे । धो^५अ^{११}द्वा^{११}र^{११}३४नाः । पथा

^{३२४}र^५४ । औ^{२१}क्षो^{२१}वा । च^२दायि । वा^२आ^२र^२१ । जा^२र^५र^५३४सा ।

^{२१२}अ^{३२४}ग्नेय^५क्षा^५र^५४ । औ^१क्षो^१वा । पू^१र^१सू । पू^१र^१सु^१क्ता २ ३ ४ ।

^५ताज । उज्ज्वा^५द्द^५चा^५ज । वा^१(३) ॥ हम् ॥ ८ * ॥

अथ बाह्यान्तम्—४भा० ४४६-४४७-४४८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् ८

^{१२}वृ^{१२}कज^{१२}भो^{१२} बृ^{१२}हती^{१२} सोमः । वा^{१२}र्कज^{१२}भा^{१२}द्यम् ॥ क्षा^{१२}व

^{२२}भि^{२२}सो^{२२}मा^{२२}स^{२२}आ^{२२}या^{२२}वाः । प^{१२}वन्ते^{१२}म^{१२}दि^{१२}य^{१२}म्ना^{१२}दाम् । क्षा^२ज ।

^१समु^१द्र^१स्था^१धि^१वि^१ष्ट^१पायि । क्षा^१ज । मा^१र^१ना^१यि^१षा^१यिणा^१रः ।

^२क्षा^{१२२१}ज । मा^२त्सुरा^२सो । क्षा^१ज । मा^१र^१दा^१र^१३४ औ

^१ ^१ ^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^२
 द्यौवा । च्युताइहम्(१) ॥ हाजमत्सरासीमदच्युताः ।
^१ ^{२२} ^२ ^१ ^२
 मत्सरासीमदच्युताहाज । तरत्समुद्रम्यवमा । हाज ।
^१ ^२ ^१ ^२
 तरत्समुद्रम्यमू । हाज । द्रम्यवमा । हाज । ना३
^१ ^२ ^{२०} ^१ ^{१२२१} ^१ ^१
 जर्मायिणा३ । हाज । राजादेवाः । हाज । आ २
^२ ^{४२} ^२ ^२ ^१ ^{२२} ^२ ^२ ^२
 ती २ ३ ४ औहोवा । बृहाइहम्(२) ॥ हाजराजादे
^१ ^२ ^{१२२२} ^२ ^{१२}
 वच्यतम्बहात् । राजादेवच्यतम्बहात् । हाज । अर्षा
^२ ^{१२} ^२ ^१ ^१
 मित्रस्यवरुणा । हाज । अर्षामित्रा । हाज । स्यव
^२ ^२ ^२ ^१ ^१ ^२
 रुणा । हाज । स्याइधार्माणा३ । हाज । प्राक्षिन्वा
^१ ^२ ^१ ^२ ^{४२} ^२
 नाः । हाज । आ २ ती २ ३ ४ औहोवा । बृहा
^१
 इहम्(३) ॥ ८ * ॥

अथ याज्यान्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ८

^{२२}
 वृकजम्भो बृहती सीमः ॥ वार्कजम्भोत्तरम् ॥ परी
^२ ^{११} ^{१२} ^{१२} ^{२२}
 तीषिच्चिनासूताम् । सूताम् । सूताम् । सीमोयउत्त

^{१ २} म॒हावीः । ^{१ २} हावीः । ^{१ २} हावीः । ^{२ २ २} दधन्वा॒योन्यो॒र्वा॒अप्
^{१ १} वन्तारा । ^{१ २} तारा । ^{१ २} तारा । ^{२ २ १ २} सुषावसोममद्रायिभायिः
^{१ २} द्रायिभायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः(१) ॥ ^{२ २ १ २} सुषावसोममद्रायिभ
^{१ २} यिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{२ २ १} सुषावसोममद्रा
^२ भायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{२ २ २} नूनम्युनानोर्वा
^{१ २} भिःपरिस्तावा । ^{१ २} स्तावा । ^{१ २} स्तावा । ^१ अदब्धस्सुरभिन्त
^२ राः । ^{१ २} ताराः । ^{१ २} ताराः(२) ॥ ^{१ २ १ २} अदब्धस्सुरभिन्ताराः । ^{१ २} ताराः
^{१ २} ताराः । ^{१ २} अदब्धस्सुरभिन्ताराः । ^{१ २} ताराः । ^{१ २} ताराः । सु
^२ चित्वाप्सुमदामोअन्धासा । ^{२ २} धासा । ^{१ २} धासा । ^२ श्री
^{२ २} न्तोगोभिरुत्ताराम् । ^{१ २} ताराम् । ^{१ २} ताराम्(३) ॥ ^{२ २ २ २} स्तोभान
^{५ २ २} ३४ । ^{३ १ १ १ १} औहोवा । ^{३ १ १ १ १} ई२३४५ ॥ १० * ॥

इन्द्रस्त्रिष्टुबिन्द्रः । राजनम् ॥ तदिदासा । मुव ।

नेषुज्येष्ठाम् । ३ । यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः ।

यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः । यतोजज्ञायि ।

उग्रः । त्वेषनृम्णाः । सद्योजज्ञा । नोश्निरि । णाति

शत्रून् । सद्योजज्ञा । नोश्निरि । णातिशत्रून् । स

द्योजज्ञा । नोश्निरि । णातिशत्रून् । अनुयवायि ।

श्वेम । दन्तियूमाः । अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः ।

अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः (१) ॥ वावृधानाः । शव

सा । भूरियोजाः । वावृधानाः । शवसा । भूरियो

जाः । वावृधानाः । शवसा । भूरियोजाः । शत्रुर्द्वा

सा । यभिय । सन्दधातायि । शत्रुर्द्वासा । यभिय ।

सन्दधातायि । शत्रुर्द्वासा । यभिय । सन्दधातायि ।

अवियनात् । चाश्विय । मच्चसन्नायि । अवियनात् ।

१ १ २ ३ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १
 चारविय । नच्चसस्त्रायि । सन्तेनवा । तप्रभृ । ताम
 ४ ५ १ १ १ २ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १
 देषू । सन्तेनवा । तप्रभृ । तामदेषू । सन्तेनवा । तप्र
 २ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५
 भृ । तामदेषू(२) ॥ तुवेक्रतूम् । अपिष्ट । जन्तिविश्वायि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यि । तुवेक्रतूम् । अपिष्ट । जन्तिविश्वायि । तुवेक्रतूम् ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 अपिष्ट । जन्तिविश्वायि । द्विर्यदायि । तेन्निर्भ । व
 १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 न्तियूमाः । द्विर्यदायि । तेन्निर्भ । वन्तियूमाः । द्वि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 र्यदायि । तेन्निर्भ । वन्तियूमाः । स्वादोःस्वादी ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यःस्वादु । नाष्टजासाम् । स्वादोःस्वादी । यःस्वादु ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाष्टजासाम् । स्वादोःस्वादी । यःस्वादु । नाष्टजा
 ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 साम् । अदस्तुमा । धुमधु । नाभियोधीः । अदस्तु
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मा । धुमधु । नाभियोधीः । अदस्तुमा । धुमधु ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाभियोधीः(३) ॥ वागीडासूवोबृहद्गा२३४५ ॥ ११ * ॥

अथ याज्यामम्—४भा० ५५३—५५० पृष्ठेषु द्रव्यम् । ११

वामदेवोऽष्टिरिन्द्रः ॥ पञ्चनिधनं वामदेव्यम् ॥

^{१ २ ३ ४ ५} त्रिकद्रुकेषुमहिषोयवाशिराम् । ^{० १ २ ३ ४ ५} तुवारयिग्रूर३४ष्माः ।

^{१ २ ३ ४ ५} तस्यसोममपिबद्भिष्णुनासुताम् । ^{० १ २ ३ ४ ५} यथारवा २ ३ ४ ग्राम् ।

^{१ २ ३ ४ ५} सईम्ममादमच्चिकर्म्मकर्त्तवायि । ^{० १ २ ३ ४ ५} मद्धारमू २३४हम् ॥(१)

^{१ २ ३ ४ ५} साकञ्जातःक्रतुनासाकमोजसा । ^{० १ २ ३ ४ ५} ववारचार ३ ४यिथा ।

^{१ २ ३ ४ ५} साकंष्ट्रडोवीर्यैःसामच्चिर्म्मृधा । ^{० १ २ ३ ४ ५} विचारर्षा २ ३ ४णायिः ।

^{१ २ ३ ४ ५} दाताराधःस्तुवतेकाम्यंवद् । ^{० १ २ ३ ४ ५} प्रचारयितार ३ ४ ना(२) ॥

^{१ २ ३ ४ ५} अधत्विषोमाञ्चभ्योजसाक्रिवायिम् । ^{० १ २ ३ ४ ५} युधारभा२३४वात् ।

^{१ २ ३ ४ ५} आरोदसीअपृणदस्यमथना । ^{० १ २ ३ ४ ५} प्रवारवा२३४धायि । अध

^{१ २ ३ ४ ५} तान्यञ्जठरेप्रेमरिच्यता । ^{० १ २ ३ ४ ५} प्रचारयितार२३४या । सैन

^{१ २ ३ ४ ५} सञ्चदेवोदेवसत्यइन्द्रः । ^{० १ २ ३ ४ ५} सत्यारमा २ ३ ४ यिन्द्राम्(३) ॥

^{१ २ ३ ४ ५} चराचरायवृक्षतइदंवाममिदम्बृहद्वम् ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५८—५६१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

^{१२ २ २ २ २} ^{१ २} ^२ ^{१ २ १ १}
उज्जीनिपाज्जा । इडा । सुवः । इडा । तवेदस्सुश ।

^{१ २} ^२ ^{१ १ २} ^{१ २}
इडा । सुवः । इडा । तिभिर्म्मन्दस्व । इडा । सुवः ।

^२ ^{१ २ १} ^{१ १} ^२ ^२ ^{१ २}
इडा । धीतिभिर्द्धितः । इडा । सुवः । इडा ॥ तुवे

^{१ १} ^{१ १ २} ^२
इषास्सम् । द्वा३१जवा२३ । दधुर्भूरायिव । द्वा३१जवा

^{१ १} ^२ ^{१ २ १} ^{१ २}
२३ । पसश्चिन्नोत । द्वा३१जवा२३ । योवामजाताः ।

^५ ^२
द्वा३१जवा२३ । द्द२३४वाः । इद्वाद्वा ३१जवा २३ ।

^५ ^१ ^{१ २ ४ ५ २} ^१ ^१
ज्यो२३४तीः(३) ॥ आयि । रज्यन्नग्ने । ज्यन्नग्ने । ज्यन्न

^२ ^{२ ३ ४ ५} ^१
ग्ने । प्रा । थायस्वजा । यःस्वजा३ । यःस्वज । यःस्व

^२ ^{१ ४ ५ ५} ^{१ २} ^{१ २ २} ^{१ २}
ज । तू । भायिरस्मेरा । अस्मेरा३ । अस्मेरा । अस्मे

^२ ^{१ १ ४ ५} ^१
रा । यो । आमर्त्तिया३ । मर्त्तिय । मर्त्तिय । मर्त्ति

^{१ २} ^{१ २} ^{२ २} ^१ ^{१ २ २ १} ^१
यः । ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ सदाभौद्धोद्धोद्धायि ।

^{१ १} ^{२ २ १} ^१ ^{१ २}
शाता१स्या२ । वपूश्चौद्धोद्धोद्धायि । षोवा १यिरा२ ।

^{२ २ १} ^१ ^{१ १} ^१ ^{१ १ १ १} ^१
जसाभौद्धोद्धोद्धायि । पार्णा३द्धी । दार्शतीद्धो३ । ऊ

^१म्ना २ । ^१क्रतुम् । ^{१ ४ ५}और३हीवा(४) ॥ ^{२ १८ १ १८}इष्कर्त्तारम् । ^१इडा ।
^८सुवः । ^{२ १ २ १ २८}इडा । ^{१८}ध्वरस्यप्रचे । ^८इडा । ^८सुवः । ^८इडा ।
^{१ १ १}तसङ्ख्यन्तम् । ^{१८}इडा । ^८सुवःइडा । ^{२८ १८ २ १}राधसोमहः ।
^८इडा । ^८सुवः । ^{१८ १८ १}इडा ॥ ^१रातिंवामास्य । ^१चा३१जवा
^{२ १८ २८}२३ । ^{१ १ १}सुभगाम्नाहीम् । ^{१ १ १}चा३१जवा२३ । ^१इषन्दधासि ।
^{२८ १ १}चा३१जवा२३ । ^१सानसि०रायिम् । ^१चा३१जवा २ ३ ।
^५ख२३४वाः । ^१इह । ^१हा ३१जवा २ ३ । ^१ज्यो २ ३
^५४तौः(५) ॥ ^{१ २ १ १ ४ ५}आर्ता३ । ^१वानम्नाही । ^१नम्नाही३ । ^१नम्नाहि ।
^१नम्नाहि । ^१षाम् । ^{१ १ ४ ५}वा३यि । ^१श्वादर्शताम् । ^१दर्शता
^१३म् । ^१दर्शतम् । ^१दर्शतम् । ^१दर्शतम् । ^१आ । ^१ग्री३म् ।
^{१ २८ ४ ५}खन्नायदा । ^{२८}न्नायदा३ । ^{१८}न्नायद । ^८न्नायद । ^८न्नायद ।
^१धायि । ^१रे३ । ^{१ २८ ४ ५}पूरोजनाः । ^{२८}रोजनाः । ^{१८ ८}रोजनाः ।
^{१८ ८}रोजनाः । ^{८ ८}रोजनाः । ^{२८}ए । ^{१८ २८ १ १ ८}व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ ^१श्रुक्ता

२ १ २ १ २ २ २ २
 औहोहोहायि । णासाप्रार । यस्ताऔहोहोहायि ।

१ २ २ २ १ २ १ २ १
 मान्तूश्वा२ । गिराऔहोहोहायि । दैवाश्याम् । मा

२ २ २ १ १ २ ४ ४ ४
 नुषौहो३ । ऊम्मा२ । यगा । औहोवा(६) ॥ होपुइ ।

डा ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २२६—२२८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युच्चागाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥

॥ इति संवत्सरपर्व ॥ २ ॥

— 000 —

अथैकाहपर्वेदानीं प्रवर्त्तते ॥

अथर्वाऽमुष्टुप् सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्जवा ^{२ २}
^{२ २} ओद्वा । ^{२ २ ६} औद्दोवा । ^२ पुरोजितायि । ^{२ २ २} उज्जवाओद्वा ।
^{१२ ३२ २} औद्दोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{२ १} आवत् । ^२ वोअन्धारऽसाऽः ।
^{२ २ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{२ २ २} औद्दोवा । ^२ सुतायमा । ^{२ २ २} उज्जवाओद्वा ।
^{१२ ३२} औद्दोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २ २ २} मूवः । ^{२ २ २} दयित्वेअपश्चान् अथि
^२ ष्ठाऽऽनाऽ । ^{२ २ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{२ २ २} औद्दोवा । ^{२ २} सखायोदायि ।
^{२ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{१२ ३२ २} औद्दोवा हाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} ज्योतिः ।
^{१ २} घजिक्कारऽयाऽम् । ^{२ २ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{१२ ३२ २} औद्दोवाहाज ।
^{२ २ २ २} वाऽ(१) ॥ ^{२ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{२ २} औद्दोवा । ^२ सखायोदायि । ^२ उज्जवा
^{२ २} ओद्वा । ^{१२ ३२ २} औद्दोवाहाज । ^{१ २} वा । ^१ आवत् । ^१ घजिक्कारऽ
^२ याऽम् । ^{२ २ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{२ २ २} औद्दोवा । ^{२ २} योधारया । उ

^{१ १ १} ^{११ ३१ २} ^{१२ ११}
 ऊवाओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । पावक
^१ ^{१ ११} ^१ ^{१ १ १ १} ^{१ १ १}
 यापरिप्रस्यन्दतेसूरस्ताः । उऊवाओहा । औहोवा ।
^{१ १ १} ^{११ ११ २}
 इन्दुरश्वाः । उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा ।
^{१ १} ^१ ^१ ^{१ १ १ १} ^{११ ३१}
 ज्योतिः । नक्तृत्वारश्वाः । उऊवाओहा । औहोवा
^१ ^{१ १ १ १} ^{१ १ १}
 हाज । वा३(२) ॥ उऊवाओहा । औहोवा । इन्दुरश्वाः ।
^{१ १ १} ^{११ ३१ २} ^{१ १} ^१
 उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । नक्तृ
^१ ^{१ १ १} ^{१ १ १} ^१
 त्वारश्वाः । उऊवाओहा । औहोवा । तन्दुरीषाम् ।
^{१ १ १} ^{११ ३१ २} ^{१ १} ^{११}
 उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । अभीन
^१ ^{१ १ १ १} ^१ ^{१ १ १ १} ^{१ १ १}
 रत्नोमविश्वाचियाधारश्वाः । उऊवाओहा । औहोवा ।
^१ ^{१ १ १ १} ^{११ ३१ २} ^१
 यज्ञायसा । उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्यो
^१ ^१ ^१ ^{१ १ १ १} ^{११ ३१ २}
 तिः । तुवद्रारश्वाः । उऊवाओहा । औहोवाहा
^{१ १ १ १}
 ज । वा३(३) ॥ ई२३४५ ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१-१२२-१२३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

* तृतीयसाहसार्धवे ।

स्वाशिरक्षयौ गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामकर्म ॥

अयामायाम् । स्वादिष्ठयार । मदायिष्ठार३४या । पव
 स्वसो२ । मधारा२३४या । इन्द्रायपा२ । तवायिष्ठर
 ३४ताः(१) ॥ रक्षोद्धावारयि । अचर्षार३४णायिः । अभि
 योनारयिम् । अयोहार३४तायि । द्रोणिसधार । स्थ
 मासार३४दात्(२) ॥ वरिवोधार । तमोभूर३४वाः । मथ
 द्विष्ठोवार । चक्षन्तार३४माः । पर्षिरार । धोमाघोर
 ३४नाम्(३) ॥ ईर३४पु ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५ १०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वृषाक्षरिर्गायत्री सोमः ॥ वार्षाक्षरम् ॥ द्वावर्षा

सोमा । सोमसोमा । द्यूमत्तार३४माः । अभिद्रोणा
 निरो१रु३४वात् । सौदन्योर३४नौ । वने । पूर३४औद्धो
 वा(१) ॥ द्वावप्साइन्द्रा । इन्द्रइन्द्रा । यावायार३४वायि ।

^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^१ ^१
 वरुणायमरू१ङ्गा३याः । सोमा३र३र्षा । त्वि । ष्णा
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 रवार३४औहोवा(२) ॥ ह्यविषन्तोका । तीकतोका । या
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 नोदार३४धात् । अस्मभ्य॑सोमवा॑शियिश्वा३ताः । आप
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 वार३स्त्रा । सह । स्वारयिणा२३४औहोवा(३) ॥ ३* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३

^२
 वृषाहरिर्गायत्री सोमः ॥ द्वितीयवार्षा३हरम् ॥ य
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 स्तोमदो३होहायि । होयि । वारे॑णाया॒ः । होयि ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 तायिना॑पावा॒ः । हो । स्वा॒अन्धासा॒ः । होयि ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 दायि॒वारे॑वायिरा॒ः । होयि । घश । सा॒र॒हा २३४
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 औहोवा(१) ॥ जमि॒वृ॒त्र॒हो॒हायि । होयि । आमा॑शयि
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 त्राया॒ः । होयि । सा॒स्त्रा॑शयिर्वाजा॒ः । होयि ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 दायि॒वे॑दायिवा॒ः । होयि । गोषा॑शतायिरा॒ः । हो ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 श्वसाः । आ॒र॒सा॒र॒३४औहोवा (२) ॥ सन्मि॒हो॒होहायि ।

^१होयि । ^२हृषी^१भूवा^२रः । ^१होयि । ^०हृपस्थाभा^०र^०बिः ।

^१होयि । ^२नाधे^२नूभा^२रयिः । ^१होयि । ^२सायिदा^२श्छयायिना

^१रः । ^१होयि । ^{२१२}नयो । ^३ना^३र्यिमा^४र३४^{५२२}ओहोवा^{२१}(३) ॥ अभि

^{२२१}स्फूर्जयन्दिशः । ^{२२१}समोषाभिस्फूर्जयन्दिष्मः ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३-३४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

वसिष्ठो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयोर्वि

^{२५}राजएकेषामितौन्द्रः ॥ ^२पराचीषु रथन्तरम् ॥ अभित्वा

^{२२}शूरनोनूमीवा । ^{२२}आदुग्धा^२इवधेनव^{२२}ईशानमस्यजगतः । ^१सु

^२वार३३^१शाम् । ^१आयि^२शानमा^४र३यिन्द्रा^१३ । ^२हृस्य^२३३४षा ।

^{२५}ओवा^५६ । ^{२१}ह्राजवा^{२२}(१) ॥ ^{२२}नत्वोवा । ^{२२}वा^{२२}अन्योदिवियः ।

^{१२}नपा^२र३र्थिवाः । ^{१२२२१}नजातो^४ना^१र३जा^२३ । ^२नायि^२ध्या^२३३४ता ।

^{२५}ओवा^५६ । ^{२१}ह्राजवा^{२२}(२) ॥ ^{२२}अश्वोवा । ^१यान्तोमघवन्नि । ^१द्रवा

२ १ १ ४ १ २ २
 २३जिनाः । गव्यन्तस्त्वार३४। वामार३४हा । औ
 ५ ५
 वाई । चाजवा (३) ॥ अम् ॥ ५ * ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ८३-८४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ५

भरद्वाजो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयो

२२ २ २
 विराजएकेषामितीन्द्रः ॥ पराचीषु बृहत् ॥ औक्षीयित्वा

२ १ २ १२ २ १ ५
 मिद्धिद्ववामद्वा३१ । सातौवाजा । स्याकारा२३४वाः ।

१ २ ३२ ४२ ५ २ १ २
 तुवा३४ । औक्षीवा । वृत्रायिषुवायि । द्रासा३१त् ।

१ १ २ १२ २ २ ३२ ४२ ५ १
 पतिन्ना२३४राः । त्वाङ्गाष्टा३४ । औक्षीवा । ह२२आ

५ ५ ५ २ २ २
 वार३४ । ताः । उज्जवाद्वाज । वा(१) ॥ औक्षीयिसत्वा

१ १ ५ १ २ ३२ ४२ ५ १ २
 इमे । नार३४श्वायि । त्रवा३४ । औक्षीवा । जाद्वा३१ ।

२ २ ५ १ १ २ ३२ ४२ ५ १
 स्तधृष्णू२३४या । महस्तवा३४ । औक्षीवा । नो२२आ

५ ५ ५ २ २ २
 द्रा२३४यि । वाः । उज्जवाद्वाज । वा(२) ॥ औक्षीयि

२ २ १ ५ १ २ ३२ ४२ ५ १
 गामा३१ । शू२३४वाम् । रथा३३ । औक्षीवा । या

मा३१यि । ^{२३}द्रसङ्का^५२३४यिरा । सत्रावाजा३४ । ^{३२४२}औहो
वा । ना^५२जिग्यू^१२३४ । पायि । उज्जवा^६ई^५हाज । वा(३) ॥
^१हस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ६

मरुतः प्रिपीलिकमध्वानुष्टुप् सोमः ॥ मरुतां

स^{२२}स्तोभोर्कः ॥ ^{१२}पर्यु^{११}प्रधन्वावा । न्वावा । न्वावा । ज
^{२२}सातयेपरिवार्त्ता । ^{१२}वार्त्ता । ^{१२}वार्त्ता । ^{१२}णिसत्तणिर्दिषस्तारा ।
^{१२}तारा । ^{१२}तारा । ^२धिया^२च्यणयान^२ईरासायि । ^{१२}रासायि ।
^{१२}रासायि(१) ॥ ^२अजीजनो^२हिपवामा । ^{१२}वामा । ^{१२}वामा ।
^२नसूरियविधा^२रेशा । ^{१२}रेशा । ^{१२}रेशा । ^२क्लनापयोगी^२जीराया ।
^{१२}राया । ^{१२}राया । ^२रु^{१२}हमाणः । ^{१२}पुरन्धाया । ^{१२}धाया ।
^{१२}धाया(२) ॥ ^२अनुदित्वा^{१२}सुतं^{१२}सोमा । ^{१२}सोमा । ^{१२}सोमा ।
^२मदामसिम^२हेसामा । ^{१२}सामा । ^{१२}सामा । ^२र्यराजियेवा

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
 जा॒आभी॑ । आभी॑ । आभी॑ । पवमानप्रगाहासायि ।
 १ १ १ २
 हासायि॑ । हासायि॑ (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४०८-४०९ षष्ठ्योर्द्वयम् । ७

मरुतःक्षुद्रपदोष्णिक्सीमः ॥ स॒स्तीभोर्कः॑ ॥ नदं॑
 २ १ २ १ २ १ २ २ २ १
 वी॒अदतीनाम् । तीनाम् । तीनाम् । नद॑व्योथुवती
 २ १ २ १ २ २ १ २ १
 नाम् । तीनाम् । तीनाम् । पति॑वोअग्रियानाम् । या
 २ १ २ २ २ १ २ १ २
 नाम् । यानाम् । धेनूनामिषुङ्गसायि । ध्यासायि ।
 १ २ ३ ४ २ २ ३ १ १ १ १
 ध्यासायि । वा॑यिश्चत्सा२३४औ॒चोवा॑ । ई२३४५(१) ॥ ८ "

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

जमदग्निर्वृ॒हती॑ सीमः ॥ सप्त॑हम् ॥ अयं॑व्वायाज
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 पुनान॑स्सी । माधारया । माधारया । माधारया ।
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ १
 अपाव॑सा । नो॒अर्षसायि॑ । नो॒अर्षसायि॑ । आर॑त्नधाः ।
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 योनि॑मृता । स्यासी॑दसायि । स्यासी॑दसायि । स्यासी॑

दसायि । ^{१ २ १२} उत्सोदेवो । ^{२२ १} क्षीरण्ययाः । ^{१२ १} क्षीरण्ययाः । ^{२२} क्षी
^१ रण्ययाः । ^{२२} ए । ^{१ २ १} त्रिवृतम्प्रवृतम् (१) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ४१ षष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ ^{१ १} धार्ता ।

^१ दायिवः ^{२२ १२} पवते ^{१ २ १२} कृत्वियः । ^{१२} रसोरसो । ^{१ २} रसः । ^{१ २} दाक्षाः ।

^१ दायिवानामनुमादियः । ^{२ २२ १२} नभीर्नृभीः । ^{१२ १२} नृभीः । ^{१ २} क्षारीः ।

^{१ २ २२} सार्जानो ^२ अत्योनस । ^{१ २ १२} त्वभीस्त्वभीः । ^{१२} त्वभीः । ^{१ २} वार्था ।

^{१२ १} पाजा ^{२ २} सिक्कणुषेनदी । ^{१ २ १२ १२} पुवापुवा । ^{१२ १२} पुवा (१) ॥ ^१ गूराः । ^१ नाध

^{२ २} तत्रायुधागभ । ^{१ २ ११} स्तियोस्तियोः । ^{१ २} स्तियोः । ^{१ २} ह्वाः । ^१ सा

^{१ २ २} तेषासन्नथिरोगवि । ^{१ २ १२} छिषूछिषू । ^{१ २} छिषू । ^{१ २} आयिन्द्रा ।

^{१ २ २} स्यागुष्ममीरयन्नप । ^{१ २ १२} स्युभायिस्युभायिः । ^{१ २} स्युभायिः (२) ॥

^{१ २} आयिन्दूः । ^{१ २ १२} हायिन्वानो ^{२ २} अज्यतेमनी । ^{१ २} पिभायिष्वि

* इष्यमाने मध्यन्दिने ।

(५८)

^१भायिः । ^{१ २}षिभायिः(३) ॥ ^{१ २}आयिन्द्रा । ^{१ २ १ २ २ २}स्यासोमपवमानज ।
^{१ १ १ २}मिणामिणा । ^{१ २}मिणा । ^{१ २}तावायि । ^{१ २ १ २ २ २}ध्यामाणोजठरेषुआ ।
^{१ १ १ २}विशाविशा । ^{१ २}विशा । ^{१ २}प्रानाः । ^{१ २ १ २ २ २}पायिन्विद्युदभेवरो ।
^{१ २ १ २}दसायिदसायि । ^{१ २}दसायि । ^{१ २}धाया । ^{१ २ १ २ २ २}नोवाजा उपमा
^{१ २ १ २}द्विश । ^{१ २}श्वताश्वताः । ^{१ २}श्वताः ५११२१(४) ॥ ^{१ १ १ १ १ १}ई२३४५ ॥ १०* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ११२ ऋछादिषु द्रष्टव्यम् । १०

^१प्रजापतिरनुष्टुप् ^२सीमः ॥ ^१भर्गम् ॥ ^२यत् । ^१अयम्
^२षा । ^{१ २ ३ ५}रयारयिर्भरि३४गाः । ^{१ २ १ २ १ २}सीमःपुना । ^{१ २ ३}नोआरर्षा
^५३४तायि । ^{१ २ ३ ५}पतिर्बिश्च । ^{१ २ ३ ५}स्यभूरमार३४नाः । ^{१ २ ३}वियव्यद्रो ।
^{१ २ ३ ५}दसौरज३४भायि(१) ॥ ^{१ २ ३ ५}समुप्रियाः । ^{१ २ ३ ५}अनूरषार३४ता ।
^{१ २ ३ ५}गावोमदा । ^{१ २ ३ ५}यघारर्षार३४याः । ^{१ २ ३ ५}सीमासःक । ^{१ २ ३ ५}एवतार
^{१ २ ३ ५}यिपार३४थाः । ^{१ २ ३ ५}पवमाना । ^{१ २ ३ ५}सआरयिन्दार३४वाः(२) ॥
^{१ २ ३ ५}यञ्जिष्ठः । ^{१ २ ३ ५}तमारभार३४रा । ^{१ २ ३ ५}पवमान । ^{१ २ ३ ५}अवारआ

* सीमिष्ठ्यातुर्मासवत्प्रवासद्वितीयेऽहि आभवे ।

२३४याम् । यः पञ्चच । षण्णार्यिरा२३४भायि । रयिं
येन । वनारमार२३४हायि(३) ॥ ए३ । भर्गार२३४५ः ॥ ११* ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिरत्यष्टिस्तोमः । नित्यवत्साः । एआया । रु
चाक्षरिण्यापुनानोविश्वादेष्वात्सितरतिसयूस्वभायिः । इ
डा । स्वरोनसयूश्वाम्भीः । धारा । पृष्ठस्यरोरचता
यि । इडा । धारा । पृष्ठस्यरोरचतायि । अथा । धारा ।
पृष्ठेस्यरोरचतायि । इडा । पुनानोअरुषोश्चाश्रीः । वि
श्वायद्रूपपरियासिया३ । काम्भीः । सप्तास्येभिरार२३हो ।
काम्भिरा३१जवा२३(१) ॥ एप्राचीम् । अनुप्रदिशंयातिचे
कितस्त्वरश्मिनिर्यततेदर्शतो२रथोः । इडा । दैव्योद
र्शतोशराश्याः । आम्मान् । उक्थानिपौ२सियो । इ
डा । आम्मान् । उक्थानिपौ२सिया । अथा । आ

^१ग्मान् । ^{१२}उक्थानिपौ ^१र^१सिया । इडा । इन्द्रजैत्राय^१
^२हा^२र्षा^१श्यान् । वज्रश्चयद्भवथो^२अनपा^२इ । च्यूता । स^१
^१मत्स्वनपा^१र^१होयि । च्यूता^१र^१जवा^१र^१(२) ॥ एरुवाम् ।
^२हृत्य^२त्^२ष्णीनां^२विदो^२वसु^२रु^२म्ना^२टभि^२र्म^२र्जय^२सि^२स्व^२आ^२र^२दमा^२यि ।
^२इडा । ऋतस्व^२धी^२तिभा^२शयि^२र्दा^२शमा^२यि । पारा । वतो^१
^१नसा^१र^१मतात् । इडा । पारा । वतो^१नसा^१र^१मताम् ।
^२अथा । पारा । वतो^२नसा^२र^२मतात् । इडा । यन्त्रारण^२
^२न्तिधा^२शयिता^२श्या^२४ । त्रिधा^२तुभि^२र^२स्वी^२भि^२र्वयो^२इ । दाधा^४
^१यि । रोच^१मानो^१वयो^१र^१हो^१हि । दाध^१आ^१र^१जवा^१र^१(३) ॥
^१इट्^१० इडा^१र^१३४५ ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १११ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

भरद्वाजः ककुबुत्तरा बृहती सोमः ॥ बृहत्साम ॥

^१औ^१हो^१यि^१मा^१भे^१ममा^१श्रि^१ष्मा^१इ । उग्र^१स्य^१सा । खी^१या^१यि

^३ ^५ ^{१२} ^{३२ ४२ ५} ^{२२ १ २}
 ता३४४वा । मद्वा३४ । औद्दोवा । तेवाष्णीआ । भायि ।
^२ ^{२ ३} ^५ ^{२ १२ २} ^{३२ ४२}
 चा३१ । त्रियङ्गा२३४ताम् । पश्येमतू३४ । औद्दो
^५ ^१ ^५ ^५
 वा । वी२शांया२३४ । दम् । उद्दुवाइद्वाज । वा(१) ॥
^{२२ २} ^२ ^१ ^{२ ३} ^५ ^{१ २}
 औद्दोयिपश्या३१ । मन् । वी२श्या२३४दम् । सव्या
^{२२ ४२ ५} ^{२ १} ^२ ^{२२}
 ३४ । औद्दोवा । अनूस्फिगायि । याघा३१ । वसे
^३ ^५ ^{२ १२ २ २} ^{३२ ४२ ५} ^१
 वार३४र्षा । नदानोआ३४ । औद्दोवा । स्या२रोषा२३४ ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^२
 तायि । उद्दुवाइद्वाज । वा(२) ॥ औद्दोयिनदा३१ । नो
^१ ^{२ ३} ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५}
 आ । स्यारोषा२३४तायि । मद्वा३४ । औद्दोवा ।
^{२ १ २} ^२ ^{२२ ३} ^५ ^{२२ १}
 सम्याक्ताःसा । राघा३१यि । णधेना२३४वाः । तूया
^{२ २} ^{३२ ४२ ५} ^१ ^{२२}
 मेद्वा३४ । औद्दोवा । द्रा२वा । द्रा२वापा२३४यि ।
^५ ^५ ^१
 वा । उद्दुवाइद्वाज । वा(३) ॥ द्दम् ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

स्वाशिरच्छप्रयो गायत्रीसोमः ॥ स्वाशिरामर्कः ॥

^{२ १ २ १} अयामायाम् । ^{१ २} यस्तेमदोर । ^{२ २} वरायिणार३४याः । ^२ तेना
^{२ २ १} पवार । ^५ स्वअन्धार३४सा । ^{१ २ २ २} देवावीरार । ^{२ २} घणसा
^५ ४४वा(१) ॥ ^१ जग्निर्वित्ताम् । ^{२ २} अमायित्ता३४याम् । ^५ स
^२ स्निर्वाजारम् । ^{२ २} दिवेदार३४यिवायि । ^{१ २ २} गोषातिरार ।
^{२ २} श्वसाचार३४सायि(२) ॥ ^१ समिस्त्रोआर । ^{२ २} रूपोभूर३४वाः ।
^{१ २ २} रूपस्थाभारयिः । ^{२ २} नधायिनूर३४भायिः । ^{१ २ २} सौदज्जोनोर ।
^{२ २} नयोनार३४यिमा(३) । ^५ ईर३४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३४३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

^{२ २} भरद्वाजस्त्रिष्टुब्धिष्णुः ॥ ^{२ २} बृहत्साम ॥ ^{२ २} औद्दोया ॥
^{२ २} भित्तेविष्णोपरिचा३२ । ^{१ २} क्षिनामप्रयद्वक्त्रेशिपा
^५ चार३४स्त्री । ^{१ २ २} मावा३४ । ^{२ २ ४ २ ५} औद्दोवा । ^{२ २ १} पोआसदा ।
^२ गूचा३१ः । ^२ एतद्यदार३४न्या । ^{२ २ १ २} रूपस्समा३४ । ^{२ २ ४ २} औद्दो
^५ वा । ^१ थारयिवाभूर३४ । ^५ था । ^५ उज्जवाद्वाज । ^५ वा(१) ॥

^{२२ २} ^१ ^{१ २} ^२
 औद्दोयिथप्रा३ए । तत्तेभ्यश्चिपिविष्टद्वयमर्थ्यशशा^२सा
^{२, १} ^३ ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२}
 मिवयू । नानायिवार३४यिद्वान् । तन्त्वा३४ । औद्दो
^५ ^{२ १} ^२ ^२ ^३ ^५
 वा । गृणामिता । वसामा३१ । तव्यान्शयार३४न्ताम् ।
^{२ १ २} ^{३२ ४२ ५} ^१ ^५
 अस्यइजा३४ । औद्दोवा । सा३ःपारा२३४ । कायि ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^२ ^{१ २}
 उद्दवाइहाज । वा(२)॥ औद्दोयिकेवा३ए । षट्तेविष्क
^{२ २} ^२ ^{२, ३}
 वासआकृणोमितन्मे जुषस्वशिपायि । वायिष्टाहा२३४
^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^२
 व्याम् । वर्दा३४ । औद्दोवा । तुत्वासुष्टू । ताया३१ः ।
^{२ २ १ २} ^५ ^{१ १ २} ^{३२ ४२ ५}
 गिरोमेयूया२३४म्या । तसुवस्ता३४ । औद्दोवा । भा२
^१ ^१ ^५ ^१
 यिस्सा । भा२यिस्सदा२३४ । नाः । उद्दवाइहाज ।
^१
 वा(३) ॥ द्दस् ॥ १५ * ॥

* अस्य व्याख्यानम्—५भा० १४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

^{२२}
 बृहस्पतिरिन्द्रो वापरउष्णिक् सोमः ॥ बलभिदम् ॥ द्दो

१ २२ २. १२ २२२ २२ २ १२२ २२२ २२ २
गमिवेमहे(२) ॥ राधोभागमिवेमहे । राधोभागमिवेमहे ।

१२२१ २ १२ २ १२२ १२२ २ १
महीवृत्तिप्रशरणातइन्द्र । प्रतेसुन्नानोअश्रवन् । शत

२२२ १२२ १ २ ११११
अजीवेमशरदोवयन्ते२३४५(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४७६-४७७ पृष्ठयोर्दृश्यम् । १८

प्रजापतिरनुष्टुप्सोमः ॥ भर्गः ॥ यत् । पुरोजि
ती । वोआरन्ध्रार३४साः । सुतायमा । दयारयित्ना२३४
वायि । अपश्वानम् । अथारयिष्टार३४ना । सखायो
दी । घजारयिष्कार३४याम्(१) ॥ सखायोदी । घजार
यिष्कार३४याम् । योधारया । पावारकार३४या । प
रिप्रस्य । दतारयिष्ठार३४ताः । इन्दुरश्वः । नकारत्वा
र३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वः । नकारत्वार३४याः । तन्दरो
षम् । अमारयिभार३४राः । सोमंविश्व । चिशारधा

* अपचिति ब्रह्मसाम ।

(६०)

२३४या । यज्ञायस । तुवा२द्रार३४याः(३) ॥ य३ । भर्गा

११११
२३४५: ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ वृत्तादिषु द्रष्टव्यम् । १८

वरुणो बृहती सीमः ॥ देवस्थानम् ॥ ^{१२} ^२ चाजपुना

नास्तो । मधारया३ । होयि । होयि । होयि । हा

५ ५ १ २ १ १ २ २ २ १ २
जहाजहाजवा । सहोनरः । अपोवसानोऽर्षसा

३यि । होयि । होयि । होयि । हाऊ हाऊ हाऊ वा ।

१ २   २ १ १२ २ १ १   १
सत्यमोजः। आरत्नधायोनिमृताः। होयि। होयि।

२५   ५   ५   १   २   १   २   १   २
 होयि।   छाजछाजहाजवा।   स्वर्ज्योतिः।   स्यसीदसा

३यि । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाजवा ।

१२ १२   १२ १२   १२ १२   १ २ १२ २
एस्थादिदम् ।   एस्थादिदम् ।   एस्थादिदम् ।   उत्तोदेवो

१२ १ २   १   १६ ५
हिरण्ययाहः । होयि । होयि । होयि । हाजहाज

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

^१ होयि । ^{१५ ५ ५} होयि । होयि । हाजहाजहाजवा ।

^{१ २} सहोनरः । ^{२ २ १ २ १ २} उत्सोदेवोहिरण्ययाः । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा । ^{२ २} सत्यमोजः । दुहा

^{१ २ २ १ २} नजधर्हि वियाः । ^१ होयि । होयि । होयि । ^{१५} हाज

^{५ ५} हाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः । ^{२ १ २} मधुप्रियाम् । ^१ होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । होयि । ^{२ २ २ २} हाजहाजहाजवा । एस्थादिदम् ।

^{२ २ २ २} एस्थादिदम् । ^{२ २ २ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २ १ २ १ २} प्रत्नसधस्थमासदाः ।

^१ होयि । ^{१५ ५ ५} होयि । होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा(२) ॥ द्यौः ॥

^{२ २} हाजप्रत्नसधा । ^{२ १ २} स्थमासदाः । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा । ^{२ १ २ १} सहोनरः । ^{२ १ २ १} प्रत्नसध

^{२ २ २ २} स्थमासदाः । ^१ होयि । होयि । होयि । ^{१५ ५} हाजहाज

^५ हाजवा । ^{१ २} सत्यमोजः । ^{२ २ १ २ १ २} आपृक्कग्रन्थरूपाः । ^१ होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः ।

१२ ऽ   १२२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ
 दायिऽ२ । त्वाविऽ२ । आपऽ२ । श्वानऽ२म् । आथिऽ२ ।
 २ ऽ   १२२ ऽ १२२ ऽ   २ ऽ   १२ ऽ
 छानऽ२ । साखारयोदीऽ२ । घाजिऽ२ । क्वायऽ२म्(२) ॥
 १२ २ ऽ   १२२ ऽ   २ ऽ   १२ ऽ   १२२ ऽ
 साखार । योदीऽ२ । घाजिऽ२ । क्वायऽ२म् । योधार ।
 १२२ ऽ   १२ ऽ   १२ २ ऽ   १२ ऽ   १ ऽ
 रायार । पावऽ२ । कायार । पारिऽ२ । प्रस्यऽ२ ।
 १२२ ऽ   २ ऽ   १ ऽ   १ २ ऽ   १२ ऽ   १२
 दातेऽ२ । सूतऽ२ः । इन्दुऽ२ । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वा
 २   १ ऽ   १ २ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ
 यऽ२ः(२) ॥ इन्दुऽ२ः । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ । त
 २   १२ ऽ   १२ २ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ
 न्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभीऽ२ । नारऽ२ः । सोमऽ२म् ।
 १ २ ऽ   १२२ ऽ   १२ २ ऽ   १ २ ऽ   १२ ऽ
 विश्वाऽ२ । चायार । धायार । यज्ञार । यासऽ२ ।
 १२ ऽ   १२ ऽ   २ १
 त्ववऽ२ । द्रायऽ२ः । एअस् ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयसम्मौल्यसप्तद्वम् ॥

१ ऽ   १ २ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ
 इन्दुऽ२ः । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ः । त्वायऽ२ः ।
 १२ ऽ   १ ऽ   १ ऽ   १२ २ ऽ   १२ ऽ
 त्वायऽ२ः । तन्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभीऽ२ । नारऽ२ः ।

१२ ५   १२ ५   १२ ५   १२ ५   १२ ५
 नारऽरः । नारऽरः । सोमऽरम् । विश्वार । चायार ।
 १२ ५   १२ ५   १२ ५   १२ ५   १२ ५   १२ ५
 धायार । धायार । धायार । यज्ञार । यासऽर । तूवऽर ।
 १२ ५   १२ ५   १२ ५   १ २ १   २ १ ३
 द्रायऽरः । द्रायऽरः । द्रायऽरः(३) । हस्प्रहस्प्रश्चक्षू
 १ १ १ १
 २३४५ ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३२-१३९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ३

॥ इत्युद्द्यगानि एकाहपर्व समाप्तम् ॥ ३ ॥

॥ अथाहीनपर्वेदानीम्प्रवर्त्तते * ॥

अग्निर्वैश्वानरोऽनुष्टुप्सोमः ॥ ऋतनिधनमाज्यदो

हम् ॥ ^{१ २}चोहम् । ^{१ २}प्रसुन्वाना^३२ । ^{३ १ ३}यअन्वा^४२३४साः ।
^{१ २}मर्त्तीनवार । ^{३ १ ३}ष्टतद्वा^४२३४चाः । ^{१ २}अपश्वाना^३२म् । ^३ऋ
^{३ १ ३}राधा^४२३४साम् । ^{१ २}क्षतामखा^३२म् । ^{३ १ ३}नष्टगा^४२३४वाः (१) ॥ अ
^३जामिरा^४२ । ^{३ १ ३}त्वेअव्या^४२३४ता । ^{१ २}भुजेनपू^३२त् । ^{३ १ ३}तृउण
^४२३४योः । ^{१ २}सरज्जारी^३२ । ^{३ १ ३}नयोषा^४२३४णाम् । ^{१ २}वरे
^{३ १ ३}नयो^४२ । ^{१ २}निमासा^३२३४दाम् (२) ॥ ^{३ १ ३}सवीरोदा^४२ । ^१क्षसाध
^४२३४नाः । ^१वियस्तस्ता^३२ । ^{३ १ ३}भरोदा^४२३४सायि । ^१क्षरि
^{३ १ ३}पवा^४२यि । ^{१ २}तृअव्या^३२३४ता । ^{३ १ ३}वेधानयो^४२ । ^१निमासा
^४३४दाम् (३) । ^{२ १ १}ए३ । ^१ऋतम् ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७ ऋषादिषु द्रष्टव्यम् । ४

* “अहीनकाण्डसिद्धानीम्प्रवर्त्तते”—इति क०-पाठः ।

† गर्गविराजप्रथमेऽङ्के आर्भवे ।

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः ॥ ईनिधनमाज्यदोहम् ॥

२ १ २ २ १ २ ३ ५ २ १
अयस्सोमाः । इन्द्रतु । भ्यस्सुन्वायि । तुभ्यमवा ।
२ १ २ २ २ ४ ४ ५ २ १ २ १ २
ताश्रयितुवम् । अस्यपाक्षी । तुव्हयाम् । चक्रषे ।
२ ३ ४ ५ २ १ २ १ २ २ २ ४ ४ ५
त्वंव्वहषायि । इन्दुमदा । याश्रयुजि । यायसोमाम् (१) ॥
२ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ४ ५ २ १ २
सर्द्ध्रथो । नभुरि । षाड्योजी । महःपुरु । णीरु
१ २ २ ३ ४ ४ ५ २ २ १ २ २ १ २ २ २
सात । यायिवसूनो । आदींविश्वा । नङ्गषि । याणि
४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २
जाता । सुवर्षाताः । वनऊ । ध्वानवन्ता (२) ॥ शुक्ली
२ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ ५
शर्द्धो । नमारु । तम्यवस्वा । अनभिशा । स्ताः
१ २ २ २ ४ ४ ५ २ २ १ २ १ १ २ ३
दिवि । यायथावीट् । आपोनमा । लूःसुम (३) ॥ तिर्भ
४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ ३ १
वानाः । सहस्राप्साः । पृतना । षाड्यज्ञाः । ई २ ३
१ १
४ ५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४४ पृष्ठयोदिषु द्रष्टव्यम् । ५

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः । त्रिणिधनमाज्यदोहम् ॥

* द्वितीयेऽहनि मध्यन्दिनान्त्यम् ।

२ १ २ २ १ २ २ ४ ५ २ १
तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवल्लीः । ऋतस्यधायि ।

२ १ २ २ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ २ ३
तीश्मन्नह्म । णोमनीषाम् । गावोयन्तायि । गो३प

२ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ १ २ २ ३
तिम् । पृच्छमानाः । सोमंय्यतायि । मतयः । वाव

४ २ ५ २ २ १ २ २ २ २ ३ ४ २ ५ २ २
शानाः(१) ॥ सोमङ्गावो । धे३नवः । वावशानाः । सो

१ २ १ २ ३ ४ ५ २ २ १ २
मंविप्राः । मतिभिः । पृच्छमानाः । सोमस्सुताः । ऋ

१ २ २ २ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ २ ३ ४ ५
च्यते । पूयमानाः । सोमेअर्काः । त्रिष्टुभः । सन्नवन्ता

२ २ १ २ २ १ २ ३ ४ २ ५ २ २ १
यि(२) ॥ एवानस्सो । मा३परि । पिच्यमानाः । आपव

२ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ १
खा । पू३यमा । नस्सुवस्ती । इन्द्रमावायि । शा३वृह ।

२ २ ३ ४ २ २ १ २ २ १ २ ३ ४ २ ५
तामदेना । वर्द्धयावा । च३ञ्जन । यपुरन्धिम(३) ।

२ २ २ १ ३ १ १ १ १
ए । आज्यदोह्वा२३४५म् ॥ ई* ॥

अस्य बाह्यान्तम्—३भा० ४४३-४४४ षष्ठ्योर्द्रष्टव्यम् । ६

१ ३
प्रजापतिर्वृहत्यादित्यः ॥ सङ्गतिः ॥ ए३श्राया ।

* तृतीयोऽह्न्यार्भवान्यम् ।

^१ ^१ ^१ ^{२२ ३२ २} ^{१ २}
 तद्वसूर३हो२३ । रिया२३म् । हाओवा । विश्वेदिन्द्र
^१ ^{१ २ २ २ १ २} ^{२२} ^{१ २ २} ^{१ २ २}
 स्यभक्त । वसूनिजातोजनिमा । नियोजसा । प्रतिभा
^{१ २ २} ^{१ २} ^{२ १} ^१ ^१
 गन्नदीधिमः(१) ॥ एप्रातायि । भागन्नदा२३हो२३ । धिमा
^{२ २ २ २} ^{१ २ २ १} ^{२ २} ^{१ २ २ १}
 २३ । हाओवा । प्रतिभागन्नदीधिमः । अलर्षिरातिं
^{२ १ २} ^२ ^{१ २ २ १} ^२
 वसुदाम् । उपस्तुहि । भद्राइन्द्रस्यरातयः(२) ॥ एभाद्राः ।
^१ ^१ ^१ ^{२ २ ३ २ २} ^{१ २}
 इन्द्रस्यरा२३हो२३ । तया२३ । हाओवा । भद्राइन्द्र
^{१ २ १} ^{२ २ २ २ २ १} ^{२ २} ^{१ २ २ १ २}
 स्यरातयः । योअस्यकामंविधतः । नरोषति । मनोदा
^{२ २ २ १} ^२ ^२ ^२ ^{१ १}
 नायचोदयन्(३) ॥ हो ३ । आ ३ । ऊ ३ । इ २ ३
^{१ १}
 ४ ५ (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

^{१ १}
 पृथुरश्मिः पथ्यापक्लिरिन्द्रः ॥ पार्थुरश्मम् ॥ एस्वा
^१ ^३ ^५ ^{३ १ २} ^१
 दोः । ओ२३४वा । इत्थाविषू२वताः । अथा । एम
^२ ^१ ^५ ^{२ १} ^१
 धोः । ओ२३४वा । पिबन्तिगो२रियाः । अथा । एया

^२३ ^५ ^{२२१} ^१ ^२
 ३ । ओ२३४वा । द्रेणसया र्वरायि । अथा । एवृष्णा ।
^३ ^५ ^{२१} ^१ ^२
 ओ२३४वा । मदन्तिशो र्भथा । अथाः(१) ॥ एताआ ।
^३ ^५ ^{२१} ^५ ^१
 ओ२३४वा । स्यष्टना र्युवाः । अथा । एसोमाम् ।
^३ ^५ ^{२२१} ^१ ^२
 ओ२३४वा । ओणन्तिपा र्श्रयाः । अथा । एप्राया ।
^३ ^५ ^१ ^१ ^२
 ओ२३४वा । इन्द्रस्पधा र्यिनवाः । अथा । एवाज्राम् ।
^२ ^५ ^१ ^१ ^१ ^२ ^३
 ओ२३४वा । हिन्वन्तिसा र्यकाम । अथा(२) ॥ एताआ । ओ
^५ ^{२१} ^१ ^२ ^३
 २३४वा । स्यनमसा र्सुहाः । अथा । एसापा । ओ२३४
^५ ^{२१} ^१ ^२ ^३
 वा । र्यन्तिप्रचा र्यितसाः । अथा । एवाता । ओ
^५ ^{२१} ^१ ^२ ^३
 २३४वा । नियस्यसा र्श्चिरायि । अथा । एपूह । ओ
^५ ^{२१२} ^१ ^२
 २३४वा । णिपूर्वचा र्यित्तयायि । अथा । एवस्वीः ।
^३ ^५ ^{२१} ^१ ^{११११}
 ओ२३४वा । अनुस्वरा र्जियाम् । अथा२३४५(३) ॥ ८* ॥

अस्य व्याख्यानम्—इमां ६३७ छंदादिषु द्रष्टव्यम् । ८

अश्वस्तिष्टुवश्वः ॥ अश्वव्रतम् ॥ हौ । ह्योयि ।

* अश्वमेधद्वितीयोऽहनि ब्रह्मसाम ।

^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वार३

^{५२२}४औहोवा। ^२ए३। ^१सुवर्ज्योतीर३४५ः। ^{१२}हौ। ^{१२}होयि।

^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वा२

^{५२२}३४औहोवा। ^२अभिवाजीविश्वरूपोजनिचार३४५म्। ^{१२}हौ।

^२होयि। ^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर।

^३वार३४औहोवा। ^२ए३। ^{१२}ज्योतिर्भार३४५ः। ^{१२}हौ। ^{१२}हौ

^२यि। ^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वा२

^{५२२}३४औहोवा। ^२हिरण्यग्निस्रदत्क^{३३२}सुपर्णाः। ^२हौ।

^२होयि। ^२कौहोयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर।

^२वार३४औहोवा। ^२ए३। ^१शिर्षुर्वाजी१। ^२हौ। ^२होयि।

^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वार३

^{५२२}४औहोवा। ^{१२}सूर्यस्यभानुमृतुथावसानार३४५ः। ^२हौ।

^२होयि। ^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर।

^३ ^{५२२} ^१ ^{१२२} ^२ ^३ ^{११११} ^{१२}
वार३४ औहोवा । ए३ । अश्वोमेध्या२३४५ः । हो । होयि ।

^२ ^२ ^२ ^३
हो । होयि । हो । होयि । हो । होर । वार३४

^{५२२} ^१ ^{२१२२१२१२} ^{१२} ^३ ^{११११}
औहोवा । परिस्वयम्मेधमृजोजजाना २ ३ ४ ५(१) ॥

^२ ^{१२} ^२ ^२ ^{१२३} ^{११११} ^{१२} ^१ ^{१२}
अप्सुरेतग्निश्रियेविश्वरूपा २ ३ ४ ५ म् । तेजःपृथिव्या

^{२१} ^{११२} ^{११११} ^१ ^{१२१} ^{२१२२} ^{१२}
मधियत्सम्बभूवा २ ३ ४ ५ ॥ अन्तरित्तेस्मद्दिमानग्निमा

^{३११११} ^१ ^२ ^{१२२} ^१ ^{२१२} ^{११११}
ना२३४५ः । कनिकन्तिवृष्णोअश्वस्यरेता २ ३ ४ ५ः(२) ॥

^{२१} ^{२१२२१} ^{२१२} ^{२२} ^३ ^{११११} ^{१२} ^२ ^{२१}
अयंसहस्रापरियुक्तावसाना २ ३ ४ ५ः । सूर्यस्यभानुं

^{११२२} ^{२२३} ^{११११} ^२ ^{१२} ^{२१२२२१२}
यज्ञोदाधारा २ ३ ४ ५ । सहस्रदाशशतदाभूरिदावा

^{११११} ^{१२} ^{२१२} ^१ ^१ ^३ ^{११११} ^{१२}
२३४५ । धर्तादिवोभुवनस्यविश्वपती २ ३ ४ ५ः । हो ।

^२ ^२ ^२ ^३
होयि । हो । होयि । हो । होयि । हो । होर ।

^३ ^{५२२} ^२ ^{१२३११११}
वा २ ३ ४ औहोवा(३) ॥ ए३ । सुवर्चते२३४५ ॥ ८* ॥

कतिपयसोभमूलकमिदं साम, सोभानां व्याख्यातुं सुदुर्लभा । ८

भूरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः देवी

* द्वितीयेऽह्नास्वावउपवेशानन्तरमुद्राता सूयादनेन ।

गायत्रीच्छन्दः अग्निर्देवता स्वयमातृष्णोपधाने विनियोगः ॥

^{५ १२} भूः । ^२ भूः । ^२ होयि । ^२ भूः । ^२ होयि । ^२ भूः । ^२ हा३१जवा२ ।

^{२ १ २ ३ १ १ १ १} ए । ^२ सुवर्ज्योती२३४ ^५ पूः(१) ॥ भुवरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्युष्णिक् छन्दः वायुर्देवता तृतीया

याच्चितौ स्वयमातृष्णोपधाने विनियोगः ॥ ^५ भुवाः । ^१ भुवः ।

^२ होयि । ^२ भुवः । ^२ हा३१जवा२ । ^{२ १ २ २ १ १ १} ए । ^२ सुवर्ज्योती२३४

^१ पूः(२) ॥ स्वरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् छन्दः सूर्यो देवता पञ्चम्याच्चितौ स्वयमातृष्णो-

^{५ ४} पधाने विनियोगः ॥ ^५ सुवाः । ^५ सुवः । ^५ होयि । ^५ सुवः । ^५ हो

^२ यि । ^२ सुवः । ^{२ १ २ ३ १ १ १ १} हा३१जवा२ । ^२ ए । ^२ सुवर्ज्योती२३४ ^५ पूः(३) ॥

सत्यमिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् छन्दः । सत्यं देवता प्रथमायाच्चितौ पुष्करपला

^{५ ४} शोपधाने विनियोगः ॥ ^५ सत्याम् । ^५ सत्यम् । ^५ होयि । ^५ स

२, † स्वयमातृष्णादिकमिष्टकाभिधानम्, यजुर्वेदीयान्निचित्य-प्रकरणे सविस्तरं स्पष्टम् ।

त्यम् । होयि । सत्यम् । हा३१जवा२ । ए । सुवर्ज्यी

तीर३४५ः(४) ॥ पुरुष३ति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजा-
पतिर्हविः दैव्यनुष्टुप् ऋन्दः पुरुषो देवता प्रथमायाच्चितौ

हिरण्यमयपुरुषोपधाने विनियोगः । पुरुषाः । पुरुष ।

होयि । पुरुष । होयि । पुरुष । हा३१जवा२ । ए । सुव

ज्यीतीर३४५ः(५) ॥ १० * ॥

व्याहृतिसूक्तश्चेतस्याम व्याहृतौनाञ्च व्याख्यामसुलभा संहिताभाष्ये । १०

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोःर्कः ॥ आ

याम् । पूषारयिः । भगाभगाः । भगाः । सोमाः ।

पूनामोअ । षतायिषताति । पतयि । पातीः । वायि

श्वस्यभू । मनामनाः । मनाः । वाया । ख्याद्रीदस्मी ।

उभाउभायि । उभायि(१) ॥ ईर३४५ ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५—३४६ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ११

* विनियोगः स्याग्निचित्यक्रतौ ।

† वैदत्रिराव नृतीयेऽह्न्यार्भवे ।

वरुणः पथ्या बृहती सोमः ॥ देवस्थानम् ॥ ^{२२} हाज

^२ श्रीणन्तो गो । ^{१ २} भिरुत्तराश्म् । ^१ होयि । होयि । होयि ।

^{२५} हाज ^५ हाज ^५ हाजवा । ^{१ २} सद्योनरः । ^{२५ १ २२ १२ ५ १२} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरा

^१ श्म् । ^{२५} होयि । ^५ होयि । ^५ होयि । ^{२५} हाज ^५ हाज ^५ हाजवा (२) ॥

^{१ २} सत्यमोजः । ^{२२ १} परिस्वानश्चक्षसेदाश् । ^{२ २} होयि । ^१ होयि ।

^{२५} होयि । ^५ हाज ^५ हाज ^५ हाजवा । ^{१ २} स्वर्ग्यीतिः । ^{२ २ १ २} वमादनाश्ः ।

^१ होयि । ^{२५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाज ^५ हाज ^५ हाजवा । ^{२ १ २} एस्था

^{२२ १ २} दिदम् । ^{२२ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २} क्रतुरिन्दुविच

^{१ २} क्षणाश्ः । ^१ होयि । ^{२५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाज ^५ हाज ^५ हाज

^{१ २ १ २ १ २} वा (३) ॥ ^१ द्यौरकान्भूमिरतनत्समुद्रं ^{२ २} समचूकुपत् । ^१ इट्०

^{१ १ १ १} इडार३४५ ॥ ३२ * ॥

* अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १२

^{१ २ २} अग्निर्गायत्री सोमः ॥ ^१ अग्नेरर्कः ॥ ^१ तिस्रोवाचउऽश्वा

* वन्दोम-पवमान-तृतीयेऽहनि मध्यन्दिने ।

^२यिरा^२तार^२यि । गा^२वो^२मिमन्ति^१ऽधायिना^२श्वा^२ः । ह^२रि
^२रे^१तिका^२ऽऽनायि^२क्रा^२श^२दा^२र^२त्(१)॥ अ^२भि^२ब्र^२ह्मी^२रा^२ऽऽनू^२षा^२ता^२ः ।
^२य^२क्नी^२र्त्त^२स्या^२ऽमा^२ता^२श^२रा^२ः । म^२र्ज^२य^२न्ती^२र्दि^२ऽवा^२शू^२शा^२श^२यि^२शू^२
^२र^२म्(२) ॥ रा^२य^२स्स^२मु^२ऽद्रा^२श्वा^२तू^२श^२रा^२ः । अ^२स्र^२भ्य^२सो^२मा^२ऽ
^१वा^२यि^२श्वा^२श^२ता^२ः । आ^२प^२व^२स्स^२सा^२ऽऽह^२सा^२श^२यि^२णा^२ः । ए । अ
^१ग्नि^२मूर्धा^२भ^२व^२द्वि^२वः ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४३-४४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

दीर्घतमा अक्षरपङ्क्तिरिन्द्रः ॥ दीर्घतमसोऽर्कम् ॥

^१पा^२री । प्रा । ध^२न्वा^२ध^२न्वा । ध^२न्वा । आ^२यि^२न्द्रा । या ।
^२सो^२मा । सो^२मा । सो^२मा । स्वा^२दूः । मा^२यि । त्रा^२या^२त्रा
^२या । त्रा^२या । पू^२ष्णे । भा । गा^२या^२गा^२या । गा^२या(१) ॥
^१आ^२यि^२वा । मा । ता^२या^२र्ता^२या । ता^२या । मा^२हे । ज्ञा ।

* षतुर्वीर-मृतौधेऽहनि मध्वन्दिने ।

^{२ २ १२२ १२२ १ २ १ २ १ २}
 यायायाया । याया । साशू । क्रो । अर्षाअर्षा ।
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 अर्षा । दायिव्याः । पो । यूषायूषाः । यूषाः(२) ॥ आयि
^{२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 न्द्राः । ते । सोमासोमा । सोमा । सूता । स्या । पे
^{२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 यात्येयात् । पेयात् । क्रात्वे । दा । क्षायाक्षाया । क्षा
^{२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 या । वायि । श्वे । चा । देवादेवाः । देवाः(३) ॥ ई२३
^{१ १}
 ४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४१३-४१४ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १४

^{१५ २}
 वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः । रथन्तरम् ॥ आमिन्वावृष

^{२ २ २ २ १ २ १}
 भासुतोवा । हृतृहृजा । मिपा२३यितयायि । त्रा
^{२ १ १ ४ १ २ ५ ५}
 म्पाविया२३श्रू३ । दायिमा२३४दाम् । ओवा६ । ह्वा
^{२ १ २ २ २ २ १}
 जवा(१) ॥ दम्नीवा । मात्वामूराअविष्यवोमोपहृत्वा । न
^{२ १ २ १ ४ १ २}
 आ२३दभान् । माकीम्नह्वा२३द्दौ३ । पांन्वा२३ना ।

^{२ ५} ^५ ^{९ १} ^{२ २२ २}
 ओवा६ । ह्राजवा(२) ॥ नओवा । ह्रात्वागोपरीणसम्भ
^२ ^१ ^२ ^{१ २ २ १} ^४ ^१
 हेमद । तुरार३४सायि । सारोगोरोर३या३ । थापा
^२ ^{२ ५} ^५ ^१
 २३४यिवा । ओवा६ । ह्राजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २१५-२१६ पृष्ठधीर्द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः प्रथमा चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृहतीन्द्रः ॥

^{२२ २} ^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 बृहत्साम ॥ औहोयियज्जायथाअपूर्वि या३ण । मघवन्वा ।
^{२ ३} ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १}
 चाहत्या२३४या । तत्पृ ३४ । औहोवा । थिवीम् ।
^२ ^३ ^५ ^{२ १} ^९ ^{३२ ४२ ५}
 आप्रा३१ । था२३४याः । तदस्तम्ना३४ । औहोवा ।
^१ ^५ ^५ ^५ ^{२२}
 ज२तोदा२३४यि । वाम् । उज्जवा१ह्राज । वा(१) ॥ औ
^२ ^२ ^{२ १} ^{१, ३} ^५ ^{१ २}
 होयिवन्ता३ण । तेयज्ञो । आजाया२३४ता । तदा
^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^२
 ३४ । औहोवा । कजतहा । स्कार्ता३यिः । तद्धि
^{२ २ ३} ^५ ^{२ १ २} ^१ ^{३२ ४२ ५}
 श्वमभिभृरा२३४सायि । यज्जातय्या३४ । औहोवा ।

३ १ ५ ५ २२
 चारजान्तूर३४ । वाम् । उज्जवाईहाज । वा(२) ॥ औ
 २ २ २ १ २ ३ ५ १२२
 होयिवमा३१ । मासुप । कामायिरार३४याः । आसु
 ३२ ४२ ५ ९ १ २
 ३४ । औहोवा । र्योरोहयो । दायिवा३१ । घर्म
 २ २ २ ३ ५ २ १ २ ३२
 नसामन्तपतासुवृक्ता२३४यिभायिः । जुष्टज्जिर्वा३४ । औ
 ४२ ५ १ १२ ५ ५
 होवा । णारसायि । णारसेब २३४ । चात् । उज्जवाई
 ५ १
 हाज । वा । हम् ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्युच्चागाने तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

— ००० —

प्रजापतिर्जगती सोमः । द्विरिडः पदस्तीभः । द्वादश-
 २ १ २ १२ २ १२२१ २२
 निधनो भवति । अभिप्रि । याणिप । वतेच । नोहि
 १२२ २ १२ २१२२१ २२ १२२ २ २ २ १
 तः । नामान्मिक्कोअधियेषुवर्द्धते । ईडा । आसूरि । य
 ९ १२२१ २ १२१ २ ३२
 स्यवृ । हतोवृ । हन्नधि । रथंविश्वच्चमरुहद्विचक्षणाः ।

२ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 ईडा(१) ॥ ऋतस्य । जिह्वाय । वतेम । धुप्रियम् । वक्ताप
 १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २
 तिङ्वियोअस्याअदाभियः । ईडा । दधाति । पुत्रःपि ।
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 चोर । पीचियम् । नामतृतीयमधिरोचनन्दिवाः ।
 २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 ईडा(२) ॥ अवद्यु । तानःक । लशाञ्च । चिक्रदत् ।
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 नृभिर्येमाणःकोशश्चाहिरण्ये । ईडा । अभीक्ष्ण । त
 २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 स्यदो । हनाञ्च । नूषत । अधिन्निपृष्टउषसोविराजसा
 १ १ १ १ २ २
 २३४५यि(३) ॥ ईडा ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १६६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिर्जगती सोमः ॥ चतुरिडः पदस्तीभः ॥ द्वा-

१ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 दशनिधनो भवति ॥ वृषामतीनाम् । ईडा । वतेविच
 २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 क्षणः । सोमोअङ्गामप्रत । ईडा । रीतोषसान्दिवः ।
 २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २
 प्राणासिन्धूनाङ्क । ईडा । लशाञ्चचिक्रदत् । इन्द्र
 २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
 स्यहार्दिया । ईडा(१) ॥ विशन्मनीषिभाःयिः । मनौषि

* प्रथमाभेवाक्ताम् ।

^२भिःपव । ^{११२}ईडा । ^{२२१२ २}तेपूर्वियःकविः । ^१नृभिर्यतःपरि । ^{२ १ २}ई

^२डा । ^{२ २२ १}कोशात् असिष्यदत् । ^{१ २ १२ २}तृतस्यनामज । ^{११२}ईडा । न

^{२ १ २}यन्मधुत्तरन् । ^{१ २ २ १ २}इन्द्रस्यवायुः । ^{११२}ईडा । ^{२ २ १ २}खियायवर्द्धया

^{२ १ २२ १ २}१न्(२) ॥ ^{११२}अयमुनानउ । ^{२ २ १ २}ईडा । ^१षसोअरोचयत् । ^१अय

^{१ २}सिन्धुभ्योअ । ^{११२}ईडा । ^{२ २ १}भवदुलोककृत् । ^{२ १ २ १ २}अयन्निस्तप्रदु ।

^{११२}ईडा । ^{२ १ १ २ १}दुहानआशिरम् । ^{२ २ २ १ २}सोमोहृदेपव । ^{११२}ईडा । ^{२ २}ते

^{२ ३ २}चारुमत्सराः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिर्ज्जंगती सीमः ॥ षडिडः पदस्तीभो द्वाद-

^{२ १ २२ १ १}शनिधनो भवति ॥ ^{११२}पवित्रन्तेवित । ^{२ १ २}ईडा । ^२तम्बह्मणस्य

^२ते । ^{११२}ईडा । ^{१ २ २ २ २ १}प्रभुर्गात्राणिपरियेपिविश्वतः । ^{२ २}ईडा । अ

^{२ २}तप्ततनून । ^{११२}ईडा । ^{२ २ १ २ २ २}तदामोअश्रते । ^{११२}ईडा । ^{२ १ २ २}श्रुतास

^{१ ३ १ २ २ ३ १ १ १ १}इद्वहन्तसन्तदाशतार ३ ४ ५ । ^{११२}ईडा(१) ॥ ^{२ २ १ २}तपोष्पवित्रंवि ।

* द्वितीयाभिधानम् ।

^{११२ २ १२२ २२ २२ १ २२१}
 ईडा । ततन्दिवस्पदे । ईडा । अर्चन्तोअस्यतन्तवोव्यस्थि
^{२ १२२ २ १२२ २२ २२२ २२ २२}
 रन् । ईडा । अवन्तियस्यप । ईडा । वितारमाश्रवः । ईडा ।
^{२१ २१ २२ २२ २ २२ २२ १}
 दिवःपृष्ठमधिरोहन्ति तेजसा । ईडा(२) ॥ अहुरुचदुष ।
^{२२ २१ २ १ २२ २ २२ १ २२}
 ईडा । सःपृश्निरग्रियः । ईडा । उक्षामिमेतिभुवनेषु
^{२१ २२ २२ २२ २ २२ २२ २२}
 वाजयुः । ईडा । मायाविनोममि । ईडा । रेअस्यमा
^{१२ २२ २१ २१ २२१ २२२ ११११}
 यया । ईडा । नृचक्षसःपितरोगर्भमादधू २ ३ ४ ५ः ।
^{२२}
 ईडा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४५८ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिर्जगती सोमोऽष्टेडः पदस्तोभो दादशनिधनो

^{१२२ १२ २१ २२१ २२१२ १२२}
 भवति ॥ ईडा । धत्तादिवःपवतेकृत्वयोरसः । ईडा ।
^{२२ २२२२२ २ १२२२१ २ १२२ २२}
 ईडा । दक्षोदेवानामनुमाद्योष्टभिः । ईडा । ईडा ।
^{१ २ २२२ २२ १ २ १२२ २ २ २२२}
 हरिस्सृजानोअत्योनसत्वभिः । ईडा । ईडा । वृथापा

२ २ ३ १२ २ २ २ २ २ २ २
जात्सिकणुषेनदौषुवा१ । ईडा(१)॥ ईडा । शूरोनधत्त

१२ २२ १ २२ १२ २ २ २ २ २ २
आयुधागभस्त्योः । ईडा । ईडा । स्वस्तिषान्तिरोगवि

१२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ष्टिषु । ईडा । ईडा । इन्द्रस्यशुक्लमौरयन्नपस्युभिः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ईडा । ईडा । इन्दुर्हिन्वानोअज्यतेमनौषिभा१यिः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ईडा(२) ॥ ईडा । इन्द्रस्यसोमपवमानजर्मिणा । ईडा ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ईडा । तविध्यमाणोजठरेष्ठाविश । ईडा । ईडा । प्रनः

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पिन्वविद्युदभेवरोदसी । ईडा । ईडा । धियानोवा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
जात्उपमाक्षिश्रुता१ः । ईडा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

अथर्वा पथ्या वृद्धती सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्ज

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वाओहा । औहीवा । पुनानस्सो । उज्जवाओहा । औ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
होवाहाजवा । आवत् । मधारा२श्या३ । उज्जवाओ

* अतुर्थार्थवान्यम् ।

^२ ^{२ २ २} ^२ ^{२ २ २} ^{१२}
 द्वा । औहोवा । अपोवसा । उज्जवाओद्वा । औहो
^{१२ २} ^{१ २} ^{२ १ २} ^{२ २} ^२
 वाहाज । वा । सूवा । नोअर्षस्यारत्नधायोनिमृतस्य
^{१२} ^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २}
 सीदारश्सायि । उज्जवाओद्वा । औहोवा । उत्सोदे
^{२ २ २} ^{१२ ३२ २} ^{१ २}
 वाः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः ।
^१ ^२ ^{२ २ २ २} ^{१२ ३२ २}
 हिरण्यारश्थाः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा
^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २} ^२
 ३(१) ॥ उज्जवाओद्वा । औहोवा । उत्सोदेवाः । उज्जवा
^{२ २} ^{१२ ३२ २} ^{१ २} ^१
 ओद्वा । औहोवाहाज । वा । आवत् । हिरण्या२
^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २}
 श्याः । उज्जवाओद्वा । औहोवा । उत्सोदेवाः । उज्ज
^{२ २ २} ^{१२ ३२ २} ^{१ २} ^१
 वाओद्वा । औहोवाहाज । वा । सूवः । हिरण्य ।
^{२ २ २} ^{१ १} ^२ ^{२ २ २ २}
 योदुहानजधर्दिवियम्भधुप्रारश्थाश्म् । उज्जवाओद्वा ।
^{२ २ २} ^{२ २ २} ^{१२ ३२ २}
 औहोवा । प्रत्सधा । उज्जवाओद्वा । औहोवाहा
^{१ २} ^{१२} ^२ ^{२ २ २}
 ज । वा । ज्योतिः । स्थमासारश्दाश्त् । उज्जवाओ
^२ ^{१२ ३२} ^{२ २ २ २} ^{२ २}
 द्वा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओद्वा । औहो

वा । प्रत्नसधा । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
 वा । आवत् । स्थमासारदात् । उज्जवाओहा ।
 औहोवा । प्रत्नसधा । उज्जवाओहा । औहोवाहा
 ज । वा । हवः । स्थमासददापृच्छपृच्छणं व्याजियर्षा
 रश्साशयि । उज्जवाओहा । औहोवा । नृभिर्द्वौताः ।
 उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । विच
 वाश्शणाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वार(३) ॥
 ईरश्शु ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

स्वाशिरच्छपयो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामकर्म ॥

अयामायाम् । परिप्रियार । दिवःकारश्शवीः । वया
 सिनार । सियोर्हार्श्शयिताः । स्वनैर्याताशयि । कवि
 कारश्शतुः(१) ॥ सद्धनुर्मार । तराशूश्शचीः । जातो

^२जाते^१ । ^३अ^४रो^५चा^६र^७३४यात् । ^१म^२ह्ना^३न्म^४ही^५र । ^३च^४ता^५वा^६
^५२३४र्धा^१(२) ॥ ^१प्र^२प्र^३क्षया^४र । ^३य^४प^५न्म^६या^७र^८३४सा^९यि । ^१ज^२ना^३य^४जू^५
^१२ । ^२ष्टो^३अ^४द्रू^५२३४क्षाः । ^१वी^२ति^३य^४र्षा^५र । ^३प^४नि^५ष्टा^६ २ ^३३ ^५४ या
^३यि^१(३) ॥ ^३इ^४२३४५ ॥ ^३६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

^२भ^३र^४द्वा^५जो^६नु^७ष्टु^८प् सोमः ॥ ^२वृ^३क्ष^४त्साम ॥ ^२औ^३हो^४यि
^२सु^३ता^४सो^५भ^६धु^७म^८त्त^९मा^{१०}३ण । ^२सो^३मा^४इ^५न्द्रा । ^२या^३म^४न्दा^५रे^६
^५नाः । ^१प^२वा^३३४ । ^४औ^५हो^६वा । ^१त्र^२वा । ^२तो^३आ^४३१ । ^३क्ष
^५२३४रान् । ^२दे^३वाना^४क्का^५३४ । ^३औ^४हो^५वा । ^१तू^२र^३वो^४मा^५२३
^१४ । ^५दाः । ^५उ^६ज्ज^७वा^८इ^९क्षा^{१०}ज । ^२वा^३(१) ॥ ^२औ^३हो^४यि^५द^६आ^७३ण ।
^२दु^३रि^४न्द्रा । ^२या^३पा^४वा^५२३४ता^६यिः । ^१इ^२ता^३३४ । ^३औ^४हो^५वा ।
^२दे^३वा^४सो^५आ । ^१ब्रू^२वा^३३१न् । ^२वा^३च^४स^५ति^६र्म्म^७ख^८स्म^९ार^{१०}३४ता^{११}यि ।

२ १ २ २ ३२ ४ ५ १ ५
विश्वस्येशा३४ । औद्दोवा । ना२ओजा२३४ । साः ।

५ ५ २२ २ २ १ २
उज्ज्वाइहाज । वा(२) ॥ औद्दोयिसत्ता३९ । द्दस्रधा । राः

२ ३ ५ १२ २२ ४ ५ २२ १
पावा२३४तायि । समू३४ । औद्दोवा । द्रोवाचमायि ।

२ २ २ ३ ५ २ १ २
खाया३१ । सोमस्यतीरया२३४यिणाम् । सखेन्द्रस्या३४ ।

२२ ४ ५ १ ५ ५ ५
औद्दोवा । दा२यिवेदारं३४यि । वायि । उज्ज्वाइहा

ज । वा(३) ॥ द्दम् ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४४८ वृष्टादिषु द्रष्टव्यम् । ७

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वृद्धन्निधनं व्वार्कजम्भम् ॥

२२ २ २ २ १ २ १ २ २
हाजपुरोजितीवोअन्भासाः- । सुतायमादयिल्लवायि ।

२ १ २ २ १ २ १ २
हाज । अपश्चानाम् । हाज । आश्यायिष्ठाना३ ।

२ १ २ २ १ २ १ २ ५ २ २
हाज । साखायोदा । हाज । घा२जा२३४औद्दोवा ।

२ १ २ २ २ २ १ २ २ २
क्रिया३७द्दम्(१) ॥ हाजसंखायोदीर्घजिक्कायाम् । योधा

२ २ १ २ १
पापावकया । हाज । परिप्रस्था । हाज । दाशता

^१यिसूता३ः । ^१हाज । ^१आयिन्दुरश्चो । ^१हाज । ^१नारका
^{५२२}२३४औक्षोवा । ^१त्विया३हस्(२) ॥ ^{१२}द्वाविन्दुरश्चो नक्तवायाः ।
^१तन्दुरोषमभीनराः । ^१हाज । ^{१२}सोमंविश्वा । ^१द्वाज ।
^१चाश्याधाया३ । ^१हाज । ^१याज्रायसा । ^१हाज । ^१हृर
^३वार३४औक्षोवा । ^१द्रया३हस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० १३१ अष्टादिव द्रष्टव्यम् । ८

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अन्तरि-
^{२२२२}क्षम् ॥ ^२द्वावासोमस्ता । ^१नोअद्रि । ^{२२२}भायिः । ^{२२२}औक्षी ।
^{१२}होवा२ । ^{१२२२२२२२}इक्षा । ^{२२२}तिरोवाराणिअव्य । ^{२२२}या । ^{२२२}औक्षी
^{१२}होवा२ । ^{१२}इक्षा । ^{१२२२२२२२२२२२}जनोनपुरिचरन्तोर्विशङ्ख । ^२रायि ।
^{१२२२२२}औक्षीहोवा२ । ^{१२}इक्षा । ^{१२}सदोव । ^{२२२२२२}ना । ^{२२२२२२}औक्षीहोवा२ । -
^{१२}इहा । ^१षुद । ^१धारयिषार३४औक्षोवा(१) ॥ ^{५२२}द्वाजसदोवना ।
^१यि । ^{१२२२२}षुदङ्घि । ^{१२}षा । ^{१२}औक्षीहोवा२ । ^{१२}इक्षा । ^{१२}सदो

^{२ २ १} वनेषुद्वि । ^{२ २ २ १ २} षा । ^{१ २} औहौहोवा^२ । ^{१ २} इहा । ^२ समामृजे

^{१ १ २} तिरोअण्वानिमेपि । ^{२ २ २ १ २} या । ^{१ २} औहौहोवा^३ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} मौ

^२ ड्डान्त्स । ^{२ २ २ १ २} प्रायिः । ^{१ २} औहौहोवा^२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} नवा

^{१ २} जा^२यू^{२ २ २}२३४औहोवा^२ ॥ ^{२ २ २} छाजमीड्डान्त्सप्रायिः । ^{१ २ १} नवाज ।

^{२ २ २ १ २} यूः । ^{१ २} औहौहोवा^२ । ^{१ २ १ २ २} इहा । ^{१ २ १} मौड्डान्त्सप्रिर्नवाज । ^{१ २ १} यूः ।

^{२ २ २ १} औहौहोवा^२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ २ १ २ २ २} अनुमाद्यःपवमानोमनीषि । ^{२ १} भा

^{२ २ २ १ २} यिः । ^{१ २} औहौहोवा^२ । ^{१ २ २} इहा । ^{१ २ २} सोमोवि । ^{२ २} प्रा । ^{२ २} औ

^{२ १ २} हौहोवा^२ । ^{१ २} इहा । ^१ भिर्त्त । ^{१ २} कार्भार^{२ २ २}३४औहोवा ।

^{१ १} सुष्टुभस्तुभोश्वाशिष्टुमक्रान्^१(३) ॥ ^{१ १ १} इट्०इडा२३४५ ॥ ८* ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

अथर्व्वा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अथर्वणम् ।

^{१ २ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ अभिसोमा । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१ २ २ २} औहोवाछाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^२ सआया२३वाः । ^२ उज्ज

* विककुच्छदश सप्तस्य चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वाओहा । औहोवा । पवन्तोमा । उज्जवाओहा । औ

३ २ १ १ १ १ १
होवाहाज । वा । सूवः । दियम्मादस्समुद्रस्याधिविष्ट

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पेमनीषारश्चिणाः । उज्जवाओहा । औहोवा । मत्सरा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
साः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । म

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
दच्युश्चताः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(१) ॥

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
उज्जवाओहा । औहोवा । मत्सरासाः । उज्जवाओ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हा । औहोवाहाज । वा । आवत् । मदच्युश्चता

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हः । उज्जवाओहा । औहोवा । मत्सरासाः । उज्ज

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वाओहा । औहोवाहाज । वा । हवः । मदच्युत

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
स्तरत्समु । द्रमवमानजर्माश्चिणाः । उज्जवाओहा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
औहोवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ज । वा । ज्योतिः । ऋतम् २श्चत् । उज्जवाओ

४ प्र० १ अ० ११] उत्तराश्विन-परिशिष्टम् । ५०५

२ २ ३ २ २ २ २ २ २
 हा । औहोवाहाज । वार(२) ॥ उज्जवाओहा । औ
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
 १ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 वा । आवत् । ऋतम्बृरहात् । उज्जवाओहा । औ
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
 १ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 वा । छहः । ऋतम्बृहर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्माश्शशाश् ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । प्रहिन्वानाः । उज्जवाओ
 २ २ ३ २ १ २ १
 हा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । ऋतम्बृरहा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हात् । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वार(३) ॥ ई २
 १ १ १
 ३४५ ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १०

रायोवाजस्तिष्ठुबग्निः ॥ रायोवाजीयम् ॥ एमाग्नी
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 म् । वोदेवमग्निभिस्सजोषायजिष्ठन्दूतमध्वरेकणूरुद्धाम् ।

● चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने ।

(६५)

इडा । योमर्त्तियाशयिषूनायि । ध्रुविच्छतावा३ । ता

पूः । मूर्धाघृतान्नःपार३होयि । वाक्त्रा३१जवार३(१) ॥

एप्रोथात् । अश्वोनयन्तसविध्यन्यदामहरसवरणादिया२

स्थात् । इडा । आदस्यवातो१आ३नू । वातिशोचिरा

३ । धास्मा । तेव्रजनङ्कृष्णमा२३होयि । आस्तिया

३१जवार३(२) ॥ एऊद्या । स्यतेनवजातस्यविष्णोमेचरन्थ

जराइधा२नाः । इडा । अक्काद्यामा१इ३षाः । धूम

एषिसा३म् । दूताः । अग्रईयसेच्चार३यिहोयि । दायि

वाना३१जवार३(३) ॥ इट्० इडार३४५ ॥ ११* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १९८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेरर्कः ॥ स्वादिष्ठयामा

इदायिष्ठाश्या२ । पवस्वसोमाऽधाराश्या२ । इन्द्राय

^१ पात^१वायि^२ह^२ता^१रः(१) ॥ ^१र^१त्तो^१हा^१वि^१श्वा^१श्चा^१र्षा^१णा^१र^१
^१यिः । ^१अ^१भियो^१नि^१मा^१ह्यो^१च्चा^१ता^१र^१यि । ^१द्रो^१णे^१स^१ध^१स्था^१ह्य^१
^१मा^१सा^१ह^१दा^१र^१त्(२) ॥ ^१वरि^१वो^१धा^१ता^१ह्यमो^१भू^१वा^१रः । ^१म^१हि^१ष्ठो^१
^१व^१त्रा^१ह्यह^१ान्ता^१श^१मा^१रः । ^१पर्षि^१रा^१धो^१श^१मा^१घो^१श^१ना^१र^१म्(३) ॥ १ ।
^१अ^१ग्नि^१र्म^१धू^१र्धा^१भव^१द्दिवः ॥ १२* ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १०५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ द्वा

^१यिर्या^१म् । ^१पा^१ञ्च^१स्त्रय । ^१श^१सा^१श्श^१साम् । ^१श^१साम् ।
^१सा^१खा । ^१यो^१अ^१द्रि^१स । ^१ह^१ता^१ह्यह^१ताम् । ^१ह^१ताम् । ^१प्रा^१
^१याम् । ^१आ^१यि^१न्द्र^१स्त्रका । ^१मि^१या^१ग्नि^१याम् । ^१मि^१याम् ।
^१प्रा^१ज्ञा । ^१पा^१यन्त^१ज । ^१म^१यार्म^१याः । ^१म^१याः(२) ॥ १२३
^१४ पुः ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १५१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

* नवसेऽन्यार्भवे ।

† अश्वोमदशराजस्य नवसेऽन्यार्भवे ।

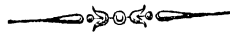
प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ पयसि ॥ परिमुवानोगा
 श्यिरिष्ठाः । परिमुवा । नोगिरिष्ठाः । परिमुवा ।
 नोगाश्यिरिष्ठाः । पवित्रे सोमोश्चक्षरात् । पवित्रे सो ।
 मोश्चक्षरात् । पवित्रे सोमोश्चक्षरात् । तुवंविप्रस्तूवङ्क
 वायिः । तुवंविप्राः । तूवङ्कवायिः । तुवंविप्रस्तूवङ्क
 वायिः । मधुप्रजाताश्मन्धसाः । मधुप्रजा । तामन्ध
 साः । मधुप्रजा । ताश्मन्धसाः । मधुप्रजाताश्मन्धसा(२) ॥
 तुवेविश्वे साश्जोषसाः । तुवेविश्वे । साजोषसाः । तुवे
 विश्वे साश्जोषसाः । देवासः पीतीश्माशता । देवासः
 पायि । तीमाशता । देवासः पीतीश्माशता । मदेषुस
 वाश्धाअसायि । मदेषुसा । वाश्धाअसायि । मदेषुस
 वाश्धाअसायि(३) ॥ आ २ । हस्-ए३पया२३४पूः ॥१४*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ छठ्योर्द्वयम् । १४

॥ इत्यक्षीनपर्व समाप्तमहीनकाण्डश्च समाप्तः ॥

* पौष्करीकोषष्ठेऽन्याभव ।

॥ इदानीं सत्र(काण्डः)पर्व प्रवर्त्तत ॥

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृद्धतौ कजभावुत्तरे इन्द्रः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ माभेममाश्रमिष्योवा । जग्रस्यसख्ये तवमदत्ते
 वृष्णोअभिच । श्रियारश्ङ्कताम् । पाश्येमतूरश्वा ३ ।
 शंख्यारश्ङ्कदम् । ओवा ६ । द्वाजवा(१) ॥ पश्योवा । मा
 तुर्व्वशंख्यदुस्सव्यामनुस्फिग्युंवा । वसारश्शिवृषा । ना
 दानोआरश्स्या ३ । रोषारश्ङ्कता । ओवा ६ । द्वाजवा(२) ॥
 नदोवा । नोअस्यरोषतिमद्वासम्पृक्तासारघे । णधार
 इयिनवाः । तूयमेहा २ ३ यिद्रा ३ । वापारश्ङ्कयिवा ।
 ओवा ६ । द्वाजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२२-१२३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १५

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरग्निर्देवता ॥ रायोवाजी-

* चतुर्विंशतिरात्रे अग्निरुक्ते तयस्त्रिंशेऽहनि पृष्ठम् ।

यम् ॥ ए॒आग्नी॑म् । त॒मन्म॑न्ये योव॒सुरस्त॑य्य॒य्यन्ति॑धा र॒यि
 नवाः । इ॒डा । अस्त॑मर्वन्त॒आ॑श्वा॒वाः । अस्त॑न्नि॒त्या
 सो॒वा॒ । जा॒यिनाः॑(१) ॥ ए॒आग्नी॑म् । हि॒वाजि॑नं॒व्विशे॑द॒दा
 ति॒विश्व॑च॒र्ष॒णा॒यिः । इ॒डा । अ॒ग्नी॒रा॒ये॒सु॒वा॑भू॒श्वाम् ।
 स॒ग्नी॒तो॒यो॒ति॒वा॒ । रा॒याम्॑(२) ॥ ए॒सो॒आ । ग्नि॒र्यो॒र्वि॒सृ॒गृ
 णे॒स्य॒मा॒यन्ति॑धा र॒यि॒नवाः । इ॒डा । स॒मर्व॑न्तो॒रद्य॑ १॒द्रू
 श्वाः । स॒सु॒जा॒ता॒स॒सू॒ । रा॒याः । इ॒ष॒स्तो॒तृ॒भ्य॒आ
 र॒श्चो॒यि । भा॒रा॒श्ज॒वा॒र॒श्(३) ॥ १६* ॥

अथ व्याख्यानम्—५भा० २४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरुषा देवता ॥ रायोवाजी-

यम् ॥ ए॒मा॒ । नो॒अद्य॑बो॒धयो॑षो॒रा॒ये॒दि॒वा॒र॒यि॒त्स॒ता
 यि । इ॒डा । यथा॑चि॒न्नो॒अ॒वो॑धा॒याः । स॒त्य॒अ॒व॒सि॒वा
 ३ । या॒या॒यि॑(१) ॥ ए॒या॒स । नो॒थे॒गौ॒च॒द्र॒थे॒व्यौ॒च्छो॒दु॒हि॒ता

* विधृति-सञ्ज्ञकएकाङ्गपद्याश्रदामिश्रत षड्विंशेऽहनि सन्निशोचन ।

यि । वासू । माञ्जीममश्रुता२३^{४ ५ १२ २}होयि । - द्वावमा३१^१ज

वार३(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

दीर्घतमा बृहती सोमः ॥ दीर्घतमसोःर्कः ॥ आभौ ।

प्रीयाणिपवतेचनः । द्विताद्विताः । द्विताः । नामा ।

नीयक्कोअधियेषुव । धतायिधतायि । धतायि । आसू ।

रीयस्यवृहतीवृहन् । अधाअधायि । अधायि । रा

थाम् । वायिषच्चमरुहद्विच । क्षणाःक्षणाः । क्षणाः(१) ॥

आर्ता । स्याजिक्कापवलेमधु । प्रियाम्प्रियाम् । वाक्ता ।

पानिद्वियोअस्याअदा । भियाभियाः । भियाः । दाधा ।

तायिपुत्रःपित्रोरपी । चियाच्चियाम् । चियाम् । नामा ।

तात । यमधिरोचनम् । दिवादिवाः । दिवाः ॥ आ

वतानःकलशा^{१ २ ३ ४}अचि । क्रदात्क्रदात् । क्रदात् ।

नृभीः । येमानः कोश आहिर । एययायि एययायि । एय
यायि । अभी । आर्तस्य दोहनाञ्चनू । षताषता । षता ।
आधी । त्रायि पृष्ठ उपसीविरा । जसायि जसायि । ज
सायि (३) ॥ ई२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १६७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सोमः ॥ ॥ भर्गः ॥ ॥ यत् ।

उत्सोदेवः । हिराण्या२३याः । उत्सोदेवः । हिरा२
ण्या२३४याः । दुहानजधर्दिवियम् । मधूरप्रा२३४
याम् । प्रत्नसध । स्थमारसा२३४दात्(२) ॥ ए३ । भ
र्ग२३४५ः ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्चागाने चतुर्थस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

—ooo@ooo—

* तस्यैव सप्तचत्वारिंशोऽन्याभवे ।

† आदित्यानामयने द्विष्टस्यञ्जक-प्रथमाभिष्टवस्य तृतीयेऽनि सध्यन्दिने ।

अथर्वाः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्य-परे सोमः ॥ आथर्व

णम् ॥ उहुवाओहा । औहोवा । परिधीरा । उज्ज

वाओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । तिता

आरश्विहाश्वि । उज्जवाओहा । औहोवा । परि

धीरा । उज्जवाओहा । औहावाहाज । वा ।

खवः । तिताइक्षितवाहनन्तमुतसोमातादाश्विवाश्वि ।

उहुवाजहा । औहोवा । दुहानोवा । उहुवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । भ्रजधारश्विनाश्वि ।

उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वाश्वि ॥ ईश्वरश्वि ॥ १॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ५१७-४१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

दीर्घतमाः पथ्या वृद्धतीसिद्धेत्यपरे सोमः ॥ दीर्घ-

तमसोऽर्कः ॥ आयिणा । तोगोभिर्ह । तरान्तराम् ।

तराम् । आयिणा । तोगोभिर्ह । तरान्तराम् ।

तराम् । पारी । स्नानश्चक्षसेदेवमा । दनादनाः ।

दनाः । क्रातूः । आयिन्दुर्विच । क्षणाः क्षणाः । क्षणाः (३) ॥

१११११

ई२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ सङ्कृतिः ॥ एपारी । त्य

ह्य्यं तारश्चोश्चयि । चरार्श्चयिम् । चाओवा । बभ्रु

म्पुन । तिवारेण । योदेवान्विश्वा इत्परि । मदेनसच्च

गच्छति । दौ३ । आ३ । ज३(१) ॥ ई२३४५ ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिः पथ्या वृक्षती सिद्धे त्यपरे सोमः ॥ यशः ॥

पुनानास्तोमधारया । अपोवसानो अर्षसि । आरत्नधा

यानिमृत्तस्यसीदसि । उत्तोदेवोक्षिरण्ययः (१) ॥ उत्तोदेवो

क्षिरण्ययः । २ । दुहानंजधदिव्यमधुप्रियम् । प्रत्नसधस्य

मासदत् (२) ॥ प्रत्नसधस्यमासदत् । २ । आपृच्छन्धस्

*, † दादशाक्ष्य यूहेनवमेऽक्षि साध्यान्दिनामेवयोः संमिमी ।

१२ १ २ १ २२ १२ २१ २१ २२ १
 णंवाज्यर्षसि । नृभिर्द्धौतोविचक्षणः(३) ॥ शतञ्जीवेमशर

१२ १ ३ ११ ११
 दोवयन्ते २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ईनिधनं वार्कजम्भम् ॥

१२ २२ १ २ १ २ १ २ २
 पुरोजितीवोअन्धासाः । धासाः । धासाः । सुतायमादयि

१ २ १ २ २ १ २ १ २
 त्नावायि । त्नावायि । अपश्चान्श्चयिष्टाना । याना ।

१ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 याना । सखायोदीर्घजिक्कायाम् । क्कायाम् । क्कायाम्(१) ॥

१ २ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 सखायोदीर्घजिक्कायाम् । क्कायाम् । क्कायाम् । योधूर

२ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २
 यापावकाया । काया । काया । परिप्रस्यन्दतेसूताः ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १
 सूताः । सूताः । इन्दुरश्चोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वा

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 याः(२) ॥ इन्दुरश्चोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वायाः ।

२ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २
 तन्दुरोषमभीनाराः । नाराः । नाराः । सोमंञ्चिश्वा

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
 चियाधाया । धाया । धाया । यज्ञायसन्तुवद्रायाः ।

* इन्दोम-दशरु-द्वितीयेऽति सध्यन्दिने ।

१ २   १ २   ३ २ २   ५ २ २   ३ २ १
 द्रायाः । द्रायाः । स्तोभाना ३४ । औक्षीवा । ई २ ३
 १ १
 ४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ उत्सर्पम् ॥ उत्सो
 २ २ २ २ १ २   १ २ १ २ १ २   १ २ १ २ १ २
 देवोहिरण्ययः । उत्सो देवोहिरण्ययः । दुहानजधर्दिव्य
 २ १   २ १ २ १ २ १ २   १ नि० २ १   १ १
 मधुप्रियम् । प्रत्नं सधस्थमासदत्(२) ॥ उत्सपसुवा २ ३
 १ १
 ४५ ॥ ६ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ सर्पम् ॥ अभिप्रवस्तु
 १ २   २ ७०   १ २   प्रति २
 ऽऽराधाशसार्म् । इन्द्रमर्चयाऽऽथावाशयिदा रयि । यो
 २   २   १ २   ७० २ २   १ २
 जरितृभ्यो मघवायुऽऽरुवाशसूः । सहस्रे णेव ऽऽशायिशा
 २ २   १ २
 १ ता रयि(१) ॥ सहस्रे णेवाऽऽशायिक्षाशना रयि । सहस्रे
 २   १   २   २ २ २   २   १ १
 णेवाऽऽशायिक्षाशना रयि । शतानीक्रेव प्रजिगातिऽऽधाष्ण

● हन्दीस-दशाह-चतुर्थेऽह्न्याभवे ।

† सर्पसमे त्रिषु अङ्गकेऽहनि मध्यन्दिने ।

^{१ २} १या२ । ^१ हन्तिवृत्राणिऽइदाशूषा२रयि(२) ॥ ^१ हन्तिवृत्राणि
^{१ २} इदाशूषा२रयि । ^{१ २} हन्तिवृत्राणिऽइदाशूषा२रयि । ^१ गिरे
^{१ २} रिवप्ररसाअस्याऽइपायिन्वाशिरा२रयि । ^१ दत्राणिपुरुऽभो
^१ जा१सा२रः(३) ॥ ^{१ नि० १ १ १ १ १} सपसुवा२रऽ४पुः ॥ ७ * ॥

अथ व्याख्यानम्—२भा० ३३५ पृष्ठयोर्द्वयम् । ७

^{१ प्र० २} सर्पा अनुष्टप् सोमः ॥ ^{१ २} प्रसर्पम् ॥ ^{१ २} पुरोजितीवो
^{१ २} इन्द्राभ्याश२रः । ^{उ० २ २ १ २} सुतायमादाऽइथायिन्नाशवा२रयि । ^{प्रति} अप
^{१ २} श्वानश्चऽइथायिष्टाशना२ । ^{उपद्रवर २ २ १ १} सखायोदीर्घऽइ जायिक्का १
^{२ २ २ १ १ २ २ २} या२म्(१) ॥ ^{२ २ २} सखायोदीर्घऽइजायिक्काशया२म् । ^{२ २ २} योधारया
^{२ १ २ १ १} पाश्वाकाशया२ । ^{१ १} प्ररिप्रस्यन्दाऽइतायिसूता२रः । ^{१ १} इन्दुर
^{२ १ २ १ १} श्वोनाऽइकार्त्वाशया२रः(२) ॥ ^{२ १ १} इन्दुरश्वोनाऽइकार्त्वा १ या२रः ।
^{२ १ २ १ २} तन्दुरोषमाऽइभायिनाशरा२रः । ^{२ २ १ २} सोभंविश्वाचिऽइयाधा १

या२ । यज्ञायसन्तुऽऽवाद्राश्या२ः(३) ॥ प्रसर्पसुवा२३

११

४५: ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्यूच्यागानि सत्र पवे-समाप्तम् ॥

॥ इदानीं प्रायश्चित्त-पर्व प्रवर्त्तते ॥

अथर्वी ऋषयः प्रथ्या वृद्धतीन्द्रः ॥ आथर्वणम् ॥ उ

ऊवाओहा । औहोवा । तंवोदस्माम् । उऊवाओ

हा । औहोवाचाऊ । वा । आवत् । ऋतीषारश्हा

श्म् । उऊवाओहा । औहोवा । वसोर्मन्दा । उऊ

वाओहा । औहोवाचाऊ । वा । सूवः । नमन्वसो

भिवत्सन्नस्वसरेषुधेनारश्वाः । उहुवाओहा । औहोवा ।

इन्द्रजीर्भायिः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । नवामारश्चाश्चायि । उज्जवाओहा । औ

होवाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । इन्द्र

जीर्भायिः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

आवत् । नवामारश्चाश्चायि । उज्जवाओहा । औहो

वा । इन्द्रजीर्भायिः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।

सूवः । नवामहेद्युक्षुदानुन्तविषीभिरावाश्शर्ताश्म् ।

उज्जवाओहा । औहोवा । गिरिन्नतूउज्जवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । रुभोजारश्साश्म् ।

उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओ

हा । औहोवा । गिरिन्नतू । उज्जवाओहा । औहो

वाहाज । वा । आवत् । रुभोजारश्साश्म् । ७हु

^१ उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा । ^{२२}ओ^२द्दी^२वा । ^२गिरि^२न^२पू । ^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा ।
^२द्वा । ^१ओ^२द्दी^२वा^२द्वा^२ज । ^{१२}वा । ^{१२}सू^२वः । ^{१२}रु^२भोज^२स^२ङ्ग^२म^२न
^{२१}वा^२ज^२त्प्र^२ति^२न^२त्स^२ह^२स^२ार^२श्चि^२णा^२श्म । ^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा । ॐ
^२हो^२वा । ^{२२}म^२त्तू^२गो^२मा । ^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा । ^{१२}ओ^२द्दी^२वा^२द्वा^२ज
^१वा । ^१ज्यो^२तिः । ^{१२}त^२मी^२मा^२र^२श्च^२ा^२श्चि^२ । ^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा
^{१२}ओ^२द्दी^२वा^२द्वा^२ज । ^{२२}वा^२३(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१-८२ पृष्ठवीर्ण्यम् । ८

अथर्व्वा पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ अथर्वणम् ॥ उ^१

^२वा^२ओ^२द्वा । ^२ओ^२द्दी^२वा । ^२अभि^२प्र^२वाः । ^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा
^{१२}ओ^२द्दी^२वा^२द्वा^२ज । ^{१२}वा । ^{१२}आ^२वत् । ^{१२}सुरा^२धा^२र^२श्सा^२श्म
^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा । ^२ओ^२द्दी^२वा । ^२इ^२न्द्र^२म^२र्चा । ^२उ^२ज्ज^२वा^२ओ^२द्वा
^२हा । ^{१२}ओ^२द्दी^२वा^२द्वा^२ज । ^{१२}वा । ^{१२}सू^२वः । ^{१२}यथा^२वि^२दे^२यो^२र्जा

* काम्ये ज्योतिषोमे ब्रह्मसाम ।

तृभ्योमघवापुरुवा३सू३ः । उज्जवाओहा । औहोवा ।

सहस्रेणायि । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । वशिन्तार३ता३यि । उज्जवाओहा । औहो

वाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । सहस्रे

णायि । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । आ

वत् । वशिन्तार३ता३यि । उज्जवाओहा । औहोवा ।

सहस्रेणायि । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

सूवः । वशिन्ततिशतानीकेवप्रजिगानिधृणूर३या३ । उ

ज्जवाओहा । औहोवा । हन्तिवृत्रा । उज्जवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । णिदाशूर३षा३यि ।

उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओहा ।

औहोवा । हन्तिवृत्रा । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।

४५० २ अ० ११] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् ।

५२३

वा । आवत् । णिदाशू२३पा३यि । उज्जवाओद्वा ।

ओहोवा । हन्तिवृत्ता । उज्जवाओद्वा । ओहोवाद्वाज ।

वा । सूक् । णिदाशूषेगिरेरिवप्रसाअस्यपिन्वार३यि

रा३यि । उज्जवाओद्वा । ओहोवा । दन्नाणिपू । उज्ज

वाओद्वा । ओहोवाद्वाज । वा । ज्योतिः । रुभोजा

२३सा३ः । उज्जवाओद्वा । ओहोवाद्वाज । वा३(३) ।

३११११
ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३४-३३५ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १०

प्रजापतिः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ वृषा ॥ अभाओवा ।

प्रवाओवा । सुराओवा । धा३ । ओ । सा३ । ओ

यि । इन्द्रा३ । ओ२३४वा । अर्चाओवा । यथाओ

वा । विपदाओवा । या३ः । ओ । जा३ ।

१ ३ ३ १ ५ ३२ १ १ २ १२
 ओ । रितृ३ । ओ२३४वा । भ्योमघववा । पुरा
 ३२ २ १२ ३ २ २ २ २ २ १ १
 ओवा । वसाओवा । सद्वाओवा । स्तार । ओ ।
 १ १ २ २ १ ५ १ १ १ १
 णा३ । ओयि । वशा३ । ओ२३४वा । क्षता२३४
 ३ २ ३ २ २ २ २ २ २ २ २
 यि(१) ॥ सद्वाओवा । स्तेणाओवा । वशाओवा । क्षार ।
 १ २ १ ३ २ १ ५ ३ २ २
 ओ । तार । ओ । सद्वा३ । ओ२३४वा । सणा
 ३ २ ३ २ २ २ २ २ २ १ १
 ओवा । वशाओवा । क्षताओवा । शार । ओ । ता
 १ ३ २ १ ५ ३ २ २ २
 ३ । ओ । नीका३ । ओ२३४वा । वप्रजिवगा । ति
 २ २ ३ २ २ २ २ २ २ १ १ २
 धाओवा । णुयाओवा । हन्ताओवा । वार । ओन्ना३ ।
 १ ३ १ १ २ १ १ १ १ ३ २
 ओ । णिदा३ । ओ२३४वा । शुषार२३४यि(२) ॥ हन्ता
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १
 ओवा । हन्ताओवा । णिदाओवा । शार । ओ ।
 १ १ ३ २ १ ५ ३ २ २ २ २
 शार । ओ । हन्ता३ । ओ२३४वा । हन्ताओवा । णि
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १
 दाओवा । शुषाओवा । गा३ । ओ । रा३ । ओ

^{३ २}यि । ^१इवा३ । ^५ओ२३४वा । ^{३ १२ २}प्ररसावञ्च । ^{२२ ३२ २}स्यपाओवा ।

^{२२ ३२ २}निराओवा । ^{२२ ३२ २}दन्वाओवा । ^२णा३ । ^१ओ । ^२पू३ । ^१ओ

^२पू३ । ^१ओ । ^{३ २}रुभो३ । ^१ओ २३४वा । ^५जसा २३

^{१ १}४ पूः(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — ३ भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । ११

^{१२ २}प्रजापतिः पथ्या वृहतीन्द्रः ॥ ^{१२ २}एकोवृषा ॥ ^{१२ २}चाहम् ॥

^{१ १ २ १२ २}अभिप्रवःसुराधसम् । ^{१२ १२ २}एकसमैरयदृधे । ^{१२ १ २}इन्द्रमर्चयथा

^{२२ १२ १२ २}विदे । ^{१२ २ १२ २ १२ १२ १२ १२}एकसमैरयन्महे । ^{१२ २ १२ २ १२ १२ १२ १२}योजरितृभ्योमघवापुरुषवस्तु ।

^{१२ २२ १२ १२ १२ २}एकोवृषाविराजति । ^{१२ १२ ० २}सहस्रेणोवशिञ्जति(१) ॥ ^{१२ २ २२}सहस्रेणेव

^{१ १ १२ २ १२ २}शिक्षति । ^{१२ २ १२ २ १२ २}एकसमैरयदृधे । ^{१२ २ १२ २ १२ २}सहस्रेणोवशिञ्जति । ^{१२ २}एक

^{१२ १ १२ २ १२ २ २२ १ १२ १२ २२}समैरयन्महे । ^{१२ २ २२ २ २२ २}प्रतानीकेवप्रजिगातिधृष्णुया । ^{१२ २ २२}एकोव

^{१२ १२ २ १२ २ २२ २ २२ २}षाविराजति । ^{१२ २ २२ २ २२ २}हन्तिवृत्राणिदाशुषे(२) ॥ ^{१२ २ २२}हन्तिवृत्राणिदा

पृष्ठयन्धस्त्रुणं वाजियर्षसाओहाज । नृभिर्ज्ञौतो दिचक्षणा
ओहाज । ई५५५५(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

अश्विनावनुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमश्विनोर्व्रतम् ॥

पुरोजितीवोअन्धमाओहाज । सुतायमादयित्वाओहा

ज । अपश्वानश्शथिष्टनाओहाज । सखायोदीर्घजि

ह्रियाओहाज (१) ॥ सखायोदीर्घजिह्रियाओहाज । यो

धारयापावकयाओहाज । परिप्रसन्दतेसुताओहाज । इ

न्दुरश्वोनकृत्वियाओहाज (२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वियाओहा

ज । तन्दुरोपमभीनराओहाज । सोमंविश्वानाधियाओ

हाज । यज्ञायसन्त्वद्रयाओहाज (३) ॥ ई२ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

२ २ २ २ १ २ २ २ १
 श्वान् अथिष्टा २ ३ ना । सखायो । दीर्घजिह्वा २ ३ या ३ म् (१) ॥
 २ २ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २
 सखायो दीर्घजिह्वा २ ३ याम् । योधारया पावका २ ३ या ।
 १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 परिप्रस्यन्दते सू २ ३ ताः । इन्दुरश्वो न कृत्वा २ ३ या ३ (२) ॥ इ
 २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २
 न्दुरश्वो न कृत्वा २ ३ याः । तन्दुरो षमभीना २ ३ राः । सामं वि
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १
 श्वाचिया धा २ ३ या । यज्ञास्य सन्तु वद्रा २ ३ या ३ (३) ॥ ई २ ३
 १ १
 ५ पुः ॥ १६ * ॥

अथ व्याख्यानम् — ३भा० १३१- पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

गावः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ गवां व्रतम् ॥

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २
 पुनानस्सोमधारा २ या । अपोवसानो अर्षा २ मायि । आ
 २ २ २ २ १ २ २ २ २
 रत्नधायो निष्ठतस्य पीदा २ सायि । उत्सो देवो हिरण्या २
 १ २ २ २ १ २ २ २ २
 याः (१) ॥ उत्सो देवो हिरण्या २ याः । उत्सो देवो हिरण्या २
 १ २ २ २ १ २ २ २ २
 याः । दुहान ऊर्ध्वर्दिवि यन्मधु प्रा २ याम् । प्रत्न २ सध
 २ २ २ २ २ २ २ २ २
 स्थमासा २ दात् (२) ॥ प्रत्न २ सध स्थमासा २ दात् । प्रत्न २ स

२ १ २ १
धस्यमासा रदात् । आपृच्छग्रन्थरुणं वाजियर्षा रसायि ।

२ २ १ २ १
नृभिर्द्वौ तोविचक्षा रणाः (३) ॥ ए । गावः ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४१ छळादिषु दृष्टव्यम् । १७

गाव ऋप्रयो गायत्री सोमः ॥ द्वितीयङ्गवाव्रतम् ॥

१२ २२ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
खादिष्ठयामदिष्ठया । पवस्वसोमधारया । इन्द्रायपात

२२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २
वेसुतः (१) ॥ रक्षीक्षाविश्वचर्षणिः । अभियोनिमयो हते ।

१२ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
द्रोणसधस्यमासदत् (२) ॥ वरिवोधातमो भुवः । म० हिष्ठो

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वृचद्वन्तमः । पर्षिराधोमघोनाम् (३) ॥ ए । देवेषु निधि

१२ २ १
मा० अहम् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १०५-१०६ छळधीर्दृष्टव्यम् । १८

॥ इत्युह्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ४ ॥

—000(a)000—

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वुत्तरे अग्निर्वृद्धत्स्वर्गकामाय सन्धिकुर्यादिति विनि-

येद्गः ॥ ^{२२२ २२ २} औहो एनावो अग्निन्नमसा ३१ । ^२ जर्जीनपा । ^{२ १२}

^{१ २ ३} तामाह्वर ३४ वायि । ^५ प्रिया ३४ । ^{१२} औहोवा । ^{३२ ४२ ५} चेतायिष्ठ ^{२२ १}

^२ माराता ३१ यिम् । ^{२२} सुवद्धा २३ ४ राम् । ^५ विश्वस्यदू ३४ । ^{२ १ २}

^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ तारमासा २३४ । ^५ ताम् । ^५ उज्जवाह्वज । ^५

^{२२ २} वा(१) ॥ ^२ औहोयिविश्वा ३१ । ^१ स्यदू । ^{२ ३} तामामा २३४ ताम् । ^५

^{१२} सयो ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२१} जते अरू । ^२ पावा ३१ यि । ^{२२} श्वभो

^३ जा २३४ सा । ^५ समुद्रवा ३४ । ^{२ १ १} औहोवा । ^{३२ ४२ ५} तूरवाज २ ^१

^५ ३४ । ^५ ताः । ^५ उज्जवाह्वज । ^{२२ २} वा(२) ॥ औहोयिसमू ३

^२ ए । ^१ द्रवात् । ^{२ ३} सूवाह्व २३४ ताः । ^५ सुत्रा ३४ । ^{१२} औहोवा । ^{३२ ४२ ५}

^{२२ १} ह्यायाज्ञम् । ^२ शासा ३१ यि । ^३ वमूर ३४ नाम् । ^५ देवस्य

२ ३२ ४२ ५ १ ५ ५
 धा३४ । औहोवा । जारना२३४ । नाम् । उज्जवा६
 ५
 हाज । वा(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती मिद्धेत्यपरे ककुभा
 वृत्तरे उषा बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्कर्यादिति ॥ बृह
 २२ २ २ १ २
 त् ॥ औहोयिप्रत्युवदश्यायता३१ । उच्छन्तीदू । हायि
 २, ३ ५ १ २ ३२ ४२ ५ २ १
 तादा२३४यिवाः । अपो ३४ । औहोवा । महीवृणू ।
 २ २२ ३ ५ २२ १ २ २
 तायिचा३१ । क्षुषाता२३४माः । ज्योतिष्कृणो३४ । औ
 ४२ ५ १ ५ ५ ५
 होवा । तारयिमूना२३४ । रायि । उज्जवा६हाज ।
 २२ २ २ १ २, २ ५
 वा(१) ॥ औहोयिज्योता३१ । कृणो । तायिमूना२३४रा
 १ २ ३२ ४२ ५ २ १ २
 यि । उदू३४ । औहोवा । स्रियास्सृजा । तायिमू३१ ।
 २ ३ ५ २ १ २ ३२ ४२ ५ १
 रियस्सा२३४चा । उद्यन्नचा३४ । औहोवा । तारमा
 ५ ५ ५ २२ २
 चार३४यि । वात् । उज्जवा६हाज । वा(२) ॥ औहो

२ २ १ १ ३ ५ १ ९
उद्यादे । नक्षा । त्रामर्चा२३४यिवात् । तवे ३४ ।

२२ ४२ ५ १ १ २ २ ९ ५
औहोवा । उपोवियू । षायिमू३१ । रियस्या२३४चा ।

२ १ २ २ ३२ ४२ ५ १ ५
सम्भक्तेना३४ । औहोवा । गार्मायिमा२३४ । ह्यायि ।

५ ५
उज्जवाईहाऊ । वा(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठादिषु दृश्यम् । २

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

अश्विनौ बृहत्स्वर्गकामाय सुन्विङ्ग्यात् ॥ बृहत् ॥

२२ २ २ २ २ १२ २ ३
औहोश्माउवान्दिविष्टया३९ । उस्त्राहवा । तेअश्वा२३

५ १ ९ ३२ ४२ ५ २२ १ २
४यिना । अया३४ । औहोवा । वामाङ्गेआ । वा

२ २ ३ ५ १ १ २ ३२ ४२ ५
सा३१यि । शचीवा२३४सू । विशंविशा३४ । औहोवा ।

१ ५ ५ ५ ५
हारयिगाक्कार३४ । थाः । उज्जवाईहाऊ । वा(१) ॥ औ

२ २ १ २ ३ ५ १ २
होयिविशा३१ ५ विशाम् । ह्यायिगक्कार३३४थाः । युवा

३२ ४२ ५ १ २ २ ३
३४ । औहोवा । चित्रान्ददा । यूर्मी३१ । जनन्ना२३

^५ ४रा । ^{२ २ १ २ २} चोदथा^२सू^३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ ना^२र^२ता^२वार^३४ ।
^५ तायि । ^५ उ^५ज्ज^५वा^५द्द^५हा^५ज । ^{१ २ २ २ २ २} वा(२) ॥ ^{१ २} औहोयि^३चो^३दा^३श्ण । ^{२ २} था^३५
^१ स्त । ^{२ ३} ना^३ता^३वार^३४तायि । ^५ अ^५र्वा^५३४ । ^{१ २} औहोवा । ^{३ २ ४ २ ५} र^३थी^३५
^२ समा । ^{२ २} ना^२सा^२३१ । ^५ नि^५य^५च्चा^५र^५३४ताम् । ^{२ २} पि^२वन्^२सो^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ मा^१र^१य^१म्मा^१र^१३४ । ^५ धा^५ज । ^५ उ^५ज्ज^५वा^५द्द^५हा^५ज ।
^५ वा(३) ॥ ३ ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० २४५-२४६ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् ३

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावत्तरे

^{२ २ २} अग्निरुषाश्विनौ देवताः ॥ ^{२ २ २} बृहत् ॥ ^{२ २ २} औहोअग्नेविवस्वदु
^२ षसा^२श्ण । ^{१ २} चि^१त्र^१रा^१धो । ^{२ २} आ^२म^२त्ता^२र^२३४या । ^५ आ^५दा^५३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १ २} शु^२षे^२जा^२ता । ^२ वा^२यि^२दो^२३१ । ^{२ २ ३} व^२चा^२तू^२र^२३४वाम् ।
^{१ २ २ २} अ^१द्या^१दे^१वा^१३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ ज^१र^१षा^१वू^१र^१३४दु^१धाः । ^५ उ^५ज्ज
^५ वा^५द्द^५हा^५ज । ^{२ २ २} वा(१) ॥ ^२ औहोअ^२द्या^२श्ण । ^{२ १} दे^२वा^२५ । ^{२ ३} ज^२षवू^२

२३४धाः । ^५ जुष्टो^{१२}३४ । ^{३४ ४२ ५} औक्षोवा । ^{२ १ २} द्विदूतो^५आ । सा
^२ यिद्वा^{१ २ २ ३}३१ । ^५ व्यवहार^{२ १ २ २}३४नाः । ^{३४ ४२ ५} अग्रे^५रथा^२३४ । औक्षोवा ।
^१ आ^५र^५द्वारा^२३४ । ^५ णाम् । ^५ उज्जवा^२ईहाज । ^{२ २} वा(२) ॥ औ
^२ क्षो^२अग्रा^१३१ । ^{१ २ २} रथायिः । ^५ आ^५द्वारा^२३४णाम् । ^{१ २} सजू^५३४ ।
^{३४ ४२ ५} औक्षोवा । ^{२ १ २} अश्वी^२भ्याम् । ^{२ २ ३} पासा^५३१ । ^५ सुवीरा^२३४याम् ।
^{३ १ २ २} अस्म^{३४ ४२ ५}धे^{१ २}द्वा^५३४ । औक्षोवा । ^{१ २} आ^५र^५वोवृ^५३४ । ^५ द्वात् ।
^५ उज्जवा^५ईहाज । ^५ वा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २९१ दृष्टादिषु द्रष्टव्यम् । ४

^{२ २ २} भरद्वाजो^२ऽष्टिरिन्द्रः ॥ ^{२ २ २} बृहत् ॥ औक्षोयि^२त्रिकद्रु^२को
^{५ १ २} धुम^२द्विषा^२३१ । ^२ यवा^२शिरन्तु^२विष्णु^२अस्तम्भ^२सोम^२मपि^२बद्विष्णु^२ना
^{२ ३} सुताम् । ^५ याथावा^{१ २}३४^{३४ ४२ ५}शाम् । ^{२ १} सई^२३४ । औक्षोवा । ^{२ १} ममा
^२ दमा । ^१ द्वायिका^{२ २}३१ । ^२ मकर्त्त^{२ २ २}वेम^२दामु^२रु^२सैन^२सश्व^२देवो

^३ दार३४यिवाम्^५(१) ॥ ^{२२ २} औहोयिद्र्सा^{२ १ २}३ण । कञ्जातः । क्र

^{२ २ २ २} तुनासाकमोजसाववत्थिसाकवृद्धोवैर्यैस्सासहिर्धो । वा

^{२ ३} यिचर्षा२३४णा^५यिः । ^{१२ २} दाता३४ । ^{३२ ४ ५} औहोवा । ^{२२ १} राधास्तु

वा । ^१ तामिका३१ । ^{२ २} मियवासुप्रचेतनसैनस्सश्चेवोदा२

^५ ३४यिवाम्^३(३) ॥ ^{२२ २} औहोयिद्र्मा^{२ १ २ २ २ २}३ण । धत्विषीमाअभ्योजसा

^{२ २ २} क्रिवियुधाभवदारोदसीअपृणदस्समयना । ^{२, ३} प्रावावा२३

^५ ४र्धायि । ^{१ २} अधा३४ । ^{३२ ४ ५} औहोवा । ^{२२ २} तान्नाञ्जटा । रायि

^२ प्रा३१यिम् । ^{२ २} अरिच्यतप्रचेतयमैनस्सश्चेवोदा२३ ४यि

^५ वाम् । ^{२ १ २} सत्यइन्द्रा३४ । ^{३२ ४ ५} औहोवा । ^१ सारत्याम् । सा

^१ रत्यामा२३४यि । ^५ द्राम्^५(३) ॥ ^१ उज्जवाद्दहाज । वा हस् ॥५॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५,

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या वृहतीसिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

^{२५ २} अग्निरूपाश्विनौ देवता ॥ ^१ रथन्तरम् ॥ अग्नेविवस्वदुषसो

* व्युष्टायां रावः

५प्र० १अ० ७] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

५३७

वा । चायि^{१२२}त्र^२रा^२धो^२अ^२म^२र्त्ति^२य^२आ^२दा^२शु^२षे^२जा^२त^२वे^२दः । व^१द्वा

२३^२तु^१वा^१म^१ । आ^१द्या^१दे^१वा^१२३^४र्व^१जू^१ज^१३ । पा^१वू^१२३^१४^१धा ।

अ^२वा^२ई । हा^२ज^२वा^२(१) ॥ अ^२द्यो^२वा । दा^२यि^२वा^२उ^२ष^२र्वा^२धो

जु^२ष्टो^२द्दि^२दू^२तो^२अ^२सि^२ह । व्य^२वा^२२३^१ह^१नाः । आ^२ग्ने^२र^२था^२२३^४यि^२रा

३ । ध्वा^१रा^१२३^१४^१णा^१म् । ओ^१वा^१ई । द्वा^१ज^१वा^१(२) ॥ अ^१ग्ने

वा । रा^२थी^२र^२द्व^२रा^२णा^२स^२ज^२ूर^२श्चि^२भ्या^२मु^२ष^२सा । सु^२वा^२२३^१यि

रि^२या^२म् । आ^१स्मे^१धि^१द्वा^१२३^१यि^१आ^१३ । वो^१वू^१२३^१४^१द्वा^१त् । ओ

वा^१ई । द्वा^१ज^१वा^१(३) ॥ अ^१स् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २८१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

तुर^२श्र^२वाः प^२थ्यां बृ^२ह^२ती^२ सो^२मः ॥ तौ^२र^२श्र^२व^२स^२म् ॥

प्रा^२५^२त्न^२म् । स^२धा^२ स्या^२३^२मा^२सा^२दा^२त् । प्र^२त्न^२स^२धा^२२ । स्थ

मा^२सा^२१^२दा^२२^२त् । उ^२वा^२३ । ओ^२३^२वा । आ^२पा^२र्क्षा^२१^२या^२२^२स् ।

* सन्निहोतप्रचे इदमग्ने ।

(६८)

^{१ २} धृष्ट्वा^{३ २} १'वार^२ । उवा^{१ २} ३ । ओ३वा । जियार्षा१सारयि ।

^१ नृभायि^२ दौ१तारः । उवा । ओ३वार । विचोवा । क्षा

प्रणोद्वायि(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ४२-४३ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ७

तुरश्रवा अनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयन्तीरश्रवसम् ॥

^{१ २ २ २} सखायोदीर्घजिह्वायाम् । ^{१ २} योधारयापा३वार३कया । पा

^२ २३रायि । ^{१ २} प्रास्था१न्दा२३ । ^{१ २ ३ ५} तारयिस्त्र३३३ताः । ^{२ १} इन्दू

^२ राश्चा३४ । ^{२ ४ ४ ५} औचोवा । ^{१ २} नार३का३ । ^{१ २ ५ २ २} त्वा३वार३४औचो

नि३११११

वा(३) ॥ या२३४५ ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १३१-१३२ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ८

यमो गायत्र्यात्मदेवता ॥ यमव्रतम् ॥ आयम् ॥

^२ गौःपा२ । ^{३ २ ३} श्रिरक्रा२३मीत् । ^५ अस । ^{१ २ ३ ४} दन्वा३ । ^{२ २} तर

^२ म्पू२३४राः । ^५ पित । ^{२ ४} रञ्चा२३ । ^१ प्रया३न्त्सू५वा३५६(१) ॥

* संसवे सध्यन्दिनार्भवधीः सामती ।

प्र० १ अ० ८] उत्तरार्द्धिक-परिधिष्टम् । ५३८

अन्तः । चरा^१२ । तिरोचा^{३ १ ३}३४ना । अस्य । प्राणा ।
 रत् । अपाना^{३ १ ३}२३पुतायि । व्यख्यन्मा^५२३ । द्विषो^१इदा^{२ ४}५
 यिवा^१इ^२५इ^३म्(२) ॥ त्रि^१ंशत् । धामा^२२ । विराजा^{३ १ ३}२३४ता
 यि । वाक्पा । तज्जा^१२ । यधीया^{३ १ ३}२३४तायि । प्रति ।
 वस्तो^{१ ४}२३ । अच्चा^२इद्य^{१ ३ १ १}पूभा^३इ^१५इ^१यिः(३) ॥ ए३ । मच्चा^{१ १}२३
 ४ ५ः ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४२८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्युद्यगाने प्रायश्चित्त-पर्व समाप्तम् ॥

* दीक्षिते प्रेते मार्जालौघमुत्तरं योपविश्य त्रिकेष सोमेनेतेन सुबोरेन् ।

॥ इदानीं लुद्रपर्व प्रवर्तते ॥

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

अग्निः ॥ वृद्धत् ॥ ^{२२ २} ^{२ २ २} ^{० २} औद्दोयियज्ञायज्ञावोअग्रया३ ए ।
^{१२} ^{२ ३} ^५ ^{१२} ^{३२ ४ ५} इराइरा । चादक्षार३४सायि । पप्रो३४ । औद्दोवा ।
^{२१} ^२ ^{२२ ३} ^५ ^{२१} वयाममा । ताञ्जा३१ । तवेदार३४साम् । प्रियमि
^२ ^{३२ ४ ५} ^१ ^५ चा३५ । औद्दोवा । ह२शा३सार३४यि । षाम् ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^१ उज्जवाद्दवाज । वा(१) ॥ औद्दोयिप्रिया३मे । मित्राम् ।
^२ ^३ ^५ ^{१२ २} ^{३२ ४ ५} ^{२१} ह२शा३सार३४यिषाम् । जर्जो३४ । औद्दोवा । नपात
^२ ^{२ ३} ^५ ^{१२ १२} ^२ साः । दायिना३१ । यमस्सा३३४यू । दाशेमद्वा३४ ।
^{३२ ४ ५} ^१ ^५ ^५ ^५ औद्दोवा । व्या२दाता३४ । यायि । उज्जवाद्वाज ।
^{२२ २} ^२ ^१ ^{२ ३} ^५ वा(२) ॥ औद्दोयिदाशा३ए । मद्वा । व्यादाता३३४यायि ।

^{२ २ २ २ १ १ १ २}
 नोअर्षस्सारन्नधायोनिमृत । स्यसारश्चिदसायि ।। जत्सो
^{२२१ ४ १ २ २ ५ ५}
 देवोरश्चाशयि । राण्यारश्चया । ओवा६ । द्वाऊवा(१) ॥
^{१ १ २ २ २ २ २ २}
 उत्सोवा । दायिवोहिरण्यउत्सोदेवोहिरण्योदुहानऊध -
^{१ २ १ २ १ ४}
 दिवियम् । मधूरश्चिप्रियाम् । प्रान्सधारश्स्थाश्म् ।
^{१ २ २ ५ ५ २ १}
 आसारश्चदात् । ओवा६द्वाऊवा(२) ॥ प्रत्सोवा । साध
^{२ २ २ २ २ १}
 स्थमासदत्प्रत्सधस्थमासददापृक्कृन्धरुणा । जियार
^{१ १ २ १ ४ १ २ २}
 र्षसायि । नृभिर्द्धौतोश्चाशयि । चात्तारश्चणा । ओ
^{५ १}
 वा६(३) ॥ द्वाऊवा । अस् ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ८१-८२ पृष्ठधोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठभरद्वाजावृषी प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे
 ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ (अत्र कल्पकारआह ॥ अथातः षोड
 शसामा तस्य रथन्तरवृहत्पृष्ठनौधसः श्यैतम्ब्रह्मसाम समा
^{२५ २ २ २}
 न मितरञ्जीतिष्टोमेन*) ॥ रथन्तरवृहत् ॥ आभित्वाशूरनो

^१नुमोवा । ^{२२}आदुग्धा^२वधेनवः । ^{१२२}ईशा^{३४} । ^{३२४२५}औहोवा ।
^{११}नमास्यजा । ^२गाता^{३१} । ^{२४}सुवर्द्ध^५२३४शाम् । ^{२२१२}ईशानमा^२
^{३४}३४ । ^{३२४२५}औहोवा । ^१द्रा^२सू^५सू^५२३४ । ^५षाः । ^५उज्जवा^६
^५ह्राजः । ^{२२१}वा(१) ॥ ^२ईशोवा । ^{१२}नामिन्द्र^{१२}सुस्थपः । ^{१२}नत्वा^{३४} ।
^{३२४२५}औहोवा । ^{२२}वा^२आन्धो^२दायि । ^२वाया^{३१} । ^{२२३}नपार्था^{३४}
^५२३४यिवाः । ^{२१}नजातो^२ना^{३४} । ^{३२४२५}औहोवा । ^१जार्^१रना
^५यिश्वा^{२३४} । ^५तायि । ^{२१}उज्जवा^६ह्राज । ^{२१}वा(२) ॥ ^{२१}नजोवा
^२तानजनिष्यते । ^२अश्वा^{३४} । ^{३२४२५}औहोवा । ^{२१}यन्तोमघा ।
^२वाना^{३१}र्शयि । ^{२२३}इवाजा^५२३४यिनाः । ^{२१}गव्यन्त^२स्त्वा^{३४} । ^{२२}औ
^{३२४}होवा । ^१ह्रा^५वामा^{३४} २३४ । ^५ह्रायि । ^५उज्जवा^६ह्राज ।
^१वा(३) ॥ हस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३-८४ पृष्ठयोः द्रष्टव्यम् । १५

* उभे प्रतिपदाज्यपृष्ठे ब्रह्मसामनौतरपक्षे ।

वृकजम्भः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा-

वृत्तरे इन्द्रः ॥ ^{२२ २} बृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ ^२ हाजत्वामिद्धि
^{२ १ १} हवामादायि । ^{१ २ १ २} सातीवाजस्थकारवाः । ^२ हाज । ^१ त्वाह
^२ त्रेषिन्द्रसा । ^२ हाउ । ^{१ २} पाशतायिन्नाराशः । ^२ हाज । ^{१ २ २} तूवा
^{२ १} क्काष्टा । ^२ हाज । ^{१ २ ३} स्रञ्चार२३४ ^{५ २ २} औद्धोवा । ^२ वर्ता३हम्(१) ॥
^{२ २} हाजतुवाक्काष्टासुअर्वाताः । ^{१ २} सत्वनश्चायि । ^२ हाज ।
^१ त्रवञ्चदा । ^२ हाज । ^{१ २} स्ता३धाण्डूया३ । ^२ हाज । ^१ मा
^{१ १} हस्तवा । ^२ हाज । ^{१ २ ३} नो२आ२३४ ^{५ २ २} औद्धोवा । ^२ द्विवा३
^१ हम्(२) ॥ ^{२ २} हाजमहस्तवानोअद्रायिवाः । ^{१ २} गामशुवाम् ।
^२ हाज । ^१ रथियमायि । ^२ हाज । ^१ द्रा३साक्कायिरा३ ।
^२ हाज । ^{१ २ २ २ १} सात्रावाजाम् । ^२ हाज । ^{१ २ ३} मा२जा२३४ ^{५ २ २} औद्धो
^१ वा । ^२ ग्यपा३यिहम्(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

* परोक्षपृष्ठः षडक्षि । इत्ययं चान् पृष्ठम् ।

वृकजभः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

नरे इन्द्रः ॥ बृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ हाजत्व^{२२}च्चेहि^२
^{२१ २}चेरावायि । ^{१२}विदाभगवसुत्तयायि । ^१हाज । ^{१२}उदावृष
^२स्वमघवान् । ^१हाज । ^१गाश्वायिष्ठायाश्चि । ^२हाज ।
^{१२ १}जदिन्द्रा । ^२हाज । ^{१ ३}श्वारमार३४औद्दोवा । ^{५२२}ष्टया३
^२यिहस्(१) ॥ ^{२२}हाजदिन्द्राश्वमिष्टायायि । ^{१२}त्वम्पुह । ^१हाज ।
^{१ २}सहस्राणायि । ^२हाज । ^{१ २}शाश्वतानायिचाश्चि । ^१हाज ।
^{१२२२ १}यूथादाना । ^२हाज । ^{१ ३}श्वारमार३४औद्दोवा । ^{५२२}हसा ३
^१यिहस्(२) ॥ ^{२२ २२ २ २}हाजयूथादानायम^{१ २}हासायि । ^{१२}आपुरन्दरा
^२म् । ^१हाज । ^२चक्रमवायि । ^{१ २}हाज । ^{१ २}प्राश्वाचासाश्चि ।
^२हाज । ^{१ २ २ १}आयिन्द्रङ्गाया । ^{२ १ २}हाजतो^{५२२}श्वारमार३४औद्दोवा ।
^२वसाश्चिहस्(३) ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २२-१०० पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

* तनोभयतः परोक्षपृष्ठे षड्द्वे द्वितीयेऽहनि पृष्ठम् ।

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

^{१ २ २ २ १ २ २ १}
ह्रस्वावैरूपवृहदीपशा ॥ यद्यावइन्द्रतेशतम् । ए । शत

^{२ २ २ १ २ २ १ २ १}
म्भूमौरुतस्योवा । नात्वावजिन् । सद्यस्सूरियाश्चा

^{१ १ २ १ २ १ २ १}
नूर । नाजाश्तमा । छरो । दारसारश्चौहोवा(१) ॥

^{१ २ २ १ २ १ २ १}
नजातमछरोदसौ । ए । नजातमष्ट । रोदसोवा । आप

^{२ २ १ २ १ २ १}
प्राथ । मद्दिनावृष्ण्याश्वापर्शान् । वायिश्चाश्वायि ।

^{२ १ २ १ २ १ २ १}
ष्ठश । वारसारश्चौहोवा(२) ॥ विश्वाशविष्ठशवसा । ए ।

^{२ २ १ २ १ २ १}
विश्वाशविष्ठ । शवसोवा । आस्माश्चव । मघवन्गोम

^{१ १ २ १ २ १}
तारयिवाजायि । वाज्जारयिश्चित्रा । भिरू । तार

^{२ २ १ २ १ २ १}
यिभारश्चौहोवा(३) ॥ १८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ४३२-४३३ पृष्ठयोर्दृश्यम् । १८

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

* परोक्षपृष्ठा पङ्क्ति तृतीयेऽहनि पृष्ठम् ।

ऋखावृक्षदौपशा वैरूपम् ॥ यदिन्द्रयावतस्तुवम् । ए ।
 एतावदक्षम् । ईशीयोवा । स्तोतारमित् । दधिषेर
 दा॒र॒वासा॒र॒ज । नापा॒र॒पत्वा । यर । सा॒र॒यिषा २३
 औ॒होवा(१) ॥ नपापत्वायर॒सिषम् । ए । नपापत्वाय ।
 र॒सिषोवा । शायि॒क्षेय॒मित् । म॒हय॒त्त॒त्तेदि॒वा र॒यिदा॒यि
 वा॒र॒यि । राया॒र॒आकू । ह॒चित् । वा॒र॒यिदा॒र ३४ औ
 होवा(२) ॥ राय॒आकु॒ह॒चिदि॒दे । ए । राय॒आकु॒ह॒चित् ।
 वि॒दोवा । ना॒ह॒त्विद॒न् । यन्म॒घव॒न्न॒आ र॒पाया॒र॒म् ।
 वा॒सो र॒अस्ता॒यि । पि॒ता । चा॒र॒ना॒र॒३४ औ॒होवा । दि॒शं
 वि॒श॒क्ष॒स । अ॒श्व॒शि॒शु॒मती ३ (३) ॥ इट्० इडा २३
 ४५ ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०८ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्चांगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

* उभयतः परीक्षे द्यतोयेऽहनि पृष्ठम् ।

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥ अन्त

^{२४} रिक्तम् ॥ ^२ हाजयद्यावई । ^{२ १} द्रतेश । ^{२४ २ १२} ताम् औहीहोवा२ ।

^{१ १} इहा । ^{१ २ २ १} शतम्भूमीरुत । ^{१२ २ १२} स्यूः । ^{१ २} औहीहोवा२ । इहा ।

^१ नत्वावज्जिन्तुहस्र्प्रर्याअ । ^{१ २ १२ २ १} नू । ^{२४ २ १२} औहीहोवा२ । इहा ।

^{१२} ष्टरो । ^२ दारमार३४औहोवा(१) ॥ ^{२४ २} हाउनजातमा । ^२ ष्टरो

^१ द । ^{२४ २ १२} सा । ^{१ २} औहीहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{२ २ १} नजातमष्टरोद ।

^{२४ १२} सा । ^{१ २} औहीहोवा२ । ^{१२ २२} इहा । ^२ आपप्राथमसिनाहण

^{२ १} याव । ^{२४ २ १२} पान् । ^{१ २} औहीहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} विश्वाश । वा ।

^{२४ २ १२} औहीहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^१ ष्टश । ^{२ २ २ २ २} वारसा३४औहोवा(२) ॥

^{२४} हाउविश्वाशवायि । ^२ ष्टशव । ^{१ २ १२} सा । ^१ औहीहोवा२ । इ

^२ हा । ^{१ २} विश्वाशविष्टशव । ^{२ २ १२} सा । ^{१ २} औहीहोवा२ । इहा ।

^{१२} अस्मात्प्रवमघवन्गोमतिव । ^{२ २ १२} जा । ^१ औहीहोवा२ । इ

हा । वज्रिञ्चि । त्रा । औहीहोवा । इहा । चिह् ।

तारयिभार३४ औहीवा(३) ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम्—भा० ४३२-४३३ उच्यते । १

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥ अन्त

रिक्तम् ॥ हाजयदिन्द्रया । वतस्तु । औहीहोवा२ ।

इहा । एतावदहमीशी । या । औहीहोवा२ । इहा ।

स्तोतारमिहधिषेरदाव । सा । औहीहोवा२ । इहा ।

नपाप । त्वा । औहीहोवा२ । इहा । यर । सार

यिषार३४ औहीवा(१) ॥ हाजनपापत्वा । यरसि । षाम् ।

औहीहोवा२ । इहा । नपापत्वायरसि । षाम् ।

औहीहोवा२ । इहा । शिन्नेयमिन्महयतेदिवेदि । वा ।

औहीहोवा२ । इहा । रायआ । औहीहोवा२ ।

५५० २अ० ३] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

५५३

इहा । हचित् । वारयिदार३४ औहोवा(२) ॥ ह्यजराय

आकू । हचिद्धि । दा । औहोहोवा२ । इहा । रा

यआकूहचिद्धि । दा । औहोहोवा२ । इहा । नहि

त्वदन्त्यन्मघवन्नआपि । याम् । औहोहोवा२ । इहा ।

वस्योअ । स्ता । औहोहोवा२ । इहा । पिता ।

चारनार३४ औहोवा(३) ॥ सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निशुमक्रा३न् ।

इट्० इडार३४ ५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

सुद्रोविराडिन्द्रः ॥ वैराजर्षभम् ॥ इयाद्याज ।

पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्तेसुषा । वा३

हरि । अश्वअद्रीः । सोतुर्बाह्व । म्या३सुय । तोन

अर्वा(१) ॥ यस्तेमदो । युजियः । चारुरस्ती । येनवत्रा ।

* उभयतः परोक्षे पृष्ठः पठ्यते तृतीयोऽहनीदं वा पृष्ठम् ।

^{२ १} णीरहरि । ^{२ ३ ४ ५} अश्वहसी । ^{१ १२} सत्वामिन्द्रा । ^{२ १२} प्रभूव । ^{१२} सो
^{३ ४ ५} ममत्तू(२) ॥ ^{२ १ २} बोधासुमायि । ^{२ १} मघवन् । ^{२ १ ३ ४ ५} वाचमेमास् । ^{२ १} या
^{१ २} न्नेवसायि । ^{२ १} छोश्चर्च । ^{१ ३ ४ ५} तिप्रशस्तीम् । ^{२ १ २} इमाश्रद्धा ।
^{२ १ २} सधमा । ^{२ १ ३ ४ ५} देजुषस्वा (२) ॥ ३* ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

^{१ १ २} रुद्रस्तिपदाविराजइन्द्रः ॥ ^{१ १ २} वैराजर्षभम् ॥ ^{१ १ २} शुधी
^{२ १ ३ ४ ५} ह्वाम् । ^{२ १ २} विपि । ^{२ १ २} पानस्त्राद्रायिः । ^२ बोधाविप्रा । ^२ स्या
^१ श्चर्च । ^{२ १ ३ ४ ५} तोमनीषा । ^{२ १ २} कृष्णादुवा । ^{१ १} साश्चन्त । ^{२ १} मास
^{४ ५} चेमा(१) ॥ ^{२ १ २} नतेगिरो । ^{२ १} अपिमृ । ^{१ ३ ४ ५} घ्येतुरस्या । ^{२ १} नसुष्टु
^{२ १} तायिम् । ^{२ ३ ४ ५} असु । ^{२ १ २} यंस्यविद्वान् । ^{२ १} सदातेना । ^{२ १} माश्च
^{१ ३ ४ ५} य । ^{२ १ २} शोविवक्ती(२) ॥ ^{१ १ २} भूरिद्धितायि । ^{२ १ ३} सवना । ^{२ १ २} मानु
^{२ ५} षेषू । ^{२ १ २} भूरिमनौ । ^{१ १} षीश्चव । ^{१ ३ ४ ५} तेतुवामीत् । ^{२ १ २} मारेच

* प्ररोचपठः पठ्यते चतुर्थेऽर्चनि पृष्ठम् ।

स्नात् । मघ । वञ्जयोकाः । मारेष्वा । स्नात्स्मघ ।

वञ्जयोकाः(३) ॥ ई २३४५ ॥ ४ * ॥

• अस्माद्व्याख्यानम्—५भा० ३०८-३१० पृष्ठयोर्द्वयम् । ४

प्रजापतिरष्टिर्विष्णुर्निपातभाविन्द्रः ॥ नित्यवत्साः ।

एत्रायिका । द्रुकेषुमहिषीयवाशिरन्तुविशुक्मस्तृप्त्यसोम

प्रिवारद्वायि । इडा । णुनासुतंयथाश्वाश्शाम् । सार्ईम् ।

ममादमारश्चिका । इडा । सार्ईम् । ममादमारश्चिका ।

अथा । सार्ईम् । ममादमारश्चिका । इडा । मकर्त्त

वेमहाश्मूश्छम् । सैनश्मश्चदेवो३ । दायिवाम्(१) ॥ ए

साकाम् । जातःक्रतुनासाकमोजसावन्नियसाकवृद्धो

वीरियाश्चिस्सा । इडा । सहिर्म्धोविवाशर्षाश्णायिः ।

दाता । राधस्तुवताश्चिका । इडा । दाता । राध

* उभयतः परीक्षे पृष्ठाः पठन्ते चतुर्थेऽहनि पृष्ठम् ।

^१स्तुवता^१रयिका । अथा । दाता । राधस्तुवता^१र
^१यिका । इडा । मिथं^१वसुप्रचा^२शयिता^२शना । सैन^२स
^२स्रद्दे^४वो^५३ । दायिवाम्^१(२) ॥ एआधा । त्विषीमा^१अभ्यो^२
^२जसा^२क्रिवि^२युधा^२भवदारो^२दसी^१अपा^१र^१र्ण^१दा । इडा । स्य
^२मय्यना^२प्रवा^२शवा^२र्धा^२यि । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रा^१
^२यि । इडा । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । अथा ।
^२आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । इडा^१अरिच्यत^१प्रचा^१शयि
^२ता^२श्या । सैन^२स्रद्दे^२वो^४३ । दायिवाम्^५(३) ॥ सत्यइन्दु^१स्स
^१त्यार^१श्हो^१यि । आयिन्द्रमा^१श्जवा^१र^१३ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

^१प्रजापति^१शक्रो^१न्द्रः ॥ नित्यवत्सः ॥ एप्रोषू ।
^१अस्यै^२पुरोरथ^२मिन्द्राय^२शूषमा^१र्चता । इडा । अभी^२केचि

● परोक्षपृष्ठः षड्विंशत्यक्षरेऽहनि पृष्ठम् ।

दुलो॑का॒कृत् । सा॒ङ्गि॑ । सम॒त्सुवा॑र॒त्रहा॑ । इडा ।

सा॒ङ्गि॑ । सम॒त्सुवा॑र॒त्रहा॑ । अथा । सा॒ङ्गि॑ । सम॒त्सुवा॑

र॒त्रहा॑ । इडा । अ॒स्माक॑म्बोधिचो॑दा॒यि॑ । नभ

न्ताम॑निर्या॒ । का॒यिषा॑म् (१) ॥ एतू॒वा॑म् । सिन्ध॒र॒वा

सृजो॑धराचो॒अहा॑र॒नदा॑यिम् । इडा । अ॒शत्रु॑रिन्द्रजा॑

ज्ञा॒यिषा॑यि । वा॒यिश्वा॑म् । पु॒ष्यसि॒वा॒र॒रिया॑म् । इडा ।

वा॒यिश्वा॑म् । पु॒ष्यसि॒वा॒र॒रिया॑म् । अथा । वा॒यिश्वा॑म् ।

पु॒ष्यसि॒वा॒र॒रिया॑म् । इडा । त॒न्वाप॑रिष्वजा॑श्मा॒रहा॑यि ।

नभ॑न्ताम॒निर्या॒ । का॒यिषा॑म् (२) ॥ ए॒वायि॑षू । वि॒श्वाअ

राता॑य॒य्योनि॑शन्तनो॒रधियाः॑ । इडा । अ॒स्तासि॑शत्र॒वा॑

यि॒वा॒धाम् । यो॒नाः । इन्द्र॑जिघा॒र॒सता॑यि । अथा ।

यो॒नाः । इन्द्र॑जिघा॒र॒सता॑यि । इडा । या॒तेरा॑ति

२ १ १ १ २ १ ४ ५ १२
 दंदा१यिर्वा३ह् । नभन्तामनिरा३ । कायिषाम्(३) ॥ ज्या
 २ १ १ १ १ १ १ १
 काधिधार्२३हो । न्वासुआ३१उवा२३ । इट्० इडा२३
 १ १
 ४५ ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३१३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

इन्द्रोऽनुष्टुप् वा गायत्री चेन्द्रः ॥ अतीषङ्गः ॥ ए

१ २ २ २ १
 यदिन्द्रचायि । त्रमइहनास्तित्वादातमा२द्विवाः । इडा ।
 १ २ २ १ २ १ २
 आयिन्द्रा । याहिचित्रा२भानाज । अथा । सूताः ।
 १ २ १ २ १ २ २
 इमेतुवा२यवाः । अथा । आप्वी । भिस्तनापू२ता
 १ २ २ २ २ २ १ २
 साः । अथा । राधस्तन्नोयिदा१दा३साज । उभयाह
 १ २ २ २ २ २ २
 स्तिया२३होयि । भारा३१जवा२३ (१) ॥ एयन्मन्यसायि ।
 १ २ १ २ १ १
 वरेण्यमिन्द्रद्युत्तन्नदा२भरा । इडा । आयिन्द्रा । या
 १ १ २ २ २ २
 ह्विधिया२यिषिताः । अथा । वायिप्रा । जूतस्सुता२व

ताः । अथा । ऊपा । ब्रह्माणिवा॒र॒घताः । अथा । विद्याम
 तस्य॒ता॒श्रियवा॒श्याम् । अ॒कूपार॒स्यदा॒र॒होयि । वान॒आ
 ह॒श॒जवा॒र॒३(१)॥ ए॒यत्तेदि॒क्षू । प्र॒राद्य॒ममनो॒अस्ति॒श्रुता॒र॒म्ब
 हात् । इडा । अ॒यिन्द्रा । या॒हि॒तू॒र॒जानाः । अथा ।
 ऊपा । ब्रह्मा॒णि॒चा॒र॒ग्निवाः । अथा । सू॒तायि । द
 धि॒ष्मना॒र॒श्चनाः । अथा । ते॒न॒दृढा॒चिदा॒श॒द्रा॒श्रियवाः ।
 आ॒वा॒ज॒न्दर्षि॒सा॒र॒होयि । ता॒य॒आ॒श॒जवा॒र॒३(३)॥ इट्०
 इडा॒र॒३४पूः ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १६०-१६१पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । *

वृकजम्भः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ बृहन्निध

नवार्कजम्भम् ॥ हाऊपुनानस्सोमधाराया । अपोवसा
 नोअर्षसायि । हाऊ । आरत्नधायोनिमृता । हाऊ ।

* परोक्षे उभयतः परोक्षे वा इदं वा पृष्ठम् ।

^१ स्या^२सायि^३दासा^४यि । हाज । ज^{१२२२१}त्सो^३देवो । हाज ।
^१ हार^३यिरा^४२३४^२औ^१होवा । ए^{१२}यया^{२२२}इ^२हस्(१) ॥ हाज^२त्सो^२देवो
^१ हिर^१ण्यायाः । उ^१त्सो^{२२२}देवो^२हिर^२ण्यायाः । हाज । दु^२ह
^२ नज^२धदि^२वियाम् । हाज । दु^२हानज । हाज । ध^१र्दि^१वि
^२ याम् । हाज । मा^१श^२ध^२प्राया^२इम् । हाज । प्रा^१त्न^१
^१ सधा । हाज । स्या^१र^३मा^३२३४^२औ^२होवा । स^२दा^१इ^१हस्(२) ॥
^{१२} हाज^{१२}प्र^२त्न^२स^२ध^२स्य^२मा^२सा^२दात् । प्र^२त्न^२स^२ध^२स्य^२मा^२सा^२दात् ।
^२ हाज । आ^{१२}पृ^२च्छ^२प^२न्ध^२रुण^२व्वा । हाज । आ^{१२}पृ^२च्छि^२याम् ।
^१ हाज । ध^१रुण^२व्वा । हाज । जा^१श^२या^२र्षा^२सा^२इयि । हाज ।
^{१२२१} नृभि^२र्ज्ञौ^२तो । हाज । वा^१र^१यि^३चा^३२३४^२औ^२होवा । क्ष^२णा^२इ
^१ हस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* उपाङ्गपठः षडहे बृहत् पृष्ठं प्रत्यचं द्वितोयेऽहनि मध्यन्दिने वार्कजम्भानदा ।

वृकजम्भोःनुष्टुप् सोमः ॥ वृद्धनिधनवार्कजम्भम् ।

१२ २२ १ १ १२ २२ १
द्वावयम्पूषारयिर्भागाः । सोमः पुनानोऽर्षतायि । द्वा

१ २ १ २ २
ज । पतिर्विश्वा । द्वाज । स्याद्भूमानाः । द्वाज ।

११ १ २ १ १ ५२ २ १
वायव्यद्रो । द्वाज । दा२सा२३४ औद्दोवा । उभाः

१ २२ २ २ १ १ २ १
यिद्वस्(१) ॥ द्वाजसमुप्रियाञ्जनूषाता । गावोमदायघृष्व

२ १२ २ १ १
याः । द्वाज । सोमासःका । द्वाज । एवा३तायिपा

२ २ १ २ २ १ १ १ १
थाः । द्वाज । पावमाना । द्वाज । सार२आ२३४

५२ २ १ २२ २ २ १ १
औद्दोवा । द्वा३हस्(२) ॥ द्वाजयञ्जिष्ठस्तमाभारा ।

१ २ २ १ १
पवमानश्वायियाम् । द्वाज । यःपञ्चचा । द्वाज । षा

१ २ १ १ २ ३ १ २ १
३णायिराभा३यि । द्वाज । रायि३य्येना । द्वाज । वा

१ ६ ५२ २ १
२ना२३ । औद्दोवा । मद्वा३यिद्वस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १४३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

* अन्वाहार्य-पठः पठ्ये आर्भवे तदा वार्कजम्भम् ।

विरूपः प्रजापातिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ।

१ १ २ २ २ २ १ २ १ २
ब्रह्माबृहदोपश्रावैरूपम् ॥ अभिसोमासचायवः । ए ।

२ २ १ २ २ १ २
पवन्तेमदियम् । मदोवा । सामुद्रस्या । धिविष्टपेम

१ १ २ २ १ २
नारयिषायिणारः । मात्सारासाः । मद । च्यूरतार

५ २ २ १ १ २ १ २ २ २
बृहच्चौहोवा(१) ॥ मत्सरासोमदच्युतः । ए । मत्सरासोमद ।

१ २ १ २ १
च्युतोवाः । तारत्समु । द्रम्यवमानजर्मायिणारः ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
राजारदेवाः । कृतम् । बृहत्तारत्सच्चौहोवा(२) ॥ राजा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
देवकृतम्बृहत् । ए । राजादेवकृतम् । बृहोवा । शार्पा

२ १ १ २ २ २ २ २ २ २
मित्र । स्यवरुणस्याधार्माणारः । प्राच्चारयि न्वानाः ।

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २
कृतम् । बृहत्तारत्सच्चौहोवा(३) ॥ १० * ॥

अथ आख्यायनम्—इमां ४०१-४०२ ऋषयोः द्रष्टव्यम् । १० ।

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ ब्रह्माबृहदोप

* उपपत्त्यापृष्टः पङ्क्तिर्बृहतीति तदनुष्टुप् प्रत्यक्षं साध्यन्तिने एतच्चमिदम् ।

^{१ १२ १२ १ १ २ १२ १२ २}
 शवैरुपम् ॥ सुतासोमधुमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय ।
^{१ २ २ १}
 मन्दिनोवा । पावित्रव । तोआरत्ताराः २न् । दायिवा
^{१ २ १ २ २ २ १ २ १}
 रंगम्वा । तुवः । मारदार२३४ओहोवा(१) ॥ इन्दुरि
^{१ २ २ १२ २ २ २ १ २}
 न्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रुवोवा । वाचस्प
^{१ १ २ १ २ १ २ १ २}
 तिः । मखाः रस्याताः रयि । वायिश्वा रस्येशा । नओ ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 जारसार२३४ओहोवा(२) ॥ सहस्रधारः पवते । ए । समुद्रोवा
^{२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 चम् । ईक्ष्म्योवा । सोमस्पतिः । राः रयायिणा रम् ।
^{१ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 साखे रन्द्रस्या । दिवे । दारयिवार२३ओहोवा(३) ॥ दिशं
^{२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 विशं हम् । अश्वाशिष्मती ३ । इट् । इडा २ ३ ४ ५ ॥
 ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

^{२२}
 प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ हाङ्

* अन्तर्हार्च-पृष्ठः पञ्चमे तदपृष्ठं प्रत्यक्षम् । आर्धमे परोक्षं वैष्णवमन्तरिक्षं च ।

^{२ २} सुतासोमा । ^१ धुमत्त । मा । ^{१२२ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१२ १२} इहा । सो
^{२२ १ २ १ २} माइन्द्रायमन्दि । ना । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१२ १} इहा । पवि
^{२ २ १} चवन्तोअश्व । रान् । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१२ १२२} इहा । देवा
^{२२ २ १२} न्ग । ^{१२ १} च्छा । ^{१ १} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ १} इहा । ^{१ १} सुवः । ^{१ १} मारदा
^{४२ २} २३४ औद्दौद्दोवा(१) ॥ ^{२२} हाविन्दुरिन्द्रा । ^१ यपव । ता । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दो
^{१ २ १ २२ १२ २ १} २ । ^{२२ २ १२} इहा । ^{१ २२ १२ २ १} इतिदेवासोअनु । ^{२२ २ १२} वान् । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा
^{१ २ २ १ १ १} २ । ^{२२ २ १२} इहा । ^{२ १ १ १} वाचस्पतिमखस्य । ता । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा
^{१ १ १ २} २ । ^{१ २} इहा । ^{२ २ २ १२} विश्वस्ये । ^{२ १} शा । ^{२ १} औद्दौद्दोवा२ । ^{२ १} इहा ।
^{१२ १ २ ४ २ २} नओ । ^{२ २} जा२सा२३४ औद्दौद्दोवा(२) ॥ ^{२२} हाजसद्वधधा । ^{२ २} रःप
^{१ २ २ १२ १ १ १ २ १ १} व । ता । ^{१ १} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ १} इहा । ^{१ २ २ १ २ १ १} समुद्रोवाचमीह्व ।
^{१ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} या । ^{१ १} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ १} इहा । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १} सोमस्पतीरयीणाम् ।
^{२ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ १ १ १} इहा । ^{१ १} सखेन्द्र । ^{१ १} स्या । ^{१ १ १ १ १ १} औद्दौद्दोवा ।

इहा । दिवे । दा २ यिवा २ ३ ४ औहोवा(३) ॥ सु
 १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
 ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

रुद्रः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ वैराजष

भम् ॥ इयाद्वाज । तवाद्दसोर । मरार३४णा । स

ख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुणिबभ्रोनिचरार । तिमामार३४वा ।

परिधीरार । तिताआर३४यिहायि(१) ॥ परिधीरा

रार । तिताआर३४यिहायि । परिधीरतिताइच्चि

तवाहन्नक्तमुतसोर । मतायिदार३४यिवा । दुहानो

वार । अजधार३४नायि(२) ॥ दुहानोवार । अजधार३

४नायि । दुहानोवभ्रजधनिघृणातपन्तमतिमूर । रिया

३ १ १ २ ३ ४ ५
 म्पार३४राः । शकुनाम्पारयि । वपप्ता २ ३ ४ यि
 मा(३) ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ११० छठे द्रष्टव्यम् । १३

रुद्रोऽमुष्टुप् सोमः ॥ वैराजर्षभम् ॥ पुरोर्जितार
 यि । वोअन्धार३४साः । सुतायमादयित्वेअपश्चानारम् ।
 अथायिष्टा२३४ना । सखायोदारयि । घजिक्का २ ३ ४
 याम्(१) ॥ सखायोदारयि । घजिक्का२३४याम् । योधार
 यापावकयापरिप्रस्सार । दतायिसूर३४ताः । इन्दुरश्वो
 र । नक्तत्वार३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वोर । नक्तत्वार३४याः ।
 तन्दुरोषमभौनरसोमंविश्वा२ । चियाधार२३४या । यज्ञा
 यसार । तुवद्धार२३४याः(३) ई२३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ छठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युह्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

* उपोक्तपृष्ठः षड्हे चतुर्थे वृद्धत्पृष्ठं प्रत्यक्षं साध्यन्दिने वैराजक्षपमस्यरोक्षम् ।

† अन्वाहार्ये-पृष्ठः षड्हे वृद्धत्प्रत्यक्षमार्भवे चेदं परीक्षम् ।

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ नित्य

वत्सः । ए॒सोमाः । उ॒ष्ठा॒ण । र॒सो॒र॒नृ॒भा॒यिः । इ॒डा ।

अ॒धा॒श॒यि॒ष्क॒भ॒यिः । आ॒वी । ना॒र॒मा । इ॒डा । आ

वी । ना॒र॒मा । अ॒था । आ॒वी । ना॒र॒मा । इ॒डा ।

अ॒श्वा॒श॒ये॒श्वा । ह॒रि॒ता॒या॒ति॒धा॒ः । रा॒या । म॒न्द॒या

या॒ति॒धा॒र॒श्चा॒यि । रा॒या॒ऽ॒ज॒वा॒र॒ऽ॒ (१) ॥ ए॒मा॒न्द्रा । या

या॒ति॒धा॒र॒या । इ॒डा । मा॒न्द्रा॒श॒या॒श॒या । ता॒ई॒धा ।

रा॒र॒या । इ॒डा । ता॒यि॒धा । रा॒र॒या । अ॒था । ता

यि॒धा । रा॒र॒या । इ॒डा । अ॒नू॒पे॒श॒गो । मा॒गो॒भा॒श॒यिः ।

आ॒क्षाः । सो॒मो॒दु॒ग्धा॒भि॒रा॒र॒श्हो॒यि । आ॒क्ष॒आ॒ऽ॒ज॒वा

र॒शः॒ (२) ॥ ए॒सोमाः । दु॒ग्धा॒भि॒रा॒र॒शाः । इ॒डा । सो॒मो

१॒दू॒ग्धा । भा॒यि॒रा । आ॒क्षाः । इ॒डा । भा॒यि

रा । आ॒र॒क्षाः । अथा १ भायिरा । आ॒र॒क्षाः । इडा ।
 समू॑श्द्रा॒श्ना । सं॒व्व॒रणानि॒या॒ ३ । आ॒ग॒मा॒न् । म॒न्दी॒म
 दा॒य॒तो॒र॒श्चो॒यि । श्रा॒त॒आ ३१॒ज॒वा॒र॒३(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्वयस्य । १

प्र॒जा॒प॒ति॒र॒नु॒ष्टुप् सोमः ॥ नि॒त्य॒व॒त्साः ॥ ए॒पा॒वा ।
 स्व॒वा॒ज॒सा॒र॒त॒या॒यि । इडा । प॒वा॒श॒यि॒त्रे॒श्वा । रा॒या ।
 ह॒र॒ताः । इडा । रा॒या । ह॒र॒ताः । अथा॒रो॒या । ह
 र॒ताः । इडा । इ॒न्द्रा॒श॒या॒श्सो । म॒वा॒श॒यि । ष्णा॒वा॒यि ।
 दे॒वे॒भ्यो॒म॒धु॒मा॒श्चो । ता॒र॒आ॒श्श॒ज॒वा॒र॒३(१) ॥ ए॒तू॒वा॒म् ।
 रि॒द्धि॒न्ति॒धा॒र॒यि॒त॒याः । इडा । ह॒रा॒श॒यि॒म्या॒श्वा॒यि । चे
 आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । चे॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । अथा ।
 चे॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । व॒त्सा॒श्छा॒श्ता॒म् । इ॒मा॒ ३ ।

* उपाङ्गे पृष्ठे षडङ्गे पञ्चमे तरपृष्ठे प्रत्यक्षे माध्यन्दिने नित्यवत्सा परोक्षमतीपङ्गी वा ।

^{४ ५} ताराः । ^{१ २} पवमानविधार^१र^२हो । ^१ माणिया^२र^३जवा^२र^३(१) ॥

^{१ २} एतूवाम् । ^{२ १} द्याच्चम^१चा^२रयि^१व्रता । ^१ इडा । ^२ पृथा^२शियि^२वौ^२र

^४ च्चा । ^{१ १} आती । ^१ जभी^२र^३षायि । ^१ ईडा । ^{१ २} आती । ^१ ज

^१ भी^२र^३षायि । ^१ अथा । ^२ आप्ती । ^१ जभी^२र^३षायि । ^१ इडा ।

^{२ २ २} प्रता^{१ २}शियि^{४ ५}द्रा^{१ २}र^{१ २}षायिम् । ^{१ २} अमू^{४ ५}र^{१ २} । ^{१ २} चाथाः । ^{१ २} पवमानम^{१ २}चा

^१ र^२होयि । ^१ त्वाना^{१ २ १ १}र^{१ २ १ १}जवा^{१ २ १ १}र^{१ २ १ १}(३) ॥ इट्० इडा^{१ २ १ १}र^{१ २ १ १}३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

इन्द्रः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अतीषङ्गः ॥

^{२ २ २} एसोमउ^१ष्ठा । ^१ णस्मो^१र^१त^१भाः । ^१ इडा । ^१ आधा^१यि ।

^१ ष्णू^१र^१भायिः । ^१ अथा । ^१ आवी । ^१ ना^१र^१म् । ^१ अथा । ^१ आश्वा ।

^१ ये रवा । ^१ अथा । ^{२ २ १ १ १} हरि^{१ २}तोया^{१ २}तिधा^{१ २}शरा^{१ २}र^{१ २}या । ^{१ २} मन्द्रया

^१ याति^१धार^१र^१होयि । ^{१ २} राया^{१ २}र^{१ २}जवा^{१ २}र^{१ २}(१) ॥ ^{१ २} एमन्द्रया^{१ २}या ।

* अन्वाहार्यपृष्ठः षड्वहे षड्वहेतरपृष्ठं प्रत्यक्षमार्गवेनित्यवस्था परीक्षमतीषङ्गी वा ।

तिधा॑रया । इडा । मान्द्रा । या॑रया । अथा ।

तायिधा । रा॑रया । अथा । आनू । पे॑रगो । अथा ।

मा॒गोभा॑यिरा॒र॒क्षाः । सोमोदुग्धाभिरा॒र॒क्षोयि । आ

क्ष॒आ ३१ जवा॒र॒क्ष(२) ॥ ए॒सोमोदुग्धा । भिरा॒र॒क्षाः ।

इडा । सोमाः । दु॒ग्धा । अथा । भायिरा । आ॒र॒

क्षाः । अथा । सामू । द्रा॒र॒क्षा । अथा । सं॒व्वर॑णा

न्या॑आ॒र॒त्मान् । मन्दीम॒दाय॑तो॒र॒क्षोयि । शात॒आ

३१जवा॒र॒क्ष(३) ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ६२०-६११ पृष्ट्योर्दृष्ट्यम् । १

इन्द्रोनुष्टुप् सोमः ॥ अतीषङ्गः ॥ ए॒पव॑स्ववा ।

जसा॑र॒तयायि । इडा । पावायि । जे॒र॒धा । अथा ।

राया । सू॒र॒ताः । अथा । आयिन्द्रा । या॑र॒सो ।

अथा । मवा^२रि^१ष्का^२रवा^१यि । देवेभ्यो^{१२२२}मधुमा^१रश्चो । ता
र^२आ^{२२}र^२जवा^२रश्च^१ ॥ एतुवा^२रि^२द्धा । तिधा^१र^१यितयाः ।
इडां । हारा^२यिम् । गा^१रवा^१यि । अथा । चे^२आ ।
द्रू^१र^१हाः । अथा । वा^१त्साम् । जा^१र^२ताम् । अथा ।
नमा^२स्ता^२राः । पवमानविधा^१रश्चो । माणि^२या^२र^२जवा
रश्च^{२२} ॥ एतुवन्धा^२च्चा । मद्वा^१र^१यित्रता । इडा । पा^२र्या
यि । वा^१र^२यि^२च्चा । अथा । प्रा^२ती । जभी^१र^१षायि ।
अथा । प्रा^२तायि । द्रा^१र^१पायिम् । अथा । अमृ^२श्चा^२
रथाः । पवमानमद्वा^२रश्चो^१यि । त्वाना^२र^२जवा^२रश्च^१ ॥ इट् ।
इडा^{१२११}रश्च^१ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६।८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् ॥ ४

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या वृद्धतो सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

^{१५ २ २ २ १}
 सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासोमदेववौतयोवा । सायि
^{१ २ २ २ २ १ १}
 न्मुर्नपिष्येअर्णसांशोःपयसामदिरः । नजार३गृवायिः ।
^{१ २ २२ १ ४ १ २ २ ५ ५}
 आच्छाकोशा२३म्मा३ । धूयू२३४ताम् । ओवा६ । हा
^{१ १ २ २ २ २}
 जवा(१) । अच्छोवा । कोशम्माधुश्रुतमाद्वर्यतोअजुनोअ ।
^{१२ १ १ २२ १ ४ १}
 त्कोआ२३व्यता । प्रायस्सूनू२३र्ना३ । मार्जा २ ३ ४ या ।
^{२ ५ ५ १ १ १ २ २}
 ओवा६हाजवा(२) ॥ मियोवा । सूनूर्नमर्जियस्तमी३द्विन् ।
^{१ २ १ २ २ १ ४ १}
 न्यपसः । यथा२३रथाम् । नादीषुवा२३गा३ । भास्ता
^{२ २ ५ ५}
 २३४योः । ओवा६ । हाजवा(३) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १७५-१७६ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ५

^{१५ २ २}
 वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासुन्वाना
^{१ २ २ २ २ १}
 यअन्धसोवा । मातीनिवष्टतद्वचोअपश्चानम् । अरा२३
^{१ १ २ १ १ ४ २ ५ २}
 धसाम् । हातामखा२३न्ना३ । भगा२३४वा । ओवा

* पुरस्ताज्जातिः षष्ठ्ये कपवरथकार-परीच-पृष्ठे प्रसोमदे परीच-सोमोये कण-
 रथकारं परीचं मध्यन्दिने प्रथमेऽहनि ।

६। हाजवा(१)॥ वओवा। जामिरक्तेअव्यतभुजेनपुत्रओ
 एयोस्सरजारः। नयो२३षणाम्। वारोस्सनो२३ ना ३
 यिम्। आसार२३४दाम्। ओवा६हाजवा(२)॥ द२सो
 वा। वायिरोदक्षसाधनोवियस्तम्भरोदसीहरिःपवी। न
 आ२३व्यता। वायिधानयो२३ना३यिम्। आसार२३४दा
 म्। ओवा६। हाजवा(३)। अस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वुत्तरेसोमः ॥ बृहत्साम ॥ औद्दोयिपुनाबस्सोमधारया
 ३१। अपोवंसा। नोअर्षा२३४सायि। आरा३४। औ
 द्दोवां। तंधायोनायिम्। आर्ता३१। स्वसीदा२३४
 सायि। उत्सोदेवा३४। औद्दोवा। हा२यिराण्या२३

* प्रथमेऽध्यायार्धे उपरिष्ठाज्जातिः षडक्षे रथम्भरम् ।

^५ ४ । याः । ^५ उज्ज्वा^५इहाज । वा(१) ॥ ^५ औहोउत्सा^५इ ।
^{२१} देवो । ^{२ ५} चायिरण्या^५र३४याः । ^{१२} दुहा^{३४ ४२ ५}३४ । ^{३४ ४२ ५} औहोवा ।
^{११} नजधर्दायि । ^२ वाया^{१२}३१म् । ^५ मधुप्रा^{२१}र३४याम् । ^{२१} प्रत्न^५ए
^३ सधा^{३४ ४२ ५}३४ । ^१ औहोवा । ^५ स्थार^{४२}मासार३४ । दात् । उज्ज
^५ वाइहाज । वा(२) ॥ ^{२२ २} औहोयिप्रत्ना^२इमे । सधा । ^१ स्थाम^२ ।
^३ सार३४दात् । ^५ आपा^{१२ २}३४ । ^{३४ ४२ ५} औहोवा । ^{११} क्रियाभ्य^५ह । णां
^२ वा^{२ ५}३१ । ^५ जियर्षा^{१ १ २ २}र३४सायि । ^{३४ ४२} नृभिर्ज्ञौता^५३४ । औहो
^५ वा । ^१ वारयिचा^५श्वा २ ३ ४ । ^५ णाः । ^५ उज्ज्वा^५ इहाज ।
वा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

^{२२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{२ २} औहोअयमूषारयिर्भ
^१ गा^{२ १}३१ । ^{२ ३} सोमःपुना । ^५ नोअर्षा^{१ १}र३४तायि । ^{१ १} पता^५ ३४ ।

* पुरसाज्जोतिः षडहं द्वितीयेऽहनि परीक्षपृष्ठ-सम्यन्दिने वृद्धत्परोक्षम् ।

^{३४ ४५ ४} ^{१ १} ^१ ^{३ ३ ५}
 औहोवा । विश्वा । स्याभू३१ । मा३यार३४नाः । वि
^{१ २} ^{३४ ४५ ५} ^१ ^५
 यख्यद्रो३४ । औहोवा । दा३सौज २३४ । भायि ।
^५ ^५ ^{१२ २ २} ^२ ^१
 उज्जवा ईहाज । वा(१) ॥ औहोयिभेसा३मे । उप्रयाः ।
^{२ ३} ^५ ^{१२ २} ^{३४ ४५ ५} ^{१२}
 आनूपार३४ता । गावो३४ । औहोवा । मदायघा ।
^२ ^{१२ २} ^{१२ ३} ^५ ^{२१ २ २}
 घाया३१ः । सोमासः कृण्वतेपा३४थाः । पवमाना ३४ ।
^{३४ ४५ ५} ^१ ^५ ^५
 औहोवा । सा३रआयिन्वा३४वाः । उज्जवा ईहाज ।
^{२२ २} ^{२ २ १} ^{२ ३ ५}
 वा(२) ॥ औहोयिवया३ण । ओजिष्ठाः । तामाभा३४रा ।
^{१२} ^{३४ ४५ ५} ^{१२ १} ^२ ^१
 पवा३४ । औहोवा । मानाश्रवा । आया३१म् । यः
^{२२ ३} ^५ ^{२ १ २ २} ^{३४ ४५ ५}
 पञ्चर्षणीरा३४भायि । रयि३य्येना ३४ । औहोवा । वा
^१ ^५ ^५ ^१
 रनामा३४ । हायि । उज्जवा ईहाज । वा(३) ॥ इस् ॥ ८ ॥

* अथ व्याख्यानम्—३भा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

विरूपः पथ्या बृहत्स्मिद्धेत्यपरे सोमः ॥ पञ्चनिधनं

* उपरिष्ठाश्रुतिः षडङ्गे द्वितीयः हनि परोक्ष-पृष्ठ-कोत्रेयेऽयमूषायां कषवबृहत् पृष्ठम्, तदायमूषा बृहदांसवे ।

^{१ १ २ २ २ १ १} ^{१६ २ २ १}
 वैरूपम् ॥ अभिसोमासचायवः । ए । पवन्तेमदि
^१ ^{२ १ २ २ १}
 यम् । मदीवा । दिशंविशं हस् । समुद्रस्याधिविष्ट
^{२ १ २ २ २ १ २ १ १}
 पे । अश्वाशिगुमती । मत्सरासोमदच्युतः । इट्(१) ॥
^{२ १ १ २ २ १ १ १ २ २ १}
 मत्सरासोमदच्युतः । ए । मत्सरासोमद । च्युतोवा ।
^{२ १ २ २ १ २ १ २}
 विशंविशं हस् । तस्ममुद्रस्यवमानजर्मिणा । अश्वाशिगु
^{२ २ १ २ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 मती । राजादेवकृतम्बु हत् । इट्(२) ॥ राजादेवकृतम्बु
^{१ २ २ २ २ १ १}
 हत् । ए । राजादेवकृतम्बुहोवा । दिशंविशं हस् ।
^{२ १ १ २ २ १ १ २ १ २ १ १}
 अर्षामित्रस्यवरूणस्यधर्मिणा । अश्वाशिगुमती । प्रहि
^{२ २ १ २ १ २ १}
 न्वानकृतम्बु हत् । इट्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् ८

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ पञ्चनिधनं वैरू
^{२ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ १}
 पम् । सुतासोमधमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय । मदि

* प्रत्यक्ष-रथकार-वृद्धम्बुहोऽनुष्टुप्तोत-पृष्ठ-तृतीये मध्यन्दिने वैरूपं परोक्षम् ।

६ प्र० १ अ० ११] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् । ५७७

नोवा । दिशंविश्वम् । पवित्रवन्तोअत्तरन् । अश्वा
 शिशुमती । देवान्गच्छन्तुवोमदाः । इट्(१) ॥ इन्दुरि
 न्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रावोवा । विशं
 विश्वम् । वाचस्पतिर्माखस्यते । अश्वाशिशुमती ।
 विश्वस्येमानओजसाः । इट्(२) ॥ सहस्रधारःपवते । ए ।
 समुद्रोवाचम् । ईह्वयोवा । दिशंविश्वम् । सो
 मस्पतीरयीणाम् । अश्वाशिशुमती । सखेन्द्रस्यदिवेदि
 वे । इट्० (३) इडा२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ महावैरा-

जम् ॥ होइयाहोइयाहोइया३४३तव । अहाम् । सो
 मा । रारण । रारण । रारण । तवाह्वसो । मा ।
 रारणा । रारण । रारण । तवाह्वसो । मा । रार

२ १२ २ १२ २ १ २ २ २
ण । रारण । रारण । सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुणिव

२ २ १२ २ १२ २ १२ २
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

१ २ २ २ २ २ १ १२
सक्खइन्दोदिवेदिवेपुरुणिवभ्रोनिचर । तायि । माम

२ १२ २ १२ २ १ २ २ २ २
व । मामव । मामव । सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुणिव

२ २ १२ २ १२ २ १२ २
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

२ २ २ १२ २ १२ २ १२
परिधीर् । तायि । ताड्हि । ताड्हि । ताड्हि

२ १ २ २ १२ २ १२ २
हि । परिधीर् । तायि । ताड्हि । ताड्हि ।

१२ २ १ २ २ १२ २ १२
ताड्हि । परिधीर् । तायि । ताड्हि । ताड्हि

२ १२ २ १ २ १ २ १
हि । ताड्हि । इयाच्चाज । इयाच्चाज । इयनव

२ १२ २ २ २ २
मत्स्वा३ । हाजवा(१) ॥ चोइयाचोइयाचोइया । ३४३

२ २ १ २ १ १२ २ १२ २ १२
परि । धायि । अतायि । ताड्हि । ताड्हि । ताड्हि

२ १ २ २ १२ २ १ २ २
हि । परिधीर् । तायि । ताड्हि । ताड्हि ।

ता॒इहि॑ । परि॒धी॒र । ता॒यि । ता॒इहि॑ । ता॒इ

हि॑ । ता॒इहि॑ । परि॒धी॒रतिता॒इहित॒वाच॒न्नक्त॑मु

तसो॑ । मा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । परि

धी॒रतिता॒इहित॒वाच॒न्नक्त॑मुतसो॑ । मा । तेदि॒वा ।

तेदि॒वा । तेदि॒वा । परि॒धी॒रतिता॒इहित॒वाच॒न्नक्त॑

मुतसो॑ । मा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । दुहा

नोव॑ । भ्राज॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । दुहा

नोव॑ । भ्राज॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । दुहा

नोव॑ । भ्राज॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । इया॒हा

ज । इया॒हाज॑ । इय॒परि॒मत्स्वा॑ । हाज॒वा(२) ॥ द्योइ

याद्योइयाद्योइया३४दुहा॑ । नो । बभ्रो॒उ । ज॒धनि॑ ।

ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । दुहा॒नोव॑ । भ्राज॑ । ज॒धनि॑ ।

^{१२ २} ^{१२ २} ^{१२ २} ^२ ^{१२ २} ^{१२}
 ऊधनि । ऊधनि । दुहानोव । भोज । ऊधनि । ऊ
^२ ^{१२} ^{१२ २} ^२ ^२ ^२
 धनि । ऊधनि । दुहानोवभ्राऊधनिघृणातपन्तमतिह
^२ ^{१२ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१२ २} ^२
 रा । यम्यरः । यम्यरः । यम्यरः । दुहानोवभ्रऊध
^२ ^२ ^२ ^{१ २} ^{१२ २} ^१
 निघृणातपन्तमतिह । रा । यम्यरः । यम्यरः । यम्य
^२ ^{१२ २} ^२ ^२ ^२ ^१
 रः । दुहानोवभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिह । रा । यम्य
^२ ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^२ ^{१ २}
 रः । यम्यरः । यम्यरः । शकुनाइ । वा । पस्निम ।
^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^२ ^{१ २} ^{१ २}
 पस्निम । पस्निम । शकुनाइ । वा । पस्निम । पस्निम ।
^{१ २} ^{१ २} ^२ ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २}
 पस्निम । शकुनाइ । वा । पस्निम । पस्निम । पस्निम ।
^{१ २} ^{१ २} ^१ ^२
 इयाह्राऊ । इयाह्राऊ । इयदुहमन्स्त्रा३ । ह्राऊवा
 ३(३) ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ हविराजम् ॥ ^{१२ २ २} चोइयाहो

इयाहोइयाइया३३पुरः । ^{२ ३} जायि । ^१ तौवो । ^{२२ १} अन्ध

६५० १५० १२] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् । ६८१

१ १ २ १ २ १२ २ १
सः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो । अ

२ १ १ १ २ १२ २
न्धसः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो ।

१ २ १ २ १ १ १२ २ २
अन्धसः । अन्धसः । अन्धसः । सुतायमादयित्नावेअ

२ २ १ २ १ ३ १ २ १२
पञ्चानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन । थिष्टन । सुता

२ २ २ २ १ २ १ २
यमादयित्नावेअपञ्चानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन ।

१ २ १ १ २ २ २ १ १
थिष्टन । सुतायमादयित्नावेअपञ्चानम् । आ । थिष्ट

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २ १ १
न । थिष्टन । थिष्टन । सखायोदी । घा । जिक्कि

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २ १
यम् । जिक्कियम् । जिक्कियम् । सखायोदी । घा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ २ २ १
जिक्कियम् । जिक्कियम् । जिक्कियम् । सखायोदी ।

१ १ २ १ २ १ १ १ १ २
घा । जिक्कियम् । जिक्कियम् । जिक्कियम् । इयाहा

१ २ ० १ १ २ १ २
ज । इयाहाज । इयपुंरमत्स्वा३ । हाजवा३(१) ॥ चो

२ २ २ २ २ २ २ १ २ १ १
इयाहोइयाहोइया३४३सखा । यो । दीर्घा । जिक्कि

१ १ २ १ २ १ २ २ १
यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । घा ।

१ २ १ २ १ १ १ २ २ २
जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २
घा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । योधार

२ २ २ २ १ २ १ २ १ २
यापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । तेसुतः । तेसु

२ २ २ २ २ २ १ २ १ २
तः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । ते

२ १ २ १ २ २ २ २ २ २
सुतः । तेसुतः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा ।

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २
तेसुतः । तेसुतः । तसुतः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
यः । कृत्विः । कृत्विः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
यः । कृत्विः । कृत्विः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
यः । कृत्विः । कृत्विः । इयाहो । इयाहो । इ-

५ २ १ २ २ २ २ २ २ २
यसखमत्स्वा३ । चाऊवा३(२) ॥ चोइयाहोइयाहोइया३

२ ३ १ २ २ १ १ २ १ २ १ २
४३इन्दुरश्वा । श्वोना । कृत्विः । कृत्विः । कृत्विः ।

इन्दुरश्वः । ना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

इन्दुरश्वः । ना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

तन्दुरोषमभीमरासोमविश्वा । चा । याधिया । या

धिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरसोमविश्वा । चा ।

याधिया । याधिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरा

सोमविश्वा । चा । याधिया । याधिया । याधिया ।

यज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । इया

द्वाज । इयाद्वाज । इयइन्दुर्मत्स्वा३ । द्वाजवा३(३) ॥

इ २ ३ ४ ५ ॥ १२ ॥

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ रेवत्यः ॥ ^१ ^१ हाजपारा

^{१२ २} यि । ^{२ १} खानाः । इहा । गिरिष्ठाऽः । ^{२ १} हा३१जवा२३ ।

^{२ ५ १} ई३४डा । ^{२ १} पवारयित्रासो । ^{२ १ ५} इहा । ^{२ १ ५} मोअक्षरा२त्वां ^{२ १ ५} हां

^{२ ५ १} ३१जवा२३ । ^{२ ५ १} ई३४डा(५) ॥ ^{२ १ ५} हाजतूवाविप्राः । ^{२ १ ५} इहा । ^{२ १ ५} तू

^{२ १ ५} वङ्गवाऽऽयिः । ^{२ १ ५} हा३१जवा२३ । ^{२ १ ५} ई३४डा । ^{२ १ ५} मधु२प्र

^{२ १ ५} जा । ^{२ १ ५} इहा । ^{२ १ ५} तमन्धसार । ^{२ १ ५} हा३१जवा२३ । ^{२ १ ५} ई३४डा(२) ॥

^{२ १ ५} हाजतूवायि । ^{२ १ ५} विश्वावि । ^{२ १ ५} इहा । ^{२ १ ५} सजोषसाः । ^{२ १ ५} हां

^{२ १ ५} ३१जवा२३ । ^{२ १ ५} ई३४डा । ^{२ १ ५} देवारसःपायि । ^{२ १ ५} इहा । ^{२ १ ५} ति

^{२ १ ५} माशतार । ^{२ १ ५} हा३१जवा२३ । ^{२ १ ५} ई३४डा । ^{२ १ ५} मंदारयिस्तु

^{२ १ ५} सा । ^{२ १ ५} इहा । ^{२ १ ५} वधायसारयि । ^{२ १ ५} हा३१जवा२३ । ^{२ १ ५} ई३४

^५ डा(३) ॥ १३ ॥

वमिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ ^{२५} ^२ ^२ ^२ ^१ ^{२२}
आभिसोमासआयवोवा । पावन्तेमद्यम्मद

^२ ^२ ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१
समुद्रस्याधिविष्टपे । मनारइयिषिणाः । मसरासो२३

^१ ^२ ^२ ^५ ^५ ^१ ^१
मा३ । दचूर३४ता । ओवा६ । हाऊवा(१) ॥ मत्सोवा ।

^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
रासोमदच्युतस्तरत्समुद्रम्पवमा । नऊ२३र्मिणा । रा

^२ ^२ ^१ ^२ ^५ ^५
जादेवार२३आ३ । ताम्ब२३४छात् । ओवा६ । हाऊवा(२) ॥

^२ ^२ ^२ ^१
राजोवा । दायिवक्कतम्बृहदर्षामित्रस्यवरुण । स्यधार

^२ ^१ ^२ ^२ ^४ ^१ ^२ ^२
३र्मणा । प्राहिन्वाना२३आ३ । ताम्ब२३४छाऊ । ओ

^५ ^५
वा६ । हाऊवा(३) ॥ १४ * ॥ •

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

^{२५} ^२ ^२
वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ सूतासोमधु

^१ ^२ ^२ ^२ ^२
मत्तमोवा । सोमाइन्द्रायमन्दिनःपवित्रव । तीआ२३

* परोक्ष-मध्यन्दिने तृतीये ।

^१ ^१ ^२ ^२ ^१ ^४ ^१ ^२ ^२
 क्षरान् । दायिवान्गच्छा^{२३}न्तू^३ । वोमा^{२३}४दा । ओ
^५ ^५ ^२ ^१ ^{१२} ^२ ^२
 वा^६ । हाजवा^(१) ॥ दओवा । दूरिन्द्रायपवतइतिदेवा
^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^{२२}
 सोअब्रुवन्वाचस्पतिः । मखा^{२३}स्यभायि । वायिश्चख्ये
^१ ^४ ^१ ^२ ^२ ^५ ^५ ^२
 शा^{२३}ना^३ । ओजा^{२३}४सा । ओवा^६ । हाजवा^(२) ॥ स
^१ ^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२
 स्सोवा । हास्रधारःपवतेसमुद्रोवाचमौह्वयस्सोम
^१ ^२ ^{१२} ^१ ^२ ^४ ^१
 स्पतिः । रया^{२३}यिणाम् । साखेन्द्रस्या^{२३}दा^३यिवे
^२ ^२ ^५ ^५ ^१
 दार^{२४}यिवा । ओवा^६ । हाजवा ॥ (३)अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु दृष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः पथ्या ऋद्धतौ सिद्धे त्यपरे ककुभावत्तरे

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 सोमः ॥ औहोयितवाह^२सोमरा^२रणा^३ण । सख्य
^२ ^३ ^५ ^{१२} ^{२२} ^{४२} ^५
 इन्द्रो । दायिवेदार^{२४}यिवायि । पुरु^{३४} । औहोवा ।
^१ ^२ ^२ ^२ ^५ ^२ ^{१२}
 णिवाओनायि । चारा^{३१} । तिमीमा^{२३}४वा । परिधी^९

* परोक्षार्भवे तृतीये ।

^{३२ ४२ ५} रा३४ । ^१ औहोवा । ^५ तारयिता^१आर३४यि । ^५ हायि ।
^५ उङ्गवा३ । ^५ हाज । ^{१२ २} वा(१) ॥ ^२ औहोयिपरा३१ । ^{२ १} धी^१रा ।
^{१ ५} तायितार । ^{२ ५} आर३४यिहायि । ^{१ १} तवा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा ।
^१ अहान्नक्ताम् । ^२ उतासो३१ । ^{१२ २} मतेदार३४यिवा । ^५ दुहा^{२ १२}
^{२ १} नोवा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ आरजधार३४नायि । ^{२ ५} उङ्गवा
^५ दहाज । ^{३२ ४२} वा(२) ॥ ^{१ २ १} औहोयिदुहा३१ । ^{२ ३} नोवा । ^{२ ३} भारजधा
^{१ २} र३४नायि । ^{३२ ४२ ५} बृहा३४ । ^{२ १} औहोवा । ^{२ १} तपान्तमा । ^{३२ ४२ ५} तायि
^२ छ३१ । ^{२ ३} रियम्पार३४राः । ^{१ १ २ २} शकुनाआ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा ।
^१ वारपाप्पार३३यि । ^५ मा । ^{५०} उङ्गवा६हाज । ^१ वा(३) ॥ ^१ हम् ।
 ॥ १६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

* परीक्ष-मध्यन्दिने चतुर्थे परोक्षार्धवे पुंगीजतौ बृहत्पूर्वमेवीकृतम् ।

^{२५} सोमः ॥ ^२ रथन्तरम् ॥ ^२ सोमउघ्वाणत्सोढभोवा । ^१ आधि
^२ णुभिरवीनामश्रयेवहरिताया । ^२ तिधा२३रया । ^२ मान्द्र
^{१२१} याया२३ता३यि । ^४ धारा२३४या । ^१ ओवा६ । ^२ हाऊवा(१) ॥
^१ मन्द्रोवा । ^२ यायातिधारयाअनूपेगोमान्गो । ^१ भिरा२३
^१ ष्ठाः । ^२ सोमोदुग्धा२३भा३यिः । ^४ आ२३४त्ता । ^१ ओवा६ ।
^५ हाऊवा(२) ॥ ^{०२१} सोमोवा । ^२ दुग्धाभिरक्षास्समुद्रन्नसंवरणा ।
^१ निया२३ग्मान् । ^२ मान्दीमदा२३या३ । ^४ तोशा२३४ता ।
^२ ओवा६ । ^५ हाऊवा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

^१ वसिष्ठो वैष्णव्योऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^२ रथन्तरम् ॥ पा
^२ वस्ववाजसानयेवा । ^२ पावित्रेधारयासुतइन्द्रायसी । ^१ मवा
^२ २३यिष्णवायि । ^१ दायिवेभ्योमा२३धू३ । ^४ मात्ता२३मा । ^१ ओ

* परीच-मध्यन्दिने पक्षमे ।

वा६ । छाजवा(१) ॥ रस्वोवा । चार्चिन्तिधीतयोहरिम्
विन्ने अद्रयोवत्सञ्जातम् । नमार३तराः । पावमाना२३वा
इयि । भार्गा२३४णा । ओवा६ । छाजवा(२) ॥ णिनोवा
वाच्याच्चमच्चिब्रतपृथिवीच्चातिजभिषेप्रतिद्रापिम् । अ
मूर३च्चथाः । पावमाना२३मा३ । चायित्वा२३४ना ।
ओवा६ । छाजवा(३) ॥ अस् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

सोमः ॥ वृद्धत्साम ॥ औद्दोयिभृज्यमानस्सुहस्तिया३ए ।
समुद्रेवा । चामिन्वां२३४सायि । रया३४ । औद्दोवा ।
पिशाङ्गम्वा । हला३१म् । पुरुस्पृ२३४हाम् । पवमाना
३४ । औद्दोवा । भार्यार्पा२३४ । सायि । उज्जवा

* पटीक्षार्भवे पञ्चमे ।

^५ ईहाज । वा(१) ॥ ^{२२ २} औहोयिपवा^२ण । ^{२ १} माना । ^{२ ३} भायर्षा
^५ २३४सायि । ^{१ २} पुना३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १ २} नोयरेण । ^२ वामा
^{२ २ ३} ३१ । ^५ नोअव्या२३४यायि । ^{२ १ २} वृषोअचा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा ।
^१ क्रा२दाद्वार३४ । ^५ नायि । ^५ उज्जवा^५इहाज । वा(१) ॥ ^{२२} औ
^२ होयिवृषो^१ण । ^{२ ३} अचायि । ^५ क्रादद्वार२३४नायि । ^{१ २ २} देवा
^{३२ ४२ ५} ३४औहोवा । ^{२२ १} ना^२सीमपा । ^२ चामा३१ । ^{२ ३} ननिष्का
^५ २३४र्ताम् । ^{२२ १ २} गोभिरञ्जा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{१ २} नो२आर्षा२
^५ ३४ । ^५ सायि । ^५ उज्जवा^५इहाज । वा(३) ॥ १८ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ३८-३९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

^{२२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^२ बृहत्साम ॥ ^२ औहोयिसो
^२ माःपवन्तइन्द्रवो^२ण । ^१ अस्मभ्य^{२ २}ङ्गा । ^५ तूविता२३४माः । ^१ मि
^१ वा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १} स्थानाः । ^२ आरे३१ । ^२ पा२३४साः ।

* परीच-मध्यन्दिने षष्ठे ।

^{२ १ २ २} सुवाधिया३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^१ ह्रस्वार्वा२३४यि । ^५ दाः ।

^५ उद्गवाईहाज । ^५ वा(१) ॥ ^{२ ४ ४} औहोयिदस्ता३१ । ^१ पूतासी । ^{४ १ ४}

^{१ २ २} वायिपश्चा२३४ताः । ^५ सोमा३४ । ^{१ २ २} औहोवा । ^{३ ४ ४ ५} सोदाधि

^२ यायायिरा३१ । ^{४ ४ ४ २ ३ ५} हरासीनदर्शता२३४साः । ^{२ १ १} जियत्नवा

^{३ ४ ४ ५} ३४ । ^१ औहोवा । ^४ ध्रस्वाघा२३४ । ^५ तायि । ^५ उद्गवाई

^५ हाज । ^{२ ४ ४ २ ४ ४ १ ४} वा(२) ॥ ^{१ २} औहोयितेह३१ । ^{१ २} घाणामो । ^{१ २} वायद्रा

^५ २३४यिभायिः । ^{१ २} चिता३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{२ ४ २} नागोरधायि ।

^{२ ३ ५ १ १ २} त्वावा३१यि । ^{२ ३ ५ १ १ २} इषमस्मभ्यमभा२३४यिताः । ^{१ १ २} समस्वरा३४ ।

^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^१ वा२ह्रवा२३४यि । ^५ वाः । ^५ उद्गवाईहाज ।

^१ वा(३) ॥ ^१ ह्रस् ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्थं च गाने षष्ठस्याह-प्रपाठकः ॥

* परीक्षार्थं वे षष्ठे ।

प्रजापतिर्द्विपदा गायत्री सोमः ॥ अयेस् ॥ इया । ^{१ २}

^{२ २ १ २ १ २ १ १ २}
पवस्वसोममन्दया३न् । इया । इन्द्रायमधुमत्तमा३ः ।

^{१ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
इया(१) ॥ तेसुतासीविपश्चिता३ः । इया । शुक्रावाभुम

^{२ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २}
स्तत्ता३ । इया(२) ॥ अस्वयन्देववीतया३यि । इया । वाज

^{१ २ १ २ १ १ २ १ २ १ १ १ १}
यन्नोरथाइवा३ । इया(३) ॥ ए३ । अयेर२३४५ः ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम् — ५भा० ३२०-३२१ पृष्ठयोर्द्वयम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अरिष्टम् ॥ ^{३२}चाह ।

^{२ ४ ५ १ २ ३ २ १ ५ ४ ५}
होइया । स्तुतासीमा२ । धुमत्ता२३४माः । सीमाः ।

^{१ ३ २ २ १ २ १ ३ २ २ २ २}
इन्द्रा२ । यमन्दा२३४यिनाः । पावायि । ज्वारस्तोअ

^{२ ५ ४ ५ १ ३ १ २}
त्ता२३४रान् । दायिवान् । प्रच्छा२ । ओवोमा२३४

^{५ ४ ५ १ ३ १ ३ ५ ४}
दाः(१) ॥ आयिन्दः । इन्द्रा२ । यपावा२३४वायि । आ

^{५ १ २ २ ५ ४ ५ १}
यितायि । देवा२ । साअन्नू२३४वान् । वाचाः । पता

* विराट् द्वादशाक्षे दशमेऽक्षे नि आन्धोगवाहुत्तरं श्रेयः ।

रयिः । मखंस्या२३४तायि । वायिश्वा । स्वेशार । न
 ओजार३४सामः । साक्षा । स्रधार । रःपावार३४तायि ।
 सामू । द्रोवार । चमौङ्गार३४वाः । सामाः । पता
 रयि । ईरायार३४यिणाम् । साखे । द्रस्यार । दिवे
 दार३४यिवायि । हो२३४पु । इडा ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपर अग्निः ॥ अन्त-

रिक्तम् ॥ चावग्रआया । हियग्नि । भायिः । औहौहो
 वार । इक्षा । होतारन्त्वावृणीम । द्वा । औहौहो
 वार । इक्षा । आत्वामनक्तुप्रगवाहविष्म । ता । औ
 हौहोवार । इक्षा । यजिष्ठम् । वा । औहौहोवार ।
 इक्षा । हिरा । सारदार३४पु औहोवा(१) ॥ हाजयजिष्ठ

* अतुरूपपाग्निष्टोमसाम द्वादशाक्षे तृतीयेहनि मध्यन्दिने । अतुरूप-प्रजाकामस्याथ
 द्वादशाक्षः ।

^२ ^१ ^{२२ २ २२} ^{१ १} ^१ ^२
 म्वा । हिरास । दा । औहौहोवा२ । इहा । यजिष्ठवर्हि
^{२ १} ^{२२ २ १२} ^{१ २} ^{१ २} ^{२ २ १}
 रास । दा । औहौहोवा२ । इहा । अक्काहित्वास
^{२ २ २} ^१ ^{२२ २ १२} ^२ ^१
 हसस्वन्नोअङ्गि । रा । औहौहोवा२ इहा । सुचश्च ।
^{२२ २ १२} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{५ २ २}
 औहौहोवा२ । इहा । तिया । धाररा२३४ औहोवा(२) ॥
^{२ २} ^१ ^{२२ २ १२} ^१
 हाजसुचश्चरा । तियङ्वा । रा । औहौहोवा२ । इ
^२ ^१ ^{२ १} ^{२ २ १२} ^{१ २}
 हा । सुचश्चरन्तियङ्वा । रा । औहौहोवा२ । इहा ।
^{२ १ २ २ १ १} ^{२ २ २ १} ^{२ २ १२} ^{१ २}
 जर्जनिपातङ्गृतकेशमीम । हा । औहौहोवा२ । इहा ।
^१ ^{२ २ २ १२} ^१ ^२
 अग्निंय । ज्ञा । औहौहोवा२ । इहा । धूप । वार
^२ ^{५ २ २} ^{२ १} ^{२ २} ^१
 या२३४ औहोवा(३) ॥ सुष्टु भक्तुभोश्वाशिष्णुमक्राश्न ।
^१ ^{१ १ १ १}
 इट्० इडा२३४पू ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६३ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ३

प्रजापतिरत्यष्टिरग्निः । नित्यवत्सा । एआग्नीम् ।

* तृतीयोऽग्निष्टोमसाम ।

^{१११} ^{२२} ^२ ^२ ^{११} ^१
होतारम्न्येदासन्तवसोःखनुस्सहसोजातवा रेयिदसाम् ।

^२ ^२ ^२ ^२ ^{११} ^{१२}
इडा । विप्रन्नजातवा रेयिदाऽसाम् । याज । ध्वयासुवा रे

^१ ^२ ^{१२} ^१ ^२
द्वराः । इडा । याज । ध्वयासुवा रेद्वराः । अथा । याज ।

^{१२} ^१ ^{२२} ^{२२} ^२ ^२ ^२
ध्वयासुवा रेद्वराः । इडा । देवो देवाचियाऽक्षरपा ।

^१ ^२ ^२ ^४ ^५ ^{१२} ^२
घृतस्यविभ्राष्टिमनुशुकशोऽ । चायिषाः । आजुक्कान

^१ ^२ ^१ ^२ ^{१२}
स्यसारश्चो । पायिषआऽशजवारऽ(१) ॥ एयाजी । छन्वा

^{२२} ^{२२} ^२ ^१
यजमानाज्जवेमज्येष्टमङ्गिरसांविप्रमा रेन्मभायिः । इडा ।

^१ ^२ ^२ ^{१२} ^{२१} ^१
विप्रेभिःशुकमाश्नाऽभायिः । पारी । जमावमिवा रेद्या

^{१२} ^{२१} ^२
म् । इडा । पारी । जमानमिवा रेद्याम् । अथा । पारी ।

^{२१} ^१ ^{२२} ^{२२} ^३
जमानमिवा रेद्याम् । इडा । होतारं वर्षाणीऽनाम् ।

^{२१} ^२ ^४ ^५ ^{१२} ^२
शोचिष्केषं वृषणं यमिमाऽ । वायिषाः । प्रावन्तु जूतया

^१ ^२ ^१ ^२ ^{१२}
रेयिहोयि । वायिषआऽशजवारऽ(२) ॥ एसाही । पुरु ।

^२ ^{२२२२} ^१
चिदोजसा विरुक्तादीद्यानोभवतिद्रुहा रेन्तराः । इडा ।

^२ ^१ ^२ ^१ ^१ ^१
 परशुर्नद्र द्वाशन्ताश्राः । वायिडू । चिद्यस्यसारमृता
^२ ^१ ^१
 ज । इडा । वायिडू । चिद्यस्यसारमृताज । अथा
^२ ^१ ^२
 वायिडू । चिद्यस्यसारमृताज । इडा । अवह नेयया
^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^४ ^५
 त्स्याशिराम् । निहमया । णोययमतेनाः । यतायि ।
^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
 धन्वासहानाः होयि । यातआः शजवाः २३(३) ॥ इट्-इडा
^१ ^१ ^१ ^१
 २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

^१
 दीर्घतमास्त्रिष्टुप्सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ आ
^२ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२
 क्रान् । सामुद्रप्रथमेवि । धर्म्माधर्म्मान् । धर्म्मान् ।
^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 जाना । यान्प्रजाभुवनस्य । गोपागोपाः । गोपाः । वा
^२ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२
 र्पा । पवित्रे अधिसानो । अव्याअव्यायि । अव्यायि ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 वृक्षास्मोमावावधेसुवानः । अद्राअद्रायि । अद्रायिः १) ॥

* पञ्चमेऽग्निष्टोमसाम ।

^{१ २} मात्सी । ^{१ २ २ २} वायुमिष्टयेराधरसेनास्तेनाः । ^{१ २ २ १ २ २} सेनाः । ^१ मा

^२ त्सी । ^{१ २ २ २ २} मायित्रावरूणापूय । ^{१ २ १ १ २ २} मानामानाः । ^{१ २ १} मानाः ।

^{१ २} मात्सी । ^{१ २ २ २} शार्धमास्तम्भत्सि । ^{१ २ २ १ २ २} वान्देवान् । ^{१ २ २} देवान् ।

^{१ २} मात्सी । ^{१ २ २ २ २ २} द्याव्यापृथिवीदेव । ^{१ २ २ १ २ २} सोमास्सोमाः । ^{१ २ २} सोमाः २ ॥

^{१ २} माह्वात् । ^{१ २ २ २} तात्सोमोमहिष्या । ^{१ २ २ १ २ २} काराकारा । ^{१ २ २} कारा ।

^{१ २} आपाम् । ^{१ २ २ २} याङ्गर्भाअवृणो । ^{१ २ २ १ २ २} देवान्देवान् । ^{१ २ २} देवान् ।

^{१ २} आदा । ^{१ २ २ २} धादिन्द्रेपवमानः । ^{१ २ २ १ २ २} ओजाओजाः । ^{१ २ २} ओजाः ।

^{१ २} आजान । ^{१ २ २ २ २} नायत्सुरियेज्योती । ^{१ २ १ २} इन्दुरिन्दुः । ^{१ २} इन्दुः ३ ॥

^{२ १ १ १ १} ई २ ३ ४ ५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा०, १६९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

^{१ २ २ २ १ २ २ १} सीमाने द्वे ॥ ^२ ए २ । ^२ सोमउष्माणःसोत्वभाईः । ^२ अधा

^२ ३१उवार३ । ^{१ २} ई ३ ४ डा । ^२ ४ गभा ३१उवार३ । ^५ ई ३ ४ ५ डा ।

^{१ २} आवी । ^१ नारमा । ^१ इडा । ^२ आवी । ^२ नारमा । ^२ अथा ।

* रौद्रेण सप्त विकल्पः ।

^३आवी । ^१नारमा । ^{२ २ २}इडा । ^{१ २ २}अश्वाश्वेवा । ^{१ २ २}हरिताग्रा
^{४ ४ १}निधार् । ^{२ २}रायामन्द्रयायातिधार्^१चोई । ^२रायाश्श्वार^२(१) ॥
^{१ २ २ २}ए२ । ^{१ २ १ १}मन्द्रयायातिधारया । ^२मन्द्राश्श्वार^२ । ^२ई३४
^५डा । ^{१ २ २}यायाश्श्वार^२ । ^{२ ५ १ ३}ई३४डा । ^१ताईधा । ^१रारया ।
^{१ २}इडा । ^१ताईधा । ^२रारया । ^२अथा । ^२ताईधा । ^२रार
^१या । ^{१ १ २}इडा । ^{१ २ २}अनूश्वेगो । ^{४ ५ १}मान्गोभाईई । ^१आश्वा । ^१सो
^{२ २}मोदुग्धाभिरार^१चोई । ^२आश्वाश्श्वार^२(२) ॥ ए२ ।
^{१ २ २ १ २}सोमोदुग्धाभिरत्ताः । ^{२ २}सोमाश्श्वार^२ । ^{२ ५ १}ई३४डा । ^१दु
^२ग्धाश्श्वार^२ । ^{२ ५ १}ई३४डा । ^१आरत्ताः । ^१इडा । ^१भा
^२ईरा । ^१आरत्ताः । ^{२ ५ १}अथा । ^१भाईरा । ^१आरत्ताः । ^१इडा ।
^{१ २ २}समूद्रन्ना । ^{१ २}संवरणानियाश् । ^{४ ५ १}आग्मान् । ^१म-
^{२ २}न्दिमदायतो^२चोई । ^२शातश्श्वार^२(३) ॥ ई ॥

^{१ २ १८ २८ १ २} . ए२ । पवस्ववाजसातयायि । पवा३१उवा२३ । ई३

^{५ १८ १ २ ५ १ २ १} ४डा । चेधा३१उवा२३ । ई३४डा । राया । स्वरताः ।

^{२ १ २ १} इडा । राया । स्वरताः । अथा । राया । स्वरताः ।

^{२ २ २ १ २ ४ ५ १८ ८} इडा । इन्द्रा३१या३सी । मावा३ई । षणावा३ई । देवे

^{१ १ २ १८} भ्योमधुमा२३हो । तारआ३१उवा२३(१) ॥ ए२ । त्वा३१

^{२ १८ २ १ १ ५ १ २} हन्तिधीतयाः । हरा३१उवा२३ । ई३४डा । पवा३१

^{३ ५ १ २ १ १ २} उवा३२ । ई३४डा । चेआ । द्रु२३हाः । इडा । चेआ ।

^{१ १ २ १ २} द्रु२३हाः । अथा । चेआ । द्रु२३हाः । इडा । वत्सा

^{१ २ १ १ ४ ५ १ २} १ञ्जा३ताम् । नमा३ । ताराः । पवमानविधा२३होई ।

^{२ १ २ १ २ १ २} माण्या३१उवा२३(२) ॥ ए२ । त्वन्द्याच्चमच्चित्रता । पृथा३१

^{२ ५ १ २ २ २ ५ १} उवा२३ । ई३४डा । वीचा३१उवा२३ । ई३४डा । आ

^{१ १ १ १} ती । जभी२३षाई । इडा । आती । जभी२३षाई । अ

था । आ॒ती । ज॒भी र॒षाई । इ॒डा । प्र॒ताश॒द्रा॒पाई ।

अ॒मूँ३ । चा॒थाः । प॒व॒मा॒न॒म॒च्चा॒र॒हो॒यि । त्वा॒ना॒३१३

वा॒र॒३(३) ॥ इ॒ट॒ई॒डा २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

॥ इति ग्रामे ऊह्यगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति चुद्र-पर्व समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ समाप्तञ्चोह्यगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायामुत्तरार्चिक परिशिष्टं समाप्तम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

अथ उत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम्* ॥

अथवा,

॥ अथ गायत्रं साम ॥

—०—

॥ हरिः ॐ ॥

(॥ ॐ भूर्भुवस्वः ॥ १) तत्सवितुर्वरेण्योम् । भा

र्गदेवस्यधोमाही २ । धियो यो नः प्रचोऽश्नोऽश्न ३ । ऊम् ।

ता २ । दायो । आ ३ ४ ५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—ऽभा० ५३८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

॥ इति गायत्रं साम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तमिदमुत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

* उपक्रान्तस्येतस्य भूलमन्तरार्चिके विद्यत यतस्तत्र एव तत्परिशिष्टत्वम्, परं दृश्यतेऽसौ सर्वत्रैव पुलकं प्रायो गेयगानारम्भे एव, स्वाध्यायारम्भे प्रणव-व्याहृति-संहित-गायत्री-पाठ-व्यवहार एव तत्र निदानम्, सूचितञ्च तथैव सामवे धर्मशारत “ब्राह्मणः प्रणवं कुर्यात्”-इत्यादिभिः (२, ७५) ।

† यद्यप्यस्य स-प्रणव-व्याहृति-व्याप्तकस्यास्ति गेयगानादीनां किञ्च प्रत्यान्तरत्वम् न तु ग्रन्थैकदेशत्वम् तथापि प्रायः सर्वे तद्गायत्र-साम-प्रथमः व्यवहारात् तथैव रुचे-ऽस्ति लिखित-पुस्तकेषु दर्शनाच्च तदाद्यावद्यवश्यमित्यत्र पक्षतो रक्षितः स व्यवहारः ।

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

॥ उत्तरार्चिक-क्रोडपत्रम् ॥

—000@000—

अत्र,

तान्येव सामानि, येषामुत्तरार्चिक-मूलकत्वाभावात् तदार्चिक-
कान्तःप्रकटनमुपयुक्तम्, ऊहगान-श्रुतत्वान्नापि हृन्द्गार्चिकान्त-
निवेश्यत्वम्, परं पृथक्-प्रकाश्यत्वेऽप्यह-श्रुतत्वेनोत्तरार्चिक-
क्रोडीभूतत्वमेव। किञ्च ततोऽनन्तरमिह तान्यपि, यानि सम्पा-
दक-मुद्राकरयोर्भ्रमाद्यथास्थानमनिवेष्टितानि सुतरां साम्प्रतं
क्रोडाश्रितानीति ॥

१।-ज० गा० ८ प्र० ३ अ० १२ स० मि० (ऋ० ६ म० ५ अ० ५२ सू० १४ ऋ०) —

॥ निहवम् ॥ ^१आयि^२क्षी३ । ^१आयि^२क्षी३ । ^{३२}एक्षि^२या ।

^१ओ२३४वा । ^५क्षायि । ^२विश्वेदेवामम^४ष्टएवन्^४नू^४याज्ञा^१ज्ञा^२

^१हम् । ^१याज्ञाम् । ^२यज्ञा । ^३ओ२३४वा । ^५क्षायि । ^१उ

^{२२}भेरीदसीअपान्नपाचाश्मान्मा३ । ^१मान्मा । ^१मन्मा । ^{३२}ओ

२३४वा । ह्यायि । मावोवचा^५सिपरिचक्ष्याणी^१वोचा^१
 ३म् । वोचा^{१२}म् । वोचा^३ । ओर^५३४वा । ह्यायि । सु^२
 म्निष्विद्वोअन्तमामा^१दायिमा^२३ । दायिमा^१ । देमा^{३२} ।
 ओर^३३४वा । ह्यायि । आयिही^१३ । आयिही^१ । एहि^{३२}
 या । ओर^२३४वा । हा^५३४ओहीवा । ई^{३१११}२३४५ ॥१२॥ (१)

अथ व्याख्यानम्—ऋग्वेदे आह सायणः—

“यज्ञियाः” यज्ञार्हाः “विश्वेदेवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र”
 मननीयं स्तोत्रं “शृण्वन्तु” चित्तेन धारयन्तु । तथा “उभे रोदसौ”
 द्यावापृथिव्यौ “अपां नपात्” मध्यमस्थानोऽग्नि आस्रदीयं स्तोत्रं
 शृण्वन्तु । अथ प्रत्यक्षतः । हे देवाः “वो” युष्मभ्यं “परि-
 चक्ष्याणि” वर्जनीयानि “वचांसि” स्तोत्राणि “मा वोचम्” मा
 त्रवीमि अपितुं समीचीनीनि । अतो “वो” युष्माकम् “अन्तमा”
 अन्तिकतमाः सन्ता वयं “सुन्नेष्वित्” युष्माभिर्दत्तेषु सुखेष्वेव
 वर्त्तमानाः “मंदेम” मोदेम ॥”—इति ६, ५, ५२, १४ ॥ (१)
 २ ।—ऊ० गा० ११ प्रे० २ अ० १ साम (ऊ० आ० ६, २, ३, २)—

३२ २ २ २
 ॥ सत्रासाह्वेयम् ॥ प्रधा३४ । न्वासीमजागृक् ।

५ ५ १ १ १ १ १ १
 ओ६वा । इन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्रवद्युमन्ता२०११ । आ२मा ।
 १ १ ५ ३ ३ ३ १ ५
 भा२३रा । सुवौ३हो । वाचा३४३यि । वा२३४यिदो६
 ५
 हायि ॥ १ ॥ (२)

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । (२)

३:—कृ० गा० ४प्र० १अ० ११साम (कृ० आ० ६, २, ४, ७-८)—

५ ४ २ २ ३ ४ ५ १ १ २
 ॥ शार्करम् ॥ एषा३स्यधारयासुताः । एषस्यधार
 २ २ २ १ १ १ १ ४ २ ३ ५
 या१सू३ताः । अव्यावारेभिःपा । वता३यिमा३दिन्तमः ।
 १ २ ४ २ ३ ५ २ १ १
 भिःपा । वता३यिमा३दिन्तमः । क्रीडा३नू२ । मा २ ३
 २ ४ ५ ४ २ ३ ४ २ ५
 यिः । अपा३मापु३ईवा३५६(१) ॥ क्रीडा३नू३र्मिरपामिवा ।
 १ १ २ २ २ २ २ २ ४
 क्रीडा३नू३र्मिरपा३मी३वा । यउ३स्त्रियाअपायि । याआ३न्ता
 २ ३ ५ १ २ ४ २ ५ २ १
 ३२३३नि । अपायि । याआ३न्ता३२३३नि । निर्गाआ२ ।
 १ २ ४ ५ ४ २ ३ ४ २ ५
 का३३ । तदो३जा३सा३५६(२) ॥ निर्गा३अकृन्तदो३जसा ।
 ५ २ २ २ २ १ २ २
 निर्गा३अकृन्तदो३जा३सा । अभिव्रजन्त३त्तायि । षेगा३

^{४ १ ३ ४} व्याश्मश्चियम् । ^१ तत्तायि । ^{२२ ४ २ ३ ५} पेगाश्वाश्मश्चियम् । ^{२ १} वम्मी

^१ वा२ । ^{२ ४} धा२३ । ^१ षुवाश्मृपूजा६पू६(३) ॥ ११ ॥ (३)

४ । ऊ० गा० १८प्र० २अ० १साम (ऊ० आ० ६, २, ४, ७-८) —

^{२२ १ २} ॥ शङ्कु ॥ ^१ एषस्यधा । ^१ ए२ । ^१ रया । ^१ सुताः ।

^{२ २ २} अव्यावारेभिः ^{२ २ १} पवतेमदिन्ता२श्माः । ^२ ^१ ^१ क्रायिडा२नूर्मा२३

^{२ १} ^५ ^४ ^५ ^{२ २ १} यिः । ^{२ १} अपो२३४वा । ^{२ १} आप्रयिवोईहायि१ ॥ ^{२ २ १} क्रीडन्मूर्मी

^२ ^१ ^२ ^{२ १} रा । ^१ ए२ । ^२ अपाम् । ^२ ^{२ १} इवा । ^२ ^{२ १} यउस्त्रियाअपियाअन्तर

^२ ^१ ^१ ^{२ १} श्मा२३नायि । ^१ ^५ नायिर्गा२आका२३ । ^{२ १} ^५ तदो२३४वा ।

^४ ^५ ^{२ १ २} ^१ जापूसोईहायि(२) ॥ ^१ निर्गाअका । ^१ ए२ । ^१ तदो । ^१ जमा ।

^{२ २ १} ^२ ^१ ^१ अभिव्रजन्तन्निषेगव्यमश्वा२३याम् । ^१ ^१ वार्मी२वाधा२३ ।

^{२ १} ^५ ^४ ^५ ^१ ^१ ष्णवो२३४वा । ^५ ^५ रूपूजोईहायि(३) ॥ १ ॥ (४)

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० - १३०-२४१ पृष्ठयोर्दृश्यम् । (१, ४)

तृतीयभागाच्चित्त्वारिंशत्सामानि श्रुतानि, तानि यथा—

१, २ । — ५४ पृ० २ पं० * (ज० गा० ६ प्र० २ अ० ३-४ सामनी) —

॥ स्रवम् ॥ ^२चाऽ। ^२वो३च्चा। ^२वो३च्चा३। ^{२, १}हा।
^०ओ२३४वा। ^५चायि। ^१जत्सोदा२३४यिवो। ^३हायिरण्या
^५२३४याः। ^{२, ३}जत्सोदा२३४यिवो। ^५हायिरण्या२३४याः।
^२दुहाना२३४ज। ^३धार्हायिवा२३४याम्। ^५माधुप्रा२३४याम्।
^२प्रात्सा२३४धा। ^३स्थामासा२३४दात्। ^५चाऽ। ^२वो३
^२च्चा३। ^२हा। ^३ओ२३४वा। ^५चा३४। ^{५ २ २}ओहोवा। ^२ए३।
^{१ २ १ २ २}अतिविश्वानिदुरितातरेमा२३४५(२) ॥ ३ ॥ (१)

॥ दैर्घ्यश्रवसम् ॥ ^२प्रत्स्रुधस्थमासददोहाओच्चा ३
^२ए। ^{२ १ २ १ २ १ २}प्रत्स्रुधस्थमासदत्। ^५ओ३च्चा। ^५ओ३च्चा३ए३४।
^{३ २}आपा३४र्कियाम्। ^{३ २}धारुणम्। ^{१ २}वाजादृषसायि। ^५ओ३

* अस्याभिप्रायः — ५४ पृष्ठे १ पङ्क्त्यन्तरं मिमे सामनी निवेश्ये इति ।
 एवमन्यत्रापि ।

धप्रियाम्। ऐहोयि। आर३४यिही। प्रात्त३सा३४

धा। स्थमा३सापूदा३पूदत्। आर३४भौ(२) ॥ ७ ॥ (४)

५।—१००ष्ट० २प० (ज० गा० २२प्र० १अ० १०साम्)।—

॥ नौधसं श्यैतम् ॥ तार३४म्। वोदस्मृती। षा

हाम्। वसोर्म्मन्दा। ना३मान्धा३साः। अभिवत्सन्।

स्वामार३रायि। षुधारयि। नार३४वाः। इन्द्रङ्गीर्भा

यिर्ना३वा। ऊम्मायि। मार३हा३४औहोवा(१) ॥ आर

३४यि। द्रङ्गोर्भिर्नवा। माहायि। इन्द्रङ्गीर्भायिः

ना३वामा३हायि। द्युत्त३स्तुदानम्। तावार३यिषायि।

भिरार३। वार३४र्त्ताम्। गिरिन्नपूरू३भो। ऊम्मायि।

जार३सार३४औहोवा(२) ॥ गार३४यि। रिन्नपूरू३भो। जा

साम्। गिरिन्नपू३। रू३भोजा३माम्। च्चुमन्त३वाजम्।

शाता३यिनाम्। सहार३। सार३४यिणाम्। मत्तू३गो

मान्तामा । ऊन्मायि । मा^१र^३हा^४र^५३४^६औ^७हीवा । वा^८र^९
४६ ॥ (३) ॥ १० ॥ (५)

६।—१४३४० ३५० (ऊ० गा० ८प्र० १अ० १५साम)—

॥ निषधः ॥ इ^१न्दुर^२श्चो^३ना^४ऋ^५क^६त्वियाः । त^७न्दूरो^८षाम् ।
अ^९भी^{१०}नरा^{११}रः । इ^{१२}हा^{१३} । सो^{१४}मा^{१५}श्वा^{१६}यि^{१७}श्वा । द्वा^{१८}हो^{१९}र^{२०}३४
द्वा । चि^{२१}या^{२२}धा^{२३}र^{२४}श्या । इ^{२५}हा^{२६} । या^{२७}ज्ञा^{२८}श्या^{२९}सा । द्वा
हो^{३०}र^{३१}३४^{३२}हा । तु^{३३}वा^{३४}ऋ^{३५}द्रा^{३६}प्र^{३७}या^{३८}द^{३९}पु^{४०}ई । चे^{४१}र^{४२}३४^{४३}५^{४४}(३) ॥१५॥ (६)

७।—ततः (ऊ० गा० ८प्र० २अ० ८साम)—

॥ यद्वा^१च्चि^२ष्टी^३यम् ॥ इ^४न्दुर^५श्चो^६न^७क^८त्वियः । इ^९न्दुर^{१०}श्चो^{११}
वा । न^{१२}क^{१३}त्वियाः । त^{१४}दुरो^{१५}र^{१६}३४^{१७}पाम् । अ^{१८}भी^{१९}नराः । सो
म^{२०}वा^{२१}र^{२२}३४^{२३}यि^{२४}श्वा । चि^{२५}या^{२६}धि^{२७}या । य^{२८}ज्ञा^{२९}या^{३०}र^{३१}३४^{३२}मा । तु^{३३}व^{३४}द्रा^{३५}
र^{३६}३४^{३७}३४^{३८}ः । औ^{३९}र^{४०}३४^{४१}५^{४२}ई । डा^{४३}(३) ॥ ८ ॥ (७)

(७७)

८।—१४८८० ४५० (ज० गा० १३प्र० १अ० ३साम)—

॥ अर्कपुष्पाद्यम् ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वियः । ऊवे२३ ।

तन्दुरोषमभीनरः । ऊवे २४ । सोमंविश्वाच्याधिया ।

ऊवे२३ । यज्ञायसन्त्वद्रयः । ऊवे२३ । २ । क्षोवा३क्ष३ ।

क्ष३४ । औक्षोवा । अर्कीदेवानारम्परमेवियोरमार ३

११
४५ न्(३) ॥ ३५ (८)

९,१०।—१६०८०८५० (ज० गा० २२प्र० १अ० २-३सामनी)—

॥ नौधसम् ॥ आ२३४यि । दुरश्वोनकृ । त्वायाः ।

तन्दुरोषाम् । आ३भायिना३राः । सो२३माम् । वि ।

श्वा । चायाधार३४या । या२३क्षा । यासन्तुवो२३४वा ।

३ ५
द्रा२३४याः(३) ॥ २ ॥ (९)

॥ श्यैतम् ॥ इन्दुरश्वोनकृ । त्विया३४औक्षोवा ।

तान्दुरोषम् । अभायिनरार३४ः । ओ६हा । सो । मां
 वार३यिश्वा । चियार३ । धार३४या । यज्ञायसान्त्स्वा ।
 जम्मायि । द्रा३यार३४ओ६होवा । वार३४मू(३) ॥ ३ ॥ (१०)
 ११।—२५५४०२५० (ज०गा० १२प्र० २अ० १८ साम)—

॥ ऋषभः पावमानम् ॥ द्वाहावस्यप्रत्नाम् । द्वा३ । द्वा
 इयि । आनूरद्य २ ३ ४ ताम् । शुक्रन्दुद्धेआ१हा
 इयाः । पयःसार३४द्वा । ओमो३ । ससोवा । आप्
 षो६द्वायि(१) ॥ द्वाहावय०सूर्याः । द्वा३ । द्वा३यि ।
 आयिवोरपा २ ३ ४ दृक् । अय०सरा०सिधा१वा३तायि ।
 सप्तप्रार३४वा । ओमो३ । तओवा । दा५यिवो६
 द्वायि(२) ॥ द्वाहावयंविश्वा । द्वा३ । द्वा३यि । नायितार३
 यिष्ठार३४तायि । पुनानीमुवनो१पा३रायि । सोमोदा

२ ३ ४ यिवाः । ^५ओमो^{१ २}३ । नसोवा । ^{४ ५}राप्रयो^४ ६ हा^५
यि(३) ॥ १८ ॥ (११)

१२ ।—२६६पु० ६प० (० जगा० २१ प्र० १ अ० १५ साम)—

॥ पौष्कलम् ॥ ^{२ १ २}उप^{४ ५}शी^{२ ३}श्वाप । तस्य^५२३४पाः । ^२भि

^{१ २ १}यासमा । धायि । ^{२, १}क्षीशा^५न्ना^{२ १}र३४वायि । पवा । मा

^{२ २ १ ३ १ १ १ १}२३४पुना^१६पु^१६ । विदारयी^१२३४पम्(१) ॥ १५ ॥ (१२)

१३ ।—२८०पु० १६प० (ज० गा० १ प्र० २ अ० १५ साम)—

॥ सफम् ॥ ^{२ १ २ २}अयापा^{४ ५}वस्व । ^{२, ३}दायिवा^५र३४यूः । ^{२ २ १}रेभन्

^{१ १}पवायिन्ना^१रम् । ^{१ २ ४}परियायि^२पो^५श्वाश्चि । ^२श्वा^५र३४ताः ।

^{२ १}मधोः । ^{२ २ ४}धारा^२आ^५श्सा३ । ^२क्षा^५३४तो^१६हायि(१) ॥ १५ ॥ (१३)

१४ ।—३२३पु० ५प० (ज० गा० १८ प्र० २ अ० ६ साम)—

॥ मार्गीयवम् ॥ ^{२ २ १ २}तन्वौ^१क्षोवा । ^{१, २}धा^५र्त्ता^३र । ^{२ १ ३}रमीणा^५र३४योः ।

^{१ २ २}पवमान । ^{१ २}सुवा^{१ २}हु^२१शा^५रम् । ^२क्षिन्वे । ^{२ १ ३}हा । ^२औ^५श्क्षोयि । ^२वार

३४ जायि । ^५ ^{१ २ ३} ^{५ ६ ७} ^२ ^१ ^{१ २}
^५ २ वा २ ३ ४ औहोवा । ए ३ । जिना २ ३

^{१ १}
 ४ पुम (२) ॥ ६ ॥ (१४)

२५ ।—३४५६० ८५० (ज० गा० २५० १ अ० ५ माम)—

॥ हाविअन्तम् ॥ ^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२
 हाउयस्तेमदोवरैणियोहाउ । ते

^{१२ २} ^{१ २ ३} ^५
 नापवाइ । स्वाअन्वा२३४सा । ऐ२हो१आ२३यिहो ।

^{१२ २} ^२ ^१ ^{५ ६ ७} ^{२२}
 देवावाइयिरा । घश । सार२हार३४औहोवा(१) ॥ हाउ

^{१ २ ३} ^१ ^२
 जघ्निवृत्रमन्त्रियंहाउ । सस्त्रिर्वाजाइम् । दायिवे

^३ ^५ ^२ ^{१२ २}
 दा२३४यिवायि । ऐ२हो१आ२३यिहो । गोपाताइयि

^२ ^{१२} ^३ ^{५ ६ ७} ^{२२} ^२
 रा । श्वसाः । आ२मा२३४औहोवा(२) ॥ हाउसम्मिहो

^२ ^२ ^{२ १ २ २} ^{१ २ ३} ^५
 अरुषोभुवोहाउ । सूपस्थाभोइः । नाधेनूर३४भायिः ।

^२ ^{१२} ^२ ^२ ^{१२}
 ऐ२हो१आ२३यिहो । सीदाञ्ज्याइयिनाः । नयो । ना

^३ ^{५ ६ ७} ^{१ १} ^{५ १ १ १ १}
 रयिमा२३४औहोवा । हविअते२३४पु(३) ॥ ५ ॥ (१५)

१६ —३४५५० ८५० (ज० गा० ४प्र० १अ० १०साम)—

॥ दक्षणिधनमौत्तम् ॥ ^{१ २२ ११ २१ २ १} यस्तेमदोवरेणियः । ^{१२ २२} औहो
^{१ ११ २ २ १ २ २} वा । इहश्रुधायि । तेनापारश्वा । स्वअन्धसा । देवा
^{२ १ २ २ १} वारश्यिराश् । होवाश्चायि । घशसा २ ३ ४ ५ हा
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १} ई ५ ई १ ॥ जग्निर्वत्रममित्रियम् । औहोवा । इहश्रु
^{१ २ २ २ २} धायि । सन्निर्वारश्जाम् । दिवेदिवायि । गोषाताश्
^{२ १ २ २ १ २} यिराश् । होवाश्चा । असाआरश्४५साई५ईयि(२) ॥ स
^{२२ १ २ १ १ २ १ २ १ २} म्निश्रोअरुषोभुवः । औहोवा । इहश्रुधायि । सूपस्था
^{२ १ २ २ १ २ १ २} रश्भीः । जधेनुभायिः । सीदञ्छपारश्यिनाश् । होवाश्
^{१ १ २ १ १ १ १ १ १ १} द्वायि । नयोनारश्४५यिमाई५ई । दक्षाया २ ३ ४ ५
(३) ॥ १० ॥ (१६)

१७ —ततः (ज० गा० ६प्र० २अ० ७साम)—

॥ जराबोधीयम् ॥ ^{२ २ १ २ १ २ १ २ १ २} यस्तेमदोवा । ^{२२} वारेणियाः । ते

^१ना^२पा^१र^२वा । ^१स्व^२अ^२न्धा^४सा । ^४दे^५वा^५वा^५शि^५र^५ा^५र^५श्वा । श ।

^३स^२क्षो^१र^१४पू^१ई । डा(१) ॥ ^२ज^१घ्नि^२वृ^१त्रो^२वा । ^१आ^२मि^१त्रि^२याम् ।

^२स^१स्त्रा^२यि^२र्वा^२र^२जाम् । ^२दि^१वे^१दा^२यि^२वा^२यि । ^२गो^२षा^२ता^२शि^२र

^४र^५श्वा । साः । ^३अ^२सो^२र^२४पू^२ई । डा(२) ॥ ^१स^१न्मि^२स्त्र^२ओ^२वा ।

^१रु^२षो^१भ^१वाः । ^२सू^२पा^२स्था^२र^२भीः । ^२न^२धे^२नु^२भा^२यिः । ^२सौ^२दा

^२ज्ज^४ग्रा^५शि^३नि^२ना^२र^२शयो । ^३नि^३मो^३र^३४पू^३ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (१७)

१८ ।—ततः (ऊ० गा० ८ प्र० ३ अ० ८ साम)—

॥ ^२अ^२ध्व^२र्जे^२ड^२सो^२म^२सा^२म ॥ ^२य^२स्ते^२म^२दो^२वरे^२णि^२या^२श्च । ^२ते

^१ना^२प^२व^२स्त्रा^२न्धा^२सा । ^२दे^२वा^२वौ^२रा^२र^२श्च । ^१ह्य^२यि । ^१घा^२शा^२उ^२वा ।

^१सा^२क्षो^२उ^२वा^२र^२(१) ॥ ^२ज^२घ्नि^२वृ^२त्र^२म^२मि^२त्रि^२या^२श्मे । ^१स^२स्त्रि^२र्वा^२ज^२न्दि

^२वे^२दि^२वा^२यि । ^२गो^२षा^२ति^२रा^२र^२श्च । ^२ह्य । ^१श्वा^२सा^२उ^२वा । ^१आ^२सा

^२उ^२वा^२र^२(२) ॥ ^२स^२न्मि^२स्त्रो^२अ^२रु^२षो^२भ^२वा^२श्च । ^२सू^२पा^२स्था^२भि^२र्न^२धे^२नु^२भा

यि । सौदञ्छे^{१२ १२}नार३ः । ह्यायि । नायाउवा । नायि^२
 माउवा३ । ऊ३र३४पा(३) ॥ ८ ॥ (१८)

१८, २० ।—ततः (ऊ० गा० ११ प्र० २ अ० ८-१७ सामनी)—

॥ स०द्धितं ॥ यस्तु^{१२ २२}मदोव । रा२रयिणियाः । ते^{१ १२}
 नारि । पार३वा । स्वआ२न्धसा । दार३यिवा । वा^{१ २}
 रयिरा । घशा२३ । हाउवा३ । सार३४हा(१) ॥ जघ्नि^{१ ७}
 वृत्रम् । मा२रयित्रियाम् । सस्त्रा२ईः । वार३जाम् ।^{२ १ २}
 दिवा२रयिदायिवायि । गो२र३षा । ता२रयिरा । श्वसा^{१ १ ७}
 र३ः । ह्याउवा३ । सार३४सी(२) ॥ समिस्त्राअरु । षो^{२ १ २ २}
 रभुवाः । खपा२र । स्था२र३भीः । नधा२रयिनूभायिः ।^{१ २ १ १}
 सार३यिदान् । श्या२रनाः । नयो२र३ । ह्याउवा३ । ना^{१ १ ७}
 र३४यिमा(३) ॥ ९ ॥ (१९)

॥ सुखपोत्तरम् ॥ यस्ते मदीहो२ । इया । वरेणा
या२ । तेनापवौहो२ । इया । स्वअन्धासा२ । दे
वावीरौहो२ । इया । घग्सा२हा३३(१) ॥ जघ्निष्ठ
त्रौहो२ । इया । अभिन्नाया२म् । सखिर्वाजीहो२ ।
इया । दिवेदायिवा२यि । गोषातिरौहो२ । इया ।
श्वसात्रा२३सा३३यि(२) ॥ सम्मिस्तत्रौहो२ । इया । रुषो
भूवा२ । सूपस्थाभौहो२ । इया । नधेनूभा२यि ।
सीदञ्छेपनौहो२ । इया । नयोना२यिमा३३३ । ओ२३
४५ई । डा(३) ॥ १७ ॥ (२०)

२१ ।—ततः (ज० गा० १२प्र० २अ० ८साम)—

॥ काशीवन्तम् ॥ यस्ते मा३दोवरेण्याः । तेना
पव । स्वअन्धासा३ । ओ३४ । द्वाहोयि । देवावा२यि
(७८)

रा । घशौद्धोयि । औहोर३४वा । सापूद्धोद्हायि(१) ॥

जघ्निर्वाचममित्रियाम् । सस्त्रायिर्वाजं । दिवेदिवाशयि ।

ओ३४ । द्वाद्धोयि । गोषातार३यिरा । श्वसौद्धोयि ।

औद्धोर३४वा । आपूसोद्हायि(२) ॥ सन्मिहो३अरूपोभ

वाः । हृपास्याभिः । नधेनूभा३यिः । ओ३४ । हाहो

यि । सोदाञ्छार३यिनाः । नयौद्धोयि । औद्धोर३४

वा । नाप्रयिमोद्हायि(३) ॥ ८ ॥ (२१)

२२ ।—ततः (१३प्र० २अ० १७साम ।)—

॥ सत्रासाहोयम् ॥ यस्ते ३४ । मदोवरेणियः । ओद्

वा । तेनापवस्त्रान्धारसा । दारयिवा । वार३यिरा ।

घशौद्धो । वाहा३४यि । सार३४द्धोद्हायि(१) ॥ जघ्ना

३४यिः । वचममित्रियम् । ओद्वा । सस्त्रिर्वाजन्दिवेदा

रयिवायि । गो रूपा । तारयिरा । श्वसौश्चो ।

३२२   १   ५   ३२   २
वाचा३४३यि । आ२२४सो६हायि(२) ॥ सम्मा३४यि । स्तो

अरुणोभवः । ओद्वा । ह्यपस्थाभिर्नर्धेन्भायिः । सा

१ २ १ ५ २५ ३२ २
रयिदान् । श्या२३यिनाः । नयौ३हो । वाहा३४यि ।

ना२३४यिमोईहायि(३) ॥ १७ ॥ (२२)

२३, २४, २५ ।—ततः (१४प्र० २अ० ११, १२, १३सामानि)—

॥ सुहृपाद्यम् ॥ यस्तु^२मेदा^२रः^१ । इया^१रइया^१ । वरे^२

१ २ १ १ २ १
णाया२ः। तेनापवा२। इया२इया। स्वअन्वासा२।

देवावीरा२। दूया,दूया । घण्सा२३४३(१) ॥ ज

घृ॒त्रा॑रम् । इ॒या॑र॒इया॑ । अ॒मि॒त्रा॑या॒रम् । स॒स्ति॒

१२   १   १   १ २ १   २
 र्वाजा॒रम् ।   इ॒या॒र॒इ॒यां ।   दि॒वेदा॒यि॒वा॒र॒यि ।   गो॒षा

तिरा२। ^१इया^१२इया। ^{११२}असा^२आ२३सा३४इयि(२)॥ सन्नि

^{१२} स्तोत्रा^१२ । ^१ इया^१२इया । ^{२२१} रूपोभूवा^२२ । ^२ ह्यस्थाभा^२२
^१ यि । ^१ इया^१२इया । ^{२२१} नधेनूभायिः । ^२ सीदंश्चे^१पना^२२ । ^१ इया
^१ २इया । ^{२२२} नयोना^२२ह्यिमा^२३५३ । ^१ ओ२३४५ई । डा ।
 (३) ॥ ११ ॥ (२३)

^५ २ ^२ ४ ^५ ४५ ^१ २
 ॥ भासम् ॥ यस्ते । मा३दो । वा । ईया । रायिणा
^१ २ ^२ ^५ २२ ^{३२२} १
 श्या२ । तायिनापव । स्व । औ३हो । वाहा । ध
^१ ^१ ३ ^५ २ ^२
 सा२ । दायिवा२३ । वा२यिरा२३४औहोवा । घ३२
^{३२} ^५ ^२ ४ ^५ ४५ ^१ २
 सहा१(१) ॥ जघ्निः । वार्त्ताम् । आ । ईया । मायिना
^१ २२ ^५ २२ ^{३२२} २
 श्याम् । साञ्चिर्वाजम् । दि । औ३हो । वाहायि ।
^१ २२ ^१ ३ ^५ २ ^२
 दिवा२यि । गोषा२३ । ता२यिरा२३४औहोवा । श्रसा
^{३२} ^५ ^२ ४५ ^५ ४५ ^१ २
 असा१यि(२) ॥ सन्नि । स्तो३त्रा । रू । ईया । पोभू
^{१२} २२ ^५ २२ ^{३२२} १
 श्वा२ । ह्यपस्थाभिः । न । धौ३हो । वाहायि । नु

भा^{१२}रभायिः । सी^१दार^१३न् । श्या^१रयिना^१२३४औ^{५२२}होवा ।

२२ ५२
नयोनिमा^११(३) ॥ १२ ॥ (२४)

गायत्यासितम् ॥ यस्ते^{३४२५२२}मदोवरे । इया^२३४औ^२३४या ।

१ २ २ २ १ १
णिया^१न्तेनापवस्वऔ^२२ । हौ^१२ । ऊवा^१रयि । धामा^१२ ।

१२ १ २ २ १ २ १ २ ४ ५
देवा^१३होयि । वीरा^२३होषण^२सार^२३हा^२३४(१) ॥ जघ्नि^२र्वत्

ममि । इया^३३४औ^१३४या । त्रिया^१सस्त्रि^२र्वाजन्दि^२वौ^२२ ।

हौ^१२ । ऊवा^१रयि । दायिवा^१रयि । गोप्रा^{१२२}३होयि ।

१ १ २ १२ २ ४ ५ २
तिरा^१३हो । श्वसा^२आ^२३सा^२३४यि(२) ॥ सन्मि^२स्त्रि^२अरुषः ।

१ २ २ २ २ ४ ५ २
इया^१३४औ^२३४या । भुवा^१सूपस्थाभिर्न^१धौ^२२ । हौ^२२ ।

१ १ १२ २ १ २ २ १
ऊवा^१रयि । नूभा^१रयिः । सी^१दा^१३होयि । श्येना^२३हो ।

२ १२ २ १
नयोनार^२यिमा^२३४३ । ओ^१र^१३४ई । डा^१(३) ॥ १३ ॥ (२५)

१ २ ३ १ ३ ५ ६ ८
श्रियिरा२३ । होवा३हायि । घश । सारहा२३४ औहो

२ १ ४ ५ १ २
वा(१) ॥ जघिर्वा२३र्तुर्मामतृय९हाउ । सास्त्रिर्वाजम् ।

१ २ १ २ २ १ २
दिवायिदाश्रियिर३यि । होवा३हायि । गोषाताश्रियिरा२३ ।

१ २ २ १ ३ ५ ६ ८ २ १
होवा३हा । असाः । आ२सार३४ औहोवा(२) ॥ समिहो

४ ६ ८ ५ १ २ १ २
२३अरुषोभुवीहाउ । हूपस्थामिः । नधायिनूभार२यिः ।

१ २ ३ १ २ १ २ १
होवा३हायि । सीदाञ्ज्याश्रयिना२३ः । होवा३हायि ।

१ २ ३ ५ ६ ८ २ १ २ ३ १ १ १
नयो । ना२यिमा२३४ औहोवा । ए३ । दावद्ध२२४५

(३) ॥ ३ ॥ (२७)

२ ३ ४ ५ ६ ८
आश्वद्धक्तम् ॥ आ औहोवाहायि । यस्तेमदाः ।

२ ३ ४ ५ ६ ८ २ ३ १ २
वरायि । णियः । ऐहोयैहो । तायिनापवस्त्रआन्धसा ।

२ ३ ४ ५ ६ ८ १ २ १ २ १
ऐहोयैहो । आ२यि । दायिवा२वायिरा२ । घश ।

२ ३ ४ ५ ६ ८ १ २ ३ ४ ५
सा२हा२३४ औहोवा(१) ॥ आ औहोवाहायि । जघिर्वृ

^{२ १} त्राम् । ^{२ १} अमायित्त्रियम् । ^{२ २ २, ३ २ १} ऐहीयैही१ । ^{२ २} सास्त्रिर्वाजं
^१ न्दिवायिदिवे । ^{२ २ २, ३ २ २} ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ गोषास्तायि
^{१ २} रा२ । ^३ श्रसाः । ^{४ २ २} आरसार३४औहोवा(२) ॥ ^{१, ३ २ ४} आऔहोवाहा
^२ यि । ^{२ १} सम्मिहोआ । ^{३ २ २, ३ २ १} रूपो । ^{२ २} भुवः । ^{३ २ २} ऐहीयैही१ । ^{३ २} ह्यपस्था
^१ भिन्नं ^{२ २ २, ३ २ २} धायिनुभिः । ^१ ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ सायिदा२
^१ ज्ञयायिना२ः । ^{१ २} नयो । ^३ नारयिमार३४औहोवा । ^{२ १} शुक्र
^{२ २, ३ १ १ १ १} आहुता२३४पूः(३) ॥ ४ ॥ (२८)

२८ ।—३४८पृ० ७पं० (८प्र० १अ० ४साम ।)—

^{१ २ २} आसिताद्यम् ॥ ^{१ २ २} यञ्जिष्ठस्तमा । ^{१ २} भरा । ^{१ २} पव
^२ मानश्रवाआर३याम् । ^{१ १} याःपा२चा२ । ^{१ २} षणीरभायि ।
^१ रायीरयायिना२ । ^{१ २ १ ५ ४} वनोवा३औ२३४वा । ^४ मापूहोईहा
यि(३) ॥ ४ ॥ (२९)

३० ।—३५६ष्ट० ८प० (ज० गा० २० प्र० २अ० १८साम)—

१ २ २ १ २ २ १

॥ अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ यञ्जिष्ठस्तमाभर । ऊवायि ।

२२ १ १ २२ १२ १ १ २२ १
औहोवा २ । पवमानश्चवाइयम् । ऊवायि । औहोवा

२ । यः पञ्चर्षणीरभि । ऊवायि । औहोवा २ । र

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ ३ ५ २
यियेनवनामहे । ऊवायि । औहो २ । वार३४ । औ

२ २ २ २ २ २ २ २ १ १ १ १ १
होवा । अर्कस्य देवाः परमेवियो रमा २ ३ ४ ५ न् (३)

॥ १८ ॥ (३०)

३१ ।—४०४ष्ट० १२प० (ज० गा० २ प्र० १ अ० १६साम)—

५ २ ४ ५ ४ ५

॥ आष्कारणिधनंकाण्वम् ॥ प्रह्विन्वाऽनञ्चतम्बुद्धात् ।

१ २२ १ २ १ २ २ १
प्राह्विन्वानः । चतार२३म्बुद्धाउ । वा३२ । नृभिर्ये मा ।

२२ ३ २ १ २ १ ५ १ १ २ २ २
णोद्धर्यतो । विचक्षार३४णाः । रा२३जा । देवः सम् ।

१ ३ १ १ १ १
उद्गार३४पुया६५ईः । आ२३४५ष् (३) ॥ १६ ॥ (३१)

(७८)

३२ ।—४११ष्ट० ७पं० (ज० गा० ७प्र० १अ० १४साम)—

॥ त्रिणिधनमाग्नेयम् ॥ ^२प्र^२हि^३न्वा^४नाः । आ^३र्त्त^४वृ^३२३४
^५हात् । ^२प्र^१हि^२न्वा^३न^४क्त^५ता^६३१उ^७वा^८२३ । वृ^५२३४हात् । न्ह
^३भि^५र्य्य^२३३मा । णी^२र्ह्य^१तो^२र्वि^३चा^४३१उ^५वा^६२३ । क्षा^५२३४णाः ।
^२रा^३जा^४दा^५२३४यि^६वाः । स^२मू^१३आ^३उ^४वा^५२३ । द्रो^५२३४याः ॥

(३) ॥ १४ ॥ (३२)

३३ ।—४१६ष्ट० २पं० (ज० गा० ८प्र० २अ० १८साम)—

॥ यौधाजयम् ॥ ^३प्र^२हा^३३१यि । न्वा^२३नः । क्त^५ । ता^३
^३वृ^५२३४हात् । ^१प्रा^२हा^३३यि । न्वा^१ना^२३ः । क्त^३ता^४३४५म् ।
^३ब^५२३४हात् । नृ^२भा^१यि^२र्य्य^३मा । णः । ^२र्ह्य^१तो^२३ । वि^३
^२चा^३३४५ । क्षा^५२३४णाः । रा^२जा^१२ । दा^३यि^४वा^५२ । स
^२म^३३४५ । द्रो^५२३४याः(३) ॥ १८ ॥ (३३)

३४।—४२२ष्ट० ३पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ६साम)—

॥ द्विदिङ्कारं वामदेव्यम् ॥ प्रहिन्वा^{२ १}३न^{४ ५}चतम्बु^१हात् ।

प्रा^१हिन्वा^२न^३चतम्बु^{४ ५ ६}हन्^{७ ८ ९}भि^{१० ११ १२}र्य^{१३ १४ १५}मा^{१६ १७ १८}णो^{१९ २० २१}र्ह्य^{२२ २३ २४}तो^{२५ २६ २७}वि^{२८ २९ ३०}चौ^{३१ ३२ ३३}द्वो^{३४ ३५ ३६}३ । ऊ^{३७ ३८ ३९}
म्मा^{४० ४१ ४२}२ । क्षा^{४३ ४४ ४५}३णाः । राजा^{४६ ४७ ४८}देवाः^{४९ ५० ५१}समौ^{५२ ५३ ५४}द्वो^{५५ ५६ ५७}३ । ऊ^{५८ ५९ ६०}म्मा^{६१ ६२ ६३}२ ।

द्रि^१या । औ^२३द्वो^{३ ४ ५}वा । हो^{६ ७ ८}प्र^{९ १० ११}ई । डा^{१२ १३ १४}(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५।—४२२ष्ट० १२पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

॥ पौरुहन्मनम् ॥ प्रहिन्वा^{५ ६ ७ ८ ९ १०}३न^{११ १२ १३}चतम्बु^{१४ १५ १६}हात् । प्रा^१हि

न्वा^{२ ३ ४ ५ ६ ७}नः । क्षता^{८ ९ १० ११ १२ १३}म्ब^{१४ १५ १६ १७ १८ १९}१हा^{२० २१ २२ २३ २४ २५}३त् । बृ^{२६ २७ २८ २९ ३० ३१}हा^{३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७}३त् । नृ^{३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३}भि^{४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९}र्य^{५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५}मा ।

णो । ह्य^१तो^{२ ३ ४ ५ ६ ७}३ । ह्य^{८ ९ १० ११ १२ १३}तो^{१४ १५ १६ १७ १८ १९}३ । वा^{२० २१ २२ २३ २४ २५}यि^{२६ २७ २८ २९ ३० ३१}च^{३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७}क्ष^{३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३}३णाः ।

राजा^१देवाः । सामु^{२ ३ ४ ५ ६ ७}द्रा^{८ ९ १० ११ १२ १३}३३^{१४ १५ १६ १७ १८ १९}४याः । सम^{२० २१ २२ २३ २४ २५}प्र^{२६ २७ २८ २९ ३० ३१}द्रि^{३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७}याः । हो^{३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३}प्र^{४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९}५

ई^१(३) ॥ ८ ॥ (३५)

३६।—४२६ष्ट० १२पं० (ज० गा० १६प्र० २अ० ८साम)—

॥ अक्षिद्रम् ॥ प्रहिन्वा^{१ २}नाः । क्षता^{३ ४ ५ ६ ७ ८}३३^{९ १० ११ १२ १३ १४}उवा^{१५ १६ १७ १८ १९ २०}३३ ।

^५ बृ२३४द्वात् । ^{१ २२ १ १ १ २} प्रक्षिन्वानक्षतम्बहाश्त् । ^९ प्रक्षिन्वानाः ।

^५ क्षता३१उवा२३ । ^{१ २२ १ १ २ १ २} ब२३४द्वात् । नृभिर्यमाणो ह्यर्थतो वि

^{१ ३ २} चक्षणाः । ^{२ २} नृभिर्येमा । ^{२ १} णो ह्यर्थ । ^२ तः । विचा३१उवा

^५ २३ । ^{१ २ २ २ १ २ ३ २} क्षा२३४णाः । ^{२ २ २ २} राजादेवसमुद्रियाः । राजादेवाः ।

^१ समू३आउवा२३ । ^५ द्वी२३४याः(३) ॥ ८ ॥ (३६)

३७ ।—४४०ष्ट० १पं० (ज० गा० १८प्र० २अ० ७साम)—

^{१ २} ॥ सन्तनि ॥ ^{१ २ २} वयाद्द्वाउ । घात्वा सुता३१उवा२३ ।

^५ वा२३४न्ताः । ^{१ २ २ १ २ १ २ ३} आपोनवृक्तवक्षिपः पवित्रस्य प्रसवणे षुवृत्तुद्वा

^{१ २} २३४५न् । ^{१ २ २} परायिद्द्वाउ । स्तोतारआ३१उवा२३ । सा

^५ २३४ते(१) ॥ ^{१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २} स्वरन्ति त्वा सुतेन रोवि सो निरेक उच्छिनः कदा

^{२ १ २ २ १ २ २ ३ १ १ १ १} सुतन्तृषाण ओक आगमा २३४५ः । ^{१ २ २} इन्द्राद्द्वाउ । स्वाब्दीव

^५ वा३१उवा२३ । ^{१ २ २} सा२३४गाः(२) ॥ ^{१ २ २} कण्वेभिर्दृष्ट्वा ध्रुव

१ १ २ १ २ १ २ २ १ ३ १ १ १ १ १
द्वाजन्दर्षिसच्चस्त्रिणमिशङ्गरूपममघवन्विचर्षणा२३४५यि । म

५ १ २ ५
क्षुद्धाउ । गोमन्तमा३१उवा२३यि । मा२३४हे(३)॥७॥(३७)

३८ ।—४८३४० ५५० (ज० गा० २३प्र० १अ० १ ७साम)—

३ २ १ ३ २ १
॥ श्रैखण्डिनम् ॥ प्रता३होयि । आश्वो३हो२३४ ।

१ ५ ४ २ १ ४ ५ ४ ५ ३ २ १ ३ २ २
नाःपवमानंधे । नवानवाः । दिव्याहोयि । असा३हो

५ ४ ५ ४ ५ ५ ५ ४ ५ ३ २ २ १
२३४ । ग्रन्थयसाधरी । मणायिमणायि । प्रान्ता३हो ।

३ २ १ १ ५ ४ २ ४ ५ ५ ४ ५ ४ ५ ३ २ २
रिक्ता३हो२३४ । स्याविरीस्तीअसु । क्षताक्षता । यत्वा

१ ३ २ १ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४
३होयि । मृजा३हो२३४ । तिष्ठषिषाणवे । धसाध-

५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४
साः । धसाआ । औहोवा६ । हाउवा(१) ॥ उभा३

१ ३ २ १ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ३ २
हो । यता३हो३३४ । पवमानस्यर । श्रयाश्रयाः । ध्रुवा

१ ३ २ १ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४
-३हो । स्यासा३हो२३४ । तःपरियन्तिके । तवास्तवाः ।

३ २ १ ३ २ १ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४
यदी३होयि । पवा३यिहो२३४यि । त्रैअधिमृज्यते ।

^{४ ५ ४ ५} हरायि हरायिः । ^{३ २ १} सन्ताश्चो । ^{३ २ १} नियोश्चो २३४ । ^{२ ५} नौकल

^{४ ५ ४} शेषुसौ । ^{४ ५} दतायि । ^{४ ५} दतायि । ^{४ ५ ४} दतत्रा । ^{५ २ २} औहोवाई ।

^५ छाउवा(२) ॥ ^{३ २ १} विश्वाश्चो । ^{३ २ २ १} धामाश्चो २३४ । ^५ निविश्व

^{४ ५ ४ ५} चक्षक्ष । ^{३ २} भवसाभ्वसाः । ^{३ २ १} प्रभोश्चो २३४ । तः

^{५ ४ ५ २} परियन्तिके । ^{४ ५ ४ ५} तवास्तवाः । ^{३ २ १} वियाश्चो । ^{३ २ १} नशाश्चिहो

^{५ २ २} २३४यि । ^{४ ५ ४ ५} पवसेसोमध । ^{३ २ १} मणामणा । ^{३ २ १} पताश्चिहोयि ।

^{३ २ १} विश्वाश्चो २३४ । ^{५ ४ ५ २} स्यमुवनस्यरा । ^{४ ४ ४ ५} जसायिजसायि । ^४ ज

^{५ ४} सञ्जा । ^{५ २ २} औहोवाई । ^५ छाउवा । ^{१ १ १ १} ई२३४५(३) ॥ १७ ॥ (३८)

३८—५१५४० दपं० (ज० गा० ७५० २ अ० २ साम)—

^{३ २} ॥ भारद्वाजस्यादारद्धत् ॥ ^{१ १} छाउपवसदा । ^{१ १} जसाश्चो

^{१ २ २} नारः । ^२ दैवभ्यःपीतयारयिहारायि । ^१ मरूश्चोवा

^{१ २} २ । ^२ यवे । ^{५ २ २} मारदारश्चोहोवा(१) ॥ ^{२ २ २ २} छाउसन्देवैः

शो । ^१भतारयि^१वार्षार^१ । ^१क^१वियाना^१वधा^१रयि^१प्राया

रः । ^१पवा^१रमाना^१रः । ^{१२}अदा । ^३भारया^{५२}र^४ओहोवा^२ ॥

^{२२}हाउपवमाना । ^१धिया^१र^१द्यायिता^१रः । ^१अभियो^२निकला

^१रयिका^१दा^१रत् । ^{१२}धर्मा^३रेणावा^२र । ^१युमा । ^३रूर^२ह्यार^३३४

^{५२}ओहोवा । ^{२१}अस्मभ्य^{२२}ङ्गातु^{१२}वित्तमा^{३१११११}र^३३४^५म् ॥ २ ॥ (३६)

४० ।—५२२४० २५० (ज० गा० ८५० १अ० १६साम)—

५२२ ४५४४ ५ २१ १२
॥ कालियम् ॥ दुहानो^१र^१वभ्र^१जधना^१यि । ^{२१}दुहानां

^१वा । ^{२३२२१}म्रजधना^{२३२}र^२यि । ^१घृणा^१तपा^१३ । ^१तार^१३४म् । ^१अ

^{३४४५}तिमूरियम् । ^{२२}पा^१र्राः । ^{१२२२}शकूना^१ओ । ^१वार^१३४ओ^१३४

^५वा । ^४वपा^४प्रिमा । ^४हो^४पूई । ^४डा^४(२) ॥ १६ ॥ (४०)

४१ ।—५२३४० ५५० (ज० गा० ८५० १अ० ११साम)—

२१ ४ २ ५ २२
॥ पृश्निसाम ॥ दुहानो^१र^१वभ्र^१जधनि^१हाउ । ^{२२}दुहा

^{१ २ १ १ २ २} ^{१ २} ^{१ २ २} ^१
नोवभ्रजधनि । घृणाता१पा२३ । होवा३हा । ताम् ।

^{२ २} ^{१ २} ^{१ २ २} ^{१ २}
तिह । रियाम्या१रा२३ः । होवा३हायि । शकूना१

^{१ २ २} ^{१ २} ^१ ^२
आ२३यि । होवा३हायि । वापप्तिम । इडार३भा३४३ ।

^१
ओ२२४५ई(इ) ॥ ११ ॥ (४१)

४२, ४३।—५३३ष्ट०२पं० (ज० गा० २२ प्र० २ अ० १२-१४ सामनो) —

^१ ^२ ^१ ^{२ २}
॥ मद्वादैर्घतमसम् ॥ हाउतवा । अहा३सो ।

^१ ^{२ २} ^१ ^२ ^{२ २ २} ^२
मा । रारणा । सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुणिबभ्रोनिचरन्ति

^१ ^२ ^१ ^१
माम् । आ१वा२ । आवा२ । परिधायिः । अति

^२ ^{१ २} ^{१ २ ३} ^{५ २ २}
ता३ । अतिता३ । आ२यिहा२३४ओहोवा१ ॥

^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२
हाउपरायि । धायि३ । तायि । ता३इहा३यि ।

^{१ २} ^{१ २} ^२ ^२ ^२
ता३इहायि । परिधौ३रतिता३इहितवा३हन्नक्तमुतसोम

^२ ^{१ २} ^२ ^{१ २}
तायि । दा१यिवा२ । दुहानो । बभ्रज३ । बभ्रज३ ।

^{१ १ १ ५ २ २} धा२नार३४औक्षोषा(२) ॥ ^{१ १ १ २ १} हाउदुहा । नोव । भ्राउ ।

^{२ २ १ २ १ २ २ २ २ २} ऊधना३यि । ऊधनायि । दुहानोवभ्रऊधनिघृणातप

^{२ १ १ १} न्तमतिह्रियाम् । पा१रा२ः । पारा२ः । शकुनाः । इ

^{२ १ २ १ ३ ५ २ २} वपा३ । इवपा३ । प्रा२यिमा२३४औक्षोवा(३) ॥ १२ ॥ (४२)

^{२ २ २ १ २ १} ॥ मरायम् ॥ हाउहाउहाउ । तावा । अहाम् ।

^{२ २ २ १ २ १ २ २ २ २} सोमरारणण । साख्यायि । इन्दो । दिवेदिवेपुह्णि

^{२ २ १ २ १ २ २} बभ्रोनिचरन्तिमामवव । पारी । धायि॒रतिता॒इ

^{१ २ १ २ २ १ १} द्विद्विहि(१) ॥ पारी । धायि॒रतिता॒इहिहिहि । पारी ।

^{१ २ २ २ २ २ २ २} धायि॒रतिता॒इहितवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा । वा ।

^{२ १ २ १ २ २ १ २ २ २} वा । दूहा । नोवभ्रऊधनिनिनि(२) ॥ दूहा । नोवभ्रऊ

^{१ २ १ २ २ २ २} धनिनिनि । दूहा । नोवभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिह्र्य

^{१ २ १ २} म्यरः । रः । रः । शाक् । नाइवपप्तिममम(३) ॥ १४ ॥ (४३)

४४ ।—६७० पृ० २ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० ७ साम)—

॥ आयन्तीयम् ॥ पवस्ववाजसाशतायायि । पवार
 यिन्नेधारे । रयारस्वताः । आयिन्द्रायसो । मवायि
 ण्णाश्वारेयि । देवेभ्योमधुमत्तरः । देरश्वे । भ्योमाधश्
 मा । ऊम् । तराश् । ओरश्वा । हेरश्वा५(१)

॥ ७ ॥ (४४)

चतुर्थभागादष्टत्रिंशत्सामानि च्युवानि, तानि यथा—

१ ।—११ पृ० १४ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० १ साम)—

॥ सञ्चितम् ॥ अचिक्रदह । पारस्वरायिः । म
 हारन् । मारश्चिन्नोदार्शताः । सारश्वा । री
 रये । ण्दार्श । हारवाश् । दूरश्वाते१ ॥ गिरस्त
 इन्दो । ओरजसा । मर्मर । ज्यारश्वायि । अपार

^१स्यूवाः । ^१यार३भीः । ^१मार२दा । ^०पशू२३ । ^२छाउवा३ ।

^५भार३४मे(२) ॥ ^{१ २ २ २}तन्वामदाय । ^१घार३र्ष्यायि । ^२उलो

^१२ । ^२कार३कृ । ^१न्नुमी२मा३हायि । ^२तार३वा । ^२प्रा२

^१शा । ^०स्तया२३ । ^२छाउवा३ । ^५मार३४हे(३) ॥ १ ॥ (१)

२ ।—५३५० ५५० (ऊ० गा० १३५० २अ० ३साम)—

^३॥ म३हावामदेव्यम् ॥ ^{२ ४ २ ४ २ ५}रेऽपूव । ^३तीर्ना३ःसा३धमा३दायि ।

^१आयि । ^{२ २ १ २}द्रेसन्तु३विवा । ^{१ २ २ १}जा । ^१औ३हो३हायि । ^१क्षमा

^{२ २}न्तोया । ^{३ २ २}भिर्मा३हो३ । ^१ऊम्मा२ । ^१दा३यि३मो३पू३हायि(१) ॥

^२आऽपू३ध । ^{२ ४ २ ४ २ ५}त्वावा३त्मा३नायु३क्ताः । ^१स्तो । ^२त३स्थो३ध३ण्णवी

^{२ २}या । ^१ना । ^{२ २ २ १}औ३हो३हायि । ^१कृ३णो३र३र्त्ताम् । ^{३ २ २}नचो३हो

^१३ । ^१ऊम्मा२ । ^२क्रा३रे३यो३पू३हायि(२) ॥ ^३आऽपू३यत् ।

^{४ २ ४ ५}दुवा३ःशा३शत३क्रता३उ । ^१आ । ^२काम३ञ्जरि३तृ । ^१णाम् ।

^{२ २} औ२३होहायि । ^१ ऋणो२३र्षाम् । ^{२ २} नशौहो३ । ^१ जम्भा

^१ २ । चाऽ२यिभो३पूहायि(३) ॥ ३ ॥ (२)

३।—६८८० २पं० (ज० गा० १२प्र० १अ० ४साम) —

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ ^२ परिमुवा^{२ २ १ २} औहोहायि । ^१ नोगायि

^३ रा२३यिष्टाः । ^५ पवायि^{२ १} त्रे२३४हायि । ^५ सोमो^{१ २} अक्षा३४ ।

^{३ ४ ५} औहोवा । ^{१ ३} इक्षा२३४हायि । ^५ उज्जवा २ ३ ४ रात्(१) ॥

^२ तुवंविप्रा^{२ २ १ १} औहोहायि । ^३ तूवङ्का^५ २३४वीः । ^{१ १} मधूप्रा२३४

^५ द्वा । ^{१ २} जातमन्वा३४ । ^{३ ४ ५} औहोवा । ^{१ ३} इक्षार ३ ४ हायि ।

^{१ ३} उज्जवा२३४साः(२) ॥ ^{२ २ २ १ २} तुवेविश्वा^३ औहोहायि । ^३ साजोषा

^५ २३४साः । ^{२ २ १} देवासा^५ २३४हायि । ^{१ २ २ १} पीतिमाशा३४ । ^{३ ४} औ

^{४ ५} होवा । ^{१ ३} इक्षार^{३ ३} २३४हायि । ^{२ ३} उज्जवार ३ ४ ता । ^५ मदेषु । ^{३ १ २ २}

^{१ ० २ २} सार्वधा^{४ ४ ५} आ३४ । ^{१ ३} औहोवा । ^५ इक्षार^{३ २} २३४हायि । ^{३ २} औहोर्

^{५ २} १२३४ । ^५ सायि । ^५ एक्षिया^५ इक्षा । ^५ होप्द् । डा(३)॥४॥ (३)

४।—७८५० ४पं० (ज० गा० ८प्र० २अ० २०साम)—

॥ अ॒ध्मम् ॥ तं॑वःसखा॒रयः॑ । म॒दायो॒वा । पु॒ना
 न॒मा । भि॒गाय॒ता । शि॒शु॒न्न॒ह॒व्यैः॑ स्व॒द॒य॒न्त । गू॒२३ ।
 ति॒भा॒उ॒वा । अ॒ध्या॒र॒ । ए॒र॒३॒द्वि॒या॒३४३ । ओ २ ३ ४ ५
 इ । डा(१) ॥ २० ॥ (४)

५।—ततः (ज० गा० १८प्र० १अ० २साम)—

॥ अ॒ध्मम् ॥ तं॑वःसखा॒रयः॑ । म॒दायो॒वा । पु॒ना
 न॒मा । भि॒गाय॒ता । शि॒शु॒न्न॒ह॒व्यैः॑ स्व॒द॒य॒न्त । गू॒२३ ।
 ति॒भा॒उ॒वा । अ॒ध्या॒र॒(१) ॥ सं॒व॒त्सा॒र॒इ॒व । मा॒तृ॒भो
 वा । इ॒न्दु॒र्चि॒न्वा । नो॒अ॒ज्य॒ता॒यि । दे॒वा॒वी॒र्मा॒दो॒म॒ति
 मि॒प । रा॒र॒३॒यि । कृ॒ता॒उ॒वा । अ॒ध्या॒र॒(२) ॥ अ॒य
 न्द॒शा॒र॒य । सा॒ध॒नो॒वा । अ॒य॒श॒र्द्धा । य॒वी॒त॒या॒यि ।

^{२ १ २२ १२२ १ २ १} अयन्देवेभ्योमधुमत्त । ^२ रा२३ः । ^{१२} सुताउवा । ^{१२} अूधिया

^१ २ । ^२ ए२३हिया३४३ । ^१ ओ२३४५ई । ^१ डा(३) ॥ २ ॥ (५)

६ ।—८७८० ८५० (ज० गा० २३प्र० १अ० १३साम)—.

^{२ १ २} ॥ आकूपारम् ॥ ^{४ २ ५} सुष्वाणा२३सीवि । ^{१ २} अद्रा२३४यि

^५ भायिः । ^{१ १ २} चित्ता२नागोः । ^{२ १} अधित्वचायि । ^{२ १} इषमास्मा

^१ २ । ^{१ १} भ्यमभिताः । ^{१ ४} समस्वारार३न् । ^२ वार३स्त्र३ । ^२ वा

^५ ३४५यिदो६हायि(३) ॥ १३ ॥ (६)

७ ।—१२८८० ९५० (ज० गा० २१प्र० २अ० ४साम)—

^{५ २ २ २ ५ ४ २ ५} ॥ मद्वाकालेयम् ॥ ^१ इन्द्राया३ह्निधियेषिताः । ^१ विप्रा२३ ।

^२ जू३ । ^१ तार३४ः । ^{५ २ २} सुता । ^{१ ३ २} वा३ताः । ^५ उपाब्रह्मौ । ^५ वा

^{२ ५} ३४३ओ३४वा । ^४ णिवा५घताः(१) ॥ ^{५ २ २ ४} इन्द्राया३ह्निचित्र-

^{२ ५} भानाउ । ^१ सुता२३ः । ^२ आ३यि । ^१ मा२३४यि । ^{५ २} तुवा ।

^{१ २} याश्वाः । ^{१ २} अण्वीभिस्तौ । ^{१ २ ५ ४२ २} वा३४३ओ३४वा । ^{४२ २} नापृप्ता

^{५ २ २ ४ २ २ ५ १ २} साः(२) ॥ इन्द्रायाश्चित्तूजानाः । ^{१ २} उपा३३ । ^२ ब्रा३ ।

^{१ ५ २ २ १ ३२} ह्मा३३४ । ^{५ २ २ १ ३२} णिह । ^{१ ३२} रा३यिवाः । ^{१ ३२} सुतायिदधी । ^{१ ३२} वा३

^{२ ५ ४} ४३ओ३३वा । ^{२ ५ ४} श्वनापृश्वनाः(३) ॥ ४ ॥ (७)

८.—१४५५० ७५० (ज० गा० २५० २अ० २साम) —

^{५ २ ३ २ ३ ५ २ १} ॥ शौक्तम् ॥ ^{५ २ ३ २ ३ ५ २ १} सखा । ^{५ २ ३ २ ३ ५ २ १} यआआ३३४वा । ^{५ २ ३ २ ३ ५ २ १} निपायि ।

^{२ ३ ५ २ २ १ २ ३ १ १ १ १ २ २ ५} दाताओ३३४वा । ^{२ ३ ५ २ २ १ २ ३ १ १ १ १ २ २ ५} पुनानाप्रगारयता३३४५ । ^{२ ३ ५ २ २ १ २ ३ १ १ १ १ २ २ ५} शादिशा

^{३ ५ १ २ ३ १ १ १ १ १ २ ५} ओ३३४वा । ^{३ ५ १ २ ३ १ १ १ १ १ २ ५} नयज्ञैःपरिभ३३४५ । ^{३ ५ १ २ ३ १ १ १ १ १ २ ५} पाताओ३३४वा ।

^२ श्रिये१(१) ॥ २ ॥ (८)

९-१५ । ३०५५० ८५० (ज० गा० ५५० १अ० १४-२० सप्तसामानि) —

^{२ २ २ २ १} ॥ आदारद्वत् ॥ ^{२ २ २ २ १} ह्याउपवमाना । ^{२ २ २ २ १} स्यजा३यिघ्ना

^{१ २ २ १ २ १} ता३ः । ^{१ २ २ १ २ १} हरेश्चन्द्राअसा३र्वाता३ । ^{१ २ २ १ २ १} जीगा३आजा३

यि। ^{१२}रशी। ^१चारयिषा^{५२ २}३४औदोवा^१(१)॥ हाउपवमा
 नाः। ^१रथा^{१ २}रयितामा^१रः। शुभ्रेभिः^१शुभ्रशा^१रन्तामा
 रः। ^१हरा^१रयिश्चान्द्रा^१रः। मरुत्। ^{१ २}गारणा^{५२}२३औ
 दोवा^२(२)॥ ^{१२ २}हाउपवमाना। ^१विया^१रश्रूहा^१रयि। ^१रश्मि
^२भिर्वाजसा^१रतामा^१रः। ^१दधा^१रस्तोत्रा^१रयि। ^{१२}सुवी।
^३रा^{५२ २}रया^{१ २ २ २}२३४औदोवा। ^{१ २ ३ १ १ १ १}अस्मभ्यङ्गातुवित्तमा^{२ ३ ४ ५}
 म् ३) ॥ १४ ॥ (८)

॥ सुहृपोत्तरम् ॥ ^{१ १२}पवमानौदो^१रः। ^१इया। ^२स्यजि
^१घ्नाता^{२ १}रः। ^१हरेश्चन्द्रौहो^१रः। ^{२ १}इया। ^१असृज्जाता^१रः।
^{२ २}जीरा^१अजीदो^१रः। ^{१ १२}इया। ^१रश्मि^१चारयिषा^१३४३(१)॥
^{१ १ २}पवमानौदो^१रः। ^१इया। ^{१ २ १}रथीतामा^१रः। ^{२ १}शुभ्रेभिः^१शौ
^१दो^१रः। ^१इया। ^१भ्रशस्तामा^१रः। ^१हरिश्चन्द्रौहो^१रः। ^१इया।

२१ २ २ १५ १ २ १
मरुद्गा^२३णा^२४३ः(२) ॥ पवमानौ^२हो^१र । इया । वियश्नु^१
१ १ २ २ १
हार^१यि । रश्मिभिर्वौ^१हो^१र । इया । जसातामा^२रः ।
१ १ २ २ २ १
दधन्त्स्तोत्रौ^१हो^१र । इया । सुवीरा^२३या^२३४३म् । ओर^१
३४५ई । डा(३) ॥ १५ ॥ (१०)

१ २ १ २ २ २ १
॥ हरिश्चिनिधनम् ॥ पवमानस्यजिघृतः । पवमाना ।

१ २ २ २ १ १ २
स्यजिघृता^१रः । हरेश्चन्द्रा^२असा^१हो^१र । क्षाता^२३हाउ

१ २ ३ १ २ ३ ५ २ २
वा । जीरा^२आ^२३जा^१यि । रशो । चार^३यिपा^३३४औ^{५ २ २}हो

१ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २
वा(१) ॥ पवमानोरथीतमः । पवमानाः । रथीतमा^२रः ।

१ २ २ १ १ २ १ २ १
शुभ्रेभिःशुभ्रशा^२हो^१र । स्तामा^२रः । हाउवा । हरा^१

२ १ १ २ २ ५ २ १
यिश्च^२र^१३न्द्राः । मरुत् । गार^२आ^२३४औ^{५ २ २}होवा(१) ॥ पव^१

२ २ १ २ १ २ २ १ १
मानवियश्नु^२हि । पवमाना । वियश्नु^१, हार^१यि । रश्मि

२ २ १ १ २ १ १
भिर्वाजसा^२हो^१र । तामा^२रः । हाउवा । दधान्स्तो^१

^२३त्रायि । ^{१२}सुवो । ^{१३}रा२या२३४^{५२}औहोवा । ^२हरी३^{१११}श्री२३
^{११}४५ः(३) ॥ १६ ॥ (११)

॥ ऐडमैन्धुक्षितम् ॥ ^{१२२}पवमानो । ^{२१}हायि । ^{२१}स्यजिघ्ना
^२२३ताः । ^{१२}हरेश्चन्द्रा^२असा१र्क्षिता । ^२जीराजो२३४^५हायि ।
^{१२}राशो३^२हायि । ^१चिषा । ^२औ३^{४५}होवा(१) ॥ ^{१२२}पवमानो ।
^{१२}हायि । ^२रथीता२३माः । ^{१२}शुभ्रेभिः^२शुभ्रशा१स्ता३माः ।
^३हरिश्चन्द्रो२३४^५हायि । ^{१२}माहू३^२हायि । ^१गणा । ^२औ३^४हो
^५वा(१) ॥ ^{१२२}पवमानो । ^{२१}हायि । ^२वियश्नू२३^१हायि । ^१रश्मि
^२भिर्वाजमा१ता३माः । ^{२३}दधत्स्तोत्रो२३४^५हायि । ^{१२}सूवा३
^१हायि । ^१रियाम् । ^२औ३^{४५}होवा । ^२हो५ई । ^१डा(२)॥१७॥(१२)

॥ ग्वाभिनिधनम् ॥ ^{२२}पवमाभा । ^१स्यजिघ्ना२३^२ताः
^{१२२}हरेश्चन्द्राः । ^१अष्टत्ता२३^२ता । ^१जायिरा३^२हायि । ^{१२}आजा

^२३^२१^१ शयि^१हयि । रशो^३होयि । चार^१यि^३पार^५३४^२औ^१होवा^१ ॥

^२२^१ पवमानाः । रथी^२तार^१३माः । शु^१भ्रे^२भिः^१शु । भ्र^१गस्ता^२३

^२माः । हारा^१शयि^२हायि । चान्द्रो^१श^२हायि । म^२ह^१३होयि ।

^१३^५२ गार^१णा^३३४^२औ^१होवा^१(२) ॥ पवमान । वि^२यश्म^१३हायि ।

^१२^१ रश्मि^२भिर्वा । जसा^१तार^२३माः । दा^१धा^२३हायि । स्तो^१त्रे

^२३^१ ३हायि । सुवा^२३होयि । रा^१२या^३३४^२औ^१होवा । ग्वा^३२

^५३४भोः(३) ॥ १८ ॥ (१३)

॥ इडाना^३सङ्गार^१म् ॥ औ^१होयि^३ज्जवा^१३होयि । पव

^२४^२३५^२२^४३५^३२^३ माना^३स्या^३जिघृतः । हरे^३श्चन्द्रा^३आ^३स्तत । जोरा^३आ

^५२३४^२१२^१ ३४^२३१ ॥ पवमानो^३उरा^३३

^१२३४^२२^४३५^३२^३५^३ थीतमः । श^३भ्रे^३भिः^३शू^३भ्रा^३३शस्तमः । हरा^३यिश्वा^३३३^३न्द्राः ।

^२१२^१ मरु^३द्रणः । इडा^२३३(२) ॥ पवमाना^३वी^३श्यश्नु^३हि । रश्मि

^{४ १२ ३ ५} ^{२२ २} ^१ ^{२ २, ३}
 भिर्वा^४जा^{१२}सा^३तमः । औ^{२२}हो^२यि^३ज्ज^५वा^२हो^१यि । द^२धा^२त्सो^३
^५ ^{२ १ २ ०} ^१ ^२ ^४ ^५ ^४
 र^५३^२४^१त्रा^२यि । सु^२वी^१रि^२यम् । इ^४डा^५र^४भा^४ । ए^४हो^५डा । हो
 पु^४ई । डा^४(३) ॥ १८ ॥ (१४)

^{२२ २} ^२
 ॥ ऋ^{२२}प्र^२भः^२पा^२वमा^२नम् ॥ ह्वा^२हा^२उ^२प^२वमा^२ना । ह्वा^२इ ।
^२ ^१ ^३ ^५ ^{१ २} ^२ ^२ ^२
 ह्वा^२इ^२यि । स्या^१जा^३र^५यि^२घ्ना^२र^२३^२४^२ताः । हरे^{१ २}श्च^२न्द्रा^२अ^२सा^२श^२र्मा
^२ ^{२ २} ^४ ^२ ^१ ^५ ^४
 इ^२ता । जी^{२ २}रा^४आ^२र^२३^२४^२जा^२यि । ओ^२मो^१इ । र^१शो^५वा । चा
^५ ^{२ २} ^२ ^२ ^१
 पु^५यि^{२ २}षो^२ह्वा^२यि(१) ॥ ह्वा^२हा^२उ^२प^२वमा^२नाः । ह्वा^२इ । ह्वा^२इ^२यि । रा
^१ ^३ ^५ ^{१ २} ^२ ^२ ^२ ^२
 था^१र^३यि^५ता^{१ २}र^२३^२४^२माः । शु^२भ्रे^२भिः^२शु^२भ्र^२शा^२स्ता^२इ^२माः । ह्रि
^३ ^५ ^{१ २} ^४ ^५ ^५
 श्वा^३र^५३^{१ २}४^४न्द्राः । ओ^१मो^२इ । म^४रो^५वा । गा^५पु^५णो^५ह्वा^५यि(२) ॥
^{२ २} ^२ ^२ ^१ ^३ ^५
 ह्वा^{२ २}हा^२उ^२प^२वमा^२ना । ह्वा^२इ । ह्वा^२इ^२यि । वा^२या^२र^१श्मू^३र^५३^५४^५हा^५यि ।
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^३ ^५ ^{१ २}
 र^१श्मि^२भि^२र्वा^२जा^२सा^२श^३ता^५इ^१माः । द^३ध^५त्सो^५र^१३^२४^२त्रा^२यि । ओ^१मो
^४ ^५ ^४ ^५
 इ । सु^४वो^५वा । रा^४पु^५यो^५ह्वा^५यि(३) ॥ २० ॥ (१५)

माः । ^५ ^१ चाररायि । ^२ ^{१ १ १} चारुन्द्राः । ^{२ ४} मारुद्रणा । औरुहो

वा(२) ॥ ^५ ^{२ २ १ १} पवमानोवा । ^{१ २ ३} ^५ ^{२ १} वायश्रूरुहचायि । ^२ रश्मायिभि

र्वा । ^१ ^० ^३ ^५ ^१ ^२ जसारतारुहमाः । दारधात् । स्तोरुचायि ।

^{१ २ २} ^१ ^{४ ५ ४} सूवीरियाम् । औरुहोवा । होप्रुई । डा(३) ॥ ४ ॥ (१७)

॥ रोहितकूलीयम् ॥ ^{१ २ २} ^१ ^२ पवमानस्यजायि । ^२ ^२ ^२ ब्रतारः ।

^{१ २ ४} ^२ ^१ ^१ हरेश्वन्द्राश्चक्ष्णारता । जायिरारु । आजारुयि ।

^{२ १} ^५ ^४ ^५ ^{१ २ २ २} ^१ रशोरुहवा । चाप्रयिषोईचायि(१) ॥ पवमानोरथायि ।

^२ ^{१ २} ^{२ १} ^२ ^१ ^१ तमारुः । शुभ्रेभिः शुभ्रशस्ता २ रुमाः । चारारयिश्वा

^{२ १} ^५ ^४ ^५ ^{१ २ २} न्दारुः । मरोरुहवा । गाप्रुणोईचायि(२) ॥ पवमान

^१ ^२ ^१ ^{२ २ १ २} ^२ ^१ विया । श्रुहारयि । रश्मिभिर्वाजसारतारुमाः । दा

^१ ^{२ १} ^५ ^४ धारुस्तोत्रा २ रुयि । सुवो २ ई ४ वा । रा ५ यो ई

^५ हायि(३) ॥ ५ ॥ (१८)

॥ सन्तनि ॥ ^{१ २}पवाच्चाउ । ^{१ २}मानस्यजा३१उवा२३यि ।

^५घ्ना२३४ताः । ^{१ २ २ २ १ २, ३ १ १ १ १}हरेश्चन्द्राअष्टशता२३४५ । ^{१ २}जौराहाउ ।

^{१ २}आजिरंशो३आउवा२३ । ^५चो२३४षाः(१) ॥ ^{१ २ २ २ १ २}पवमानोरथीत

^{२ १ २ २ २, ३ १ १ १ १}मःशुभेभिःशुभशस्तमा२३४५ः । ^{१ २}हरायिच्चाउ । ^{१ २}चान्द्रो

^{२ १}मरू३आउवा२३ । ^५गार३४णाः(२) ॥ ^{१ २ २ १ २ १}पवमानविथश्रुहिरश्मि

^{२ २ १ २ ३ १ १ १ १}भिर्वाजसातमा२३४५ः । ^{१ २}दधाद्वाउ । ^{१ २ २}स्तोत्रेसुवा३१उवा

^५२३यि । ^५री२२४याम्(३) ॥ ६ ॥ (१८)

२० ।—३१२पृ० १०पं० (ज० शा० ५प्र० २अ० ७साम्)—

॥ ^{१ २}पेउवासिष्ठम् ॥ ^{१ २}श्रीणन्तोगो२भिरुत्तराम् । ^{१ २}श्री

^{१ २ २, १}णन्तोगोभिरुत्तराम् । ^{१ २ १ २ २ २}परिसुवा२३नाः । ^२चाक्षसदे । व

^{१ २}मादा१ना२ः । ^१औ२ । ^१हौ२ । ^२ज्जवायि । ^२औ३हो

^५ २३४वा । ^{२ १} क्रतुरार३यिन्दूः । ^२ विचक्षा^१२३णा३४३ः । ^२ ओ^१
 २ ३ ४ ५ इ डा(१) ॥ ७ ॥ (२०)

२१ ।—३१४पृ० २पं० (७प्र० १अ० ५साम ।)—

॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ ^{२२ २ २} श्रीणन्तो^{२ २}गोभि^१रूहाउच्चो

^२ वा । ^{१ २ ३} तार^५्यआर३यिणा । ^{१२} तो^{३ २}गो२ । ^{३ २} भिरू ३ ४ ५ ।

^३ तार३४राम् । ^५ परा३४ । ^{१ २} औहोवा । ^{३ ४ ५} खानश्चक्षमेदार

^{३ २} यि । ^{२ ५} वमा३४५ । ^{१ २} दा३३४नाः । ^{३ ४ ५} क्रतू३४ । ^{३ ४ ५} औहोवा ।

^१ आयिन्दूरः । ^{३ २} विचा३४५ । ^{२ ५} क्षार३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२१)

२२ ।—३१५पृ० ७पं० (७प्र० २अ० ५साम ।)—

॥ दौधाजयम् ॥ ^{३ २} श्रीणा३१ । ^{२ ४ ५} तो३गो । ^{२ ३} मिः । ^{२ ३} उक्ता

^५ २३४राम् । ^{१ २} आयिणा३ । ^{१ २} तो३गो२ । ^{३ ४ ५} भिरू३४५ । ^३ तार

^५ ३४राम् । ^{२ १ २ २ १} परायि^२खानाः । ^{१ २} च । ^{३ २} क्षमेदारयि । ^{३ २} वमा

३४५ । दार३४नाः । क्रतू२ः । आयिन्दू२ः । विचा३४

५ । क्षार३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२२)

२३, २४ ।—३१७५० १०५० (६५० ३५० ७-६साम ।)

॥ बार्हदुक्थम् ॥ परीतोषिच्च । तार२सुताम् । सो

मोयउत्तम॒हार३वायिः । दाधन्वा॒या२ः । नारियो

आ२ । सुवन्तरा । सुषावा२सी । ममद्रा२यिभा३

४३यिः(१) ॥ सुषावसीमम् । आ२द्रिभायिः । सुषावसी

ममद्रा२यिभायिः । नूनम्यूनं२ । नोअवायिभा२यिः ।

परिस्त्रवा । अदब्धार३सू । रभिन्तार३रा ३४ ३ः(२) ॥

अदब्धःसुर । भारयिन्तराः । अदब्धःसुरभिन्तार३राः ।

सूतेशचायित्वा२ । आप्सुमादा२ । मोअन्धसा । श्रीण

न्तो२३गो । भिरुत्ता२३रा ३ ४ ३म् । ओ २ ३ ४ ५ इ ।
डा(३) ॥ ७ ॥ (२३)

॥ माण्डवम् ॥ अ॒द॒भ्यःसू॒२ । र॒भि॒न्तरा॒२ः । ऐ॒॒क्षी॒॒
२ । ऐ॒॒क्षी॒॒२ । ऐ॒॒हि॒ह्रा॒२यि । उ॒वा॒२यि । ई॒॒ ३ या ।
अ॒द॒भ्यःसू॒२ । र॒भि॒न्तरा॒२ः । ऐ॒॒क्षी॒॒२ । ऐ॒॒क्षी॒॒२ । ऐ॒॒हि
ह्रा॒२यि । उ॒वा॒२यि । ई॒॒ ३ या । सू॒ते॒चि॒त्वा॒प्सु॒मदा॒२ ।
मो॒अ॒न्धसा॒२ । ऐ॒॒क्षी॒॒२ । २ । ऐ॒॒हि॒ह्रा॒२यि । उ॒वा॒२यि ।
ई॒॒ ३ या । श्री॒ण॒न्तो॒गो॒२ । भिरु॒त्तरा॒२म् । ऐ॒॒क्षी॒॒२ ।
२ । ऐ॒॒हि॒ह्रा॒२यि । उ॒वा॒२यि । ई॒॒ ३ या ३ ४ ३ । ओ॒२ ३
४ ५ इ । डा(३) ॥ ८ ॥ (२४)

२५ ।—३१८५० १२५० (ज० गा० १२५० २अ० ८साम)—

॥ वरुणसाम ॥ प॒री॒तो॒षि॒च्च॒ता॒सु॒तो॒वा । ओ॒वा ।

^{१ २ १} ^{१ २} ^{१ २} ^१
 सोमोयउ । तमा^१च्छा^२वा^३रयिः । दा^४र^५धा । न्वा^६र^७३७
^२ ^{१ २ ३} ^१ ^२ ^{१ ५} ^१ ^{१ २}
 याः । नय्यि^१अ । सुवा^२र^३द्धा । तरा^४अ । सुषाव
^{१ २ १} ^२ ^{१ २} ^{१ २ २ ५} ^२
 सोममद्रिभिः । सू^१र^२धा । वासोममी^३ । द्यो^४३१२३४ ।
^५ ^४ ^५ ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^१
 वा । द्रा^१पु^२यिभो^३द्हायि(१) ॥ सुषावसोममद्रिभोवा । ओ
^२ ^{१ २ २ २} ^{१ २} ^{१ २}
 वा । सूषावसो । ममाद्रा^१यिभा^२रयिः । नू^३र^४नाम ।
^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ ५} ^२ ^१
 पू^१र^२ना । नो^३अविभिः । परा^४र^५द्धायि । सुवा^६अ । अ
^२ ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २ ५} ^२
 द^१व्यःसुरभिन्तरः । आ^२र^३दा । व्याःसुरभौ^४३ । द्यो^५३१२
^{३४} ^५ ^४ ^५ ^२ ^{१ २}
 ३४ । वा । ता^१पूरो^२द्हायि(२) ॥ अद^३व्यःसुरभिन्तरोवा ।
^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २}
 ओवा । आद^१व्यःसु । रभायिन्ता^२शर^३ः । मू^४र^५ते ।
^१ ^२ ^{१ २ २} ^{१ २} ^{१ ५} ^२
 चार^१यित्वा । अ^२प्सुमदा । सो^३आ^४र^५द्धा । धसा^६अ ।
^२ ^{१ २ २ २} ^२ ^१ ^२ ^{१ २ २} ^५
 श्री^१ण्णन्तीगोभि^२रुत्तरम् । आ^३र^४यिणा । तो^५गोभि^६रौ^७३ ।
^२ ^५ ^४ ^५
 द्यो^१३१२३४ । वा । ता^२पूरो^३द्हायि(३) ॥ ८ ॥ (२५)

२६।—३२०ष्टु० २पं० (ज० गा० १२प्र० २अ० २१साम) —

॥ उत्सेधम् ॥ ^{४२ ३ ४२ ३२ ४२ ४ ५} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । ^२ श्रीण । ^{४२} तो
^२ गो३४ ^{४२ ४२ ५} औहोवा । ^{१ १} भिरुत्तराऽरम् । ^२ द्वा३१ उवा२३ । ^२ ज
^५ ३४पा । ^{३ २} परा३यिस्त्राना । ^{४२} औहोवाद्वायि । ^{५ ४ ५} चाक्षमेदा
^{२ २ १ २२} यि । ^१ वमादानाः । ^{३ २} द्वा३१ उवा२३ । ^१ ज३४पा । ^{३ २} क्रतू३
^४ रिन्दुः । ^{५ ४ ५} औहोवाद्वायि । ^{३ २ ४} विचा३क्षापुणा६५६ः । ^३ ज
^{१ १ १ १} २३४५(३) ॥ २१ ॥ (२६)

२७।—३२१ष्टु० २पं० (ज० गा० १५प्र० १अ० ७साम) —

॥ इडानां सक्षारम् ॥ ^{२२ १} श्रीणान्ती ^{४२} २३गोभिरुत्तर ^५ द्वाउ ।
^{२२ १ २२ १२ १ १} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । ^२ परायिस्त्राश्ना२३ः । ^{१ १ २} होवा३द्वा
^१ यि । ^{२ २ २} चाक्षमेदे । ^{१ २} वमादाश्ना२३ः । ^{१ २ १} होवा३द्वायि । ^१ क्र
^२ तूरा३यिन्दू२३ः । ^{१ १ २} होवा३द्वायि । ^{१ २} वायिचक्षणः । ^१ इडार
^२ ३मा३४३ । ^१ ओ२३४५ई । ^१ डा(३) ॥ ७ ॥ (२७)

२८।—३२४ष्ट० ३पं० (ज० गा० १५प० २अ० १५माम्)।—

॥ अग्नेस्त्रिणिधनम् ॥ श्रीणन्तो गो । भायिरुत्ता२३

४राम् । श्रीणन्तो गोभिर्दुश्चा उवा२३ । तार३४राम् ।

पारिस्वा२३४नाः । चक्षसेदेवमा३१उवा२३ । दा२३४नाः ।

क्रतूरा २३४ यिन्दूः । विचा ३१ उवा २३ । क्षा २

३४ णाः(३) ॥ १५ ॥ (२८)

२९।—३२६ष्ट० २पं० (ज० गा० १६प० १अ० ७माम्)।—

॥ पौरुहन्मनम् ॥ श्रीणन्तो गोभिर्दुत्तराम् । श्रा

यिणन्तो गो । भिरुत्ताशरा२म् । तारा२म् । पारि

स्वानः । चा । क्षसेदाश्रयि । क्षसेदाश्रयि । २ । वामादा

२३४नाः । क्रातुरिन्दूः । वायिचक्षार३४णाः । विचा५

क्षणाः । क्षो५ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (२९)

३० ।—३२६ष्ट० ११पं० (ऊ० गा० १६प्र० २अ० ११साम)—

॥ प्रतोदगोष्ठम् ॥ ^२चाऽउच्चाऽउच्चाउवा । ^{२ १ २२}श्रीणन्तो

^{१२ १ १}गोभिरुत्तरम् । ^{३ १ १ १ १}उपा२३४५ । ^{२२ १ २२ १२ २ १}श्रीणन्तोगोभिरुत्तरम् ।

^{३ १ १ १ १}उपा२३४५ । ^{१ १२ १}परिस्नानश्चक्षमेदेवमादनः । ^{२२ १ १२}उपा२३४५ ।

^२चाऽउच्चाऽउच्चाउवा । ^{१ २ १ १ १}ऋतुरिन्दुर्विचक्षणः । ^{३ १ १}उपा २ ३

^{१ १}४ पु(३) ॥ ११ ॥ (३०)

३१ ।—३३८ष्ट० ६पं० (ऊ० गा० १०प्र० १अ० १४साम)—

॥ सौभरम् ॥ ^{५२ ४ ३ ४ ५२ ४ ५}श्रायाऽन्ताऽइवमूरियोवा । ^{१ २}विश्वेदि

^{२ २ २}न्द्रस्यभश्चतवस्त्रनिजातोजना ^{१ ०}रयिमानियो२३ । ^{१ ३}हो । जार

^{५ १ २}३४सा । ^{५२}प्रतिभागम् । ^{१ ३}नदाऽच्चाऽयि । ^३धारयिमा२३४

^{५२ २}औहोवा(१) ॥ ^{५ ४ २ ४ ५२ ४ ५}प्रताऽयिभाऽगन्नदौधिमोवा । ^{१ २}प्रतिभाग-

^{२ २ २}न्नदीधिमोलर्षिरातिवमूरदामुपा२३ । ^{१ ०}हो । ^{१ ३}सूर ३४

^५ ^{१ २} ^{५ २} ^{१ १ ६} ^{५ २ २}
 हायि । भद्राइन्द्र । स्यराइहाइ । तारयाइइओही
^{५ २ २} ^{४ ५ २ ५} ^{१ २} ^२
 वा(२) ॥ भद्राइआइयिन्द्रस्यरातयोवा । भद्राइन्द्रस्यरा
^{२ २} ^२ ^{१ ७} ^१ ^३ ^५
 तयोयोअस्यकामंविधाइतानराइइ । हो । षारइइता
^{१ २ २ २} ^{५ २} ^{१ १ ६} ^{५ २ २}
 यि । मनोदाना । यचोइहाइयि । दारयाइइओही
^{२ १ १ १ १}
 वा । ऊइइइइ(३) ॥ १४ ॥ (३१)

३२ ।—३५०५० ४५० (ऊ० गा० १८प्र० १अ० १३साम) —

^१ ^{२ १} ^{२ १ २}
 ॥ अथम् ॥ पवखदाइयिव । वीतयोवा । इन्दो
^{२ २ १} ^{१ ३ २ १} ^{२ २ १ २ १} ^{२ २ २} ^२
 धारा । भिरोजसा । आकलशम्भुमान्त्सोम । नाइ
^२ ^{१ २} ^१
 इः । सदाउवा । अधियाइ(१) ॥ तवद्रप्साइउ । द
^१ ^{२ १ २ १} ^{१ ३ २ १} ^{२ २ १ २ २ २} ^{१ २ २}
 प्रुतोवा । इन्द्रम्मादा । यवावृधः । त्वान्देवासीअमृता
^१ ^२ ^{१ २} ^{१ २}
 य । कारइम् । पपाउवा । अधियाइ(२) ॥ आनस्सु
^१ ^{२ १ २ २ १} ^{२ ३ २ १}
 तारसः । इन्दोवा । पुनानाधा । वतारयायिम् ।

२ १ २ २ २ २ १ १ २
 वृष्टिद्यावोरीत्यापःसु । वा२३ः । विदाउवा । अ॒धि
 या२ । ए २ ३ द्वि॒या ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।
 डा(३) ॥ १३ ॥ (३२)

३१ ।—३८५४० ५५० (ज० गा० २१ प्र० २ अ० ५ साम)—

५२ १ ४२ २ ५ ४ ५ २ १
 ॥ महाकालेयोत्तरम् ॥ गायन्ता३यित्वागायन्त्रिणाः । अ॒र्चा
 २ १ २ ३ २ १ २ १ २
 न्तिया । कमक्कि॑णा२३ः । ब्रह्मा३ । णा२३४ः । त्वा
 ५ २ २ १ ३ २ २ ५
 शत । क्रा३ताउ । उदा॑श्मौ । वा३४३ओ३४वा ।
 ४ ५ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ १
 वया॒पुयि॒मिरा॒यि(१) ॥ यत्सानो३ःसानु॒वारु॒द्धाः । भू॒र्या
 २ २ २ १ २ १ ५२
 स्यष्टा । क॒त्तु॒वार२३म् । तदा॑यि । द्रो२३४ । अ॒र्थ॒च्चे ।
 २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
 ता३तायि । य॒थेन॒वौ । वा३४३ओ३४वा । णि॒रे॒पू॒जता
 २ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ १ २ १
 यि(२) ॥ यु॒ङ्त्वा॒ह्वा॒यि॒के॒शिना॒हू॒रायि । वृषा॑णाका ।
 २ ३ १ २ १ ५२ २ १
 क्षि॒यप्रार३ । अ॒था३ । ना२३४ः । इन्द्र॑सी । मा३पाः ।

^१ गिरामुपौ । ^{३ २} वा३४३ओ३४वा । ^{१ २ ५ ४} अतापुयिच्चरा । ^४ हो
५ई । डा(३) ॥ ५ ॥ (३३)

३४ ।—४०५५० ३५० (ज० गा० ६प्र० २अ० ६साम)—

॥ अभीवर्त्तम् ॥ ^{५ ४ ४ २ ४ ५ ४ ५} माचायिदाश्न्यद्विग्सतीवा ।

^{१ २ २ २ २} साखायामा । ^{१ २} रिषाण्याशतार । ^{१ २} आयिन्द्रमित्तो३१२

^{३ ४ ५ २ १ २} ३४ । तावृषणम् । सचाक्षता२यि । ^{१ २} मुह्रहृक्था२ ।

^{३ २ १ ३ १ १ १ १ ५ ४ २ ४} चशा३ । सार३४५ । तार३४५(१) ॥ मुह्रहृक्थाच

^{५ ४ ५ १ २ १ २ १} श्सतीवा । मुह्रहृक्था । चशा३शतार । आव

^{२ ३ ४ ५ २ १ २} क्रक्षा३१२३४यि । णावृषणम् । यथाजृश्वारम् । गा

^{१ २ ३ २ १ ३ १ १ १ १} न्नाश्चार । षणा३यि । सार३४५ । दार३४५(२) ॥

^{५ ४ ५ ३ ५ ५ ५ ५ १ २ ३ २} गान्नाश्चा३र्षणीसहोवा । गान्नच । षणायिसाश्वारम् ।

^{१ २ १ २ ४ ५ २ २} वायिद्वेषणा३१२३४म् । संवन्नम् । भयाक्ताश्वारम् ।

^{१ २} म॒च्छायि॑ष्ठा॒मू॒र । ^{३ १} भया॑ । ^१ वा॒र३४पु॑यि । ^{३ १ १} ना २, ३
^{१ १} ४ पु॒म॒(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५ ।—४२०ष्ट० दपं० (ज० गा० ६प्र० १अ० २२साम)।—

^३ ॥ वि॒राड्वा॑मदे॒व्यम् ॥ ^{४ २ ४२} आऽग्नि॑म् । न॒रो३दा॑यि॒धी
^५ ति॒भायिः । आ । ^१ र॒ण्योर्द्वि॑स्त॒च्युत॑ञ्जनयतप्र॒शस्त॑न्दू॒रे ।
^१ द । ^{२ २ २} औ३हो॑हायि । आ । ^१ र॒ण्योर्द्वि॑स्त॒च्युत॑ञ्जनयतप्र
^{२ २ २} शस्त॑न्दू॒रे । ^१ ह । ^{२ २ २} औ३हो॑हायि । ^१ श॒ङ्गा२३र्द्ध॑पा । ^२ ति
^{२ १} मौ॒हो३ । ^१ ऊ॒म्मा॒२ । ^१ याऽ२व्यो३पु॑हायि(१) ॥ ^२ ताऽ५म ।
^{४ २ ४ ५} शि॒मा३स्ता॑यि॒वस॑वाः । ^१ ना॒यि । ^{२ १ २} अ॒र्ष्वत्सु॑प्रति॒चक्ष॑मवसे
^{१ २ १ २ १} कु॒तश्चि॑द्द॒हायि । ^{२ २ २} या । ^{१ २} औ३हो॑हायि । ^{१ २} यो॒दा२३म॑आ ।
^{३ २ २} स॒नौहो॑ । ^१ ऊ॒म्मा॒२ । ^१ त्याऽ२यो३पु॑हायि(२) ॥ ^३ प्रेऽ५
^{४ २ ४ ५} द्धः । ^१ आ३श्या॑यि॒दीदि॑हायि । ^{१ २ २ १ २ २} पू । ^{२ २} रो॒नोअ॑जस्रयास

^{१२ २ १२} म्ययिविष्ठत्वाम् । ^{२ २ २} शा । ^{१ २ २} औ३होहायि । ^{१ २ २} पूरनोअज
^{२ २ २} स्रयाह्मर्म्यायिविष्ठत्वाम् । ^{२ २ २} शा । ^{२ २ २} औ३होहायि । ^१ श्रन्ता
^{२ ३ २ २} २ ३ उपायिन्यौहो३ । ^१ हुम्मा २ । ^१ वाऽरजो ३ ५ऽहा
यि(३) ॥ २२ ॥ (३५)

३६।—ततः (ज० गा० १६प्र० २अ० १०साम) —

^{२ २ २२ १२ २} ॥ बृहदाग्नेयम् ॥ ^{१ २ २} अग्निन्नरोदीधितिभिः । ^{१ २ २} ईयइया
^२ हायि । ^{१ २ २} आरण्योः । ^{१ २ ३ ५} ह । ^१ स्तच्युतार३४ञ्जा । ^१ आ
^{२ ५ ४ ५} औ३हो । ^१ इयाहायि । ^१ नयतप्र । ^१ शा । ^{१ २ २ २ ३} स्तन्दूररे२३
^{५ १ २ ५ ४ ५ १ २ २} ४ट्ट । ^{१ २ २} आऔ३हो । ^{१ २ २} इयाहायि । ^{१ २ २} शाङ्गा३उवा । ^१ ह ।
^{१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५} पा । ^{१ २ २} तायिनाथार३४व्यूम् । ^{१ २ २} आऔ३हो । ^{१ २ २} इयाहा(१) ॥
^{१ २ २ २ २ २ २} तमग्निमस्तेवसवः । ^{१ २ २ २} ईयइयाहायि । ^{१ २ २} नायपर्वन् । ^१ सु ।
^{१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५} प्रतिचार३४चाम् । ^{१ २ २} आऔ३हो । ^{१ २ २} इयाहायि । ^१ अव

^२सेकु । ताः । ^{५ १ ३ ५ १ २}चिद्द्वारक्षारक्षयियाः । आओ३४हो ।
^{४ ५ १ २ २ २ १ ३}इयाहयि । योदा३उवा । मे । आ । साना २ ३४यि
^{५ १ २ ५ ४ ५ १ २ २ २ २}त्याः । आओ३४हो । इयाह्वा(२) ॥ प्रेद्धोअग्नेदीदि
^{१ २ १ २ १ २ १ १ ३ ५}हि । इयइयाहयि । पूरोनः । अ । जस्यार ३४ह्य ।
^{१ २ ५ ४ ५ १ २ ५ १ ३}आओ३४हो । इयाहयि । म्नाय । वायि । छतूरवा
^{४ १ २ ५ ४ ५ १ २ २}२३४ग्ना । आओ३४हो । इयाहयि । श्वान्ता३उवा ।
^{१ २ ३ ५ १ २ ५ ४}उ । पा । यान्तायिवा२३४जाः । आओ३४हो । इया
^{४ ४}ह्वा । हो५ई । डा(३) ॥ १० ॥ (३६)

३७ ।—ततः (ज० गा० २३प० १अ० ११साम) —

^{२ २ २ १ २ १}॥ नरायम् ॥ ह्याउहाउहाउ । आओ३४हो । नराः ।
^{२ १ १ २ २ १ २ १ २}दोऽधिति । भिररण्यो । एयो । एयोः । ह्यास्ताः ।
^{१ २ १ २ १ २ १}च्युताम् । जनय । तप्रशस्तम् । दूरायि । दृशाम् ।

^{२१} गृहप । ^२ तिमथव्युम् । व्युम् । व्युम्(१) ॥ ^{१२} तामा ।

^१ ग्निमा । ^{२१ २} स्तैवसवोन्यएवन् । एवन् । एवन् । ^{१२} मूपा । ति

^१ चां । ^{२१} क्षमव । ^{२२} सेकुतश्चित् । चित् । ^{१०} दाक्षा । ^{२२} व्योयो

^{२ २} दमआसनित्यः । ^{१ २} त्यः । ^{१ २} त्यः(२) ॥ ^{१ २ २ २} प्रेहो । ^{१ २ २ २} आग्नेदीदि

^{१ २} द्विद्विद्वि । ^{१ २ २ २ २ २} पूरो । ^{१ २ २ २ २ २} नोअस्रयासूर्म्यायविष्ठष्ट । ^१ त्

^२ वाम् । ^{१ २} शाश्वन्तउपयन्तिवाजाः । ^{२ २} जाः । ^{२ २} जाः । ^२ हाउ

^{२ २} हाउहाउ । ^{१ १ १ १} वाः । ^{१ १ १ १} ई२३४५(३) ॥ ११ ॥ (३७)

३८—^{५ ३ ४ ५} ५३४५० ^{१ २ ३ ४ ५} १२५० (ज० गा० ८५० ३५० ३५०)—

॥ ^{५ २ ४ ५ ४ २ ५} जनित्रायम् ॥ ^{५ २ ४ ५ ४ २ ५} इन्द्रकाशतुन्नआभरा । ^{२ १} ऊवेहो२

^{१ २ २} यि । ^{१ २ २} पितापुत्रेभियोयाश्था२ । ^{१ २ २} शिक्ताणोअस्मिन्पुरुह२ ।

^{३ १ २ ३} तयामा२३४नी । ^{५ २ १ २ १} जीवा३हीयि । ^{२ २ १} ज्योता३यिर्ही । ^{२ १ २} अशी ।

^{१ ३} मारहा २ ३ ४ ^{५ २ २} औद्धोवा(१) ॥ ^{५ २ २ २ ४ ५ ४ २ ५} जीवाज्योश्तिरशीमहायि ।

^{२१} ऊवेहो^{१२}रयि । जीवाज्योतिरशायिमा^१श्चा^{१२२}रयि । मानो^{१२२}
^२ अज्ञातावृजनाः^१२ । दुराधा^{३, १३}२३४याः । माशाशयि^५क्षीयि ।
^{२१} वासा^१क्षी । अव । क्रा^२मूर^३३४औ^{५२२}होवा^{५२}(२) ॥ मा
^२ शिवा^{४२}सो^{५४}अवक्रमूः । ऊवे^{२१}क्षी^{१२}रयि । माशिवा^२सो^२अवा
^२ क्रा^{१२}मूरः । त्वयावयं^{३२}प्रवतः^५शार । श्वता^{३२}यिरा^५२३४पाः ।
^{१२} अता^१क्षी^{२२}क्षीयि । शूरा^१क्षी । तरा । मारसा^{१२२}२३४औ^{५२}
^२ क्षीवा । जनित्रा^२२३४५म्^{११११}(३) ॥ ३ ॥ (३८)

चतुर्थभागादेकादश सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१।—८०पृ० २पं० (ज० गा० १५प्र० १अ० २साम) —

॥ विशोविशीयम् ॥ विशोविशीह्वम् । वो ३ अतिथा

यिम् । वाजयन्ताः । प३रूप्रीश्याम् । अग्निं वो २ ।

१ २ १ १ २ १ २ ५
दूरा२३याम् । ऊम्मायि । वा३चा३ । सू२३४षे३चायि ।

१ ३ २ १ ५ १ २ २
ओ । ऊवायि । गृ२३४षा । ऊम्मा । स्था ३ मा ३ ।

१ ५ ५ १ २ २ २ १
न्मा२३४भायि । ए३द्विया३द्वा (१) ॥ सु३षे३शू३प३हम् । स्था३मन्म

१ २ २ १ १ २ १
भायिः । यजना३सी । हा३वायि३मा३न्ताः । मि३त्रा २

१ २ १ १ २ १
न्न । सर्पा२३यिरा । ऊम्मायि । मू३ता३यिम् । प्रा२

५ १ ३ २ १ ५ १
३४श३चायि । ओ । ऊवायि । सा२३४न्ती । ऊम्मायि ।

१ २ १ ५ ५ २
आ३शा३ । स्ता२३४यि३भायि । ए३द्विया३द्वा (२) ॥ प्र३श

२ २ १ २ २ १ १
सन्ति३हम् । प्रा३श३स्ति३भायिः । प३न्या३स३ञ्जा । ता३वायि

१ २ १ २ २ १ २
दा३साम् । यो३दे २ व । ता३ता३३उ । ऊम्मायि । या

२ १ ५ १ ३ २ १
इ३ता३ । द्वा२३४व्य३चायि । ओ । ऊवायि । ना२३४

५ १ २ १ ५ ५
आ । ऊम्मायि । रा३य्या३त् । दा२३४यि३वायि । ए३हि

५ ४
या३द्वा । द्यो३पु३ई । डा (३) ॥ २ ॥ (१)

२।—१८४ष्ट० ८पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम) —

॥ गायत्रमाश्वम् ॥ ^{१ २ १ २ १} मोषू । त्वावाघता३१उवार३ ।

^{५ २२ १२ ११ २२ २ १२ २ २ १२ २} चार३४ना । आरेअस्सन्निरीरमन्नारात्ताद्वासधमादन्न

^{१२ ३ ११११ २ १ २ ३ १ १ ४} आगहीर३४५ । इहावा१सारन् । उपा३ । ऊर३वा

^{१ ११११ १ २ १ २} ३ । श्रूधार३४पुयि(१) ॥ आयिहा । वासन्नपा३१उवा

^{५ २ १२२१ २ २ १२ २ २ १ २ १२} २३ । अ२३४धी । इहवासन्नपश्रुधीमेहितेब्रह्मकृतःसुते

^{३ ११११ २ १ २ ३ २ १ ४} सचार३४५ । मधीना१मार । क्षत्रा३ । ऊर३वा३ ।

^{१ ११११ १ २ १ २} सातार३४५यि(२) ॥ माधी । नामक्षत्रा३१उवार३ । सा

^{५ १ २२१ २ १२ २ १२ २ २ १२ २ २ १२} २३४ते । मधीनमश्रुआसतइन्द्रे कामञ्जरितारोवसूयवा

^{१ १११ १ १ २ ३ २ १ ४ १} २३४५ः । रथायिना१पा२ । दमा३ । ऊर३वा३ । दा

^{१ १११} धू२३४पुः(३) ॥ ८ ॥ (२)

३।—१८८ष्ट० १४पं० (ज० गा० १७प्र० २अ० ३साम) —

॥ अभ्यासाकूपारम् ॥ ^{२२ ४२ २ ३२ ४५२ १} इन्द्रायसोमपातवे । आर३

४यि । द्रायसौहोप्रमपातवायिः वृत्रघ्ने परिषिच्यसे ।
 वार३४ । चघ्ने पौद्घोपरिषिच्यसायि । नरेचदक्षिणाव
 ते । नार३४ । रेचदौद्घोप्रक्षिणावतायि । वीरायसदना
 सदे । वार३४यि । रायसौद्घोप्रदना । सापुदोद्
 द्यायि(३) ॥ ३ ॥ (३)

४ ।—१८८४० १४०० (ज० गा० १५५० १अ० १८साम)—

॥ महावामदेव्यम् ॥ कोऽपुस्तम् । इन्द्राश्तूष्वाव
 साउ । आ । मर्त्यादधर्षतिश्रद्धाहितेमघवन्याय्यदि ।
 वा । औश्चोद्घायि । वीजारश्चिवाजाम्सिधौद्घो ।
 ऊम्मार । साऽरतोश्चहायि(१) ॥ वाऽपुजी । वाजा
 र्श्चाश्चिषासतायि । वा । जीवाज्श्चिषासतिमघो
 नःस्रवृत्रहृष्येषुचोद । या । औश्चोद्घायि । येदाश्च
 तायि । प्रियौद्घो । ऊम्मार । वाऽरसौश्चहायि(२) ॥

^३येऽ^४प्रद । ^{२ ४२ ५}दताश्रयिप्रोश्यावसाउ । ^१ये । ^२ददतिप्रियाव
^{२ २}सुतवप्रणोतौहय्य^{२२१}श्चस्वरि । ^{२ १}भायिः । ^{२ १}औरश्चोहायि ।
^१विश्वा^२श्तरायि । ^{३ २ २}मदौहोश् । ^१ऊम्मा^२ । ^१आश्रयितो
^२श्चुहायि(३) ॥ १८ ॥ (४)

५ ।—२८५४० ५४० (ज० गा० २१ प्र० १ अ० १८ साम)—

^{५२२ १ ४ ५ ४२ ५}॥ कालेयम् ॥ ^{२ १}आत्वारोऽयंयथोतयायि । ^{२ १}सुम्ना
^{२ १}यवा । ^{२ ३२ २ १}तयामसारश्रयि । ^२तुवाश्रयि । ^१कूरश्च । ^१मिमृ
^{५२ २ २}तौ । ^{१ ३ २}षाश्चाम् । ^{१ ३ २}इद्राश्चवौ । ^{२ १ ५}वाश्चश्चोश्च ३ ४ वा ।
^४छसापुत्पतायिम्(१) ॥ ^{५ १ २ ४ ५ ४ ५}तुविशूश्चतुर्विक्रताउ । ^{२ १}श्चा
^२रश्रयि । ^१वोश् । ^{५२ २ १}वा २ ३ ४ यि । ^{२ १}श्रया । ^{२ १}माश्तायि ।
^{१२ ३२ १}आपाप्राथौ । ^{२ ५ ४}वाश्चश्चोश्च ३ ४ वा । ^४महाप्रयित्वना(२) ॥
^{५ २ ४ ५ ४२ ५}यस्मतेश्मद्दिनामहाः । ^{२ १}परारश्रयि । ^{२ १}आश् । ^{१२ १}यारश्च ।

^{५२} तमी । ^{२ २} यास्तूः । ^{१ २९} चस्तावज्जी । ^{१ ४} वा३४३ ओ३४ वा ।

^४ चिराप्रणयाम् । ^४ होप्रई । डा(३) ॥ १८ ॥ (५)

ई । २६६५० १० पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० ४ साम)—

॥ वषट्कारनिधनं ॥ ^{४३ ४२३ ४५२ २२} विधुन्दद्राण्समने । बहूना

^{४ २ ५४२५ २२ २ १ १} रम्भनेबहूनाम् । युवान्सन्तपलितोजाशगारा२ । रा

^{१२ ५२ २ २ १} २३ । ओमीश्वा । देवस्यपश्यकाव्यम्माश्वायित्वा२ ।

^{१ २ १२ ५२ २ २} वियम्माहायित्वा२३ । ओमीश्वा । अद्याममारसद्यः

^{१ १ १२ ६} साश्माना२ । ना२३ । ओम् । ओ२ । वा२३४ ।

^{५२ ४२ ३२ ४२ ४५ २ ५} औहोवा(१) ॥ शाक्मनाशाकीअरुणः । सुपर्णाश्च सु

^{४५ २२२ २ २ १ १} पर्णाः । आयोमहःशूरःसनादाश्नायिडा२ । डा२३ ।

^{१२ ५२ २ २ १ १} ओमीश्वा । यच्चिकेतस्यमित्तनाश्मीघा२म् । इत्तना

^{२ १२ ५२ २ २ १} मोश्वा२३म् । ओमीश्वा । वसुस्थार्द्धमुतजेतोताश्वा

^१तार२ । ^{१२}तार३ । ^३ओम् । ^{५२ २}ओर । ^{५२ २}वार३४ । ^{५२ २}औहो
^{३२ ४ २ २ २ ५}वार(२) ॥ ^{३२ १}ऐभिर्ददेवष्टपापौ^{४२ २}सि । ^५याना^{३२ १}शयि^{४२ २}ण्यापौ^५सि
^{४२ ५}यानायि । ^{३२ २}येभि^२रौक्ष^२द्रु^१त्र^१क्षयायाश्वा^१ज्जारयि । ^१ज्जार३
^{१२ ५२}यि । ^२ओओ^१इवा । ^२ये^१क^१र्मणः^१क्रियमाणस्या^१श्मा^१ङ्गा२ ।
^{२ १ १}माणस्यामा^{१२ ५ २}श्ङ्गा२३ । ^२ओमो^२इवा । ^२क्ष^२ते^२कर्म^२मुद^२जायन्ता
^१इदायिवा^१रः । ^{१२}वार३ । ^३ओम् । ^{३ ४२}ओर । ^{३ ४२}वार३४औ
^२होवा । ^{३ ५}ज२२४पा(३) ॥ ४ ॥ (६)

७।—३०३४० १२४० (ज० गा० २३प्र० १अ० ६सामे—

॥ नैपातिथम् ॥ ^{२ २ २ १ १२ २}वणमहा^२असि^२मूरि^२या^२इण । ^{१ १२ २}बडादित्य ।

^{१ १}महा^{२ ३२ ५}असा^{१ १ २ १२}शयि । ^{२ ३२ ५}हा । ^{१ १ २ १२}औहो^{२ ३२ ५}र३४^{१ १ २ १२}हा । ^{१ १ २ १२}मक्ष^{१ १ २ १२}स्ते^{१ १ २ १२}सतो

^{२ १२}मक्षि^{२ १ ५}मा । ^{२ १ ५}पनायि^{२ १ ५}ष्टमा^{२ १ ५}र३ । ^{२ १ ५}हा । ^{२ १ ५}औहो^{२ १ ५}र३४^{२ १ ५}हा ।

^{२ १}मङ्गा^{२ १}दायिवा^{२ १}र । ^{२ १}हा । ^{२ १}औहो^{२ १}र३४^{२ १}हा । ^{२ १}मा^{२ १}रु^{२ १}चा^{२ १}र३४

^{५ २ २} औहोवा । ^३ आ२३४सी(१) ॥ ^५ मङ्गादेवमहा^{२ २ २ २}असा३ण । ^१

^{१ २ २ २} माङ्गादेव । ^१ महा^२असा३यि । ^२ हा । ^{२ २} औहो२३४चा । ^५

^{२ २ २ २ २} बट्छर्य्यश्रवसा । ^{१ ५} महा^२असा२३यि । ^२ हा । ^{२ २} औहो२३

^५ ४चा । ^१ सत्रादायिवा३ । ^२ हा । ^{३ २} औहो२३४चा । ^५ ^१ मार

^२ हा^{५ २ २}२३४औहोवा । ^३ आ२३४सी(२) ॥ ^{२ २ २} सत्रादेवमहा^२

^२ असा३ण । ^{१ २ २ २} सत्रादेव । ^{१ २} महा^२असा३यि । ^२ हा । ^{२ २} औ

^५ हो२३४चा । ^{१ १ २ २ २ २ २ २} मङ्गादेवानामसुर्य्यः । ^{१ १ ५} पुरोहिता २ ३ः ।

^२ हा । ^{३ २} औहो२३४चा । ^५ विमुज्योता३यिः । ^१ हा । ^२ औहो

^५ २ ३ ४ चा । ^{१ २ २} आ२दा २ ३ ४ औहोवा । ^{५ २ २} भी २ ३ ४

^५ याम्(३) ॥ ६ ॥ (७)

८ ।—३०८४०१६पं० १६० गा०२२प्र० १अ० २०साम)—

॥ महावैष्टभम् ॥ यदिन्द्रयोहा । वतस्तुवोवा । आ

^{२ २} ^{१ १} ^{१ २ १} ^{२ १ १}
यितावद् । हमायिशाश्या२३ । होवा३हायि । स्तोत्र

^{२ १ २ २} ^{१ १} ^{१ १ २} ^{१ २}
रमिद्दधिषे । रदावा१सार३उ । होवा३हायि । नपापा

^{१ २ २} ^१ ^३ ^{५ २ २}
श्वार३ । होवा३हा । यर । सारयिषार३४औहोवा(१) ॥

^{१ २ २ १} ^२ ^{१ २} ^{१ २ २ २} ^{१ २}
नपापत्वोहा । यर॥सिषोवा । नापापत्वा । यरा॥सा१

^{१ २ २} ^{१ २ २} ^{२ २}
यिषार३म् । होवा३हायि । शिश्ने यमिममहयते ।

^{१ २} ^{१ २ २} ^{२ १ २}
दिवायिदाशयिवार३यि । होवा३हायि । रायाआशकूर

^{१ २ २} ^१ ^५ ^{५ २ २}
३ । होवा३हायि । हचित् । वारयिदार३४औहोवा(२) ॥

^{२ १ २} ^२ ^{१ २} ^{१ २ २} ^१
रायआकोहायि । हचिद्विदोवा । रायआकु । हचा

^२ ^{१ २ ५} ^{१ २ १ २}
यिद्वाशयिदार३यि । होवा३हायि । नंहित्वदन्मघवन् ।

^{१ २} ^{१ २ २} ^{१ २}
नआपाश्या२३म् । होवा३हायि । वस्योआ१स्ता२३

^{१ १ २} ^{१ २} ^{५ २ २} ^५
यि । होवा३हायि । पिता । चारनार३४औहोवा । दी

^५
२३४शाः(३) ॥ २० ॥ (८)

८।—३१८८० १३०० (ज० गा० २२प्र० २३० ५साम)—

॥ बारवन्तीयोत्तरम् ॥ रेवा^{२२ २}इन्द्रा^{२ २}औहोहायि । वा

तस्ती^३२३४ता । स्यात्वावार^५२३४हायि । तोमघा^{२२ १}३४ । औ

होवा । इहा^{४२ ५}२३४हायि । उज्जवार^{१ ३}२३४नाः । प्रेदुह ।

रायिवःसुता^{१ ७}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । औहो

३१२३४ । स्या । एहियाह^५३४(१) ॥ उक्थच्चनाऔहोहा

यि । शा^३स्यामार^५२३४नाम् । नागोरा^{२२ १}२३४हा । यिराचि

का^२३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । उज्जवार^{१ ३}२३४ता ।

नगाय । चाङ्गीयमा^{१ २}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि ।

औहो^{३२ १}३१२४ । नाम् । एहियाह^५३४(२) ॥ मानइन्द्रा

औहोहायि । पायियन्ना^{२ ३}२३४वायि । माशा^{२२ १}र्द्धा^५२३४हा ।

तेपरा^{१ २}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । उज्जवार^{१ ३}२३४

^५ दाः । ^{२ १ २} शिन्नाश । ^{१ ० १} चायिवःशचा३४ । ^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^{१ ३} इक्षा

^५ २३४चायि । ^{३२ १} औक्षो३१२३४ । ^{५२ ५ ४} भौः । एक्षिया६क्षा । क्षो

५३ । डा(३) ॥ ५ ॥ (९)

१०, ११ ।—३२० पृ० ३ पं० (ज० गा० २ ३ प्र० १ अ० २-६ साम)—

॥ क्रौञ्चाद्यम् ॥ ^{२२ १२ २} एन्द्रयाक्षौक्षो । ^{२२ १} क्षौहरिभायिः । ^२ उ

^{१ २ ४} पकण्वा३ । ^{२ २ १ २} स्याह्म३ष्टूप्ता६५ईयिम् । अत्राविनौहो ।

^{२ १ २} मिरेषाम् । ^{२ २} उरान्नधू३ । ^{१ १ ४} नूताश्रयिवापूर्का ई ५ ईः(१) ॥

^{२ १ २ १ २ २} आत्वाश्रवौक्षो । ^{२ २ १} वादन्निहा । ^{२ २ २ २} सोमौघोषै३ । ^{१ २} णावा३

^४ क्षाप्तातूईपू६(२) ॥ ^{२ २ १ २} दिवोअमौक्षो । ^{२ २ १ २} व्याशासताः । ^२ दिवं

^{१ २ ४} यया३ । ^{१ २ ४} दायिवाश्रवापुस्ताईपूईउ(३) ॥ २ ॥ (१०)

^{५ २} ॥ गौरीवितम् ॥ ^{३ २ २} एन्द्र । ^{४ ५} याक्षीश्रयि । ^{४ ५} हरिभायिः ।

^१ उपकण्वस्यसुष्टुता२श्रयिम् । ^{५ २} अत्रा । ^{३ २} विनाश्रयि । ^{४ २} मिरै

१ १२ २ २ ५२ २ ३२ २
 षाम् । उरान्नधनुतेवृकार२३ः(२) ॥ आत्वा । ग्रावा३ ।
 ४ ५ १२ २ २ १ २ २
 वदन्निद्धा । सीमौघोषेणवत्त२३ । दायिवोअमू३१२३ ।
 ४ १ २ ४ ५ ४
 ष्यशफुसताः । दायिवंयया३१२३ । दिवोवा । वाप्रसो
 ५
 इहायि(३) ॥ ६ ॥ (११)

॥ इत्युत्तरार्चिक-क्रोडपत्रं समाप्तम् ॥

॥ इति उत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

सामवेदसंहिता समाप्ता

इमे सङ्ग-श्लोकाः क्वचित् पुस्तके दृश्यन्ते —

“ऊहगानस्य सर्वेषां साम्नां सङ्ख्या प्रकीर्त्तितम् ।

षट्त्रिंशदधिकं साम्नां शतञ्च नवसङ्ख्यकम् ॥ १ ॥

उक्ता अष्टादशैकर्चाः साम्नां सङ्ख्याथ कथ्यते ।

सर्वेषामूहगानस्य पञ्चोत्तरशतद्वम् ॥ २ ॥

गानचतुष्टय-साम्नां माँदानाम्नादिभिः सह ।

सहस्रद्वयं षट्कृतं त्रिंशत्सामाधिकं तथा ॥ ३ ॥”

